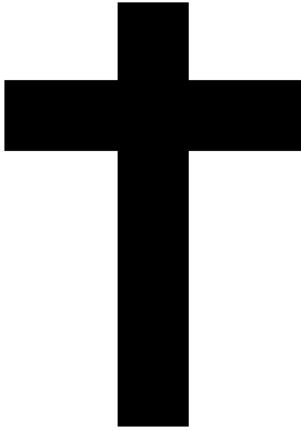

Karaasa Yeena Rau
Kioo Kuaivovee

The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Dec 2025 from source files dated 12 Dec 2025
 4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca

Contents

Matai	1
Marakaa	81
Rukaaso	130
Yuvuaano	214
Aposoroo	273
Rooma	348
1 Koridii	387
2 Koridii	423
Garatiaa	447
Epesiisa	461
Piripii	474
Korosii	483
1 Tesoronikii	492
2 Tesoronikii	500
1 Timotii	505
2 Timotii	516
Titii	524
Pirimuuno	529
Eporai	532
Yakoopo	562
1 Petorooso	572
2 Petorooso	583
1 Yuvuaano	590
2 Yuvuaano	599
3 Yuvuaano	601
Yutaava	603
Reveraisiina	606

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuugo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoke-taivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuugo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyaavo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiiaa oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuvaa
Isaakaa mmata kiooduu
Isaako Yakoopaa mmata kiooduu
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kiooduu
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kiooduu
Eseroono Araamaa mmata kiooduu

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kiooduu
Aminataapo Nasoonaa mmata kiooduu
Nasoono Saramoonaa mmata kiooduu

⁵ Saramoono Buaasaa mmata kiooduu
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kiooduu
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kiooduu

⁶ Isaivaano kieeta vaidiivaa
Davuitiinna mmata kieeravai.
Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kiooduu

⁷ Soromoono Rekaviaamaa mmata kiooduu
Rekaviaamo Aviaanna mmata kiooduu
Aviaava Asaanna mmata kiooduu

⁸ Asaava Yosapataa mmata kiooduu
Yosapato Yoraamaa mmata kiooduu
Yoraamo Usiaanna mmata kiooduu

⁹ Usiaava Yotaamaa mmata kiooduu
Yotaamo Akasaanna mmata kiooduu
Akasaava Isikiaanna mmata kiooduu

¹⁰ Isikiaava Manaseenna mmata kiooduu
Manaseeva Amoosoonna mmata kiooduu
Amoosoova Yosiaanna mmata kiooduu

¹¹ Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo

ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
numa gioonna kiaapuuya vitada
ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.

¹² Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
Seratiereeva Seruvavereenna mmata kioodoo

¹³ Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo

¹⁴ Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
Satokoova Akiimaa mmata kioodoo
Akiimo Erutuunna mmata kioodoo

¹⁵ Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
Mataano Yakoopaa mmata kioodoo

¹⁶ Yakopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaativai.
Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kioodoo vaidiiaano in-
nara tunoo: Aanna Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidi-
ivovee, tiravai.

¹⁷ Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaiddiia yaakuuvaitana
yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davutiiva di-
iteeravai. Davutiiva diitoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaiddi-
iia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iya
varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa iyaata rapidada yaatara kiada
vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Isarairaiya yapa kioodoo
varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaiddiia yaakuuvai-
tana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutuugo
mmataama kioo vaidiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai (Rukaaso 2:1-7)

¹⁸ Yisuu Kiriisina mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu
suaivaki inna kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaanara kuaivaa kaa teerama
kioo hama inna varooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono
vaa nnaakaraivaa inna mmiravai.

¹⁹ Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi yoketaavoonora tioo hama
mmamma maisaivaa Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaa-
naraivaara yaata utiravai.

²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaanga
Anutuugaa aangeraa voovoono tuma inna kaa mmioo tunoo: Yoosi-
ipo, Davutiinna oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaa-
naraivaara sa aatuunna taara yaata utanee. Varaanee. Mmannasa Yoke-
taivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee.

²¹ Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvaavee tinaravai.
Fai ivoono ari seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa
ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuu-
vavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa
voovoono Anutuugo inna kaa mmuu kuaivaa fafaarainno ataa kua tunoo:
Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara
sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiar-
avee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tinoo: Anutuugo ti tasipainoo, tiivai.
Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mma-
too suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangerai vo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai.

²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna tasipama nuairavai. Yapooma Mariaava mmaapuuvaa mmata kioodoo Yoosiipo inna nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

2

Vaidi suai raari roopinai varuuya Yisuunna taara nniravai

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuovo Pitiriheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmattoo suaivaki Herooto Yutayaia kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuaivauvo tooyauvaara mmoori uuya suai raari roopinaindiri nnidada numa Yerusareema gioonna kiaapuuya yaparaida tunoo:

² Nnaakara meediivo Yutayaia kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variiinne? Ari aakiapuaivo suai raari raipinnai ngioo varikiai ta ivaa taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaara ngiaunnaanoo,

³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikia-rauduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaataama rikiada nnikiarairavai.

⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaataama tuduu innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa kaano mmataananannee?

⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoona ivaara Anutuugaa avaivaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo

kiisavai vaikiiai

yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya

ivaara kiaanoo:

Fai yapooma ii yoosinna ivaa

nnutuovo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.

Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo

ni gioonna kiaapu Isarairaiyara dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee.

⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopinaindiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee?

⁸ kiasa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giasa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaiivaa inna mmimaravee,

⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa suai raari roopinai iya tooovoona iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai.

¹⁰ Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai.

¹¹ Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoona sikau mmannaammannaavaa nnutuovo gooraivaa inna mmuduuvoo yatai ranaivaa hudoodoo suuda yoketaa vuuvaa inna mmuduuvoo voovoona kupuuvaa roosuuvaa nnutuovo miiraivaa inna mmiravai.

¹² Mmi taika kiada oro vuru vaida ruvuataivaa tooduu Anutuugo yaagueegama iya kiasa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiaa ari vo aataru voovaugiataa ngiari yosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³ Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuaaya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa vee ivaki varinainai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngianee,

¹⁴ tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa voo voo

¹⁵ oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiasa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputuatera tiravai

¹⁶ Vaidi suai raari roopinnaiya Herootaa yokekiasa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiasa vainima vau yosinnaiyauvaki vida ngiaammuaa taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinnaiya tooduu aakia-puaivo iya too vau suaivakidiri mmattoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai.

¹⁷ Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvu Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai.

¹⁸ Yirimiaava tunoo:

Yosinna Ramaivaki gionna kiaapuuya
kaayau rateera akuaivaata
yaagueega aayannaivaatama rikiaavai.
Raheeraa nneeditunnaiya
ngiari nnaakariyara ratadada
iya vaa putu taikaivaara mmannammanna rataavai.
Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kiasa
iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo:

²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yosinna Isarairavaki kuane. Vaa vaidiia nnaakaraivaa ruputuaara uuya putiravaivee,

²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yosinna Isarairaa viravai.

²² Voo voo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiasa rikiooduu Akiraaso ari koonna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuataivaa tooduu Anutuugo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno yosinna pinaa Kari-rayaara voo voo

²³ oro yosinna kiisa voovai nnutuuvu Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiasa: Nasareetaa vaidivaivee, kiaravaivee,

tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuugaa mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmioo iya tunoo:

² Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuugo gionna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teeraida safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁵ Mmuakiaa gionna kiaapu Yerusareemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida

⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuugaa kiaa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata nnoori varaaraivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiatee.

⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aaparahaamo ti rubuun-govee. Ta aikiooma variaunnaano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuugo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aapara-haamaa uru nnaakaraya variaaravai.

¹⁰ Aanna makee Anutuugo irisai maisaivaa mmnaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidi-vai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaivai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiyaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mmnaraivai.

¹² Vaidiiaa yeenna vuiitaivaa savooraiivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savooraiivaadiri varoo vuiita

iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)*

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai.

¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna oooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iikiaaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuugaa Mmannasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvooonoo tuoo tuoo tuma innayaa variravai.

¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruue na inna tauko pinaama ni yoketaivoo, tiravai.

4

*Sataango Yisuunna iinno taanaree kiau iiravai
(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)*

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiau uduu Mmannasa Yoketaivooonoo Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro kioodoo hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai.

³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovooonoo yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoonoo hama yaagueeqaivaa inna mmiivai. Anutuugaasidiri tii kua mmuakiaavai riki-aivoonoo yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoonoo itaa kua tiivaivee,

⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo:

⁶ A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuanee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuugo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimmaurivoora kiau
iya ngiari yaakuuyaavaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee,

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai.

⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmudu-uyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mmunaravaivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuanee. Anutu-uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutu-uqaa ai ausa mmudu-uyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikianee, tiivaivee,

¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitaturavai.

*Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)*

¹² Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai.

¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvu Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya mmatavai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvu Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainiivau
Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
ii mmata ivaa nnutuuvu Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutu-uqaa kua rikiooya variaano.

¹⁶ Vaidiia heenaivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variaiya teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ii suai ivakidiri Yisuuva Anutu-uqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngingii ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutu-uqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nnino, tiravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)*

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvu Petooso ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu

²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisuunna nnaagiai viravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiaiuyavaki varuuyaataama makemakee putida vaida kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaataama vitada Yisuunnasi nnuduu iva iya tuqinneeravai.

²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvu Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusa-reemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

¹ Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisavau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too

² ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai
(Rukaaso 6:20-23)

³ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuugaa roosiikiaunnayavee, kiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variayara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variayara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo kua kutaivaa tioo iya mminaravaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa aataru yoketaivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiaiuyauvo yamaama vaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuugaa taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara ooqoo tiraiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiaiayara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuugo ngiiyara yoketainoo.

¹² Iirisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida varia-tee. Maisa mmooriivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai
(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)

¹³ Gioonna kiaapu mmatayaa variaya ngiari yeennaiyauvunu yorokuu-vaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketaino. Yorokuuvo vain-nonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaano. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaraivaa roosiima ngia variaano.

¹⁵ Hama gioonna kiaapu voovoona toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiikio vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaiikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variayaki mmeekiaivo taivai.

¹⁶ Itaama vainai ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuugo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuugaa mmaanna tuu aataru-yauvaatama forofetaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaatama hatokaa-nara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai.

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovoona yopeema fafaara kiisa voovai rugaananaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuugo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kaaanaravai.

¹⁹ Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara di-raivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kiaa mmiivo fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai.

²⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Fari-saiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee,

²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaara pinaama ausa nniitareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo

vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuugo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee.

²³ Ngiiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa voovai Anutuugaara kati yeena tapiivaki hudaanee kiaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai

²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiee akiairaama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuugaara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kiaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmino too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai.

²⁶ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane,

²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai.

²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiane. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiane. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara oogoo kiaa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee,

³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiiivoono inna oogoo kiaa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innaki-aatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuugaa avuuvau kianna kuaivaa iikiane,

³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiane. Ngiauvo inna Anutuugo varira yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane.

³⁵ Mmataivo Anutuugo yuku yapeera yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Yerusareema inna ti

kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kianee.

³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivali vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kianee.

³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kianee. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kianee. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivoono i tikiai itaa kua kiannano.

*Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai
(Rukaaso 6:29-30)*

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tino: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaiavaa rutuuma kino sai inna avaiavaa rutuuma kiaivee.

³⁹ Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii inai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaa-naraivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmianee.

⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuanee, tinai sa vainima inna vitee kuanee. Ngieerama inna vitee kuanee.

⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mmimaravee tinai sa oqoo tirainna mmianee.

*Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee
(Rukaaso 6:27-28,32-36)*

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tino: I seenaiyara mmuduuya ruuee i nnammutuaiyara sa mmuduuya ruanee,

⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuugo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuugo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai.

⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaannee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraano. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anufuuqaa mmoori yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmi-aaree kiaa sa puaisakama aayannda tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaia gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

³ Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai.

⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:2-4)*

⁵ Ngia yaaku varaaree kiaa sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaia roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

⁶ Ngia yaaku varaaree kiaa ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuuqaa kua rikieeraia kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuuqo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo.

⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuuqo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee.

⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gioonna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variayaa iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vatee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.
Maisa aataruuvadiri ti vatee
yoketaivau ti yapaanee.

(A gioonna kiaapuuyara diraivootama i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaraivootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiaiara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai.

¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gioonna kiaapuuya ta Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaup kusiyaanna ngiari oori nnikiyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iyara mannaka kuaa irisaivaa vaa iya varaavai.

¹⁷ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee.

¹⁸ Itaama iikiai teeda gioonna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 12:33-34)*

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

*Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 11:34-36)*

²² A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai.

²³ I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

*Anutuugo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 16:13; 12:22-31)*

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoona yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vloo yaagueegama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuugaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvataama mmuaavaugiataama iikiaravai.

²⁵ Itaama vaikiat na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngien-gie mmatayaa variraivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammayauvunu funnukaki-aaraivaara nnaasu ngii mmammayauvo vaivai.

²⁶ Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuay-eennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyau-vaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoona yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ngiiyara tuqinneeraivoona ngiaasukuaiyara tuqin-neeraivaa yaatara kiaivai.

²⁷ Ngiiikidiri deevooona ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaan-nee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai.

²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvoona nnaaruaa vadi kieetaivaa nnutuuvoo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookaraiyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai.

³⁰ Ngia kiisama Anutuugaara kutaavaivee kiaiyo, maura ikiauyauvo makee uriiyauvaa turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuuaraiyauvaa Anutuugo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minar-avaivee.

³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiarannee? kiatee.

³² Vaidi hama Anutuugaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaaraiyauvo haheetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai.

³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo gioonna kiauuyara diravaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuugaa aataru safuuvaa iikio fai Anu-tuugo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee.

³⁴ Ivaaraida sa turaara kaayauma yaata utida ausa mmuaararakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvoo vainaravai. Mmuua suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyau-vaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

*maisavee kiatee
(Rukaaso 6:37-38,41-42)*

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuugo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee.

² Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaavaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee.

³ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo.

⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvaidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee?

⁵ A huoobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagjai i seenaivaa avuuvaidiri mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaara roosikiyaiya sa Anutuugaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuaara iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara oogoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reerayaama ngii kuaivaara oogoo kiaravai.

*Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)*

⁷ Ngia Anutuugaa yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovaa buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai.

⁸ Gioonna kiaapu Anutuugaa yaparoovono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravai.

⁹ Vaidi voovono ngiikidiri ari mmaapuuvo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mmimaravai.

¹⁰ Ari mmaapuuvo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mmimaravai.

¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variyaiya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaataravono gioonna kiaapu inna yaparakiyaiya mminnaa yoketaiyauvaa iya mmimaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiiyara iikiaavo ngii yoke-taivaara ngieeta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuugo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiaa mmu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

*Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(Rukaaso 13:24)*

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonoruuvo ika aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai.

¹⁴ Keegia tupatupaa variraivaki kuaivo kiisa keegiaivai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruovo kaayauma iya mmuaararavai.

*Yisuuva yatari iiraivaidiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)*

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puara sipisiipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aakiaiyouvo fai mmaraaraa avaikaraivaa roosiivai.

¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyouvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai.

¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai.

¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisaivau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai.

¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiiya hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai.

²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyouvakiaatama tuqinnama taaravai.

*Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(Rukaaso 13:25-27)*

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niiyara Udaanga-o kiaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaiya nnaasu fai ivaki kuaaravee.

²² Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiau mmda i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyouvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavaivee,

²³ tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)*

²⁴ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai.

²⁵ Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaivoonora tioo hama havarataivai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivoono vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai.

²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiau taika kioodoo gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu

²⁹ ivo hama kua mmaanna kiau mmira vaidiiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

*Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)*

¹ Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai.

² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvu taikeeravai.

⁴ Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiese Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavaa tuqinneeravai
(Rukaaso 7:1-10)*

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanauma vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoona numa Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo:

⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaui voovai kaayauma nni-itaraikio yuku yaakuuvu putikio vainoo,

⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaavaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁹ Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiese viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaavaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoona aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai.

¹¹ Na ngii gaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapu suai raari rapidiri suai haatapaipidiri ngiayi numa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aaparahaamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai.

¹² Gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuugo iya ooqoo tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee,

¹³ kiaa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuane. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee,

tuduu rikioo vioo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoketairavai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)

¹⁴ Yisuuva Petooroosaa nnauvaki vioo tooduu Petooroosaa nnum-muayaana mmammaivo ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu

¹⁵ Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai.

¹⁶ Mmuduu hannauduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

Vaidiia Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai

(Rukaaso 9:57-62)

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiaa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanara-vaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuru-uyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuovoono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanar-avaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vaidi koonnama variaya putuaiya roosiikiaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada vida varuduu

²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivauidiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uuduu too Yisuuva vuru vauduu

²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kiisama niiyara kutaavaivee kiaanoo, kiaa kioo diitoo yuun-naivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai.

²⁷ Varuduu ari ngiaammuaau mmuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai

(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu

teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai.

²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuugo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannanee?

³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiatua kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu

³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yapaaraida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukuai puara aaya aakiaiyauvaki ta kuaaravee,

³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada yoosin-naivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

9

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Maraka 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)*

¹ Titoodoo Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu

² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tinoo,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee?

⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane,

⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai.

⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuugo ari yaagueeqaivaa vaidiia mmuuvuara kua yoketaivaa innara tiravai.

*Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Maraka 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)*

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰ Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisunnaata ari ngiaam-muauyaata tasipama yeenna nneeravai.

¹¹ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairai vo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata yeenna nnainnee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai.

¹³ Anutuugaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro yaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariiyara yaata utida yoketaayavee kiaiyara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisunna yaparairavai

(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴ Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya nuna Yisunna yaparaida tunoo: Mo dataikaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuugaara yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kiaa kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa suai hama itaa kianne?

¹⁵ tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaviki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variyai hama ausa mmuaararaiyai iya sirigaida variaavai. Fai suai voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai iqii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee.

¹⁷ Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kiaavo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai

(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoono nuna Yisunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni

naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaam-muauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoona kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinara-vaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo

²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utanee. A niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatan-naivaa hakuaaraivara vaidiia noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu

²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama ki-aatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vau-vaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai.

²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya ki-aatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taar-avaaitana varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaannee? Avuuyau-vaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aaki-avaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kiooduu vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teera-vaivee,

³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kiee-taivoono inna tasipama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiata yoosinna pinaiyauvakiataa vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugaa mmooi aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai.

³⁷ Boo tioo ari ngiaammuaaya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suvuaikio vaa nneeravaata vaikiyaiyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaano.

³⁸ Itaama vaikio mmooi nakaaraiyo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooiriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee, tiravai.

10

Yisuuva ari ngiaammuaaya mmataama kieeravai

(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauraivaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petrooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakooipo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano

³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooipo voovai nnutuuvo Tariaaso

⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuuinna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuaaya mmooiriivaa mmiravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmioo tunoo: Sa vaidi voopinnaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee.

⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee.

⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaiyo aa vainima nninoo, kiatee.

⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiai kava diitaa-tee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooiriivaa iikiatee.

⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee.

¹⁰ Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoona ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee.

¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee.

¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiki vakiaivee.

¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuoma kiada ivaki pikiada vida kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaiivaara Anutuugo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mmimaravai. Gionna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiyai fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

*Vaidiyya Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai
(Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)*

¹⁶ Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variyai fai na ngii titanai fai mmararaa roosikiyaiyi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairaiivaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima koonnakaannama nuairavaa pikiada tirooma variatee.

¹⁷ Vaidiyyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kuaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai.

¹⁸ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaaravai.

¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuugoona ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kuaaravai.

²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengienoo kuaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoona ngii giaa ngii minai kuaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputuateraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

²² Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gionna kiaapu voovoona niyyara kutaavaivee tioo yaagueegainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

²³ Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni mmayaaya

aavaa gionna kiaapuuya kaa mmi taikeeraida kikiari Na Vaidiivaa Mmaa-puuvoono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammuau voovoona ari vitairiivaa yaataraiwai. Sikaun-naadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaivo hama ari haitatuuraivaa yaataraiwai.

²⁵ Fai ngiaammuaivo ari vitairiivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaivo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gionna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kaaara: Beresebuuro, kaa kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gionna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiuyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gionna kiaapuuya kaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miau kuaivaa rikiada yoosinna vuutaivaki kooyaa gionna kiaapuuya kaa mmiatee.

²⁸ Gionna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiari putu-aaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaravai. Anutuugaara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai.

²⁹ Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuugo itai ngiaam-maiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai.

³⁰ Ngii kieeta yausiuyauvaa Anutuugo jaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai.

³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuugo ngiiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiyaiyauvaara yaata utiraivaa yaataraiwai.

Gionna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

*kiaa kookieera kuavai
(Rukaaso 12:8-9)*

³² Gionna kiaapu voovoona ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai.

³³ Gionna kiaapu voovoona ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gionna kiaapuuya

*nnammutuannammutuuaa iiravai
(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Sa yaata utida niiyara kiatee: Ivo gionna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai.

³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai.

³⁶ Gionna kiaapu voovoono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaiya innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaaravaivee.

³⁷ Gionna kiaapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niiyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gionna kiaapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niiyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁸ Gionna kiaapu voovoono ni nnaagiai nuaivaara gionna kiaapuuya inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁹ Gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niiyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

*Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(Marakaa 9:41)*

⁴⁰ Gionna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono niiyaraatama yoke-tainoo. Niiyara yoketaivoono ni titoovaaraatama yoketaino.

⁴¹ Vaidi voovoono Anutuugaa forofetaavai variivaara gionna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gionna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai.

⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gionna kiaapu voovoono innara boo tiioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

*Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai
(Rukaaso 7:18-35)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kua mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kua mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuau vooya tuduu innasi nnuduu

³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaarannee?

⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kua mmuduukioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiaa mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kua mmiattee.

⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaano. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaano. Putuaiya vaa diitada variaano. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaano.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiraivaara Anutu-uqo innara yoketaino, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauiya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variyaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai.

⁹ Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaivaa taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano voo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variyaiya yaataravai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravai.

¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiia Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiia Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai.

¹³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiia tuduu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai.

¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo:

¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kua kiada itaa kua kiaavai.

¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaano. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kua kioodoo rikiada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai.

¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara

yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takisa vareera vaidi maisaiyaata nnaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaanata ti mmooriivaidiri Anutu-uqa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Gionna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai

(Rukaaso 10:13-15)

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gionna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo:

²¹ Boo, ngia gionna kiaapu yoosinna Korasima variayaata yoosinna Beresaitaa variayaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gionna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gionna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variavaa taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee.

²² Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutu-uqa gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gionna kiaapu Korasimaiyaata Betsaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanavaivee.

²³ Ngia gionna kiaapu Kapanauma variayaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutu-uqa tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee. Nnaaru gionna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee.

²⁴ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutu-uqa gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Sutuumaia pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanauma variaya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanavaivee, tiravai.

Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai

(Rukaaso 10:21-22)

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa gionna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiee gionna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiyyara a kiaa kookieema kiaanavaara na aiyara yoketaakiaunoo.

²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²⁷ Ni Napooa a mmuakiaa mminnaiyauvaara diravaa vaa ni mian-avaivee. Hama gionna kiaapu voovoona na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gionna kiaapu voovoona ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvooona nnaasu arinaima i tavai. Ni Napoo-o, na gionna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaravai ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gionna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavaa tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyaara kati hara kiada variaravai.

²⁹ Na tirooma variee hama na avakara kiau vaidivai variavaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaravai.

³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanaivai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraivo hama mmuaararaivaivee, tiravai.

12

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)*

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kiooduu ivo ari ngiaam-muauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuiita mmoori-ivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuiita iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai.

² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaam-muauya hatokaano,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaaree kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaaniee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuugo oooqoo tiravai.

⁵ Ngia Anutuugo mmaanna tuuvaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi-ia nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuugo kua tiivai.

⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo.

⁷ Anutuugaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisi-ipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaunoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketaunoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia yaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaa-puuya hama maisa mmooriivaa iikiaiyaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee.

⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai.

¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnu-unno vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa ya-paara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataru-uvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai.

¹² Ngia puara sipisiipaivaara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaraivaa yaataaravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaivaivee,

¹³ kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnu-maunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai.

¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiia vida nuunaida Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Anutuuqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kioodoo Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai.

¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiaa mmivoo kiaa iya ooqoo tiravai.

¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvau-giataama vairavai. Yisayaava Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.
Neenoo inna mmataama kiauvali.
Na innara mmuduuya ruauko
kaayauma innara ni yoketaimoo.
Na ni Mmannasaivaa inna mmino
ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo
hama yoosinna vuutaivaki diitoo
yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa
hama utu ratokaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa
ruputinaravai.
Iya tooba manumanuuvaa
hama utu rasuukiaaneema
fai ivo hama gioonna kiaapu
muaraagama variivaa ruputinaravai.
Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono
yapooma safu aataruuvono maisa aataruuvaa
yaataraanara suaivaki pikiaanaravai.

²¹ Ivo itaama varinai
mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
yaata utida innara faannakiaaravee.
Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)*

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi avu huruutauvaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai.

²³ Kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuitiinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee?

²⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki vari-aiyannee vara mmuaa yoosinnavaki variaya ngiariita ngiariita rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai.

²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani mo ngii nnaagiai nuairiaya giaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁸ Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvakidiri titaukai kuaavai. Na itaama iikiau-vaara Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo kava vo kua voovai tioo vaidi yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kuaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoona-haanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kuaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

³¹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiayiavuaatama fai Anutuugoono rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuugo ivaa rugaanaravai.

³² Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itavai homo vainaravaivee.

*Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-45)*

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai.

³⁴ Ngia vaidi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuavakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avavakidiri kooyaa tiivai.

³⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avavakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avavakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuugo iya yaparainaravai.

³⁷ Anutuugo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngiiyara tinara: Hama ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiaivaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisuunna yaparavai

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaata Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta taaravee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gionna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaiyaano ngia ari vookarai mmooriivaa taara iikiaano. Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruua vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai.

⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidi putuaiya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee.

⁴¹ Ninivee varuu gionna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hani-giada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

⁴² Nnaaru kieeta varuu gionna voovono tooya sainai ngieera ari voo-pidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvono ngii tasipama variaunoo. Gionnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuugo gionna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivono kua pinaivaa aanna ngia variaya fai ngiiki yapa kino Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai

(Rukaaso 11:24-26)

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio

⁴⁴ ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yapaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too

⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gionna kiaapu maisama aanna makee variaya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)

⁴⁶ Yisuuva homo gionna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai.

⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee?

⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

⁵⁰ Gioonna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu

² gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai.

³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammayauvo tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara aki-aiaraama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiia yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiia yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gioonna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee kiannannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai.

¹² Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuqo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvuaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmi-auvai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
na iya tuqinneevora kiaa
iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai.

¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuugo ngiiyara yoketaino.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gioonna kiaapu Anutuugaara yaata utida safuuma varuuyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

*Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai
(Maraka 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)*

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee.

¹⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gioonna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisivaivai.

²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varavai.

²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuugaa mmooriivaa iivaara seena gioonna kiaapu-uya maisa mmoori mmuaararavaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuugaa aataruuvaa pikiavai.

²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaraivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanaraivaara yaata utuoo mmuduuya rikio iyaovoono inna suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai.

²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitiko kuaivo inna aakiaana urikio iiraivyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraivyauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuuiaivauidiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaidiiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuooraiavaa roosiivai.

²⁵ Ivo yeenna vuuia uruuyauvaa rututuooma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaraivaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuuia mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuooma kioo kuaivai.

²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuuiaiyauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai.

²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaraivaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuookiannano. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne?

²⁸ kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaaranne?

²⁹ kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuuiaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee.

³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuuiaiyauvaa rutaka rada iyaavaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivauidiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivauidiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gionna kiaapuuya kua kiaa mmiee
mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri
mmataama kiee iya kiaa mminaravai.
Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki
haumaki vau kuaiyauvaa iya kiaa mminaravaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶ Yisuuva gionna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari
ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri
uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono uru
yoketaivaa rututuora vaidivai.

³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuoma kiaivo mmuakiaa mmatayaa
variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuugo gionna kiaapuuyara dira
yoosinnaiyakira teerakiaa gionna kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiiki-
aavai. Gionna kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaiya iki-
auyauvaa roosiikaavai.

³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovo inna Sataangovee.
Iraiayauvaa rutakeera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira
rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee.

⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kaa-
neema ngiau mmataivo taikera suaivaki aangeraiya gionna kiaapuuya
mmuaikaraama iikiaaravai.

⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaiyakidiri
nuaida varida gionna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa
iikiateera vuavikiaiyaatama gionna kiaapu mmuakiaa maisama vari-
aiyaatama vitada

⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari
avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai.

⁴³ Iya itaama varikiai safuuma varira gionna kiaapuuya ngiari
Gionna yoosinnaiivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama
ari vookaraama variaaravaivee. Gionna kiaapu voovono arinaima kua
rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri
mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara
diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovono vaa mmatana hauma
kiaiayauvaa roosiivai. Vaidi voovono mmataivaki hanukua roo taikio sikau
yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma
sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro
vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa
mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo
ataivai vainoo.

⁴⁶ Vaidi voovono sikau seeta yoketaivaa roosiivaara buainnonno taikio
voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa
mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa
seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiaa kioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai.

⁴⁸ Varaavovo mmuugiakiai teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa ka-gaari kiaavai.

⁴⁹ Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonna kiaapu yoketaama variaila pikiada maisama variaila vitada

⁵⁰ ikiana kagaari kiki ai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaui yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyaauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnanoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiai-kio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuugaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuugo gioonna kiaapuuyara di-raivaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kiaa taika kioo ivaki pikioo

⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira voo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiaada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriiauyauvaa iinnee?

⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakooipo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano.

⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee?

⁵⁷ kua kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaraa mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

¹ Ii suai ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo;

² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa di-itoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anu-tuugaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnannatoovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

⁵ Yapa kiooduu Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gioonna kiaapu-uya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama rputiravai.

⁶ Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmatoo suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai.

⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mmunaravaivee,

⁸ tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Aanna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo

¹⁰ ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuu-naivaa rutaka kieeravai.

¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatan-naivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

¹² Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai.

¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuginneeravai.

¹⁵ Tuginnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosin-navaki ta variaunnanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee,

¹⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee,

¹⁹ kīaa kīoo hanigia gīoonna kīaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau vari-atee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kīoo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tīoo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kīoo ari ngiaammuauya mmuduu varada gīoonna kīaapuuya mmuduu

²⁰ mmuakīaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kīoo arai yatīiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gīoonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)*

²² Iya nnaa taika kīooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gīoonna kīaapuuya tītee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikīada vida varuduu

²³ gīoonna kīaapuuya ngiari yoosinnaipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kīisaivaura viravai. Vīoo vīoo oro varīoo yaaku varooduduu heenauduu rikīoo arivai ivau varuduu

²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvoo nnoori haruunga pinaivaa vuu-taivaki vīoo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngīoo iya kanuuvaa hanigiaanigooduu

²⁵ patainara uduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai.

²⁶ Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nnīnoo,

²⁷ kīaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tīrooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²⁸ tuduu rikīada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvavee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee,

²⁹ tuduu rikīoo tunoo: Ngīanee, tuduu rikīoo Petorooso kanuuvaa pikīoo nnoori verenoovau Yisunnasi ari yuku raa roo viravai.

³⁰ Vīoo varīoo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiavaki mmeepi vīoo rikīoo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai.

³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kīisama niyara kutaavaivee kiannavaivee,

³² kīaa kīoo innaata vīto kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamu-rukaivo taieeravai.

³³ Taikooduu ari ngiaammuau kanuuvaki varuuya Yisunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuuqaa Mmaapu tua-naakuavee, tiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 6:53-56)*

³⁴ Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu

³⁵ gīoonna kīaapuuya Yisunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakīaa gīoonna kīaapu nniitarooya vitada Yisunnasi nniravai.

³⁶ Nnīda Yisunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa aravau utuatee. Tuduu mmuakīaaya inna buruqa aravau utuuya nniitarooyauvo taieeravai.

15

*Vaidiyya ngiari taato nnaakukiaiyya kuaivaara yaagueeqairavai
(Marakaa 7:1-13)*

¹ Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidi vooyaatama vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisuuuna yaparaida tunoo:

² Aaniira i ngiaammuauiya ti taato nnaakukiaiyyasidiri nnuu aataruuvaa hatokaannee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kuaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁵ Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kuaapu voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo iyaara tinara: Inna Anutuugaa mminnaavaivee,

⁶ kiasa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kuaivai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁷ Ngia huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiyyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kuaapu aaya
mmanna kuasiyauvoono koroonno
niyyara yoketaavaivee kuaavo
hama iya aakiyaiyauvo niyyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiyya yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiasa mmi kiada kiaanoo:
Anutuugaa aataruvaivee, kuaivaara
kuminayaa niyyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)*

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiasa kioo gioonna kuaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ngia rikiaada arinaima rikiaatee.

¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiaada ari ngiaammuauiya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaanannee? Farisaiya i kuaivaara nniki rakaida aiyyara nnannataavaivee,

¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiasa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai.

¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovoono ari seena vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairavaa roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kuanaree kiasa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravee,

¹⁵ tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiasa ti mmianee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai.

¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaano. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai.

¹⁸ Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaiakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiasa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai.

²⁰ Ii aataru iyaavara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai (Marakaa 7:24-30)

²¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ii yoosinna ivaa pikioo voo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai.

²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuiti-inna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo,

²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiaidiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiaiya roosiikiaiara nnaasu Anutuugo ni titooduu na tiravaivee,

²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee,

²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannano. Mo faiya numa ngiari haitatuuki-aiya yeenna nneeda kiasa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannano. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaa gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu

³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaata hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaata vitada inna avuuvau nuunama yapa kiooduu ivo mmuakiaaya tuqinneeravai.

³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isarairayaa Anutuugaa tuanaivaara kua yoke-
taivaa tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)*

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nooki-aavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo,

³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo,

³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu

³⁶ tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kaa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai.

³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai.

³⁹ Hama yaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuu-vaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

16

*Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)*

¹ Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata Yisunnnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iina, ta teeda kiaara: Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasi-paikioonno iinoo, kiaaravee,

² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai.

³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

⁴ Ngieeta gioonna kiaapu makee variaiyaatama koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuugaa mmoori ari vookarai voovaara fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa nnaaruua vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kaa kioo iya pikioo viravai.

*Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai.

⁶ Nnudu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaara mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosi-ivaara tuqinnama haitatuukiatee,

⁷ tuduu rikiada ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparinno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaanoo, kiaannee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo.

⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiaannee? Na yaaku sai bereetaivai kusii kiee kaayau vaidiia (5000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuaiyauvai vairavainnee?

¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiia (4000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuaiyauvai vairavainnee?

¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giasa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiaannee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosi-ivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusituduu arinaima rikieeravai. Gioonnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisunna tiravai
(Maraka 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

¹³ Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparinno tunoo: Na Vaidiiva Mmaapuuvaa gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiaannee?

¹⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasa vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiasa vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kiasa vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiasaavavee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparinno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee?

¹⁶ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuoqo i mmataama kioo vaidikuavee. E Anutuuoqo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuuoqo aiyara pinaama yoketainoo. Hama mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kiasa i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kiasa i mmikiai a kiannanoo.

¹⁸ Na i kiasa i mmiaanoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiaiya na vitee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variaiya fai yaagueeqama variaaravai.

¹⁹ Anutuugo ngiau aapu gionna kiaapuuyara diraivaa yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara ooqoo kian-naivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaara ee-oo kiannaivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee,

²⁰ kiaa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuugo ni mmataama kioovaara sa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)*

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiiaa ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

²² tuduu rikioo Petoorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuugo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petooroosaa tasipoovaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuanee. A ni aataruuvaa uudarainaree kiainna iikiannanoo. I yaataivo vaidiiaa yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuugaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gionna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaaara ooqoo tioo gionna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁵ Fai gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁶ Fai gionna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnam-minnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mmin-naivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeriyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiataama iri-saiyauvaa iya mminaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

*Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookairavai
(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)*

¹ Yapooma yaaku saivai karasidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petooroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai.

² Vidada oro ivau dida vaid tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai.

³ Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaui taaravoomaivaitana tooduu nnaaruua vaidi putuuvaitana Musiia Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu

⁴ Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoke-tainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heekee Musiinnani voovai heekee Irayaannani voovai heekaanaravaivee,

⁵ tuduu tuu saivaata nama mmannaammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuugaa kuaivo nama aakiidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivoove. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuaui ymatayaa vida varada vaid ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaid kaayauma aatuuda varuduu

⁷ Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee,

⁸ tuduu rikiada mmataivaudiri vaid reeri tooduu hama vaidiivai-tanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaa sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapu-uvoono yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiia kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiaa kuaivo aaniira ngiari itaa kua kianne?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo.

¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvo nniravai. Nnuduui hama gioonna kiaapuuya tuqinnama inna terama kiada iya ngiari iikiataa mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaivaa tuqinneeravai

(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaui taaravoomaidootama tiida gioonna kiaapu-uya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovoono numa Yisu-unna vunnigiatua toorivu yau haroo

¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo iikiana vaivai. Vo suai ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai.

¹⁶ Na inna vatee i ngiaammuauiyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variiaa hama ngia niyara kutaavaivee tiraaidada koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee

varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaam-muauvaa vitada aapi niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuaauvaa aaki-aiivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuaauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaam-muauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuugoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvoo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuugo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuane, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuugo kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai.

²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

*Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)*

²² Yisuunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisu-ua iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai

²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiaa ari ngiaam-muauya ivaara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama numa yoosinna Kapanaua varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiaa numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee?

²⁵ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannannee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaannee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaannee?

²⁶ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri ya-paraida varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee.

²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiiaa sikauvaa mmikiai iya tiiyara momonakiaarainnoo kiaa nnoori haruungaivaki vee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiee inna avaiivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi vee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

18

*Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)*

¹ Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee?

² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo

³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee.

⁴ Gioonna kiaapu voovoono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruo yapaivoono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravaivee.

⁵ Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosi voovaara tuginnaivoono inna niyaraatama tuginnainoo.

*Gioonna kiaapuuya aataru maisaivara haruruaavai
(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)*

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosi gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yapaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaravootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaraivo inna yoke-taavai.

⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruriraivo vaiki-ainnaata variaunnanoo. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisavau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaida ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁹ Fai ai avuuvaaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaida ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

*Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 15:3-7)*

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakam-muatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano.

¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono gioonna kiaapu raubiriikiyaiya vitaa-naraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainne? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyauvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiri-ivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiyaiyara kiisama mmuduuya rinaravai.

¹⁴ Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikiaa gionna kiaapuuya raubiriikiaivaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi viee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai.

¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vitee oro innaata kava kua kiatee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiidaatama vitee yaparakianee, tiivai.

¹⁷ Vaa a vitee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmimo inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara oooqoo tikio rikioo fai Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai oooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngi-iikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikioo too ni Napooa ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai.

²⁰ Gionna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuu-nama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyaivaa inna mmianarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee?

²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikiane. Sa jaarummua kiee iikiane.

²³ Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikiane. Vaidi kieeta voovoono ari mmoori vareera vaidiiaa sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparavai.

²⁴ Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio

²⁵ hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiauvaaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee,

²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mmianaravaivee,

²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tiao tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauiyauvaa ni mirainna kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaivaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee,

²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mmunaravaivee,

³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai.

³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiiva ivo innara itaama ii mmoori-ivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai.

³² Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauval.

³³ Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiain-naatainna hama a innara boo kiannanoo,

³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaikarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee.

³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuaikaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai.

² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiavau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaa ari nnaataivaara oooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuugaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo:

⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai.

⁶ Kua fafaaraiivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee,

⁷ tuduu rikiada Farisaiya Yisuunna yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiasa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo oooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniyaavo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai.

⁹ Na ngii giasa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna oooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee,

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiasa kua aavo hama mmuakiasa vaidiiyara tii kuavai. Anutuugo ari mmataama kiai vaidiiyara nnaasu tii kuavai.

¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya vari-aanoo. Vaidiia vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya vari-aanoo. Vooya ngiarinaidiri Anutuugo gioonna kiauapuuyara diraivaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Gioonna kiauapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya oooqoo tiravai.

¹⁴ Oooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya oooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiauapuuya fai Anutuugo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya oooqoo kiatee,

¹⁵ kiasa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

kua tiravai

(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanannee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannannee? Mmuavaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane,

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiauapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane.

¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinneer iya mmuduuya ruanee,

²⁰ tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiasa kua mmaanna iyaavaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinarannee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikaayauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,

²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo.

²⁴ Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaranee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petrooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaanoo. Dee irisaivai ta varaaranee?

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kieeta varira mmaata ari vookaraivau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaidi yaparakiaaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa vari-raivaatama varaanaravai.

³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

¹ Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaravoo mmoori vareera vaidiiaa oro vitaanara kuaivai.

² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mmunaraiavaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai.

³ Kuaavo ngioo ikiinnaikio oro yoosinna vuutaivaki vaidiiaa dida vaidi hama mmoori variyaiya too

⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisaivaa aikiooma ngii minaravaivee,

⁵ tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidi-
iya titaikiai mmooriivaki kuaavai.

⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakaiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaid a hama mmoori varaannee?

⁷ tikiai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmoori-ivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tau-
raa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee,

⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁰ Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai.

¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo:

¹² Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannanoo,

¹³ kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-
o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varuunoo.

¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuane. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miau-
vaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini mlaivaug-
giataama mmiaunoo.

¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mmunaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mmunaravo neenoo nakaaraivovee. Na vaidiia kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaara i nnannatainne? tiivaivee.

¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kuaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gioonna kiaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)*

¹⁷ Yisuuva Yerusaremaivakira vioo varioo ari ngiaammuaui yaakuuvai-
tana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kuaa mmiaa
roo vioo

¹⁸ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaanoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kietaiyaata kua mmaanna kuaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada

¹⁹ ngiari voopinnaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kiki ai na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

*Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 10:35-45)*

²⁰ Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaaitana vitoo Yisunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiau-vaa iikiane,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuvara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kiane,

²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuaupaitana tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaanoo. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiauakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? tuduu rikiada ngiaammuaupaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisunna ngiaammuaui saido yaakuupaitana taara kato vay-oovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngari voopinaiya kieeta vaidiia ngari seenaiyara yaagueeqama diaani ngari nnoonnaiya iyara diaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvu sa ngiisi vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaui varinaravai.

²⁷ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaui varinaravai.

²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gioonna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai
(Maraka 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauiyaatama yoosinna Yerikoo pikiaa vuduu rikiada kaayaa gioonna kiaapuuya iya vata rada viravai.

³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuvaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davutiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiyyara boo kiane,

³¹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiaada iya puisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davutiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiyyara boo kiane,

³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveeraida kianne,

³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

21

*Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)*

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaata Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo:

² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiiraa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee.

³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnnano, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiiraama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai.

⁵ Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

kiaa mmiee kiane: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio

vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau

varikio inna vitoo nninoo, kiane.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuauvaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada

⁷ puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karo variravai.

⁸ Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya Yisunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaata aayanna kiaa rada tunoo: Davuitinna oy-aivakidiri diitoovoono inna yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivoono yoketaivovee, tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayauma innara sirigaida vooya tunoo: Aanna gioononnee?

¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Aanna forofetaa Yisuvavee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)*

¹² Tuduu Yisuuva Anutuugaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooyaataa gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaataa yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo

¹³ iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁴ Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai.

¹⁶ Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia yaarida rikiaavaivee.

¹⁷ Kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai
(Maraka 11:12-14,20-24)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

¹⁹ tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvu duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiairaama nnaammuayaivo aasannairavai.

²⁰ Aasannauduu ari ngiaammuaya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiairaama aasannainnee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iiki-aaravai. Ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauuree nnoori haruungaivaki kuanee, tikio fai kuanaravaivee.

²² Fai ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara

inna yaparairavai
(Maraka 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuduu vaidiia Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannannee?

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai

tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee.

²⁶ Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaara-vaivee.

²⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiyai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee,

²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo kuaivai.

³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai.

³¹ Mo dee ngiaammuaavoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia unakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai.

³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiia unakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosin- naivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

³⁴ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaravo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varara kuaavai.

³⁵ Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai ruputuavao putikiai voovaayaa sikauiyauvaa kagaari kiaavo putivai.

³⁶ Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuaudaa titaa kioo nnaa-giai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuuki-aiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai.

³⁷ Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuuki-aiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayau-vai varaaravaivee,

³⁹ kiasa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada ruputuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kiasa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

⁴¹ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama ruputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiayauvai ari mmiaaravee,

⁴² kiasa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuugaa kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiasa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainno.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee.

⁴³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuugo gioonaa kiaapuuyara diraivaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee.

⁴⁴ (Gioonaa kiaapu voovoona ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ru-aimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonaa kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Fari-saiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiada iva inna tuuvaa arinaima rikieravai.

⁴⁶ Rikiada ivaara iya inna utuaaree kiasa uuduu gioonaa kiaapuuya Yisu-unnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

22

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 14:15-24)

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo:

² Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiese tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovono ari mmaapu-uvo nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai.

³ Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kua mmii vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai

⁴ kava ari ngiaammuaui vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kua mmiaiya kua mmida kiatee; Rikiaatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nammari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiese mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee.

⁵ Ivo itaa kua tikiai rikiada oro kua mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriiyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki vioo kuaivai.

⁶ Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaida kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuaani putuaavai.

⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuaa vaidiiya irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai.

⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuaui vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiauya ngiari variaivaa irisaiivaa fai deevaudiri vara nnaarannee?

⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gionna kiaapuuya ngii teeda vaikiai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee,

¹⁰ tikiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gionna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gionna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo:

¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai.

¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gionna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

¹⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo kaayau gionna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

*Vaidiia sikau takiisaivaara Yisuuva yaparairavai
(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)*

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaia Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaivaa kua teerama yeena rau kiada

¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaata titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gionna kiaapuuya kua mmiee iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai.

¹⁷ Aa kua ta i yaparakiainna kua aavaa yaata utuee sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee?

¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kiaa uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee?

¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too

²⁰ tunoo: Anna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Anna giaa nnutuvainno vainnee?

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannam-mannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee,

²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Maraka 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)*

²³ Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee,

²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai.

²⁵ Aavaki kata yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo

²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

²⁷ Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai.

²⁸ Itaama vaikiiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuugaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuugo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia yaarida rikiaavai.

³² Anutuugo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variavaara Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyara putuaiya hama iya Anutuugovee. Ivo gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee,

³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu

³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo:

³⁶ Vitaira-o, Anutuugo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaan- navoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmudu- uya ruue ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee.

³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataaravai.

³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavai- tana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataaravaitanavee.

⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvoota forofetaiya kua mmuakiaayauvootama diiteeravaivee, tiravai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo:

⁴² Ngia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaannee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee,

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anu- tuugo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuuiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyavunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39; Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gioonna kiaapu ivaki nuu- nauyaata ari ngiaammuaayaatama tunoo:

² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo.

³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivau-giataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai.

⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyauvaa gionna ki-aapuuya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁵ Gionna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuugaa kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniiyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai.

⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyau-vunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁷ Iya yoosinna aakiaiayauvaki nookiaani gionna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiayauvaara mmuduuya ruaavai.

⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama vari-aanoo. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo.

⁹ Ngia vaidi mmataiyaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavavee kiaa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo.

¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kieetavavee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutu-uqo mmataama kioo vaidivai varinoo.

¹¹ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngioammuaavai varinaravai.

¹² Gionna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gionna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuugo vitoo aruoo yapaanar-avai.

*Iya unnakua tiraivaara Yisuuva oqoo tiravai
(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47)*

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuugo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kiaa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngingieenoo ivaki hama ngii ku-ataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kiaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gionna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekiaa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuaivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigoo ngii ngiaammuaavai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaa ivo pinaama hanigoo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo waitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataravai.

¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuugaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau waitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai.

²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaa tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai.

²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuugo ivaki variivaaraatama tiivai.

²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tioo ivo Anutuugaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavuaa yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuugaani kiadaataida pinaa kuaiyauvo Anutuugaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiaada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiayauvaatama iikiatee.

²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia rinaina teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaiiko ngii aakiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaaniyauvaa ngiingiiyara ravisii varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai.

²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaivaki tauraa fini kiee mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiaivaa fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiyauvaa roosiima vari-aayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiyauvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai.

²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiyauvaki unakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

*iya kua mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)*

²⁹ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. Ngia gioonna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai.

³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suavivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya ruputuaan-naduu pututirivee.

³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya ruputuduu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaannoo.

³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee.

³³ Ngia gioonna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uuaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee.

³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya ruputikiai putikiai vooya yataru sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida ruputua rada vata rada vo yosinna vo yosinnaiyauvaki kuaaravai.

³⁵ Ngia itaikio mmuakiaa vaidi yoketaiya kuminayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruua vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai.

³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidiia kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Rukaaso 13:34-35)*

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapuuya Anutuugo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara ooqoo kiaavai.

³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuqo vioo kiaivai.

³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaanga Anutuuqo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai
(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)*

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai.

² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

*Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)*

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. A kiannaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikiakio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁵ Fai kaayau vaidiia mmuavaai mmuavaai nnida ni nnutuuvaa ngiariyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravee.

⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee.

⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii sui ivaki vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruvo utinaravai.

⁸ Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii sui ivaki fai vaidiia ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putuaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya ngii teeda hama ngiiaiyara mmuduuya ruaaravai.

¹⁰ Iqii sui ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqaki-aiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai.

11 Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gioonna kiaapuuya unnakua kiaaravai.

12 Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaaravai.

13 Fai gioonna kiaapu voovoono innasi mmuaararaivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuugo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

14 Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variaya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

*Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee
(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)*

15 Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuugaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda

16 ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kua-tee.

17 Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee.

18 Gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

19 Boo, iqii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

20 Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiiaa kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee.

21 Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataaraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

22 Iqii suai ivaara Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

23 Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

24 Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai.

25 Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii mi-aunoo.

26 Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiiai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiiai sa iya kuaivaa rikiaatee.

²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuvo ngioo suai haatapeeranni vioo aki-airaama tipannuuma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvu itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuayauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa pminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaaravai.

³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu tiinara atavuo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvuonoo ngiau aapu nama aakiadaidiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasanapai tiinaravai.

³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gioonna kiaapu na niniiniee kiaa mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivaidiri mmataama kioo tiravai
(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)*

³² Na yatari nnaammuayaivaidiri mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvu vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³³ Mmuaiakaraama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo.

³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

*Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)*

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variyaiyatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvu neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³⁸ Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itadada

³⁹ Iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieeravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee.

⁴⁰ Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutu-
uqo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai.

⁴¹ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutu-
uqo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai.

⁴² Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa
teeda rikiaaraivaara haitatuukiatee.

⁴³ Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara
suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera
vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo
vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki
Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee.

*Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva
tiravai*

(Rukaaso 12:41-48)

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari
mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaam-
muauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara
haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa
duuyama iya mmiiivai.

⁴⁶ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari
nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammua-
vaara inna yoketaivai.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi
nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaam-
muauvai inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama aki-
airaama nninaravee,

⁴⁹ kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo
nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiia nnoori kapikaraivaa nneeda
kumimakakiaiya tasipama varino

⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nni-
naravai.

⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huooba kua tira
unnakua nnaamuruuya variraivaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna
kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio
iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaa yaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua
tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raa-
maiayuvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna
sunaa kuaavai.

² Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku
saivai tinni yoketaaya kuaavai.

³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama
karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁴ Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasi-
inaiyauvaatama varada kuaavai.

⁵ Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo
varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kievatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee,

⁷ tikiai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai.

⁸ Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaaravee,

⁹ kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatainaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiyara varada ngiatee,

¹⁰ kiaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kievatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaivaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaiivai.

¹¹ Rau kiaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee,

¹² kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

*Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 19:11-27)*

¹⁴ Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosi-ima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnao mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kaa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai.

¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyauvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai.

¹⁷ Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio voo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai.

¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono voo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaiivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai.

²⁰ Ngioo taikio ngiaammuaui kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoke-taakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²² tikio vo ngiaammuau voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²³ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoke-taakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²⁴ tikio ari vo ngiaammuau voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaaguee-qaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeen-naiyauvaa tau varee ngiannavai.

²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauvasi. Taanee. Anna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee,

²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna sai tinoo: A ngiaammuau maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuu mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeen-naiyauvaa tau varee ngiaunnee?

²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaanavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee,

²⁸ kiasa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmimo rikioo fai kaayauma inna suvuainar-avai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaannaravai.

³⁰ Aa ngiaammuau kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaara-reenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmooriyyauvaara iya yaparainar-avai

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai na kava mmatayaa tinara suaivaki mmuakiasa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai.

³² Fai na iyara diee vainai mmuakiasa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeayauvaa haitatuura vaidiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema

³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanar-avai.

³⁴ Na yapa kiese kieetavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadu-dainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiyara yoketaa kua tiya nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnaivaa ngiini teerama kioovaki numa variatee.

³⁵ Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeen-naiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai.

³⁶ Na taguaada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia numa ni taavai. Ivaara ngiini teerama kioovaki numa variatee,

³⁷ tinai rikiada fai safuuma variaya ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता ताउननो इयेन्ना राइकाइ ता येन्नायौव्वा इ म्मिअन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नोरी राइकाइ ता न्नोरीव्वा इ म्मिअन्नवैन्ने?

³⁸ दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गिअन्ननि ता अयरा तुqिन्नाअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ taguaada variannani ता uyira rairaiyauvaa इ म्मिअन्नवैन्ने?

³⁹ दौरा सुई ता ताउननो इ न्नीतराइकाइ वारिअन्ननि ता इ तुqिन्नाअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ oovi nnauvaki variannani ता oro इ ताअन्नवैन्ने?

⁴⁰ तिकाइ रिकीए ना कीएतावो सई इया तिनारा: ना क्वा कुतावै न्गी गीअ न्गी म्मिअनो. आ नि गता वय्या अयकिदिरि कुमिना वोवारा इतामा इकियावो इन्ना न्नीयारातामा इकियावै, तिनारवै.

⁴¹ फै ना इता क्वा क्वा कीए गीअन्ना क्वापु य्वाकु गीअइन्निंगीअ वरियाया तिनारा: अनुतुगो हमा न्गीयरा योकेतायवै तीया नि पिकीआ कुते. इकियावो तुपतुपा तो वरिरावै अनुतुगो सतांगाता इन्ना अंगेरियातामा इयनि तेरमा क्वावै कुते.

⁴² ना नि येन्ना राइकाइ वरिअकाइ हमा न्गि येन्नायौव्वा नि म्मिअवै. ना नि न्नोरी राइकाइ वरिअकाइ हमा न्गि न्नोरीव्वा नि म्मिअवै.

⁴³ ना वूपिन्नावो न्गिअकाइ हमा न्गि न्नीयरा तुqिन्नावै. ना taguaada variaukai हमा न्गि uyira rairaiyauvaa नि म्मिअवै. ना नि नितराइकाइ वरिअकाइ हमा न्गि numa नि तुqिन्नावै. ना oovi nnauvaki variaukai हमा न्गि numa नि तावै,

⁴⁴ tinai rikiada fai नि सई क्वा: Udaanga-o, दौरा सुई ता ताउननो इ येन्ना राइको इ न्नोरी राइकाइ हमा येन्नायौव्वा इ म्मिअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गिअन्ननि हमा ता इयरा तुqिन्नाअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ taguaada variannani हमा ता uyira rairaiyauvaa इ म्मिअन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नीतराइकाइ वारिअन्ननि हमा ता oro इ तुqिन्नाअन्नवैन्ने? दौरा सुई अ oovi nnauvaki variannani हमा ता oro इ ताअन्नवैन्ने?

⁴⁵ तिकाइ रिकीए फै ना सई तिनारा: ना क्वा कुतावै न्गी गीअ न्गी म्मिअनो. न्गि हमा अ कुमिना अयकिदिरि वोवारा इकियाएमा हमा न्गि न्नीयारातामा इकियावै,

⁴⁶ tinai rikiada iya इरिसै म्माइवो तुपतुपा वरिरावै विकी वैडि सफुमा वरियाया तुपतुपा वरिरावै क्वावै. यिसुवा इता क्वा तिरवै.

26

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kīa yeena rairavai
(Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Vaa Yisuuva ii kua mmuakīa iyauvaa kīa taika kīo ari ngiaammuauya tunoo:

² Vaa ngia rikīavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvu Varagiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi voovono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatari sagaivau fai ni haara kīaravāivee, tiravai.

³ Vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvu Kayapaanna nnauvaki hara kiada varida

⁴ haumakīnaa Yisuunna vitada ruputikio putuaveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵ Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kiaa hama ta Yisuunna utida ruputu-aaravee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

*suuda yoketaa vuvvaa apiravai
(Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)*

⁶ Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo vaa yoketairavai.

⁷ Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna voovoona heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyuvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai.

⁸ Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uvvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiainnee?

⁹ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiaannee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo.

¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai.

¹² Na putinai ni hakuaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

¹³ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai rikiaa innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)*

¹⁴ Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo

¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana jaarummua kiada inna mmiravai.

¹⁶ Mmi kiooduu too ii suai ivakidiri iya faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iya Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiataivaa nneeravai
(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)*

¹⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeenaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaravaa aini teerakiaunannee?

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaataa i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee,

¹⁹ tuduu rikiaa inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiaa oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰ Teerama kioodoo heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammuaui yaaku-uvaiana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida

²¹ yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauiya ausaiyauvo kaayauma mmuaara-rooduu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoono ni tasipama yeenaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai.

²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravoono fai irisai maisaivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee,

²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuuiya kooyaa inna vitainaravoono tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauiya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kua kioo kusii kioo ari ngiaammuauiya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriiivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kua kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee.

²⁸ Aanna ni kiauivai. Na kaayau gionna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauivaa tusaa kino rikioo Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

²⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee,

³⁰ tuduu nnaa kioodoo iya Anutuugaara kuaru voovai kua taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraivara Yisuuva kooyaa ari kua mmiravai

(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiaida vida raubiriima kiaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Fai itama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neenaaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauiya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kias i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuau mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶ Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee,

³⁷ kias kioo Petooroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu

³⁸ iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararo ari vookarainoo. Niyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁹ kias kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraiavaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴⁰ kias kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuau vuru vaida varuduu ivo iya yuruuma kioo Petooroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niyara tida avu teeda vakiaannee?

⁴¹ Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

⁴² kias kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikiane,

⁴³ kias kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuau vuru rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁵ Kias kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuau daa tunoo: Ngia ho-mooda vuru vaida variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suavo aavaa nninoo.

⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuau daa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiia titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai.

⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiia kias mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee.

⁴⁹ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannannee? kias kioo inna mmooteravai.

⁵⁰ Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngian-naivaa iikiane, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu

⁵¹ Yisuunna ngiaammuaayakidiri voovoono ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaa voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁵² Rutaka kioodoo Yisuuva ari ngiaammuaavuaa tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruuvaki kava uyane. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaariya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai.

⁵³ Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee.

⁵⁴ Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvau-giataama iya itaama iikiaivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵ Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai.

⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuaa mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisuunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai.

⁵⁸ Varuduu Petrooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisuunna iikiaaraivaa taanaraivaara ivaki variravai.

⁵⁹ Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera unakuaiyaadiri kua pinaana inna yapaara uduu

⁶⁰ kaayau gioonna kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo:

⁶¹ Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kiee taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanar-avaivee, tiravaivee.

⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisuunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannannee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶³ tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua ku-taavai ti kua ti mmiane. E Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misiaivovee tiee Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kua ti mmiane,

⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree

viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidi-
ivaa Mmaapuuvo Anutuugo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataraivaa yaaku
yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu
ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuugaara koonnama
kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata
utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuugaa mmaapu-
vaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo.

⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai
tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo
putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida
yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna
rida varida

⁶⁸ tunoo: Anutuugo i mmataama kioo vaidi Misiaakuavee tiee kooyaa ti
kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki
hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo:
Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee,

⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso
yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima
rikaunoo,

⁷¹ kuaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera ki-
aatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo
Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee,

⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa
tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee,

⁷³ tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiya ivaki duuya numa inna tunoo:
Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna
roosiinoo,

⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kuaa mmioo tunoo: Na
hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai
kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo
akua tuduu

⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kuaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata
utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kuaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo
akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna
tauvaivee, tiinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai
vioo pinaama rateeravai.

27

Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)

¹ Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati
puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna
ruputuuaa kuaivaa kuaa safuuma kiada

² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya
kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

Yutaaso putiravai

(Aposoroo 1:18-19)

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigiooduu ivo sikauiyauvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo:

⁴ Vaa na mmminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mmminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainne? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuane,

⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo yeenavaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya sikauiyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauiyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuaivo oooqo tiivaivee,

⁷ kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauiyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yoosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaaraivaara vareeravai.

⁸ Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmataivaivee, kiaavai.

⁹ Iya ivaa uvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauiyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada

¹⁰ yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuugoona ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

*Piratuuso Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)*

¹¹ Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

¹² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kiooduu rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai.

¹³ Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee?

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

*Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai
(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)*

¹⁵ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai.

¹⁶ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai.

¹⁷ Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yusuunna Anutuugo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai.

¹⁸ Kieeta vaidiia Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammuau voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kiooduu Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki voru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikiane, tiivaivee, tiravai.

²⁰ Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai.

²¹ Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee,

²² tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauuaa irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee,

²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraiavaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiataama vakiaivee,

²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kiooduu rapira vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

Rapira vaidiiaano Yisuunnara rairavai

(Maraka 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiia Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai.

²⁸ Dida vaida inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruga kookeevaa varada innayaa apu kiada

²⁹ yeena ooviyaavua varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuuyi kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kiooduu tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

³⁰ kiaa kiada innayaa kuanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada iyaadiri utida inna kieetaivau rida variravai.

³¹ Rida varida innara raidada kiada buruga kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Maraka 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvu Simoono iya saidi nniravai. Nnuduu rikiada rapira vaidiia inna yaakuu-vaudiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai.

³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvu Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee.

³⁴ Iya ivaki dida vaida vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaata-reera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai.

³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Aanna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaida innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida

⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vitee yoketaivau yapaanee. A kutaa Anutuugaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida

⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaravai.

⁴³ Ivo Anutuugaara yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuugo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee,

⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovai-tanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai.

⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikai ni pikiaannanne? tiravai.

⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnu-tuuvu vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa rikiooduu

49 ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoke-taivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee?

50 Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

51 Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunni-diri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu

52 Anutuugo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutu-ugaa gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai.

53 Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

54 Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiia kieetaivootama ari rapira ngiaammuaui inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Aanna kutaa tuanaa Anu-tuugaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai.

55 Tuduu kaayau gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida in-nara tuqinnooya ngieeradiri dida vaida rooru inna teeravai.

56 Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mari-avaatatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaida ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

57 Upisipisiinno varuduu rikioo yosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaa-giai nuaira vaidivai variravai.

58 Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuaui tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai.

59 Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo

60 varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuun-naama kioo viravai.

61 Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuaui mmata nnauvaara haitatuuravai

62 Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kioodoo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiyaatama Piratuusaasi vida

63 tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee,

64 tuuvaara ai rapira ngiaammuaui tinai oro mmata nnauvaara taar-avooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuaui numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuugo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiaarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammuaui rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vaki-aivee,

⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauiya tuduu iya ivaara haitatuuravai.

28

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaqaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisunna mmata nnauvaa taara viravai.

² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono ngiau aapuu-vakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karo hara kioo variravai.

³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai.

⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitatuuraiya innara aatuuda biribiriida mmataiyaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeraiivoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisunna vaidiia yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaa rada buaama rada nookiaanoo.

⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee.

⁷ Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauiya kiaa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo,

⁸ tuduu rikiada akiairaauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisunna ngiaammuauiya kiaa mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaarada kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaida ngiari ausa mmuduuyaivaitana inna mmiravai.

¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauiya Karirayaa kuatera oro kiaa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauiya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammuaui vooyaano ngiari toovaara nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya kiaa mmiravai.

¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauiya mmida

¹³ tunoo: Gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaida variaunnani Yisunna ngiaammuauiya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiaa mmiatee.

¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataanaravee,

¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauiyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiaapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23;
Aposoro 1:6-8)*

¹⁶ Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiaa mmuuvau diravai.

¹⁷ Dida vaida tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai.

¹⁸ Yisuuva numaa mmuakiaaya iya tunoo: Anutuugo mmuakiaa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee.

¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiaa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvata ni nnutuuvataama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvataama tida iya apuatee.

²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiaa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Marakaava Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva nnutu ruaa vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoke-taiyauvaa akiairauduu uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gioonna kiaapuuya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo ari yaagueueqaivaura mma-gia maisaiya yaataroo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuuqaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama variateeraivaara Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ru-gaanaraivaara tuoo putiravaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuuqaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara tira mmayaayavai.

² Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara reeravai. Yisayaava Anutuuqo ari Mmaapuuvaa tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo.

Fai na i tauraivaannaadee titano vioo
aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³ Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau
dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara
aataruuvaa teerairavaa roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiaatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴ Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uuvaidiri kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau dioo vainno Anu-tuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyau-vaa rugaanaravaivee,

⁵ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaiyaata vo yoosinna vo yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya nnoori apiravai.

⁶ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosi iima kioo uyu kioo nnabaivaadiri vausa roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁷ Ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi ni nnaagiai nni-naraiivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori va-reera ngiaammuaivai roosiima variee inna yuku nnabaivaaitana yeenaivai-tana rakuasaa kiee utu radaanaravai.

⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaataraivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai
(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)*

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yoosinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai.

¹⁰ Inna apu kiooduu Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoke-taivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketaivoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

¹³ Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiauva ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmaraara avaikarauya suvvauduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitatuuravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)*

¹⁴ Vaidiyya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo

¹⁵ tunoo: Anutuugo mmataama kioo suaivo aa vainima nninoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa suai nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada mmayaaya yoketaivaara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivo Adiriaasooyarii inna teeda vaidi tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyauvaa kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁷ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

¹⁹ Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai.

²⁰ Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiyyaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Rukaaso 4:31-37)*

²¹ Iya vidada yoosinna Kapauma oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nnuduu Yisuuva nuuhaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiasa mmuduu rikiada

²² inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuugaa kua mmaanna kiasa mmiraiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kua tiravai.

²³ Ii suai ivaki vaidiiavaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo

²⁴ mmagia maisaivo inna kiasa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aaniivai ti iinarainna ngiannannee? A ti ruputu taikaanara ngiannannee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiiavaa aakiaivakidiri tiee kuanee,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiiavaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uuduu ivo pinaama yuku yaaku hannatotauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaanai tuoo viravai.

²⁷ Tuoo vuduu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinne? Aa vaidi aavo yaagueeqa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaanoo,

²⁸ tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriiyauvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiasa Karirayaa vau yoosinnaiyauvaki varuuya kiasa mmuduu rikieeravaivee.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuginneeravai

(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)

²⁹ Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoopaya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safuuma viravai.

³⁰ Vida tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisunna kiasa mmiravai.

³¹ Inna kiasa mmuduu rikioo innasi vioo inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diitooduu ikiyanaivo taika kioodoo yeennaivaa iya mmiravai.

³² Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyaataama vooya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuyaataama vitada Yisunnasi nniravai.

³³ Mmuakiasa gioonna kiaapu yoosinna varuuya nnidada nuunaida nnau keegiaivaki dida vauduu

³⁴ Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookarauya tuginnoo kaayau mmagia maisaiya vooya aakiaiyauvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisunna arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiasa mmiravai

(Rukaaso 4:42-44)

³⁵ Heenanaanna upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yoosin-naivaata pikioo oro kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai.

³⁶ Yaaku varoo varuduu Simoono ari saiyaatama diitada vida innara buaama rada nuaida tooduu

³⁷ iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiasa aiyara buaama rada nookiaanoo,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yoosinna vaini vai aayauvaki kuaaravee. Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iyaataama fai na kiasa mminaraivaara kuaaravee. Na iyaataama kiasa mminaraivaara tiiravaivee,

³⁹ kīaa kīoo ivaki pikīoo mmuakīaa yooſinnaiyauvo Karirayaa vauyau-vaki vīoo ngiari nuunaira nnauyauvaki Anutuūqaa mmayaaya yoketaivaa gīonna kīapuuya kīaa mmīoo mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

*Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)*

⁴⁰ Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoono Yisu-unnasi numa toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee,

⁴¹ tuduu rikīoo Yisuuva pinaama innara boo tiōo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakīavee,

⁴² tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kīoo variravai.

⁴³ Kati hara kīoo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama innaata tuoo aki-airauduu inna titoo

⁴⁴ tunoo: Sa vīee aavaara gīonna kīapu voovai kīaa mmīanee. Aki-airaama Anutuūqaa kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaakīanee. I mmammaivo yoketaivaa nnaaruua vaidi Musiiva tuu-vaugīataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kīee Anutuūqaa hudaanee. Hudana i rikīada gīonna kīapuuya i mmammaivo yoketaivaa arinaima teeda rikīaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikīoo hama inna kuaivaa rikīoo pikīoo vīoo gīonna kīaapuuya mmannammanna kīaa mmiravai. Kīaa mmuuvaa iya inna su-vuaivoora kīaa Yisuuva hama yooſinnaiyauvaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yooſinnaiyauvaki hara kīoo varuduu gīonna kīapuuya vo yooſinna vo yooſinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

2

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)*

¹ Vo ſuai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yooſinna Kapanaua vuduu ari nnauvaki varuu kuaivaa kaayau gīonna kīapuuya rikīada

² innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakīaata nnau oyaivakīaata suvuai kīooduu Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kīaa mmiravai. Iya kīaa mmīoo varuduu

³ vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau varada Yisuunnasi nniravai. Nnida tooduu gīonna kīapuuya suvuai kiada varuduu hama inna varada Yisuunnasi ngīaara aataruuvootairavai.

⁴ Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duupinnainningīaa ngīau aapu karada tauſiivaa rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idaadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeennaivau vauvaa Yisuunnasi reemma kīooduu tiiravai.

⁵ Tuuduu rikīoo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikīoo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kīauko i mmīnnam-minnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁶ tuduu rikīada kua mmaanna kīaa mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo:

⁷ Mo dataama kioonno aa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugoo mmuaavoono vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva akiirauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa ari-naima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁹ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa varee kuanee, tinarannee?

¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaraivovee. Fai na inai ngia ivaa taaravaivee, kiau kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo:

¹¹ Na i kiau i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

¹² tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo akiirauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavaivee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai

(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tioo tioo tuma tooduu gioonna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoketaivaa iya kiau mmiravai.

¹⁴ Kua kiau mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo tooduu Arapainna mmaapuuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaataama kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaataama numa innaata ari ngiaammuaayaataama tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gioonna kiaapu mmuaakaraakiai Yisuunna nnaagiai nuairaiyaara ii gioonna kiaapu iya Yisuunnaata ari ngiaammuaayaataama tasipama yeenna nneeravai.

¹⁶ Farisai vaidiiyakidiri Anutuugaa kua mmaanna kiau mmira vaidi vooy-aano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaataama yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaataama iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoriaya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gioonna kiaapu yoketaama variaya maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara oooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaataama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo kiau kiada kati varuduu gioonna kiaapuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo

dataikiaida vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kiaannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama varii suaivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²⁰ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiya kieevatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²¹ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai.

²² Hama vaidi voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavaivee, tiravai. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisunna yaparairavai
(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)*

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeennaivaa nnutuuvo vuuita mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida inna ngiaammuauya vuuita iiraiyauvaa utu rasukua rada nuairavai.

²⁴ Nuauduu Farisaiyaano iya teeda Yisunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiraivaa aanii kieemaida i ngiaammuauya hatokaannee?

²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuayaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama yeennaatauduu

²⁶ ivo Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta Anutuugaanee kiaa yapoo yeennaiauvaa varoo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiauvaa nnaatee, tuduaata ii suai ivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Apiaitaava varuu suaivaki Davuitiiva ii kua ivaa hatoka kioo numa yeennaiauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaatama mmioo nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravai,

²⁷ kiaa kioo tunoo: Hama Anutuugo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieravai.

²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

3

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)*

¹ Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai.

² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuginnaanarannee? kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama inai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau dianee,

⁴ kiaa kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiaarannee? Vara maisa mmooriivaa iikiaarannee? Vara vaidi nniitaraivaa tuginnaanarannee? Vara vaidiivaa ruputu kizio putinarannee? tuduu rikiada kua seemuaa variravai.

⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduu iya haitatuma too iyara inna nnannatooduaata iyara boo tiravai. Ngiaari tinni nniki-iyauvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketairavai.

⁶ Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama nuunaida Yisunna ruputuaara inna mmaara kuaivaa kuaa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki pikiada nnoori haruunga Kariyaa vida kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Karirayaivakidiriaata Yutayaivakidiriaatama

⁸ Yerusareemaivakidiriaata Irumaivakidiriaatama nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaata yoosinnaivaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriaatama viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai.

⁹ Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni suvuakuaarainnoo. Kanuuvaa varada niini teerakiatee, tiravai.

¹⁰ Yisuuva kaayau nniitarooya tuginnooavaara gioonna kiaapu nniitaraieraiya innayaa utuaara inna suvuairavai.

¹¹ Mmuakiaa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kuaa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee,

¹² tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kuaa mmioo tunoo: Sa niyara kuaa kookieekiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)

¹³ Yisuuva taapiivaura vioo ari vitaanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu

¹⁴ yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasi-pama nookiaaraivaara na ngii mmataama kiaunoo. Ngia Anutuugaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee.

¹⁵ Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaaravee, tiravai.

¹⁶ Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoono Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai.

¹⁷ Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoopaya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiiso ivaitanaara tiravai. Nnutu Buainakiisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai.

¹⁸ Voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooipo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono

¹⁹ voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)

²⁰ Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaam-muauyaatama gioonna kiaapuuya keenaa suvuai kiooduu hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai.

²¹ Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uuvaa rikiada inna vitaara nniravai. Vooyaano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivaivee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiya Yerusareemadiri nnuuyaano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Beresebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaaguee-qaivaadiri mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuduu mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiaa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee.

²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatauvau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiaa kioo Sataangaara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiyauvaatama fai Anutuugoono rugaanaravai.

²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuugo ivaa rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai.

³⁰ Vaidi Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiaa kiada Mmannasa Yoke-taivaara maisavaivee, tiravai.

Yisunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)

³¹ Yisunna kaanoota ari kataunnaiyaatama numa mmaanai dida vaidati tummuaneera innara tiravai.

³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiaanoo,

³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvara na mmuduuya ruaunnee?

³⁴ kaa kioo gioonna kaaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

³⁵ Gioonna kaaapu voovoono Anutuugaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

4

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoketaivaa gioonna kaaapuuya kaa mmiravai. Kaa mmioo varuduu gioonna kaaapu kaayauya inna suvuauvara kanuuvaki karo varioo feena roo oro nnoori tooyavaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kaa mmiravai. Kuaivaa iya kaa mmuduu rikiada gioonna kaaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu

² iva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kaa mmioo tunoo:

³ Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiya tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau tuoo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara aki-airaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaiikio hama iiraataivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiia yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiia yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee,

⁹ kaa kioo tunoo: Gioonna kaaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva hara kioo varuduu rikiada ari ngiaammuaayaatama gioonna kaaapu vooya inna kuaivaa rikiooyaatama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvara inna yaparairavai.

¹¹ Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kaaapuuyara dira kua oyai haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima

rikiaravai. Gioonna kiaapu homoraiya mmuakiaa kuaiyauvaa rikiada kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai.

¹² Ivaara fafaaraivo vainoo tinoo:

Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.
Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.
Hama iya tuqinnama teeda
hama arinaima rikiaavai.
Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.
Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaa-teeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiau mmiauvaivee, tiravai.

Yisuuva uru rututuooora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)

¹³ Yisuuva itaa kua kiau kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kiau kuaivaa ngia hama arinaima rikiada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaarannee?

¹⁴ Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuoovo Anutuugaa mmayaaya tira vaidi-ivaa roosiivai.

¹⁵ Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaavo Sataango iya rikiaa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai.

¹⁶ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iya rikiaa saivaata kaayau siriga tasipama varaavai.

¹⁷ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqakiaavai. Iya Anutuugaa kuaivaa iikiaivaara gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavai iya mmiaani rikiada iya makee tikiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaavai.

¹⁸ Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosi-ivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata

¹⁹ mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookaraiyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyaavoono iya suviaanno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai.

²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Rukaaso 8:16-18)

²¹ Yisuuva itaa kua kiau kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiikio vaivai. Hama ivo toobaivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaiivai. Hameetavee. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

²² Ivaa roosiima makee mmuakiaa mminnaiyauvo rummua apu ki-aiyauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee

gioonna kiaapuuya kiasa mmiaukai hama tuqinnama rikiaivaa fai vo suai mmuakiasa gioonna kiaapuuya rikiaaravai.

²³ Gioonna kiaapu voovoona arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa ari-naima rikiaivee, tiravai.

²⁴ Ivo itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Ngia rikiasa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapuuya yoketaama rikiaiya Anutuugo yaagueeqaivaa iya mminai vo kua vo kuaivaata rikiaaravai.

²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoona ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiasa mmimo rikiaananaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvaudiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kiaikio urineema Anutuugo tiyara diraivo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoona mmooriivaki yeenna uruuyauvaa rututuooma kioo

²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varaivai. Ivo vaikia ditakie mmannammanna itaikikio yeenna uruuyauvo uruoo pinaa kiaiyauvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiaivai.

²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyauvon-naadee vaikio nnaagiai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai.

²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avaikarai paipa hovekauvaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri mmataama kioo tiravai (Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)

³⁰ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara di-raivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaiyauvidiri mmataama kiee ngii giasa ngii minarannee?

³¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru-vo kiisakiata vaikio mmuakiasa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai.

³² Vaidi voovoona ii uru ivaa varoo mmataki rututuooma kiaikio uruoo ngioo voo pinaa kioo mmuakiasa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammaya numa ngii-saiyauvaa iyauvaki heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ii mminnaa ivaudiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunudiri ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kiasa mmiravai.

³⁴ Mmuakiasa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuaudaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kiasa mmiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai (Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)

³⁵ Ii suai ivaki hannauduu upisipisuuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaravee,

³⁶ tuduu gioonna kiaapu nuunauya ivau uduu ari ngiaammuauya iya pikiada Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vuduu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai.

³⁷ Vududuu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiaina uduu

³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa kunnaivau vuru vauduu iya inna yuruuma kiada inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo. Hama a tiyara boo kiannanoo,

³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo: Pikiee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo tirooma variravai.

⁴⁰ Tirooma varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Aaniira ngia hama niyara kutaavaivee kiaannee?

⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Anna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

5

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai

(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vida

² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi voovoono Yisunna saidi tiiravai.

³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvoono vaidi putuuya hau oonauyauvaki nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairavai.

⁴ Vaa kaayauneetu vaidiia yina vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kiooduu mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioo ari yukuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqauvaara hama vaidiia yopeema inna ooqoo tiravai.

⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiyauvunuaatama nuainno varioo kai kai tioo sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatokeeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

⁷ innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannannee? Na Anutuugaa nnutu tasipama yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo.

⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mmannasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kuane, tuuvaara ivo itaa kua tiravai.

⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee,

¹⁰ kiaa kioo Yisunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voopira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduu kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda varuduu

¹² mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivaki topauya yaagueeqama Yisunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaravee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ee-oo tuduu mmagia maisaiya vaidiivaa aaki-aivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduu mmuakiaa puara kaayau

(2000) rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika kieeravai.

¹⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada vida mmayaayaivaa gionna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaatama annaanna nnauyauvaki voopi voopi varuuyaatama kaaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada gionna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmoori-ivaa taara nniravai.

¹⁵ Iya Yisunnasi nnida tooduu vaidiivaa aakiaivakidiri kaayau mmagia maisaiya pikiada vuuvoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati hara kioo varuduu ari yaataivo yoketauduu gionna kiaapuuya innara aatuuravai.

¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraatama iya kaaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikiada iyaata mmaayootaiyaatama Yisuuva iya yoosinnaivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduu Yisuuva kanuuvaki karoo varuduu vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii neeta kuanaravee,

¹⁹ tuduu rikioo oogo tioo inna tunoo: Kava vara ranee ai seenaiyasi viee Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kaaa mmianee,

²⁰ tuduu rikioo vaidiivo vioo yoosinna pinaivaa aakiaivaki vau yoosinna yaakuuvaitana nnutuuvo Dikaporiisa ivaki nuainno varioo gionna kaaa-puuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kaaa mmuduu rikiada mmuakiaaya inna kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

*Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gionna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)*

²¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varoo kava vara ranoo nnoori haruunga sainai ngioo oro siriivau varuduu kaayau gionna kaaa-puuya innasi nuunaida variravai.

²² Innasi nuunaida varuduu vaidiivaa nnutuuvo Yairiiva nuunaira nnauvaa kieetavai varuuvono numa Yisunna too ngioo varoo inna yuku oy-avaki toorivu yau haroo

²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitaraikio putinara iinoo. Ha ngiannanee? Inna nniitaraivo pikino ivo diitoo hara kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuanee,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gionna kiaapu kaayauya inna vata rada vida inna suvau kieeravai.

²⁵ Gionna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gionnaivo varioo

²⁶ tutaqaqiyasi makemakee aataru roo varuduu kaayau nniitarooduu ari sikau pinaivaa kagaari taika kiooduu homo kabaa vira aataruuvo innaki nnaasu vairavai.

²⁷⁻²⁸ Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na kati inna buruqaivau utino too ni kabaa vira aataruuvo taikanai na kava kati hara kiae varinaravaivee, kaaa kioo gionna kaaa-puuya nuunau aakiaidaadiri ngioo oro Yisunna mmookai dioo vainno

²⁹ inna buruqaivau kiisama utuduu akiairauduu inna kabaa vira aataru-uvu taikooduu rikioo ari nniitarooovo taikoovaara arinaima rikieeravai.

³⁰ Rikiooduu akiairaama Yisuuva vaidi tuqinneera yaagueeqaivo in-nakidiri vuvvaa rikioo gionna kaaa-puuya nuuna aakiaivaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaivau utiinee?

³¹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Gioonna kiaapuuya i suvuakuaivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaivau utiinne? kiannannee?

³² tuduu rikioo Yisuuva inna utuuvaara homo buainnonno tooduu

³³ gioonnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiri-inno ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyaayauvai kooyaa inna kiasa mmiravai.

³⁴ Inna kiasa mmuduu rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiese variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyaara i nniitaraivo taika kinai kuanee, tiravai.

³⁵ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnauvakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiasa mmida tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairavaa vitee kuanara iikiannannee? Pikiaanee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioonnaata nuunaira nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuanee. Niyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee,

³⁷ kiasa kioo mmuakiasa gioonna kiaapu inna nnaagiai nuauyara ooqoo kiasa kioo Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai.

³⁸ Vidada oro tooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gioonna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo

³⁹ nnauvaki vioo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataannee? Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁴⁰ tuduu rikiada iya vaa nnaakaraivo putuuvaa teeda Yisuunnara raida varuduu iya numa iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaammua taaravoomaaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai.

⁴¹ Vioo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo.

⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiaatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiaatanna aavaa nuanuuvoo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikaraida yaata utuduu

⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiasa mmiatee, kiasa kioo kiaatannaivaara tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, tiravai.

6

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuauya inna tasipama viravai.

² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iya kiasa mmioo varuduu rikiada nnikaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinne? Dataama tinni yoketaivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookara mmooriivaa iinne?

³ Ivo nnaa heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaano. Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano, kiasa kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai.

⁴ Innara oooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaaavee,

⁵ kiaa kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nniitarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakinnaaya innara oooqoo tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vooka-
rayauvaa ivaki kaayauma iiravai.

⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauiya titeeravai

(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookiateeraivaara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mma-
gia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo

⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauiyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee.

⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee,

¹⁰ kiaa kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yuku-
uyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada pikiada kuatee. Anu-
tuugo irisai maisaivaa iya mmnaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuu-
faiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiatee,

¹² tuduu rikiada vida gioonna kiaapuuya hanigiada ngiari mminnammin-
naa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kiaa mmiravai.

¹³ Iya kiaa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaivaa siikaida tuqinnooduu kati hara kiada variravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayaivaa kaayau gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisuunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidi-
ivo putuoo kava diitoovaara yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo,

¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruua vaidi forofetaa varuuvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kiaaduu inna nnuunaivaa rutakoovoona aanna ivoona kava diitoo varinoo, tiravai.

¹⁷⁻¹⁸ Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Heroootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano Heroootaa tunoo: I vayaanna nnaataivaa varaanna aataruuvo inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Heroootiaava Yuvuaanaara maisa mmooriivaa iinaraivaara

Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

¹⁹ Yapa kiooduu Yuvuaano tuu kuaivaara Herootiaanna kaayauma nnannatooduu inna ruputinara iikiatauduu Herooto ooqoo tuduu hama yopeema iiravai.

²⁰ Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gioonna kiaapuuya inna ruputuaara uuvaara ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

²¹ Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaivaara makemakee yaata utuoo tooduu Herootaa mmatoo suaivo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Aanna makee na tinai ruputuaaravaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonna vaidiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata Karirayaa yokovaiyaniaatama buusa pinaivaa iima kieeravai.

²² Iima kiooduu numa varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari tasipama yeenna nnooyaatama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu Herooto kiaatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mmunaravaivee,

²³ kua kioo kua kua teerama yeena rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa vo mminnaivaara a ni yaparainai fai na i mmunaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara diaunoo. Fai saiyauvai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mmunaravee,

²⁴ tuduu rikioo vuaiha ari kaanaasi voo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na inna yaparainarannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa vaidiia rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngiateeraivaara inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikioo kammannauduu ngioo Herootaa yaparainno tunoo: Aanna makee tinai Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiki ai ni mianee,

²⁶ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua kua teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo hama inna kuaivaa ooqoo tiravai.

²⁷ Hama ooqoo tirainno Yuvuaanaa kieetaivaa varoo ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura vaidi voovai titeeravai. Titooduu oovi nnauvaki voo Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kioo

²⁸ kieetaivaa yanaivau yapa kioo varoo numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

²⁹ Yapooma Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikiada numa inna mmamma kaanaivaa varada oro oonauvaki hau kieeravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa mmiravai

(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

³⁰ Yisuunna ngiaammua kua varada nuaya kava vara ranada Yisuunnasi nida nuunaida mmuakiaa ngiari uu mmooiiyauvaaraata ngiari kua kua mmuu aataruuyauvaaraatama inna kua mmiravai.

³¹ Inna kua mmuduu rikioo tooduu gioonna kiaapuuya iya suvuau kiada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yoosinna voovaki na ngii kinai kiisama deeyakiatee,

³² kua kioo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai.

³³ Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuuvaa teeda arinaima iya teeda mmuakiaa yoosinnaivakidiri pikiada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuu yoosinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraoro variravai.

³⁴ Varuduu Yisuuva iya nnaagiai numa kanuuvaa pikioo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada varuduu iya puara sipisiipa raubiruuya roosiima hama ngiari haitatuuraivootauyara Yisuuva iyara kaayauma boo tioo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

³⁵ Iya kiaa mmuduu suaivo haatapaanara uuduu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa suaivo haatapainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaano.

³⁶ Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida yoosinna vainima vaiyauvaki vida sikauiyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara kuatee,

³⁷ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmiarannee?

³⁸ Tuduu rikioo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiisi vainnee? Oro taatee, tuduu rikiada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰ Tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya fereferuunnaiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu vooya voovau nuunama (100) varuduu itaqitaama variravai.

⁴¹ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau apu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaa kusinnonno kioo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmioo tavau taaravaitanaata rakau kioo iya mmuduu iya mmiravai.

⁴² Iya mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu

⁴³ ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiyauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

⁴⁴ Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidiiya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)*

⁴⁵ Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva yaagueeqama ari ngiaammuauya titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngeenanaa kanuuvaki karada nnoori siri sainai yoosinna Betesaitaa kuatee,

⁴⁶ kiaa kioo gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titaa kiooduu vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikioo taapiivau yaaku varaanara viravai.

⁴⁷ Vioo ivau varuduu heenauduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivau vioo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varioo

⁴⁸ tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueeqama nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuduu hama kanuuvo viravai. Hama kanuuvo vuduu patairaarauduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo iya yaataraanara uuduu

⁴⁹ iya iva nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kiaa kaayauma aatuuda kai kiririingaida

⁵⁰ mmuakiaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

⁵¹ kiaa kioo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kiooduu ari ngiaammuauya nnikiaraida kaayauma kumimakaida varida

⁵² iva tauraa yeennaiyauvaa rakau kusii kioo gioonna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikiooduu hama ngiari tinniiyauvo rusitiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 14:34-36)

⁵³ Iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada

⁵⁴ ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisunna arinaima teeravai.

⁵⁵ Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaataiyauvunu vaid a varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai.

⁵⁶ Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nuauyauvaki pinaa yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama gioonna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisunna buruqa araivau nnaasu utuaaraivaara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoke-taama hara kiada variravai.

7

Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(Matai 15:1-9)

¹ Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaataama Yerusareemadiri nnuuya Yisunnasi nnida nuunama mmuaavau variravai.

² Mmuavau varida tooduu ari ngiaammuaui vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama Farisaiya uu aataruuvugiataama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³ Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaataama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee.

⁴ Iya yeenna yookaira mmatuuyaivakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari taato nnaakukiaiysidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookarauyauvaatama finiravai.

⁵ Yisunna ngiaammuaui vooya hama iya uu aataru vooyauvai uuvaara Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama Yisunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammuaui ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruuvaa iikiaannee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruua vaidi forofetaa Yisayaava ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya

mmanna kuasiiyauvo koroonno
niiyara yoketaavee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketaiwoo.

⁷ Iya vaidiiya yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmida kiaanoo:
Anutuugaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai.

⁸ Ngia Anutuugo tuu aataruuyauvaa pikiada vaidiiya tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaanoo, tiravai.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Mo ngia ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa ooqoo kiaannee?

¹⁰ Nnaaruua vaidi Musiivaano tunoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

¹¹⁻¹² Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai vaidi voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Kopaana, tinai ta ee-oo tikio aikiooma hama ari kaano koovaitana tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai. Iya kopaanavee kiaivaa oyaivo Anutuugaa mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo:

¹³ Ngia itaida ngiingii taato nnaakukiaiya uu aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iikiaaraivaara Anutuugaa kuaivaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaa aataruuyauvo kaayau ari vookara ari vookarai aataruuyavai vaikiyai ngia iikiaanoo, tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Matai 15:10-20)*

¹⁴ Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaatee.

¹⁵ Mminnaa voovai mmaanadiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁶ (Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee,) tiravai.

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparaduu rikioo

¹⁸ Iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai mmaanadiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivakiaata kuaivai. Mmanna ra-sookaivakinaadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tioo mmuakiaa inneenna naiyauvaara yoketaa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰ Iva kiaa kioo tunoo: Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

²¹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Kiaatana ngiaammuauvo sabi heera aataruuvo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataruuvootama vaidiivaa ruputino putii aataruuvootama

²² vaa nnaata vaati varaivo sabi mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataruuvootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa iinno varioo unakua tioo ari mmammaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaataraiwaara ni nannatainoo, kiaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariiyara mannaka tioo aataru yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai.

²³ Ii aataru maisa iyauvo vaidi aakiaivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Matai 15:21-28)*

²⁴ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo gioonna kiaapuuya ni teeda niisi ngiaarainnoo kiaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa ivo vuu nnauvakira iya rikiooduu

²⁵ gioonna voovoono mmagia maisaivo ari raunnaivaa aakiaaki varuuvoono Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiairaama innasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai.

²⁶ Aa gioonna aavo ari voopinnaa gioonnnavai. Ivo yoosinna Surofoonikivakidiri nnira gioonnnavai. Yisuuva ii gioonna ivaa raunnaivaa aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama yapara riravai.

²⁷ Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavaudiri mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁸ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numma nnaakaraiya yeenna nneeda kiaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kiannaivaara ai nnauki kuanee. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo toduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieeravaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³¹ Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisa yaataroo numma nnouri haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai.

³² Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu voovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai.

³³ Yaparauduu rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaivaa too gioonna kiaapuuya pikioo innaata vitoo ari mmaraa voovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo

³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kiaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqavee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai.

³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoke-
tauduu kuaivaa tuqinnama tiravai.

³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmi-
ate, kiaa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya
kiaa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayauma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa mmoori ii ivo inna yoketaa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiai iya tuqinna yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiai iya tuqinna kua kiaavaivee, tiravai.

8

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai

(Matai 15:32-39)

¹ Vo suai voovaki gioonna kiaapu kaayauya nuunauduu yeennaivo vaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu iya tunoo:

² Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo.

³ Fai na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai vida hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo viinai sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi nniravaivee,

⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee?

⁵ tuduu rikioo iya yapara ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vainoo,

⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo vainoo Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmiravai.

⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rummua yapa kieeravai.

⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nnooya kaayau (4000) variravai.

¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutu-uvo Daramanutaa viravai.

Farisaiya Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaara Yisunna yaparairavai

(Matai 16:1-4)

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yapaarada tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannanoo, kiaravee,

¹² tuduu Yisunna ausaivo kaayau mmuaararooduu tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaraivaara ni yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii mianunoo. Ngia makee variaya hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaravaivee,

¹³ kiaa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karoo varioo nnoori haruungaivaa sainai vioo variravai.

Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama tiravai

(Matai 16:5-12)

14 Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada viravai.

15 Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi Farisaiyaata He-rootaa nnaagiai nuairaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

16 tuduu rikiada ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

17 tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmua kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida kiasanoo: Ta hama nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaun-nanoo, kiasannee? Ngia homooda hama arinaima niyara rikiasannee? Ngii vuatinniyyauvo yaagueeqainnonnee?

18 Ngii avuuyauvo vaikiiai hama ngia tuqinnama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiiai hama ngia tuqinnama rikiaavai.

19 Na yaaku sai bereetayauvai vaidi kaayau (5000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiasannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieera-vaivee,

20 tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiese vaidi kaayau (4000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiasannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieeravaivee,

21 tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiiai hama ngia arinaima rikiasanoo, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

22 Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaataama nnidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gioonna kiaapuuya vaidi avu huruutauvaa vitada Yisuunnasi nnida inna utuaneera innaata kua yaagueeqama tiravai.

23 Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutauvaa yaaku-uvau utuoo vitoo yoosinna tooyaivaki kioo inna avuuvaitanau kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminnaa voovai taannano i avuuvau vainnee?

24 tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiiaa taukai yatari roosiiki-aaya nookiaavaivee,

25 tuduu rikioo Yisuuva keenaa ari yaakuuvaitana inna avuuvaitanau utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiasa inneennavai kooyaa teeravai.

26 Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosin-naivaki nookiane, tiravai.

Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai (Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)

27 Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaataama ivakidiri pikiada yoosinnaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisu-uva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiasannee?

28 tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiasanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasani vooyaano kiasanoo: Irayaavavee, kiasani vooyaano kiasanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiasanoo,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee,

³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)*

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Vaidiiva Mmaapuuvono fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama Anutuuga kua mmaanna kiasa mmira vaidi-yaatama ni ooqoo tikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee,

³² kiasa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiasa mmuduu Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo inna yaagueeqama tiravai.

³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petoroosaa tasipoovaara yaagueeqa kuavai Petoroosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuanee. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuga yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo gioonna kiaapuuyaata ari ngiaammuauyaatama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuaneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

³⁵ Fai gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyaraata ni mmayaayaivaaraatama putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁶ Fai gioonna kiaapu voovono ariyara nnaasu yaata utuoo mmuakiasa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuga mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

³⁸ Aa variaa suai aavaki gioonna kiaapuuya kaayau koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaanoo. Aqaa suai aavaki fai gioonna kiaapu voovono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidiiva Mmaapuuvo keenaa mmatayaa kava vara ranee tiee innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookaraivoota aangeraa yoketaiyaatama tiinaravaivee, tiravai.

9

¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya aavaki variaya hama putirama kiada varida teekio Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

*Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)*

² Yapooma yaaku saivai sainadiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petorooso Yakooopu Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana

nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaid tooduu Yisuunna mmam-
maivo hanigioo ari vookarairavai vauduu

³ inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai.
Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finino inna
uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai.

⁴ Itaama vauduu Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaivaitana tooduu
nnaaruaa vaidi putuuvaitana Irayaaya Musiyya Yisuunna tasipama kua
tiravai.

⁵ Iya kua tida varuduu Petoorooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa
Yisuunna kuaa mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoke-
tainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada
Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee,

⁶ kuaa kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara
Petooroosa yaataivo vueennaudoon rikioo itaa kua tiravai.

⁷ Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuugaa
kuaivo nama aakiadaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Innara
na mmuduuya ruauvovee. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁸ tuduu akiairauduu buaa buaida tooduu hama taaravaitanaatauduu
Yisuuva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisu-
uva yaagueeqama iya kuaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna
kiaapuuya kuaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono yapooma putuee
kava diitanai teeda ngia makee taivaara gioonna kiaapuuya kuaa mmiatee,

¹⁰ tuduu inna kuaivaa rikiada hama vo gioonna kiaapuuya kuaa mmirama
kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee
kava diitaanavee ti kua oyaivo dee kua oyaivainnee?

¹¹ kuaa kiada Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kuaa
mmira vaidiyya kuaano: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutu-
ugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kuaa kuaivo aaniira
iya itaa kua kiaannee?

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono
Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo
nninoo. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvaa tuu kuaivo dataamainno vainnee?
Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gioonna kiaapuuya
Vaidiivaa Mmaapuuvaa mmamma nniitareeraivaa inna mmida innara
oogoo tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee.

¹³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvu nnuduu gioonna
kiaapuuya innara ngiari iikiatau mmoori maisaivaa iiravai. Anutuugaa kua
fafaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavua tuqinneeravai
(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama tiida ngiari seena
ngiaammuaayaatama sunaara tuma tooduu kaayau gioonna kiaapuuya
ngiaammuaaya suvuai kiooduu Anutuugaa kua mmaanna kuaa mmira
vaidiyyaata Yisuunna ngiaammuaayaatama ngiariiki ngiariiki kua yaaguee-
qama tiravai.

¹⁵ Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gioonna kiaapu-
uya tooduu Yisuuva tuuduu kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida
tunoo: Vainna ngiannannee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva ngioo ari ngiaammuaaya tunoo: Ngia aanii
kuavaida iyaata kua yaagueeqama kiaannee?

17 tuduu rikioo vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaivaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vitee aisi ngiaunoo.

18 Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaivaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuuvo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na i ngiaammuauya kiauikai hama iya yopeema titaavaivee,

19 tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiate,

20 tuduu rikiada inna vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisunna too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanigieennonno vauduu taara kuaanuuvo avaivakidiri tiiravai.

21 Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama varinnee? tuduu rikioo inna koova Yisunna sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai.

22 Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo nnoorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee,

23 tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kiannano: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiiyara boo tiee ti tasipaanaaravee, kianna kua oy-aivaa datai kuavainna a itaa kua kiannannee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee tioo fai mmuakiaa mmoori aataruuvaara tinara: Ni tasipaanaavee tino rikioo fai inna tasipaanaaravaivee,

24 tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puaisakama kua tioo tunoo: Na kiisama aiyara kutaavaivee kiaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee,

25 tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kiaara uuvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaataikua varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuanee. Sa keenaa innaki ngianee,

26 tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanigieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kiooduu ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee,

27 tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaidiri vararu utuduu diiteeravai.

28 Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kiooduu ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

29 tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaara yaagueeqaira vaidiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kuma vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai

(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)

30-31 Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaatama ii yoosinna ivaki pikiaida tuma Kirirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva ari kua oyaivaa iya kua mminaraivaara iya vitoo nuairavai. Nnauduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu

vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kiaa mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai iya ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikano Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieerama kiada oyaivaara iya inna yapara kiaaraivaara aatuuravai.

*Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)*

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanaua oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiki ngiingiiki yaagueeqama kiaannee?

³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yapaarida tunoo: Deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? tuuvaara iya hama inna kua sai tiravai.

³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravaivee,

³⁶ kiaa kioo nnaakaraivaa vitoo ngiari tammaivaki yapa kioo varau tu kioo vainno iya tunoo:

³⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono niiyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niiyaraatama tuqinnainoo. Niiyara tuqinnaivoono hama niiyara nnaasu tuqinnaivai. Ni tiitoovaraatama tuqinnaivaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Rukaaso 9:49-50)*

³⁸ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Sa ivo ii mmooriivaara ooqoo kiatee. Vaidi voovoono ni nnutuuvaa tasipama Anutuugaa mmoori ari vookaraama iira mmooriivaa iinno hama akiiraama niiyara maisavee tinaravai.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono hama ti kuaivaara ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo inna ti seenavai.

⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na Yisuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nookiaivaara vaidi voovoono nnooriivaa vita ngii miivo fai irisai yoketaivaa varaanaravaivee, tiravai.

*Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai
(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)*

⁴² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya ni iyara kutaavaivee kiaa aaya roosiima gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yapaarivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiivo inna yaparaira suaivaki vaidiiaa numa ivo nnaakaraivaa yaparainarainnoo kiaa sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruun-gaivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai.

⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiese kakumavai tasipama variee a tupatupaa vari- raivaa varaanaravai inna yoketaavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo

tupatupaa too variivaki kuanaraivo inna maisavai. Ikiavo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai.

⁴⁴ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiavo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruuvau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee mmanna apavai tasipama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanaivo inna yoketaavai. Fai i yukuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁶ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiavo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁷ Fai i avuuvadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanaarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kagaari kiee saivai huruutavai vainai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiavo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmamma nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuuvaa haateeraivaa roosiivai.

⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainaranne? Hama yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa roosiima varida ngii seenaiyaatama ngiingii-iyara ngiingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada variatee, tiravai.

10

Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai

(Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yoro-taanaivaa sainai vaupinnai viravai. Vuduu rikiada keenaa gioonna kiaapu-uya inna teeda innasi numa varuduu too ivo ari tirayaama kuaivaa iya kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu vaidi Farisai vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiaiveera inna yaparaida tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparainno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii glaa ngii muunnee?

⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kiaa kioo ee-oo tiravaivee,

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutuugaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tinoo: Anutu-ugo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iiravai.

⁷ Ivaarainno fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo

⁸ inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai.

⁹ Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana vari-
aivaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi
voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnauvaki varuduu rikiada
ari ngiaammuauya iqii kua ivaara keenaa inna yaparairavai.

¹¹ Yapara ruduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari
nnaataivaara oogoo kua kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera
aataruuvo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai.

¹² Gioonna voovoono ari vaatiivaara oogoo kua kioo vaidi voovai varaikio
mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyauvunu utuaiveera gioonna kiaapu
vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaam-
muauya iya oogoo tiravai.

¹⁴ Oogoo tuduu rikioo Yisuuva nnannatooduu ari ngiaammuauya tunoo:
Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya oogoo kiatee. Nnaakaraivo
kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo
giionna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya
oogoo kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiya akiairaama
kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna
roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee ti-
ivoono fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kua-
naravaivee,

¹⁶ kua kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo
tunoo: Anutuugo ngii tasipaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)*

¹⁷ Yisuuva itaa kua kua kioo aataru ari rikioovau kuanee kua vuduu vaidi
voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numaa inna avunni dioo
vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparainno tunoo: Vitaira vaidi
yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee?

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niyara yoketaavaivee
kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama
vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai.

¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiaannavai. Sa gioonna kiaapu voovai
ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera
aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaiivaa mmuara varaanee. Sa un-
nakua kianee. Sa mmuara varee nakaaraivaa unnakua kianee. Ai kaano
koovaitanaara tuqinnaanee,

²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuaui kiisayaa
varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna
aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruoo tunoo:
Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnammin-
naa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee
mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoono i irisai yoketaivo
ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookia-
nee,

²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararoovaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoonu suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikio kaayauma iya mmuaararaanaravaivee,

²⁴⁻²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauso, gioonna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiyo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nooki-aunnano,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niyaraata ni mmayaaya yoketaivaaraatama gioonna kiaapu voovoona ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo

³⁰ fai aa makee ta variaunna suai aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu varoo nnauyauvaa varoo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kanokiaiya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiioa mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararaivaatama varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³¹ Aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Aanna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)

³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaataama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuvaannaadee tauraa vuduu iva hama aatuura kati Yerusareema vuuvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikia-rauduu gioonna kiaapu iya nnaagiai nnuuya aatuuravai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiia inna iikiaara mmoorivaara iya kiaa mmioo

³³ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano. Ta ivaki vikio fai vadi voovoona Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vadi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na putinaraivaara kua yeena rau kiada ngiari vooppinnaiya mmikiai

³⁴ iya niyara raida kuaanuuvaa niyaa visida ni ripiida ni ruputu kikiyai na putinaravai. Na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

*Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunna yaparairavai
(Matai 20:20-28)*

³⁵ Tuduu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunnasi numa tunoo: Vitaira-o, ta titiiyara i yaparakiaunna kuaivaa tiini iikiane,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iikiaiveerada ngia kianne?

³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinaraivaki a tinai ta i tasipama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama arinaima rikiaano. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiau vakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? Vaidiia nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaaranee?

³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiia nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaaravee. Inna aikioovai. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivo hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiiyani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuau saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

⁴² Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuau mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngari voopinnaia kieeta vaidiia ngari seenaiyara yaagueeqama diaani ngari nnoonnaia iya diaavai.

⁴³ Itaama iikiaa aataruuvo sa ngiiki vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoona ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuauvai varinaravai.

⁴⁴ Ngiikidiri vaidi voovoona ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuauvai roosiima varinaravai.

⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaaraivaara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara na tiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai
(Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)*

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaatama yoosinnaivaa nnu-tuuvu Yerikoo nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuuvaa nnu-tuuvu Batimiaava avu huruutavai aataru siriivau hara kioo varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tuoo variravai.

⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitaanna vaidi Yisuuo, niyara boo kiane,

⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata ivo puaisakama aayanna roo tunoo: Davuutiinna oyaivakidiri diitaannakuavee. Niiyara boo kianee,

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu rikiada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira diitee kuane. Iva aiyara tinoo,

⁵⁰ tuduu rikioo akiairauduu diitoo ari yaapa apu kioo varuuvaa rabara pikioo Yisuunnasi viravai.

⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiaunoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. A niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaara a kati yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu rikioo inna avuuvu makee tuduu tuqinnama tooduu Yisuunna nnaagiai aataruuvau viravai.

11

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama numa Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa numa taapiivaa nnu-tuuvu Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuaupaitana titoo

² tunoo: Oro ukuua yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiva variaivo nnuunavaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii tinara: Ngia aaniira vitaannee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada numa ai i mmiaaravaivee, kiatee,

⁴ tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiiavaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rakuasada variravai.

⁵ Rukuasada varuduu gioonna kiaapu ivau duuya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee?

⁶ tuduu rikiada Yisuuva iya kiasa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nniravai.

⁷ Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiiavaa mmookaivau yapa kiooduu Yisuuva togiiavaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Varuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya oro mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida numa aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kiooduu gioonna kiaapu Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaataama aayanna raa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvu nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee.

¹⁰ Ti rubuungo Davuutiiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuugo yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹ Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisiinno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

Yisuuva nnaammuaivaava tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai

(Matai 21:18-19)

¹² Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

¹³ ngieeradiri dīoo vainno rooru tooduu yatari nnaammuayaivaa roosuuvaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kīaa tooduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuayaivo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai.

¹⁴ Vauduu Yisuuva yatari nnaammuayaivaa tunoo: Tupaa itaavai vakia-nee. Fai hama vaidi voovoono keenaa i iiraivaa rasuku nnaanaravaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹⁵ Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vīoo gioonna kīapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kīapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaaraiyauvaa rauru sereguatiima kīoo vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kīoo iya tunoo: Sa kava mminnaiyauvaa varada nnau aakīaa aadaa vida nnida kiatee,

¹⁷ kīaa kīoo gioonna kīapuuya kīaa mmīoo tunoo: Anutuuga kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakīaa gioonna kīapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuugo itaa kua tikiainnaataida ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikīaanoo, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kīaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uuvaara rikiada inna ruputuaaree kīaa iiravai. Gioonna kīapuuya iya tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaa iya Yisunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

Yisuuva nnaammuayaivaara tuu kua oyaivaa tiravai

(Matai 21:20-22)

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida tooduu nnaammuayaivaa nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai.

²¹ Taika kioodoo Petorooso Yisuuva uuvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuayaivaa a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo,

²² tuduu rikīoo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Aanna makee ngii avuuvau iikīauvaa teeda ivaara yaata utida Anutuugaara kutaavaivee kiatee.

²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kīapu voovoono aa taapi aavaa tinara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuane, kīaa kīoo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuugo kutaa iinaravee tino too fai Anutuugo iinaravaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuugaa yapaaraida kīaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai.

²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gioonna kīapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisavaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaraivaara iyara itaama iikiatee.

²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mminnamminnaa mai-saiyauvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama Yerusareema nnidada ivo ngioo nu-unaira nnau pinaivaki nuainno varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi yoko-vaiyaatama innasi nnida

²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiainna a iikiannannee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiyai fai na ivo ni tikiyai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravai.

³⁰ Ni giaa ni miatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno uunnee? Vara vaidiiaano tuduunno uunnee?

³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai.

³² Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiyai fai gioonna kiaapuuya ti kiaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gioonna kiaapuuyara aatuuravai.

³³ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiyai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

12

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)

¹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo haniki-aivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo ari vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiiaa inna mmooriivaara haitatuura iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaa-teeraivaara iya kiasa mmi kioo ngieera vo yosinnaipi varinara kuaivai.

² Vioo vioo oro ngieera yosinnaivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori va-reera ngiaammuaavaa vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasa titakio vuaina iira vooyauvai varaanara kuaivai.

³ Kuaikiyai teeda vuainaivaara haitatuukiaiyaano akiairaikiai inna utu kiada vaida iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyauvaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaa voovai titaa ki-aikio kuaikiyai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamoogama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai.

⁵ Mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuau voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna ruputu kiaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammuauya titoo varikiai vooya rida rubanikaiya vara ranada ngiaani aavata ruputuaia putuaavai.

⁶ Mmoori nakaaraivo ngiaammuaura buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaivaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vinai rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

⁷ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuuki-aiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoonno aa nninoo. Nnikiai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaraivaara inna ruputikio putuaivee,

⁸ kiaa kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikia mmaanai kagaari kiaavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaivaara haitatuukiaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravai.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia jaarida rikiaavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikiada Yutayaiya kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kioo tuu kuaivaa rikiada inna utida ruputuaaree kiaa kiada tooduu gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruduu rikiada aatuuda pikiada viravai.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama ngiari seena vooya Yisuunnasi titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaiyauvaa inna yapara ruaara viravai.

¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gioonna kiaapuuya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safu-uma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i yapaarikai sai ti kiaa ti mmiinee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee?

¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa uuvaa vaa ivo too rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikiai na taanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitauduu too Yisuuva iya tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo,

¹⁷ tuduu rikioo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee, tuduu rikiada iya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiaraida yaata utiravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)

¹⁸ Vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo:

¹⁹ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino ari nnaataivo variivaa ari kataivoono vara kioo ari vayaanara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁰ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.

²¹ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

²² mmuakiaa kataunna nnaagiaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada mmuaikaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gioonnaivootama putiravai.

²³ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

²⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aaniira ngia itaa kua kiaannee? Ngia hama Anutuugaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

²⁵ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diitaara suaivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Nnaaru yatari kiisaivaki ikiavo tooduu hama yatari apuvvaa taa tamooqoovakidiri Anutuugo Musiinnaata kua tioo tunoo: Na i nnaakukiaiya Aaparaahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai.

²⁷ Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo varuuvaa Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Ngia kaayaama kumimakamaida yaata utuaanoo, tiravai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)

²⁸ Tuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmira voovoono Yisuuva vaidi Satuukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparinno tunoo: Dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiaa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuugaa kua

fafaaraivo vainno tinoo: Isarairaayaso, rikiaatee. Udaanga ti Anutuuqo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo.

³⁰ I Udaanga Anutuuqaa mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuaki-aavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata ai yaagueeqaivaatama mmuakiaavai inna mmianee,

³¹ tikio inna inanoo kua mmaanna tuuvo vainno tinoo: E aiyara tuqin-naannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana mmuakiaa kua mmaanna tuuyauvaa yaataraivaivee,

³² tuduu rikioo kua mmaanna kiaa mmira vaidiivoono Yisunna tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A kua kutaavainna kiannanoo. Udaanga Anutuuqo mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuuvoovootaivai.

³³ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono Udaanga Anutuuqaa mmudu-uya ruoo ari ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari yaagueeqa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva ariiyara tuqinnaineema ari seenaiyaraatama tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavai. Aa aataru aavaitanaano nnaaru Anutuuqaa kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa yaataraivaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaa a varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai varaanainna iikiannanoo, tuduu rikiada nnaa-giai hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna ya-parairavai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiia kiaanoo: Vaidi Anutuuqo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tunaanivakidiri diitoovovee, kiaannee?

³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono Davuitiinna tasipama varuduu Davuitiiva kuaivaa fafaarainno tunoo:

Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

³⁷ Davuitiivaano fafaara roo itaa kua Anutuuqo mmataama kioo vaidi-ivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuma teeda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vuutaiyauvaki nuaikiai iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai.

³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁴⁰ Iya oro gionna muaadaiya unnakua nnamhari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngariiyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gionna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai
(Rukaaso 21:1-4)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiao numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo tooduu kaayau gionna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teeravai. Iva iya too vauduu rikiada gionna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai.

⁴² Yapa kiooduu ivo too vauduu mmanna haipu gionna muaada voovoono numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kiooduu sikauvaitana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai.

⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gionna muaada mmanna haipu gionna aavaa sikau kiisa yapa kiaivaitanoono mmuakiaa gionna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kiao sikauyauvaa yaataravai.

⁴⁴ Gionna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gionnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatatana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaivara inna sikauvaitanaano gionna kiaapuuya yapa kiao sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

13

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuau voovoono inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayauvoota sikauyauvootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee,

² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiyya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19)

³ Yisuuva itaa kua kiao ari ngiaammuauyaatama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petorooso Yakooopu Yuvuaano Adiriaasainna ngiarivana innasi vida inna tunoo:

⁴ Ti kiao ti mmianee. A kianna kuaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiao kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁶ Fai kaayau vaidiyya mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoono tinara: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona

ngiaunoo, tinai fai kaayau gionna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravai.

⁷ Fai gionna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninar-avaivee.

⁸ Fai gionna kiaapu voovaki variayi diitada gionna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yosinna vo yosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gionna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Gionnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki kisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiyai vaidiia ngii ripiikiaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiya kiaa mmiaaravai.

¹⁰ Tauraa gionna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa mmata variayi kiaa mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai.

¹¹ Fai vaidiia ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana japanai rikiada ivaa sai kiatee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengieenoo kiaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii minai kiaaravai.

¹² Vaidi vooyaano fai ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiia ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputueteeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

¹³ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gionna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yosinna yoketaivaki yapaanaravai.

*Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee
(Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁴ Gionna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diraivaki fai dioo vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variayi ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁵ Fai gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee.

¹⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyauvau yapa kivaava sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁷ Boo, ii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyata gionna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

¹⁸ Vati pinaa rira suaivaki vivoora kiaa yaaku varaatee.

¹⁹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaiyauvo gioonna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataraa-naravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaiyaa taaravai.

²⁰ Iqii suai ivaara Udaanga Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutu-ugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaa-tee. Fai voovoono tinara: Iqiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²² Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariiyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua tiraiyaano iya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai.

²³ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)

²⁴ Ii kaayau maisa mmuaararai suai ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too

²⁵ aakiapuayauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mmin-naa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai.

²⁶ Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiaidaadiri kaayau ari vookarai yaagueeqaivoota ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁷ Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa yosinnaiyauvaki nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivaidiri mmataama kioo tiravai

(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)

²⁸ Na yatari nnaammuayaivaidiri mmataama kiee tinai ngia rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

²⁹ Mmuai karaama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo mmuaanaa vainima vainaravai.

³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³¹ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanara-vai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai

(Matai 24:36-44)

³² Hama gioonna kiaapu voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³³ Ngia hama na tiinara suaivaara arinaima teeda rikiaivaara tuqinnama mmannammanna haitatuukiatee.

³⁴ Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoona ngieera vo yosinnaivakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kieetaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukiane,

³⁵ kiae kioo ngieera ari voopi vioo kiaivai. Vioo kiaeikai rikiaa inna ngiaammuauya ivo nninaraivaara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivaara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kisama upisiinara kannokannoonai tiinarannee? Vara na heena tammaana tiinarannee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinarannee? Vara suaivo reera kinai na tiinarannee? Ivaaraida haitatuukiatee.

³⁶ Na akiairaama tiinarainainnaata ngia vuru vairayaama varida kumimakiaarainnoo.

³⁷ Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiaunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

*Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiae yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)*

¹ Nnaaru Anutuugo Iyiipadiri Yutayaa gioonna kiaapuuya vitoo yoke-taivau yapooavaara iya buusa pinaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii suai ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiae mmira vaidiyyaatama hataumakinaa Yisuunna vitada ruputuaaree kiae iida tunoo:

² Gioonna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisuunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

*Gioonnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuuva Yisuunnayaa apiravai
(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)*

³ Tuduu Yisuuva yosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvo Simoonoono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuvaa nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gioonna voovoona nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuuvo sikau tooriivaki vauvaa varoo numa nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai.

⁴ Tusaa apuduu gioonna kiaapu vooya iva inna uuvaa tooduu iya nnan-natooduu ngiari kiae mmi ngiari kiae mmiida tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa kagaari kiiinne?

⁵ Ivo ivaa varoo vaidiyya mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, kiae kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai.

⁶ Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiiannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo.

⁷ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiai sikauyuavuaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niyara iinee tiivaa iivaivee.

⁸ Ivo na putinai vaidiyya ni hakuaaraivaara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variyai ni mmayaaya yoketaivaa kiasa mmikiai rikiada fai aa gioonna aavo ii mmayaaya ivaatama rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)

¹⁰ Tuduu Yisuunna ngiaammuaa voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara iyasi viravai.

¹¹ Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaaraivaara kua kiasa teerama kieeravai. Iya kua kiasa teerama kioodoo rikioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa nneeravai

(Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹² Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa iavaa nneera suaivaki Yisuunna ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusa Varaigiataivaa a nnaanaraivaa aini teerakiaunnaannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaa taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vadi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida

¹⁴ teekio ivo nnauvaki vinai rikiada ngieeta ivaki kuatee. Vida nnau nakaaraivaata kiatee: Vadi Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa ta nnaarannee? tiivaivee,

¹⁵ tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa rupi mmaataiyauvaa teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiatee,

¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yoosinna pinaivaki vida Yisuuva tuu mminnaiyauvaa teeda buusa Varaigiataivaara nnauvaki teerama kieeravai.

¹⁷ Teerama kioodoo heenauduu Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida

¹⁸ nnauvaki vida ngiari mmaataiyauvunu varida yeennaiyauvaa nneeda varuduu Yisuuva iyaata kua tioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikiidiri ngiaammuaa ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaravaivee,

¹⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida kaayau ausa mmuaara-reera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee?

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fai ngiikiidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai.

²¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuva ni nnammutuaiya vitainaraivoono fai irisai maisaiva vaaranaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmoori maisaiva iinno irisai maisaiva varaitirivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²² Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaatama yeenna nnoo varioo Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²³ tuduu nnaa kiooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai.

²⁴ Nnaa kiooduu Yisuuva tunoo: Aanna ni kiau vai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiau vaa tusaanaravai. Fai tusaa kino rikioo Anutuugo kua yeena rau kioo karaasa aataruuvo kooyaa vainaravai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai voovaki na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa nnaanaravaivee,

²⁶ kiaa kioo iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai

(Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubirikiaravaivee, tiivai.

²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neenaaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee,

²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiyai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee,

³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee, tuduu ari ngiaammuaui mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku vaaranaravee,

³³ kiaa kioo Petorooso Yakooipo Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigioo ari vookarauduu

³⁴ ari ngiaammuaui taaravoomaivaitana kiaa mmioo tunoo: Mmuaararavai niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁵ kīaa kīoo oro kīisama vo kammunni voovau vīoo varoo vainno yaaku varoo vo aataru voovoono vainno atau rino sa niīsi ngīaiveeraivaara yaaku varoo tunoo:

³⁶ Ni Napoo-o, a mmuakīaa mmoorivai iiraivaa nakaarikuavee. Mmuaraarai vo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niīsi nninarai vaara ooqoo tino pikīavee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikīanee. Ai iikiataivaa iikīanee,

³⁷ kīaa kīoo kava vara ranoo numa tooduu ari ngīaammuaudo puaisakama vuru vaida varuduu Yisuuva iya yuruuma kīoo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannanee? Mo dataikiai a hama mmuaa suai voovau avu tee vairama kīee vakiannanee?

³⁸ kīaa kīoo iya tunoo: Ngii iinno taanarai vo ngiīsi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

³⁹ kīaa kīoo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁰ Kīaa kīoo kava vara ranoo numa tooduu ari ngīaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa viravai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kīaaraivaara iya kumimakairavai. Kumimakauduu

⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngīa homooda vuru vaida variaanee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaa-puuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo.

⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainarai voono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida rupuutuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tīoo varuduu ari ngīaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnuutuvo Yutaaso ngīoo kaayau vaidiia paipa avakarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kīaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama iya titooduu Yisuunnasi nniravai.

⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainarai voono vaa mmuaanaa iya kīaa mmīoo tunoo: Ngīa teekiai vaidi na mmootaivo inna ngīa vītaara vaidiivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai.

⁴⁵ Ivo itaa kua tuuvoono ngīoo ngīoo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, kīaa kīoo inna mmooteeravai.

⁴⁶ Mmootooduu teeda vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisakama uti kiada vauduu

⁴⁷ vaidi voovoono ivau dīoo vainno ari paipa avakarauvaa nnaamuru-uvakidiri utu rada kīoo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngīaammua voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁴⁸ Rutaka kioodoo Yisuuva vaidiia tunoo: Ngīa yaata utida kīaano: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kīaa kiada paipa avakaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngīaannee?

⁴⁹ Mmuakīaa suai na nuunaira nnau pinaivaki varīee mmayaayaivaa ngii gīaa ngii mīaaduu hama ngīa ni utiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa ngīa iikiavīaa kaanaivo vakīaiveeraivaara aanna makee ngīa iikīaano, tiravai.

⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngīaammua mmuakīaaya inna pikīada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngīaammua karaasa voovoono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisuunna nnaagīai vuduu vaidiia inna utuduu rikīoo

⁵² iya yaakuuvaki buruqaivaa pikīoo taguāda ari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵³ Vuduu vaidiia Yisuunna vitada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieeravai. Yapa kiooduu mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kaa mmiraiyaatama nuunaida varuduu

⁵⁴ Petoorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai voo voo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki voo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau ikaivaa hara kiada ivaki varuduu Petoorooso oro iya tasipama ivau varioo ivaa iya ikaivaara tootoka variravai.

⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera kua pinaana inna yapaara uduu hama kua oyavootairavai.

⁵⁶ Kaayau gioonaa kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo:

⁵⁸ Ta rikiaunnano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiia heeka kaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaanaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁵⁹ kaa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia kieeta tuanaivoono diitoo mmuakiaaya vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparinno tunoo: Iya i kaaani a hama iya kua saivaa kiannannee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparinno tunoo: Ti Anutuugo yoketaivo ari Mmaapuuvaa mmataama kioovo aanna a ivonnee?

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuugaa Mmaapuuvoo ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueeqa tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo inna yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivaara inna ausa pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee.

⁶⁴ Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo. Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiaa kiada vooya Yisuunnayaa kuaanuuvaa visida burugaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida yaaku rurauma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kaa ti mmianee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaka tuduu ruputiravai.

Petoorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Ruputuduu Petoorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiaatanna voovoono ngioo varioo tooduu

⁶⁷ Petoorooso ikaivaara tootoka hara kioo varuduu kiaatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannavaivee,

⁶⁸ tuduu rikioo Petoorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kiaa kioo oro keegiaivaki dioo vauduu

⁶⁹ mmoori varoo kaaatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisuunna tasipa nuaira ngiaammua voovai dinoo,

⁷⁰ tuduu rikioo Petoorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa sui taika kiooduu vaidi ivaki duuya Petooroosa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee,

⁷¹ tuduu rikioo Petoorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kiaa aavaa hama na tauvaivee, tiravai.

⁷² Iva tine tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmuu kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaraneetu akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee. Itaa kua tuuvaara Petoorooso rikioo inna ausaivo maisauduu rateeravai.

15

Vaidiyya Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Heenanaanna suaivo reera kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmi-raiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama nuunaida kuakuaakua kiaa ivau safuma kiada Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuan-nee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

³ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kuaiyauvaa innaki yapa kiooduu too

⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kuaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa a rikiaannano datainnonnee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yapara ruuvaa mmaanai titooduu tuoo viravai.

⁷ Ii sui ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaa kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu variravai.

⁸ Varuduu gioonna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuusaa ya-paraida tunoo: Ee iikiannaneema tiyara iikiane,

⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gioonna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai.

¹⁰ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai.

¹¹ Iqii suai ivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratusaa kiaa mmida kiatee: Yisuunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee,

¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi ngia ivaara Yutayaiya kieetavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee?

¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai iva iinnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoketaavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai

(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)

¹⁶ Piratusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yoosinnaivau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida

¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai.

¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuavaa ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa variane,

¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakua kiaa innara yoketaavaivee tiravai.

²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

²¹ Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutu-uvo Simoono aataruuvaugiataa yoosinnaivaki nninaree kiasa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee.

²² Iya Yisuunna vitada yoosinnaivaa nnutu-uvo Korokataa viravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnaivovee, tiravai.

²³ Iya ivaki vida inna mmammaivo ruputuukiaiveera vuainaivaata kupu-uva roosuuvaa nnutu-uvo miiraivaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo ooqoo tiravai.

²⁴ Ooqoo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiasa isareeda yaatareera mmin-naiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

²⁵ Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai.

²⁶ Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

²⁷⁻²⁸ Iya taara mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

²⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vida innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee.

³⁰ Aiyara yaata utuee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

³¹ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo.

³² Kii makee ta teekio Anutuugo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta innara kutaavaivee kjaaravee, tuduu taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kioovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

³³ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai.

³⁴ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikiia ni pikiaannannee? tiravai.

³⁵ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiaatee. Ivo Irayaannara aayanna tunoo,

³⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookaruvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa tunoo: Ngia ivau iikiai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiaa tiinai ta taaravaivee,

³⁷ tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

³⁹ Vuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuunna yatari sagaivaa oyai vun-ningiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutuugaa Mmaapu tuanaavaivee,

⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vida rooru Yisuunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vida Yisuunna teeravai.

⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki iya inna nnaagiai nuaida innara tuginneeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisuunna tasipama Yerusa-reema nnuuyaatama ivaki dida vida Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki upisipisiinno varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratuusaasi viravai.

⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratuusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisuunna nnabaivaa varaanaraivara inna yaparairavai.

⁴⁴ Yaparauduu Yisuuva vaa putuuvaara Piratuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu innasi numa duduu inna yaparainno tunoo: Vaa Yisuuva putiinne?

⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaara inna kiasa mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisuuunna nnabaivaa varaanee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruga poosa hokobaivaa varoo numa Yisuuunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai.

⁴⁷ Ramuunnaama kiooduu Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaatama dida vaidi Yisuuunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

16

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisuuunna mmammaivau siika kiasa kiasa viravai.

² Sudaagaki heenanaanna vida tooduu suaivo reera kiooduu Yisuuunna hau mmata nnau yoosinnaivau vida varida

³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaara ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Gioono mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanannee? kiasa kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kiooduu vauduu

⁵ gioonnaiya oonau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruga poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainningiaa hara kioo varuduu teeda nnikiarauduu

⁶ iya iya tunoo: Sa nnikiarakiitee. Nasareetaa vaidiivaa Yisuuunna vaidiia yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida ngia buaama rada nookiaano. Vaa ivo diitaivai. Hama aavaki vainoo. Vaidiia inna yapa kiasa aavaki taatee.

⁷ Ngia oro ari ngiaammuaayaata Petoroosaatama kiasa mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai kuaivaa ngii giaa ngii miravaivee. Itaa kua iya kiasa mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiada seenada kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai. Nnida varida iya aatuuvaara hama gioonna kuaapuuyaatama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹ ((Sudaagaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri diitoo tauraa Makataraa gioonnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii gioonna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri taarama titooduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara

¹⁰ oro inna tasipama nuau gioonna kuaapuuya ivaara kooyaa kiasa mmiravai. Iya ratada varida ausa mmuaararoo tasipama variaivaki

¹¹ Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa duu kuaivaatama iya kiasa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nuauvaitana avuuvau

kooyaa diravai

(Rukaaso 24:13-35)

¹² Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu Yisuuva ari vookarau mmammaiwaata iya too vauduu teeda

¹³ kava vara ranada ngiari seenaiya kiasa mmuduu rikiada unnakuavaivee tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauiyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴ Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai. Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gionna kiasapuuya inna teeda numa iya kiasa mmuduu rikiada hama ngiari tinniiyauvo rusituduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa varoovaa Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai.

¹⁵ Iva iya kiasa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinnaiyauvaki ni mmayaaya yoketaivaa varada nuaida mmuakiasa gionna kiasapuuya kiasa mmiatee.

¹⁶ Gionna kiasapu voovoono ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo niiyara kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuugo inna vitaanaravai. Gionna kiasapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo hama niiyara kutaavaivee tino Anutuugo inna yaparaira suaivaki irisai maisivaa inna mminaravai.

¹⁷ Gionna kiasapuuya niiyara kutaavaivee kiaiya yaagueeqaivo iya tasi-panai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaaravai. Fai iya ni nnutuuvaa tikiai vaidiyya aakiaivaki mmagia maisaiya variayaa kuaaravai. Fai Mmanasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kiasaravai.

¹⁸ Fai iya yapaiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai nnooriivaa vaidiyya nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaaravai. Fai iya gionna kiasapu nniitfareeraiyayaa yaaku utikiai hama putuaara-vaivee, tiravai.

Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai

(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)

¹⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiasa taika kioodoo Anutuugo inna vitoo ngiau aapu yapa kioodoo inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai.

²⁰ Varuduu ari ngiaammuauiya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida inna mmayaayaivaa gionna kiasapuuya kiasa mmiaa rada nuairavai. Nnauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uduu rikiada ari vookarau mmooriyyauvaa uduu gionna kiasapuuya teeda tunoo: Aanna Anutuugaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatauvau variayaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuyya kiaa mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairaiivaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonnaiya Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuugo gioonna kiaapuyya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

¹ Boo Tiopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama varioo ivo mmoori uu mmayaayaiyauvaa kaayau vaidiiya yaata utida haku-ataraatarama fafaara reeravai.

² Vaidiia Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda inna mmayaayaivaa rikiada kiaa mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kiaa ti mmuuvaa iya haku-ataraatarama fafaara reeravai.

³ Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata utuee rikiee fafaarama i mmi-auvaara ni yoketaivoo. Na hokoba suai iya roo kua mmuakiaayauvai haitatuumma tee aa fafaara aavaa na rikiee verepidiri oyaivaudiri safuuma fafaarama i mmiaunoo.

⁴ A Yisuuva uu mmooriivaa rikiaannaivaara kutaavaivee kianeeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoo suaivaara tiravai

⁵ Herooto vaidi Yutayaiya kieetavai varuu suaivaki kati Anutuugaara puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutuuvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai.

⁶ Ivaitana Udaanga Anutuugaa avuuvau yoketaama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuakiaayauvaatama rikiada yoketaama iiravai.

⁷ Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati varuduu hama ivaitana nnaakaraatauduu eeyaavaitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸ Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaatama nuunaira nnau pinaivaki ngiari mmoori vareera suaivo nnuduu Sakariaaso Anutuugaa avuuvau ari kati puara hudeera mmooriivaa iiravai.

⁹ Ivo iinnonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama mmoori varoo vaidi-
iya iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa varoo Udaanga Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki voo yeena tapiivaki ivaa mmuturinara viravai.

¹⁰ Vioo varuduu yatari rana mmuturira suaivaki kaayau gioonna kiaapu-
uya mmaanai duuya yaaku varada varuduu

¹¹ oro tooduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono tuoo yatari rana mmuturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa dioo vauduu

¹² too Sakariaaso pinaama aatuunno ari vo vuayaatavai utuoo pinaama biribiriiravai.

¹³ Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee. Vaa Anutuugo i yaaku vareera kuaivaa rikiavai. Kiisa suai i gionnaivo Irisaveeto i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuuvaa Yuvuaano kianee.

¹⁴ Fai itaino i ausaivo yoketaintai a sirigainaravai. Fai kaayau gionna kiaapuuyaatama inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai.

¹⁵ Fai ivo Udaanga Anutuugaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai.

¹⁶ Fai ivo gionna kiaapu Isarairaiya tinai rikiada fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuugaa kuaivaa keenaa rikiaaravai.

¹⁷ Fai ivo Udaangaivaa tauraa voo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueeqama varinaravai. Fai ngiari kookiaiya voovau varikiai ngiari mmaapuuya voovau varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gionna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hanigiada safuuma vari-aiya tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gionna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo nninaraivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiauuko ni naataivo yotera kiainoo,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Gavirieerovee. Na Anutuugaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiai tiee aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kiau i mmnara tummuavai.

²⁰ Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuugo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kiannaivaara fai hama a kua tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kiau i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹ Gionna kiaapuuya mmaanai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba suai nuunaira nnau pinaivaki varuuvaara yaata utida varuduu

²² ivo mmaanai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mmannasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³ Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai.

²⁴ Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari nnaataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai.

²⁵ Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuugoono niyara yoketaavaivee kiau kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gionna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiauvali. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisuunna mmatoovaara tiravai

²⁶ Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuugo aangeraivaa nnutuuvo Gavirieeraa titooduu ivo tuoo mmata Karirayaa vau yoosinna Nasareeta ivakira viravai.

²⁷ Vioo kiaatanna hama vaidi tasipama varuuvaa Anutuugaa kuaivaa kiaa mminara viravai. Davuitiinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuaavuaa nnutu-uvo Yoosiipo ii kiaatanna ivaa varaanara kuaivaa kiaa teerama kieeravai. Ii kiaatanna ivaa nnutuuvu Mariaavavee.

²⁸ Aangeraivoono numa inna tunoo: A yoketaamainna variannannee? Udaanga Anutuugo i too kaayauma aiyara yoketainoo. Ivo i tasipama varinoo,

²⁹ tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai.

³⁰ Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa aatuukianee. Anutuugo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketainoo.

³¹ Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kiee inna nnutuuvaa Yisuuavavee kiane.

³² Fai ivo kieetavai varinai gioonna kiaapu mmatayaiya innara kiaara: Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa Mmaapuvovee, ki-aaravai. Udaanga Anutuugo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitiinna mmataivau kieetavai varinaravai.

³³ Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Dioo vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Mariaava aangeraivaa tunoo: Na kiaatannavai variee hama na vaati varauvai. Na dataama kiee nnaakara sunnainarannee?

³⁵ tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaiki ai a nnaakara sunnaakiannaivaara gioonna kiaapuuya i nnaakaraivaara kiaara: Ivo yoketaa tuanaa ari vookaravai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvaivee, ki-aravai.

³⁶ Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikiaanee. Ivo hama nnaakara mmatainoo kiaavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo.

³⁷ Anutuugo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaraivo fai ivo iinaree kiaa kioo fai aikiooma iinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuugaa mmoori varau kiaatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiaivee, tuduu rikioo aangeraivo inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹ Vuduu nnaagjai kiisa suaivo taika kioodoo Mariaava diitoo taapi suvuau yoosinnaivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna kiisa voovakira viravai.

⁴⁰ Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannannee?

⁴¹ tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaraivo inna ausaivaki korokoroovai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasipama varuduu

⁴² ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuugo aiyara yoketairaivo mmuakiaa gioonnaiyara yoketairaivaa yaataravai. Ii i nnaakara a mmataa-nara ivaara Anutuugaa yoketainoo.

⁴³ A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainne?

⁴⁴ A niisi ngiee niyara yoketaavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaraivo inna yoketaikio korokoroonoo.

⁴⁵ Anutuugo i kiaa i mmu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuugo aiyara yoketaikiai a yoketaakiannano, tiravai.

Mariaava Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai

⁴⁶ Tuduu Mariaava tunoo:
Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketaainoo.

⁴⁷ Anutuuqo aataru maisaivakidiri
ni vitaanaraivaara ni yoketaainoo.

⁴⁸⁻⁴⁹ Na mmanna kiaatannavai variee
inna mmoori varee variauvaara
niiyara yaata utiivaara ni yoketaainoo.
Anutuuqo yaagueeqama variivoono
ari vookarai aataruuvaa niiyara iivaara
mmuakiaa gioonna kiaapu aa ta variaunnaiyaata
nnaagiai variaaraiyaatama
niiyara yoketaavaivee kiaaravai.
Anutuuqaa nnutuuvo yoketaa tuanaa
ari vookaraivai vaivai.

⁵⁰ Nnaaru varuuyaata
aanna makee ta variaunnaiyaata
nnaagiai variaaraiyaatama
Anutuuqaara mmuduuya rikio
fai Anutuuqo iyara boo tinaravai.

⁵¹ Gioonna kiaapuuya ngiariiyaara mannaka tida
ngiariiyaara nnaasu yaata utuuya
Anutuuqo yaagueeqama iya titooduu
vida raubiriida variravai.

⁵² Anutuuqo vaidi kieeta yaagueeqauya
vitoo aduoo yapeeravai.
Vaidi kumina aduoo varuuya
vitoo aruoo yapeeravai.

⁵³ Gioonna kiaapu yeenna rauya
ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya suvuairavai.
Gioonna kiaapu hoona suvuuya
ivo titooduu kuminaya viravai.

⁵⁴ Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakukiaiya
kiaa mmuuvaa iinno
ari mmoori vareera gioonna kiaapu
Isarairaiya tasipama varuduu
iya yoketaama variravai.

⁵⁵ Ivo Aaparahaamaaraata
ari uru nnaakaraiyaraatama
hama taunniravai.
Iyara tupatupaa boo tiravaivee.

⁵⁶ Mariaava itaa kua kiaa taika kioo Irisaveetaa tasipama varioonnnonno
taaravooma kuraaga taa kioo ari yoosinnara viravai.

Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai

⁵⁷ Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara mmataanara suaivo vainima
nnuduu mmaapuvai mmateeravai.

⁵⁸ Mmata kioodoo mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena tuanaiyaatama
Anutuuqo innara kaayauma boo tuduu nnaakaraivaa mmata kioo kuaivaa
rikiada inna tasipama sirigairavai.

⁵⁹ Sirigama kioodoo varududuu suaivo yaaku saivai sainaidiri taar-
avooma suaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnaakaraivaa mmam-
maivaa hatokaara nnida ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara
uuduu

⁶⁰ ari kaanoono ooqoo tiao tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvu Yuvuaanovee,

⁶¹ tuduu rikiada inna tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa varaivaivee,

⁶² kiaa kiada iya ngiari yaakuuyauvaadiri koova inna nnutuuvaa ki-aiveera mmata mmatairavai.

⁶³ Mmata mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaraivaara tuduu oro varada inna mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvu Yuvuaanovee, tuduu rikiada mmuakiaaya kaayauma nnikiarairavai.

⁶⁴ Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua tiao Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

⁶⁵ Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai. Varuduu mmuakiaa gionna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi suvuaivaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai.

⁶⁶ Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiaa kiada Udaanga Anutuugo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieeravai

⁶⁷ Nnaakaraivaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuai kiooduu iva nnaagiari varinaraivaara kuaivaa kiaa kookieema kioo tunoo:

⁶⁸ Kii ta gionna kiaapu Isarairaiya

Udaanga Anutuugaara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

Ivo ari gionna kiaapuuya ti tasipama iinno

ti mminnamminnaa maisaiyauvaa

irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

⁶⁹ Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiivaa Davuitiinna

oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio

fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo

aataru yoketaivau ti yapaanaravai.

⁷⁰ Ivaara Anutuugo nnaaruaa vaidi

forofetaa yoketaa tuanaiya

ari kua kutaivaa kiaa mmioo tunoo:

⁷¹ Na ngii nnammutuaiya yaataree

mmuakiaa gionna kiaapuuya

hama ngiiyara mmuduuya ruaiya yaataraanaravaivee,

⁷² kiaa kioo tunoo:

Na ngii taato nnaakukiaiyara boo kiaivaara

na kua kiaa teerama kiaivaa fai na iinaravaivee.

Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa

iya kiaa mmuuvaa hama taunnukiaanaravaivee,

⁷³⁻⁷⁵ kiaa kioo ti nnaakunna Aparahaamaa

ari kua kutaivaa tiyara tunoo:

Na iya nnammutuaiya yaataree

yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai

mmuakiaaya ngiari varira suaivaki

iya ni mmooriivaa varada

hama aatuuda variaaravai.

Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.

Anutuugo itaa kua tiravai.

⁷⁶ Sakariaaso itaa kua kiaa kioo ari mmaapuuvaa tunoo:

Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee
innani aataruuvaa teerama kinai
fai gioonna kiaapuuya aiyara kiaara:
Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai
yaataraivaa forofetaakuavee,

⁷⁷ tikiai

a gioonna kiaapuuya kiaa mmiee tinara:
Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa
Anutuugaa kiaa kookieema kikio
fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa
ruga kioo ngii vita yoketaivau
yapaanaravaivee, tinaravaivee.

⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri
mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo
mmuakiaaya tiyyaa taanaravai.

⁷⁹ Gioonna kiaapu vooya upisiivaki varida
putiraivaara aatuukiaiyayaa
taiveeraivaara titano tiinaravai.
Ivoono fai ti vitoo
ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa
ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.

Sakariaaso itaa kua tiravai.

⁸⁰ Itaa kua kiaa kioo varuduu ari mmaapuuvo varioonnnonno yokeema
kiooduu rikioo inna mmuduuya riraivo pinaama Anutuugaara vauduu
ivo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki varioonnnonno gioonna kiaapu Is-
arairaiya avuuvau kooyaa nninara suaivaara faannairavai.

2

Yisuunna mmateera kuavai (Matai 1:18-25)

¹ Ii Yuvuaanaa mmatoo suai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa
voovai nnutuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki
varuuya nnutuuyauvaa raateeraivaara ari ngiaammuauya titooduu inna
kuaivaa varada nuairavai.

² Ii toosa hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo
Kuriniaaso yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai.

³ Duduu gioonna kiaapuuya ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida
ngiari nnutuuyauvaa raateeraivaara viravai.

⁴ Vuduu Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta
ivakidiri pikioo Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema
ivakira viravai. Ii yoosinna ivakidiri nnaaruaa vaidi kieeta Davuitiinna
kaano inna mmateeravai. Yoosiipo Davuitiinna oyaivakidiri diitoovaara
ivakira viravai.

⁵ Yoosiipo ari nnaata kua kiaa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara
sunnauvaatama vitoo ngiari nnutuuvaitana raateeraivaara viravai.

⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara tooduu vaa vida nnida vaira
nnauvo suvuai kiooduu taaravaitana puaraiya yeenna nneera nnauvaki
variravai. Varuduu Mariaava nnaakaraivaa mmataanara suaivo nnuduu
ari mmaapu ngarunna mmata kioo too buruqaivaadiri rurauma kioo
puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

Aangeraivo puara sipisiipara haitatuuraiya Yisuunnara kiaa mmiravai

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyaivaki puara sipisiipara haitatuuraiya heenaki mmuyau koovau puara sipisiipaiyara haitatuuda variravai.

⁹ Haitatuuda varuduu Udaangaivaa aangeraiivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo iyayaa ruvuahooduu teeda pinaama aatuuravai.

¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraiivo iya tunoo: Sa aatuukiatee. Rikiaatee. Na aapi tiee kua yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mminai rikiada ivaara sirigakiateeraivaara ngiisi tummuauvaivee.

¹¹ Aa heena aavaki Davuitiinna yoosinnaivaki gioonna voovoona nnaagiai ngii vitaanara vaidiivaa vaa mmataivai. Vaidiivaa Anutuugo mmataama kioovaa nnutuuvu Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai.

¹² Fai ngia ni kuaivaara taara yaata utida ngiengieenoo oro taatee. Teekio vaa nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiaikio vaivaa teeda fai ngia kiaara: Kua kutaavaivee, kiaravaivee.

¹³ Aangeraiivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai

yaataraivaa oyai ari vookaraivo vainoo.

Gioonna kiaapu mmatayaa variyai

Anutuugo iyara yoketaiya

inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiiya ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitiriheema ivaki Udaangaivo aangeraiivaa tikio tuma ti kuaa ti mmii mminnaivaa taara kuaravee,

¹⁶ kuaa kiada akiairauduu oro tooduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki vairavai.

¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraiivo iya kuaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai.

¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidiiya tuu kuaivaara pinaama yaata utiravai.

¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utu kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai.

²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiiya kava vara ranada vida aangeraiivo iya tuu kuaivaa kaanaivaa toovaaraata mmuakiaa kuavai ivaara tuuvaa rikiovaaraatama kua yoketaivaa Anutuugaara kuaa rada viravai.

Yisuunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausaivaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraiivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisuunna teeravai

²² Gioonnaiya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaa Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vairavai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiaara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiaara viravai.

²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngiingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvaivee, kua kiada niini yapaatee, tiravai.

²⁴ Yoosiipooya Mariaaya Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vauvaa iikiaara vida ngiaamma mirunna taaramannee vuaheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa voovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutu-
uvo Simioono ivo Anutuugaa mmayaayaivaara yaagueeqainno Isarairaiya
vitaanara vaidiivaara faannainno varuduu Mmannasa Yoketaivoono inna
tasipama variravai.

²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama
a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isarairaiyara Anutuugo
mmataama kioo vaidiiva tee nnaagiai putinaravaivee, tiravai.

²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu
rikioo ivo nuunaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isarairaa
gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisu-
unna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuduu.

²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuugaara kua
yoketaivaa tioo tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa
aanna vaa na taunoo.

Fai na i mmoori vareera vaidiivo
ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa
vaa na ni avuuvaadiri taunoo.

³¹ Eenoo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani
inna teerama kiaannaivo tiivaa
makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima
gioonna kiaapu ngiari voopinnaia
yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai.
Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isarairaa
iyakidiri diitaivaara
mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano
iyara kua yoketaivaa kiaaravaivee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono tuu kuaivaara nnikia-
rauduu

³⁴ Simioono kua yoketaivaa iya kiaa mmi kioo nnaakaraivaa kaanaa Mari-
aanna tunoo: Aa nnaakara aavaa Anutuugoono mmataama kiai aavaara
gioonna kiaapu Isarairaiya fai vooya inna mmooka hanigia mmikiai vooya
innara yoketaakiaaravai. Anutuugo innaadiri atau roosiima yapa kinai fai
gioonna kiaapuuya innara maisa kua tikio rikioo

³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa vainaravai. Paipaivo avaikaravaa
roosiima fai mmuaararavai i aakiaivaki nninaravaivee. Simioono itaa kua
tiravai.

³⁶ Gioonna forofetaa voovai nnutuuvo Anaava ivo Asereenna oyaivakidiri
diitoo varuuvaa koonna nnutuuvo Panueerovee. Ivo vaatiivaa varoo inna
tasipama varuu nuanuuvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana taika
kioodoo vaatiivo putiravai.

³⁷ Putuduu too muaadavai hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika
kioodoo ivo yotera kieeravai. Yotera kioo hama ivo nuunaira nnau pinaivaa
pikieerama kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo Anutuugaa ari
ausa mmuduuyaivaa mmioo vo suai vo suai yeennaivaa pikioo kati varioo
Anutuugaara yaaku vareeravai.

38 Simioono kuaivaa kiasa taika kioo suaivaki ivo ngioo nnaakaraivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiasa kioo innara gionna kiaapuuya kiasa mmiravai. Anutuugo titano tuoo Yerusareemaiya yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gionna kiaapu innara faanauya ivo nnaakaraivaara kiasa mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

39 Kiasa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Kariyaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta viravai.

40 Oto ivaki varuduu nnaakaraivo yokeenno pinaa kioodoo inna tinni-ivo ari vookarauduu Anutuugo innara kaayauma mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

Yisuuva ngiaammuuu kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

41 Vo nuanu vo nuanu Yisunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai.

42 Nnaagiai Yisunna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kioodoo teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai.

43 Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kioodoo iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuuu kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieeraida

44 ivo ngiari seena gionna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kiasa kiada mmuaa suaivai vidada heenauduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai.

45 Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaakiaara nniravai.

46 Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaivo taika kioodoo ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiiaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai.

47 Yaparauduu rikiada mmuakiaaya inna kua rikiooya inna tinni ari vookarauvaidiri iya sai tuuvaara nnikiarairavai.

48 Nnikiaraida ivau varuduu kaano koovaitana numa inna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookiannannee? Rikiaanee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaikiai ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnaano,

49 tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niyara buaama rada nookiaannee? Na inna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqinnama teeda rikiaannee?

50 tuduu rikiada ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

51 Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo voo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ari kaanoono inna kuaivaata inna mmoori-ivaatama ari yaata tinniivaki yapeeravai.

52 Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookarauduu gionna kiasapuuya innara yoketauduu Anutuugootama innara yoketairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiasa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vaidiivaa nnutuuvu Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kiooduu homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutu vuaivo Podiiva vuaivo Piratuuso gioonna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gioonna kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayaiyaraatama mmata pinaivaa nnutuuvu Tarakonitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneeyara diravai.

² Ii suai ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuugaara kati puara hudeera kieetavaitana variravai. Igii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvu Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuugo ari kua mmayaayaivaa inna kiasa mmiravai.

³ Kiasa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiasa yoosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
dioo vainno aayanna roo tinara:
Ngia ngii kieetaivaara aataruuvaa teerairavaa
roosiima ngii Udaangaivaara teerama kiatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiatee.

⁵ Mmuakiasa hoonuruuyauvaa rummua apida
mmuakiasa taapiiyauvaa hanuu varadu kiatee.
Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa
hanuu safuuma kiada
aataruuvau sikauyauvo vaiyauvaa teeda
hanuu suoda kiatee.

⁶ Fai itaikio Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaravaa
fai mmuakiasa taaravaivee, tinaravaivee.

Yisayaava itaa kua kiasa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano nnoori ti apuaiveera kiasa innasi nnuduu rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu maisaso, gioono ngii giasa ngii mikiai Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa hanigiada mmoori yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai. Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii giasa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuugo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai.

⁹ Aanna makee Anutuugo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiayauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoorivai ta iikiaarannee?

¹¹ tuduu rikioo ivo iya saai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taaravaitana vaivoono voovai hama yaapaataivaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vakiaivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee.

¹² tuduu rikiada vaidi sikau takiisa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, teetaatama aaniivai iikiaarannee?

¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kieetaiya safuuma ngii giaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiyyara yaata utida oro hayuuma varaatee,

¹⁴ tuduu rikiada rapira vaidiyya inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya ruputida iya unnakua tida iya sikauyauvaa mmuara varaatee. Ngii mmoori irisai sikauyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivonnee?

¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnoori-ivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaa-naravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiyya ngii aakiaiayuvaki varinaravai. Hama ausa hanigiaiyya fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mminaravai.

¹⁷ Ivoono ari savoora roosiivaadiri vuuta iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyaauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai

(Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11)

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kaa kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kaa mmiravai.

¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kiooduu rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusuti varoo voo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvonoo tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: A ni Maapu tuanaakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoke-tainoo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaraatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaraatama Yuvuaano inna tiravai. Herooto kava vo mmoori maisa voovai iinno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

Yisuunna nnaakukiaiyya nnutuyauvaivee

(Matai 1:1-17)

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuanuuvo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataava
Matataanna koova Riviiva
Riviinna koova Merikiiva

- Merikiinna koova Yanaiva
Yanainna koova Yoosiipo
25 Yoosiipaa koova Matatiaava
Matatiaanna koova Amooso
Amoosaa koova Naumo
Naumaa koova Esiriiva
Esiriinna koova Nagaiva
26 Nagainna koova Mataava
Mataanna koova Matatiaava
Matatiaanna koova Simeeva
Simeenna koova Yosekeeva
Yosekeenna koova Yotaava
27 Yotaanna koova Yovuaanaano
Yovuaanaanaa koova Resaava
Resaanna koova Seruvavereeva
Seruvavereenna koova Seratiereeva
Seratiereenna koova Neriiva
28 Neriinna koova Merekiiva
Merekiinna koova Adiiva
Adiinna koova Kosaamo
Kosaamaa koova Eremadaamo
Eremadaamaa koova Ereeva
29 Ereenna koova Yosuaava
Yosuaanna koova Eriesereeva
Eriesereenna koova Yoriimo
Yoriimaa koova Matataava
Matataanna koova Riviiva
30 Riviinna koova Simioono
Simioonaa koova Yutaava
Yutaanna koova Yoosiipo
Yoosiipaa koova Yonaamo
Yonaamaa koova Eriakiimo
31 Eriakiimaa koova Meriaava
Meriaanna koova Menaava
Menaanna koova Matataava
Matataanna koova Nataano
Nataanaa koova Davuitiiva
32 Davuitiinna koova Isaiva
Isainna koova Yoveteeva
Yoveteenna koova Buaaso
Buaasaa koova Saramoova
Saramoonna koova Nasoono
33 Nasoonaa koova Aminataapo
Aminataapaa koova Araamo
Araamaa koova Ariniiva
Ariniinna koova Eseroono
Eseroonaa koova Pereseeva
Pereseenna koova Yutaava
34 Yutaanna koova Yakoopo
Yakoopaa koova Isaako
Isaakaa koova Aaparahaamo
Aaparahaamaa koova Taraava
Taraanna koova Nakoroova
35 Nakoroonna koova Serukuuva

Serukuunna koova Reguuva
 Reguunna koova Peregeeva
 Peregeenna koova Evereeva
 Evereenna koova Seraava
³⁶ Seraanna koova Kainaano
 Kainaanaa koova Arapasataava
 Arapasataanna koova Seemo
 Seemaa koova Nuvuaava
 Nuvuaanna koova Ramekeeva
³⁷ Ramekeenna koova Metusaraava
 Metusaraanna koova Inooko
 Inookaa koova Yareeto
 Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
³⁸ Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuugaa mmaapuuvovee.

4

Sataango Yisuunna inno taanaree kiaa iiravai
(Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)

¹ Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiauvaki ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna inno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududuu suaivo taika kioodoo pinaama inna yeenna rairavai.

³ Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigioo yeenna bereetavai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nnaasu nneeda iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmannasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵ Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiairaama inna vitainno

⁶ inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara Dianeera yaagueeqaivaa na i mminal tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminalavai. Anutuugo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminalavai.

⁷ Fai a ai ausa mmuduuyaivaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminalaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee.

⁹ Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aavaudiri suairoommu kие mmatayaa kuanee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee,

¹¹ tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimmaurivoora kiaa iya ngiari yaakuuyaauvaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

¹³ tuduu rikioo Sataango Yisunna mmuakiaa kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai. Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo faannainno variravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisunna tasipooduu too kava vara ranoo Karirayaa vuduu gioonna kiaapuuya iva uu mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

¹⁵ Rikiooduu ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisunnara

oogoo tiravai

(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)

¹⁶ Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki variravai. Varioonnonno diitoo Anutuugaa kua fafaaraivaa yaarinara uuduu

¹⁷ vaidi voovoono nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa inna mmuduu varoo yanaa hovekauvaa raduda kioo kuaivaara buainnonno tooduu inna too vauduu too yaaruoo tunoo:

¹⁸ Na mmayaaya yoketaivaa
gioonna kiaapu mmanna haipuuya
kiaa mmianeeraivaara
Udaangaivo ni mmataama kiaivai.
Ivo itaama ni mmataama kiaivaara
inna Mmannasaivo niiki varinoo.
Gioonna kiaapu oovi nnauvaki variaya
mmaanai kuateeraivaara
na iya kiaa mmnaraivaara
ivo ni titaivai.

Gioonna kiaapu avu huruutaiya
kava avu taateeraivaara ni titaivai.
Gioonna kiaapu mmuaararaiyauvo
iya suvuiya tino too
iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni titaivai.

¹⁹ Ii suai ivaki Udaangaivo
gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaraivaara
iya kiaa mmianeera
ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuugaa kuaivo itaama vauvaa yaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu vauduu

²¹ Yisuuva iya tunoo: Aanna makee na kuaivaa yaaruau saivaata kaanaivo vainoo,

²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoketaivaa tida ivo kua ari vookarauvaa tuuvaara pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari yaparaida

tunoo: Aanna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo aaniira ivo itaa kua tiinne? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara: A tutaqaa roosiima aiyara tuqinnaanee, kiaravee. Ii ngia itaa kua kiasa kua oyaivaa ni tida kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmooriivaa a yoosinna Kapanauma iikiannaneema a yokeekianna yoosinna aavaki iikianee. Fai ngia ni itaa kua kiaravee.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaia hama innara yoketaakiaavai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi Irayaava varuu suaivaki gioonna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanuuvo taika kiooduu vo nuanuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatauduu mmuakiaa yoosinna varuuya yeenna rairavai.

²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuugo vaidi forofetaa Irayaanna titooduu vioo Isarairaa gioonna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Sarepataa ivaki varuu gioonna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai.

²⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Iriisaava varuu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuugo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee,

²⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaara iya ausa nniitarooduu

²⁹ diitada inna utu raririida yoosinna tooyaivau vida taapiivau ngiari yoosinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvadiri feena oogaivau kagaari kiaara iiravai.

³⁰ Kagaari kiaara uduu too ivo kati iya aakiaidaadiri ari kuanee tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

Yisuuva titeeravai (Maraka 1:21-28)

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoosinna Kapanauma Karirayaa vau yoosinnaivaki oro varioo Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiasa mmiravai.

³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnikiarairavai.

³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tioo mmagia maisaivo inna kiasa mmu kuaivaa tunoo:

³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kiooduu hama inna mmammaivo nniitareeravai.

³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya teeda nnikiaraida ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aanii kuavai

ari vookarai kua aavaa tiinnee? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano,

³⁷ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa vaini vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaara kiaa mmuduu rikieeravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 8:14-17; Marakaa 1:29-34)

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvakidiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu pinaama ikiyanana tooduu iya innara Yisuunna kiaa mmiravai.

³⁹ Kiaa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainiivau dioo vainno inna ikiyanana taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiairaudo duutoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nniitaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisuunnasi nnuduu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiaaya tuqinneeravai.

⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuuya aakiaiyauvakidiri mmagia maisaiyauvo iya pikiada tiida vida tunoo: A Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama oqoo tioo tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varuuvaara mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaara Yisuuva iya oqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai

(Marakaa 1:35-39)

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaivaki pikioo oro kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda ivo iya pikieevoora kiaa oqoo kiaaree kiaa uduu

⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna kiaapuyaataama kiaa mmianeera Anutuugo ni titooduu na tiiravaivee,

⁴⁴ kiaa kioo nuainno varioo Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki varioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

5

Yisuuva ari ngiaammuaui tauraiyara maavee tiravai

(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)

¹ Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno Anutuugaa kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaara iida varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna suvuairavai.

² Inna suvuau kiada uduu iva tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida variravai.

³ Finida varuduu Yisuuva kanuu voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaraiava Simoonaa yaparinno tunoo: Ai kanuu aavaa feenano nnoori tooyannigiataa kuaivee, tuduu rikioo feena kioodoo vuduu Yisuuva ivaki varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

⁴ Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari kikio vinai tavauyauvaa varaatee,

⁵ tuduu rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta heenagieena puruaun-nanono hama tavauyauvo ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee,

⁶ kiasa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kiooduu vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvui kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uuduu

⁷ ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiada nnuduu taara kanuuvaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai.

⁸ Kuataama uuduu Simoono Petorooso ivaa too Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnamminnaa maisaivo ni suvuaivaara ni pikiee kuane.

⁹ Petorooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidiiaa inna tasipooyaatama kaayau tavauyauvaa varoovaara ngiariyara nnikiarairavai.

¹⁰ Nnikiarauduu Simoonaa vuaivaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanayaatama nnikiarairavai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatuunna varianee. Fai yapooma a tavau vareer-ayaama a gioonna kiaapuuya vitee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminali rikiada fai ni nnaagiai ngiaaravaivee,

¹¹ tuduu rikiada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriivau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayauvai pikiada Yisuunna nnaagiai viravai.

*Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)*

¹² Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoo innasi nniravai. Numa Yisuunna too inna yuku oyaivaki vloo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaaki-avee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoo taikeravai.

¹⁴ Taika kiooduu Yisuuva yaagueeqama inna kiasa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiasa mmianee. Akiairaama viee Anu-tuugaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiasa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiasa mmuu kuaiyauvaa rikiaara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai.

¹⁶ Iya itaama uuduu suai vooyauvaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyauvaki varioo yaaku varaanara viravai.

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)*

¹⁷ Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiaa mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata diitada mmuakiaa yoosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiaa yoosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yoosinna Yerusa-reemaivakidiriataa nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisuunna mmuduu innaki vairavai.

¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisuunna vunnigiatata yapaara nniravai.

¹⁹ Nnida tooduu gioonna kiaapuuya Yisuunna suvuau kioodoo hama iya inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisuunna vunnigiatata yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kioodoo tiiravai.

²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

²¹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ari-iyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo ari mmuaavoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniiyauvaki itaama yaata utida kua kiaannee?

²³ Dee kuavai yoketainnee? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee?

²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaraivovee. Fai na iinai ngia i vaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee.

²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo ari nnauvaki viravai.

²⁶ Vuduu teeda gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookaraivaa ta taunnaanoo, tiravai.

*Yisuuva Riviinna maavee tiravai
(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)*

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai vioo tooduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuuvu Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngiane,

²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisuunna nnaagiai viravai.

²⁹ Yapooma nnaagiai Riviiva Yisuunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kioodoo kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gioonna kiaapuuyaataama iya tasipama yeenna nneeravai.

³⁰ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaataama Yisuunna ngiaammuaaya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidiiaatama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gioonna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriivaatama nnaannee?

³¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiiwaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee.

³² Hama na tiee tinai gioonna kiaapu yoketaama variyaiya hanigiada yokeetaama variateera na tiiravai. Na tiee gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)

³³ Tuduu gioonna kiaapu vooyaano Yisuunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya makemakee iya Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati varida yaaku varada variaavai. Fariyaiya nnaagiai nuairaiyaatama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaam-muauya kati yeennaiyauvaata nnooriiyauvaatama nneeda variaano,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaaravai. Fai iya nnaaravai.

³⁵ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiya kieevatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaaravaivee, tiravai.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono karaasa buruqavaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiaivo maisaino karaasa buruqa araivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaraivai vainaravai.

³⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai.

³⁸ Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaivee.

³⁹ Gioonna kiaapu voovoono vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiaivaara hama mmuduuya ruaivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoketaano, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

6

Vaidiiya kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 12:1-8; Marakaa 2:23-28)

¹ Yisuuvaata ari ngiaammuaayaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuita mmooriiivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuuitavaa iiraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai.

² Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaanee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruua vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaanee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama

nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaaniee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuutiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravaivee,

⁵ kiaa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvuono kati varira suaivaa nakaaraivovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai

(Matai 12:9-14; Marakaa 3:1-6)

⁶ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai.

⁷ Ivaki varuduu kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata Farisai vaidi vooyaatama Yisuuva kati varira suaivaki gioonna kiaapu yuku yaaku maisauya tuqinnaanarannee kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

⁸ Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyauvunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu

⁹ Yisuuva mmuakiaa gioonna kiaapuuya tunoo: Na ngii yaparakiaunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaarannee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaarannee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara ta vaidiivaa ruputikio putinarannee?

¹⁰ kiaa kioo mmuakiaaya haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketauduu

¹¹ vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisuunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida teerama kieeravai.

Yisuuva ari ngiaammuaaya mmataama kieeravai

(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)

¹² Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuugaara yaaku vareeravai.

¹³ Yaaku varooduduu patauduu varioo gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya ngiateera tuduu innasi nnuduu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai.

¹⁴ Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. Voovai Petoroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakooopo tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoromaivavee tioo

¹⁵ voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakooopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvaa Simoono tioo

¹⁶ voovai Yakooopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 4:23-25)

¹⁷ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaataama taapiivaudiri tiidada tuma hoonu-ruuvau dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairaiyaata kaayau gioonna kiaapuuya mmuakiaa yoosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuduu yoosinna pinaa Yerusareemaivakidiriaatama nnuduu nnoori pinaivaa siriiyau vau yoosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nniravai. Iya ivo tinara kuaivaa rikiaaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaa-naraivaaraatama nniravai.

¹⁸ Nnuduu rikiada mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiayau-vaki varuuyaataama innasi nnuduu ivo mmagia maisaiyauvaa titeeravai.

¹⁹ Yisunnakidiri yaagueeqa ari vookarauvo vioo iya tuqinnooduu riki-ada mmuakiaaya inna mmammaivau utuaara iiravai.

Yoketaama variraivaaraata maisama variraivaaraatama Yisuuva tiravai (Matai 5:1-12)

²⁰ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmudu-uya ruaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Anutuuqo gioonna kiaapu-ya diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹ Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo mmuaararaiyara Anu-tuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ngia yoketaama variaaravaivee.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna kiaapuuya niiyara yaaguee-qakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii ooqoo kiai ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngii-yara kiaravai. Ngia niiyara yaagueeqakiaiayara Anutuuqo ngiiyara yoke-tainoo.

²³ Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketainari rikiada sirigaida variatee. Ngii irisai yoketaa pinaivo ngiini ngiau aapu vaivaara sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama forofetaa tuanaiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴ Ngia gioonna kiaapu mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaavo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵ Ngia gioonna kiaapu aanna makee yeennaiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainara-vaivee.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶ Ngia gioonna kiaapu hama Anutuuqaara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyaauvaara tuqinnama yaata utuatee. Boo, ngia yapooma fai dataakiaarannee? Fai ngia irisai maisaivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee (Matai 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Ngia gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya na ngii gaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

²⁸ Gioonna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaiya irisai kua yoketaivaa iya kua mmiatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono i kueennaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmammayaa vakiaivaaraatama oooqoo kianee.

³⁰ Gioonna kiaapu voovoono mminnaa voovaara i yapara rinai mmianee. Fai voovoono i mminnaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni mianeera kianee.

³¹ Gioonna kiaapuuya mmooriivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmuduuya rikio ivaara fai hama Anutuugo irisai kua yoketaivaa ngiiyara tinaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³³ Ngia gioonna kiaapuuya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuugo irisai yoke-taivaa ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaivaa mmikiai nnaagiai kava ngii mi-aaraikiainnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisagirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmiikiaavai.

³⁵ Ngii nnammutuaiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiatee. Iya mmiaara iikiaivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaatairaivaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gioonna kiaapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variayaraatama Anutuugo ariinoo iyara yoketaivaara ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya variatee.

³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyyauvaara

maisavee kiatee

(Matai 7:1-5)

³⁷ Gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuugo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainno fai rugaanaravai.

³⁸ Gioonna kiaapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiatee. Fai itaikio Anutuugo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki hatapu uyuaaneema uyinono fu-ugiano saiyauvo ngii yaakuuyauvakiaatama suvuainaravai. Ngia gioonna kiaapu vooya mminnaiyauvaa yaarummua kiada mmiaaneema fai Anutuugo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kiaivaata fai aiqeervaitana soopaivaki tiida kuaaravaivee.

⁴⁰ Hama vo ngiaammua voovoono ari vitairaivaa yaataravai. Fai vitairaivo inna vitainono ivo ari vitairaivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kianannee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a iva taannanoo.

⁴² Iri pinaivo i avuuvaki vaivaa hama teerama kieenna dataama kiee i seenaivaa kiannanoo: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kii-saivaa feenaanaravee, kiannannee? A huobava unnakua nnaamuru tua-naakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvaa vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisaivau hama iira yoketaiyauvo vaivai.

⁴⁴ Ngia yatari iiraivyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammua iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai.

⁴⁵ Vaidi yoketa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:24-27)

⁴⁶ Aaniira ngia niiyara Udaanga-o kiaani mo na ngii giaa ngii miau kuaivaa hameeda rikiada iikiaannee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa kooyaa ngii giaa ngii minaravai.

⁴⁸ Ivoono vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata yakeevau hanuu kioo yatari yaagueeqaivaa hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama heekaivai. Yaagueeqama heeka kiaivoonora tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo ari nnauvaa yaagueeqama heeka kiaivaara nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai.

⁴⁹ Gioonna kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata hama iivoono vuai vaidiivo nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio makee tikio kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

7

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavaa tuqinneeravai
(Matai 8:5-13)

¹ Yisuuva ari kua mmuakiaayavai gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo yosinna Kapanaumara viravai.

² Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoona ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uduu rapiraiya kieeta vaidiivo innara mmuduuya ruo

³ Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuauvaa tuqinnaiveera Yisuunna yapara kiaara viravai.

⁴ Vidada oro Yisuunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voopinnaavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ivo tiyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tasipama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiia titooduu inna kuaivaa varada Yisuunna kiaa mmiaara innasi viravai. Vida Yisuunna inna kuaivaa kiaa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravaivee.

⁷ Ivaaraina hama na aisi kuaivaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁸ Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoona aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivaivee,

¹⁰ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiia Yisuunnasi tiiooya kava vara ranada nnida inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuauvaa nniitaroo vaa taikeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹ Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauyaata kaayau gioonna kiaapuuyaata inna tasipama viravai.

¹² Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaamunna keegiaivaki vainima kuane kua tooduu gioonna muaadavoona mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gioonna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai.

¹³ Nnudu too Yisuuva gioonnaivaa too innara kaayauma boo tioo tunoo: Sa rataanee,

¹⁴ kiaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda ivaa varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo,

¹⁵ tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva inna vita kava ari kaanaa mmiravai.

¹⁶ Mmudu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaravainno ti tasipama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aanna Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ti tuqinnaanaravoona tiivaivee,

¹⁷ kiaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyauvaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuyaata gioonna kiaapuuya kiaa mmudu rikiervai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai (Matai 11:2-19)

18 Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauyaano Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kiaa mmuduu rikioo

19 ari ngiaammuau taaravaitana tuduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Oro Yisuuuna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaarannee?

20 kiaa mmiateeraivaara titooduu ivaitana numa Yisuuuna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kiaara ngiaunnaanoo. Ta kiaunnaanoo: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaarannee? kiaunnaanoo, tiravai.

21 Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookarau nniitarooyaata uuda kaayau hooyaataama tuginnoo mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvaki varuuyaataama titooduu vuduu kaayau gionna kiaapu avu huruutauya tuduu avu teeravai.

22 Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammuau inna yaparauvaitana tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kiaa mmiatee. Gionna kiaapu avu huruutaiaa vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo.

23 Gionna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiivaara Anutuugo innara yoketaainoo, tiravai.

24 Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauvaitana kava vara ranada inasi vida varuduu Yisuuva gionna kiaapuuya innasi nnuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

25 Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gionna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apuaavo kaayau hoonaiauvo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai.

26 Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

27 Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano voo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

28 Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yuvuaano mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variaya yaataravai. Itaama vaino Anutuugo gionna kiaapuyara diraivaki gionna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravaivee, tiravai.

29 Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuyaataama sikau takiisa vareera vaidiiyaatama Anutuugaa aataruuvaa yoketaavaivee tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaara iya itaa kua tiravai.

30 Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Anutuugo yokeetaama variateera kiaa mmuu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuuvaa itaama ooqoo tiravai.

31 Yisuuva tunoo: Gionna kiaapu aanna makee variaya deeya roosiimaida variaannee?

³² Iya nnaakara roosiikiaya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngia-riiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaeavai.

³³ Ngia iya itaama iikiaiavaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaivaaraatama ooqoo kiaa kiooduu rikiada ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee,

³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngiee yeennaivaata nnoori-ivaatama nnaukai ngia kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaanoo.

³⁵ Iya itaa kua kiaanianaata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisaivaa nnauvaki variravai

³⁶ Tuduu Farisai vaidi voovono Yisunna yaparauduu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai.

³⁷ Varuduu mmuai yoosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovono Yisuuva Farisai vaidiivaa nnauvaki varioo yeenna nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vareeravai.

³⁸ Varoo oro nnau aakiaivaki Yisunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vainima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisunna yukuuvaitanau tioo vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaudiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa inna yukuuvaitanau tuseeravai.

³⁹ Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuuvono gionnaivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitanau utii aavo maisama varioo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaa arinaima taitirivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kiaa i mminali rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni mianee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau mmiraivoono sikauyauvaa taara vaidivaitana mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyauvaa (10) mmiivai.

⁴² Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee?

⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyauvaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ru-aivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannanoo,

⁴⁴ kiaa kioo hanigioo gionnaivaa too Simoonaa tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taannanoo. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai.

⁴⁵ A hama niyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu varivai.

⁴⁶ A hama nammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitanau heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee.

⁴⁷ Ivaaraina na i kiau i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuaiyauvaa vaa na ruga taika kiau vai. Ivo numa niyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiau vo kooyaa vainoo. Gioonna kiau pu voovoono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo vaiyauvaa na ruga kiau ko kiisama niyara mmuduuya ruaivaivee,

⁴⁸ kiau kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiau ko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiau puuya inna tasipama yeenna nnooya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aanna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee?

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niyara kutaavaivee kian- naivaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kie i vita yoke- taivau yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuanee, tiravai.

8

Gioonna vooya Yisuunna nnaagiai nuairavai

¹ Nnaagiai suai vooyauvai taika kiooduu Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisaiyauvakiaata pinaiyauvakiaatama nuainno varioo Anutuugo gioonna kiau puuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiau puuya kiau mmiaa roo nuairavai. Nnauduu ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taara- maatama

² gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiai yauvaki varuduu titoo- yaatama gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaataama inna nnaagiai nu- airavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisuunna tooduu inna aakiaivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainaidiri taarama titooduu vuduu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai.

³ Vo gioonna voovai inna tasipama nuauvaa nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Heroootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna vooyaataama mmoori vara rada nuaida varida ngiari mminnam- minnaiyauvaadiri Yisuunnaata ari ngiaammuauyaataama tuqinneeravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)

⁴ Kaayau gioonna kiau puuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuau kiooduu rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁵ Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo oro ari mmooriivaki rutu- tuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiau puuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁶ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnammari raivaara akiiraama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiau vai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)

⁹ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya ivo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁰ Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oy-ai-vo haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Mo gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaaraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvai.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹ Anna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiee kiauva oyaivaa rikiaatee. Uruuyauvo Anutuugaa kuavai.

¹² Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada kutaavaivee tikio Anutuugo aataru yoketaivau iya yapeevoora Anutuugaa kuaivo iya yaatayaa vaivaa Sataango numa varoo kuaivai.

¹³ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada kaayau siriga tasipama vaaravai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiisa suai Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaavo mminnamminnaa maisaiyauvo iya iinno taikiai iya muaraagaida Anutuugaa aataruuvaa makee tikiai pikiaavai.

¹⁴ Uruuyauvo ooviivaki tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada varidada nnaagiai ngiari mmooriiyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaa yaata utuaavo iya voovoono iya suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo iiraiyauvo gaasi roosiima vaivai.

¹⁵ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varada puaisakama utida safuuma yoketaama varida iya pirisaikiainnaata Anutuugaa mmooriiyaa mmannammanna iikiaavovo iira yoketaiyauvo iyaki vaivaivee.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Marakaa 4:21-25)

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiikio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaiivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiaiya mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

¹⁷ Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸ Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmimo rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa kua

vooyauvai niiki vainoo, tino rikioo fai akiairaino taunnino hama innaki kuaiyauvootainaravaivee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)

¹⁹ Tuduu rikiada Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kiaa numa tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuau kioodoo hama innasi nniravai.

²⁰ Hama innasi nnuuvaara gioonna kiaapuuyakidiri voovoona Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaanai dida vaid aita kua kiaara iikiaanoo,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiada ivaa iikiaya iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)

²² Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiada kanuuvaa feena rada

²³ vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroonno ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiada

²⁴ ari ngiaammuauya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueeqama yu-unnaivaata nnooriivaatama ooqoo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo hama korokooravai.

²⁵ Hama korokorooduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aaniira hama niiyara kutaavaivee kiaannee? tuduu rikiada nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Anna dee vaidivainnee? Ivo yuun-naivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Karirayaa pikiada nnoori haruun-gaivau vida mmata sainai vauvaa nnutuuvo Keraseenga vuduu kanuuvo oro siriivau dioo vauduu

²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yosinna ivaki varuuvono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau oonauyauvaki variravai.

²⁸ Ivoona Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tiao ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraivaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni inarainna ngiannanee? Na yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo.

²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitanau ranaa rau kiada nnau-vaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa ran-nakekaama kioodoo mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovau viravai.

³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee,

³¹ tuduu rikiada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneedaa variavai. Yeenna nneedaa varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaaraivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu

³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruun-gaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitatuurayia ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuya kiaa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaataama kiaa mmiravai.

³⁵ Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva uu mmooriivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoketauduu gioonna kiaapuuya innara aatuuravai.

³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaano seena gioonna kiaapu vooya kiaa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiaa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee kuanee, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo kuanara iiravai.

³⁸ Kuanara uuduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanaravee, tuduu rikioo Yisuuva inna oogoo tioo tunoo:

³⁹ Ai nnauki kava vara ranee viee Anutuugo i iima kiai kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee, tuduu rikioo ivo vioo yoosinna aakiaivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmiaa roo nuairavai.

*Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)*

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainaidiri kava vara ranoo nnuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya innara faannauya inna tooduu kaayauma innara iya yoketairavai.

⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta voovai nnutuuvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna mmuaavai inna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau kieeravai.

⁴³ Suvuau kioodoo gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo tutaqaqiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai.

⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoono numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa aravau utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo makee tuduu taik eeravai.

⁴⁵ Taikoodoo rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioono ni utivainnee? tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya hameetavee tuduu Petorooso

inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i mmammaivau rummua sisaama rada nookiaavaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petoroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu voovoono ni utikio yaagueeqa ari vookaraivo niikidiri kuaivaa vaa na rikiauvavee,

⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna kiaapuuya avuuvau Yisuunna kaa kookieeravai. Inna kabaa vira aataru-uvo taikaanaraivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikoovaara Yisuunna kaa kookieeravai.

⁴⁸ Kiaa kookieema kiooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kian-naivaarinna a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama kuane.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoono kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kaa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa vitaira vaidiiva vatee kuane,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niyara nnaasu yaata utuee ku-taavaivee kiane. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinaravaivee,

⁵¹ kaa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kaa iinno varioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaki vivoo kaa Yisuuva iya oooqoo kaa kioo Petorooso Yakooopu Yuvuaanainnaata vitoo kiaatannaivaa kaano koovai-tanaatama vitoo nnauvaki viravai.

⁵² Vitoo vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida kiaatan-naivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiaatannaivaa yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaa-o, diitaanee,

⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmannasaivo nnabaivaki nnuduu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee,

⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikirauduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gioonna kiaapuuya kaa mmiatee, tiravai.

9

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai

(Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13)

¹ Yisuuva ari ngiaammua u yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaata nniitareera iya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Iya mmioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmida nniitareera iya tuqinnaateera iya tioo

³ tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nuairaivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuua tida nnaasu varada kuatee.

⁴ Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

⁵ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mmınaara iya rikiaateeraivara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiatee,

⁶ tuduu rikiaada Yisuunna ngiaammuauya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmıaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

*Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai
(Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29)*

⁷ Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitaivaivee,

⁸ tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoona kava diitaivaivee,

⁹ tuuvaara Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo: Vaa na kiaaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa nnuunaivaa Rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee? kiaa kioo Yisuunna taanara iiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano 6:1-14)*

¹⁰ Yisuunna ngiaammuau kua varada nuauya kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa Yisuunna kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iyaatama sunoo ngiariwana nnaasu yoosinna Betesaitaa viravai.

¹¹ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiaada iya vata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara yoketaingo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kiaa mmıoo nniitarooya tuqinneeravai.

¹² Tuqinnooduu suaivo haatapaanara uuduu Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga yoosinnavai vaivara gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida aa vainima vai nnau aayauvakiaatama vida yeennaiyauvaa vara kiada nneeda iyauvaki vuru vakiateeraivara titanai kuatee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi vainoo. Fai a ti titanai ta oro aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai.

¹⁴ Iya vaidiiaa nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia gioonna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqitaama variatee,

¹⁵ tuduu rikiaada iya itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya rikiaada variravai.

¹⁶ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuugaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmiravai.

¹⁷ Mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu Yisuunna ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29)*

¹⁸ Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kianne?e?

¹⁹ tuduu rikiaa iya inna sai tunoo: Vooya kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaan ni vooya kiaanoo: Irayaavavee, kiaan ni vooyaano kiaanoo: Nnaaruaa forofetaa voovoono putuoo kava diitaivaivee, kiaavaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kianne? tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1)*

²¹ Tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

²² kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiai fai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuugo ni tinai na keenaa diitaanaravaivee, tiravai.

²³ Kiaa kioo vo kuavai mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuugaa-sidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

²⁶ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni mmeekia ari vookaraivootama ni Napoonna mmeekia ari vookaraivootama aangeraa yoketaa tuanaia mmeekia ari vookaraiyauvootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tiee sai innara mmamma maisainaravaivee.

²⁷ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavau dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa taaravaivee, tiravai.

*Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8)*

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiaa taika kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu ivo Petoorooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai.

²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai.

³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiiaa Irayaaya innaata kua tiravai.

³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutu-ugo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinaraivaara Yisuuva Yerusareema vioo putinaraivaara ivaitana Yisuunnaata kua tiravai.

³² Kua tida varuduu Petooroosaa tasipama varuu vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petooroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai.

³³ Tooduu vaidiivaitana Yisuunna pikiada kuaara iida varuduu Petoorooso Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai.

³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutuugaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tunaavovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee.

³⁶ Iva kiaa taika kiooduu iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieeraida pikiada kua seemuaa variravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavaa tuqinneeravai
(Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27)*

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama taapi-ivaudiri pikiada tiida tooduu gioonna kiaapu kaayauya iya sunada nniravai.

³⁸ Nnuduuo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoona aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiaunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvoo mmuaa tuanaavaivee.

³⁹ Mmagia maisaivo inna ruputikio ivo akiairaama kai tioo putuoo mmatayaa vaikio taara kuaanuuvoo inna avaiavakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio maisainoo.

⁴⁰ Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuauya yaparakiaukai hama iya yopeema titaavaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnama variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kiaa kioo vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vitee aapi niisi ngianee,

⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee tuduu inna ruputuduu mmatayaa vioo varoo vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo kiaa kioo ngiaammuaavaa tuqinnama kioo kava ari koonna mmuduu teeda

⁴³ mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa yaagueeqa ari vookarauvaara avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatairavai.

*Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)*

Gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvaara yaaku vatavuataida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo:

⁴⁴ Aa na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunnuatee. Vaidiyya na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooya miaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaaraivaara aatuuravai.

*Yisunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)*

⁴⁶ Yisunna ngiaammuauya ngiariita ngiariita kua yaagueeqama tida tunoo: Tiikidiri deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara voovai vitoo ari yaaneennigiataa yapa kioo

⁴⁸ iya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono ni titoovaraatama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovoono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Marakaa 9:38-40)*

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisunna tunoo: Nnoonna-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tasipama tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia mai-saiyauvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisunna tuqinneeravai

⁵¹ Anutuugo tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanaraipira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiaa viravai.

⁵² Aataruuvau voo varioo ari kuanara kuaivaananaa tuduu rikiada vaidi-iyannaadee vidaa oro Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna voovaki iya kiaa mmikiai rikiada Yisunnnani teerakiateeraivaara iya viravai.

⁵³ Vida iya kiaa mmuduu rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraivaara rikiada hama innara iya yoketairavai.

⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisunna ngiaammuauvaitana Yakooapa Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri iikiaivaa tikio tioo iya taa taputu kiaivee,

⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueeqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee,

⁵⁶ kiaa kioo ivootama ari tasipama nuauyaatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

*Vaidiia Yisunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)*

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuru-uyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono hama na voru vaira nnauvootainoo,

⁵⁹ kiaa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravee,

⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakua-tee. Eenoo oro gioonna kiaapuuya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kiaa mmianee,

⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovoono inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki variyaiya tee fai i nnaagiai kuanara-vaivee,

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ni mmoori-ivaa iinnonnoonnaata ivau kuataama vaikioonnaatainno hanigioo ivo tau-raa aataruuvaa yaata utiivo fai hama yopeema Anutuugo gioonna kиаapuuyara dira mmooriivaa iinaravaivee, tiravai.

10

Yisuuva kua varada nuairaiya (72) titooduu viravai

¹ Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoo sinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaara iya titeeravai.

² Iya titaanara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gioonna kiaapu vareeraiya mmuaa taaraya variaano. Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee.

³ Na ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gioonna kiaapu fai mmararaa roosiikiaiysi ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosi-ima tirooma variaaravai.

⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kiaa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gioonna kiaapu aataruuvau ngiayiata teeda kua kiatee.

⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variyaiya tauraa kiatee: Aa nnau aavaki variyaiyaki ausa nuufaivo vakiaivee,

⁶ tikio rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaivo ngiingiiiki vainaravai.

⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriyau-vaatama ngii miyaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri iri-saiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara itaama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee.

⁸ Ngia ari vo yoo sinnaivaki vikiai gioonna kiaapuuya ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miyaiyauvaa nnaatee.

⁹ Mmuai yoo sinnaivaki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nninoo, kiatee.

¹⁰ Ngia vo yoo sinna vo yoo sinnaivauvaki vikiai gioonna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vaida kiatee:

¹¹ Kufukuufaiyauvo ngii yoo sinnaivaki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyau-vunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyauvaara Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nni-ivaara arinaima rikiaatee, kiatee.

¹² Na ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo ti yaparaira suaivaki fai gioonna kiaapu yoo sinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiaa yoo sinnaiva fai ngiari irisai mai-saivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Matai 11:20-24)

¹³ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variyaiyaata yoosinna Betesaitaa variyaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonaivaitana maisamaisama variravai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vooka-rauyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupaivaa ngiari kietaiyauvunu habara apu kiada varutirivee.

¹⁴ Anutuugo ti yaparainara suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Kapanaua variyaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo ari kuaivaa varada kuateera titoo vaidiiya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaa rikiaivoono fai ni kuaivaata rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai ngiiyara ooqoo tioo ni-iyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niyara ooqoo tioo ni titoovaraataama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiada ngiari tuu mmooriyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiiya kava nniravai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairiaya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava vara ranada nnida kaayau sirigaida kiaanoo: Udaanga-o, ta i nnutu tasipama kiauunnani mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki variyaiyauvo tiida mmaanai kuaavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuuvu utuneema Sataango ngiauvakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai.

¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miauvaara fai ngia nuaida yapaiyauvunuaata eevariyauvunuaatama yuku reekio hama ngii gutinaravai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuaki-aavai yaatarakio hama mminnaa voovoono ngii ruputinaravaivee.

²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiaani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

Yisunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai
(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiee vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiara a kuaa kookieema kiaanaiivaara na aiyara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kuaa i mmiataikiai a iya kuaa mmiannavaivee.

²² Ni Napooova eenoo mmuakiaa mminnaivaara diraivaa vaa a ni mian-navaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuvvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooavaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuvvoono nnaasu arinaima i tauvai. Na gioonna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo.

²⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiiaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo inna iinno taanaree kiaa inna yaparinno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinnee?

²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaa mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaagueegaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinneeyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraivovee kiateeraivaara Yisuunna yaparinno tunoo: Mo ni seenaivo inna gioononnee?

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoono Yerusa-reema pikioo yoosinna Yerikoora kuanee kiaa vioo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna ruputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikio too

³¹ Anutuuqaa kati puara hudeera vaidi voovoono aataruuvaugiataa vioo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa vioo taroo kuaivai.

³² Vioo taroo kuaikio rikioo Riviinna oyaivakidiriaa vaidi voovoono vioo vioo taikio inna too vaikio rikioo mmuaikaraama vioo too saigiataa vioo taroo kuaivai.

³³ Vioo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoono aataruuvaugiataa numa too innara pinaama boo tioo

³⁴ aduoo varioo nnamari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai.

³⁵ Tuqinnama kioo vaivo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suilraa kioo vida nnida vaira nnau nakaaraivaa mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnanai rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyauvai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminaravaivee, tiivaivee.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo mmoori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya ruputu kiaa vaidiivaa taaravooma vaidiiaa numa inna taivaara a dataa kuainna kiannannee? Deevoono inna seena tuanaavai variinne?

³⁷ tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoono innara boo tioo innara tuqinnaivoono inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuaikaraama iikianee, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaayasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuaayaatama aataruuvau vida varida vo yoonsinnavakira vida rikiooduu gioonnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnauvaki ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai.

³⁹ Mataanna nunnaivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvoono numa Yisuunna mmatama varioo inna kuaivaa rikieeravai.

⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niyara yaata utuannanee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo. Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna sai tunoo: Mataa-o, a kaayau mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo mmuaararainoo.

⁴² Mmuua aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava yaata utivaivee. Fai hama gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa innasidiri varaara-vaivee, tiravai.

11

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiasa mmiravai

(Matai 6:9-13; 7:7-11)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika kioodoo ari ngiaammuaa voovoono innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yuvuaano ari ngiaammuaaya yaaku vareeraivaara kiasa mmuneema ti kiasa ti mmianee,

² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kiasa ataa kua yaaku varada kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.
A gioonna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

³ Mmuua suai mmuaa suai mmannammanna
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

⁴ Mmuakiasa gioonna kiaapuuya
mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaivaara
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.
Sa ti vite ti iinno taanara tiivaki
ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kua voovaata iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi voovoono aa kua aavaa na tinaravaa iinnee? Fai ivo heena tammaaki ari seenaivaasi vioo tinara: Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na yapooma irisai i mmimaravaivee.

⁶ Ni seena voovoono ngieeradiri hokoba aataruuvau nuainnonno niisi nnikiai na hama yeenna inna mmimaravootainoo. Ivaara ni mianee.

⁷ Fai ivo itaa kua tino vaidi nnau aakiaivaki variivo inna sai tinara: Ngieera kuanee. Vaa na ni sipuuvaa rau kiese ni nnaakaraiya ni tasipama vuru vakiaanoo. Hama na yopeema diitee mminnaa vooyauvai vara i mmimaravee, tinoota mmannammanna inna yaparainono inna mmimaravaivee.

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara hama iya diitoo yeennaivaa inna mmimaravai. Ivo mmannammanna inna yapara ruaivaara iva diitoo inna mmimaravai.

⁹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia Anutuuqaa yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuqo sipuuvaa ngiini hatuaanaravaivee.

¹⁰ Gioonna kiaapu Anutuuqaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaa-naravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuuqo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee.

¹¹ Vaidi voovoono ngiikidiri aa na tinara kua aavaa iinarannee? Fai inna mmaapuuvo tavaura inna yaparaino fai ivo yapaivaa inna mminarannee? Hameetavee.

¹² Fai inna mmaapuuvo kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai eevariivaa inna mminarannee? Hameetavee.

¹³ Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variyaiya mminnaa yoketaiyau-vaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaataravaivee. Fai gioonna kiaapuuya inna yapara rikio Mmannasa Yoketaivaa iya mminaravaivee.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)

¹⁴ Yisuuva vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kiooduu rikioo vaidiivo kua tuuvaara gioonna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai.

¹⁵ Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebu-uro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

¹⁶ tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqo inna tasipaikioonno iinoo, kiaaravee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiri-ida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variyaiya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama vari-rama kiada fai muaraagakiaaravai.

¹⁸ Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoon-nonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaano, kiani

¹⁹ mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivoono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niiyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Anutuuqaa yaagueeqaivo ni tasipaikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaavai. Na itaama iikiau ko Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹ Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai.

²² Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisi varoo inna hoonaiyauvaatama varoo ari seenaiya yapa mmunaravaivee,

²³ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara yoketaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Matai 12:43-45)

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee,

²⁵ kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio

²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gioonna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gioonna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: I kaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmuuvaa Anutuugo innara yoketaino,

²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannanoo. Mo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada iikiai yara Anutuugo iyara pinaama yoketaino, tiravai.

Vaidiia Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisunna ya-pairavai
(Matai 12:38-42)

²⁹ Tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama variaano. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iikiaanoo. Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruua vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai.

³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvu Yonaannanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uuvaa tooneema fai ngia makee variaya Na Vaidiivaa Mmaapuuvu iinaraivaa taaravaivee.

³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvu Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kino Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

³² Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hani-giada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvu Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hani-giada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya

yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variyaiya ngiiki yapa kikio Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

*Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 5:15; 6:22-23)*

³³ Hama gionna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Gionna kiaapuuya mmaanaidiri ngiiai mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

³⁴ A gionna kiaapu voovoono i avuuvono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvo yoketaama taikiai a mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai.

³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqin-nama yaata utuane.

³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kaaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaavai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiaa

*mmiraiyakiata kua pinaivaa yapeeravai
(Matai 23:1-36; Maraka 12:38-40)*

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kiooduu Farisai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaaneera Yisunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu

³⁸ Farisai vaidiivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvaidiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiaravai.

³⁹ Nnikiaraduu Udaanga Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kaaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gionna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada maisama variaavai.

⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. Anutuugo ngii nnabaiyauvaa iima kiaivoono ngii aakiaiyauvaatama iivaivee.

⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaa tuqinnadaida mminnaiyauvo ngiisi vaiyauvaa ngii seena mmanna haipuuya mmikio fai ngii aakiaa mmaanaiyauvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiia ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiuyauvaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuugaani kiadaatada ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneerada hama Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaanoo. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikainnaata hama iikiaanoo. Ngia ii aataru ivaitana iidadaida vo aataruyauvai vaa ngia iikiaiyauvaatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variavai. Ngia yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gionna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiiyara kiaiyauvaara mmuduuya ruaavai.

⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia mmata nnauyauvaa gionna kiaapuuya hama teerada sabi ivau nuairaivaa roosiikaayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovoono inna sai tunoo: Vitairo-o, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatanna ti kiannanoo,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiia kaayau

mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasipama mmuaararai mmoori-
iavaa varaavai.

⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoke-
taakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai.

⁴⁸ Iyaano iya ruputu kiooduu ngieenoo iya mmata nnauyauvaa fun-
nukama kiada ngii rubu tabeeya uuvaa teeda kiaanoo: Inna aikioovaivee,
kiaanoo.

⁴⁹ Ivaara Anutuuga tinniyaa vau kua yoketaa fafaaraivo vainno tunoo:
Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairiyaatama titanai vikiai
fai vaidiiaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaara-
vaivee. Anutuugoona itaa kua tiravai.

⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya
ruputua rada nnidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya
ruputuaano. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya
ruputuaivaa irisaivaa varaaraivaara nnaaru Anutuugo fafaarama kioo
kuaivo vainoo.

⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kiooduu
putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu
kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu
yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa
nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. Na
ngii giaa ngii miaunoo. Ruputu kiooduu putuuvaa irisaivaa aanna makee
variaa gioonna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo
vainoo. Ni kuaivaa rikiada tinni yoketaa vareera aataruuvu sipuuvaa
roosiivai. Ngia hama ngii kuataikaida hama kuaivaara kiivaa varada
gioonna kiaapuuya kuaaree kiaiya sipu rairayaama ngieenoo aataruuvaa
uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ii nnau ivaa pikioo vioo varuduu mmoori
aataru radudeera vaidiiaata Farisai vaidiiaatama ngiari ausaiyauvo
kaayauma nnannatooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai
iya kua pinaivaa innaki yapaaraivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara
yaagueeqama inna yaparairavai.

12

Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai

(Matai 10:26-27)

¹ Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gioonna
kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataatauduu ngiari
seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida vauduu Yisuuva iya tasipama numa
doo vainno ari ngiaammuauya kiasa mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya
puuqaira yeenna roosiikiaiara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua
kiasa iira aataruuvaa na itaa kua kiauunoo.

² Mmuakiasa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino
kooyaa vainaravai. Mmuakiasa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai
kooyaa vainaravai.

³ Itaama vaikiat ngia upisiivaki hauma kiasa kuaivo fai gioonna kiaapuuya
kooyaa ikiannaivau rikiaravai. Ngia nnau aakiaiayauvaki vida sipuuyau-
vaa rau kiada ngiingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kiasa kuaiyauvaa

fai gionna kiaapuuya yoosinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiaara-vaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Matai 10:28-31)*

⁴ Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putikiai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaiva ngii miaaravai.

⁵ Anutuugaara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputinai ngia putikio fai ivoono ikia aakiaivaki ngii yapaanaree tiao fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶ Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosi yaaku saivai varaaravai. Anutuugo hama iyauvaara vueennainno voovai pikiaivai.

⁷ Ngii kieeta yaasiyauvaa Anutuugo jaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuugo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiayauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gionna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

*kiaa kookieera kuavai
(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovoona ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Innai ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai.

⁹ Gionna kiaapu voovoona ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno niyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰ Gionna kiaapu voovoona Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo ivaa rugaanaravai. Gionna kiaapu voovoona Mman-nasa Yoketaivaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹ Yapooma gionna kiaapu vooyaano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetaiya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee.

¹² Fai ii suai ivaki Mmanasa Yoketaivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoona suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

¹³ Tuduu gionna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vadi voovoona Yisu-unna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putikio ni vaavova ari nnaasu hoonaanaiyauvaa varainoo. Eenoo tino foo saiyauvai ni miaivee,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauavaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqitaama yapaateera kiauono,

¹⁵ kiaa kioo gionna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiaiyauvaara yaata utuatee. Gionna kiaapu voovoona hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanarivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema inna mmimaravaivee,

¹⁶ kīaa kīoo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kīoo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivoono mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai.

¹⁷ Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iiraiyauvaa yapaanara nnaunnaatinoo. Na dataama iikiaunnee?

¹⁸ Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kīee fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kīee ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee.

¹⁹ Fai na itaama iina niniiyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvuainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriyauvaa varaanaravai. Fai na kati varīee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai.

²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuugo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gioono aa mminnaa a yapa kīaanna aayauvaa varaanarannee?

²¹ Yisuuva ii kua ivaa kīaa taika kīoo tunoo: Gioonna kīapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kīaiya ii vaidi ivaa roosiikaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuaikīai iya Anutuugaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

Anutuugaa kuaivaa yoketaama rikiaateera Yisuuva tiravai

(Matai 6:25-34)

²² Yisuuva itaa kua kīaa kīoo ari ngiaammuauya tunoo: Itaama vaikiina na ngii gīaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaaraivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngiingii mmammayaa uyuaariyauvaara kaayauma yaata utuatee.

²³ Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai.

²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kīaavai. Anutuugoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuugo ngiyyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaataravai.

²⁵⁻²⁶ Ngiiikidiri deevoono ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngiingii varirivaa hayu yapaaravee kīaa kua ivo kiisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kiisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookariyauvaara pinaama yaata utuaarannee?

²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyaavo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyaavo kati ari mmaara urikiai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii gīaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookariyauvaa uyu kīaiyauvaa yaatara kīaivai.

²⁸ Ngia kiisama Anutuugaa kutaavaivee kīaiyaso, Anutuugo maura ikīaiyauvaa yapa kīaikio makee urikiai turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaariyauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiyyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee.

²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee.

³⁰ Vaidi hama Anutuugaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikiavai.

³¹ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiavaa varaaraivaara tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuugoono ii mmuakiaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

*Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Matai 6:19-21)*

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikiyaiya sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngiiyara yoketaingo gioonna kiaapuuyara diraiavaa ngii minaravai.

³³ Ngii mminnamminnaa mmuakiaayauvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikauyauvaa varada oro mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanaraiyauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriingo taikaanaravai. Hama vaidiyya numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyauvaa hatoka nnaaravai.

³⁴ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmoori vareeraiya vaa teerama kaiiya roosiima variatee

³⁵ Mmoori vareera ngiaammuauya ngiari mmoori varaivaara ngiari buruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyauvaa subi teerama kiada variaa-neema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee.

³⁶ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri buusaivakidiri nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaaraivaara iya faannakiaavai.

³⁷ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda vaidi innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqaiavaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyauvaa iya mminaravai.

³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninarannee? Vara kakaraa akua tino nni-narannee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kaiiya yoketaama variaaravai.

³⁹ Aa kua aavaa rikiatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaraivo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiiva Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee, tiravai.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai

(Matai 24:45-51)

⁴¹ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua ivaa tiyyara nnaasu kian-navainnee? Vara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama kiannavainnee?

⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaara hama pikieerainno mmannam-manna yaagueeqama nnaasu iinnee? Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieefavai inna yapa kiaiyo inna nnauvaara haitatuunno seena

ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama kioo iya mmiivai.

⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuaavaara inna yoketaivai.

⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuaui inna yapaanaravai.

⁴⁵ Fai iqii ngiaammuaui ivoono hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nninoo, kiaa kioo ari seena kiaatanna ngiaammuauya ripiinno ruputuoo pinaa yeenna nnoo nnoori kapikaraivaatama nnoo kumimakainno varinono

⁴⁶ yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variravai kua-naravaivee.

⁴⁷ Ngiaammuaui voovoono ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata vioo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinno teerataairama kioo fai nnoonnaivo irisavaa pinaama inna ripiinaravai.

⁴⁸ Vo ngiaammuaui voovoono hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinno koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kiisama inna ripiinaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiaa ivo aikiooma iikiaiveeraivaara arinaima taa kioo rikiaa kioo inna mmimo too yaagueeqama mmooriivaa varaivee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmimo too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varaivee.

Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnammutuannammuu-tuaa iiravai

(Matai 10:34-36)

⁴⁹ Rapiraivo iikiaavaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapira ivo iikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketainoo.

⁵⁰ Mmamma nniitaraivo nnoori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo.

⁵¹ Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaivaara na tiiravai.

⁵² Aanna na variaui suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variyai fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai.

⁵³ Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

Yisunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai

(Matai 16:2-3)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai gioonna kiaapu kaayauya kiaa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiaiikia teeda akiairaama kiaanoo: Kiisa suai vatiivo rinaraivee, kiaavo vatiivo ruaivai.

⁵⁵ Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiaavo suaivo taivai.

⁵⁶ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiau mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo

ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaki hama tuginnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

innaata kua tiee safuukianee

(Matai 5:25-26)

⁵⁷ Ngia aaniira hama ngiengieenoo ngiingii kuaivaa kiaa safuuma kiada variraidaida kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaannee?

⁵⁸ Fai vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanee kiaa i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tammaivaudiri innaata kua tiee safuuma kiane. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmimo rikioo fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai.

⁵⁹ Na i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee, tiravai.

13

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

¹ Karirayaa vaidiiaa puariyauvaa kati Anutuugaara ruputu hudooya ngiari mmooriivaa iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaam-muauya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gioonna kiaa-puuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisunna kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Karirayaa vaidiiaa Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmamma nniitaroo maisauvaa varoovaa ngia yaata utida itaa kua kiane?

³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee.

⁴ Yoosinna Siruaama vau nnauvo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioodoo putuu mmayaayaivaara yaata utate. Ngia ivaara yaata utida kiaanoo: Iya gioonna kiaapu Yerusareema variaya yaatarada maisamaisama variaayaveeda kiane?

⁵ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya putuneema fai ngieeta putuaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶ Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoono vuaina mmooriivaki nnaam-muayaivaa roosiivaa utu kiaikio urikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai.

⁷ Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuaya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kiane. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nammariivaa varainnee?

⁸ tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o, mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiese puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai.

⁹ Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo varuduu

¹¹ gioonna voovoono mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitaraovaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nuauvoono ivaki variravai.

¹² Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo: Gioonna-o, makee i nniitaraivo taikaivee,

¹³ kiasa kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioonnaivaa tuqinnoovaara inna nnannateeravai. Inna nnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnava. Ii suai iyaavaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara burimakau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee.

¹⁶ Aa gioonna aavo Aaparahaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nniitareera maisaivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraivo yeena roosii rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee?

¹⁷ tuduu rikiada Yisuuva ari nnammutuayi iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiasa gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoketaivaara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)

¹⁸ Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiese ngii giasa ngii minarannee?

¹⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvoo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoono ii uru iyaa varoo ari mmooriivaki rututuoma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

²⁰ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava iya yaparainno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiese Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara ngii giasa ngii minarannee?

²¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

²² Yisuuva itaa kua kias kioo vioo nnoonna yoosinnaiyauvakiata kiisa yoosinnaiyauvakiataama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kias mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuanee kias aataruuvau vuduu

²³ gioonna kiaapu voovoono inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuuqo kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanaranee? tuduu rikioo iya tunoo:

²⁴ Keegia kiisaivaki kuaaraivaara mmannammanna yaagueeqama iikia-tee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaaree kias kiada fai hama yopeema ivaki kuaaravaivee.

²⁵ Nnau nakaaraivo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaida sipuuvau rida kiaara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee,

²⁶ tinai fai ngia sai kiaara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnaivaki nuainna mmayaayaivaa ti kias ti mmiannakuavee,

²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera kuatee. Fai nnau nakaaraivo itaa kua tinaravaivee.

²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu vaidiiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa forofetaiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuuqo ngii oooqoo tinai ngia mmaanai varida teekio ngii nnannateenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii ausaiyauvo mmuaareenai rataaravai.

²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya sai tooya sainaidiri ngiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqo iyara dira yoosinnaivaki varida yeenna nnaaravai.

³⁰ Makee gioonna kiaapu vooya nnaagiai variaiya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu vooya makee tauraa variaiya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Matai 23:37-39)

³¹ Tuduu mmuai suaivaki vaidi Farisai vooya numa Yisuunna tunoo: Herooto i ruputinai putinaravaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuanee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avaikarai fai mmaraa roosiivaa kias mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia mai-saiyauvaa titanai vikiai nniitaraiya tuqinnee dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee.

³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiiya forofetaiya ruputuaavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputikio hama yoketainaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapu Anutuuqo ngiisi titeeraiya ngia sikauiyauvaadiri

habati kiada ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyau-vaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiauikai ngia niyara oooqoo kiaavai.

³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

¹ Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki vioo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gionna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu

² vaidi voovoono inna yuku yaakuuvo yootoovo Yisuunna avuuvau variravai.

³ Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Fari-saiyaatama yaparainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinne? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

⁴ tuduu rikiada iya kua seemuua variravai. Kua seemuua varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yootoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai.

⁵ Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono kati varira suaivaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee,

⁶ tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Iya nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷ Yisuuva yeenna nneera suaivaki gionna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyauvunu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmaataama kioo mmuakiaaya tunoo:

⁸ Gionna kiaapu voovoono yaapeeri yeenna nneera suaivaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaraivo vaidi voovai nnutuuvo pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo.

⁹ Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: Tiee vino rikioo vaidi nnutuuvo pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mmee nnaagiai mmaataivau oto varino i mmamma maisinaravai.

¹⁰ Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikiee oro nnaagiai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, diitee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikiada fai mmuakiaa gionna kiaapu ivaki variaya aiyara yoketaavee kiaravai.

¹¹ Gionna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gionna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

¹² Kiaa kioo vaidiivo ari nnauvakira inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaivaa iinna sa ai seenaiyaraata ai kata vayaiyaraatama ai oyaiyaraata i seena hoona suvuakuaiyaraatama aayanna kiane. Fai a iyara aayanna tinai i yeennaiyauvaa nnaa kiada irisaiyauvaa i mmikiai fai a ivaudiri irisaivaa varaanarakuavee.

¹³ Fai a buusaivaa iinna mmanna haipuuyaraata vaidi yuku yaaku maisakiaiyaraatama mmudannarakiaiyaraata avu huruutakiaiyaraatama aayanna tinai numa nnaatee.

¹⁴ Iya hama yopeema irisaiyauvaa i mmiaaraivaara fai Anutuugo aiyara yoketainaravai. Yapooma gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya putuaiyauvakidiri diitaara suaivaki Anutuugo irisai yoketaivaa i mminaravaivee, tiravai.

*Yisuuva buusa pinaivaidiri mmataama kioo tiravai
(Matai 22:1-10)*

¹⁵ Tuduu rikioo vaidi voovoono Yisuunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosin-naivaki fai gioonna kiaapu voovoono yeenna nnaanaraivaara Anutuugo kaayauma innara yoketainaravee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoono buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayauyara aayanna tiivai.

¹⁷ Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suaivo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiyara ivo ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kiaunnnano,

¹⁸ tikiai rikiaadi iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiai ngiari vo mmooriyyaavunudiri yaadata rummua kiada kiaavai. Tauraa tiivoono mmoori vareera ngiaammuauvaa tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauva taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiau mmianee.

¹⁹ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaunnaadiri yookaama kiee varauyauvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiau mmianee.

²⁰ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee,

²¹ tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuauvo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiau kuaiyauvaa inna kiau mmiivai. Kiaa mmikio rikiaikio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuauvaa kiau mmioo tinoo: Aki-airaama viee yoosinna aataruuyauvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haipuuyaata yuku yaaku maisakiaiyaaatama avu huruutakiaiyaata mmudannarakiaiyaaatama vitee ngianee,

²² tikio rikioo oro iya kiau sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiauio hama nnauvo suvainoo,

²³ tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoonnaiyauvaki buaama ree tee kiisaiyauvakiaatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variaya i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee.

²⁴ Ni nnauvo suvuakuaiveera tinai ngiatee. Na ngii gaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauaya hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoon-naivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee
(Matai 10:37-38)*

²⁵ Tuduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo:

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmuduuya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kata vayaa nnunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari vari-raivaara pinaama mmuduuya ruaivo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee.

²⁷ Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaivaara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

²⁸ Fai ngiikidiri dee vaidi voovoono nnau hokobaivaa heekaanaree tioo tauraa mminnaiyauvaa yookainara sikauyauvaa yaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraivaara yaata utiinee? Fai ivo itinaravai. Fai hama aikiooma sikauyauvo vaino fai hama yopeema heeka taikeerainno ruukama pikiaananavai.

²⁹ Fai hama yaarummua teerairainno ivo tuunna kuabaiyauvaa hara kioo teeno hama sikaunnaataino rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaaravai.

³⁰ Innara raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaaguee-gama heeka taikeera ruukama pikiaivaivee, kiaaravaivee.

³¹ Fai vaidi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidiivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiia yaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kieetaivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiaarannee? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataraannee? tinaravai.

³² Fai hama yopeema yaataraataama vaino kieeta vuaivo ngieera homo varino rikioo vaidi kua varada nuairaiya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau variaaravee, kiaaravee.

³³ Yisuuva ii kua ivaa kiaa kioo tunoo: Itaama vaino fai gioonna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayauvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravaivee, tiravai.

Yisuuva yorokuuvo maisauvaara tiravai

(Matai 5:13; Marakaa 9:50)

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee.

³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai koonnainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaraivaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari kiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

15

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 18:12-14)

¹ Tuduu vo suai voovaki sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gioonna kiaapuuyaataama Yisunna kuaivaa rikiaaree kiaa innasi nuunaida variravai.

² Nuunaida varuduu vaidi Farisaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmi-raiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama kua tioo varioo iya tasipama yeenna nnainoo,

³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁴ Ngiiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinnee? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisi-ipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyaavaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio

⁵ Inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo

⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaivaki variayaraatama aayanna tioo tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kiaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivai.

⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya (99) variaya ngiariiyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaunnaano. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiaa kiada variayara ngiau aapu variaya fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaavaara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variaya pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gioonna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tioo vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio

⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauva vaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee.

¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisa suvuai voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigioo yoketaama variivaara Anutuugaa aangeraiya fai innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuaui raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vaidi mmatayaa diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono ari mmaapuuvaitanootama varida

¹² ngamiisaivoono ari koonna tinoo: Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyaavaa niini yapa kaaannaiyauvaa makee ni mianee, tikio rikioo ari koova ari mminnamminnaa saiyaavai ngarunnani yapa kiaikio vaikio rikioo saiyaavai ngamiisaivaani yapa kiaiayauvaa inna mmiivai.

¹³ Mmikia varaikio kiisa suaivo taika kiaikio ari mminnamminnaidaa ari koova inna mmiyaavaa rupi nuunama kioo varoo ari koonna nnauvaa pikioo ari vo yoosinna ngieera vaivakira vioo vioo oro ivaki hara kioo vari-vai. Hara kioo varioo sabisaabi ari isaraa roo nuairaiavaara ari sikauyauvaa sabi kagaari kagaariima roo nuaikiokio

¹⁴ sikauyauvo eeyaayauvai taika kiaikio rikioo yoosinna ivaki mmuakiaa vuaeennavai aasannaikio rikioo ngiaammuauvo hama mminnaataikio kati varivai.

¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki varii vaidiivaasi vioo inna tasipama varikio rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio oro inna puaraiya yeenna mmnara kuaivai.

¹⁶ Oro yeenna nnabaiyauvaa puaraiya mmioo rikiaikio inna nnaataikio rikioo hama vaidi voovoono yeennaivaa inna mmikio rikioo

¹⁷ varioonnonno rikiaikio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuauya kaayau yeennaiyauvo iya suvui kioo vaikiai vooyauvai hama nnaavo kati vaikiainnaata na aavaki variauko ni yeenna raikio ni putuatainoo.

¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi vee tinara: Napoo-o, Anutuugaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo.

¹⁹ Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuaufai roosiima varinaravee, tinaravaivee,

²⁰ kiasa kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai.

²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvoo tinoo: Napoo-o, Anutuugaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee,

²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuauya aayanna roo tinoo: Akiarainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiaatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanau uyuatee.

²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kikiat ta innara buusaivaa iima kiada nneeda sirigaida variaaravee.

²⁴ Ni maapuuvoo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵ Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vara ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma muuru akuaivoota kuaru raa akuaivootama inna yaataivaki kuaikio rikioo

²⁶ numa mmoori vareera ngiaammuaufai voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaannee?

²⁷ tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriinama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookaravaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nnamhari rai voovai ruputivaivee,

²⁸ tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nnannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo ooqoo tiivai. Ooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannannee?

²⁹ tikio rikioo ngaruva ari koonna tinoo: Rikiaannee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaiava hatokauvai. Na itaa kiauakakai a hama ni seenaiyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee.

³⁰ Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gloonnaiyara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiaina a puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa ruputuannanoo,

³¹ tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai.

³² I kataivo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnaanoo, tiravai.

¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Vaidi voovoona kaayau hoona suvuai ari mmoori vareera ngiaammua voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kiasa kioo mmataama kiaikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kiaikiai rikiada gioonna kiaapuuya nakaaraivaa kiasa mmiaavai.

² Kiasa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivaara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiaapuuya kaayauma iyyara kiaivaara na rikiauvaai. Mo na rikiauvaara a dataa kuainna kiannannee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruuvaa safuuma yaarummua kiese tuqinnama ni giasa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee,

³ tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravisi voovai mminaravaivee. Fai itainai na dee mmooriivai varaanarannee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kiese mmooriivaa varaanaravai. Fai na kati variee yeennara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai.

⁴ Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaraiivo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaaraivoono ni mmooriivaa ravisi voovai mminai fai na ni yaata utiravaugiataama iinai fai gioonna kiaapuuya niyyara yoketaida ngiari nnauyauvakira niyyara maavee kiaravee.

⁵ Ivo itaa kua kiasa kioo mmuakiasa gioonna kiaapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaaraiyara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaivaa kiaavo tauraanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee?

⁶ tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nnamari toori kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Aavau variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiese saivai (50) vakiasa varaanee.

⁷ Ivo itaa kua kiasa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaivaa kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kiese vooyauvai vakiasa varaanee.

⁸ Ivo itaama iinno tinni ruaivaa roosiima iivaara mmoori nakaaraivo inna tinoo: I tinniivo yoketaiino, tiivai. Gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngiariiyara ngiariiyara mmoori iikiaiya vaidi tinni ruaiya roosiima iikiaavai. Iya itaama iikiaiivaara Anutuugaa aataruuvau variaya yaataraavaivee, tiivaivee.

⁹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ivaara iya kiasa mmioo tunoo: Na ngii giasa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mminnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiai fai ngiiiyara yoketaayavee kiaravai. Fai itaikioo sikauvo taikeera suaivaki ivo tupatupaa variraiivoono ngiiiyara yoketaiina ngia yoketaama tupatupaa varira yoosinnaivaki variaaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa hama pikieerama kioo mmannammanna yaagueegama safuuma iinno yapooma pinaa mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pinaa mmooriivaatama koonnama iinaravai.

¹¹ Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuugo ngiau aapu vaira mminnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee.

¹² Fai ngia hama Anutuugaa mminnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mminnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³ Hama mmoori vareera ngiaammuau voovoona taara vaidivaitanaani mmoori varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuai vaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuai vaaraa nnikinno kisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia Anutuugaa mmooriivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiatama iikiaa vaivee, tiravai.

Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kiasa mmiravai

(Matai 11:12-13; 5:31-32; Marakaa 10:11-12)

¹⁴ Tuduu Farisai vaidiiaa sikauvaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu

¹⁵ Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiyyara safuuma variraiyavee kiateeraivaara ngia iya avuuyavunu mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Anutuugo vaa ngii aakiaiyavaki tuginnama taivaivee. Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa teeda iya vaara yaata utida kiaanoo: Yoke-taa mminnaayauvaivee, kiaivaara Anutuugo too tinoo: Kumina mminnaayauvaivee, tiivai.

¹⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeeravai. Ii suai ivakidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivo kooyaa vaikiyai gioonna kiaapuuya iiva rikiada ivaki kuaaree kiasa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹⁷ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikaanaraivo inna mmuaararainoo. Anutuugaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikaanaraivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸ Vaidi voovoona ari nnaata tauraanaivaara ooqoo kiasa kioo karaasa voovai varakio mmuara vareera aataruuvoo innaki vainoo. Ivoono ari nnaata tauraanaivaa pikiaikio kati varikio vaidi voovoona inna varakio mmuara vareera aataruuvoo innakiaatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaaraata Rasaruusaaraatama tiravai

¹⁹ Vaidi voovoona kaayau hoona suvuai voono hara kioo varioo buruqa haboonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyu rau kioo mmuakiasa suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai.

²⁰ Vaidi voovai mmanna haipuuvaana nnutuuvoo Rasaruuso kaayau uudaivaivo inna mmammaivau suvui kiaiavaa vaidiiaa makemakee inna vitada numa vaidi hoona suvuaiavaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa kaaavo

²¹ hara kioo varioo vaidi hoona suvuai voovoona yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kiasa varivai. Ivo ivaki maisama varikiyai rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai.

²² Itaama iikiaavo ivo varioonnonno nnaagiai putikiyai rikiada aangeraiya tuma inna vitada yoo sinna yoketaivaki Aapara haamo variivaki yapa kaaavo varivai. Varikio nnaagiai vaidi hoona suvuai voovoona putikiyai vaidiiaa inna nnabaivaa varada hau kaaavo

²³ yoo sinna maisaivaa nnutuuvoo Hairiisa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma niitaarai kioo varioo rooru taikio ngieera Aapara haamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too

²⁴ aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aapara haamo, niyyara boo kianee. Rasaruusaa tifano ari yaaku oopuuvaa nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiri-ivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaiyaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaarikiyai na vuu vuu kai kai tiee variaunoo,

²⁵ tikio rikioo Aapara haamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utuanee. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i

suvuairavai. Ii suai ivaki Rasaruuso maisama variravai. Aanna makee ivo aavaki yoketaama varikiai a maisama variannanoo.

²⁶ Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variyai hama yopeema ngiisi vikiai ivaki variyai hama yopeema aapi ngiaaraivaara Anutuugo oogai pinaivaa ti tammaivaki iima kiaiio vainoo,

²⁷ tikio rikioo vaidi hoona suvuaivo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiai i mmaunoo. Rasaruusaa titano vioo

²⁸ ni napoonna nnauvaki ni gata vayaa yaaku saivai variyai kiai mmioo kiaevee. Iya aa yoosinna nniitarai aavaki ngiaarainnnoo,

²⁹ tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetaiyaatama tuu kua fafaaraivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa yaarida rikiaatee,

³⁰ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, fai iya hama yaarida tuqinnama rikiaaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi vioo iya kiai mminai fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee,

³¹ tikio rikioo Aaparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetaiyaatama tuu kuaiyauvaa hama rikiai fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiada hanigiaaravaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

17

Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai

(Matai 18:6-7,21-22; Marakaa 9:42)

¹ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variyaiyasi iinno taanaraivo iyasi nninai haruruaaraivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiai iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai.

² Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi vioo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonna kiaapu voovai iinno taanaraivootainaravai. Fai hama ivo iinno teera aataruuvootaino inna yoketaavai.

³ Ngiengieenoo ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Ngii seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee.

⁴ Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taaraneeu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiinyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hanigioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niyyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya inna tinoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kiai kiada fai hama ta muaraagakiaaravaivee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuvaa nnutuuvo masateera uruuvaa roosiima fai ngia kiisama niyyara kutaavaivee kiai kiada aa nnaammuaya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaivaki diee vainna uruane, tikio rikioo fai nnaammuayaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki diioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷ Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuaavuaa titano oro inna mmooriivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kammannai numa variee yeenna nnaanee, tinarannee?

⁸ Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kiee ai buruqa karaasaivaa uyu supugiaa kiee numa ni yeennaivaata ni nnoori-ivaatama ni minai na nnaa taika kinai oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee.

⁹ Mmoori vareera ngiaammuauvo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaaraivo inna mannaka tinaraivaara iivai. Vaa ivo kati ari ii mmooriivaa varaivai.

¹⁰ Fai ngia mmuakikaraama iikiaaravai. Fai yapooma na ngii minara mmooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmoori vareera ngiaammuauyavee. Vaa ta iikiaunna mmooriivaa kati iikiaunnavaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹ Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidadiri vioo vioo

¹² yoosinna kiisa voonataa kuanaree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana buunna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaida

¹³ aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiiyara boo kianee, tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuugaara puara kati hudeera vaidiiya ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiaada iya iyasi kuaaree kiaa uuvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai.

¹⁵ Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁶ Kua yoketaivaa kiaa roo ngioo varoo Yisunna yuku oyaivaki vainno innara yoketaavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai.

¹⁷ Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaakuuvaitana mmammaiyauvo yoketaino. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepiida kuaannee?

¹⁸ Iya hama kava vara ranada nnida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voopinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutuugaara kua yoketaivaa tiivaivee,

¹⁹ kiaa kioo ari voopinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuanee. A niyara kian-nano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannano, tiravai.

Yisuuva Anutuugo gioonna kiaapuuyara dinaraivaara tiravai (Matai 24:23-28,37-41)

²⁰ Tuduu vaidi Farisai vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo दौरा sui nninarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo nninarivaara ngia hama vo mminnaavai teeda kiaara: Inna Anutuugo tiiyara diraivoonno kooaya nnino, kiaravaivee.

²¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii tasipama vaivaara hama vaidi voovoono tinara: Taatee. Aqaavau vainoo. Iqiivau vainoo, tinaravee.

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Suai voovai nninai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo yoketaama ngiiyara dira suaivaa ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee.

²³ Ii suai ivaki fai gioonna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqiivaki varinoo, tikiai teeda gioonna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee.

²⁴ Fai ngiauvaidiri saneetuuvo akiairaama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiauvai ruvuahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai.

²⁵ Fai na tauraa kaayau mmamma nniitareeraivaa varanai aanna makee variaa gioonna kiaapu aaya ni ooqoo kiaravee.

²⁶ Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

²⁷ Nuvuaava varuu suaivaki gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaududuu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gioonna kiaapuuya raputu taika kieeravai.

²⁸ Vaidi Rotoo varuu suaivaki mmuaikaraama gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikauyauvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyauvai varada vooya mmida irisai sikauyauvaa varada ngiari mmooriyyauvaki hauyauvaa utida varida ngiari nnauyauvaa heekada varida variravai.

²⁹ Varududuu Rotoo ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuugo tuduu iikiaiivoota sikau puapusugaa kuaavootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gioonna kiaapuuya ruputu taika kieeravai.

³⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Rotoo varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³¹ Na tiinara suaivaki gioonna kiaapu voovoona ari nnauvaa vainiivau iikiaiivo ari hoonahaanaiyauvo nnau aakiaiivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. Itaama vaino gioonna kiaapu voovoona ari mmooriivaki iikiaiivo mminnaa voovai varaanara sa kava vara ranoo kuaivee.

³² Nnaaruaa vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinnaivaa toovaara yaata utuatee.

³³ Gioonna kiaapu voovoona ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Gioonna kiaapu voovoona hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno yaagueeqama varioonnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatavau vakiaivaitana fai Anutuugo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee.

³⁵ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee.

³⁶ (Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuugo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee.)

³⁷ tuduu rikiada Yisuunna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevaki vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki na tiinaravaivee. Yisuuva itaa kua tira-vai.

18

Kua radudeera vaidiivo gioonnaivaa kuaivaa rikiaivai

¹ Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisaki-aiveera Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo.

² Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuugaara aatuunno hama gioonna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai.

³ Mmuai yoosinnaivakinnaa gioonna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tinoo: Eenoo ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaanaraivaa tino too pikiaivee,

⁴ tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba sui mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaagiai arinaima ari yaataivaa rikioo tinoo: Hama na Anutuugaara aatuuna hama na gioonna kiaapuuyara yaata utirama kiee

⁵ inna aikiooma aa gioonna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gioonna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainar-avaivee, tiivai.

⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kiasa kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuqinnama rikiaatee.

⁷ Ivo iivaa roosiima gioonna kiaapuuya Anutuugo ariinnee kiasa mmataama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanarannee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama iinarannee?

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiairaama iya kuaivaa rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivaki gioonna kiaapuuya niyara yaagueeqama kutaavaivee kiarannee? Vara hama niyara itaa kua kiarannee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaraata sikau takiisa vareeraivaraatama tiravai

⁹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vaidiiva tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tioo vaidi mmatayaa diaivaitanaudiri mmataama kioo iya tunoo:

¹⁰ Vaidiivaitana yaaku varaara nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidivai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai.

¹¹ Vaidi Farisaivo oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuugo, hama na vaidi vooya roosiikiauuvai. Ivaara na aiyara yoke-taavee kiauunoo. Hama na gioonna kiaapu vooyanikaraama sikauyauvaa mmuara varee unnakua unnakua kiasa kiee gioonnaivaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosiikiauuvai.

¹² Na makemakee mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga taara sui taara sui aiyara yaata utu kiee nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiasa mminnamminnaiyauvaa na vareeraiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene varee mmuaavai i mmiauvaivee,

¹³ tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu vainno tunoo: Anutuugo, niyara boo kianee. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvuainoo, tiravai.

¹⁴ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiasa taika kioo ari nnaa-giai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikio vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo

homo inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio varivai. Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakara meediiya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva iya mmammaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya teeda iya ooqoo tiravai.

¹⁶ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuduu tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraivo akiairaama kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kiaapu voovoono hama inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama kua-naravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai

(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)

¹⁸ Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisuunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niiyara yoketaavaivee kiannannee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai.

²⁰ Vaa a mmaanna tuu kuaivaa rikiaannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa voovai mmin-naivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,

²¹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammuau kisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuqinnama na iikiauvaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikian-navai. Diitee vlee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai aisi vaiyauvaa varee vaidi vooya mmiee irisai sikaulyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoonto fai i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravai. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,

²³ tuduu rikioo vaidiivo ari hoonaahanaiyauvo kaayauma vaulyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararearavai.

²⁴ Mmuaraarooduu Yisuuva inna ausa mmuaararoovaa too tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo.

²⁵ Puara pinaivaa nnutuuvu kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonaahan suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki varuuya rikiada tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaran-nee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaiya hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuugoono aikiooma iinaravaivee,

²⁸ tuduu rikioo Petrooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia kutaa kiaanoo. Na ngii gaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo

³⁰ fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvaanikarai irisaiyauvaa airi-neetu varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki tupatupaa varairivaa varaanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Matai 20:17-19; Marakaa 10:32-34)

³¹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruaiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai.

³² Vaidiyya ni vitada ngiari voopinnaa vaidiyya mmikiai iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuaanuuvaa niyyaa visida

³³ ni ripiida ni ruputikiai fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee,

³⁴ tuduu rikiada Yisunna ngiaammuauya hama arinaima rikiooduu Anu-tuugo iya tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kiooduu iya ivaara kumimakairavai.

Yisuuva vaidi avu huruutaavua tuqinneeravai

(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuaudootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutaavo aataru siriivau varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai.

³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gioonna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee?

³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nnino,

³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuutiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kianee,

³⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuuti-inna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kianee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutaivaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo:

⁴¹ A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiunoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a kati hara kiee variannano,

⁴³ tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu ivo Yisunna nnaagiai vioo Anutuugaara kua yoketaivaa kua roo viravai. Vuduu

ivaa teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

19

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvo Sakiaasaata

kua tiravai

¹ Tuduu Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataraanee kiaa

² vioo varuduu sikau takiisa vareera vaidiia kieetaivaa nnutuuvo Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonaivo inna suvuaudduu variravai.

³ Ivo kakuma vaidivai mmataki dion vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kiaa kioo inna taanaree tioo tooduu gioonna kiaapuuya inna suvuai kiooduu hama teeravai.

⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraipinnainnigiataa seenoo vioo gioonna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuayaivaa roosuuvakidiri karoo ivaki varioo inna taanaree kiaa variravai.

⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso, kammannai tummuane. Na makee i nnauvaki viee i tasipama varinaravee,

⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiairaama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna ausaivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai.

⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaitana itaama uuvaa teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo,

⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoona saiyauvaa mmanna haipuuya mmunaravee. Na gioonna kiaapu voovaasidiri unnakua kiaa kiee inna mminnamminnaiyauvaa varauvaa fai na taarama taaramaneetu jaaruee irisaiyauvaa inna mmunaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variayaatama na ngii vatee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aaparaamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vatee yoketaivau ngii yapaunoo.

¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gioonna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikiai vatee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Ngiaammuuu sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai (Matai 25:14-30)

¹¹ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Ivo Yerusareema vainima vioo varuuvaara gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuugo tiyara dira suaivo makee tino nninaravaivee.

¹² Iya itaama yaata utuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovoona ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nninaraivaara teerainno kuanara iivai.

¹³ Kuanara iinno varioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuuu yaakuuvaitana tikiai innasi ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuoo mmuaavai mmuaavai mmioo tinoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikauyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada vida na nninara suaivaki numi miatee,

¹⁴ kiaa kioo ngieera vioo kiaiikiai ari yoosinna variaya hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai titaani vata rada vidada oro

ngieera variayia kiasa mmida kiasano: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kieetavai varinaraiavaara hama ti yoketainoo. Iya itaa kua kiasavai.

¹⁵ Iya itaa kua kiasavoota ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nni saivaata ari mmoori vareera ngiaammuauya yaakuuvaitana vaa ari sikauyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa varaiyauvaara iya yaparaivai.

¹⁶ Yaparaikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuauvo numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee,

¹⁷ tikio rikioo inna sai tinoo: A ngiaammuaui yoketaakuavee. A yoke-taama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivaara na tinai tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variayara fai a dinaravaivee,

¹⁸ tikio rikioo nnaagiai sikau mmuuvoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuu saivai varauvaivee,

¹⁹ tikio rikioo tinoo: Fai a irisavaa yaaku sai yoosinnaiyauvaki variayara dinaravaivee.

²⁰ tikio rikioo ngiaammuaui voovoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri rurauma kiee haumaki yapa kiauvaai i mmiaunoo.

²¹ A vaidi tinni yaagueegainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeennaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivaara na iyyara aatuuna i sikauvaa yapa kiauuko vaivaivee,

²² tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tinoo: A mmoori vareera ngiaammuaui maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaannaravaivee. Vaa a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueegainna vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utuaiyauvaa varauvaivee.

²³ Mo itaama vaikiyai aaniira a hama ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannannee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraiavasidiri sikau irisai kiisaivaatama varautrivee,

²⁴ kiasa kioo vaidi ivaki diaiya tinoo: Inna sikauvaa ravisi varada ngiaammuaui sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee,

²⁵ tikiai rikiada kiasano: Ivoono yaakuuvaitana sikauyauvaa utivaivee,

²⁶ kiasavo rikioo tinoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiauui voovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminnaa vooyauvaatama inna mminaravai. Gioonna kiauui voovoono hama kaayau mminnaataivo fai kiisa mminnaa innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaannaravaivee.

²⁷ Aa ni nnammutuaa aaya na iya kieetavai varinaraiavaara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau ruputikiyai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo gioonna kiauuiyaa pikioo ivanaade tauraa Yerusareema aataruuvau nniravai.

²⁹ Ngioo ari ngiaammuaui vitoo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuaivaitana titoo tinoo:

³⁰ Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidi iya variavaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³¹ Fai gionna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo, kiatee,

³² kiaa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiaa mmuuvaa teera-vai.

³³ Teeda puara togiivaa rakuasada varida tooduu puara togiivaa nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togi aaavaa rakuasaanee?

³⁴ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo,

³⁵ kiaa kiada puara togiivaa vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiada Yisunna ivau yapa kioodoo variravai.

³⁶ Varuduu togiivo inna vitoo vioo varuduu gionna kiaapuuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiataa viravai.

³⁷ Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvo taapi Oriveeta ivau-giataa vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gionna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya numa sirigaida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa toovaara kua yoke-taivaa Anutuugaara puaisakama aayanna tiravai.

³⁸ Puaisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuugo titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Ausa nuufai aataruuvo ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuugo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada gionna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisunna tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagiai nuairaiya kua pikiaatee,

⁴⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya kua seemuaa variaatiri. Aa sikau aayauvoono niiyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

Yisuuva gionna kiaapu Yerusareemaiyara rateeravai

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo vioo Yerusareema vainiivauidiri reemi ivaki too ivaki varuu gionna kiaapuuyara ratoo tunoo:

⁴² Boo, aanna makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngia rikiaataama vaikiainnaata hama ngia rikiaanoo. Fai ngia rikikio ngii yoke-tainaravai.

⁴³ Suai voovai nninai ngii nnammutuaiya ngii ututuuma kiada ngii vagiaa-munnaivau iriivaa rooru kiada ivaugiataa nnikiai fai hama ngia mmaanai kuaara aataruuvootainaravai.

⁴⁴ Fai iya numa ngiiita ngii nnaakaraiyaatama rapida ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada ngii nnau yoosinnaiyauvaa hannavaratataama taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara suaivaa teeda rikiaivaara ngii nnammutuaiya numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano 2:13-22)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo vaidi-iyi ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo

⁴⁶ iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

⁴⁷ Mmuakiaa suai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki mmayaaya yoke-taivaa gionna kiaapuuya kaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kaa mmi-raiyaata vaidi kieetaiyaatama Yisuunna ruputuaaree kaa uuduu

⁴⁸ hama inna ruputuaara aataruuvootairavai. Mmuakiaa gionna kaa-puuya inna kuaivaa iya rikiaatauduu varuuvaara hama inna ruputuaara aataruuvootairavai.

20

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa gionna kiaapuuya kaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kaa mmi-raiyaata vaidi yokovaiyaatama numa

² inna yaparaida tunoo: Ti kaa ti mmianee. Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiat a iikiannannee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee.

⁴ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gionna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee?

⁵ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kaaarannee? Fai ta inna sai kaaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee?

⁶ tinai mo fai ta kaaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiat fai gionna kaaapu aavaki variaya sikauyauvaa habati kiada ti ruputuaaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivovee kuaivaara fai ti ruputuaaravaivee.

⁷ Iya itaa kua kaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavavee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiat na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹ Yisuuva itaa kua kaa kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo gionna kiaapuuya kaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiiya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kaa mmi kioo ngieera vo yosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai.

¹⁰ Vioo vioo oro ngieera yosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyau-vaa rasukuaraa suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari ngiaammuaavuaa titaa kiaiikio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyaano vuaina iira irisaiyauvaa inna mmiateeraivaara kuaivai. Kuaikiai feeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kaaavo nniivai.

¹¹ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuaau voovai titaa kiaiikio kuaikiai rikiada kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau

kuakuaakua maisaivaa inna tida hama irisaiyauvaa inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹² Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammua voovai titaa kiaikio kuaikiai iya ivaata ruputuaavo kiau vitiika tiikiai rikiada hanikia mmaanai kagaari kiaavai.

¹³ Kagaari kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiada fai iya inna kuaivaa rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

¹⁴ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukia-aiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayuvai varaanaraivoono aavaa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai ta inna mminnaa mmuakiaayuvai varaara-vaivee,

¹⁵ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kiaavo putivaivee.

Ii kua ivaa kiaa taika kioo Yisuuva gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmoorivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminaran-nee?

¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiada gioonna kiaapu-uya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainnoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puaisakama too vainno ariiyara tunoo: Anutu-uqaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni gaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda
maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavaivee.

Anutu-uqaa kuaivo itaa kua tiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoona nuainnonno ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimeemiima taika kiaanaravaivee.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisunna yapararavai

(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata Anutu-uqaa kati puara hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo kuaivaa iyaki yapoovaara rikiada iva tuu saivaata inna utuaaree kiaa kiada toduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvui kiada varuduu iyara aatuuda pikieeravai.

²⁰ Pikiada inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua kiaa yoketayoke-taama rada Yisunna kuaivaa rikiaateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua voovai koonnama tinai rikiada inna vitada Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa ruaivaa mmiaaraivaara iya titooduu viravai.

²¹ Vida Yisunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta rikiaunnava. A kianna kuaivaa safuuma ti kaa ti mmiannavai. Vaa ta i taunnavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuunnava. A hama vo vaidivai tee pikie vo vaidivai tee kiaa mmiannavai. A Anutu-uqaa

mmoori aataruuvaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya safuuma kiaa mmian-navaivee.

²² Ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takiisa yapeera aataruovo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo:

²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutuuvootama ivau vainnee?

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannam-mannaivoota inna nnutuuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, tiravai.

²⁶ Gioonna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kieaveera iya inna yaparauduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)*

²⁷ Varuduu vaidi Satuukaiya gioonna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo:

²⁸ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁹ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.

³⁰ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

³¹ nnaagiai yaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

³² Putuduu nnaagiai iya gioonnaivootama putiravai.

³³ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaara suaviki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya aanna makee variyai nnaata vaati varaavai.

³⁵ Gioonna kiaapuuya vaa hanigiada yoketaama variyai putikio Anutuugo iya tinai kava diitada nnaagiai yosinna yoketaivaki varida hama nnaata vaati varaaravaivee.

³⁶ Iya aangeraiya roosiima variaaraivaara hama kava putuaaravaivee. Anutuugo iya tinai iya kava diitaaraivaara fai iya inna raunna mmaapu tuanaaya variaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiiva tuu kuaivo vainno ti kiaa ti mmivaivee. Nnaaru ivo yatari kiisaivaki ikiaivo toduu hama yatari apuuvo taa tamooqoovaa ivo fafaara roo Udaangaivaara tunoo: Ni nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai.

³⁸ Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyai Anutuugovee. Gioonna kiaapu homo

mmatayaa variyaiyaata vaa putuaiyaatama Anutuugaa avuuvau homo vari-
aanoo,

³⁹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya inna tunoo:
Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannanoo,

⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuvaara yopeema inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)

⁴¹ Hama inna yaparauduu Yisuuva gioonna kiaapuuya tunoo: Mo
dataama kiada gioonna kiaapuuya kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama
kioovo Davuitiinna oyai tuanaivakidiri diitaivaivee, kiaannee?

⁴² Davuitiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvo Saama ivau fafaara roo tunoo:
Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee,
tiravai.

⁴⁴ Davuitiivaano Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa
kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo
vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua
tiravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiya iikiaiayuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiada
varuduu iva ari nnaagiai nuairaiya tunoo:

⁴⁶ Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuvaa teeda tuqinnama
haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada
gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvaki nuaikiai gioonna
kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai.
Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunu nnaasu variaavai.
Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunu
nnaasu variaavai.

⁴⁷ Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nammari kuaivaa tida iya
mminnamminnaiyauvaa ngariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna
avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngari
irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

21

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Matai 12:41-44)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dioo vainno reeti tooduu gioonna
kiaapu kaayau hoona suvuauya numa ngari sikauyauvaa kati Anutuugaara
yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai.

² Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada
voovoono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki
yapeeravai.

³ Yapa kioodoo too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-
aunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau
kiisaikatatanano mmuakiaa gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa
yaataravai.

⁴ Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri
vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo

mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eeyaakiatatana varoo sikau nnaammuruu-vaki yapa kiaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kaa sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:1-2; Marakaa 13:1-2)

⁵ Tuduu Yisunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivaara kua tida tunoo: Yoketaa ari vookarai sikau yapakiaiyauvaata mminnaiyauvaa vaidiia kati Anutuugaara ivaki yapakiaiyauvaatama ta taunnano ti yoketainoo, tuuvaa Yisuuva rikioo tunoo:

⁶ Aa ngia taa mminnaa mmuakiaa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidi-ia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 24:3-14; Marakaa 13:3-13)

⁷ Tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा suai vainarannee? Dee ari vookarai aataruvai vainai rikiada fai ta ivaudiri teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoona ngii unnakua kaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee. Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoona tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidi ivoona na ngiaunoo, tino fai voovoona tinara: Ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nnino, tinai sa ivaa rikiada kiatee: Kutaa kuavaivee, kiatee.

⁹ Fai yoosinna voovaki variiaa diitada yoosinna voovaki variiaaataama rapuai mmayaayaivaa rikiada mmuaa yoosinnaivaki variiaa diitada ngiari kieetaiyaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada ivaara sa aatuukiatee. Rapi-raivonnaadee tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee, kaa kioo vo kuavai iya tunoo:

¹⁰ Fai gioonna kaaapu voovaki variiaa diitada gioonna kaaapu voovaki variiaaataama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoona diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kaaapuuya rapuaaravai.

¹¹ Fai kaayau mmataa kuaruuvo utino vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vaino kaayau nniitareeraivo vaino fai ngiau aapuuvau teekio kaayau ari vookarai mminnaiyauvo vainaraivaara gioonna kaaapu-uya aatuukiaaravai.

¹² Ii na kiau kua iyauvo fai nnaagiai vainaravai. Tauraa vaidi vooya ngii vitada mmoori maisaivaa ngii mida ngiari nuunaira nnauyauvakiaata oovi nnauyauvakiaatama ngii vitada kiada ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kaaaravai.

¹³ Yapa kikio ii suai iyaavaki inna ni mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmiaara suaivai.

¹⁴ Sa mmuaanaa ngia sai kua kaaaraiyauvaara kaayauma yaata utikio ivaara ngii mmuaararakiaivee.

¹⁵ Na kuaiyauvaa ngii giaa ngii miee tinni yoketaiyauvaa ngii minai fai ngii nnammutuaiya hama ngii yaatarada ngii kuaiyauvaa hatokaaravai.

¹⁶ Ngii kaano kooyaataama ngii gata yayaiyaata ngii seena tuanaiyaatama ngii vitada vo vaidiia mmikiai fai iya ngiikidiri vooya ruputikiai putuaaravai.

¹⁷ Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravaivee.

¹⁸ Sa yaata utuatee. Fai iya hama yopeema eeyaara ngii ruputuaaravaivee.

¹⁹ Fai ngia mmannammanna yaagueeqama varidada tupatupaa vari-raivaa varaaravaivee.

Yisuuva Yerusareema nnauyauvaa havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)

²⁰ Ngari voopinnaa rapira vaidiiaa numa yoosinna Yerusareemaivaa ututuuma kikiyai ngia teeda kiaara: Fai kiisa suai nnau yoosinnaivaa havarataaravaivee, kiaaravai.

²¹ Kiaa kiada ngia Yutayaa variyaiya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. Gionna kiaapu yoosinna Yerusareema variyaiya seenada mmaanai vikiai mmooriyauvaki variyaiya sa kava yoosinnaivaki ngiatee.

²² Ii suai ivaki Anutuugo irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee. Anutuugaa kua fafaara mmuakiaavai roovaa kaanaivo vainaraivaara irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee.

²³ Boo, iqii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyaata gionna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravaivee. Anutuugo aa gionna kiaapu mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori maisaiyauvaa iya mmimaravaivee.

²⁴ Fai ngari voopinnaa vaidiiaa ngiari paipa avaikariyauvaadiri varada numa vooya rutakakiai putikiai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada vitada ngiari yoosinnaiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variyaiyara dikiokio Anutuugo tinai iya pikiaaravaivee.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)

²⁵ Iqii suai ivaki ari vookarai mminnamminnaiyauvo suaivakiaata kuraa-gaivakiaata aakiapuaiyauvakiaatama vainaravai. Vainai gionna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variyaiya ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuivaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaaaraatama kaayauma aatuuda variaaravai.

²⁶ Yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapuuvaki vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaraivaaraata ari vookarai aataru-uyauvo mmuakiaa mmataivau nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai.

²⁷ Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aaki-aidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁸ Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo vainima nninaraivaara diitada vararu reeri taatee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)

²⁹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiau mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariyauvaaraatama yaata utuatee.

³⁰ Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonoo mmunni rainoo, kiaavai.

³¹ Mmuaukaraama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo nninarainno iinoo, kiaaravee.

³² Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³³ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Yisuuva ari tiinaraivaara tuqinnama haitatuukiateera tiravai

³⁴ Ngiengie mmatayaa variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaraivaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii suai ivo fai akiaraama ngiinsi nninaravai.

³⁵ Iqii suai ivaki kobeeyo haisarineema fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayasi akiaraama nninaravai.

³⁶ Mmuakiaa suai tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiinsi nninai rikiada yaagueegama varida iyauvaa yaatara kiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo suai nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama diaaraivaara tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa suai ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Suai ikianna iya kua mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo voo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai.

³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tuanaa kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaaraivaara innasi nnida nuunairavai.

22

Vaidiyya Yisunna mmaara kua kua yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Buusaivaa nnutuuvoo Varaigiataivaa nneera suaivaki gioonna kiaapu Yutayavai bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii suai ivo vainima vauduu

² vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kua mmiraiyaatama Yisunna ruputuara aataruuvaa buaidada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruuvaara aatuuravai.

Yutaaso Yisunna vitainara kuaivaa yeena rairavai

(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)

³ Aatuuduu Yisunna ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taara-maakidiri voovai nnutuuvoo Yutaaso Isariootaa aakiaivaki Sataango numa hara kioo variravai.

⁴ Varuduu Yutaaso voo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaiyaatama Yisunna kooyaa vitainaraivaara iyaatama kua tiravai.

⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikauyauvaa inna mmi-aaraivaara kua yeena rairavai.

⁶ Iya kua yeena rau kioodoo rikioo Yutaaso ee-oo kua kioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo voo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisunna kooyaa iya vitainaraivaara faannainno varioo gioonna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaara haitatuuravai.

Yisuuva buusa Varaigiataivaa nnaaraivaara teerama kieeravai

(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano 13:21-30)

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai.

⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuauvaitana Yuvuaanaya Petooroosaya kiam mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiataivaa tiini teerama kikiari ta nnaaravaivee,

⁹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teerakiaunnannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiaatee. Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee.

¹¹ Vida nnau nakaaraivaa kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa nnaarannee? tiivaivee,

¹² tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teerama kiatee,

¹³ tuduu rikiada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teerama kieeravai.

*Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii 11:23-25)*

¹⁴ Teerama kioodoo buusa nnaara suaivo nnuduu Yisuuva ari kua varada nuaira ngiaammuauyaataama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo:

¹⁵ Ni putira suaivo vainima nninoo. Tauraa hama mmuaararavai niiki nninai na aa buusa Varaigiataa aavaa ngii tasipama nnaanaravaara ni yoketaiino.

¹⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaanaravai. Yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki buusaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee,

¹⁷ kiam kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiam kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaatee.

¹⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri varia ree viee viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraatainaravai. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nninai na kava nnaanaravaivee,

¹⁹ kiam kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiam kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiivaivee. Na ngiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyara yaata utuatee,

²⁰ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainno iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiyara tusaanaravaivee. Ivaudiri fai Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvu kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai.

²¹ Nnaa kioodoo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutu-aiya ni vitainaraivo aa makee ni tasipama yeenna nnainoo.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvuono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutu-aiya ni vitainaraivo fai irisai maisaivaa varaanaravaivee,

²³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevuono kooyaa ari nnammutu-aiya inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kieetaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴ Kiaa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevoono tiikidiri ti tauraanaavai varinarannee?

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngiari voopinnaa kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngiari nnoonnaiyara yoketaa kua kiaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai variivo fai aduoo varioo ngii nnaagiainnaa tua-naavai roosiima variaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai variivo mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaivee.

²⁷ Dee vaidivoono tauraanaavai variinne? Vaidiivo kati varioo yeen-naivaa nnaivonne? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiivonne? Na rikiauho vaidiivo kati varioo yeenna nnaivoono tauraanaavai varinoo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaunoo.

²⁸ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ni uuduu hama ngia ni pikieeraida mmannammanna aanna ngia ni tasipama variaano.

²⁹ Ni Napoova tikiai na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai.

³⁰ Dida vaidi na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kieetaya iyara diaaravai.

*Petorooso hamavee tinaraiivaara Yisuuva kooyaa inna kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)*

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanne? Vaidiivo yeenna vuuitaivaa varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii iinno taanaraivaara vaa Anutuugaa yapaarikio ee-oo tiivai.

³² Sataango i iinno taanaraivo vaiki ai a niyara yaagueeqakiannaivo sa taikaiveera na aiyara yaaku varaunoo. A harurueennaata kava hanigiee ni kuaivaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiia oovi nnauvaki i yapaara iiki ai fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i ruputiki ai a putinai fai niitaatama ruputiki ai neetama putinaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiaa i mmiaunoo. Aanna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

Yisuuva mminnaiyauvaa varada kuateeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiaa kioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau suaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku nnaba vooyauvaatama pikiada nuaduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Aanna makee vaidi voovoono sikau rira utuaivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaivo innasi vaivaatama varoo kuaivee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avakarai voovai yookaama kioo varaivee.

³⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo

niiyara itaa kua tuuvu makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niiyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee,

³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

Yisuuva taapiivau vioo yaaku vareeravai
(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Vioo taapi Oriveeta ivau tupaa ari virayaama vuduu ari ngiaammuauya inna nnaagiai viravai.

⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuauya vuduu rikioo ivo iya tunoo: linno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee,

⁴¹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴³ tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu

⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookaraduu yaaku varoo varuduu kaayauma inna kausaivo kiauva roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuauyasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararoovaara iya vuru vaid viravai.

⁴⁶ Vuru vaid varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaanee? Diitada yaaku varaatee. linno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida rputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu kaayau vaidiia innasi nniravai. Nnida varuduu Yisunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvu Yutaaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nniravai. Ngioo ngioo oro Yisunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uduu too

⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivauidiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuaiya kooyaa ni vitaakiaannanee?

⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaaraivaa teeda inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaikaraiyauvaadiri ta iya rputuaarannee?

⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri voovoono ari paipaivaadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaa voovai yaata yaadudainniiyaa rutaka kieeravai.

⁵¹ Rutaka kiooduu rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo pikiaanee, kiaa kioo ngiaammuaavaa yaataivaa utuoo tuqinneeravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama Yisunna utuaara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niiyara mmuararai vaidivaivee, kiaida paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁵³ Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Mo inna

aikioo, inna aanna ngii suaivovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivovee, tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiiya inna puaisakama utu kiada vaida vitada vida vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngieeradiri inna nnaagiai voo varuduu

⁵⁵ gionna kuaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida ikiaivaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai.

⁵⁶ Varuduu mmoori vareera kiatanna voovoono Petorooso ikiaivara hara kioo varuduu inna puaisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee,

⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gionna-o, hama na inna tauvaivee,

⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaammuaakuavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuaivaivee,

⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama innara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee,

⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiaivaivee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa tooduu tauraa ivo inna kiaa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiaa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee.

⁶² Iva itaa kua kiaa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai voo pinaama rateeravai.

Vaidiiya Yisuunnara raida inna ruputiravai

(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)

⁶³ Ratooduu vaidiiya Yisuunna utu kiada vaida vooyaano innara raida inna ruputida

⁶⁴ buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A muakiaa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne?

⁶⁵ kiaa kiada kaayauma inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

Vaidiiya kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano 18:19-24)

⁶⁶ Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidi yokovaa mmuakiaaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeeravai. Yapa kiada iya inna tunoo:

⁶⁷ A Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee ti kiaa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee.

⁶⁸ Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaaravai.

⁶⁹ Anna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvo Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee varinaravaivee,

⁷⁰ tuduu rikiada mmuakiaaya tunoo: Mo a Anutuuqaa mmaapukuannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niiyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo,

⁷¹ tuduu rikiada iya tunoo: Vaa ari avaivakidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuuqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnavai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaa yaata utuatee, tiravai.

23

Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Kiaa kiada iya mmuakiaaya inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa avuuvau dida vaida

² kua pinaivaki inna yapaaraivaa innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gioonna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiisaivaa mmiaivaa oooqo tioo ariiyara na vaidi kieetavaivee kiaa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee,

³ tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannanoo,

⁴ tuduu rikioo Piratuuso Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidi-iyaa gioonna kiaapu kaayau ivaki suvuai kiada varuuyaata tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna ruputuaara iikiaunnanoo,

⁵ tuduu rikiada kieeta vaidiia yaagueeqama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuainnonno Karirayaiya kiaa mmioo tuma mmuakiaa yosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyauvaki variayaatama kiaa mmioo aanna makee tuma gioonna kiaapu aayaatama kiaa mminoo. Ivo iya kiaa mmikiai rikiada iivara kaayauma kumimakaida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaanoo, tiravai.

Vaidiia Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee?

⁷ kiaa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu mmataivaa haitatu-uvaa Piratuuso rikioo innasi inna titaa kiooduu viravai. Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu

⁸ Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaa rikioo Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuyauvaa taanaraivaa ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai.

⁹ Sirigainno kaayau kua kaayau kuaivaa Yisuunna yaparauduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai.

¹⁰ Kua seemuaa varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitada kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu rikiada Herootoota ari ngiaammuau rapiraiyaatama Yisuunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida

varida yaapa yoketaivaa innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titooduu viravai.

¹² Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹³ Yoketaama varuduu Piratuuso Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu

¹⁴ iya tunoo: Aa vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, kiaani na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiaukai ngia ivo maisa mmooriivaa iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo.

¹⁵ Herootoota inna yaparinno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaikio nninoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriivaa iivaaraida ta kuminayaa inna ruputikio putuaiveera iikiaunnanoo.

¹⁶ Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kikiai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷ (Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titooduu mmaanai viravai.)

¹⁸ Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna ruputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai.

¹⁹ Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaa vaidi iya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai.

²⁰ Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaatauduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada

²¹ iya puaisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²² tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainne? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aannoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Ruputino putuaiveeraida kiaanoo. Ivaara na kati tinai ni ngiaammuauya inna ripiima kikiai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee,

²³ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu

²⁴ ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tioo Yisuunna ruputuateera tiravai.

²⁵ Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaa vaidi iya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo varuu vaidiivaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaududuu titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmi-ravai.

Vaidi iya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶ Mmuduu Yisuunna vitada vida varida tooduu Kureenaivakinnaa vaidi-ivaa nnutuuvo Simoono saidi ngioo aataruuvagiataa yosinnaivakira nninaree kiaa nnuduu teeda ravaataa inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kioodoo rikioo Yisuunna nnaagiaivau viravai.

²⁷ Vuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada vuduu rikiada gioon-nainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiaa rada rata rada viravai.

²⁸ Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusareemaa gioonnaso, sa niyara rataatee. Ngiingiiyaraata ngiingii nnaakaraiyaraatama rataatee.

²⁹ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya kiaara: Gioonna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaanoo,

³⁰ kiaa kiada fai oora taapiiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuatee, kiaa kiada taapi kiisaiyauvaata kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu kiatee, kiaravai.

³¹ Na yatari karaasaivaa roosiikiauva vaiddiia ni ruputuaavaivee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaa roosiikiyai fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravaivee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruuvaitanaatama vitada Yisunna tasipama ruputuaara viravai.

³³ Vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosin-naivaki oro Yisunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiooduu vaidi maisaivaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁴ Haara kiooduu Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru ivaa hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa ivaa rugaane, tuduu rikiada rapira vaiddiia isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootu-uda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁵ Varooduu gioonna kiaapuuya vainima duuyaano Yisunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiya kieetayaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivaivee. Ivo kutaa tuanaa Anutuugo mmataama kioo vaiddiia varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivee,

³⁶ tuduu rikiada rapira vaiddiiaatama innara raida numa inna vainima dida vaida ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvo vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada

³⁷ tunoo: A Yutayaiya kieetakuavee tiee ai vatee yoketaivau yapaanee, tiravai.

³⁸ Fafaara roovo Yisunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisunna sainainnigiataa haara kioovoono kaayauma Yisunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuugo mmataama kioo vaiddiia tiee aitaata tiitaatama ti vatee yoketaivau yapaanee,

⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuugaara aatutaama kiee kiannano. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannano.

⁴¹ Ta tete mmoori maisaivaa iikiaunnaivaaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnano. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo,

⁴² kiaa kioo Yisunna tunoo: Yisuu-o, a vaidi kieetavai varieennainna kava tieennainna niyara yaata utuane,

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmi-aunoo. Fai makee eetama yoosinna yoketaivau ni tasipama varinaravaivee, tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmataavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigioduu taikeeravai.

⁴⁵ Taikaanara uuduu rikioo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

⁴⁶ Vuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titauko aisi kuainoo, kiaa kioo putiravai.

⁴⁷ Putuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuuva putuuvaa too Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo: Na tauko aa vaidi aavo yoketaa vaidi tua-naavaivee,

⁴⁸ tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa taara nuunauya Yisuuva putuuvaa tooduu iya ausaiyauvo pinaama mmuaararooduu vara ranada ngiari nnauyauvakira viravai.

⁴⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisunna nnaagiai nuuuyaata gioonnaiya Karirayaadiri inna nnaagiai nnuuyaata ngleeradiri dida vaidi ii mmuakiaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vaidiyya Yisunna hau kieravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yutayaiya yosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo yoketaama safuuma varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivara faannainno variravai. Varuuvono tauraa vaidiyya Yisunna ruputuaara kuaivaa yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varioo hama ee-oo tiravai.

⁵² Ivo hama ee-oo tuuvono Piratusaasi vioo Yisunna nnabaivara yaparairavai.

⁵³ Yaparauduu ee-oo tuduu vioo Yisunna nnabaivaa hitu varoo vioo buruqa poosaivaadiri rurauma varoo oro vaidiyya putikiai hakuaaree kiaa oonauvaa hatata teerama kioovaki inna hairavai. Hama vaidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai.

⁵⁴ Ivo inna hau suaivo kati varira suaivara teerama kioo suaivai. Kiisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nniravai.

⁵⁵ Nnuuvaara gioonnaiya Karirayaadiri Yisunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yisunna mmata nnauvaa teeda aakiaivaki ivo Yisunna nnabaivaa yapa kioovaata teeda

⁵⁶ kava vara ranada vida heenna suuya suuda yoketaa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vuuyauvaatama inna nnabaivau siika kiaraiyauvaa teerairavai. Teerama kiooduu kati varira suaivo nnuduu teeda ngiari kua mmaanna tuu kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

24

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Kati varida vauya patauduu Sudaqaki suaivo reera kiooduu gioonnaiya suuda yoketaa vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kiooyauvaa varada Yisunna mmata nnauvakira viravai.

² Vidada oro tooduu sikau pinaivaadiri mmata nnau keegiaivaki rau kioovaa vaa feena kiooduu mmatayaa vairavai.

³ Vauduu teeda mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga Yisuu Kirisi-inna nnabaivootauduu iya ivaara

⁴ dida vaidi kaayauma yaata utida varida tooduu vaidiivaitana iya buruqaivaitana mmannaammannauvaitana iya vainima dida vauduu

⁵ gioonnaiya kaayauma aatuuda biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki kookama kiada teeda vauduu vaidiivaitana iya tunoo: Mo vaidiyya putuaani haira mmata nnauyauvakidiri vaidiivo vaa diitoo kuaivara ngia aaniira buaama rada nookiaannee?

⁶ Ivo hama aavaki vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo Karirayaa varuu suaivaki ngii giaa ngii muu kuaivaara kava rikiaatee.

⁷ Ivo ngii tunoo: Vaidiyya Na Vaidiivaa Mmaapuuva ni vitada vaidi maisai mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikioo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keenaa diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikiaatee.

⁸ Vaidiivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikieeravai.

⁹ Rikiooduu gioonnaiya mmata nnauvakidiri pikiada nnida Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gioonna kiiapuyaatama ngiari teeda rikioo kuaivaa kii mmiravai.

¹⁰ Ii gioonna iya voovai Makataraa diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaavaata voovai nnutuuvo Yogaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvo Mariaavaata ngiari seena gioonnaiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiyya kii mmiravai.

¹¹ Kii mmuduu rikiaada iya gioonnaiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kii kiada rikiaadaa pikieeravai.

¹² Pikiooduu Petrooso diitoo seenoo voo voo oro mmata nnauvaki mmaanidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai (Marakaa 16:12-13)

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairaivaitana yoosinnaivaa nnutuuvo Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida

¹⁴ Yisuuva putuuvaa ngiari kii mmi ngiari kii mmi rada vuduu

¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai.

¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai.

¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kii mmi ngiingii kii mmi rada nookiaannee? tuduu rikiaada ivau dida vauduu ivaitana ausaivaitana kaayauma mmuaararooduu

¹⁸ voovai nnutuuvo Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiyya ivaki iikiai yauvaa hama a tee rikiaannavainnee?

¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiaannee? tuduu rikiaada inna sai tunoo: Mo maisa mmooriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iikiaavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuugaa avuuvau mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kii ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai.

²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiyyaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-oo tuduu rikiaada vaidiyya yatari sagaivau inna haara kieeravai.

²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuaiya yaataranai ta kati hara kiada variaaraivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvo vaa taara suaivaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo.

²² Ti seena gioonna vooya ti kii ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiraakiaunnavaivee. Heenanaanna iya vida taavo

²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaiki ai teeda iya kava vara ranada nnida kii anoo: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kii anoo: Vaa ivo diitoo varinoo, kiiavaivee, kii ani

²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gioonnaiya kii kii kii kutaa tuanaavai vaiki ai hama inna taavaivee, tiravai.

25 Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataataivaitanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiyai rikiada kutaavaivee kiaavai.

26 Anutuugoo mmataama kioo vaidiivo mmamma mmuaararoo varoovaudiri yaagueega yoketaa ari vookaraivaa varoo varinaraivaara hama ngia arinaima rikiaavaitanannee?

27 kiaa kioo Yisuuva Anutuugaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kiaa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiriaata nnaagiai forofetaiya fafaara roo kuaivakidiriaatama innara tuuvaara taaravaitana kiaa mmiaa roo viravai.

28 Vida varuduu ivaitana vuu yoosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yoosinnaivaa yaataroo kuanee kiaa uuduu

29 taaravaitana inna ravaatida tunoo: Vaa suaivo haatapaikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai.

30 Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiaa bereetaivaa tu kioo vainno yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda

31 arinaima inna tooduu ivo akiairaama vioo tukaama kieeravai.

32 Vioo tukaama kiooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuugaa kua mmayaayaivaa ti kiaa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo,

33 kiaa kiada mmuai suaivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida tooduu Yisunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai gioonna kiaapu vooyaataama nuunaida varida

34 tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee,

35 tuduu rikiada taaravaitana aataruuvau nuaida Yisunna teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

36 Kiaa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiaivee,

37 tuduu rikiada iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiavaivee, kiaa kiada nnikiaraida aatuuravai.

38 Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niyara taara yaata utuaannee?

39 Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiaivo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo,

40 kiaa kioo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu

41 teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuvaavee tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee?

42 tuduu rikiada iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo

43 iya avuuyauvunu varoo nneeravai.

44 Nnaa kioo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kiaanoo: Mmuakiaa kua fafaaraivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kiaa kие na ngii giaa ngii miravaivee.

⁴⁵ Ivo iya itaa kua kiaa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusituduu Anutuuga kua fafaaraivaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniita-reeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano vooma suaivaki keenaa diitaanaravai.

⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiaapu Yerusareemaia kiaa mmida nnaagiai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki variaya kiaa mmida kiatee: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuuga kuaivo itaa kua tiivai.

⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengieenoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kiaa teerama kiaivaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yoosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau aapuu-vakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai
(*Marakaa 16:19-20; Aposoro 1:9-11*)

⁵⁰ Kiaa kioo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betaniaa kioo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai.

⁵¹ Kua tuoo varuu saivaata Anutuugo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai.

⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai.

⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuga tinniivaudiri kuaivaa vara kias kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiasa: Yisuuva inna Anutuuga mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau yapanai innara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa yaarida ii kua ivaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuugaara kua kias kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuga tinniivaudiri kuaivaa vara kias kookieeraivoono variravai. Kua kias kookieeraivoono Anutuuga tasipama varioo inna Anutuugovee.

² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuuga tasipama variravai.

³ Anutuugo tuduu kua kias kookieeraivoono mmuakias mminnamminnaayavai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyavai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai.

⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuyani mmeekiaivo teeravai.

⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nmutuuvo Yuvuaanaa titooduu

⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kias kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai.

⁸ Ivo hama mmeekiaivai. Ivo mmeekiaivaara kias kookieenaraivaara nniravai.

⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mmilaraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna arinaima teeravai.

¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara oqoo tiravai.

¹² Oqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuaayavee tiravai.

¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivau-giaatama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuuga kuaivaa kias kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookaravua taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvairavai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvo ni

nnaaigai nninaraivoono vaa ni yaataraiavee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiyara tuginneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannammanna mmuakiaaya tiyara boo tioo nnaasu varivai.

¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kaa mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kaa mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai.

¹⁸ Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koonnanikaraama mmuaavau inna tasipama variivoono innara kooyaa ti kaa ti mmioo ti vitaivaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai

(Matai 3:1-12; Maraka 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusareemadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyyaata Riviinnakidiri diitoo vaidiyyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numaa inna yaparauduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna yaparaida tunoo: A gioononnee?

²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kaa mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

²¹ tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaikuannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee,

²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kaa mmiaara kuaivaa ti kaa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kua inna kiannannee?

²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina

aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruuaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano

²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannanoo: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaiivovee, kaa kiee mo aaniira a gioonna kiaapuuya nnoori apuannannee?

²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gioonna kiaapuuya apuauvaivee. Ngiiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavaivee.

²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvaa sainai yoosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivovee

²⁹ Vauya patauduu Yuvuaano diitoo diioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavuaa varaanaraiivovee.

³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvoono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraiavee.

³¹ Na itaa kua kiae kiee inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isariraa variyai na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee,

³² kiae kioo Yisuunnara kiae kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

³³ Anutuugo gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titoovono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraivo inna ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmnaraivoovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiee tee

³⁴ iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaivoovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaui tauraiyara tiravai

³⁵ Kiae kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuauvaitana tasipama dloo vainno

³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo,

³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauvaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai.

³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannannee? tiravai. Ii nnutu Ravaiavee kiae nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai.

³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammuaui taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vuaivaa nnutuuvo Adiriaaso. Ivoono Simoono Petoroosaa kataivoovee.

⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoon-aara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuugo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ni too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai.

⁴² Adiriaaso itaa kua kiae kioo Simoonaa vitoo Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Aanna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiae nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Erengaivakidiri kiae nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kiaeava oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuanee kiae vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosin-naivakinnaavai.

⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnano. Inna nnutuuvo Yisuuvee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaivo innaki vaivaivee,

⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisunna yaparainno tunoo: Ai, dataama kiese ni taannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa Mmaa-pukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiai i mmiaukainna a niyara kutaavaivee kiannanoo. A makee taannaivaa kiisavai taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanaravaivee,

⁵¹ kiai kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiai i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuaavyaa nnaataivaa ruu kieeravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kiooduu vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuaavaa nnaataivaa varada rummuaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisunna kaano ivaki variravai.

² Ivaki varuduu iya Yisunnaata ari ngiaammuaayaatama aayanna tuduu yeenna nnaara nniravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada

³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kiooduu rikioo Yisunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee,

⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a giooononna itaa kua ni kiannannee? Hama i mmoorivaivee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nnino,

⁵ tuduu rikioo kaanoono yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivau-giaatama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaivee.

⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu roberopeeduu

⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu

⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kiooduu yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu

¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiia tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiai rikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani teeda nnaagiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannanoo. Aanna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuaaya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoketaivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kiooduu ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuaadootama oro kiisa suai Kapanauma variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa iya nneera suaivo vainima nnuudu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai.

¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiiya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooya hara kiada varida innna tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuyaataama hara kiada varida innna teeravai.

¹⁵ Innna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiyyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiiya ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauiyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee,

¹⁷ tuduu rikiaada ari ngiaammuaaya yaata utida Anutuuqaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutuuqaa nnauvaara tunoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya innna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannannee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoke-tainai teeda kiaara: Anutuuqo innna tasipaikio rikioo iivaivee, kiaarannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiyai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee,

²⁰ tuduu rikiaada iya innna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnavai. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaananannee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai.

²² Ivaara ivo nnaagiai Anutuuqo innna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuaaya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuuqaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiaada iva Anutuuqaa mmoori ari vookarauyauvaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai.

²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiyauvaki toovaara iya innna yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iyara innna yoketairavai.

²⁵ Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki vau kuaiyauvaa innna kiam miravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiyauvaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnutuuvu Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varuuvu

² heenaki Yisuunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnavai. Anutuugo i titaa kiaiikiai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiai i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki taanaravaivee,

⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiai i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mmannasaivootama mmata kiaivo hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuanaravai.

⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuugaa Mmannasaivo iikiatai mmooriivo Anutuugaa Mmannasaivaa mmaraavai.

⁷ Anutuugaa Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varianeera na i kiai i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee.

⁸ Yuunnaivo ari ngiatat suaiivaki ivo korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuaivaa rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Ivaa roosiima Anutuugaa Mmannasaivo vaidiivaa iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavavee,

⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparainno tunoo: Mo datainne?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonnakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannanee?

¹¹ Na kua kutaavai i kiai i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaanoo.

¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia dataama rikiaarannee?

¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ivakidiri tummuaiivoono vaa neneenoo nnaasu ivaki tauvaivee.

¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yosinnaivaki unnakua yapaivaa kapaagaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kkaaravai.

¹⁵ Haara kikiio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmudu-uya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kiaiya eeyaara putida taikeevoora titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaraa titooduu tiiravai.

¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapu-uya kua pinaivaki yapaanaraivaraa tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaraa tiiravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuugaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai.

¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeekiaivo vaa mmatayaiyasi tiikiainnaatada iya hama innara mmuduuya ruaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaa mmuduuya ruaanoo.

²⁰ Gioonna kiaapu voovoono vaa maisa aataruuvaa iivoono hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoono ivo maisa aataruuvaa kookieevoora kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuugo tiivaugiataama iivai. Mmeekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookieekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuaayaatama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai.

²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sareema vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannamanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai.

²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiiaa mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammuaa vooyaata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai.

²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitairo, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo vauduu a innara iqii vaidi tuanaa ivovee tunnaivo aanna makee ivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaanoo,

²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaivaa varaivai. Anutuugoono mmikio varaivai.

²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kuaanoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuugo mmataama kioovovee. Anutuugo inna tauraa niinaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai.

²⁹ Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammuaa voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itama iivaara ni sirigairaiivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo.

³⁰ Fai iivoono tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo

³² ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai.

³³ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara: Anutuugo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kjaaravai.

³⁴ Anutuugo titovoono Anutuugaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kjaaravai. Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai.

³⁵ Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variraivaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuu gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieeravai.

² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai.

³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaa Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaatama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai.

⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiaa kiada Samariaa mmataivaa vuutaidaadiri viravai.

⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvu Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakooop ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vainima vauduu

⁶ Yakooop hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa sirivau hara kioo variravai.

⁷⁻⁸ Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiaara vida kieeravai. Vida kiooduu Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gioonnnavai. Aanna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannannee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyaatama makemakee ngiariiyara ngiariiyara nnannateera tasipama varuuvaa gioonnaivo itaa kua tiravai.

¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiavuaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaraivaa i mmiautiri. A iva a nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee,

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaa-naraivootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanarannee?

¹² Ti nnaakuva Yakooopoono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva nnoona vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovoona na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kieve fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaannaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kaaa mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiiwaara aayanna tino i tasipama ngiaivee,

¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kiannaivo kutaavai kiannanoo.

¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee.

²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiia kiaanoo: Yerusareema nuunaira nnaui pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiatee, kaaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiri-aatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee.

²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda rikiaunnvai. Titiikidiri Anutuugo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivo nniivai.

²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmi-raiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo.

²⁴ Anutuugo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutuugo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiaa mmoori-ivaara ti kaaa ti mminaravaivee,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na iivoona iikiaunoo, tiravai.

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida toduu Yisuuva gioonnaivaata kua tioo varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoona gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngianannee? tuduu hama voovoona Yisunna tunoo: Aaniira innaata kua kiannannee? tiravai.

²⁸ Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo voo voo oro yoosinnaiivaki gioonna kiaapuuya kaaa mmioo tunoo:

²⁹ Vaidi voovoona mmuakiaa mmoori na iikiauva kooyaa ni giaa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee?

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaa pikiada Yisuunna taara nniravai.

³¹ Iya nnida varuduu Yisuunna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee,

³² tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taanoo,

³³ tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoono yeennaivaa varoo inna mmiinne?

³⁴ tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵ Ngia mmuakiaaya kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai. Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yeenna mmooriyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo.

³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa sa-fuuma varoo sirigaivai. Ivaa roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupa variraivaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaaravai.

³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna hauvaa utikio voovoono kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai.

³⁸ Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngari vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiaa mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauvaa ivo kooyaa ni giaa ni mivaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiari ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida

⁴² gioonnaivaa tunoo: Aanna vaa ta ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaunnvai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnaanoo. Iva kuaivaa ti kiaa ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnvai. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaraivovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kioodoo ivo diitoo Kari-rayaara viravai.

⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosin-naiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaaki-aavaivee, tiravai.

⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Kenaa tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoono ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvoo nniitaroo homo Kapanauma variravai.

⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvoo kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaraivaa teeda hama ngia niyara kutaavaivee kiaara-vaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeera-o, ni maapuuvoo putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuane,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuanee. Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuuva kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo vioo vioo

⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuaaya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinoo,

⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai.

⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaataama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varu-uvoo Anutuugaa mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneeravai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusa-reemara viravai.

² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvoo Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutu-uvoo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai.

³ Vauduu kaayau gionna kiaapu mmammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gionna kiaapu avu huruutauyaataama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaataama iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaida varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai.

⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoono tuoo nnoori-ivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiivaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuuvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.)

⁵ Iya nnau haayaiauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too

⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varu-uvaa arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaanaraivaara i yoketainnonnee?

⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoono ni sootu utuoo nnoori haruunga koroko-roovaki ni yapaanarannee? kiaa kiee tauko hameetaano. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiiaa ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuanee,

⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovo taikooduu diitoo ari kegeen-naivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiiya nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidii-
ivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti
mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo,

¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeen-
naivaata varee kuane, tikiai na varee ngiaunoo,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeen-
naivaata varee kuane, tikiai a varee ngiannannee?

¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiiivo Yisuunnara yaata
vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuau kioovaara Yisuuva ari
voodaa vioo kiooduu vaidiiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu
mmamma tuqinnoo vaidiiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i
mmammaivo yoketainoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa
aataru pinaivo iya yaataarivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa
maisavaa varaanee,

¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiiya kiasa mmioo tunoo:
Vaidiiva nnutuuvo Yisuuvaano ni tuqinnaivaivee,

¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuga
mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara
inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai
neeta mmoori varee variaunoo, tiravai.

¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo
tauraa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuuga
ni Napoovavee tioo Anutuuga roosiima mmuaakaraama varuuvaa iya
inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa
ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nenenaidiri
mmoori vooyauvai iikiauval. Ni Napoova iinno varii mmooriyauvaa na
tee iyauvaa nnaasu na iikiauval. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna
Mmaapuuvootama iikiauval.

²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iyyau-
vaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai
tauraa ni vitai mmooriyauvaa yaataaraanara mmooriyauvaa fai ni vitainar-
avai.

²¹ Ni Napoova vaa putuuya tikiai diitada hara kiada variaaneema na
inna Mmaapuuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya
tupatupaa variaaravai.

²² Hama ni Napoova ariinoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo
yaparaivai. Kua pinaana yapa kioo yaparaia mmoori aataru mmuakiaavai
vaa ari Mmaapuuvaa ni mivaivee.

²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na
inna Mmaapuuvaa niyaraatama kua yoketaivaa kiateera ni Napoova
kua pinaana yaparaia aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu
voovoono na inna Mmaapuuvaa niyara kua yoketaivaa tioo hama ni
Napoova ni titoovaraatama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono
ni kuaivaa tuqinnama rikioo ni titoovaa kutaavaivee tiyoono tupatupaa
variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa
aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieeraida putiraiya roosiima vari-aiya na Anutuugaa Mmaapuvvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai.

²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuvvaa niiki vaivai.

²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaara ivo kua pinaivaara dianeera ni tikiai na diauvai.

²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada

²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaideri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuugo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titooava inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai nenenoo nenenaideri niniyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai.

³² Ari voovoono niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiaunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo.

³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiyya titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai.

³⁴ Vaidi mmatayaa voovoono niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa ki-ai-veeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiaunoo.

³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuahaeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai.

³⁶ Ni mmooriyyauvoono Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriyyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kua mmooriyyauvoono ni oyaivaa kooyaa vitalikiai teeda gionna kiaapuuya kiaanoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai.

³⁷ Ni Napoova ni titoovoono ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai.

³⁸ Ivo ni titooduu na tummuivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo.

³⁹ Ngia Anutuugaa kua fafaaraivaa makemakee yaarida yaata utida kiaanoo: Ta ivaa yaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kua iikiaunoo. Ii kua fafaara ivo niyara tikiainnaata

⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niyara kutaavaivee kua kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiyya niyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai.

⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee.

⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuivaa hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaideri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaaravai.

⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigaki-aanoo. Anutuugo mmuaavoono ngiiyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaanoo. Itaama vaiki ai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiaarannee? Hama yopeemavee.

⁴⁵ Ngia sa yaata utate. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaanoo. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai.

⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiatirivee. Ivoono niiyara fafaara reeravai.

⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiada kutaavaivee kiatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiatirinnnee? Yisu-
uvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

6

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvu Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai viravai.

² Vuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Iva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno nniitarooya tuginnooduu toovaara iya inna nnaagiai viravai.

³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai.

⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima viravai.

⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gioonna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaraivaa ta deevakidiri varaunnaane? tiravai.

⁶ Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kiaa inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaraivaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyauvaadiri yaaku vaidivai-tana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kiki ai iya kiisa kiisama nnaasu nnaaravaivee,

⁸ tuduu ari ngiaammua voovai Simoono Petoroosaa kataivaa nnutuuvu Adiriaaso Yisuunna tunoo:

⁹ Aa ngiaammua aavau dioo vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanatama utinoo. Dataama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapuuya tikiai variatee, tuduu rikiada kaayau ferefurunnaiyauvo ivau vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kiooduu Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaara nneeravai.

¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Yeenna nneeda kiaa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaa-tee. Iya yeenna saiyauvai nnaa unaageenama pikiaarainnoo,

¹³ tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

14 Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee,

15 tuduu Yisuuva too rikoodoo iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uuduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)*

16 Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuauya nnoori haruungaivakira tiida

17 siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama aki-
airaama kioo iyasi nniravai.

18 Hama nuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaa-
tooduu

19 ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vuutaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai.

20 Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

21 tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yoosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

22 Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieravai. Ari ngiaammuauya inna pikiada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieravai.

23 Teeda rikiada varida tooduu vaidiia yoosinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo gioonna kiaapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai.

24 Iida varuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanaumara Yisuunnara buama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinnaa yeennaivovee

25 Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitaira-o, a दौरा सुई न्गिअनुकुअइन्ना नुमा अववु दिअन्ने?

26 tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Ngia yeenna bereetaiyauvaa nneeda tooduu ngii nnaataama utuduu nnoovaraida ngia niyara buaama rada ngiaanoo. Hama na Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa iikiaaduu ngia toovараida ngia niyara buaama rada ngiaanoo.

27 Yeenna nneeraiyauvo uudainaraiyauvaara sa mmoori varaatee. Yeenna ari vookaraivo tupatupaa vairaivaara mmoori varaatee. Ii yeenna ivaa fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngii minaravai. Ni

Napoova Anutuugoona ni mmataama kioo fai a aikiooma ni mmooriivaa iinarakuavee tuuvaara na ngii minaravaivee,

²⁸ tuduu rikiaa iya inna yaparaida tunoo: Mo ta dee mmoorivai iida fai Anutuugaa mmooriivyauvaa iikiarannee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na tinara kua aavo inna Anutuugaa mmoorivai. Ivo titoo vaidiivaara kutaavaivee kiatee,

³⁰ tuduu rikiaa iya inna sai tunoo: A dee mmoori ari vookaravai iinai fai ta teeda a itaa kua kiannaivaara kutaavaivee kiarannee? E aanii mmoorivai iinarannee?

³¹ Ti taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaanga yosinnaivaki varuduu yeennaivaa nnutuuvo menaivo tuuduu nneeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa kiooduu tuuduu nneeravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tuanaivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee.

³³ Anutuugo ngii mii yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variraivaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya mmiivovee,

³⁴ tuduu rikiaa iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmianee,

³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivovee. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneeda tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoona niisi nniivoona fai hama niyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivoona fai hama niyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaatida hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo.

³⁷ Gioonna kiaapu Anutuugo ni minaraiya fai mmuaavai mmuaavai niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai.

³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraivaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titooava inna iikiatai mmooriivaa na iinaraivaara ngiau aapuuvakidiri na tiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai.

³⁹ Ni titooava inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni miiya fai na hama voovai pikieeraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiaa diitada tupatupaa variaaravai.

⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuuvaa ni teeda niyara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiaa diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariiyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenoovee, tuuvaara Yutayaa vaidiia innara hanigiaanigieera kua tiravai.

⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvaivee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavaivee. Mo aanna dataama kioonna ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiiravaivee, tiinne?

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee.

⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoona yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titooovono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai.

⁴⁵ Nnaaruaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuugo kuaivaa iya kiasa mmioo iya vitainar-

avaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iya iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai.

⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neenoo Anutuugaasidiri tummuaivoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hanigioo niiyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee.

⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo.

⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuugo ngiau aapuvakidiri yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyan yapa kiooduu nnaa kiada varida nnaagiai putiravai.

⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai.

⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuvakidiri tiivo variraivaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mmimaraivo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mmimaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mmimai ta nnaarannee? tiravai.

⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai.

⁵⁴ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai.

⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivovee.

⁵⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauva nnaivoono ni tasipama varikiai na innaki variaunoo.

⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo variki-aira tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai.

⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai.

⁵⁹ Yisuuva Kapanauma nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kua mmuu suaivaki ari putinarivaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisunna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee,

⁶¹ kaa kiada Yisunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatainnee?

⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo keenaa nene tummuaiavakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiaarannee?

⁶³ Anutuugaa Mmannasaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannasaivaa roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

⁶⁴ Na itaa kua kiaukai rikiada ngia hama vooya niiyara kutaavaivee kiaavaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiaaraiyara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnam-mutuaiya kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai.

⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiaa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii gaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuugo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nninaravaivee, kiaunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nu-auya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuu yaaku-uwaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainnee?

⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai.

⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiaa kiada a Yoketaa Tuanaikea Anutuugaasidiri tuuvaara ta rikiaunnaano,

⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiau vai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai.

⁷¹ Simoono vuai nnutuuvoo Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisuuuna ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoona Yisuuuna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivovee.

7

Yisuuuna kataunnaiya hama innara kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiiaa inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai.

² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutuuvoo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiari taato nnaakuki-aiya koo mmuyai gaangaivau nuaida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaa yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu

³ Yisuuuna kataido inna tunoo: Aa mmata aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuane. Gioonna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriiauvaa taateeraivaara kuane.

⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvoo ngiau aapu kuanaraivaara hama ari mmoori-ivaa hatainaravai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitaakiane.

⁵ Ari kataido itaa kua kiaa kiada hama innara kutaavaivee tiravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nninoo. Ngia kuaara suaivo saba suaivai.

⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niiyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaa iya niiyara nnannataavai.

⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee.

⁹ Ivo itaa kua kiaa kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kioodoo Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai.

¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiyya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee?

¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari avuki ngiari avukiida muru-muru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tioo varivaivee,

¹³ tuduu Yutayaa vaidiyyara iya aatuuvaara hama gioonna kiaapu voovoona kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kiaa mmioo variravai.

¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiada Yutayaa kietaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoona inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kiaa ti mmiinnee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miau kua aavo hama ni kuavai. Anutuugo ni titoovaa kuavai.

¹⁷ Na ngii giaa ngii miau kuaivaa nenenaideri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuugo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa yaata utiivaugiataama mmooriivaa iinaree tioo fai ivo niyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai.

¹⁸ Vaidi voovoona arinaidiri kuaivaa tioo ariiyara yaata utuo ni nnu-tuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neenoo ni titoovaara yaata utuee ni titoovaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuaivaa kiauavai.

¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiadaata hatoka kiada hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiaannee?

²⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia mai-saivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiaunnano,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmoori ari vookaraivaa kati varira suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiraakiaavai.

²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musi-innasidiri nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai.

²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira niyara ngii ausaiyauvo nnannatainnee?

²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaidi kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqinnama yaata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo

vaidi Misiavonnee? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiivonnee?

²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tiao varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, kiaannee?

²⁷ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavaivee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kiaa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayannee? Vaa ngia na tummuuaa yoosinnaivaki taayannee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titooovoono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai.

²⁹ Vaa na inna tavai. Ivo ni titooduu na innasidiri tummuvaivara vaa na inna tavavee,

³⁰ tuduu rikiada vaidiia inna utuaara uduu inna suaivo hama nnuuvara hama vaidi voovoono inna utiravai.

³¹ Hama utuduu iya nuunauvaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kua kiada tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidi nniaraivoono aa vaidi aavo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iyyauvaa hama yopeema yaafaraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuaia Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiia gioonna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuugaara puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiia titooduu Yisuunna utuaara iiravai.

³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kiese ni titoovaasi kava kuanaravai.

³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaraivara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee,

³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiia ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinne? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voopinnaa Ereenga yoosinnaivaki variyai voo Ereengaiya kuaa mminara kuanarannee?

³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinne? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaiyauvo vakia roo voo voo taikaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee.

³⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yokeetaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee.

³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuugo ari yoosinna ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapooavaara hama Mmanasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairaiovovee,

⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Kariyaivakidiri nninoo.

⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiva varuu yoosinaivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variivoono inna mmataa-naravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiaa uuduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiia kava vara ranada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaida vitada aapi ngiaannee?

⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee,

⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinne?

⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriaata Farisaiyakidiriaatama dee vaidi voovoono innara kutaavaivee tiinne? Hameetavee.

⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuugo irisai maisivaa iya mmiivaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo:

⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaudiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisaivaa tauraananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmiaar-avai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaara arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisaivaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravaivee,

⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuugaa kuaivaa yaaruee tuqinnama rikiaannee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Orivee-taivaura viravai.

² Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmioo varuduu Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairavaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada

⁴ Yisuuuna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiai teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnano.

⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannannee? tiravai.

⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki ya-paaraivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kiaa ti mmianeeraivaara kava kava inna yaparauduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisaatai voovoono ivonnaadee sikauvaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee,

⁸ kiaa kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuuuna pikiada tiida viravai. Tiida vida kiooduu Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai.

¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaannee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee?

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuanee. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaataama kua tioo tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiannano,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiivaata na kuanaraivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiivaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai.

¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaanoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo.

¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titooovoono ni tasipama iinaraiivaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai.

¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai.

¹⁸ Na neneenoo niniyara kiauuko ni Napoova ni titooovi niyaraatama tiivaivee,

¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoon-naata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyauvaa iya kiaa mmuduu hama voovoono numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tiao tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee,

²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiia innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinne? Ivo ariinoo ari ruputu kioo putinaraivaara itaa kua tiinne? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraida fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee,

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniyara kiaa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Na ngiiyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo airi kuayauvai vainoo. Ivo ni titooovono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gioonna kiaapuuya kiaa kookieema kiaunoo,

²⁷ tuduu rikiada ivo ari koonnara tuuvaa hama iya rikieeravai.

²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kioo rikioo ngii tinniiyauvo rusitina na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneenoo yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiee ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai.

²⁹ Ni titooovono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiauko ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo,

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivaugiatama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai.

³² Fai ngia itaida ngia kua kutaivaa arinaima rikiakio ivaara ngii au-saiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee,

³³ tuduu rikiada vooyaano Yisunna sai tunoo: Aanna ta Aaparahaamaa sidinnaidiya variaunnaano. Hama vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna a kiannano: Fai ngii au-saiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannanee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmoori

nakaaraivo vaidi voovai sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai.

³⁵ Vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauvo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaavoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuuvu ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauya utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati kuaaravee.

³⁶ Ivaara fai na Anutuugaa Mmaapuuvoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee.

³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aaparahaamaa sidinnaiddiia variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano.

³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aaparahaamaa sidin naidi tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriyauvaa iikiaatirivee.

⁴⁰ Na Anutuugaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variauvaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriivaa iiravai.

⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuugaa ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruaano. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kiooduu tiiravai.

⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaannee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiataikiada hama tuqinnama rikiaano.

⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiataino. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiiaa ruputikiai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivaugiataama tiivai.

⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaano.

⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaanree? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaannee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuugaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aaparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnaanoo: A Samariaa vaidi kumimakakuavee. Mmagia maisaivo i aakiavaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida aiyara kiaunnaanree?

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiavaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvu ngiau aapu kuaikiai ngiengienooda niyara maisa vaidivaivee kiaanoo.

⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iikiaunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diraivovee.

⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnaanoo. A kutaa mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aparahaamo putuduu vaidi forofetaiyaatama putiravai. Mo a kiannanoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannanoo.

⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aparahaamo putiravai. A innara kiannanoo: Vaa na inna yaataraunoo, kiannanee? Vaa forofetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannanee?

⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiautiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida

⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiaunoo.

⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aparahaamo ivaa taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aparahaamaa tauvaivee, kiannanoo,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Variavoona aanna homo na variaunoo,

⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uuduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai vioo kieravai.

9

Vaidi avu huruutauvaa Yisuuva tuqinneeravai

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataa vidaa oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iya too vauduu teeda

² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvu huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvu huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvu huruutainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvu huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvu huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvu kava teeno inna variavakidiri Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvu huruutairavai.

⁴ Suaivo homo ikiannavai vaikiai ivo ni titooduu na tummuavaa mmoori-iyauvaa ta iikiaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaravai.

⁵ Homo na mmatayaa variaua suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo.

⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmataivau kuaanuuvaa visi kioo mmataivaata kuaanuuvataama hanigiaanigieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitanaui siikairavai.

⁷ Siikama kioo inna tunoo: Vee vee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kiooduu inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nmiravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaatama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiiwonnee?

⁹ tuduu vooyaano tunoo: Iovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaravaivee, tuduu rikioo vaidiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoono iikiaunoo,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiaananoonno i avuuvo tainnee?

¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnuuvoo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanuuvataama hanigiaanigieema kioo ni avuuvaitanaui siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiri ai avuuvaitana finianee, tikiai na oro nnooriivakidiri fini kiauko ni avuuvo taivaivee,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinne? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaa Farisaiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai.

¹⁴ Ti suai ivaki Yisuuva mmataivaadiri vaidiivaa avuuvaitanaui siikauduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai.

¹⁵ Vauvaa Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoketaama taannannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitanaui siikama kiooduu na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira suai aataruuyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidivoono Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya itaa kua kiaa kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannano: Iva ni avuuvaa tuqinnaivaivee, kiaa innara dataa kuainna kiannannee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee,

¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiia tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yokeetaama varuuvaa hama kutaavaivee kiaa kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nnudu

¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kiaanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kiaavainnee? Mo dataaki-aavo aanna inna avuuvo tainnee?

²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnaano. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai.

²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeda rikiaunnavaivee. Ari deevoono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeda rikiaunnavaivee.

Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii giaa ngii minaravaivee.

²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiya kua yeena rau kiada tunoo: Fai gionna kiaapu voovoono Yisunnara kooyaa Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee tinai fai itaa kua tii gionna kiaapuvo nuunaira nnauvaki vivoora kiaa ta oogo kiaravaivee.

²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiuvaiva tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴ Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnuduu inna tunoo: Anutuugaa kua kutaivaa tinaraiavaara kutaavaivee kianee. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee,

²⁵ tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuua mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variauvai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo,

²⁶ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaano. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparakiainnee? Mo ngieeta inna nnaagiauvai ngii nookiatainnee? Ngia ivaaraida ni yaparakiainnee?

²⁸ tuduu rikiada innara nnannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nuairakuavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee.

²⁹ Anutuugo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rikiaunnnavai. Aa vaidi aavaara ta kiauunnanoo: Deedaadiri nniivainnee? kiauunnanoo,

³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rikiauuko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnalkiai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taanoo.

³¹ Vaa ta rikiaunnnavai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoono ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmioo inna kuaivaa tuqinnama rikioo iivaa Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai.

³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numaa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmatoosuaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoono inna avuuvaa tuqinneeraivaara hama ta rikiaunnanoo.

³³ Aa vaidi aavo hama Anutuugaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee,

³⁴ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediyaa i mmata kiookuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiaa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna oogo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosiima variaavi

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama rootooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiannannee?

³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna giononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee,

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiauunoo,

³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiaa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiya yaparainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiiravaivee,

⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannannee? Teeta avu huruuta kiaunnaya variaunnannee?

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya vari-aatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoona hama puara sipisiipaiya hanikia keegiaidaadiri virainno hanikia vovaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee.

² Keegiaidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai.

³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipu-uva hatuaa kiaiio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaiava arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai.

⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaiava arinaima rikiavaara inna nnaagiai kuaavai.

⁵ Hama ari vo vaidi voovoona tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaiava arinaima rikiavaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaidiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivoovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvuona iikiaunoo.

⁸ Ni tauraa varuu vaidiia tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiia roosuvaara hama iya avaiyauvaa rikieeravai.

⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoona niikinaadiri nnino Anu-tuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonna varioo yeennaivaa nnaanaravai.

¹⁰ Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo ruputinai putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaravaara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoketayoketaama variateeraivaara ngiauvavee.

¹¹ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatuuraivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaraivaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai.

¹² Fai vaidi voovoona sipisiipara haitatuura mmoortiivaara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmararaa avaikaravai fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaravai ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai.

¹³ Vaidiivo sikau irisai varaanaaraivaara nnaasu sipisiipaiyara haitatu-unno hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai.

¹⁶ Na ni sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama variaiyaatama fai na iyaatama vitee nninai iya ni avaiyaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitatuuraivoono iyara haitatuunaravai.

¹⁷ Na putinaraivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na putuee kava diitee varinaraivaara na aikiooma putinaraivaara ee-oo kiauunoo.

¹⁸ Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na rikiauvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee?

²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiada unnakuavaivee tiravai

²² Yutayaa gioonaa kiaapuuya Yerusareemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvu Anutuugaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai.

²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvu Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu

²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiaatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiese iikiannannee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiasa ti mminai ta rikiaaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaraa kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvau-giataama na ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriyyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo.

²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia ni-iyara kutaavaivee kiaanoo.

²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaa-giai ngiaavai.

²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaara-vai. Hama vaidi voovoono yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanar-avai.

²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoono yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisi vitaanaravai.

³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiada Yutayaa vaidiyya kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uuduu

³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu iikiaiyouvaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmoorivaara ngia yaata utida sikauiyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee?

³³ tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama igii mmoori yoketaa iyaauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikauiyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo. A Anutuugaara kua maisaivaa kiannaivaara ta sikauiyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo. A mmanna vaidi aakuaanoonna eenoo aiyara kiannanoo: Neenoo Anutuugovee, kiannanoo. Ivaaraida ta sikauiyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta vaidiiyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai.

³⁵ Vaa ta rikiaunnaanoo. Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kiasa mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai.

³⁶ Mo niyara ngia dataikiada kiaannee? Anutuugoona ni mmataama kioo ni titooduu na mmatayaa tiiravai. Na niniyara Anutuugaa Mmaapu-vaivee kiauvaaraida ngia niyara kiaanoo: A Anutuugaara kua maisaivaa kiannanoo, kiaannee?

³⁷ Na hama ni Napoonna mmooriyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee.

³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napoova niiki variki ai na innaki variauvaara arinaima teeda rikiaateeraivaara na iikiau mmooriyauvaa teeda kutaavaivee kiatee,

³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uuduu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu yoosinnaivaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai.

⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoona kutaavai vainoo.

⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisunna kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvu Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvuona pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai.

² Ii gioonna Mariaava ivoona heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda

³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuuu voovai titada tunoo: Oro Yisunna kiane: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kiane,

⁴ tuduu rikioo oro Yisunna kiasa mmuduu rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyara putinaravai. Ivo putinarivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaaatama kua yoketaivaa kiauvaara fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaru-usaaraatama pinaama mmuduuya riravai.

⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai.

⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee,

⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyya kagaariaara kiaiippinnainni a kava kuanarainna kianneanne?

⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyauvunu suaivo mmannam-manna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai.

¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na vee inna yuruunaravaivee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee,

¹³ kiaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kiaa mmuuvaa hama tuqinnama rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo.

¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai.

¹⁵ Itaama vaikiyai na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variauvaa ni yoketaainoo. Ngia niyara kutaavaivee kiateraivaara na hama inna tasipama variauvaa ni yoketaainoo. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee,

¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vuaivo Gaabivaano ari seena ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasipama putuaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kiaa mmuduu rikieravai.

¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutuuvu Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yoosinnavai.

¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yutayaa gioonna kiaapuuya Mataaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mari-aava nnauvaki hara kioo variravai.

²¹ Varuduu Mataava oro Yisunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki varian-natiri. Hama ni vaavova putitirivee.

²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuugaa yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i mmunaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaraivaa na nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaraivaa na nakaaraivovee. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivaara kua kutaavaiveenna kiannannee? Vara a ivaara unnakuavaiveenna kiannannee?

²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiaa kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai voovau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo,

²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai.

³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai.

³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaaraivo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiaa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama pututirivee,

³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai.

³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee,

³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai.

³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo innara ratainoo,

³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuginnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisunna ausa vuatinniivo kava hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaaadiri rau kieeravai.

³⁹ Rau kiooduu too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiaatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna Mataavaano Yisunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaivo taarama taarama suai heena taika kiaivaivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmiauvavee. A niyara kutaavaivee tie fai Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a taanaravaivee,

⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kiooduu Yisuuva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaivaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titoovaara kutaavaivee kiateeraivaara na tinaravaivee,

⁴³ kiaa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuane,

⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvoo diitoo ivakidiri tiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenavaadiri purupuruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Inyaaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuasaa kikio kuaivee, tiravai.

Vaidiyya Yisunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kiaa mmiravai.

⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaarannee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iivaivee.

⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannammanna yaagueeqama kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma vari-aiya ngiari ngiaammua rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kikio fai hama ti nnutuatainaravaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo ivakidiri ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuuvoo Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee.

⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuyaata putu taika kaaarainnoo. Mmuuaa vaidivai mmuakiaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee,

⁵¹ kiaa kioo tuuvoo hama arinaidiri tiravai. Anutuugoona kiaa mmu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva putinaraivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai.

⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatauvaa variaa Anutuugaa nnaakara tuanaa variyai rupi nuunainaraivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kiaa kioo hama oyaivaa arinaima rikieravai.

⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisunna ruputikio putuaveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvoo Eparaime ivaki ivo ari ngiaammuauya tasipama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutaiyai buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vauduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuugaara mmamma finira aataruuvaa iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai.

⁵⁶ Iya oro varida Yisunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaidi ngiari yapara ngiari yaparaida voovoono voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannannee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraivaara nninarannee? Vo hama nninarannee? tiravai.

⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidi-
iyaata Farisaiyaatama teerama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo:
Gioonna kiaapu voovoono ivo variivaki taivoono ti kiaa ti mmiaivee, tiravai.
Iya Yisuunna utuaaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuvvaa apiravai

(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)

¹ Buusa Varaigiataavaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai
karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Beta-
niaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitoovoono
ivaki variravai.

² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama
kioodoo Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso
Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai.

³ Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa
vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisu-
unna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga
kioodoo suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai.

⁴⁻⁵ Suvuau kioodoo Yisuunna ngiaammuaau voovai nnutuuvu Yutaaso
Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainara ngiaam-
muaovuono tunoo: Ta aaniiira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai
aavaa vaidiiya mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu
mmanna haipuuya mmiaunnannee?

⁶ Iva hama mmanna haipuuyara boo tiao itaa kua tiravai. Iva ari mmuara
vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo
nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai.

⁷⁻⁸ Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino
iikiaeivee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama
varikiai ngia iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama vari-
naravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa
apuoo varioo na putinai ni hakuaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo,
tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹ Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada
ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu
rikioo Rasaruuso putuuvakidiri diitoovaaraatama taara nniravai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua
kiaa teerama kiaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena
rairavai.

¹¹ Yisuuva tuduu Rasaruuso diitoovaara kaayau gioonna kiaapu Yu-
tayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai.
Tuuvaara kati Anutuugaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama
ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa
nnaara Yerusareema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieera-
vai.

¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida innara sunaara saidi vida varida aayanna kiaa rada tunoo: Anutuugo yoke-tayovovee. Udaanga Anutuugo innara titooduu tuuvu nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo fooduu innara too vauduu too innara mmookaivau karoo varuduu innara vitoo nniravai.

¹⁵ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya
sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa
mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai.

¹⁶ Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiaapu iva tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai.

¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uuvaa rikioovaa kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki innara sunaara viravai.

¹⁹ Iya innara saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai innara iikiaaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara nnaagiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰ Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai.

²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisuunna taara ngiaunnaanoo,

²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisuunna kiaa mmiravai.

²³ Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuuitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatainaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai innara variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai innara variraivo hama raubiriirainno fai tupatupaa vainaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai innara nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauko ni yaata vuatinniivo hanigioo ari vo yaata vuatinivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararaivaa ni minaraivaa eenoo oogoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaararaivaa varaanaraivaara tiiravaivee.

²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaararaivaa ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiauuko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaanoo tunoo: Aangeraa voovoono innaata kua tinoo, tiravai.

³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuugaara kutaavaivee tinaraivaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiada Anutuugaara kutaavaivee kiateeraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai.

³¹ Aanna makee Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variayiki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai.

³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai.

³³ Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnanoo. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuugo mmaataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannanoo: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaaravaivee, kiannannee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee?

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoono upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai.

³⁶ Ngia mmeekiaivau varira gioonna kiaapu tuanaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hatauman-nigiataa varia roo nuairavai.

³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uudu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai.

³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoono

ta kiaunna kua mmayaayaivaara

kua kutaavaivee tiivaivee.

Udaangaivo ari vookara ari vookarai

mmooriiyauvaa iikio

hama voovoono arinaima too rikiaivaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuugo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinneevora kiaa
na iya avuuyauvaa iikiauuko upisiikiai
na iya yaata tinniiyauvaa iikiauuko
yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa Yisayaava too innara kua tuuvaara
ii kua ivaa fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata Yutayaa vaidi kieeta kaayauya
Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa kiadaata vaidi Fari-
saiyara aatuuda hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya
nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya oogoo tivoora kiaa hama
kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Vaidiyya iyara vaidi yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo pinaama
yoketairavai. Anutuugo iyara vaidi yoketaayavee tinaraivaara iya au-
saiyauvo kiisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa Yisuunnara ku-
taavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo
tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo hama niyara
nnaasu itaa kua tiivai. Ni titooaaraatama itaa kua tiivai.

⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni titooaatama tainoo.

⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kaa-
puuya mmeekiavai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee
tiivoono upisiivaki varinoora kiaa na mmeekiavai tiiravai.

⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiira-
vai. Iya vatee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna
kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo
hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niyara oogoo tino rikioo
kua pinaana inna yapaanarivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa
hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua
pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni
Napoova ni titoooono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiaa
mmianee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma
suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiaivaa ni kuaivoono kua pinaana
inna yapaanaravai.

⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoono
rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni
giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai
homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa
vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa
varuuyara mmannammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo taikaanaraivaki-
aatama mmannammanna iyara mmuduuya riravai.

² Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda variravai. Iyakidiri ngiaammuaui voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yu-taaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuugaasidiri tuuvo kava innasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai.

⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauraivaa vara ari tammaivaki rairavai.

⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuaui yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauraivaa ari tammaivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo

⁶ Simoono Petoroosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uuduu Petorooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau fininarannee?

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauuvaa hama a rikiee taannanoo. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoon-nakuavee. A mmoori vareera ngiaammuaui roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanadiri finiane, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaui varinaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finiane. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finiane,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama rii yukuuvaitanadiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.

¹¹ (Vaidi voovoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainarivaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.)

¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee?

¹³ Ngia niyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama variauvaa ngia safuumaida itaa kua kiaanoo.

¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variauvoono mmoori vareera ngiaammuaui vaa mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngietama mmoori vareera ngiaammuaui roosiima ngiingii yuku ngiingii yukuuyauvunu finiatee.

¹⁵ Na ngiiyara iikiauuvaa ngietama iikiateera na mmoori vareera ngiaammuaui vaa mmooriivaa mmataama kiee iikiauunoo.

¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaui ari haitatuura nakaarivaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeerivaa yaataravai.

¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaa fai iikiokio ngii au-saiyauvo yoketainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiaunoo. Na mmataama kiaui vaa na taunoo. Anutuuga kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna

makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai.

¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni minaraivaara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niiyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo mmataama kiai vaidiivo neenovee kiauvaara fai ngia niiyara kutaavaivee kiaaravai.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono na innasi titakoo kuai gioonna kiaapuuvaara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niyyara yoketaivoono ni titooaaraatama yoketainoo, tiravai.

*Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiikidiri mmuaavoono ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaraivaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giaarainno itaa kua tiinnee, kiaa kaayauma kumimakairavai.

²³ Kumimakauduu Yisuuva na inna ngiaammuaui ivo niyyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu

²⁴ Simoono Petooso niyyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarainno tiinnee? Inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikiee na Yisunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giaarainna itaa kua kiannannee?

²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mmnaraivo inna ivovee, kiaa kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuvvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai.

²⁷ Mmuduu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaraivaa akiairaama iikianee.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai.

²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa yeen-naiyauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinnee? Vara sikauyauvaa varee mmanna haipuuuya mmianeerainno tiinnee? tiravai.

³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanausi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kioodoo Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvuo ni nnutuuvoo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaraivaara Anutuugaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

³² Na iinaraivaara fai Anutuugaa nnutuuvoo ngiau aapu vino fai ariinoo niyyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiiraama iinaravai.

³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variaui suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyyara buaama rada nookiaaravai. Ivaara Yutayaa vaidiyya kiaa mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na kuanaraivaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiaunoo.

³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiyyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee.

³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiaara: Yisuunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kiaara-vaivee, tiravai.

Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiae mmiravai (Matai 26:31-35; Maraka 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)

³⁶ Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraivaki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee,

³⁷ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara puti-naraivaara ee-oo kiannanee? Na kua kutaavai i kiae i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaraivovee

¹ Yisuuva kiae kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaara-reera tasipama variatee. Anutuugaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee.

² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaraivaa neenoo viee teerama kiaanaravai.

³ Fai na viee ngia variaaraivaa teerama kiese fai na kava vara ranee tiee ngii vatee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaanaravai.

⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee,

⁵ tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraivaki hama ta taunnanoo. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaraivovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaraivovee. Neenoo tupatupaa variraivaa nakaaraivovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai.

⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo,

⁸ tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovavee, kiaravee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannanee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannanee?

¹⁰ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiannanee? Na kiau kuaivaa hama nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoono ari mmooriivaa varavai.

¹¹ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee.

¹² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaraivaara ivo ii mmooriivoono na iikiauyauvaa yaataraanaravai.

¹³ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yaparaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuuvoono na iinaravai.

¹⁴ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yaparaikiai fai na iinara-vaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaanaraivaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiau kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiauyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iikiaaravai.

¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuugaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaanoo. Hama inna teeda riki-aivaara hama inna varaano. Vaa ngia inna teeda rikiaanoo. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaanoo.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai.

¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama vari-aiya hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai.

²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki varia-vaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki varia-vaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinavai. Neetaatama fai innara mmuduuya ruee na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee,

²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisunna ya-parainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama variyaiya fai hama aiyara kooyaa vitainarannee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinavai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tiida inna tasipama variaaravai.

²⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variaa suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvaugiataama titano tiinaraiivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii rinavai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vuennamea kiau kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya ausa nuufa mmirayaama ngii minaravai. Na neneenoo nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii

pikiee kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee.

²⁸ Na ngii pikiee vee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiaada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraivaara ngia itaama sirigakiaaravai.

²⁹ Ti kua na ngii giaa ngii miau ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

³⁰ Gionna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaaguee-qaivo hama yopeema ni yaataraivai.

³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gionna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaraivo varinoo.

² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvuai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai.

³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaano.

⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngieenoo hammaraivaa roosiima variaano. Gionna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuainaravai. Ivaara fai gionna kiaapu voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai.

⁶ Gionna kiaapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraiyauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikiaivaki kagaari kikio ikiaivo taanaravai.

⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii iikiataiyauvaara Anutuugaa yaparaikio fai ivo ngiini iinaravai.

⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaiyarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai.

⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammannama kiee ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee.

¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiaada puaisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairaiivo ngiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miauvaivee.

¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmam-maivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataravai.

¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai.

¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiavai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuauyavee tinara-vai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoonna ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiyauvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee.

¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai.

¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niyyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo.

¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiaa kiada ngiiyara mmuduuya ruaravaivee. Hama ngia itaa kiaiya roosiima variaano. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiauikai ngia hama iya roosiima variaano. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo.

²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiaanoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinar-avaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puaisakama utida iikiaaravai.

²¹ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titovaa teeda rikiaivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

²² Na hama tuma iyaata kua kiatiri. Hama iya niyyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kaa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikaunnaanoo, kiaaravaivee.

²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo.

²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookarauvaa na hama iyaki nuaina iikiatiri. Hama iya niyyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiadaata iya hama niyyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo.

²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaanoo. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai.

²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaaravai.

16

¹ Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiaa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

² Fai vaidiia nuunaira nnauyauvakidiri ngii oooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii ruputikiai putuaaraivaara kiaara: Ta Anutuugaa mmoori yoke-taivaa iikiaunnayavee, kiaa kiada ngii ruputuaaravai.

³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiaivaara fai iya ii aataru ivaa iikiaaravaivee.

⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai.

⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii au-saiyauvo pinaama mmuaararainoo.

⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na vee titano fai ivo ngiisi tiinaravai.

⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruu-vaa oyaivaa arinaima teeda rikiaaravai.

⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo.

¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuugo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiai na ngii giaa ngii minaravai fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee.

¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua ku-taiyauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai.

Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee.

¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvoo ngiau aapu kuanaravaivee.

¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairaiyaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiaa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuu vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainno ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo.

¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnaanoo,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaaree kiaa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiai fai gioonna kiaapu kumimakama mmatayaa variayi pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigoo yoketainaravaivee.

²¹ Gioonnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraanaraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitareeraivaara yaata utivai.

²² Itaama vaineema aanna makee ngiiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino fai hama yopeema vaidi voovoono mmoori maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairaiivo taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmoori mminnaa voovaara ni yaparakiaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai igii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmoori voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparaikio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiaivaa ngii minaravai.

²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiaavai. Yaparakiatee. Fai yaparaikio ngii sirigairaiivo ngiiiki vaivo pinaavai vaki-aiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee.

²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niiyara yaata utida inna yaparakiaaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiiyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo.

²⁷ Anutuugo ariinoo ngiiyara mmuduuya ruaivaara na hama innaata ngiiyara kua tinaravee. Ngia niiyara mmuduuya rida na Anutuugaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuugo ariinoo ngiiyara mmuduuya ruaivai.

²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee,

²⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaanoo. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiee kiannnaanoo.

³⁰ Vaa ta rikiaunnaanoo. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama tee rikiaannnaanoo. Fai gioonna kiaapu voovoono hama vo kua vooyauvaara aita kua tioo i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnaanoo: A Anutuugaasidiri tummuannakuavee, kiaunnaanoo.

³¹ Yisunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niiyara kutaavaivee kiaannee?

³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubirida mmuaavai mmuaavai giingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo.

³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasipama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gioonna kiaapuuya mmoori maisa mamma nniitareera mmooriiyauvaa ngii mmiaravee. Sa ivaara yaata utiraida niiyara yaata utida yaagueeqama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaataraunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareeravai

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuvuoono i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee.

² Eenoo gioonna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variraivaa iya mmi-aiveeraivaara a mmuakiaa gioonna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai.

³ Tupatupaa varira aataruuvo ataama vainoo. E Anutuugo mmuaa tua-naavai kutaa variannaivaa gioonna kiaapuuya arinaima i teeda rikiada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiee ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiada fai tupatupaa variraivaa varaaravai.

⁴ Na mmatayaa variaa suaiivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauvali. Na iina variaa suaiivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauvali.

⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaiivaki na i tasi-pama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaiivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiaa kookieema kiauvali. A mmataama kiee haitatuukianna vaidiia ni miannani iya i kuaivaa rikiada puaisakama utida iikiaavai.

⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kiaa mmi-
aukai iya rikiada varaavai. Na aisidiri tummuaiavaa iya teeda rikiada
kutaavaivee kiaanoo. Anutuugo eenoo ni titooduu na tummuaiavaaraatama
iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiaa kiada variaivaara
vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni mian-
naiyauvo aisidiri nniyauvaivee. Anna makee vaa ivaara iya arinaima
rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiee haitatuukian-
naivaara na iyara yaaku varaunoo. Gioonna kiaapu mmatayaa kumi-
makama variaiyara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiyya a ni miannai-
yara na yaaku varaunoo.

¹⁰ Na utuuu vaidi mmuakiaaya ainivyavee. A utuanna vaidi mmuakiaaya
niinyavee. Iya varida ni mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa
vainoo.

¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai
iyaata ni nnutuuvaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa
tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuu-
vaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atuu
ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavau-
giataama variateeraivaara iyara haitatuunna atuu ruanee.

¹² Na iya tasipama variaa suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama
a ni miannaiyaara na yaata utuee iya haitatuunna atuu ruavai. Na iya
vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono
nnaasu tuoo kuaivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuugaa yanaivau vai kua
fafaaraivo vaa kaanainoo.

¹³ Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairaiivo iyaki vainno
pinaavai vakiaiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiaa
mmiaunoo.

¹⁴ Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiaa mmiaukai rikiada iya hama
mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama
mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gioonna kiaapu ho-
moraiya hama iyara mmuduuya ruaavai.

¹⁵ Hama aa mmata aavaudiri e aaya vatee kuanaraivaara na yaaku va-
raunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri dianeera na i kiaa
i mmiee yaaku varaunoo.

¹⁶ Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima
hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai.

¹⁷ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara ai kua kutaivaa iya kiaa
mmiee iya tasipama varianee.

¹⁸ Eenoo mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni
mmayaayaivaa gioonna kiaapu homoraiya kiaa mmiateeraivaara iya titau-
vai.

¹⁹ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee
na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa
tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai
mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai
mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai niyara kutaavaivee ki-
aariyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo.

²¹ Niiyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai
varada mmuaakarama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki
variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaun-
naneema eenoo iya tasipanai iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa

ni titooduu na tummuaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kiaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai.

²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tummuaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaaratama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Niyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraivaa taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketainoo.

²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaanoo. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaunoo. Eenoo ni titooduu na tummuaivaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaanoo.

²⁶ Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kiaa kookieema kiee makemakee na aiyara iya kiaa kookieenaravaivee, tiravai.

18

Vaidiyya Yisunna utida rupertuara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki viravai.

² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama mmuakiaa suai nuunaida varuuvaara vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisunna nnammutu-aiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai.

³ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaataama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiiaataama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaataama varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaataama varuu mmooriivaki viravai.

⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaanee?

⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisunnaraida buaakiaunnano, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainarivoono iya tasipama ivaki diravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai.

⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaan-nee? tuduu rikiada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnano,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiai kuatee, tiravai.

⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaadaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriinoo. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidiia tunoo: Ni ngiaammuaadaa pikikiai kuatee,

¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaa voovai nnutuuvoo Simoono Petoorooso ari paipa avaikaravaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammuaa voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammuaa ivaa nnutuuvoo Marakuusovee.

¹¹ Yisuuva Petooroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuaanee. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utuannanee? Mmuaraaravaa roosii nnoori toori kapikaravaa ni Napooa ni muuvaa na nnaanarannee? Vara hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidiia Yisuunna vitada Anaasaasi viravai

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidiiaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaa haitatuura vaidiiaatama Yisuunna paaisa utu kiada vaida yeenaivadiiri inna yaakuuvaitanau rau kiada

¹³ vitada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa nnutuuvoo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvoo Kayapaanna nniraangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia kieeta tuanaavai variravai.

¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petoorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiia Yisuunna vitada vuduu Simoono Petooroosoota na Yisuunna ngiaammuaavo neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁶ Vuduu rikioo Petoorooso mmaanai nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidiivo vaa arinaima ni toovoono kava vara ranee tuma keegiaivara duu kiaatannaivaata kua tiee Petooroosaa vatee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁷ Vuduu too kiaatannaivo keegiaivara duuvo Petooroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammuaa voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuauvaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuaayaata rapira vaidiiaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaida tootokairavai. Iya tootokaida varuduu Petoorooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata tootokairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuaayaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai.

²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiaata nnoonnaivakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiauvai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai.

²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannannee? Gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya yarakianee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yarakianee,

²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoona inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuaanoonna Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannannee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuaannee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni ruputuannannee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yeenai vo vauduaata kuaivaa kiaa taika kiooduu Anaaso inna titooduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaannasi viravai.

*Petorooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai
(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)*

²⁵ Vuduu Simoono Petorooso homo dioo vainno ikaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuaavoo vainna iikiannannee? tuduu rikioo Petorooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuaavee,

²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuaavoo voovoona Petorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoona tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kiee variannavaivee,

²⁷ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

*Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)*

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kiooduu Yutayaa vaidi iya Yisuunna Kaya-paanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kiooduu ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinnaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kiaa kiada oro mmaanaivau diravai.

²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuuso mmaana i tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaannee?

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee,

³¹ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu aataruuvaa inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparaki-atee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya ruputikiai putuaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai.

³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Kooyaa iya kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannanee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiaa i mmiaaniinna a ni yaparakiannanee?

³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kiane: Eenoo niiki kuaivaa yapaannanoo, kiane. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee?

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gionna kiaapuuyara diee iya kiaukai iya sai niyara yoketaa kiaa aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairiya niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mmilaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gionna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee,

³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gionna kiaapuuyara dirakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gionna kiaapuuya kua kutaivaa kiaa mminara na mmatayaa tummuuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gionna kiaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee,

³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

*Piratuuso Yisuunna rupuuaaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 27:15-31; Maraka 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)*

Piratuuso itaa kua kiaa kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo.

³⁹ Ngientie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaiglatavaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gionna kiaapu Yutayaiya ngiyyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee?

⁴⁰ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiravai.

² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena ooviyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai.

³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gionna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kiaa kiada inna kuennaivaa rudaauravai.

⁴ Rudauma kioodoo Piratuuso kava mmaanai vioo gionna kiaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aannoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vitee aapi ngiisi ngiaunoo.

⁵ Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kookee kuauvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee,

⁶ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiyyaatama Yisunna teeda vaidi puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengieenoo ivaa vitada yatari sagaivau haara kiaatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisivaa inna mminaravainnee?

⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuuga mmaapu-vaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuaivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunoo

⁹ kava Yisunna vitoo ari nnauvaki voo vaidiyyaki kua pinaa yapeera nnauvaki voo Yisunna yaparinno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannannee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai.

¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannannee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiyya yatari sagaivau i haara kiaaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu variivoono hama kieetavai i yapaaitiri. Hama a niyyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisivaa varaivai. Tauraa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisivoono i mminnamminnaa maisivaa yaatarakiaivaivee,

¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisunna mmimo ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo inno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kua variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee,

¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivaara yaata utuoo rikioo Yisunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnutuuvu Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigiatavaa turau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Aanna ngii kieetavaivee,

¹⁵ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparinno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiarannee? tuduu rikiada Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo,

¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaravaara iya mmiravai.

Vaidiyya Yisunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisunna vitada viravai.

¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvu Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kua nnutuuvu Korokataa.

¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kioodoo Yisuuva ivaitana tam-maivaki diravai.

¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuuvau haara kieravai. Ii yanaa ivo tunoo: Aanna Nasa-reetaa vaidi Yisuuvaivee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee.

²⁰ Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosin-naivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriaatama Roomaiya kuaivakidiriaata Ereengaiya kuaivakidiriaatama reeravai.

²¹ Ivo roo suaiyaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratu-usaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee.

²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiaa vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kiaiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootau-vaa mmuaavai vauvaara tida varada

²⁴ ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aayaa rapasiaaravaivee. Ivaui kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataraivoono ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruuaa vaidiivo Anutuuqaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
mmuaavai mmuaavai duuyama varada
ni yaapa varaayaa diaivaara
peperoovaa kagaari kagaariida taavo
voovoono yaataraivoono ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiiaa itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiivau gioonnaiaa dida vaidi Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mari-aavaatama Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama dida vairavai.

²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuaui ivo niyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuaui aavo i mmaapuvai varinaravaivee,

²⁷ kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano vari-naravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vatee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kioodoo rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivauidiri kaanaivo itaama vairavai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarau-vaa nnutuuvo vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mmin-naivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvo hisoopaivau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu

³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira sui yoke-taa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnammin-naiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmam-maiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaam-muauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituaaravainnee?

³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaiyau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai.

³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuu-vaitana ruaimirama kiada

³⁴ rapira vaidi voovoona ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kiooduu akiairaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai.

³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiaa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kia-teeraivaara na kiaa kuaivaa neneeta rikiauko kutaa kuavai vainoo.

³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaravaivee, tiravai.

³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiaa vaidiivaa gionna kiauupuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa ya-parairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiiyara aatunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yapa-rauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai.

³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoke-taa vuuvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo mi-iraivaatama hanigiaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararoovaa varoo viravai.

⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu su-uyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa pu-rupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiia vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai.

⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikaavaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapoovo ivaki vairavai.

⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau

hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

20

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai
(*Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12*)

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuuaayeerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata nnauvakira kuanaree kiaa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kiooduu too

² Ivo seenoo vioo Simoono Petooroosaata Yisuuva niiyara pinaama mmuduuya rira ngiaammuaavuaa niitama kiaa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnaanoo,

³ tuduu rikiada Petooroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai.

⁴ Seenada vida na Petooroosaa yaatara kiese neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiaa

⁵ viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu

⁶ Simoono Petoorooso ni nnaagiaidiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai.

⁷ Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaivauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai.

⁸ Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai.

⁹ Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuugaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnavai.

¹⁰ Ta ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai
(*Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11*)

¹¹ Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Ratoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu

¹² aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³ Ivaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannannee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaipinnainni hama na tauvaara rataunoo,

¹⁴ kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuu-vaavee kiaa arinaima teeravai.

¹⁵ Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannannee? A giaara buaakiannannee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Aanna yatari mmoorira haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai.

¹⁷ Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuaivaara sa ni utu kiese vakianee. Viee ni ngiaammuaaya niiyara kiaa mmiee kianee:

Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuugo ngii Anutuugovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee,

¹⁸ tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvavee, kiaa kioo iva tuu kuaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)

¹⁹ Ii Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kiooduu Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁰ kiaa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaataama iya vitairavai.

²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo,

²² kiaa kioo ari yaikiaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee.

²³ Fai ngia vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaara mman-nammanna vakiaivee tikio fai mmannammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai.

²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiaa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnaanoo, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana prima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa prima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaammuauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kiooduaata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru aavau yapa kiee ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee,

²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutuugovee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kiannanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaavaara Anutuugo iyara yoketaunoo, tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayauyauvaa ari ngiaam-muauya avuuyauvunu uuduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai.

³¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvavee. Anutuugaa Mmaapu tuanaivo Yisuuvavee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vaini-ivau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vi-
tauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai.

² Ari ngiaammuaui voovai Simoono Petoorooso ari seena ngiaammuaui voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabi-
o, tira vaidivai. Ngiaammuaui voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Kenaa ivakinnaa vaidi-
vai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuaui taaravai-
tanootama ivaki nuunaida variravai.

³ Varuduu Simoono Petoorooso iya kaa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kaa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kaa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenagieena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai.

⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnagiatata Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai.

⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadannee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnaanoo,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnain-
ningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai.

⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuaui neenoo Petooroosaa kiaanoo: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petoorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai.

⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai.

⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vida tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai.

¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikitata varaa tavau vooyauvai varada giatee,

¹¹ tuduu Simoono Petoorooso kanuuvau karo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kiooduu yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevoo tavarateeravai.

¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yapaarada tunoo: A gioononnee? tiravai.

¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avu-
uyauvunu tauraa taaraneeu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava
nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petoroosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kioodoo Yisuuva Simoono Petoroosaa
tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruan-
naivoono aa i seena aaya niyara mmuduuya riraivaa yaatarainnee? tuduu
rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a
tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara
sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee,

¹⁶ kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaa-
pukuavee. A niyara mmuduuya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo:
Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannanoo, tuduu
rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukia-
nee,

¹⁷ kiaa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa
mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannannee? tiravai. Yisuuva
itaama taaravoomaneetu Petoroosaa tunoo: A niyara mmuduuya ruannan-
nee? tuuvaara Petorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-
o, mmuakiaa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannanoo. Na aiyara
mmuduuya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva
inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee.

¹⁸ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna
suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataru-
uvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiee variee i yaakuuvaitana
raduda kiee varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiyaa uyu rau kioo
i vitoo hama a kuanee kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai.

¹⁹ Vaidiipa Petoroosaa ruputikio Anutuugaara ari vookaraama puti-
naraivaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petorooso putinaraivaa gioonna ki-
aapuuya teeda Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaraivaara itaa kua tiravai.
Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuauvo nee-
tama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo
Yisuunna rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuaiya i vitainara vaidiivo
gioononnee? kiaiivoono na iya nnaagiai nniravai.

²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niyara
Yisuunna tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannannee?

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai
fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datain-
nee? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivai. Eenoo ni
nnaagiai ngianee, tiravai.

²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo
tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama
Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara
tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo
datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivaivee. Ivo
ita kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya
iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnavai. Neenoo kua kutaa
tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuaunoo. Fai vaidiiya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayaivaa Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aa yanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiriaatama vooyauvai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuaiya Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiaa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samari-aivaki varuuyaata mmuakiaa mmatavau varuuyaata kiaa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gionna kiaapu vooyananaa ausa hanigooduu iya nnaagiai ngiari vooppinnaiya vo mmata vo mmata varuu vooyaataama ausa hanigeeravai.

¹ Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauravau Yisuuva mmuakiaa mmooriyauvai tauraa uuyauvaatama mmuakiaa kua ti kiaa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo vioo vioo

² nnaagiai Anutuugo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nuau vaidiiya ngiari mmooriyauvaa iikiateera kuaivaa iya kiaa mmiravai.

³ Yisuuva ari putuuvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nuau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiaara: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiaaraivaara ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaara iyaata kua tiravai.

⁴ Vo sui voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varuduu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiaa mmioo tunoo: Sa Yerusa-reema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiaa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivaara faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai.

⁵ Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa sui Mman-nasa Yoketaivoono nnoori apiraivaa roosiima ngiiki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶ Kava vo sui voovaki iya nuunaida varuduu too Yisuuva iya tasipama varuduu iya inna yaparaida tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gionna kiaapuuya ta tihiyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari vooppinnaiya ti haitatuukiaiya yaataree tiyara dinarannee?

⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kiaivai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai fai ngia rikiaaravee.

⁸ Mmannasa Yoketaivo ngiiyaa tiino too inna yaagueeqaivo ngii suvuainaravai. Ngii suvuau kinai ngia niyaraata ni mmayaayaivaaraatama Yerusareema gionna kiaapuuya kiaa mmida mmuakiaa gionna kiaapu Yutayaiyaata Samariaiyaatama kiaa mmida vo yosinna vo yosinna sui raari reeraipinnai sui haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngieera variaiyatama kiaa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹ Ivo itaa kua kiasa taika kioodoo rikiada iya inna teeda vauduu Anutuugo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kioodoo iya hama inna teeravai.

¹⁰ Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravaitana mmammayaa uyirana poosa kuauvaitana uyu kioovaitana akiiraama iya vainiivau dida vaidai

¹¹ tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vaidai mmannam-manna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuugo Yisu-unna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaraivaa

mmataama kieeravai

¹² Ivaitana itaa kua kiasa kioodoo Yisuunna kua varada nuairaiya taapi Oriveeta Yerusareema mmatama vauvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai.

¹³ Vida ivaki ngiari varira nnauvaa veraayaa vau terenaivau vau nnau-vaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutuuvo Petorooso voovai nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakoo-po voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tu-maaso voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoo-po voovai vaidi voovoono inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaasovee.

¹⁴ Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaatama Yisuunna kaano Mariaavaata Yisuunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵ Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisuunnara ku-taavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau dioo vainno tunoo:

¹⁶ Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuiti-inna yaataivaki kiasa mmuu kuaivaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisuunna ari nnammutuaiya inna vitainai teeda iya inna utuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vairavai.

¹⁷ Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kioodoo ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸ Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau varoovaadiri mmata voovaara yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusi-tia roo vuduu inna naaraivo mmaanai tioo viravai.

¹⁹ Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nnutuuvaa tunoo: Akeredamavee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰ Anutuugaa kua yanaa voovai nnutuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovoono ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovoono

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²² Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kikio inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva kava diitoo

kuaivaara gioonna kiaapuuya kiasa mmiaivee. Mmuakiasa suai Yisuuva ti tasipama vioo ngioonno varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovoono inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee.

²³ Petorooso itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya taara vaidivaitana nnutuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nnutuuvaa Yoosiipo tiravai. Inna nnutu voovai Parasaapo vauduu voovai Yusuutuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nnutuuvaa Matiaavavee tiravai.

²⁴ Iya vaidiivaitana nnutuuvaitana kiasa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiasa gioonna kiaapuuya ausa vuatinniyyauvaa taa taika kaaannanoo. Itaama vaikiyai aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiasa voovai ti vitaakianee.

²⁵ Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvaa irisaivaki viravaivee.

²⁶ Iya itaa kua kiasa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nnutuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nnutu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiaasaa nnutuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

2

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

¹ Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variravai.

² Varuduu akiairauduu ngiau aapuuvakidiri akuaivo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamuruka akua roosiima kiasa roo tuoo iya varuu nnauvaa aaki-aiivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu

³ gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvaa roosiima raubiriinno mmuakiasa ivaki varuuyayaa vairavai.

⁴ Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiyaiyauvaki suvuainno Mmannasaivo iya avaiyauvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyauvaa hama tauraa rikiooyauvakidiri tiravai.

⁵ Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiasa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidiyya numa Yerusareema variravai.

⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyauvakidiri tuuyauvaara iya pinaama nnikiarairavai.

⁷ Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kiasa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee.

⁸ Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kiani ta rikiaunnano vo kua vo kuaiyauvo ti kua tuanaayauvai vainnee?

⁹ Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnava. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotamiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama

¹⁰ ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvu Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnaivau variaunnaiyaatama ngiaunnava.

¹¹ Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiaata ta vooya voopinnaa kumimakaiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnava. Ta Kereteediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnava. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiaiyeuvo ti kua tuanaayauvaida kiaanoo. Anutuugo ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iivaaraida iya ti kuaiyauvakidiri kiaanoo.

¹² kiasa kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo dataamainno vainnee? tiravai.

¹³ Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴ Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairaiyaatama diitoo iya vuutaivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gioonna kiaapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema variayaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee.

¹⁵ Aa ta aavau diaunnaiyara ngia tiyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakakiaanoo. Ngia itaa kua kiasa kua iyo inna unnakuavaida kiaanoo. Anna makee suaivo ikiatainno nninoo. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nniivaaraida ngia unnakuaida kiaanoo.

¹⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvu Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷ Anutuugo tinoo:

Fai suai nnaagiayauvaki na ataama iinaravaivee.

Fai na ni Mmannasa Yoketaivaa

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

kaayauma mmimaravai.

Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa

kooyaa forofetaiya roosiima kiasa mmiaaravai.

Fai vaidi karaasaiya

ngiari avu tinniiyauvo hanigianai

ari vookarai aataruuyauvaa teekiai

yokovaiya ruvuataiyauvaa taaravaivee.

¹⁸ Kutaa, fai ii suai ivaki

na ni mmoori vareera kiaatanna ngiaammuauya

ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda

fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

¹⁹ Fai na ngiau aapu ari vookara

ari vookarai mmooriyyauvaa iina

mmataivaunnaata iinai taaravai.

Fai na iino too kiauvootama ikiaivoota

kaayau kioosuuvootama vainaravaivee.

²⁰ Fai suaivo upisiino

kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainaravai.

Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too

nnaagjai na Udaangaivaa
ni suai pinaa ari vookaraivo nninaravaivee.

- ²¹ Ii suai ivo nnino too
fai gionna kiaapu voovoono
na Udaangaivaa niyara aayanna tinai
fai na inna vitee
yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

²² Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa rikiaatee. Vaa ngiengieenoo
ivaa rikiaada taavai. Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuugo ari yaaguee-
qaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyau-
vaa ngii avuuyauvunu iinno Anutuugo inna mmuduu uu mmooriivaa
kooyaa ngii vitairavai.

²³ Vaidi vooyaano Yisunna vitada ngii muduu ngia inna ruputuatera
ee-oo tida vaidi maisaiya mmuduu iya inna vitada yatari sagaivau haara
kieeravai. Vaa Anutuugo mmuaanaa tauraa ivaara yaata utuoo teerama
kieeravai.

²⁴ Ngia itaama inna ruputu kiooduu Anutuugo putuuvakidiri inna tuduu
kava diiteeravai. Anutuugo tuduu mmamma nniitareeraivaata puti-
raivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo hama yopeema inna puaisa
utuuvuara kava diiteeravai.

²⁵ Nnaaruua vaidi Davuitiivaano Yisuuva Anutuugaata kua tuu kuaivaa
tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo
tupatupaa ni tasipama varivai.
Gionna kiaapuuya maisa mmooriyauvaa
sa ni iikiateeraivaara
ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima varivai.

- ²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai
na sirigaira kuaivaa kiaunoo.
Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanaravai.
Na aiyara mmuduuya ruee
i mmoori vareera ngiaammuaavaa
fai a hama ni pikinai
na ivaki vaina uudainaravai.
Ivaara na vaidivai na putinaraivaara
hama yaata utirainna
na kava diitaanaraivaara
fai na faannaina varinaravaivee.

- ²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa
ni vitaakiannavai.
Fai na i tasipama varino
ni ausaivo kaayauma yoketainai
na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Petoorooso itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa
Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu
vaidiia inna hau kieeravai. Anna makee inna mmata nnauvo homo aa
vainoo.

³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo
kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuugoono
Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kieetavai
yapaanaraivaara kua yeena rau kieeravai.

³¹ Kua yeena rau kioodoo Davuitiiva Anutuugo nnaagiai iinaraivaa too Anutuugo mmataama kioo vaidiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo kuaivai.
Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

³² Anutuugo ii vaidi ivaa Yisuunna mmata nnauvakidiri tuduu kava diitooduu vaa ta mmuakiaaya teeravai.

³³ Tooduu Anutuugo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kiaa teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareeravai. Aanna makee ngia taivoota ngia rikiaivootama inna Yisuuvaano tuduu tiiravai.

³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuugo ni Udaangaivaa tunoo:
A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵ Varia ree vinanai na tinai
a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶ Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tuqinnama rikiaaravai. Ii vaidi ivaa Yisuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa Anutuugoono tikio rikioo ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varioo ivo ti Udaangavai varinoo.

³⁷ Petoorooso itaa kua kiaa taika kioodoo gioonna kiaapuuya rikiooduu iya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu pinaama iya yaata utida Petooroosaata inna seena vaidi aposorooyaataama tunoo: Ti seenayaso, fai ta dataakiaarannee?

³⁸ tuduu rikioo Petoorooso iya sai tunoo: Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngiengieenoo mmuaavai mmuaavai ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama iikio rikioo fai Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai.

³⁹ Nnaaru Anutuugo ivaara ari kuaivaa ngiiyaraatama ngii nnaakaraiyaraatama mmuakiaa vo yoosinna vo yoosinna variyaiyaraatama kua kiaa teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Anutuugo niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa teerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰ Petoorooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai. Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa varaaravaa sa ngieeta varaatee,

⁴¹ tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000) Yisuunnara kutaavaivee tuuya tauraanaia tasipama nuunama variravai.

⁴² Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareeravai.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³ Anutuugoono tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari vo vuayaata rikiada variravai.

⁴⁴ Varuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama vaidi aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiyauvaa mmuaavau nuunama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai.

⁴⁵ Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiyauvaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada eyommaaya duuyama mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauyauvaa duuyama iya mmiravai.

⁴⁶ Duuyama mmi kiada varida mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuaavau nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuaavau varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariyara mannaka tiraida adida variravai.

⁴⁷ Iya adida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai. Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuugo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama iya tasipama variravai.

3

Petoroosooya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqinneeravai

¹ Yaaku vareera suai voovaki suaivo hanigooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai.

² Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidiivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaa keegia voovai nnutuuvoo Keegia Yoketaa ivaki yapa kiooduu hara kioo varuuvoo iya too vairavai. Vaidiyya mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kiooduu varioo vaidiyya nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai.

³ Ivo ivau hara kioo varioo tooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaaree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai.

⁴ Ngiaaru tuduu Petoroosooya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaidi Petoroosoono tunoo: A reeri ti taanee,

⁵ tuduu ivaitana sikauyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai.

⁶ Too vauduu Petorooso tunoo: Hama na sikaunnaatainoo. Niiki vaivaa fai na i mmunaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookiane,

⁷ kiaa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu

⁸ rikioo nnikiarainno ngiau diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama voo suaireera reerama roo nuainno varioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo nuairavai.

⁹ Nuainno varioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo:

¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiyya sikaura ngiaaru tira vaidivaivee, kiaa kiada nnikiaraida ivo keenaa nuauvaara yaaku vuatavuatairavai.

Petorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petoroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvoo Soro-moonaa Haaya ivaki nuunaida teeravai.

¹² Tooduu iya nnuuvaa Petooso too iya tunoo: Gionna kiaapu Is-arairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee? Ta safuuma varida titi yaagueeqaivaudiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuaivaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee.

¹³ Ti rubuungainna Aaparaaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuuvaa Yisuunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kooduu ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi vuduu Piratuuso inna yaparinno inna mmaanai titaanaree kaaa uuduu ngia Piratuusaa avuuvau innara oqoo tiravai.

¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaatauvaara oqoo tida vaidi maisaivo vaidiyya ruputuduu putuuvuono mmaanai kuaiveera Piratuusaa yapariravai.

¹⁵ Gionna kiaapuuya yoketaama varira aataruuvaa nakaaraivaa ngia ruputuduu putuduu Anutuugo iva putuuvakidiri inna tuduu diiteeravai. Vaa ta ivaa teeda ivaara ngii glaa ngii miaunnaano.

¹⁶ Aa ngia taa vaidi aavo yuku maisauvaa tuginnama kioovuono Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa kutaavaivee kaaa kioo diitoo yaagueeqama varivai. Vaa ngia inna teeda rikiaavai. Ivo Yisuunnara kutaavaivee kaaa kioo diitoo yoketaama ari vookaraama ngii avuuvau nuaivai.

¹⁷ Ni seenayaso, vaa na makee rikiaunoo. Ngieeta ngii kieetaiyaatama hama Yisuunna arinaima teerama kiada maisa aataruuvaa inna iiravai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo ari forofetaa mmuakiaaya kaaa mmioo tunoo: Fai na mmataama kaaa vaidiivo fai mmamma nniitareeraivaa varaanaaravaivee, tuduu forofetaiya gionna kiaapuuya kaaa mmuuvaugiataama kaanaivo vairavai.

¹⁹ Itaama vaiki ai Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²⁰ Yaagueeqaivo Udaanga Anutuugaasidiri tuoo ngiisi vaino ngii yoke-taakiaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Anutuugo vaa ngiiyara mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna titano ngiisi tiinaraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²¹ Ivo ngiau aapu mmannammanna hara kioo varioo suai nnaagiai Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa karaasa iinara suaivaki fai kava tiinaravee. Nnaaru Anutuugo ivaara ari forofetaa yoketaiya kua kaaa teerama kioovaa iya kaaa mmuduu rikiada gionna kiaapuuya kaaa mmiravai.

²² Ari forofetaa voovai Musiiva tunoo: Ngii Udaanga Anutuugo ni titoneema fai ngiini forofetaa voovai titano tiinaravai. Ivo fai ngii oy-aivakidiri diitaanaravai. Diitanai ngia iva tii kua mmuakiaavai rikiaatee.

²³ Gionna kiaapu voovai ii forofetaa ivo tii kuaivaa hama rikiai voovai fai Anutuugo inna kuaivaa rikiaiyakidiri inna vitoo voovau kioo inna ruputu kino putinaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁴ Mmuakiaa forofetaa Anutuugaa kuaivaa kaaa mmiraiya Samueer-aakidiri ngioo ngioo inna nnaagiai varuu forofetaiyaatama aa ta variaunna suai aavaara tiravai.

²⁵ Anutuugo ari kua kutaivaa ngiiyara ari forofetaiya kaaa mmuuvaa ngieeta rikiada varaavai. Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngii rubuungainna rikioovaa ngieeta rikiada varaavai. Nnaaru Anutuugo Aaparaamaa tunoo: Fai i sidinnaidiiyakidiri fai na tinai mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variaiya yoketaama variaaravaivee. Anutuugo Aaparaamaa itaa kua tiravai.

²⁶ Ivaara Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuaavua mmataama kioo ngiiyarannaadee titooduu tiiravai. Ngiingii mminnamminnaa mai-saiyauvaa pikiada yoketaama variateeraivaara inna titooduu tiiravaivee. Petorooso Isarairiyaata kuaivaa itaa kua tiravai.

4

Vaidiia kuaivaa Petoosaya Yuvuaanayaki yapeeravai

¹ Petoosooya Yuvuaanaya gionna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiaatama nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi kieetaivoota vaidi Satuukaiyaatama ivaitanaasi nniravai.

² Nnida ivaitanaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuduu Anutuugo tuduu kava diitoo mmayaayaivaa ivaitana gionna kiaapuuya kiaa mmuuvaa iya nnannateeravai. Yisuuva putuuvakidiri diitoo mmayaayaivaa gionna kiaapuuya rikiada yaata utida tunoo: Yisuuva vaa diiteeravaara tida mmuakiaa gionna kiaapu putuaiya fai diitaaravaivee, tuuvaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu rikiada Petoosaya Yuvuaanaya vitada kati oovi nnauvaki yapeeravai. Yapa kioodoo iya tooduu suaivo vaa haatapooduu rikiada ivaitanaaki kua yapaara suaivo hameetauduu turaavee kiaa kiada kati oovi nnauvaki ivaitana yapa kieeravai.

⁴ Ivaitana Yisuuva kava diitoo mmayaayaivaa tuuvaa vaa kaayau gionna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaa kiada ngiari ausaiyauvaa hanigieeravai. Hanigioduu iya vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) variravai.

⁵ Vauya patauduu Yutayaiya kieetaiyaatama yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yerusareema nuunaida variravai.

⁶ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuovo Anaasoota inna seena Kayapaavaatama Yuvuaanoota Aresadereevaataama Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivaa kata vayaa vooyaataama iya tasipama nuunaida variravai.

⁷ Nuunaida varida Yisuunna kua varada nuairavaitanaara tuduu numa iya tammaivaki dida vauduu ivaitana yaparaida tunoo: Ngia dataama kiada vaidi yuku maisauvaa tuqinneeravainnee? Datai yaagueeqavai ngiisi vainnee? Giaa nnutuvai ngia tuduunno inna tuqinneeravainnee? tiravai.

⁸ Tuduu rikioo Petoosaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuauuduu rikioo iya kuaivaa sai tunoo: Isarairaa kieetaiyaata yokovaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

⁹ Vaidi yuku maisauvo kati ivo yoketaama hara kioo varioo nuaivaaraida ngia ti yaparakiaannee? Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparakiaannee?

¹⁰ Mo fai ngia kutaa tuanaa ivaara ti yaparaida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Isarairaa gionna kiaapuuyaataama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisiinna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuugo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kiaannaduu inna yaagueeqavaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoona aa ivo ngii avuuyauvunu dioo vaikio inna yukuuvo yoketaainoo.

¹¹ Anutuuga kua fafaara voovai vainno Yisuunnara tunoo:

Ngia vaidiia sikau nnau heekeeraiyaano
sikau voovai teeda
maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.
Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
hara kua kuabaivaa roosiima
ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹² Ivoono nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gioonna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa variaiyakidiri Anutuugo inna nnuuuvaa ti kaa ti mmiivoono ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiiyaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kaa mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Iwaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaa kieeta vaidiia rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Iwaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo.

¹⁴ Vaidiivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuqinnoovoono iwaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama iwaitana sai kaa kuaivootairavai.

¹⁵ Hama iwaitana sai kaa kuaivootauduu iya Petoroosaya Yuvuaanaya tuduu iwaitana nuunauvakidiri pikiada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo:

¹⁶ Aa vaidi aavaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Iwaitana Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-reema variaiya taavaivee. Hama ta yopeema ivaara kaa: Hama iya iikiaavaivee, kaaaravee.

¹⁷ Sa gioonna kiaapu vooya iwaitana iikiaa mmooriivaara rikiaateeraivaa kii ta iwaitana yaagueeqama kaa mmida kaa: Sa kava inna nnuuuvaa tasipama gioonna kiaapuuya kuaivaa kaa mmiatee, kaaaravee.

¹⁸ Iya itaa kua kaa kiada Petoroosaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuduu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gioonna kiaapuuya inna nnuuuvaa tasipama inna kuaivaa kaa mmida sa inna mmayaayaivaa iya kaa kookieekiatee, tiravai.

¹⁹ Tuduu rikiada Petoroosooya Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngien-gienoo aa kua aavaa yaata utida rikiaatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuugaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoke-taavainnee?

²⁰ Ta titi avuuyauvaa teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaa hama ta yopeema pikiada kua seemuaa variaaravaivee,

²¹ tuduu rikiada vaidiia nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaiyauvaa kava yaagueeqama iya kaa kiada mmaanai titooduu viravai. Gioonna kiaapuuya iwaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuugaara kua yoketaivaa tuuvaara kua yeena rau vaidiia iwaitana Rupertuura aataruuvaa buauduu hameetairavai.

²² Vaidiivaa iwaitana Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa iida inna tuqinnoo vaidiivaa nuunuvo taara vaidi yuku yaaku taika kioodoo (40) kogoga variravai.

Gioonna kiaapuuya yaagueeqama variaaraivaa yaaku vareeravai

²³ Vaidiia nuunaida kua yeena rauya Petoroosaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida iwaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuugaara puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama iwaitana kaa mmu kuaivaa ngiari seenaiyaata kaa mmiravai.

²⁴ Kaa mmuduu rikiada mmuakiaa nuunaida varida yaaku varada Anutuugaara tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiee nnoori sorovuaraivaa iima kiee mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivaki vaiyauvaa iima kiee iyauvaa diannakuavee.

²⁵ A Mmannasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuitiinna yaataivaki kiasa mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari voopinnaa vaidiia
pinaama nnannateeravainnee?
Mo aaniira gioonna kiaapuuya
inna mmaarau kua tida kua yeena rau kiooduu
hama kaanaivootairavainnee?

²⁶ Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kiooduu
gioonna kiaapuuyara diraiya nuunama kiada
Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidiivaatama
rapuaara iiravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

²⁷ Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuusootama ngiari voopin-
naiyaata gioonna kiaapu Isarairaiyaatama aa yosinna aavaki Yisuunna
mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai
vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai.

²⁸ Anutuuqo eenoo tauraa inna ruputuuteera mmataama kioovau-
giataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo kian-
natiri. Hama iya nuunaida Yisuunna ruputuaatirivee.

²⁹ Udaanga-o, aanna makee vaidiia avaikarai kuaivaa tiiki yapa kiaivaa
a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmoori vareera vaidiia a ti tinai
ta hama aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa
mmiaaravee.

³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmoori vareera vaidi yoketaa
tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gioonna kiaapu
nniitaraiya utikiai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooriyau-
vaatama itaama iikiaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kiooduu rikioo iya nuunaida varuu nnauvo
korokorooduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kiooduu iya
hama aatutauma kiada Anutuuqaa mmayaayaivaa tiravai. Iya yaaguee-
qama kiada tiravai.

Gioonna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuaavau yapeeravai

³² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa
yaata tinnivai vareeravai. Varooduu gioonna kiaapu voovoono hama
ariiyara yaata utuoo ari mminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai.
Mmuakiaaya ngiari mminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai.

³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuuqaa yaagueeqa
ari vookarauvo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara
gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmuduu Anutuuqo kati iyara
kaayauma yoketauduu iya yoketaama variravai.

³⁴ Varuduu hama gioonna kiaapu voovoono kati varioo ariisi vau mmin-
naiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gioonna kiaapuuyasi nnauyau-
voota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiia mmi kiada
irisai sikauyauvaa varada

³⁵ aposoroo vaidiia mmuduu teeda varada gioonna kiaapuuya hama
mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiivo Riviinna oyaivakidiri diitoovaa nnutuuvo
Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nniravai.
Nnuduu aposoroo vaidiia ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai.
Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai.

³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauyauvaa varoo
aposoroo vaidiia mmiravai.

5

Ananiaasaya Safiraaya unnakua tiravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvu Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiiya mmi kioo irisai sikauyauvaa vareeravai.

² Varoo ari nnaataivaa kiaa mmioo ariyara saiyauvai utuoo aposoroo vaidiiya saiyauvai mmiravai.

³ Mmuduu rikioo Petorooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivaara sikauyauvaa a varoonnaiyauvaa saiyauvai aini kiee saiyauvai ti mmian-nanoo. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaikiai a ivaara Mman-nasa Yoketaivaa unnakua kiannanoo. Aaniira a itaakiannannee?

⁴ Tauraa hama a vo vaidiiya mmataivaa mmianna suaivaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiiya mmiannani iya irisai sikauyauvaa i mmiaiyauvo inna ai sikauyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiaa kiee sikau saiyauvai yapa kiee saiyauvai ee varaannannee? Hama a mmanna vaidiiya tiyara nnaasu unnakua kiannanoo. A Anutu-uqaaraatama unnakua kiannanoo.

⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vairavai. Vauduu rikiada gioonna kiaapu ivaara rikiooya kaayauma aatuuravai.

⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa ru-rauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida tooduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nuauyaatama kua tinaree kiaa kioo hama ari vaatiivo putuuvaa rikieravai.

⁸ Hama rikiooduu Petorooso inna tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmi-annanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavaivee,

⁹ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuugaa Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiiya i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kiaiya aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaanoo. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaaravee.

¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivaata Safiraava Petoroosaa yuku oyaivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa tooduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau hairavai.

¹¹ Hau kiooduu vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivaara rikiada kaayauma aatuuravai.

*Aposorooya Anutuugaa mmoori**ari vookarauyauvaa iiravai*

¹² Aposoroo vaidiiya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuugaa mmoori kaayau ari vookara ari vookarauyauvaa iiravai. Uuduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvu Soromoonaa Haayaivaki makemakee nuunaida variravai.

¹³ Varuduu rikiada homoraiya aatuuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu gioonna kiaapu kaayau vooyaataama ausa hanigiada Udaan-gaivara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai.

¹⁵ Varuduu aposoroo vaidiiya uu mmooriivaa gioonna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yoosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyauvunu yapa kieeravai. Petorooso nniitarooya vainiivau nuainno varino

inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivaara gionna kiaapuuya iya vitada yoosinna vuutaivau yapa kieeravai.

¹⁶ Kaayau gionna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaata vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairaiyaano mmuakiaaya tuqinneeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

¹⁷ Tuginnooduu vaidi kati Anutuugaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiya aataruuvau nuauyaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utu-aaraivaara kua yeena rairavai.

¹⁸ Kua yeena rau kiada ngiari ngiaammuauya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

¹⁹ Yapa kiooduu heena tammauduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiia vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo:

²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vaidaa aa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayauvai gionna kiaapuuya kiaa mmiatee,

²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruuvaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiaata Yutayaa yoko-vaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tuduu numa varida aposoroo vaidiiaa oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuauya titeeravai.

²² Titooduu oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiiaa kiaa mmida tunoo:

²³ Ai, ta oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipu oyaiyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo,

²⁴ tuduu rikiada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiaa deedaadiri kuaavainnee? kiaa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoono numa iya tunoo: Rikiaatee. Vaidiiaa ngia oovi nnauvaki yapa kiaiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vaidaa mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida variaano,

²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo voo aposoroo vaidiiaa vitada kava vara ranada nniravai. Hama iya yaakuuyauvunu yeena rairaida pikiada gionna kiaapuuya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiaa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiiaa avuuyauvunu yapa kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono iya yaparainno tunoo:

²⁸ Ta yaagueeqama ngii kiaannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiaa gionna kiaapu Yerusareema variaya kiaa mmiravai. Ngia ii vaidi ivo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiaa iya kiaa mmiravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Potoroosoono ari seena vaidi aposorooyaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuugaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiaravee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiiaa kuaivaa rikiada iikiaravee.

³⁰ Ngia Yisuunna yatari sagaivau haara kiooduu ti rubuungainna Anutu-uqoono inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

³¹ Diitooduu Anutuugo inna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kiooduu ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivo variravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiakio Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuunna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai.

³² Vaa ta teeda arinaima rikiada ngii kiaa kookieekiaunnaanoo. Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya Anutuugo ari Mmannasa Yoke-taivaa kati iya mmikio varii Mmannasaivootama ii kua ivaa ngii kiaa kookieekiaunnaanoo, tiravai.

³³ Tuduu rikiada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiada pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu teeda iya ruputuaara uuduu teeda

³⁴ Iyakidiri Farisai vaidi voovai nnutuuvo Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kiaa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee,

³⁵ tuduu rikiada mmaanai titaa kiooduu vida kiooduu Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iikiaaraivaara tuginnama yaata utuatee.

³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Tiutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokoo kieetavaivee, tuduu vaidi kaayau (400) inna nnaagiai nuairavai. Nu-auduu vaidiia inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nuairaiya raubiri-iravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taikeeravai.

³⁷ Taikooduu nnaagiai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suaivaki Karirayaa vaidi voovai nnutuuvo Yutaaso ivo kieeta vaidiyyara oooqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagiai nookiateera kiaa vitoo nu-auduu vaidiia inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nuauya raubiriima kieeravai.

³⁸ Ivaara aanna makee ta kiaunna aavaara na ngii giaa ngii minai rikiaa-tee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri tiinai hama ngia yopeema iya yaataraaravaivee.

³⁹ Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kiaa fai ngia Anutuugaaraatama iikiaaravee, tiravai.

⁴⁰ Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiaatama rikiada aposoroo vaidiyyara tuduu nnuduu teeda ngiari ngiaammuauya tuduu iya ripiima kiooduu teeda yaagueueqama tunoo: Sa ngia ii vaidi ivaa Yisuunna nnutuuvaa kiaa kookieeda kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa kiada mmaanai titeeravai.

⁴¹ Titooduu rikiada aposoroo vaidiia nuunauvakidiri pikiada mmaanai vida iya Anutuugaa mmooriivaara yaagueueqauduu too Anutuugo iyara yoketauduu teeda vaidiia Yisuunnara kiaa kookieeda tuuvaara iya ripuu-vaara hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai.

⁴² Mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivakiaata gioonna kiaapuuya nnauyavakiaatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kiaa mmida tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvavee, tiravai.

6

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

¹ Suai nnaagiai voovaki gioonna kiaapu vooya aposoroo vaidiia kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gioonna

kiaapu vooya Ereengaa kuaivaa tuuyaano Yutayaa gioonna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gioon naiya mmuaa suai mmuaa suai makemakee sikauyuuvaa mmida Ereengaa kua tuu gioonna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovaara nunuraanurai tiravai.

² Tuduu rikiada aposoroo vaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuugaa mmayaayaivaa kua mmira mmooriivaa pikiada sikauyuuvaa yaarida duuyama muaada gioon naiya mmira mmooriivaki kuaaraivo inna hama yoketaivai.

³ Ti seenayaso, itaama vainai ngiengienoo ngiingiikidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kiki ai teeda ta sikauyuuvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. Vaidi tinni yoketaakiai ya yoketaama variaavo Mmannasa Yoketaivo iyaki vari ya mmataama kiada ti kuaa ti mmiki ai ta sikauyuuvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai.

⁴ Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaaraatama Anutuugaa kuaivaa gioon na kiaapu ya kua mmira mmooriivaaraatama nnaasu yaata utida iikiaaravaivee, tiravai.

⁵ Aposoroo vaidiiya itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioon na kiaapu ya yoketauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnutuuvu Sitipaano Yisuunna yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuugaa Mmannasaivo inna suvauuduu variravai. Iya inna mmataama kiada voovai nnutuuvu Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvu Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvu Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Paramenaasaa mmataama kiada voovai yoosinna Adiookiaa diaa vaidii vaa nnutuuvu Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayai ya uu aataruuvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruuvau viravai.

⁶ Vaa ausa hanigiooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidii ya sikauyuuvaa duuyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaara iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyuvaa utiravai.

⁷ Gioon na kiaapu ya Anutuugaa kuaivaa ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida varuduu kaayauya rikiada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiada ausa hanigioduu kava vooya rikiada ausa hanigioduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisuunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuugaara kati puara hudeeraiyaatama rikiada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

Vaidiiya Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeeravai

⁸ Anutuugo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa gioon na kiaapu ya avuuyavunu inno variravai.

⁹ Inno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna oooqoo tiravai. Sitipaanaara oooqoo tuu vaidii ya mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidi iyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvu tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioon na kiaapu ya ngiari yaata utiraiyavunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauyuvaadiri vaa yookaama kiai ya inna iya nuunaira nnauvovee, tiravai. Iya Yutayaa vaidi iyavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvu Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvu Aresadiri nadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvu Kirikiaadiri nnuuyaataama vooya mmata voovai nnutuuvu Asiaadiri nnuuyaataama Siti paanaata kua yaagueeqama tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookarauvaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiada hama yopeema inna kuaivaa yaata-reeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nammari kua nammari kuaiyauvaa kiaa mmida tunoo: Ngieenoo nuaida varida gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuugaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee.

¹² Iya itaa kua tuduu rikiada oro kiaa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaatama vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama ii kua ivaa rikiooduu pinaama iya ausaiyauvo nnannateeravai. Nnanna-tooduu rikiada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu yapa kieeravai.

¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unnakua tira vaidiiaa maavee tuduu nnida innara unnakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tuanaivaaraata Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai.

¹⁴ Vaa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuvaa fai ti nuunaira nnau pinaavaa havaratoo Musiiva nnaaru aataru ti mmuuyauvaa hanigiano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai.

¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeraivaa oori nniki roosiima vairavai.

7

Sitipaano vaidi kieetaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Vauduu too Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoono Sitipaanaa yaparainno tunoo: Iya kiaa kuaivo kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee?

² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo hama yoosinna Haraana virama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaivaki Anutuugo inna oyaivo ari vookarauvoono tuma innaata kua tioo

³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee,

⁴ tuduu rikioo Aaparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro yoosinna Haraana varududuu inna koova putuduu rikioo Anutuugo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai.

⁵ Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuugo mmata vovaata kiisa vookiata inna mmiravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduaata Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mmunaravee,

⁶ kua kioo vo kuavai inna kiaa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari vooppinnaiya mmataivaki oto varikiai fai iya mmuuararai mmoori-ivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nni-itaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama ilma rada varia rada vikio voo kaayau nuanu (400) taikaanaravai.

⁷ Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisaivaa iya mmi-nai fai i uru nnaakaraiya ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiada kava vara ranada nnaa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuaki-aayauvai ni miaaravaivee.

⁸ Anutuugo itaa kua kias taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda ki-aara: Anutuugo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikio kaanainoo, kiaravee, tuduu nnaagiai Aaparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu inna mmammaivaa hatokeeravai. Hatoka kiooduu nnaagiai Isaako Yakoopaa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kiooduu nnaagiai Yakoopoono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmam-maiyauvaatama hatokeeravai.

⁹ Hatoka kiooduu iya ngiari kataivaa Yoosiipaara ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnannatooduu vitada ngiari voopinnaa vaidiiaa mmida sikau irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu rikiaa iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kiooduu varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisavaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmudu Anutuugo inna tasipama varioo

¹⁰ inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kiooduu Yoosiipo Iyi-ipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuugo tinni yoketauvaata yoketaama variraivaatama inna mmiravai. Mmudu rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoono haitatuuravai.

¹¹ Haitatuunno varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanaivakiaatama aarareera suaivo nnudu gioonna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai.

¹² Hama yeennaatauduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyauvaa yapa kiaiyauvo vainoo, kias kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai.

¹³ Oro varada numa nneedaa varida kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tiao tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai.

¹⁴ Tooduu rikioo Yoosiipo ari koonna Yakoopaara tiao tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiaa vida kias mmudu rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo nniravai.

¹⁵ Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti rubuungainnaatama putiravai.

¹⁶ Putuduu iya uru nnaakaraiya iya nnabaiyauvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieveravai. Nnaaru vaa Aapara-haamo sikaayauvaadiri yookaama kioo Amoroona oyaivakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyauvaa hau kieveravai.

¹⁷ Hau kiooduu Anutuugo Aaparahaamaa ari kua kias teerama kioo kias mmuu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaay-oovainna Iyiipa kaayau variravai.

¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovoona tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovoona gioonna kiaapu Iyiipa varuuyara diravai.

¹⁹ Diao vainno iya tafaayovainna unnakua tiao mmoori maisavaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikiataa mmata kiooyauvaa vitada mmaanai kagaari kiooduu putiravai.

²⁰ Iyauvaa kagaaru suaivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uduu rikioo vitoo hatauma ari nnauvaki yapa kiooduu taaravooma kuraaga taika kiooduu

²¹ vitoo mmaanai yapa kiooduu Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai.

22 Virududuu yokooduu Iyiipa vitaira vaidiia ngiari tinni yoketaa mmuakiaayauvai inna kiaa mmuduu ivo kieetavai roosiima varioo kuaivaa yoketayoketaama kua tioo ari mmooriivaa ari vookaraama iiravai.

23 Musiinna nuanuuvoo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo rikioo (40) ivo ari seena Isairaiya taanaree kiaa vioo

24 tooduu Iyiipaa vaidi voovoono inna seena voovai ruputuoo varuduu innara kiaa kioo Iyiipaa vaidiivaa sai ruputu kioodoo putiravai.

25 Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuugoono kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyiipaiyasidiri iya vitee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori iikiau aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiaa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai.

26 Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isairaa vaidiivaitana rapuduu rikioo iya rapiraivaa uuda rainee kiaa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiita ngiingiitama rapuaannee?

27 tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa ruputuuvoono numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiyara haitatuunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiiki yapaannannee?

28 A nau Iyiipaa vaidiivaa ruputuduu putuneema ni ruputinarainna kianne?

29 tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari voopinnaa vaidivai oro ivaki varioonnonno mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

30 Mmata kioo varududuu nuanuuvoo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnutuuvoo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyauvakidiri iki-aivo tooduu haitatuunnonno tooduu hama yatariivaa apuuyauvaa ikiaivo tooduu aasannauduu rikioo aangeraivo ivakidiri inna too vairavai.

31 Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiaa vuduu rikioo Udaanga Anutuugaa kuaivo ivakidiri tunoo:

32 Na i rubuungainna Aaparaahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai.

33 Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitanau uyannaivaitana utu rada kiee kati dianee.

34 Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuaani na iya rateera akuaivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuauvai. Aanna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuanee. Udaangaivoono Musiinnaata itaa kua tiravai.

35 Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isairaiya ooqoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatuunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannannee? tuuvaa vaa Anutuugoono tuduu iyara dira kieetavai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuugo tuduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikiaivo too varuduu apuuvoo hama aasannauvakidiri aangeraivo ivaara innaata kua tioo kiaa kookieema kieeravai.

36 Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipavakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa Iyiipavakidiriataama nnoori sorovaraivaa nnutuuvoo Kookee Nnoori ivakidiriataama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriataama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai.

³⁷ Ii vaidi Musiiva ivoono gioonna kiaapu Isarairaiya kiaa mmioo tunoo: Anutuugoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diauneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngiikidiri diitaanaravaivee, tiravai.

³⁸ Ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosin-naivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama varioo taapi Sinaivaudiri aangeraivo innaata kua tiao Anutuugaa kuaivaa inna kiaa mmuuvaatama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiada iida ta yoketaama variaarayauvaa Musiiva ti kiaa ti mminaraivaara vareeravai.

³⁹ Musiiva Anutuugaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya oooqoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai.

⁴⁰ Yaata utida varida Musiinna vayaan Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiai ta iya kiaivau-giataama kuaaravee. Musiiva Iyiipadiri ti vitoo nnuuvo mo deepiinno kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnaanoo,

⁴¹ kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosi-ima iima kiada innara puaraiyauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai.

⁴² Nnooduu rikioo Anutuugo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uuduu rikiada iya suai kuraaga aakiapuaiyauvaa ngiari ausa mmudu-uyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara nnaaruuaa forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isarairaayaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuyauvaki (40)
mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puaraiyauvaa ruputu kiada
hudada varuu suaiyauvaki
hama ngia niyara iiravai.

⁴³ Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Morokaa buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.
Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo Robaanaa
mmannammannaivaa aakiapuaa roosiima
iima kiada apu varada nuairavai.
Ii unnakua anutuu ivaitana mmannammannaivaitana
ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaaraivaara
ngia iima kieeravai.
Ivaara fai na ngii titaa kinai
ari ngieera voopi eeyaara vida
yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki kuatee.

Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴ Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti rubuungainna buruqa nnau-vaki Anutuugaa Mmannasaivo ivaki varuu nnauvaa heeka kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa vaa Anutuugo Musiinna buruqa nnauvaara kiaa mmioo vitauvaugiataama ii nnau ivaa heekeeravai.

⁴⁵ Nnaagiai ti rubuungainna ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata yoketaivaa nnutuuvo Kanaanara vida ngiari giokiaiya buruqa nnauvaa iya mmuuvaa apu varada viravai. Vuduu too Anutuugo yoosinnaa mmaayootaa gioonna kiaapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisi varada viravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasipama vainnonno numa Davutiiva varuu suaivaki homo vairavai.

⁴⁶ Vauduu too Anutuugo pinaama Davuitiinnara yoketauduu rikioo ivo inna yaparainno tunoo: Fai neenoo Yakoopaa Anutuugaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanarannee? Vara hama na heekaanarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Anutuugo inna ooqoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soromoonoono heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuugo ngiau aapu variivoono hama vaidiiaa heekeera nnauyauvaki varivai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivoono tinoo:

Ngiau aapu inna na variaa mmaataivovee.

Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.

Datai nnauvai a niini heekaanarannee?

Dee mmaatavau na kati hara kiae varinarannee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa

neenoo iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunninniida Mmannasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmiaayavee.

⁵² Mo ngii rubuungainnaano dee forofetaayaida hama maisa mmoori-iyauvaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safuuvo tiinaraivaara kiaa kookieema kiada tuuya ruputuduu putiravai. Aa suai aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutu-aiya kooyaa inna vitaida inna ruputuduu putiravai.

⁵³ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aangeraiya tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavaivee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiia sikauiyauvaadiri Sitipaanaa ruputuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnanna-tooduu avai girikairavai.

⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauuduu too reeri ngiau aapuuvaki too vainno tooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tooduu Yisuuva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai.

⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa dioo vainoo, tiravai.

⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnaida akiairauduu seenada vida inna suvai kiera-vai.

⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vaidi utu raririima rada vida yoosinna tooy-aiivaki kagaari kiada sikauiyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiiaa inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvo Sauruusaa yuku oyai vainivau yapeeravai.

⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauiyauvaa habati kiada kagaari kagaari-ida mmannaana utida ruputida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mmannasaivaa ee varaanee,

⁶⁰ kiaa kioo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanna roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaavaara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kiaa kioo putiravai.

8

1-2 Ivo putuuvaara Sauruuso aikioovaivee kiaa kioo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuugaa yaagueeqauyaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa ruputuuya mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

3 Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ruputu taikaanaree kiaa iya nnauyauvaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidiiyaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiia kiaa mmiravai

4 Oovi nnauvaki yapa kiooduu vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

5 Kiaa mmida varuduu Piriipo yosinna Samariaivaki vioo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kooyaa iya kiaa mmiravai.

6 Kiaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikida ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai.

7 Ivo mmagia maisaiyauvo vaidi aakiaiayauvaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuqinnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuqinneeravai.

8 Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa itaama uuvaara gioonna kiaapu yosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

9 Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba suai ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiarairavai.

10 Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kiaa kioo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmooriivaa teeda nnaasu vaida tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee,

11 kiaa kiada inna mmoori ari vookarauvaara airi suai nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai.

12 Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaaaraatama iya kiaa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidiiyaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai.

13 Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kiooduu iva Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno varuduu too ikiee kiaa kioo yaaku vuatavuatainno variravai.

14 Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petoroosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai.

¹⁵ Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareeravai.

¹⁶ Piriipo iya nnoori apuu suaivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa nnaasu ttoo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai.

¹⁷ Petooroosoya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmanasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸ Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuuvaa Simoono too oro sikauyauvaa varoo numa Petooroosaya Yuvuaanaya mminaree kiaa

¹⁹ tunoo: Aa yaagueeqa aavaa niita ni miatee. Ni mikiai fai na vaidi voovaaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variaivee,

²⁰ tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: A yaata utuee Anutuugaa yaagueeqaivaa kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kiee varaanarinna kiannanoo. Ivaara inna aikioo ai sikauyauvaa tasipama ikiaivaki kuane.

²¹ Hama i ausa tinniivo Anutuugaa avuuvau safuuma vaivaara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannanoo.

²²⁻²³ Na i tauko i seenaiya i yaatairaivaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuannaivaa ivo rugaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Simoonoono Petooroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaata niyara yaaku varaatee. Ngia kiaa kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai.

²⁵ Petooroosoya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variaiya kiaa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoo sinna vo yoo sinna mmata Samariaivaki vau yoo sinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiivaata tiravai

²⁶ Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnamminaiyauvaa teerainna viee aataruuvu Yerusareema pikioo yoo sinna Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuane, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai.

²⁷⁻²⁸ Aangeraiivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gioonnaivaa nnutuuvu Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuugaa ari ausa mmuduuyaivaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaraivaa puara hoosaivo utu raririiravaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuoo varuduu

²⁹ Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaraivaa vainima nookianee,

³⁰ tuduu rikioo seenoo kaaraivaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuduu rikioo inna yaparinno tunoo: A yaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee?

³¹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voovoono ni giaa ni minai fai na rikiaanaravee, kiaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaraivau karoo inna tasipama varioo rikieeravai.

³² Rikiooduu Itoopiaa vaidiivo Anutuugaa kua fafaara voovai yaaruoo tunoo:

Vaidiia puara sipisiipaivaa vitada

ruputuaara iiraivaa roosiima
iya inna vitada viravai.

Iya puara sipisiipa nnaakaraivaa yausiivaa
hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima
ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.

³³ Vaidiia kumina vaidivaivee kiaa kiada uuduu
hama inna seena inna tasipama
kuatinaraivootauduu rikiada
hama kua pinaivaa kiaa safuurama kiada
unnakua kiaa inna rputiravai.
Vaidiia inna rputuduu
ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara
hama kava voovoono inna sidinnaidiiyara
vo kua voovai tiravai.

³⁴ Itoopiaa vaidiivo yaarummua taika kioo Piriipaa tunoo: Ni giaa ni
mianee. Porofetaivoono giaara tiivainnee? Ariiyara tiivainnee? Vara ari
voovaara tiivainnee?

³⁵ tuduu rikioo Itoopiaa vaidiivo yaaruuvaudiri Piriipo mmayaaya yoke-
taivaa Yisuunnara inna kiaa mmiravai.

³⁶ Kiaa mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya too vauduu Itoopiaa
vaidiivo tunoo: Nnooriivo aa vainoo. Mo hama vo aataru voovoono ni
suvuainaravai. Inna aikioo na nnoori varaanarannee?

³⁷ (tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo: Fai a ai ausa mmuduuya mmuaki-
aavai Yisuunnara kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinaravaivee, tuduu
rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa
Mmaapuvaivee, kiaunoo.)

³⁸ Ivo itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaavuaa kaaraivaa utuanee tuduu utu
kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiivootama Piriipaya nnooriivaki vida
Piriipo nnooriivakidiri inna apiravai.

³⁹ Apu kiooduu nnooriivaa pikiada nnuu saivaata Mmannasa Yoketaivo
Piriipaa vitoo vioo kieeravai. Vioo kiooduu Itoopiaa vaidiivo buaama
tooduu kuminauduu ari aataruuvau vioo sirigainno viravai.

⁴⁰ Vuduu Piriipo oro yoosinna Asotoo varuuvuaara gioonna kiaapuuya
nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki
nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo
ngioo ngioo numa nnaagiai yoosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

9

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai
(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

¹ Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauru-
uso Udaanga Yisuunna gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuoo
iya rputinara iravai. Iinno varioo Anutuugaa kati puara hudeera vaidi
kieetaivaasi oro

² yanaiyauvaara yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa
gioonna kiaapuuya Damasakuusa nuunaira nnauyauvaki variyai mminal
teeda iya inna tasipakio gioonna kiaapu vaa Udaangaivaa aataruuvau nu-
airaiyara buaama roo nuainno teenai vaidiiaata gionnaiyaatama inna
teeda vaikio too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki
yapaanaraivaara viravai.

³ Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yoosinna Damasakuusa vainima vuduu
mmeekiaivo ngiau aapuuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima
ruvuahoo inna suvuaduu

⁴vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmoori mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannavainnee?

⁵tuduu rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gioononna kiananee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Na Yisuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannano.

⁶Inna aikioovai. Diitee yoosinnaivaki kuanee. Vino fai vaidi voovoono a iinara aataruuvaa fai i kiaa i mmimaravee, tiravai.

⁷Tuduu vaidi Sauruusa tasipama vuuya dida vaidi iya ausaiyauvo nnikiarauvaara iya hama kua tiraيدا mmanna kuaivaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teeravai.

⁸Hama tooduu Sauruuso mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avu-
uvo upisuuduu inna tasipama vuu vaidiyya inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu

⁹ivaki varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvo arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa nneeravai.

¹⁰Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvoo Ananiaaso varioo inna tinni avuuvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tioo tunoo: Ananiaaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo,

¹¹tuduu rikioo inna tunoo: Diitee viee yoosinna vuutaivau vai aataruuvaa nnutuuvoo Safu Aataruvai ivaugiataa viee vaidiivaa nnutuuvoo Yutaasaa nnauvaki viee yoosinna Tarasaa diaa vaidi Sauruusaara yaparakianee. Ivo ivaki yaaku varoo varinoo.

¹²Ivo vaa inna tinni avuuvo hanigiaikio aiyaa ari vookarai aataruuvaa taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gioonna kiaapuuya ii vaidi ivaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gioonna kiaapu Yerusa-
reema variaya kaayau ari vookara ari vookarau maisau mmooriyyauvaa iya uuvaa vaa ni giaa ni miaavai.

¹⁴Aanna makee ivo Damasakuusa ngioo Anutuugaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuvaa rikieera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee,

¹⁵tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuanee. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiau-
vai. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyaatama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isarairiyaatama niyara kua kookieenaraivaara na inna mmataama kiau-
vai.

¹⁶Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaa-
naraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷Tuduu rikioo Ananiaaso vioo vioo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aakiaivaki vioo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kuaa ngiee toonnaivoono Udaanga Yisuu Kirisiiva ivoono ni titaikiai na ngiaunoo. A avuuvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i suvuakuaiveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo,

¹⁸tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyauvo Sauruusa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiivo inna nnoori apira-
vai.

¹⁹Apu kiooduu ivo yeenna nnoo varuduu inna yaagueeqaivo kava vaira-
vai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuusaiya kuaa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasipama variravai.

²⁰ Varioo iya tasipama varuu suaivaki akiairauduu Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiasa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuugaa Mmaapuuvovee,

²¹ tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna kiaapu Yisuunna nnutuuvaa rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmooriivaa iinno iya ruputuuvonnee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vitoo kava vara ranoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee?

²² tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiasa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyauvai taika kiooduu iya nuunaida Sauruusaa ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai.

²⁴ Kua yeena rauduu gioonna kiaapu vooya iya inna iikiaara kuaivaa numa inna kiasa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenagieena ikiannag-isanna Yutayaa vaidi iya vagiaamunnaivaa keegiai yauvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivaara iiravai.

²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidaadiri vitada oto yoketaama mmaanai reemma kiooduu mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

²⁶ Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiasa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiai inno iinoo,

²⁷ tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidi iyaasi vioo innara iya kiasa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisi-inna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiasa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara yaagueeqama kiasa mmuuvaraatama iya kiasa mmiravai.

²⁸ Iya kiasa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosin-naivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai.

²⁹ Kiasa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereengaa kua rikiooyaata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna ruputuaara iiravai.

³⁰ Ruputuaara uduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

³¹ Vuduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nu-unauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidi iya rapuaara iiravai. Hama iya rapuaara uduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu vo gioonna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Petorooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki mmooriivaa iiravai

³² Petorooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuugaa gioonna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai.

³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai karasaidiri taaravooma nuanuuvo taika kioodoo ivo homo ari mmaataivau nnaasu vainno variravai.

³⁴ Vainno varuduu Petorooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuginnainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaanee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai.

³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaata inna tooduu iya ausaiyauvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gioonnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu iva oyaivo fayaiyo hayoovaa roosiivo yoketaa fayai. Ii gioonna ivo makemakee mmoori yoketaivaa iinno mmanna haipuuyara boo tioo iya tasipama mmooriivaa iinno variravai.

³⁷ Iinno varuduu rikioo nniitareeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieeravai.

³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaitana innasi titooduu vida yaagueeqama inna kaa mmida tunoo: Makee tinai tiisi ngianee,

³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasipama nniravai. Ngioo ngioo numa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvui kiada varida ratada Dorokaaso varuu sauvaki iva uyira raiva uuyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavitaava-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu

⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai.

⁴² Iya vitauduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua iva rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi iva mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

10

Petoroosooya Koneriia kua tiravai

¹ Vaidi voovoono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriia kaayau (100) rapira vaidi Rooma varuuya kieetavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee.

² Koneriia ari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaata Yutayaiya Anutuugaara ausa mmuduu mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuugaara yaaku vareeravai.

³ Vo suai voovaki suaiyo hanigiooduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvo hanigiooduu Anutuugaa aangeraivo tuma innaata kua tioo tunoo: Konerii-o, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatuunno aangeraivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannannee? tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Anutuugo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo.

⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara maavee tikio ngiaivee.

⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraivaa vainima vaivaki varivaivee,

⁷ kiaa kioo aangeraivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo vioo kiooduu too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammuaувaitanaata ari rapira ngiaammuaу voovai vaa Anutuugaara arinaima rikioo inna nnaagiai nuairaivaatama tuduu

⁸ innasi nnuduu rikioo aangeraivo inna tuu kuaivaa kiaa mmi kioo titooduu yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidada vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petorooso nnau veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai.

¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uduuu gioonniaya yeennaivaa teeraida varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvo hanigooduu ivo ari vookaravuaа teeravai.

¹¹ Tooduu rikioo ngiau aapuuvo rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai.

¹² Vauduu Petorooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai.

¹³ Varuduu rikiooduu Anutuugaa kuaivo innaata kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu khee huda nnaanee,

¹⁴ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuugo oqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvaivee,

¹⁵ tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee,

¹⁶ tuduu rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuugo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷ Vuduu rikioo Petorooso inna tinni avuuvo hanigooduu ari vookaravuaа ivo toovaa oyaivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiiya Koneriiva titooduu vuuya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaida

¹⁸ aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petorooso aavaki variinne?

¹⁹ tuduu rikioo Petorooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmannasaivo inna kiaa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nookiaanoo.

²⁰ Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuanee. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Petorooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaannee?

²² tuduu rikiaida iya inna sai tunoo: Ti kieeta vaidi Koneriivaano aiyara ti titaikiai ta ngiaunnano. Ivo safu vaidivai varioo Anutuugaara yaagueeqaikiai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa ki-aavai. Anutuugaa aangeraivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petoroosaa

tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiada ta ngiaunnaanoo. Kua vooyauvai a tino i kuaivaa rikiaanara ti tikiada ta ngiaunnaanoo,

²³ tuduu rikioo Petorooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasipama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petorooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai.

²⁴ Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu voo-yaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai.

²⁵ Iyara faannaida varuduu Petorooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa mmuduuyaivaa inna mmuduu

²⁶ Petorooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kianee. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee,

²⁷ kiaa kioo Koneriinnaata kua kiaa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvuai kiada varuduu

²⁸ Petorooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari vooppinnaiya nnauyauvaki vioo iya tasipama variiivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraivaara vaa Anutuugo ni vitaivai.

²⁹ Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tiraina makee tikiai ngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niiyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kiooduu iqii suai ivaki suaivo hanigiooduu aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nini nnauvaki variee yaaku varee vari-aaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno

³¹ tunoo: Konerii-o, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuugo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuuya sikau mmira mmooriyauvaara yaata utivaivee.

³² Vaidi voovai titano yoosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara yaparinno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai nnaba tuginneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaravaa vainiivau vaivaki varivaivee.

³³ Aangeraiivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiiva titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi yoketaakuainna tiisi ngiannanoo. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuugaa avuuvau varida ivo i kiaa i mmuu kuaivaa rikiaaraida ta faannakiaunnaanoo. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiaa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petorooso iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiaunoo. Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaa aataruvai mmioo inna kutaavai.

³⁵ Mmuakiaa mmataiyavunudiri voovoono Anutuugaara nnoonnavavee tioo inna mmemmaana vioo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuugo innara inna yoketaainoo.

³⁶ Anutuugo ta gioonna kiaapu Isairairiya ti kiaa ti mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapuya udaangavai viravai.

³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kioodoo ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai.

³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoke-taivaatama Nasareetaa vaidi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaara Yisuuva vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno mmoori yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuqinneeravai.

³⁹ Mmuakiasa mmooriyauvaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusa-reemaivakiaatama iya uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kioodoo putuduu

⁴⁰ taaravooma suaivaki Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avuuyauvunu nuairavai.

⁴¹ Hama mmuakiasa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuugo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuugo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai.

⁴² Ivo yaagueeqama ti kiasa ti mmioo tunoo: Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida Anutuugo vaa inna mmataama kioovoona gioonna kiaapu vaa putuaiyaata hama putuaiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaara iya kiasa mmiateera ti tiravai.

⁴³ Vaa nnaaruaa vaidi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoona innara kutaavaivee tino fai Anutuugo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tiravai. Petorooso iya kiasa mmioo itaa kua tiravai.

Ngiri voopinnaia Mmannasa Yoketaivaa vareeravai

⁴⁴ Petorooso itaa kua tioo varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiasa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai.

⁴⁵ Tuoo vuduu hama Anutuugo Yutayaiya nnaasu ari Mmannasa Yoke-taivaa kati iya mmirama kioo ngiri voopinnaiaatama mmiravai. Mmuu-vaara Yutayaa vaidi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petoroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai.

⁴⁶ Nnikiaraida rikiooduu iya ngiri vo kua vo kua hama tauraa rikiooyauvakidiri tida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

⁴⁷ Tuduu rikioo Petorooso Yutayaa vaidiia tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya tiinikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaanoo. Gioono iya oqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuaarannee?

⁴⁸ Kiasa kioo tuduu iya Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kioodoo Petorooso kiisa suai iya tasipama varinaraiivaara iya inna yaparairavai.

11

Petorooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kiasa mmiravai

¹ Ngiri voopinnaiaatama Anutuugaa kuaivaa rikiada varoovaara aposoroo vaidiiaatama mmuakiasa Yutayaivaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama rikieeravai.

² Ivaara nnaagiai Petorooso ngioo Yerusareema vuduu rikiada gioonna kiaapu ngiri voopinnaiaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo:

³ Ai, vaa a ngiri voopinnaa vaidi hama ngiri mmamma hatokeeraiya nnau voovaki vee yeennaivaa iya tasipama nnaannakuavee, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Petorooso mmuakiaa kuavai ngiari voopinnaiya tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kiasa mmioo tunoo:

⁵ Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiivau vairavai.

⁶ Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairiyauvoota fai mmararaa roosuuyauvootama yanaya-paiyauvoota ngiaammayauvootama ivaki variravai.

⁷ Varuduu tee na rikiaaduu Anutuugaa kuaivo niita kua tiao tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiese huda nnaanee,

⁸ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo oooqoo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnauvaivee,

⁹ kiaaduu rikioo keenaa Anutuugaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kiane,

¹⁰ tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuakiaayavai kava ngiau aapuuvaki voo kieeravai.

¹¹ Vuu saivaata taaravooma vaidiiaa Kaisariaadiri niisi titaa kiooduu nnuuyaano numa nnau na hara kiese varuuvaki nniravai.

¹² Nnudu rikioo Mmannasa Yoketaivoo ni giaa ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuane, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigoo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasipama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai.

¹³ Kuaannaduu too aangeraiivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiasa ti mmiravai. Aangeraiivo inna kiasa mmioo tunoo: Vaidiiaa titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiivaa nnutuuvo Simoono Petoroosaa sunada aapi ngiatee.

¹⁴ Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiasa i mminai mmuakiaa ai seenaiyaatama rikikio Anutuugo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵ Na kua tinaree kiasa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiyaa tuuneema iyayaa tiiravai.

¹⁶ Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiasa ti mmuu kuaivaa na kava rikieeravai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

¹⁷ Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaanaduu Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuugaa mmooriivaa uuda rairavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kiooduu Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnava. Anutuugo tuduu ngiari voopinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variraivaa vareeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuya mmooriivaa iiravai

¹⁹ Vaidiiaa Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigierayaatama mmoori maisaivaa uuduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yoosinna Adiookiaa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kiasa mmiravai.

²⁰ Kiaa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooyaatama oro Adiookiaa varida ngiari voopinnaiyaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai.

²¹ Kiaa mmuduu rikioo Udaanga Anutuugaa yaagueeqaivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²² Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiada Panapaasaa titooduu Adiookiaa viravai.

²³ Vioo vioo oro varioo tooduu Anutuugo gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoketauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo; Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueeqama nnaasu variatee, tiravai.

²⁴ Panapaaso vaidi yoketaavai varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Panapaaso vioo yoosinna Tarasaa nuainno Sauruusaara buaama roo nuainnonno tooduu

²⁶ inna too vauduu sunoo Adiookiaa viravai. Iwaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivaitanaasi nuunauduu mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiain nuaira nnutuuvaa vareeravai.

²⁷ Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai.

²⁸ Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuvo Akapaaso diitooduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiain mmuakiaa mmatauvau vainaraivaara kooyaa iya kiasa mmiravai. Nnaagiain vaidi voovai nnutuuvo Karautiiva Roomaiya kieetavai varuu suaiivaki aarareeraivo vairavai.

²⁹ Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyauvai yapa kiada saiyauvai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraivaara kua yeena rairavai.

³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Sauruusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

12

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

¹ Ii suai ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Herooto vaidiiya tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarayauvaa iya mmiravai.

² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuauya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanna Yakoopaa utida paipa avaikarauvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kiooduu putiravai.

³ Putuduu too Herooto tooduu Yutayaa vaidiiya ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuauya Petoosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puuqairavaa tasipama huda kiada buusa nneera suaiivaki

⁴ ivo tuduu Petoosaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ari rapira ngiaammuaui vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taaramada numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodoono numa dida vaidada vuduu

kava voodoono numa ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigiataivaa nneera suaivo taika kino rikioo Petooroosaa vitoo Yutayaiya avuuyauvunudiri ruputinaree kiaa yaata utuoo faannairavai.

⁵ Faannauduu rikioo Petoorooso oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuugaata kua tida yaaku va-reeravai.

Aangeraivo oovi nnauvakidiri Petooroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petooroosaa vitoo gioonna kiaapu-uya avuuyauvunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kiaa uuduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitanana vuaivo Petooroosaa sainai duduu vuauivo sainai duduu Petoorooso tammaivaki vuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kiooduu vauduu rapira vaidiia sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai.

⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraivo akiairauduu Petoorooso vuru vainno varuu nnauvaki tuduu mmeekiaivo ruvuahooduu aangeraivo inna yaapusaivaidiri utu korokoroonno inna yuruunno tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu

⁸ aangeraivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuanee, tuduu rikioo ivo tuuvaugiataama iima kiooduu tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiraivaa vara uyuee ni nnaagiai ngia-nee,

⁹ tuduu rikioo Petoorooso inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraivo kutaa inna vitoo mmaanai vuuvaara hama tuqinnama rikieerama kioo vuenname kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuvu hanigiaikiai na taunoo,

¹⁰ kiaa vida rapira ngiaammuaui tauraivaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida tooduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yoosinnaivaki vi-raivo vaa ari mmaara hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaitana yoosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraivo akiairauduu Petooroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kiooduu Petoorooso aangeraivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno arinaima rikioo tunoo: Aanna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraivaa titaikio tuoo Heroootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiia ni iikiaaree kiaa aataruuvakidiri ni vitoo aapi nninoo,

¹² kiaa kioo arinaima rikioo vioo ngiaammuaui voovai nnutuuvo Yu-vuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnau-vaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu

¹³ oro mmaanadiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiaatanna voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kiaa

¹⁴ rikiooduu Petooroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hateerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petoorooso mmaanai aammiauvau duoo vainoo,

¹⁵ tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuuinna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petooroosovee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeraavoono kua tinoo.

¹⁶ Itaa kua kiaa kiada varuduu Petoorooso mmannammanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiarairavai.

¹⁷ Nnikiarauduu rikioo Petoorooso ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuataainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai

yapoovaara iya kiaa mmiravai. Kiaa mmi kioo tunoo: Oro Yakoopaata ti seena vaa ausa hanigieeraiyaatama kiaa mmiatee, kiaa kioo ivaki iya pikioo ari vo yoosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸ Vioo kiooduu vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiiya pinaama nikiaraida tunoo: Petoorooso deepiinno kuainnee?

¹⁹ tuduu rikioo Herooto tuduu Petooroosaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparinno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya ruputuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yoosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰ Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuuyara inna ausaivo nnanatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiaara viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiiavaa nnu-tuuv Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Herootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapiraida mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yoosinna ivaitana Herootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmaataivau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo:

²² Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvono kua tinoo.

²³ Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuugaa nnutuuvaa ngiau aapu yapoovaara Udaangaivaa aangeraiivo inna uduu mmimmiyaavu inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

²⁴ Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa varada nuaida varida mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaammua voovai nnutuuvu Yuvuaano vuai nnutuuvu Marakaan-naatama vitada vida Yerusareema pikiada viravai.

13

Mmannasa Yoketaivo Panapaasaya Sauruusaya mmatairavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiya varuduu vooya vitaira vaidiya variravai. Iya nnutu-uyauvo voovai nnutuuvu Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvu Simioono vuai nnutuuvu Naisiaava yoosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvu Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Herootaa ferengaanna tasipama varuu-vaa nnutuuvu Manaino voovai nnutuuvu Sauruusootama variravai.

² Iyaano Anutuugaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuugaa mmida varuduu Mmannasa Yoketaivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kiki ai mmoori na ivaitana mmiauvaa varaatee,

³ tuduu ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvoota ngiari yaaku va-reeraivootama taika kiooduu iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kiooduu viravai.

Panapaasaya Sauruusooya mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴ Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titovaitana Adiookiaa pikiada yoosinna Saraikaa vida ivakidiri siipaivaa

varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo

⁵ Ivaki vau yoosinnaivaa nnutuuvo Saramii kuaaree kiaa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶ Iya vida Kuporoo mmataivaugiataa vidada oto yoosinnaivaa nnutuuvo Papoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvo Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai.

⁷ Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvo Serekiiva vuai nnutuuvo Pauruuso tinni yoketaa vaidivai varioo Parayisuunna seena vaidivai variravai. Varioo ivo Anutuugaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Pana-paasaya Sauruusayara aayanna tuduu innasi nniravai.

⁸ Nnuduuvaa saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Eromaavavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai.

⁹ Hanigiaanara uuduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nnutu vuaivo Pauruusaa aakiaivaki suvuau kioodoo ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno

¹⁰ tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmoori yoketaiyauvaara a ooqoo kiannano unnakua tira maisa aataruuvo i suvuaikiai Udaanga Anutuugaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannano.

¹¹ Aanna makee Anutuugo irisaivaa i mminaravai. I mmينو i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuginnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisinno sooniruduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gionna kiaapu voovoona inna yaakuuvaidiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai.

¹² Buaama roo nnauduu kieeta vaidiivo Anutuugo itaama uvua too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaa ivo kaayauma nnikiarairavai.

Pauruuso mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiookiaa variravai

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairaiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri siipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varuduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai.

¹⁴ Vuduu rikiada iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisi-tiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiookiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai.

¹⁵ Hara kiada varuduu vaidiiva Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama yaarummua taika kioodoo nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Pauruusaata inna tasipama nuauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngietama nnida gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaaki-aivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuatainno iya tunoo: Ni seena Isarairaiyaata ngia ngiari voopinnaiya aavaki varida Anutuugaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Aa gionna kiaapu Isarairaa aaya Anutuugo tauraa ti rubuungainna mmataama kioodoo iya ngiari voopinnaiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa

varida kaayau gioonna kiaapuuya suvuauduu Anutuugo ari yaaguee-qaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo

¹⁸ koo mmuyai gaanga yosinnaivaki yapa kiooduu taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutuugaata nunuraanurai kiaa rada nuauduu hama ivo iyara inna nnannateeravai.

¹⁹ Hama ivo Isarairaiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai.

²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiia mmataama kiooduu varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaivaki taika kieeravai.

²¹ Taika kiooduu iya kieeta voovaara Anutuugaa yaparauduu rikioo vaidi-ivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvu Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitooava iya kieetavai yapa kiooduu ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai.

²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuugo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuitiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuitiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmimo ivoono yoketaama inaravaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

²³ Ii vaidi Davuitiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisunna Anutuugo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraiavaara inna tuduu diiteeravai.

²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaivaki Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hani-giada yoketaama varikiai na nnooriivaa ngii apinaravaivee,

²⁵ kiaa kioo kiisa suai ari mmooriivo taikaanara uuduu ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairavovee. Hameetavee. Ni nnaagiai nninaraivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aaparahaamaa sidinnaidiiaatama ngia ngiengie vooppinnaiya aavaki varida Anutuugaa ngingii ausa mmuduuya mmi-raiyaatama rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nniivaivee.

²⁷ Gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyaatama ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraiavaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki yaariraiavaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieerada iya kua pinaivaki Yisunna yapa kiooduu putuuvaara forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai.

²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa buaida varida ivaudiri inna ruputuaree kiaa buaidada tooduu kuminauduu rikiada Piratuusaa tunoo: Eenoo tinai iya inna ruputuatee,

²⁹ kiaa kiada Anutuugaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kiooduu yatari sagaivaudiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai.

³⁰ Hau kiooduu Anutuugo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo

³¹ kaayau suai mmatayaa nuauduu iya Karirayaivakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidaaya inna teeravai. Inna tooyaano

aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya innara iya kiasa mmiaavai.

³² Iya kiasa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaaravee. Anutuugo nnaaru ti rubuungainna ari kua kiasa teerama kioo kuaivaa iya kiasa mmuuvaa

³³ aanna makee iya sidinnaidiyya tiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitoovaara ivo tiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagiai vau kuaivaki Anutuugo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davuitiinnaata

kua kiasa teerama kiasa kua ivaa

ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa

fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kiasa kioo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaara tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo

aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo

fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davuitiiva varioo Anutuugaa mmooriivaa iima taika kioo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kioodoo vainno nnabaivo uudairavai.

³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuugo tuduu putuuvakidiri diitoovaa nnabaivo hama uudauvaara tiivai.

³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngia mmuakiaaya arinaima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnaano. Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararaivo fai taikano rikioo mmamma dummukiara kati hara kioo varinaravai. Anutuugo Musiinna mmaanna kiasa mmuu kuaivaidiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivaara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnaano.

⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisii nninarainnoo kiasa ngiingii variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee.

⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi nniki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.

Ngia pinaama nnikiaraida

airi yaata utida putuatee.

Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iikiauukai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.

Fai vaidi voovoono ivaara ngii giaa ngii minai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.

Ivaara ngia pinaama nnikiaraida

airi yaata utida putuatee.

Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruso ii kua ivaa kiasa taika kioo Paurusooya Panapaasaya nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai kuaara uduu gioonna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira suai voovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kiasa ti mmiatee,

⁴³ kiasa kiada nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai vuduu gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiya vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasi-pama nuauyaatama ivaitana vata rada viravai. Vuduu rikiaada ivaitana

iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugo ngiiyara yoketairavai. ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai suai kati varira suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ii yoo sinna ivaki varuuya numa varida Anutuugaa kuaivaa rikiaara nniravai.

⁴⁵ Nnudu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateeraivaa kua iya nnannatooduu Pauruusaa kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai.

⁴⁶ Tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aatuurama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunnava. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa variraivaa oooqoo kiaavai. Oooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi kuaaravai.

⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuugo ti kua ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
ngieenoo ngiari voopinnaia
tooba roosiima ni kuaivaa kua kookieekiatee.
Na iya vatee aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa
fai ngia mmuakiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa mmataavau variaya
kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua iava kua taika kiooduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya rikiada sirigaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoke-tairavai. Yoketauduu Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraiyaano ausa hanigiada Yisunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kua mmuduu rikieeravai.

⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiiaatama ngiari voopinnaa nnutu ruaa gioonnaia Anutuugaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kua mmuduu rikiada vida Pauruusaya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titooduu viravai.

⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufukuufaiyauvaa hatutuooma kiada yoo sinna Ikonii viravai.

⁵² Vuduu Adiookiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraia Mmannasa Yoketaivo iya svuauuduu kaayauma sirigairavai.

14

Pauruusooya Panapaasaya yoo sinna Ikonii variravai

¹ Pauruusooya Panapaasaya yoo sinna Ikonii vida ivaitana tauraa uunaqu-uneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari vookarau mmayaayaivaa iya kua mmuduu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaata ausa hanigiada Yisunnara kutaavaivee tiravai.

² Tuduu Yutayaa vaidi vooya hama Yisunnara kutaavaivee tuuya ngiari voopinnaa vaidiiaata kuaivaa murumuru tida Pauruusaya Panapaasaya kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu ivaitana hokoba suai ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kua mmida variravai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketauvaa iya kua mmida varuduu Anutuugo ari yaagueegaivaa ivaitana mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuugo iyara yoketau aataruuvu kooyaa vairavai.

⁴ Vauduu gionna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano voovau-
giataa yaata utida Yutayaa vaidiiyara yoketauduu vooyaano voovau-
giataama yaata utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵ Yoketauduu vaidi ngiari vopinnaiyaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari
kieetaiyasi nuunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida
sikauyauvaa habati ivaitanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai.

⁶ Kua yeena rau kiooduu ivaitana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovau
vida mmataivaa nnutuuvo Rukauniaa vau yoosinnaivaitana vuaivaa nnu-
tuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee vida mmata vainiivau vau
yoosinnaiyauvakiaatama vida

⁷ mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Rusutaraa variravai

⁸ Vaidi voovoono Rusutaraa hara kioo varuuvo ari kaanaa ausaivakidiri
inna yukuuvaitana maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara kioo varu-
uvoono

⁹ Pauruuso kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieravai. Rikioo varuduu
Pauruuso tooduu vaa ivo ari yaataivaki yaagueeqama tunoo: Fai ivo ni
tuginnaanaravee, kuaa varuduu Pauruuso ivo itaama yaata utuuvaa rikioo
inna too nnaasu vainno

¹⁰ pinaama innaata kua tiao tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma
ngiau diee vakianee, tuduu rikioo akiairaama diitoo nuairavai.

¹¹ Nauduu teeda gionna kiaapuuya Pauruuso uuvaa teeda ngiari kua
Rukauniaa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hani-
giada vaidi kiada tiisi tummuanoo,

¹² kua kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuvaa innara
tunoo: Suuso, kua kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo:
Homiiso, tiravai.

¹³ Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiivo ngiari
nuunaira nnau pinaivo yoosinna tooyaivaki vauvakidiri ngioo varioo puara
burimakauyauvaata mauraiyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki
yapa kioo ivo gionna kiaapuuyaatama Pauruusaya Panapaasayara buri-
makauyauvaa kati iyara ruputu hudaara iiravai.

¹⁴ Ruputu hudaara uuduu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya
Pauruusaya iya iikiaaraivaara rikiada iya iida Anutuugaara rakanoo raara-
noo kiarainnoo kuaa vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira
rairaiyauvaa rapasi kiada gionna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada
vida aayanna reeda tunoo:

¹⁵ Vaidiso, ngia aaniira itaama iikiaara iikiaannee? Ta ngii roosiima
mmanna vaidivaitanavee. Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa
ngii gaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuugaa tua-
naivaara kutaavaivee kiatera ta ngiaunnvai. Anutuugo kutaa variivoono
mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuaraivaa iima kioo mmuakiaa mmin-
naa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai.

¹⁶ Tauraa varuu gionna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyau-
vunugiataama iikiatauduu Anutuugo ee-oo tuduu iiravai.

¹⁷ Ivo ngiau apuuvakidiri tikio vatiivo rikio mmuakiaa ngii yeen-
naiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiai ngia iyauvaa nneeda kaayauma siri-
gakiavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikiada
innara kutaa varivaivee kiatera iivaivee.

¹⁸ Ivaitana itaa kua tuduuta gionna kiaapuuya yaagueeqama ki-
ada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uuduu ivaitana
yaagueeqama oogo tiravai.

¹⁹ Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiooki-aadiri nnuuyaata yoosinna Ikoniidiri nnuuyaataama gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauiyauvaa habati utida Pauruusa mmannana utida ruputududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kiaa innnabaivaa utu raririida yoosinna tooyaivaki yapa kiada viravai.

²⁰ Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kioodoo kava diitoo yoosinnaivaki viravai. Oro vauvo patauduu Pana-paasaya diitada yoosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yoosinna Adiookiaa

kava vara ranada nniravai

²¹ Pauruusooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Derevee varuuya kiaa mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigiooduu ivaitana yoosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vaida varida ivaki pikiada yoosinna Ikonii nnida vaida varida ivaki pikiada numa Pisitiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Adiookiaa variravai.

²² Ii yoosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaree kiaa iikio kaayau mmuaararaiyauvo tiisi nninaï fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai.

²³ Pauruusooya Panapaasaya ii yoosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuunauyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuugaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tida iyara yaaku vareer-avai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innnaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴ Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitiaavaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau

²⁵ yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki varida

²⁶ ivakidiri siipaivaki karada kava vara ranada Adiookiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaa-tee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuugo ivaitana tuduu uu mmooriyauvaaraatama Anutuugo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari voopinnaiya tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiaa mmiravai.

²⁸ Iya kiaa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

15

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunida kua tiravai

¹ Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hanigiooya kiaa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuugo ngii vitoo yoke-taivau ngii yapaanaravee,

² tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnan-atooduu iyaatama kua yaagueegama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueegama tiravai. Tuduu rikiada gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya Pauruusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kiaa radu-daaivaara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titoodoo vidada mmata Ponikiivakiaata Samari-aivakiaatama nuaida varida ngiari voopinnaia Anutuugaa kuaivaa rikiada ausa hanigioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai.

⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieeraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama iyara kua yoketaivaa tuduu Pauruusooya Panapaasaya Anutuugo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvaara iya kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmi taika kioodoo iyakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari voopinnaia vaa ausa hanigia kiaiia tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmiatee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai.

⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petrooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taanoo. Nnaaru Anutuugo ngiikidiri ni mmataama kioodoo na vee ngiari voopinnaia mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminal iya rikiada hanigiada yoketaama variateera ni mmataama kieeravai.

⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki toovoono Mmannasa Yoke-taivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai.

⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuua aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioodoo iya yoketaama viravai.

¹⁰ Itaama vaikiai ngia aaniira mmuaararavaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuugaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru ivaa nnaaru ti rubuungainna mmuaarareeravai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararavai.

¹¹ Pikiaatee. Ngiari voopinnaia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivaara ivo kati iyara yoketainno iya vitoo yoketaivau yapaimeema teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiyara yoketainno ti vitoo yoketaivau yapaivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Pauruusaya Anutuugo ari vookarau mmooriyau-vaa ivaitana tuduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai.

¹³ Kiaa mmi taika kioodoo Yakooopo tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁴ Anutuugo ngiari voopinnaiyara mmuduuya ruoo iyakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuugo ikiataa toosa haroo mmoori-ivaara ti kiaa ti mmiravai.

¹⁵ Forofetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee tiee

Davuitiinna nnauvaa havarata kioovaa
kava na heekanaravai.

Mmatayaa havarata kioovaa
kava na tuginnama kiee
kava na heekaanaravai.

¹⁷ Heekanai fai ngiari vooppinnaiya
niiyara buaama rada nookiaaravai.
Mmuakiaa ngiari vooppinnaiya
na niisi ngiateera tinai
fai niisi ngiaaravee.

¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa
mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina na nenenaidiri yaata utuee
ngii giaa ngii miaunoo. Ta ngiari vooppinnaa gioonna kiaapu vaa ausa
hanigieeraiya mmuaararai mmooriivaa iya mmiaarainnoo.

²⁰ Fai ta yanaa voovai fafaara reeda iya kiaa mmida kiaara: Unnakua
anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi nuaira
aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utu-
aavo putiyyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Ta yanaivaa itaa
kua kiaa iyani fafaara kiaaravee.

²¹ Mo nnaaru varuuyaata varia rada nnidada aanna makee vari-
aiayaata Musiiva mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa makemakee kati
varira suaiyauvaki vaidiia nuunaira nnauyauvaki yaarida vo yosinna vo
yosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya kiaa mmiravaivee. Yakooopono itaa
kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano yanaivaa fafaarairavai

²² Aposoroo vaidiiaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaata
mmuakiaa ausa hanigieeraiyaatama nuunaida kua yeena raida ngiari-
ikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama
Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gioonna kiaapuuya ivaitanaara kua
yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvo Yutaaso
vuai nnutuuvo Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Siraasaa
mmataama kieeravai.

²³ Mmataama kioodoo ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena
aposoroo vaidiiaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ngiiyara
kua yoketaivaa kiaunnaano. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiooki-
aadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiaiya ta ngiini yanaivaa
fafaara raunnaano.

²⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi
kua tuduu ngia iya kuaiyauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo
pinaama mmuaarareravai. Hama teenoo iya kiaa mmiaannaduu iya oro
itaama iiravai. Ngiarinaidiri itaama iiravai.

²⁵ Ta ivaara rikiaada nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnano ti au-
saiyauvo yoketaikiai vaidiivaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnavai.
Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruaunnavaitana Panapaasaya Pauru-
usaya tasipama ngiisi kuaaravai.

²⁶ Panapaasooya Pauruusaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa
iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai.

²⁷ Teenoo Yutaasaya Siraasaya titakiai ngiisi kuaaravaitanaano fai ta
fafaara raunna mmuai kuaivaa avaikidiri ngii giaa ngii miaaravaivee.

²⁸ Mmannasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnanoo:

²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kua kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kiooduu ivaitanaatama Panaapasaya Pauruusooya tasipama Adiookiaa vida ivaitana vaa ausa hanigioo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu

³¹ yaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai.

³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba suai iya tasipama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai.

³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba suai ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titooduu vuuyasi nnuduu

³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvaugiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba suai Adiookiaa varida ngiari vo vaidiiya tasipama gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kua mmida variravai.

Pauruusooya Panapaasaya ngiari mmarammaraama viravai

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kua mmiaannaiyauvaki yaagueeqama variainaara vida taaravee,

³⁷ tuduu rikioo Panapaasoono vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uuduu

³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaara Pauruuso yaata utuoo innara ooqoo tiravai.

³⁹ Ooqoo tuduu rikioo innara kua Pauruusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaan-naata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai.

⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kiooduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai.

⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiya yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

16

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

¹ Pauruusooya Siraasaya yoosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida tooduu ngiaammuu voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuovo Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gioonnavai. Vaa ivo ausa hanigieera-vai. Inna koova Erengaa vaidivai.

² Mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoni-ivakiaatama varuuya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai.

³ Tuduu Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Timotiinna koova ari voopinnaa Ereengaa vaidivai varuuvaara mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaara Pauruuso Timotiinna mmammaivaa hatokeeravai.

⁴ Iya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooy-aata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori iivaa iikiateera kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada Yisunna kutaavaivee kiaa kiada varuduu vo suai vo suai vo gioonna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvo

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶ Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivakiaatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaivaa kiaa mmiaaree kiaa kuaara uduu Mmannasa Yoketaivo iya ooqoo tiravai.

⁷ Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araivaudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisunna Mmannasaivo iya ooqoo tiravai.

⁸ Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada vida Musiaa mmataivaa yaatarada vidadada oto yosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa sirivau vauvaki variravai.

⁹ Varuduu heenaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa toduu Maketoniaa mmataivaki varuu vaidi voovoono dioo vainno yaagueeqama innaata kua tioo tunoo: Numa mmata Maketoniaa aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikianee,

¹⁰ tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiaa ti mmuduu rikiada ta mminnamminnaiyauvaa teeraida varida mmata Maketoniaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiaanannoo: Vaa ta rikiaunnvai. Anutuuoqoono ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoniaa variaya kiaa mmiateera Anutuuoqo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiaa mmiravai

¹¹ Ta itaa kua kiaa kiada yosinna Toruaasadiiri siipaivaa varada safuuma vidadada yosinna Samotaraakee vakiaannaiya patauduu vidadada yosinna Niaaporo viravai.

¹² Vida siipaivaa pikiada yosinnaivaa nnutuuvo Piripiira viravai. Make-toniaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piripii. Ii yosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada

¹³ Yutayaiya kati varira suaivaki ta yosinnaivaa pikiada nnoori sirivau vida yaata utida kiaanannoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaannoo, kiaa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai.

¹⁴ Kua tida variaannaduu Taaataira yosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmooriivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutuuoqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmira gioonnvai variravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigiooduu inna tinniivo rusitiravai.

¹⁵ Rusicuduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaataama hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kiooduu rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyauvaki ngia niyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tii gioonnavavee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaagueeqama tuduu rikiada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Pipirii ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶ Vo suai voovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiaatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiaatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kiooduu ivaara iya irisai kaayau sikauyavuaa innara sikau kagaaruu vaidiiaa mmiravai.

¹⁷ Ta Pauruusootama kuaannaduu ivoono ti vata roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuugo ngiau aapu variivaa mmooriivaa varada Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa ngii giaa ngii miaanoo,

¹⁸ kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiaatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuanee, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai.

¹⁹ Vuduu innara sikau kagaaruu vaidiiaa ivaa tooduu kiaatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyavuaa varaaraivaara iya nnannatooduu Pauruusaata Siraasaatama utu kiada vida utu raririida yookaira mmatuuyaivau ngiari kieetaiya avuuyavuvunu yapa kiooduu

²⁰ iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavaitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yoosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kiaanoo.

²¹ Aavaitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yoosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyavuaa rikaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiada iikiaunnavavee,

²² tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada ruputida varuduu Roomaa kieetaiya ngiari ngiammuuuya tuduu ivaitana uyira rairaiyavuaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai.

²³ Kaayauma ripiidada pikiada oovi nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiaa mmida tunoo:

²⁴ Tuginnama sipuuvaa rau kiee aavaitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnaa aakiaa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuuvaitana varoo yatari aataru rukiaa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kiooduu variravai.

²⁵ Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuugaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiada variravai.

²⁶ Rikiada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngiari mmaara hatuaa taika kiooduu mmuakiaa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiooyauvo ngiari mmaara takuasaa rada tiida viravai.

²⁷ Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kiooduu yaata utuoo tunoo: Vaa aakiaana variaya vida tara kiaanoo, kiaa kioo ari paipa avaikaravaa utu rada kioo ari hara raputinara teerama utu kioo vauduu

²⁸ rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuanee. Ta mmuakiaaya aavaki variaunnaanoo,

²⁹ tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiaivaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaivaki ngioo varoo vainno biribiriinno vairavai.

³⁰ Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparainno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoorivai iino Anutuuqo ni vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee?

³¹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuuqo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki vari-aiyaatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee,

³² kiaa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiaa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai.

³³ Kiaa mmi taika kiooduu ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara hai-tatuura vaidiivo ivaitana vitoo iya uudaidda fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai.

³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneeda varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaara dira vaidiia titooduu nnida oovi nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titanai kuatee,

³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaara dira vaidiia titaani ngiaanoo. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee,

³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaara dira vaidiia tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yoosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripiikiaavai. Ripiima kiada oovi nnauvaki ti yapa kiaavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varaunna vaidiyavee. Aanna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itaama ti kuatainoo. Tikiai Roomaa kieetaiya ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kiki ai ta kuaaravee,

³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiia vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiaa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaara kieetaiya rikiada pinaama aatu-ravai.

³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee.

⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kipaapu vaa ausa hanigiooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmannammanna yaagueeqama kiada variatee, kiaa kiada iya pikiada viravai.

17

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

¹ Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidada yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnau voovai vauvakira viravai.

² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kipaapuuyaata kua tiravai.

³ Kua tuoo varioo oyaivaa iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniifarooavaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo

inna Anutuugo tuuvaugiataama iiravaivee, kiasa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giaa ngii miau ivo inna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusaya Siraasaya tasipama nuauduu kaayau Ereengaa gioonna kiaapu kati ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmuuyaataama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gioonna ngiari nnutu vauyaatama ivaitana tasipama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiia yia teeda ti nnaagiai nookiateera kiasa iya nnannatooduu maisama varira vaidiia yookaira mmatuuyaivakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiasa gioonna kiaapu ivaki varuuyaataama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidiivaa nnutuuvu Yasoona nnauvaa ututuma kiada ivaki Pauruusaya Siraasaya buaidada teeda ivaitana vitada gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai.

⁶ Buaidada tooduu hama iya teeda vauduu Yasoonaata vaa ausa hanigoo vooyaataama utu raririida yoosinnaa kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi iya mmuakiasa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaani iya kuaivaara iya nnikiarida vo aataru vo aataruuvaa iikiaavo mmuakiasa mmatavai maisainoo. Makee itaa kiasa vaidiia ti yoosinnaiyaki ngiaavo

⁷ Yasoona ari nnauvaki iya yapa kiaikiai iyaata aayaatama Roomaa kieeta tunaivaa kuaivaa hatokada kiaanoo: Ti kieeta ari voovai nnutuuvu Yisuvavee, kuaivaivee,

⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaatama ivaara pinaama yaata utida ngiari yaparida varida

⁹ kieetaiya Yasoonaata ausa hanigieera vaidiiaatama tuduu mmaanai vida yoketaama variaaraivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuuyaataama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰ Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Pauruusaya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaia kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki

¹¹ vuduu ivaki varuu gioonna kiaapuuya hama Tesoronikiiya roosiiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiaatainno nnaasu varuduu vo suai vo suai Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa tuginnama yaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee?

¹² tida rikiada kaayau gioonna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereengaa gioonna vooya nnutu vauyaatama Ereengaa vaidi vooyaataama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³ Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gioonna kiaapuuyaata Anutuugaa kuaivaa kiasa mmuuvaa rikiada seenada nnida gioonna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁴ Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigoo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiia homo Beriaa variravai.

¹⁵ Varuduu vaidi vooya Pauruusaa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena Pauruusaa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauruusaa kuaivaa Timotiia Siraasaya kiasa mmida tunoo: Akiiraama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶ Pauruuso yoosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo tooduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmuduu too Pauruuso ivara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai.

¹⁷ Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voop-innaa gioonna kiaapuuya kati Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmi-raiyaatama ivara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiaa suai yookaira mmatuuyaivau gioonna kiaapuuya vida nnidairiyaatama ivara yaagueeqama kua tiravai.

¹⁸ Kua tuduu rikiaa vaidiiya Epikurii aataruuvaa yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaa yaagueeqairiyaatama ivara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii kuaivaa oyaivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ngiari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnaanoo. Pauruuso Yisuunnara tira kuaivaraata ivo putuoo kava diitoo kuaivaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai.

¹⁹ Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kieetaiya nu-unaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoonaa ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunnaannee?

²⁰ A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai.

²¹ (Yoosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yoosinnaiya numa ivaki varu-uyaata hama nnaaruaa kuaivara yaata utiraida karaasa kuaivara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²² Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoonaa ivakidiri diitoo tunoo: Ateena variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai. Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara ngia yaagueeqakiaayavee.

²³ Na ngii yooqeeyauvaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai. Tauko vo yeena tapi ngiaunnnannuma vaivau fafaaraivo vaivo ni too vaikiai na yaaruee rikiauko fafaaraivo ivau vaivo tinoo: Aa mminnaa aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaa yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama vaikiai ngia hama rikiaa taa anutuuvaa ausa mmuduuya mmiaivaaraina na makee kooyaa ngii giaa ngii minaravee.

²⁴ Anutuugoona ngiau mmataivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too vaidi mmatayaiya ngiari yaakuaadiri heeka kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo varivai.

²⁵ Hama Anutuugo mmoori voovaa kumimakaikio vaidi voovoona inna tasipama mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaikiaivaata variraivaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee.

²⁶ Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmatavau variaano. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atau rummua kieeravai.

²⁷ Iya innara buaakiateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buaama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiada ta variaunnaanoo. Ti vaini varikiada ta variaunnaanoo.

²⁸ Ivaara kua voovai vainno tinoo:

Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada

nuaida variaunnaanoo.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiiikidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaatama ivaara kiaanoo:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnaanoo, kiaavai.

²⁹ Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuugaara kaaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mmanmannainaiyauvaa vaidiiya ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuugo itaivai varinoo, kiaravee.

³⁰ Nnaaru vaidiiya hama rikieerama kiada koonnama varuuvaara hama Anutuugo yaata utivai. Aanna makee mmuakiaa gioonna kaaapu mmuakiaa yoosinna variaya Anutuugoono tinoo: Ngingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikiada hanigiaatee, tiivai.

³¹ Vaa ivo mmuakiaa gioonna kaaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa teerama kiaivaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safuuma ngii yaparainaraivaa mmataama kiaiivai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara mmuakiaa gioonna kaaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³² Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee.

³³ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nuunaivaa pikioo vuduu

³⁴ gioonna kaaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoonu varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvo Dioonusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisoovaata gioonna kaaapu vooyaata inna tasipama vida Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

18

Pauruuso yoosinna Koridii variravai

¹ Pauruuso Ateenaa gioonna kaaapuuya kua kaa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yoosinna Koridii variravai.

² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoona ari nnaata Pisisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiaataanni yoosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karautiiva mmuakiaa gioonna kaaapu Yutayaiya ari yoosinna Roomaiyakidiri titooduu Akuiraaya Pisisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaaitana taanara viravai.

³ Oro tooduu ivaaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau heekeeraiyauvaa iiravai. Ivaaitana mmuai mmooriivaa uuvaara ivo ivaaitana tasipama hara kioo varioo ivaaitana tasipama mmooriivaa iiravai.

⁴ Iinno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kaaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiia Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kaaapu Yutayaiya kaa mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee.

⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyau-vunudiri hatutuooma kioo iya tunoo: Fai Anutuugo hama ngii vitoo yoke-taivau ngii yapaanaraivo hama niiki vainoo. Ngiingiiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viese ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmunaravaivee,

⁷ kiaa kioo iya pikioo oro ari voopinnaa vaidi voovai nnutuuvo Titiiva vuai nnutuuvo Yusutuunna nnauvaki mmayaayaivaa makemakee gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmüduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai.

⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnutuuvo Kirisipiiva ari ausaivaa hanigoo Udaanga Yisuu Kirisiinna kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gioonna kiaapu Koridii varuuyaatama Pauruusaa kuaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannammanna ni kuaivaa iya kiaa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaivaara hama yopeema vaidiia i ruputuaaravee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvo Garioonna titooduu mmata Ereengaivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiia nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai.

¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tiao Anutuugaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaraivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaano,

¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uduu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiia tunoo: Yutayaa vaidiiaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaima rikiaanaravai.

¹⁵ Ngia ngiingii kuaivaaraatama ngiingii nnutuuyaavaaraata ngiingii aataruuyaavaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiaanoo. Ivaara inna aikioo ngiengieenoo radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaatainoo,

¹⁶ kiaa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai.

¹⁷ Vuduu vaidiia Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvo Sosoteenaa utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripiida ruputuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridiivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasipama varioonnnonno iya pikioo Akuiraaya Pirisikauyaataa vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kegeriaa varioo vaa vo kuavai Anutuugaata kiaa teerama kioo ari kieeta yausiyaavuaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo vaitanaata vitoo siipaivaki karoo mmata Suriaivaura viravai.

¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraaya Pirisikauyaataa pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiia

tasipama kua tuduu rikiada iya irisagirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mmannammanna iya kiasa mmioo variravai.

²⁰ Varuduu rikiada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee tiita kua kianee, tuduu rikioo iya ooqoo kiasa kioo

²¹ Iya pikioo kuanara iinno iya tunoo: Fai Anutuuqo ari yaata utiraivau-giataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiasa kioo ivakidiri siipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiasa vaa ausa hanigieeraiyata yamaa kuaivaa kiasa kioo kava vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai.

²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiasapuuya kua kiasa mmiaa roo nuauduu yaagueeqama kiada variravai.

Aporoova yoosinnaivaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Aporoova yoosinna Aresadiriaa diaa vaidiyai yoketaama kuaivaa tioo Anutuuqaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaina rikioovoona numa yoosinna Epesiisa variravai.

²⁵ Varuduu gioonna kiasapu vooya Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvaa inna kiasa mmuduu ivo ivara kaayauma sirigainno Yisuunnara safuuma gioonna kiasapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaa nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tioo nnoori apira aataruuvaa rikieeravai.

²⁶ Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueeqama kuaivaa tuduu Pisisikauya Akuiraa iya kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuuqaa aataruuvaa safuuma inna kiasa mmuduu rikieeravai.

²⁷ Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uduu vaa ausa hanigiooya in-naata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena gioonna kiasapu Ereenga variaya mmiai teeda inna tuginnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiasapu Anutuuqo iyara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori vareeravai.

²⁸ Mmoori varoo varioo Yutayaa gioonna kiasapuuya avuuyauvunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kiasa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

19

Pauruuso Epesiisa variravai

¹ Aporoova homo Koridii varuu suaivaki Pauruuso mmata vuutavaki nuainno varioo numa yoosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo tooduu gioonna kiasapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu

² Iya yaparainno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaivaki Mmannasa Yoke-taivaa vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaa hama ta rikiaunnaano,

³ tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruuvaa varaunnavavee,

⁴ tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gioonna kiasapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaa Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gioonna kiasapu Isarairaiya kiasa mmioo tunoo: Vaidi voovai

ni nnaagiai nninaraivaara ausa hanigiada kutaavaivee kiatee. Ivo itaa kua tuuvo inna Yisuunnara tiravaivee.

⁵ Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vaeeravai.

⁶ Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoke-taivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tida Anutuugo tuu kua ari vookarauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

⁷ Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸ Uduuu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaiya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavaivee kiateraivaara yamaa kua yamaa kua tiravai.

⁹ Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaara nniki rakaida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Udaangaivaa aataruuvaa maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyaata vitoo vaidiivaa nnutuuvo Turanaanna vitaira nnauvaki mmuakiaa suai makemakee gioonna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara kua tiravai.

¹⁰ Taara nuanu itaama uududuu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Sakevaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹ Anutuugo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookaru mmooriyyauvaa uduuu pinaa ari vookairayauvai vairavai.

¹² Vauduu teeda gioonna kiaapuuya buruqaiyauvaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyyauvaki varuuyauvo mmaanai tiida viravai.

¹³ Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiyya aakiaiyyauvakidiri titooa iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kiaa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kiaa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuanee, tiravai.

¹⁴ Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuugaara kati puara hudeera kietavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai.

¹⁵ Uduuu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiauvai. Mo ngia aanna deeyannee?

¹⁶ Kiaa kioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivaki varuuvoono diitoo iya puisakama ruputuoo vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekareenno iya mmuakiaaya yaatara kiooduu inna nnauvaa pikiada taguaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuuduu ngiari toovau vida kieeravai.

¹⁷ Itaama kiooduu ngiari voopinaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa vararu utiravai.

¹⁸ Utuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ngiari saaka sifaa iira aataruuyauvaara kiaa kookieeravai.

¹⁹ Kiaa kookieema kiooduu vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nuunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikauyauvaa iya yaarida

rikiooduu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai.

²⁰ Iya itaama uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya Udaanga Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gioonna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹ Iya itaama uuyauvo taika kiooduu Mmannasa Yoketaivoono Pauruusaa yaata utiraivaki kiasa mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Maketoniasa viee nuaina Ereengaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiai tiee yoonsinna Rooma kuanaravee,

²² kiasa kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiya Erasataaya titaa kiooduu Maketoniasa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³ Ii suai ivaki gioonna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvuara pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai.

²⁴ Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuaivaa utu ruaataru kioo ngiari unnakua anutuu gioonnaivaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. Inno iyauvaa gioonna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari seena mmoori varooyaatama mmiravai.

²⁵ Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaatama rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya irisai sikauyauvaa ti mmiaanoo.

²⁶ Ii vaidi Pauruuso ii mmooriyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikiasa anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiai rikiada kaayau gioonna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiasa mmata Asiaivaki variayaatama vaa inna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaavai.

²⁷ Titiyara yaata utuatee. Fai gioonna kiaapuuya itaa kua tida ti mmoori-ivaara unnakuavaivee kiasa kiada hama ta iikiaunnaiyauvaa varada irisai sikauyauvaa ti mmiaaravai. Na hama ivaara nnaasu kua kiaunoo. Aa ti anutuu gioonna Aratemiisaara mmuakiasa gioonna kiaapu Asiaiyaata mmuakiasa mmata variayaatama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gioonna kiaapuuya Pauruusaa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rupusavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiasa vaidiia ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnannatooduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epesiisaiya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee,

²⁹ tududuu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauruusaa tasipama nuau vaidi Maketoniasa diaa vaidi taaravaaitana Gaiyaasaya Arisarakaaya utu raririida seenada vida nuunama varida kua tira nnauvakira viravai.

³⁰ Vuduu rikioo Pauruuso arinaidiri iya nuunaivaki kuanee kiasa uuduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu

³¹ mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaammuauya titaa kiooduu oro yaagueeqama inna kiasa mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunaivaki viee ai viriivaa iya vitaakianee,

³² tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivara tuqinnama rikieeravai.

³³ Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiivaa nnu-tuuvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva kua oyaivovee. Kuaivo innaki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara ooqoo tiao iya kuaivaa ariiyaadiri kiaa hatokaanee kiaa iya yaaku ruvuatairavai.

³⁴ Ivo yaaku ruvuatauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuaivaugiataama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vaki-avee, tiravai.

³⁵ Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovono diitoo iya hai tiao tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaara nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki vainoo.

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovono aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee.

³⁷ Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyauvaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniki rakaida maisa kua kiaavaaraida ngia ivaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaano.

³⁸ Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiaavo kua radudeera suaiyauvo vaikiaki kua rikieera vaidiiaa variaano. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee.

³⁹ Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee.

⁴⁰ Anna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnaano. Anna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti ya-paraiaki ta dee kuavai iya sai kiaarannee? Hama kua sai kiaaraivootainoo,

⁴¹ kiaa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

20

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

¹ Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tiao tiao kuaivaa kiaa taika kioo tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiaa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai.

² Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaatama yamaa kua yamaa kua kiaa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereen-gaivau varuduu

³ taaravooma kuraaga taika kiooduu siipaivaki karoo kava vara ranoo mmata Suriaa kuanaree kiaa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna ruputuara kua yeena rauduu rikioo ipi kuanee tuuvaa pikioo kava vara ranoo Make-toniaa nniravai.

⁴ Nnuduu too Beriaa diaa vaidi Puraanna mmaapuuvaa nnutuuvo Sopataraava inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Arisarakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi voovai nnutuuvo Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Tukikiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai.

⁵ Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiyara faannairavai.

⁶ Faannauduu bereeta hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kioodoo ta yoosinna Piripii pikiada siipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kioodoo vidada yoosinna Toruaasa oro tiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaagavai taikeeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷ Sudaaga heenaivaki ta vaa ausa hanigieeraiya nuunama varida yeenna nneeravai. Nnaa taika kioodoo Pauruuso pataino iya pikioo kuanaraivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiaa mmioo varududuu heena tammairavai.

⁸ Ta nnaa aruovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyauvaa subi hara kioodoo too varuduu

⁹ vaidi karaasa voovai nnutuuvo Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaivaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva vuru rauduu ivo varioo vurura rususiinnonno puisakama vuru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari rupuutu kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna kiaapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu

¹⁰ Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuatee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo,

¹¹ kiaa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaatama ngiari varuuvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kioodoo iya pikioo viravai.

¹² Vioo kioodoo iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnauvaki yapa kioodoo ivo kava diitoo varuuvaa iya ausaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³ Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiaa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiaa kioodoo teennaadee vida siipaivaki karada vidada oro yoosinna Asosoo vainiivau siipaivo duduu ta ivaki Pauruusaara faannairavai.

¹⁴ Faannakiaannaduduu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yoosinna Miturenee viravai.

¹⁵ Ta ii yoosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Mireteera viravai.

¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yoosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaaravee, kiaa kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kiaa mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yoosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiiya tummuateera tuduu iya innasi tiiravai.

¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na ikiataa Asiaa mmataivau numa hara kiee variaa suiayuvakidiri varia ree viee variee mmuakiaa suai ngii tasipama variravai.

¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaavai variee rateeraivaa tasipama mmoori vareenana hama niniyara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuaararaivaa ni muuvo niiyaa vauduaata na Udaangaivaa mmooriivaa vareeravai.

²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiauvaki kooyaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii giaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaaraivaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii giaa ngii miravai.

²¹ Na Yutayaiyaata ngiari vopinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiateeraivaara mmannammanna iya kiasa mmiravai.

²² Aanna makee Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo kuaneera ni tikiai na Yerusareema kuanaravai. Ivaki vai mmuaararaivo niisi nninaraivaa hama na rikieerama kiee kuanaravai.

²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiasa yosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teerida mmuaararai mminnaivaatama i mmaara teerama kiada variaano. Ivo itaa kua tuuvaa vaa na rikiauvai.

²⁴ Na mmata aavau variau mmammaivaara kiaunoo: Kumina mminnaavaivee, kiasa kiee hama na ivaara yaata utuaunoo. Na ni mmoori Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kiaanaraivaara hama nini mmammaivaara na yaata utuaunoo. Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiasa kookieema kiee kiaunoo. Ii mmoori ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara ngii kiasa kookieema ngii giaa ngii miravai. Aanna makee vaa na rikiaunoo. Na itaama ngii kiasa kookieema ngii giaa ngii miaa mmuakiaaya fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravai.

²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono na kiasa kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kiaunoo.

²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiee Anutuugo ngiiyara uu mmoori eyommaavai vaa na kooyaa ngii giaa ngii miaivaara na itaa kua kiaunoo.

²⁸ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisiipara haitatuurayaama Mmannasa Yoketaivoono gioonna kiaapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri yookaama kioo vi-teeraiyaraatama haitatuukiatee.

²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmararaa avaikaraiya puara sipisiipaiya nuuna kiasa aakiaivaki nnida iya gutuaani raubiriikiaaneema na ngii pikiee vinai vaidiia ngii nuuna aakiaivaki nnida maisa mmooriiyauvaa ngii iikiaaravai.

³⁰ Mo fai ngiikidiri vaidi vooyaano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kiasa kuaiyauvaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaaravai.

³¹ Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagienna ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiraivaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyauvaa ngii giaa ngii miauyauvaa sa taunnuatee.

³² Aanna makee Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utuuvaa na innaata ngiiyara yamaa kua yamaa kua tiee kiaunoo: A iya pausa utuane, kiaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinainai ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayaida varikio kua yoketaivaa ariniee tii gioonna kiaapuuya kiasa mmnaraivaa fai ngiita ngii giaa ngii minaravai.

³³ Na ngii tasipama variaa suaivaki sikau goora sirivuaiyauvaannee uyira rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai.

³⁴ Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaakuuvakidiri mmoori vareenana niniiniaata ni tasipama nuairaiyaniaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai.

³⁵ Na mmuakiaa mmoori iikiaiayuvunudiri ngii vitaama kiee kiaanoo: Ta itaama mmooriiyauvaa yaagueeqama kiada iidada gioonna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriiyauvaa iikiai iyaatama yoketaama variatee. Na itaa kua kiaa kiee Udaanga Yisuu Kirisiiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmikio too kaayauma inna ausaivo yoketaano. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa varaikio kiisama inna ausaivo yoketaano. Mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmira aataruuvono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa vareera aataruuvaa yaataraivaivee. Yisuuva itaa kua tiraivaivee.

³⁶ Pauruuso itaa kua kiaa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

³⁷ Yaaku vara taika kioodoo mmuakiaaya kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaidana inna mmooteeravai.

³⁸ Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravaivee, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuaararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

21

Pauruuso Yerusareema viravai

¹ Iya Pauruusaa vitada oro ivau kioodoo teeda ta iyara boo ikiee kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yoosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Rotoo yaatarada vidada yoosinna Patairavaki siipaivakidiri reemi rada

² nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai.

³ Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yoosinna voovai nnu-tuuvu Turu ivaki siipaivaki vau hoonahaanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada

⁴ nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaagavai ivaki variravai. Variaannaduu Mmannasa Yoketaivo iya kiaa mmuu kuaivaa Pauruusaa kiaa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuanee,

⁵ tuduaata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiaannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yoosinnaivakidiri nnoori siriivau viravai. Ta oro dida vaidana toorivu yau harada yaaku vareeravai.

⁶ Yaaku vara taika kiada titiiyara titiiyara boo kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷ Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yoosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena

⁸ vakiaannaiya patauduu iya pikiada vidada oro yoosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuugaa mmayaaya tiraivaa nnu-tuuvu Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono

nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmataua suaivaki inna tasipama mmataama kieeravai.

⁹ Ivo numa yoosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuugo iya kaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiravai.

¹⁰ Kiaa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayau suaiyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Akapaava Yutayavakidiri nniravai.

¹¹ Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kaa mmioo tunoo: Mmannasa Yoke-taivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari voopinnaia mmiaaravaivee, tiivai.

¹² Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakin-naiaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannanoo: Sa Yerusareema kua-nee,

¹³ kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada vari-aa-nee? Na ngii tauko kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinaraivo inna aikioovee,

¹⁴ tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeerada pikiada innara kiaannanoo: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuugaa yaata utiraivaugiataama iikiaivee, tiravai.

¹⁵ Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaaya tasipama variaanna suaivo taika kioodoo teeda ta titi mminnaiyauvaa teeraida Yerusareema viravai.

¹⁶ Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varu-uya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaraivaa nnutuuvo Man-asaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Yakoopaata kua tiravai

¹⁷ Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiia ti teeda tiyara kaayauma yoketairavai.

¹⁸ Tiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakoopaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama viravai.

¹⁹ Varuduu Pauruuso iyasi vioo iyara kaa kioo Anutuugo inna mmuu mmooriivaa ivo ngiari voopinnaiyasi nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uu mmayaayiyauvaa iya kaa mmiravai.

²⁰ Ivo itaama iya kaa mmi taika kioodoo rikiada iya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. Kiaa kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taan-nava. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tida Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiaavai.

²¹ Vaidi vooya vaa iya kaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari voopinnaia yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki vari-aiya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaatee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iikiatee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano tiravai.

²² Aavaki variaiya a ngiannaivaara iya rikikio hama iya nnannataivaannee? Vara iya nnannataivaannee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaarannee?

²³ Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikiane. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaara Anutuuqaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaano.

²⁴ Eenoo vee iyaata vatee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima kiada idaaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiyaavuaa yumukuaaravee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unnakuavaivee. Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo iinoo, kiaaravee.

²⁵ Mo ngiari voopinaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanaa voovai fafaara reeda ta kua yeena rau kiaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kiaa mmiravai. Ta iya kiaa mmida kiaannano: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauuyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utu-aavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki voo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iikiaa suaivo taika kinai iya puariyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuuqaara hudaaraivaara kieeta vaidiiya kiaa mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiiya mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasaidiri taarama kiisama taikaanara uduu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaida

²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairaayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tiao ooqoo tiivai. Aanna makee ivo ngiari voopinaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tuanaivo maisainoo, tiravai.

²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnutuuvo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasipama yosinnaivaki nuauvaa iya teeda yaata utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kiaa yaata utuuvaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vaida inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieeravai.

³¹ Rau kooduu iya Pauruusaa rputuuaa uduu rikioo Roomaa rapira vaidiiya kieetaivo mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa rikioo

³² akiairaama ari rapira vaidiiyaata iyara haitatuuraiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vuduu gioonna kiaapuuyasi innaatama rapira vaidiiyaatama teeda Pauruusaa ripiida rputuuvaa pikieeravai.

³³ Pikiooduu kieeta vaidiiyo Pauruusaa vainivau dioo vainno ari rapira vaidiiya tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau

kiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaara gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Aanna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee?

³⁴ tuduu rikiada vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puaisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puaisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaara kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaara arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiiaa tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiiaa nnauvakira viravai.

³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uduu gioonna kiaapuuya ututuuma kiada tukikaakama kiada inna ruputu kiaara uuvaara rapira vaidiiaa inna taina raida ngiari nnauvakira viravai.

³⁶ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu inna vata rada vuuya puaisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiiaa Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kuaa uduu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuannee?

³⁸ Hama a Iyiipaa vaidikuannee? Vo suai vaidi Iyiipa voovoona kaayau gioonna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suruuyauvaa utuuvaara iya vitoo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki viravai. Aanna a ii vaidiikuannee?

³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiaa mmataivau vau yoosinna Tarasaadiri ni mma-teeravai. Na yoosinna pinaivakidiri ngiauvai. A tinai fai na gioonna kiaapuuyaatama kua tinarannee?

⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kioovau dioo vainno gioonna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ru-vuaatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kuaa mmioo tunoo:

22

¹ Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaivaa irisaivaa na kua tinai ngia rikiaatee,

² kuaa kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraida kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na ivaki pikiee numa aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni gaa ni muduu na aanna makee ngia variaiya ngii roosiima Anutuugaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puaisakama utiravai.

⁴ Utuee gioonna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisaivaa iya mmiee iya ruputinara iiravai. Ruputinara iina variee gioonnaiyaata vaidiiaaataama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai.

⁵ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiiaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na varee vree gioonna kiaapuuya utu raririima kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vatee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputateeraivaara na viravai.

*Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahooduu

⁷ Na viee vatee mmataivau vaina rikiaaduu Yisuuva niita kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna iikiannannee?

⁸ Tuduu rikiee na sai inna yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannannee? kuaaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua kiauunoo. A mmoori maisaivaa ni iinarainna iikiannanoo,

⁹ tuduu rikiaada vaidiiya ni tasipama vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama arinaima rikieeravai.

¹⁰ Hama rikiooduu na yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai iikiannannee? kuaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Diitee oro yoosinna Damasakuusa variane. Ivaki a varinai na nene yaata utuauvugiataama i mminara mmoori mmuakiaayauvai vaidi voovai kiaa mmino too ivoono fai i kiaa i mminaravee,

¹¹ tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahooavaara ni avu-uvo upisuuduu ni tasipama vuuyaano ni yaakuuvaidiri utida ni vitada Damasakuusa viravai.

¹² Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso Anutuugaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna tuu kuaivaa uduu vaidi Yutayaa Damasakuusa varu-uya innara yoketaa vaidivaivee tiravai.

¹³ Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vainima dioo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni avuuvaa kava tuginnama tee reeri inna taaduu

¹⁴ ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuugo vaa i mmataama kiaiavai. A inna yaata utira kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa rikiaannaivaara i mmataama kiaiavai.

¹⁵ Fai a inna mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiauupuuya kiaa mmiee a taanna rikiaannaivaaraatama fai iya kiaa mminaravee.

¹⁶ Aanna makee aaniira a faannainna variannannee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa vatee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuugo i mmin-namminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari voopinnaa gioonna kiauupuuyasi viravai

¹⁷ Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku vatee variaaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa taaduu

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuane. Gioonna kiauupu aavaki variaya a niyara tinai rikiaada hama rikiaaraivaara diitee Yerusareema pikiee vo yoosinnavaki kuane,

¹⁹ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiavuaa teeda rikiaavai. Nnaaru iya nuunaira nnauyauvaki mmuakiaaya aiyaara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya ripiiravai.

²⁰ Iya aiyaara kua tira vaidi Sitipaanaa rupertuduu putuu suaivaki na inna rupertuu vaidiiya uyira raira varaayaa uyuuyauvaa utu kiee diee vaina ee-o kuaaduu iya inna rupertuduu putiravaivee. Na itaa kiauavaa rikiaadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee,

²¹ kuaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuane. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gioonna kiauupuuyasi kuane, tiravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnannatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada kuatee. Ruputu kikio putuaivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee,

²³ kiaa kiada iya nnannatoovaara iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyauvaa rabara kiada panupanuuda kufukuu-faiyauvaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaam-muauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kioodoo iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kiaa oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee,

²⁵ tuduu yeenaivaadiri inna ranaa rau kiada ripiikiaara uduu Pauru-
uso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripiikiaavainnee? Ngia vaidiia hama kua pinaaki yapeeraida sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itaivain-
nee?

²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarainna iikiannannee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidi-
vaivee,

²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni giaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee,

²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyauvaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napooaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmata kioodoo na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai variauvai. Na ivaa varauvaara aanna i yaatarauvaivee,

²⁹ tuduu rikiada ivo itaa kua tuu saivaata vaidiia inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiaara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aatuuravai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kioovaara kieeta vaidiivootama aatuuravai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusaa kua pinaana yapoo kua oyaivaa rikiaanaraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauru-
usaa ranaa rau kioo yeenaivauvaa rukuasaa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiaatama tuduu nuu-
nauduu Pauruusaa vitoo tuma iya avuuyauvunu kioodoo dioo vairavai.

23

¹ Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiia too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiee Anutu-
uqaa avuuvau yoketaama nnaasu varia ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variauvavee,

² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnu-
tuu Ananiaaso vaidiia Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuukiateera tuduu

³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravaivee. A sikau hanikia maisavau poosa nnoori yoketaivaa siikakiaivaa roosiikian-
nakuavee. I aakiaivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiia ni ruputua-
teeraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannanoo,

⁴ tuduu rikiada vaidiia inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo,

⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaavai variivaa hama na tee rikiauvai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisaivaa kianee, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kiaa kioo kua yeena raira vaidiiya arinaima tooduu vooya Satuukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiaiya Farisai vaidiya mmaapuvai na variaunoo. Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na yaagueeqama kiauvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo,

⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaata Satuukaiyaatama ngiariiyara ngiariiyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁸ Satuukai vaidiiya makemakee tunoo: Anutuugo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiaa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mman-nasaiyaata aangeraiyaatama variaanoo, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiaa kiada aangeraiyaraata mman-nasaiyaaraatama tunoo: Variaanoo, tiravai.

⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiaa mmiraiya dida vaidi yaagueeqama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo. Mmannasaivonnee aangeraiivo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee?

¹⁰ kiaa kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauruusaa utu ratokaki-aara uuvaara rapira vaidiiya kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuauya fuduu vida gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauruusaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueeqama varianee. Vaa a aavakinnaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya niiyara yaagueeqama kiaa mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoosinna Rooma ivaki variaya kiaa mminaravaivee, tiravai.

Vaidiiya Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kiaa teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooyaano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueeqama kutaavaivee kiaunnavai.

¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kiatee: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna ya-paraida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaravaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudiivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo vioo vioo rapira vaidiiya nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruuso kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuau aavaa vitee kieeta tuanaivaasi kuanee. Vino iva kua voovai inna kiaa mminaravaivee,

¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi voo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruuso niiyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuaa aavaa vatee kieeta vaidiivaasi kuanee. Voo iva kua voovai inna kaa mminaravaivee, tikiai rikiee na inna vatee aisi ngiaunoo,

¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuaavaa yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau voo inna yaparainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannanee?

²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiia turau i yaparaki-aaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yaparaida kiaara: Pauruusaa vatee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuginnama rikiaaravee, kiaaravai.

²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiaiia (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaivaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaarivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee,

²² tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kiane: Na inna kaa mmiauvaivee, kiane, kaa kioo inna titoodu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titoodu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoo rapira vaidiia kieetaivaitana aayanna rooduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee.

²⁴ Puara hoosa vooyauvai Pauruuso kuanarivaara teeraida safuuma inna vitada mmata kieetaivaa nnutuuvoo Perekiinnasi kuatee,

²⁵ kaa kioo kieeta vaidiivaa Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannanee?

²⁷ Vaidi Yutayaiia aa vaidi aavaa utu kiada vida inna ruputuduu putinara uduu na rikiaadu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaa na nini rapira vaidiiaa vee inna vatee inna yoketaama yapa kieeravai.

²⁸ Yapa kiee kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikiaanaree kaa inna vatee ngiari kua yeena raira vaidiiasi viravai.

²⁹ Vee rikiaadu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapoovaa na yaata utuee kaaano: Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaarannee? Vara ta inna ruputukio putinaranee? kaa kiee rikiaadu hama ivo mmoori maisa voovai uuvotairavai.

³⁰ Ngiaammuaavo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaadu iya inna mmaara kua kaa yeena rau kieeravai. Na rikiee akiairadu inna titaadu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiia kaaano: Pereki-innasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiaada rapira vaidiia ivo iya kaa mmuuvugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vidada yoosinna Adipatirii yapa kiada

³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiia kava vara ranada ngiari nnauvakira nnuduu hoosayaa nuairai Pauruusaa vitada

³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai.

³⁴ Mmuduu too yanaivaa yaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiaa mmataivakidiri ni noova ni mmateeravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiyya nnikiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaa kioo tuduu ari ngiaam-muauya Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kioodoo vooya innara haitatuuravai.

24

Yutayaa vaidiyya kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

¹ Yaaku sai suaivai taika kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaataama vaidi voovai kua mmaanna oyai arinaima rikioovaa nnutuuvo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vaidi kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai.

² Inna kiaa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nnuduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuauunnava. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna variannano ti mmataivo yoketaivoo.

³ Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaiya mmuakiaa suai a iikianaivara ta sirigaida aiyara kua yoketaivaa kiaunnaano.

⁴ I pirisainoora hama na hokoba suaivaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiyara boo tiee ni kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ta taunnano aa vaidi aavo vueennavai. Ivo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu innara oooqoo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairaiya kieetaivovee.

⁶ Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uuduu

⁷ rapiraiya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai.

⁸ Vitoo voo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaa-tee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparainna rikiano mmuakiaa kuavai ta innaki yapaunnaivo kutaavai vainaravaivee,

⁹ tuduu rikiada Yutayaa vaidi ivaki varuuyaataama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰ Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua kiaiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauruuso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variayara dirakuavee. Ivaara neneenoo kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmi-auko ni yoketaivoo.

¹¹ Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusareema Anutuugaa ni ausa mmuduuyaivaa mmimara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeravai.

¹² Ii suai ivaki vaidi Yutayaiya ni tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaata tiee hama na iya nuunaira nnauyauvakiaata yoosinnaiyauvakiaatama gioonna kiaapuuya kiaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹³ Kua pinaivaa makee iya niiki yapaivo inna hama oyainnaataivai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaaravai.

¹⁴ Na aa kua aavaa kooyaa i kias i mmunaravee. Iya Yisuunna aataru-
uvaldiri unnakua kias haubayama iikias aataru ivau na nookiauvai. Ti
rubuungainna Anutuugaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyaivaa mmiauvai.
Mmuakiasa kuaiauvu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vaiyauvaata foro-
fetaiya kuaivaki vaiyauvaatama na rikiee kiauunoo: Kutaavaivee, kiauvai.

¹⁵ Aa vaidi kua pinaana ni yapa kias aaya faannaida yaata utida kiauunoo:
Mmuakiasa vaidi yoketaiyaata maisaiyaatama putuaivakidiri fai Anutuugo
tinai diitaaravee. Iya itaa kua kias kiada yaata utida faannakiaivau-
giataama neetaata yaata utuee faannakiauvai.

¹⁶ Ivaara na Anutuugaa avuuvauunnaata gioonna kiaapuuya avuuyau-
vunuaatama mmannammanna yoketaama iikiauukoko hama maisama vari-
raivo ni yaatana vaivai.

¹⁷ Na kaayau nuanu vooyauvai vo yoosinnayauvaki variee kava vara
ranee ngiee sikauyauvaa kati mmanna haipuuyani kiaiyauvaa ni seena
gioonna kiaapuuya mmiee Anutuugaara kati puaraivaa hudaanara nnira-
vai.

¹⁸ Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima
taika kiee puaraivaa hudee variaaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau
pinaivaki ni teeravai. Ni too suaivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvaida
sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁹ Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni
teeravai. Iya na koonnama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua
pinaivaa niiki yapaatirivee.

²⁰ Na kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu diee vakiasa suaivaki kutaa
mmoori maisaivaa na uuvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee
aavaki varida i kias i mmiaatirivee.

²¹ Na iya avuuyauvunu diee vakiasa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na
aayanna ree kiauunoo: Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaa
na kutaavaivee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaano,
tiravai. Ii na kias kua ivaa nnaasu fai iya i kias i mmiaaravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa Yisuunna aataruuvau
nuau mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kiaaraivaa iya ooqoo
tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanar-
avee,

²³ kias kioo vaidiivo Pauruusaa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnauvaki inna
yapa kiee kati yoketaama inna haitatuunna sa inna yuku yaakuuyauvunu
yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminnaiyauvaa varada
numa inna mmiaaraivaa sa ooqoo kianee, tiravai.

Pauruuso Perekiiya Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴ Vo sui voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvu
Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu
Kirisiinnara kutaavaivee tuu kuaivaa ivaitana kias mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaa tioo vaidiia ngiari
mmamma iira aataruuvaa ooqoo tiraivaa tioo Anutuugo gioonna
kiaapuuya yapairaa suaivo nninaraivaa tuduu rikiooduu Perekiinna
aatuuduu tunoo: Anna makee kuanee. Na yapooma teeno sui voovai kati
vainai fai na aiyara tinai ngianee,

²⁶ kias kioo Pauruuso ari kati mmaanai kuanaraivaa sikau vooyauvai
inna mmunaravaa yaata utuoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata
utuuvaa makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuduu innaata kua
tiravai.

²⁷ Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kioodoo vaidiiva nnu-tuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidiyyara mmoori yoketaivaa iinaree kiaa Pauruusaa pikiooduu oovi nnauvaki homo variravai.

25

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

¹ Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kioodoo ari yoosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai.

² Oro varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusaa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna Rupertuaraivaara iya kua yeena raida itaa kua tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnauvaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara ranee ipi kuanaravai.

⁵ Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiaa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaakuuvaitana suaivaa iya tasipama varuduu taika kioodoo kava vara ranoo Kaisariaa viravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnauvaki oro ivaki varioo vaidiyya tuduu Pauruusaa vitada

⁷ innasi nnuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vookarauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiyau-vootairavai.

⁸ Hama oyaiyauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisivaa iiravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiyyara Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiaa ivo Pauruusaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaananannee?

¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. Eenoo ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai.

¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisivaa iikiatutiri. Eenoo kian-nani iya ni Rupertuaturivee. Hama na putinaraivaara oooqo kiauvai. Iya kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovoono yopeema ni vitoo iya mmunaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee,

¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiaa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuaneetina i fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya avuuvaitanau diravai

¹³ Suai nnaagiai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yoosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varu-vaara innara kua yoketaivaa kiaaraivaara tiiravai.

¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiaikio homo hara kioo varinoo.

¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna ruputuaneera ni yaparairavai.

¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiivaa vaidi vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna ruputuaneera kiaunnavai. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaaki yapa kiaikio ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiada ta iya kuaivaa radudaunnavai. Roomaiya aataruuvo itaama vaivaivee,

¹⁷ kiaaduu rikiada iya mmuakiaaya numa aavaki vauya patauduu na akiiraama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnudu kua pinaivaki inna yapeera vaidiia diitooduu iya ari vookarau mmoori maisaivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu

¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruuvaa nnaasu innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvo Yisuunnara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai.

²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa rikiaanaraivaara kumimakama kiee Pauruusaa yaparaina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaanananee?

²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso oogoo tioo ni yaparainno tunoo: Fai vaidiia ni haitatuukiai na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidiia kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvo kooyaa vainai na Roomaa kieeta tuanaivaasi titano kuanaravaivee,

²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaanaravee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaanaravee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoke-tauiyauvaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yoosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuauya tuduu Pauruusaa vitada nniravai.

²⁴ Nnudu rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variiaiyatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu aavaki variiaiyata Yerusareema variiaiyatama kua pinaivaa innaki yapaarivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna ruputuduu putiravai. Ariinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee, tuuvaara na inna titaanaraivaara ee-oo tiravai.

²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiauko hama kua oyaivootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvauunnaata aavaki variiaa ngii avuuyauvunuaatama inna vitee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaravai.

²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyaivootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

26

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisaivaa tiravai

¹ Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisaivaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiiaa mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mmminaraivaara rikiauko ni yoke-tainoo.

³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyauvaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mmminaraivaara ni yoketaimoo. Ivaara na yamaa kuavai i yapaivaa kiaunoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaunoo.

⁴ Na kiisayaa nini yoosinnaivakiaata Yerusareemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai.

⁵ Na variee vaidi Farisaiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutu-uqaara uu aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutu-uqaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutu-uqaara uu aataruuvaa yaatareravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuqinnama uuvaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kiaravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya mmuuvaaara na yaagueeqama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁷ Ti kua kiaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taar-avaitanakidiri diaunnaiya ta ivaa varaaraivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutuugaa ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnava. Ti kieeta Akiripaa-o, na ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa paaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiiaa kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁸ Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unnakuavee kiaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kiaannee? Kutaa kuavaivee.

⁹ Nnaaru neenenoo yaata utuaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikiane,

¹⁰ tuduu na Yerusareema maisa mmooriivaa yaagueeqama iya iiravai. Uduu Anutu-uqaara kati puara hudeera vaidiiaa ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na varee Anutuugaa gioonna kiaapuuya vitee oovi nnauvaki yapa kiaaduu varuduu vaidi vooya iya ruputikiai putuateera tuduu neeta kiaanoo: Ruputikiai putuatee, tiravai.

¹¹ Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyauvaki nuaina iya Yisunna maisa kua kiateera na iya ripiina iya ruputuateera tiravai. Kiaaduu ni ausaivo kaayau iya kapikaroovaara na ngieera vo yoosinna vo yoosinaiyauvaki iya ruputinara viravai.

Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa varee viee variaaduu

¹³ ikianna tammauduu mmeekia ari vookarauvo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niiyaa ruvuahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuaheeravai.

¹⁴ Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vaidi na riki-aaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tioo tunoo: Sauruuso,

e aaniira mmoori maisa mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannanee? Nakaaraivo puara burimakauvaa yau avai karaivaadiri ruaikio rikioo ariinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraiva ni iikiannaivo hama giaaki vainoo. Aiki vainoo,

¹⁵ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvee. A mmoori maisaiva ni iikiannanoo.

¹⁶ Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vareera ngiaammuaivai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiaunoo. Makee a ni tee rikiaan-naivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kiasa mmianee.

¹⁷⁻¹⁸ Na i titanai a gioonna kiaapu Isarairaiyasiaata ngiari vooppinnaiyasiaatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai kuanaravai. A viee iya tinai iya niyara kutaavaivee tikiai na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariinnee tii gioonna kiaapuuya tasipama variaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyyara nnannateekiai fai na i vatee yoketaivau i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kiasa mmiravai

¹⁹ Ti kieeta Akiripaa-o, na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giasa ni muuvaara hama na pikieravai. Na iiravai.

²⁰ Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusareema viee nnaagiai mmata Yutayavakiaata ngiari vooppinnaiyaa mmataiyauvakiatama viravai. Viee na iya kiasa mmiee kiaanoo: Ngingii ausaiyauvaa hanigiada ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kiasa: Vaa kutaa ausa hanigiaanoo, kiasaravai.

²¹ Na itaa kua kiaivaara na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiyya ni utu raririima rada ni ruputuaara iiravai.

²² Ni ruputuaara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonnaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiaunoo. Musiivaata porofetaiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiaunoo.

²³ Musiivaata forofetaiyaatama Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Diitaivoono mmeekia tai aataruuvaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama kiasa mminali rikiada ausa hani-giakio iya vitoo yoketaivau yapaanaravaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kiauvaivee.

²⁴ Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuoo varuduu rikioo Pese-teeva puaisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa yaaruannanono i yaataivo duunainoo,

²⁵ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuaivo safuuma kutaa kuavai kiaunoo.

²⁶ Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueeqama innaata itaa kua kiaunoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriivaa iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiavaivee.

²⁷ Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannanee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa sai tunoo: Aanna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannanoo: Ivo ausa hanigioo Yisuunna aataruuvau kuaiveenna kiannanee?

²⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanaranee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanaranee? Hama neeta taunoo. Eetama gioonna kiaapu makee ni kuaivaa rikiaiyatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuuqaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaunoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua kiaunoo.

³⁰ Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gioonna kiaapu vooyaataama diitada

³¹ mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iikiaanoo,

³² kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

27

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

¹ Ta mmata Itariaa kuaara kuaivaa kiaa yeena rau kiaannaduu rikiada vaidi haitatuuraiyaano Pauruusaata ngiari vo vaidi oovi nnauvaki varuuyaataama vaidiivaa nnutuuvo Yuriinna mmuduu haitatuuravai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai.

² Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvo Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asiaivau vau yoosinnaiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uuduu ivaki ta karada viravai. Maketoniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvo Arisarakaava ti tasipama viravai.

³ Vududuu heenauduu siipa aakiaivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketainno innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi vioo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareeravai.

⁴ Varoo kava vara ranoo siipaivaki karoo vududuu siipaivo vuupinnainnidi yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo hama yuunnaivo nnuupinnainningiaadiri viravai.

⁵ Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvo Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai.

⁶ Reemi raannaduu Pauruusainna haitatuura kieetaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriaa vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvo inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷ Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyauvai taika kiooduu ta yoosinna Naitaasa vainiivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinai hama yopeema viraida ta mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvo Saramoona yaatareeravai.

⁸ Yaatarada nnoori tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Yoketaa Yoosinnavai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Rasiaa ivaki viravai.

⁹ Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutuuqaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuu suaivo vaa

taika kieeravai. Ta rikiaannaduu iqii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekaateenno varuuvaara Pauruuso ari yaata utuu kuaivaa iya kiaa mmioo tunoo:

¹⁰ Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararaiivo tiisi nnino hoonaahaana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisainai vaidiiyaata putuaaravaivee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusaa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaraivaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai.

¹² Rikiooduu iya varuu yoosinnaivaki yuunna utuu suaivo hama yoke-tauvaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoke-taivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmataivo yoke-taavai vauvaara iya ipira kuaara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nninainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaaraivara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³ Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiiya yoosinna Ponikaa kuaaraivara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kiooduu mmata Keretee siriivau viravai.

¹⁴ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nnutuuvu Urakuroona mmataivakidiri

¹⁵ tuoo siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiiyo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai.

¹⁶ Vuduu mmata kiisa vovaatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Karauta hama yuunna utuupinnainningiaa vida kanuuvu siipaivaa araivau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaararooduaata

¹⁷ utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataannarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnooriivo rubaayoo siri nnuu muaraagaavaki siipaivo puisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukuasaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kiooduu yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai.

¹⁸ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnoori aakiaana vivoora kiaa kiada hoona mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai.

¹⁹ Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai.

²⁰ Kagaari kiooduu kaayau suaivaki ta taannaduu hama suaivootama aakiapuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yoosinnaivaki kuaaraivara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiiya vaa hokoba suai yeennaivaa pikiooduu too Pau-ruuso numa iya avuuyauvunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Keretee mmataivau varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa rikiaade Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoona mminnaiyauvo maisaitiri. Hama ngia koon-nama variaatirivee.

²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa ausa mmuaararakiatee. Fai hama vaidi voovoona putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainaravai.

²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutuugaa na ni ausa mmudu-
uyaivaa inna mmiauvaa aangeraa voovoono tuma ni tinoo:

²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuanaivaa
avuuvau dinaravee. Rikiaanee. Anutuugo kati aiyara yoketaama yaata
utiivaara ivo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama
siipaivaki variaila fai yoketaama variaaravaivee, tiivai.

²⁵ Vaidiso, aangerai iva kua tiivaara sa ngii mmuaararakiaivee. Anutu-
ugo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa ivo iinaravaivee, kiauvai.

²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaaravee. Fai yuunnaivo
ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuma kiaivaa siriivau kuaaravaivee,
tiravai.

²⁷ Suai yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kiooduu
heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaravaa
nnutuuvu Atiriivau kuaannaduu heena tammaivaki siipa mmoori vareera
vaidiia yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai.

²⁸ Vuduu rikiada yaata utida aina mmuaararoovaa yeenavaa haru kiada
nnooriivaki kagaari kiooduu vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki
nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa suai kava
mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai.

²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuuvau siipaivo vioo havara-
teenooru aatuuda siipa rakanaivaki aina mmuaararooyauvaa taarama
taarama vara kagaari kiada pataakiaiveera yaaku vareeravai.

³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiia ngiari toovau
siipaivaa pikiada kuaaree kiaa iida kanuuvaa yeenaiyavunudiri nnoori
verenoo vau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kiaa unnakua
tida aina mmuaararoovoo vooyavai siipa kieetaivakidiri vara kagaari ki-
aaraivaara unnakua tiravai.

³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiia yaata iya kieetaivaatama
tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiia hama siipaivaki varikiai fai hama
ngia mmuakiaaya yoketaama kuaaravee,

³² tuduu rikiada rapira vaidiia kanuuvaa yeenaiyauvaa hatoka kiooduu
vioo kieeravai.

³³ Vioo kiooduu patainara uduu Pauruuso mmuakiaaya yeenavaa
nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri
taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taikaanaraivaara faan-
naida varida hama yeenna nneeravai.

³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeennaiyauvaa nnaatee.
Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaaravai. Ngia vida hama koon-
nama kuaaravai. Yoketaama kuaaravee,

³⁵ kiaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutu-
ugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo nneeravai.

³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama
yeennaivaa nneeravai.

³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiia kaayau (276) varida yeenna nneeravai.

³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuitaiyauvaa vara kagaari
kiooduu siipaivo papakaanauduu viravai.

Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuvarata kieeravai

³⁹ Vududuu patauduu siipa mmoori vareera vaidiia mmataivaa reeti
teeda kumimakaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu
teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida

⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka
kiada nnooriivaki pikiada nnoori ruvuaseera yatari sagaiyavunu yeena

rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruqa vauvaa vara ngiau haru kioodoo yuunnaivo utuduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai.

⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiaa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaateenno siipa rakanavaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanavaa rummua ruvuvarata kieeravai.

⁴² Ruvuarata kioodoo siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiiya nnooriivaki suai roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiiya iya rputuduu putuara uduu

⁴³ rapira vaidiiya kieetaivo Pauruusaara yoketaimno inna rputivoora iya ooqoo tiravai. Ooqoo kiaa kioo vaidi nnoori kareera aataruuvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki suai roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai.

⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruuvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

28

Ta yoosinna Meretee viravai

¹ Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Meretee vauduu

² gionna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketauduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneravai.

³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangangariyauvaa porooma utuoo numa ikaiaivaki kioodoo too inna tootookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuvo Pauruusaa yaakuuvau unnu kioo vairavai.

⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gionna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiiya ruputikiai putuua vaidiyai. Irisai hama inna variraivootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putivai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee,

⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaivaa ari yaakuuvaudiri rummua ruvuasa ikaiaivaki kioodoo hama kiisama inna yaakuuvo nniitareeravai.

⁶ Hama nniitarooduu gionna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuainaaree kiaa kiada hokoba suai faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootooduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai.

⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu ivo tiyara yoketaama tuqinnooduu taaravooma suai ta inna tasipama variravai.

⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno varuduu inna mmammaivo ikiyananaa tooduu naara dududuu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaakuuvaitana innayaa utuduu inna nniitarooovo taikeeravai.

⁹ Taikooduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapu nniitaroooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuduu iyaatama iya nniita-rooyauvaa tuqinneeravai.

¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta siipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kioodoo siipa yoosinna Aresadiriaadiri nnu-uva nnutuuvo Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai.

¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuduu ta karada vidada yoosinna Surakuso ivaki reemi rada taaravooma suai variravai.

¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada yoosinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kioodoo yoosinna Potioori viravai.

¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaagavai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaagavai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai.

¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoosinna Apiporoo yookaira mmatuuyaivaki vida nnida vaira nnau taaravoomaiyauvaki ti sunaara saidiri nniravai. Nnuduu Pauruuso iya too Anutuugaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoke-tairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovoono inna haitatu-uravai.

¹⁷ Haitatuuduu taaravooma suaivo taika kioodoo Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmoori maisaivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubu-ungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiiya kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiiya mmuduu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai.

¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni ruputuaara kua oyaivo hamee-tauduu iya mmaanai ni titaara uuduu

¹⁹ Yutayaa vaidiiya oogoo tiravai. Oogoo tuduu hama vo aataruuvootau-vaara na Roomaa kieeta tumaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapoovaa radudaanara na aapi nninara tiravai.

²⁰ Ii kua ivaara na ngii tee ngiita kua tinaravee kiaukai ngiaavai. Anu-tuugo mmataama kioo vaidiivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiiya aa yeena aavaadiri ni rau kieeravaivee,

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaara kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida aiyara maisai mmayaayaivaa ti kaa ti mmiaavai.

²² Vaa ta rikiaunnava. Aa iya Anutuugaayaadiri unnakua kaa haubayama kaa aataru aavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikaatainoo.

²³ Iya itaa kua kaa kiada kava innaata kua kaa suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanu Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kaa mmududuu heenairavai. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara Pau-ruuso Musiiva mmaanna kuaivaa fafaara roovakidiriata forofetaiya roo kuaivakidiriata Yisuunnara iya kaa mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unnakuavaivee, tiravai.

²⁵ Kiaa kiada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai utiraida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kiasa mmuu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kiasa mmuuvo inna kua kutaa kuavaivee.

²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gioonna kiaapu aaya kiasa mmiee kianee:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniiyauvaa rikiada

ausa tinniiyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinneevoora kiasa

iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai

ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada

ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, kianee.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kiasa mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivaa vaidiiyaano ngiari voopinnaiyaata vaa kiasa mmiaavai. Fai iya rikiaaravaivee.

²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidi Yutayaiya yaagueeqama ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yoosinna ivaki taara nuanu hara kioo varioo ariinoo nnau voovaara yookaama kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiasa gioonna kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaimno yamaa kua tiravai.

³¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama yaagueeqama iya kiasa mmuduu hama vaidi vooya inna oqoo tiravai.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kuanaraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuugaara nuunaira aataruuvaa Roomaivaki iinaraivaara aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Pauruusaa yaata utiraivo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa suai varioo mmoori iinaraivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yoosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvaaaraata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaraatama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mmiravai.

¹ Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauuko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variauvaa Anutuugo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuugo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetaiya kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai.

³ Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioonnaivoono inna mmata kiooduu ivo vaidivai varuuvuono Davuutiinna oyaivakidiri diiteeravai.

⁴ Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kiooduu putuduu Anutuugo ari yaagueega ari vookarauvaa inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueegama Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. Mmannasa Yoketaivaa yaagueegaivo innaki vauvaara ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai.

⁵ Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuugo kati niyyara yokeetaama yaata utuoo ari kuaivaa varee nookianeera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori varee variee mmuakiaa gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna variaya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa varaa-teeraivaara ivo ni mmataama kieeravai.

⁶ Ngia Rooma variayaatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuugo ngii maavee tiravaivee.

⁷ Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variayara na yaata utuee kiauuko aa yanaa aavaa Teretiiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸ Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giaa ngii minaravee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida vaaianoo. Itaama vaikiiai na mmuakiaaya ngiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuugaa kiasa mmiivai.

⁹ Na ni mmamma mmuyai mmuakiaavai Anutuugaa mmiee inna mmoori-ivaa yaagueeqama varee inna Mmaapuvvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Anutuugoona na itaama iikiauva yaavoono mmuakiaa suai na yaaku varau suaiyauvaki makemakee ngiiyara yaaku varauvaatama vaa arinaima too rikiavai.

¹⁰ Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹¹ Mmannasaivo kua voovai ni gaa ni miivaa na ngii gaa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taanaree kaa iikiaunoo.

¹² Na itaa kua kiauva oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiita ngii gaa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara niita ni gaa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³ Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Na airineetu ngiisi kuanaree kaa iikiauko hama ni aataru na kuanarivootaikio mmoori vooyauvoono ni suvuaiikiai hama na kuaavai. Vaidiyya ngiari yeenna iiraiyauvo apuukiai rasukuaivaa roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmiaaduu arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngiisi kuanaree kaa iikiauko hama ni aataruvootainoo.

¹⁴ Anutuugo ni mmataama kioovaara na mmuakiaaya kaa mminara mmooriivo vainoo. Ereengaa kuaivaa tiraiyaata ngiari vo kua vo kuaiyauvaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata duunaiyaatama na iya kaa mmiarivo inna ni mmoorivai.

¹⁵ Ivaaraina ngia Rooma variayaatama mmayaaya yoketaivaa na ngiita ngii gaa ngii minaraivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuugaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶ Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama ni mmamma maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna Anutuugaa mmayaaya yoketaa yaagueeqavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiyya Anutuugo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yutayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaagiai ngiari voopin-aiyaatama vitoo mmuai yoketaivau yapaivai.

¹⁷ Anutuugo tinai rikiada gioonna kiaapuuya inna avuuvau safuuma variaravai. Ii aataru ivaa Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa ti vitavai. Gioonna kiaapuuya toosa hareera suaivaki Yisuunnara kutaavaivee kaa kiada safuuma varia rada vidada mmannammanna kutaavaivee kaa kiada variaavai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaara kutaavaivee kivaivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmooka hanigia mmiaavai

¹⁸ Vaa ta taunnavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya hama innara mmudu-uya riraida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutuugo ngiau aapu variivoono iyara inna nnannataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa vainoo. Iya maisama iikiaa aataruovoona Anutuugaa aataru kutaivaa uuda ravai.

¹⁹ Anutuugaa aataruuvo kooyaa vaivaa vaa iya teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ariinoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitavavee.

²⁰ Ivo ngiau mmataivaa uu suavakidiri vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suavakiaatama ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo tupatupaa yaagueeqama variraivo kooyaa vaikio ivo ari

vookarai Anutuugo tuanaavai variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna kiaapuuya taavo ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya ruvuakavaakai kua tida kiaara: Hama ta teeda rikiannavaivee, kiaaravai.

²¹ Anutuugo variivaa vaa iya teeda rikiadaata hama innara kiaanoo: Inna Anutuugovee, kiaa kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada hama innara yoketaavaivee kiaavai. Hama itaa tiraيدا ngiari yaata vuatinni-iyauvunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiyaiyauvo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai.

²² Iya ngiariiara ta tinni yoketaayavee kaiya unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai.

²³ Anutuugo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannamman-naiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmi-aavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiia roosiima iima kiada vasingiaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iikiaavai.

²⁴ Vaidiia itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuugo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngiingii miaraavai. Iikiatee. Anutuugo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniiyauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iikiata iikiataiyauvaa iikiaavai. Iida varida vaidiia ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasipama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai.

²⁵ Iya Anutuugo varii aataruuvaa kutaavaivee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaivaara iya itaama iikiaavai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai ii nakaaravaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyauvaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiia koonnama itaama varida iikiaivaara Anutuugo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiyaiyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiia tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai.

²⁷ Mmuaikaraama vaidiia ngiari gioonnaiya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipakiaarivaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. Iya itaama mmamma maisai aataruuyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariiiki vaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utida kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniiyauvunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookariyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iikiaavai.

²⁹ Iya itaama iikiaivo maisamaisaira aataru mmuakiaayauvai iya aakiyaiyauvaki suvuavai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa taavo iya varaata varaataikiai varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iikiaarivaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaatarivaara ti nnannatainoo, kiaa kiada varida iya ruputuaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unnakuaiyauvaa reeti kia reeri kiaama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara murumuru tida

³⁰ iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa tida hama Anutuugaara mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariiyara mannaka tida airi airi maisamaisai aataruuyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataraavai.

³¹ Iya yaata duunaya varida ngiari mmooriyauvo vaikiainnaata teeda rikiada pikiaavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinneeera kiada pikiaada suvikaravee kiaavai.

³² Gioonna kiaapuuya itaama variayara Anutuugaa kua aataruuvono vainno iyara tinoo: Fai itaama variaya inna iya irisaivoonno putuaaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Rikiadaata ngiari iikiaa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiai yara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai.

2

Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

¹ A dee gioonna kiaapuvono a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannannee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuaikaraama eeta iikiannaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikiannaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano.

² Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya ii maisamaisai aataru iyauvaa iikiai yara Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mmunaravo inna ivo safu tuanaavai.

³ Ni seena-o, iya iikiaa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaanai kua mo eeta itaama iikiannava. Mo a yaata utuee kiannano: Anutuugo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmira suaivaki fai na aikiooma yaataaanaaravaivee, kiannannee?

⁴ Mo Anutuugo iiyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mminnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikiennaatainna nniki rakammuanannee? Mo hama a rikiannannee? Anutuugo i tinai a ai ausaivaa hanigiee ai mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iiyara tuqinnoo haitatuunno varinoo.

⁵ Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvainna iikiannano. Iima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai.

⁶ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuugo safuuma ngiari mmunaravai.

⁷ Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama iida varida Anutuugaa yosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraivaara yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuugo itaama iikiai yara tupatupaa variraivaa mmunaravai.

⁸ Vooyaano ngiariiyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oooqo kua kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiai yara Anutuugaa pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mmunaravai.

⁹ Mmuakiaaya maisa aataruuvaa iikiai yara fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyanaadee itaama varikiai ngiari vooppinnaiyaatama mmuaikaraama itaama variaaravai.

¹⁰ Mmuakiaaya yoketaa aataruuvaa iikiai yara fai Anutuugo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa

nuufaivaatama iya mminaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari vooppinnaiyaatama mminaravai.

¹¹ Anutuugoo itaama iyara iinno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuuvaa hama ngiari vooppinnaiya rikiada varaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ikia aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikiadaata mminnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuugo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹³ Itaama vaikiyai rikiada Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmanna yaata nnaasu rikieeraiya hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiyaiya fai inna avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁴ Ngiari vooppinnaa vooyaano hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngiari yaata tinniiyauvunudiri rikiada iikiaavo ngiari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaa vooyaano itaama iikiaavai.

¹⁵ Iya itaama iida varida Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngiari yaata utiraiyauvoono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiaunoo, kiaa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivai. Ngiari yaata utiraiyauvoono itaa kua tikiai iya Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai.

¹⁶ Ii kua iyaavaa fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaiyaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngiari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaki ii kua iyaavo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaiya ngia ngiingiyyara kiaanoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaiya mo aanna ngia dataamaida variaannee? Ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiyyara kiaanoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiaa kiada ngiingii mannaka kiaanoo.

¹⁸ Anutuugo yaata utiivaugiataama ngiengie iikiaara aataru mmooriyyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyaavaa iida arinaima teeda rikiaavai.

¹⁹ Gioonna kiaapu avura kiaiya nookiaaneema nnookiaiya ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiaanoo: Vaa ta aikiooma vita vitaakiaunnavaivee, kiaavai. Upisiivaki variyaiyara ngia ngiingiyyara kiaanoo: Ta iya mmeekiaiyyavee, kiaavai.

²⁰ Kumimakama variyaiyara ngia kiaanoo: Teenoo iya safuukiaaraiya ta variaunnaanoo, kiaavai. Nnaakaraiya variaaneema variyaiyara ngia kiaanoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiada kiaanoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiaa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnaanoo, kiaavai.

²¹ A Yutayaa kua a vooya vitaakiannaneema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannanee? Mo a yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiee kiannanoo: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kiannaivo mo eeta mmuara varaannanee?

²² Mo a kiannanoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannannee? Mo gioonna kiaapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuugovee kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaa a oqoo kiannavai. Mo a iyuvaa yapa kiaa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannannee?

²³ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kiannanoo: Vaa na varauvaivee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuugaa nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuugaa aataruuvaa koonnama iikiannano Anutuugaa nnutuuvo maisainoo.

²⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngia iikiaa mmoori-iyauvaa ngiari vooppinnaiya teeda ivaara Anutuugaara maisa kua kiaanoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataruuvaatama iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kuminayaa iikiannavai.

²⁶ Mo fai vaidi vooppinnaa voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuugo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai.

²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a varee mmamma hatokeera aataruuvaatama vareennaatainna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannanoo.

²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmammaivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivovee. Ii aataru ivo mmanna mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai.

²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aakiaivo hanigioo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaikio rikioo Anutuugaara kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiaivaa hanigiai aataruuvo inna Anutuugaa Mmanna-saivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiaivo hanigioo vaidiivo kua yoketaivaa Anutuugaasidiri varaivai. Hama ivo vaidiiyasidiri varaivai.

3

¹ Mo Yutayaiya dee aataruyauvai iida ngiari vooppinnaiya yaataraannee? Mo mmamma hatokeeraivo aanii aataru yoketaavainno ngii vitainnee?

² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tauraa aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo ta Yutayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiateeraivaara ti mmiravai.

³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieeravai. Iya itaama uuvaara mo Anutuugo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee?

⁴ Ai hameetavee. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida varikio Anutuugo mmannammanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua fafaaraivo vainno Anutuugaa ariiyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiia kua pinaivaa

aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataaraanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuugo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuugo irisai maisaivaa ti mmiivaara ta ivaara maisama iinoo kiaarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiia kua tiraivau-giataama kua kiaunoo.

⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kjaaravee. Mo Anutuugo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinnee?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuugo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaraiivo kooyaa vaki-aiveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuugo niyara mminnamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? tiivai.

⁸ Mo kutaa itaama vaikiai mo aaniira hama ta kiaunnano: Yoketaa aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaara-vaivee, kiaunnavainnee? Gioonna kiaapu vooyaano niyara unnakua kua kiada kiaanoo: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaiia fai ngiari irisai maisaiyauvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varivai

⁹ Mo itaama vakio ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari voopinnaiya vari-raivaa yaataaravainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitaina ngii gaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mminnammin-naa maisaiyauvo mmuaakaraama iyaata tiita utivai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹ Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaara arinalma too rikioo
innara buainno varivai.

¹² Mmuakiaaya Anutuugaa mmooka hanigia mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

¹³ Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari vookarai
maisai kuaivaa kiaavai.

¹⁴ Iya ausaiyauvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kuu kuaaru kiaavai.

¹⁵ Iya makee tikiai
ngiari seenaiya ruputuaani putuaavai.

¹⁶ Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyauvaa iikiaavo
iya ausaiyauvo mmuaararavai.

¹⁷ Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.

¹⁸ Anutuugaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara

hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Aanna makee vaa ta rikiaunnava. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kaa mmiravai. Iya kaa mmuuvauudi iya rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaataa sa sai Anutuugaaki vo kua vooyauvai kiatee: Hama ta maisama variaunnavaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kaa mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya Anutuugaa avuuvau mmminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaivaara kua pinaivo vaivaa arinaima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya kaa mmiravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu voovoono rikioo iinno hama yopeema mmaanna tuu kuaivauudi Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivauudi mmuakiaaya ti mmminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima teeda rikiaunnava.

Anutuugaa avuuvau safuuma variateera kuavai

²¹ Aanna makee Anutuugo tinai gioonna kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa vainoo. Iya Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iida fai hama yopeema safuuma variaaravai. Safuuma variateera aataruuvo nnaagiai vainaraivaara Musiivaata forofetiaaataa iavaara tiravai.

²² Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya fai Anutuugo tinai safuuma variaaravai. Anutuugo ii aataruuvaa hama vooyara vo aataruvai iivai.

²³ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaaya mmminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuugaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnava.

²⁴ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai.

²⁵ Anutuugo Yisuunna iya mmuduu ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara iya mmminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaaya ivo itaama putuuvaa kutaavaivee tikio rikioo Anutuugo fai hama iya mmminnamminnaa maisa irisaiyauvaa iya mmminaravai. Anutuugo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gioonna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvo vauduaata Anutuugo yaata utuoo faannainno varioo hama akiiraama irisaiyauvaa iya mmiravai.

²⁶ Aanna makee vaa Yisuuva gioonna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaiivo kooyaa vainoo. Anutuugo ari safuuma varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara itaama vainoo. Anutuugo itaama uuvaugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuugo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiayara mannaka kiaunnannee? Hama titiayara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kaa kiada fai ta safuuma variaaravai.

²⁸ Ivaara vaa ta rikiada kua kiaunnava. Gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivauudi safuuma varivai.

²⁹ Mo Anutuugo Yutayaiyara nnaasuunno variinnee? Mo hama ngiari voopinnaiyaraatama Anutuugo variinnee? Ai mo ngiari voopinnaiyaata iya Anutuugovee.

³⁰ Anutuugo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuai karaama ngiari voopinnaiyaraatama innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai.

³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiaikio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaaraatama ta safuuma rikiada iikiaunnava.

4

Aaparahaamo varuuvuara Pauruuso

mmataama kioo tiravai

¹ Itaama vaikiai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiaarannee? Dataama ivo Anutuugaa avuuvau safuuma variravainnee?

² Ivo ari mmoori varoovaara Anutuugaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariiyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuugaa avuuvau ari mannaka tiravai.

³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoonoo itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoonoo ari mmoori varaivaa irisaivaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyauvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaara inna mmiivai.

⁵ Hama Anutuugaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuugo koonnama vari-aiya tinai iya safuuma variateera tira nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoonoo inna avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuugo inna too iva itaa kua tiivaara innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai.

⁶ Nnaaru varuu vaidi Davuitiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoonoo Anutuugaa avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davuitiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai.

⁷ Davuitiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuugo gioonna kiaapuuya
mminnamminnaa maisaiyauvaa rugakiaiyara
ivo iyara yoketaiwoo.
Vaa Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rummua apu kiaivai.

⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovai
mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo
vueennama kioo
hama kava iyauvaara yaata utinaravai.
Anutuugo ivaara innara yoketaiwoo.

Davuitiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuugo innara yoketauduu sirigainno varuu kuaivaa Davuitiiva itaa kua tuu kuaivo mmamma hatokeera vaidiiyara nnaasu tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera vaidiiyaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama tiravaivee. Anutuugaa kua fafaarau kua voovai vaa ta ivaara kiaunnava. Ii

kua ivo tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuugo Aaparahaamaara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuunnee? Vara hama ari mmammaivaa hatokooduu itaa kua tuunnee? Vara vaa hatoka kioodoo itaa kua tuunnee? Iya hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai.

¹¹ Nnaagiai iya inna mmammaivaa hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuugo itaa kua tuuvaara ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokoo puruuvaidiri Aaparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya gioova Aaparahaamovee. Iya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gioonna kiaapuyavee, tiivai.

¹² Vaa mmamma hatokeeraiyaatama inna iya gioova Aaparahaamovee. Ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraivaara hama Aaparahaamo iya gioovavee. Hama Aaparahaamaa mmammaivaa hatokoo suaivaki ivo Anutuugaara kutaavaivee tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Aaparahaamo iya gioovavee.

¹³ Aaparahaamaa ari sidinnaidiyyaatama Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Aaparahaamo rikioovaa hama Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuduu rikioo Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa rikiaa iiraiya kiaa mmutiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa vaitiri. Ivo kua kiaa teerama kioo kuaivootama kuminayaa vaitirivee.

¹⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nnanataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo vaitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama vaitirivee.

¹⁶ Itaama vaino Aaparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kiaa mmi-aiveeraivaara iya Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada kati ivaa va-reera aataruuvo vainoo. Hama Aaparahaamaa sidinnaidiyya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikieeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aaparahaamo tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaiyyaaratama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiauunaiya Aaparahaamo ti napoova variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Aaparahaamaara tinoo: Mmuakiaa mmatavau variaya gioovavee kiaa kiee na i yapa kiauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuugaa avuuvau kutaavai vaivai. Aaparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuugoono vaa putuaiya tikiai diitaavai. Ivo hama tauraa vau mminnaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I sidinnaidiyya fai kaayau variaaravaivee, tiivai. Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikioo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kiaa

kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu kaanaivo vauduu ivo mmuakiaa mmatavau varuuya gioova variravai.

¹⁹ Itaama varuduu inna nuunuuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioodoo rikioo (100) ngiaabai kioodoo inna mmammaivo taminnuunnuuduu ari nnaaivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kioodoo aata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinara-vaivee, tiravai.

²⁰ Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kioodoo ivo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²¹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kiaa kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²² Aaparahaamo itaa kua kiaa kioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai.

²³ Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aaparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai.

²⁴ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara Anutuugo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

5

Yisuuva putuuvaara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnava

¹ Itaama vaikio vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara putuuvaara Anutuugo tiyara safuuma variraiyavee tikiada ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo.

² Anutuugo itaama kati tiyara yoketaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yoketaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaikiai ta yoketaama variaunnano. Yoketaama varidada ta yapooma Anutuugaa tasipama yoke-tayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta ivaara nnaasu yaata utu kiada vaida faannaida varida sirigakiaunnano.

³ Hama ta ivaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaiyauvaaraatamaida ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai.

⁴ Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaikiainnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kioo rikioo Anutuugo tiyara mannakainaravai. Ivo tiyara mannakainaraivaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano.

⁵ Ta ivaara faannakiaunnaivaara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaravai. Vaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiai yauvaki varikio Anutuugaa mmuduuya riraivo ti aakiai yauvaki suvuivaara fai hama ta fanniikiaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuugo mmataama kioo suaivaki gionna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuau-Yisuu Kirisiiva putiravai.

⁷ Ta mmatayaa variaunnaiya tiikidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovoono innara kuminayaa putinaraiivo inna mmuaararavai. Vaidi yoketaama variivaara fai vaidi voovoono innara kutaa putinarannee? Vara hama putinarannee? Hama ta rikiaunnaano.

⁸ Homo mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuugo pinaama tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuugaa nnannateeno irisai maisaivaa ti mmnara iino too ivo ooqoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai ta Anutuugaa avuuvau safuuma variraiava yaataravai.

¹⁰ Ta Anutuugaa nnammuntuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvu putu-vaara ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Aanna makee vaa ta mmuaa ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaara fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraivo inna yaatarai aataru-vai vaivai.

¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutuugaara pinaama sirigakiaun-nanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutuugaa tasipama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnaano.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareeravai

¹² Aa kua aavaata rikiaatee. Mmuua vaidivaakidiri mminnamminnaa maisa vareera oyaivo mmata aavau vairavai. Ivo mminnamminnaa mai-saivaa varoovaara putira aataruuvo vairavai. Putira aataruuvo itaama vau-vakidiri mmuakiaa gionna kiaapuuya vareeravai. Iya mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai.

¹³ Anutuugo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kiaa mmirama kioo suaivaki mminnamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gionna kiaa-puuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaima mmuaavai mmuaavai yaariravai.

¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gionna kiaapuuya putiravai. Ataamo Anutuugaa avaiavaa hatokoo mminnamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaatama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nninara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai.

¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara kaayau gionna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kutaa kuavai. Anutuugo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anu-tuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gionna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaa Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaraivai. Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara Anutuugo putira aataruuvaa irisaivaa Ataamaa mmioo mmuakiaa yaatama mmiravai. Kaayau gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairavai.

¹⁷ Mmuuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu aataruuvaa yaataroo ari vookaraivai vaivai. Anutuugo gionna kiaapuuyara kati yoketaama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuaikaraama vaidi voovoono yoketaa aataru mmuaavai uuduu mmuakiaa gionna kiaapuuya kua pinaivaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai.

¹⁹ Mmuuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gionna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuaikaraama mmuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa arinaima rikioo uuvaara kaayau gionna kiaapuuya fai Anutuugo tinai rikiada safuuma variaaravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduaata Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai.

²¹ Itaama vauvaara gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinanai fai iya putuaaravai. Gionna kiaapu safuuma variyaiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara tupatupaa variaaravai.

6

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnavai

¹ Ivaara ta dataa kua kiarannee? Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivo pinaavai vakiaveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaaranee?

² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa maisaivaara vaidi putiraiya roosiima putuaunnavai. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaaranee? Vaa taikaivaivee.

³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiiki varuuvaa ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai.

⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairaivaa roosiima ta nnooriivaa varaunnavai. Anutuugo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uuduu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaannaivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuaikaraama putida Anutuugo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuaikaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai.

⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnvai. Ti mmammaivoono mminnamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvooono ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eenanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee.

⁷ Gioonna kiaapu voovooono vaa putiivaa hama mminnamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putuaunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaaravai.

⁹ Vaa ta rikiaunnvai. Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruuvo hama kava inna utinaravai.

¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mminnamminnaa maisaivaara putiravai. Aanna makee ivo hara kioo variivo Anutuugo yaata utiivaugiataama mmanammanna hara kioo varinoo.

¹¹ Mmuaiakaraama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mminnamminnaa maisaiyauvaara putuaunnvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuugo yaata utiivaugiataama hara kiada variaunnavaivee, kiatee.

¹² Ngii mmammaiyauvo maisa aataruuvaa iikiateera ngii tino ngii iikiatana sa iikiatee. Ivaara ooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammaiyauvaa mmanammanna utiiauvaa ooqoo kiatee.

¹³ Ngii yaata utiraiyauvo ngii tikio ngii mmammaiyauvo mminnamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iiraiyauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee. Ngia vaidiiaa putuaivakidiri diitada hara kiada variiaa safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee.

¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu aataru ivau hama ngia hara kiada variaano. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraiyau ngia hara kiada variaano. Ivaara sa mminnamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utivaivee.

Safuuma varira aataruuvo ngii utikiai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kiaannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuugo kati tiyara yokeetaama yaata utiraiyau hara kiada variaunnaivaara fai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaarannee? Ai hameetavee.

¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovooono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kaa vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna viteeraivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mminnamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putiraivaa varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiada iikiaa aataruuvooono ngii puaisa utinai ngia Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁷ Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee. Tauraa mminnamminnaa maisaivoono ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Aanna makee vaa ngia mmayaaya yoketaivaa varada ngiingii ausaiyauvaa

hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kiaa kiada mmooriivaa varada varida variaavai.

¹⁸ Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugoono rukuasaa kiaikiai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruuvo ngii puaisa utikiai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai.

¹⁹ Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayaiya yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii gaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma vovaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataruuyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Aanna makee mmuaikaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuaki-aayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoketaivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuugaara yoketa yoketaida nnaasu variatee.

²⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruuvo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utiraivaugiataama vida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

²¹ Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataruuyauvunudiri mo dee irisaivaida varaannee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai.

²² Aanna makee mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugoono rukuasaa kiaikiai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuugo ngii puaisa utikiai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama nnaasu varidada fai irisaivaa tupatupaa variraivaa varada variaaravai.

²³ Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa variaya inna iyauvaa irisaivo putiraivovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo kati tupatupaa variraivaa iya mminai fai iya ivaa varada tupatupaa variaaravai.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaiya aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruuvo gioonna kiaapuuya utua roo vioo vioo iya putira suaivaki taikaanaravai.

² Mmaanna kua voovai vaivauidiri aa kua aavaa rikiaatee. Gioonnaivo vaatiivaa varaikio inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaativavee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinaravai.

³ Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gioonnaivaara gioonna kiaapuuya kiaara: Inna mmuara vareera gioonnavavee, kiaaravai. Fai inna vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai.

⁴ Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvuura ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovaa gioonna kiaapuya ngia variaano. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vaki-aiveeraivaara ngia Yisunna gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Ti mmammaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatairavai. Yaagueegama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuaara iiravai.

⁶ Anna makee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataru ivo ti utuuvaara ti aakiaiyauvo putivai. Ta hama Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru eenanaivau varida mmoori varaunnavai. Ta Mmannasa Yoketaivaa aataru karaasaivau varida mmoori varaunnavai.

Anutuugaa mmaanna kua tuuvaudiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷ Ta ivaara dataa kua kiarannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiarannee? Ai hameetavee. Mo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvoono mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuugaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo: Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaivaara yaata utuane, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaivaara yaata utuaatirivee.

⁸ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utu-aaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookarau mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee.

⁹ Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumimakama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivo varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai.

¹⁰ Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuugaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa kiau kuaivaa gioonna kiaapuuya rikiaa yoketaama hara kiada variateera aataru ivaa neenoo rikiee hama na yoketaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai.

¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmaatararoo maisauvaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayuvai yoketaa tuanaayuvai vaikio na tauraa kiaa mmaanna kuaivootama yoketaavai vainno safu tuanaavai nnaasu vainoo.

¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivoono niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduaata mmannammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa sueerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaraama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnnavai. Mmaanna tuu kuaivo Anutuugaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayaavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmannammanna ni puaisa utikiai na hama yopeema pikiauvai.

¹⁵ Na iikiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiauuvai. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiauuvai.

¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiauko rikioo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo safuuma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo.

¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataru ivaa iikiauuvai. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoono ii aataru ivaa iivai.

¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaivo ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoono yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiainnaata hama na yopeema iikiauuvai.

¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiainnaata hama na iikiauuvai. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiainnaata na iikiauuvai.

²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiauko rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaana vaivoono iivai. Hama neneenoo iikiauuvai.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataru voovoono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atau ruainoo.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketainoo.

²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataru voovoono ni mmammaivaki iinno varinoo. Ii aataru ivoono ni yaatana vai kua yoketaivaa atau ruainoo. Atau ruoo ivaa nnammutuua iinoo. Iinno varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaatau utinoo.

²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaararavvaa varau vaidivai vari-aunoo. Ni mmammaivoono putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai gioono ii aataru ivakidiri ni vita yoketaivau ni yapaa-narannee?

²⁵ Na Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniiivaki rikiauuko Anutuugaa aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiaunoo. Ni mmammaivo maisama iira aataruuvaara na rikiauuko mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiauuvai.

8

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

¹ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara hama ngiari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyau-vootainoo.

² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa vari-raivaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisaivoota putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa ivoono rukuasaa ki-aikiai na mmamma dummukiara kati hara kiee variauvavee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuvo iinaree kiaa kioo iima fanniima kiaikio Anutuugoono aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo

mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyauvaki utuuvaa atau rinaraivaara tiiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaivaa irisaivaa varaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi mmatayaiya mminnamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai.

⁴ Ta Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaunnaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo safuuma vauvaa aikiooma iikiateeraivaara Anutuugo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau variaiyara Anutuugo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaiyara iiravai.

⁵ Mo ngiari mmammaiyauvo ngiari iikiataivaara iya tikiai rikiada hara kiada variyai ngiari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiai rikiada hara kiada variyai Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai.

⁶ Ngiari mmammaiyauvoono ngiari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai putuaaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai ausa nuufaivaa varada tupatupaa variaaravai.

⁷ Gionna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiaivoono Anutuugaa nnammutaavai variivaara iya itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivaara ivo itaama varivai. Hama ivo yopeema Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivai.

⁸ Gionna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kiasa mmikiai iikiyai hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuugaa yoke-taivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii mii-vaugiataamaida ngia hara kiada variaano. Mo Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaiyauvaki hara kioo variiya nnaasu itaama hara kiada variaano. Gionna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gionna kiaapuvai varinoo.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivaara vaidi putiraiya roosiima ngii nnabaiyauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variaivaara ngii mmanna-saiyauvo hara kioo varivai.

¹¹ Mo fai Anutuugo Yisuunna tuduu putuuvakidiri diitoovaa Mmanna-saivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variraivaa minnaravai. Ari Mmannasaivo ngiiki variivaara ngii nnabaiyauvo putuaara iikiyai fai tupatupaa vari-raivaa ngii minai varada variaaravai.

¹² Ni seenayaso, ivaara ti mmamma iira aataruuvaa ti iikiataino ti yoketainnainnaata ta rikiada pikiaaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee.

¹³ Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidada putuaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Gionna kiaapu Anutuugaa Mmannasaivaa kuaivaa rikiada iikiasa mmuakiaaya iya Anutuugaa raunna mmaapuya variaano.

¹⁵ Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada vi-teeraiya roosiikiaaya varida aatuuda variaano.

¹⁶ Ta Anutuugaara kiaunnnanoo: Ti Napoovavee, kiaunnaivo inna Anutuugaa Mmannasaivo ti mmannasaivaa tasipaikiai ta rikiada kiaunnnanoo: Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnnanoo, kiaunnnavai.

¹⁷ Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiyauvaa ta varaaravai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnani yapa kiaiyauvaatama fai ta inna tasipama nuunama varaaravai. Ivo mmamma nniitaroovaa varoneema mo fai teetaatama mmuaikaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸ Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuugaa aataru-uvaara mmamma nniitaraivaa varaunnaivo hama pinaa mmuaararavai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookaraivaa oyaivo kooyaa vainai taaraivaara yaata utuaaravai.

¹⁹ Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaila fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo iima kiooyauvoono sirigaida faannaida variaunoo.

²⁰ Anutuugo mmuakiaa puara fai vasingiaamma mmuakiaa mminnam-minnaiyauvaa ariinnee kiaa iima kioo yapeeravai. Yapa kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima iiravai. Anutuugo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara taikaaraivaara hama iya vareeraida yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai.

²¹ Fai yapooma iya fanniima iikiaa aataruuvaidiri aasannaida putida uudaira aataruuvo iya puaisa utiivaa Anutuugo tino rikioo taikanai rikiada Anutuugaa raunna mmaapuya kati mmamma dummukiaa yoketaama variaivaa roosiima iyaata itaama yoketaama variaaravai.

²² Vaa ta rikiaunnnavai. Tauraa varia rada nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioonnaivo nnaakara mmataanaivaara kararuoo kai kiririingairavaa roosiima mmuakiaa mminnaiyauvaa Anutuugo iima kiooyauvo kararuavai.

²³ Hama iqii mminnaa mmuakiaa iyauvo nnaasu itaama iida variaavai. Anutuugo tauraa Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama itaama iida variaunnnavai. Anutuugo ti utii aataruuvaa rakuasaa kinai rikidada ta eeyaara kati mmamma dummukiaa inna raunna mmaapu tuanaaya varida mmamma karaasaivaa varada variaaraivaara ta faannaida varida rikiaunnano mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti aakiaiyauvaki pinaama maisaikiai variaunnnavai.

²⁴ Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida varida kutaavavee kiaunnnavai. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmannammanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deeyoono vaa too varaivaara kava faannainno variiinnee? Mo vaa too varaivaivee.

²⁵ Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faannaida varida fai ta mman-nammanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mmannammanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuakaraama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunnnanee kiaa vueenama kiada variaunnano ti aakiaiyauvo pinaama mmuaararaiikiai ta hama yopeema yaaku varaunnano Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiyauvakidiri Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varaivai.

²⁷ Anutuugo vaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai. Anutuugo yaata utiraivaugiatama Mmannasaivo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivaara Anutuugo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmuduuya ruaiya yoketaama variateeraivaara Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru-uyauvaki iya tasipama mmooriivaa varaivai. Ivo ari yaata utiraivau-
giataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varaivai.

²⁹ Anutuugo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapuuvaa roosiima varia-
teeraivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu ngaruvo
varinai kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiya inna nnunna
kataunnaiya variateeraivaara Anutuugo nnaaru iya mmataama kieeravai.

³⁰ Anutuugo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kias kioo
iya uuduu inna avuuyau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari
vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uuvaara Anutuugo tiiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiaarannee? Anutuugo tiiyara ni
seenayavee tikio mo gioonoonno tiiyara ni nnammutuaayavee kias kioo
mmoori maisaivaa ti mmiinne? Ai hama yopeema vaidi voovoono itaa kua
tiiyara tinaravee.

³² Anutuugoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tua-
naivaara yaata utirainno mmuakiaaya tiiyara putinaraivaara ee-oo tira-
vai. Ee-oo kias kioo ari Mmaapuuvaa kati ti mmiravai. Ivo itaama
ti mmuuvoono mmuakiaaya tiiyara yoketaiino Yisunnaata mmuakiaa
aataru yoketaiyauvaatama fai kati ti mmindarannee? Fai kati ti mmindaravee.

³³ Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuugo ariinnee kias mmataama kiooy-
aki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaanarannee? Ai hameetavee. Anutu-
ugo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee,

³⁴ tiivaara mo gioonna kiaapu voovoono fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki
vainai ngia irisai maisaivaa varaavee, tinaranne? Ai mo hama fai
itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putuduu Anutuugo tuduu kava
diitoovoono Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiiyara
Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo.

³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee
aataruvoono aikiooma ivaa hatokaanarannee? Vara mmuaararai aataru-
uvonnee? Vara ti nuaira variraiyauvo maisaikiai variaunna aataruuvon-
nee? Vara vooyaano mmamma mmuaararaiivaa ti mmiaani koonnama
variaunna aataruuvonnee? Vara aararearaiivonnee? Vara hama uyira
rairaiyauvo tiisi vaira aataruuvonnee? Vara avaiharai aataruuvoo tiisi nnikio
ti aaturaiuvonnee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruuvonnee? Fai ii aataru
iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmannammanna fai tiiyara
mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai.

³⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno innara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani

suaivo raari raikiai

iya ti ruputuaara iikiaavo

vioo vioo suaivo haatapaivai.

Iya puara sipisiipaiyauvaa ruputuaara iikiaaneema

ivaa roosiima ti ruputuaara iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁷ Ii mmuakiaa aataru avaikarai iyauvo ti mmammaiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivoono ti tasipaivaara ta aikiooma iyauvaa yaatara kiaunnavaivee.

³⁸ Vaa na rapisiima rikiauvai. Fai hama vo aataru voovoono Yisuuva tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama yopeema ivaa atau rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaagueeqama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atau ruaaravai. Anna makee tiisi vaivaara aatuuraivootama yapooma tiisi nninaraivaara aatuuraivootama hama yopeema atau ruaaravai.

³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyauvoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyauvootama hama yopeema atau ruaaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivaara hama Anutuugo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuugo tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravaivee.

9

Anutuugo Isarairaiya ariiniee kiaa

mmataama kieeravai

¹ Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variee hama na unnakua kiaunoo. Nene yaata utau kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiauko nene kiau kuaivo kutaa kuavai na kiauvi.

² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaikiai na mmannammanna koonnama variaunoo.

³ Na iyaroo tiee fai Anutuugo ni maisa kua tiao na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atau rinarivaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo.

⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu tuanaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari kua yeena rau kiooyauvaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tuanaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kiaa mmuduu rikieeravai.

⁵ Iya rubuungainna ari vookarairayavee. Gioonna voovoono mmuai oyaivakidiri diitoo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraivaara gioonna kiaapuuya tupatupaa innara kua yoketaivaa kiateraivaara na yaata utauunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiaunoo: Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvo fanniima tiyauvaivee, na kiaunnee? Ai hama na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuakiaa hama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiaunoo.

⁷ Aaparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo Aaparahaamaa tunoo: Isaakaa sidinnaidiya inna i sidinnaidi tuanaayavee, tiravai.

⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamaakidiri mmatoo sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo kua kiaa teerama kioovaidiri varuuya inna Aaparahaamaa sidinnaidi tuanaayavee.

⁹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararanee nnino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataanaavaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai.

¹¹⁻¹² Varuduu Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariinnee kiaa mmataama kioo aataruuvo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvoono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaanaravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmatoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori uuvaa hama ivo ivaitana mmoori uuvaidiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa mmataama kieeravai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakoopaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiaarannee? Fai ta kiaara: Anutuugo gioonna kiapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiaarannee? Hameetavee. Hama Anutuugo itaa kua tiivaivee.

¹⁵ Vaa Anutuugo Musinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinara-vaivee. Na ni tuqinnaataakiyara fai na tuqinnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa innonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuugo niyara pinaama boo tioo ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai aataruvai. Anutuugo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuugo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varoonnauvaidiri ni yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na kieetavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatavau variaya ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kieetavai i yapa kieeravaivee. Anutuugo Faraunna itaa kua tiravai.

¹⁸ Ivaara Anutuugo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuugo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuugo mo aaniira tiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinarannee? Mo gioonno Anutuugo tiyara ii aataruuvaa hatokaanarannee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai.

²⁰ Ni seena-o, a Anutuugaa kua sai itaa kua kiannaikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaaraivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruannavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai.

²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaaraivo yavaa mmataivaadiri ari iiki-ataikio hanuu kioo ruaatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruutaino taaravaitana ruaatarinaravai. Fai inna ruaataruutaino voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinaravai.

²² Anutuugo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnannateeraivoota yaagueeqaivootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosi gioonna kiapuuya inna nnannatai gioonna kiapuuya fai kiisa suai putu taikaarayara ivo mmannammanna iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai.

²³ Ta gioonna kiapu ivo tiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoke-taivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa

iinara iima kiooyauvaa roosiikiaunnaya ta inna oyai ari vookarai yoke-taivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai.

²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaataama ngia ngiari voopinnaiyakidiri vooyaataama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai.

²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosiaavaano Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gioonna kiaapu tuanaiyara

fai na tinara:

Ni gioonna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara

fai na tinara:

Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya

vaa na tauraa iya kiasa mmiee kiaunoo:

Hama ngia ni gioonna kiaapuyavee, kiauyara

fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiasa:

Anutuugo hara kioo variivaa

raunna mmaapuyavee, kiaravee.

Hosiaava itaa kua tiravai.

²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isarairaiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiyai hama yopeema yaari-raivaa roosiima fai gioonna kiaapu Isarairaiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuugo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee.

²⁸ Fai Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya irisai maisaivaa akiairaama iya mmimo rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuugo Yaagueega Tuanaivoono hama Isarairaiya sidinnaidi vooya vi-teerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuaraa varuuya roosiima ta putu taika kiaannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isarairaiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kiarannee? Fai ta ataa kua kiaravee. Ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya ngiarii yara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiasa kiada hama ivaara mmooriivaa iirama kiada variyaiya iya kati Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada hara kiada varuduu Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai.

³¹ Isariraa gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kiooya tunoo: Anutuugaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiasa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai.

³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngiari uu aataru mmooriivaa iida varida hama Anutuugaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaudiri haruriravai.

³³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki

gioonna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera

sikau voovai na yapa kieeravai.

Fai iya ivaayaadiri haruruaaravai.

Gioonna kiaapu voovoono

innara kutaavaivee kiaoono

hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

10

¹ Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo iya vita yoketaivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueegama aikioovee tinoo. Anutuugo itaama iikiaiveeraivaara na pinaama yaaku varaunoo.

² Vaa na arinaima tee ngii giaa ngii miauvai. Iya Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaavai. Mmuduuya ridaata hama oyai tuanaivaa rikiaivaara fanniihiaavai.

³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikiada taavai. Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiaa kiada ngiarinaidiri vo aataru vooyauvai iida varida variaavai. Anutuugaa aataru safuuma variraivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano atau riravai.

Fai Anutuugo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiada iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaa Musiiva ataa kua tinoo: Vaidi voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnonno fai ii aataru ivau hara kioo varinaravaivee, tiravai.

⁶ Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaa kua voovoono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivauidiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee.

⁷ Sa ataa kua kianee: Mo gioono mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovoono itaa kua tiivai.

⁸ Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikiee Musiiva tuu kua voovaara ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aakiaivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuugaara kutaavaivee tira mmayaayaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnnavai.

⁹ Fai a ai avaiakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kiaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara: Yisuuva putuduu rikioo Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tanaavaivee, tino rikioo fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapaanaravaivee.

¹⁰ Ta ti aakiaiyauvakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyauvakidiri ivaraa kiaa kookieekiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivai.

¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo fai hama inna mmamma maisainaravaivee, tiivai.

¹² Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngiari vookaraama variaani ngiari voopinnaiya ngiari vookaraama variaavai. Anutuugo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueeqa yoketaiyauvaa iya mmiiivai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴ Iya hama innara kutaavaivee kiaiya mo dataama innara kiaarannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiya mo dataama kiada innara kutaavaivee kiaarannee? Hama yopeemavee. Gioonna kiaapu

vooyaano hama mmayaayaivaa iya kiaa mmirama kikiyai mo dataama iya rikiaarannee? Hama yopeema rikiaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano gioonna kiaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu vooya kiaa mmiaarannee? Hama yopeema vida kiaa mmiaaravaivee. Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaara nuairaivo inna yoketaa ari vookaraivaivee, tiivai.

¹⁶ Hama kaayau gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa rikiada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo: Udaanga-o, deevonoo ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai.

¹⁷ Itaama vaikiyai vaa mmayaayaivaa rikiaiyaano fai ivaara kutaavaivee kiaravai. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kiaa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiada fai ivaara iya kutaavaivee kiaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya hama rikiaavainnee? kiauuvai. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kiaa mmiraiya kuaivo
mmuakiaa mmatavau variyaiyi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiauuvai. Musiivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuugaara ataa kua tunoo:

Ngiari vooppinnaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiada
Isarairaiyaano iyara kiaara:
Teenoo itaama variataavaivee,
kiaa kiada iyara nnannataaravai.
Kumimakama variyai na mmoori iinai rikiada
Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua tiravai.

²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaagueeqama Anutuugaara tunoo:

Hama niyyara buaakiaiya
vaa ni taani na iya tauvai.
Hama niyyara yaparakiaiya
vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua tiravai.

²¹ Mo Isarairaiyara Anutuugo tunoo: Iya ni kuaivaa rikiadaata hatokada niyyara oqoo tiraiyara na mmannammanna iyara yaaku mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

11

Anutuugo gioonna kiaapu Isarairaiyara boo tiravai

¹ Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Anutuugo ari gioonna kiaapuuya mmooka hangia mmioo iya pikiaivainnee? kiauuvai. Ai mo hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai variauvo Aaparahaamaa sidinnaidivai variauvai. Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee variauvai.

² Tauraa Anutuugo ari gioonna kiaapu ivo mmataama kiooya arinaima too rikioovaara hama ivo mmooka hangia iya mmioo iya pikiaivai. Vaa Anutuuga kua fafaara voovai ngia rikiaavai. Irayaavaano Anutuugaata yaagueeqama kua tioo Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo:

³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiaani aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiaani nenevai nnaasu hara kие variaunoo. Variaukai iya ni ruputuaara iida variaanoo.

⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuugo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuugo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuvaa nnutuuvo Baarannara hama ngiari ausa mmuduuya mmira vaidiia kaayau (7000) na niniinee kiaa mmataama kiauya variaavaivee, tiravai.

⁵ Aanna makeennaata itaama Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiisa vookiangii variaanoo. Ivo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai.

⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuugo iyara yaata utuoo iya mmatairavai. Kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriyauvunudiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isaraira gioonna kiaapuuya dataamaida variaannee? Iya Anutuugaa aataru safuuma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairavai. Homoraiya kumimakaida varuduu Anutuugo tinni yaagueeqauvaa iya mmiravai.

⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo:

Anutuugo iya aakiaiyauvaata
tinniiyauvaatama tuduu kumimakairavai.
Kumimakama rada varia rada nnidada
aanna makee ngiari avuuyauvaadiri
hama tuqinnama taavai.
Ngiari yaataiyauvaadiri
hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuugaa kua fafaara voovaki Davuitiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneeda varida
ngiari mannaka tida sirigakiaivaara
ngiari buusa nneeraivaadiri iya haruruaavai.
Kii ngiari haruriraivo
kobeevaa roosiima iya utuaiveera na kiaunoo.
Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai
sa tuqinnama taateera na kiaunoo.

Ngiari koonnama variaivaara
mmuaararivo iya utinai
mmannammanna kookama utida nookiaateera
na kiaunoo.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruruu suaivaki iya harurida eeyaara maisairavainnee? kiau vai. Hama iya harurida eeyaara maisairavaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo iya pikioo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama yoketaama variataavaivee, kiateeraivaara Anutuugo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa mmuakiaa mmatauvau varuuya mmiravai. Iya Anutuugaara kumimakaida varuuvaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa ngiari voopinnaiyaatama

mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Anutuuga aataruuvaa arinaima rikiakio Anutuugo iya vitano rikioo inna yaagueeqa yoketaa ari vookaraiyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuugo ngiari vooppinnaiya vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia vooppinnaiya na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na vooppinnaiya ngiiyara kua kiaa mmiaaree nuaira vaidivai variauvonora tiee na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai.

¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iikiataavaivee, kiateraivaara na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hani-giakio Anutuugo iyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Yutayaiya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa mmatauvau variyaiya vitanai inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Fai Anutuugo kava Yutayaiya vitanai dataama fai iya variaarannee? Vaidiia putida kava diitada variraivaa roosiima fai iya yoketaama ari vookaraama variaaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuua saabavakidiri tauraa hudoo yeenna bereetaivaa ta Anutuugaanee kiaa yapaannaduu rikioo nnaagiai hudoo yeenna bereetaiyauvootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuugaaniyauvai vauduu rikioo nnaa hammaraiyauvootama innaniyauvai vairavai.

¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuugo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmaraivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnabaivaa rabanika kioo ivaki utu kiooduu rikioo ivaa nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia vooppinnaiya mmaraa yatari oriipaivaa hammaraivaa roosiima varida Anutuuga yaagueeqaivaa vaa ngietama varada Yutayaiya yoketaama variraivaatama vaa ngia varaavai.

¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiya sa a vooppinnaa voovoono nniki rakainna iya maisa kua kianee. A dataama variannakuaanoona ivaara aiyara mannaka kiaannanee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tina: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kieeravaivee.

²⁰ A itaa kua tinaivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kiannaivaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kianee. Aatuma kiee varianee.

²¹ Yatari hammara tuaniyauvaa hama Anutuugo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaanaravaivee.

²² A ii kua ivaudiri Anutuugo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnan-nataikio irisai mmira aataruuvaaatama taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuugo iiyara boo tiivaara fai a mmannammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmannammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai.

²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. Anutuugo aikiooma iya vita kava

yapeeraivoonora tuoo fai iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai.

²⁴ A vooppinnaikua yatari oriipa mmararaivaa hammaraiavaa roosiima variannano Anutuugo vaa i utu rakau kioo giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaivai. Giaina yatariivaa roosiima Yutayaiya hara kiada variaavai. Vaa ii yatari ivaa nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kiaiayuvaa Anutuugo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaaraivo inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuugo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kutaa kuavai vaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta tinni yoke-taayavee, kiaa kiada ivaara yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isarairaa gioonna kiaapu vooya Anutuugaara ausa vu-atinni yaagueeqairaiivo hama tupatupaa vainaravai. Gioonna kiaapu voop-inna vooppinnaia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada ausa hanigia kikio Anutuugo aikiooma yaarummua kino fai Isarairaa vooya ausa vuatinni yaagueeqairaiivo taikaanaravai.

²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuugo fai gioonna kiaapu Isarairaiya vita yoke-taivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Yoosinna Sioonadiri fai ti vitanaanarivo nninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaiddiia
iira aataru mmoori maisamaisaiyuvaa
ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyuvaa
rugaanara suaivaki na nnaaru
kua yeena rau kiee kiaa kuaivaa kaanaivo
kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Anutuugo nnaaru vaa Yutayaiya ariiniee kiaa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu vaidi Aaparahaamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoketaivaara ooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuugo iyara tunoo: Ni nnammutuayavee, tiravai. Anutuugo ngia vooppinnaia ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai.

²⁹ Vaa tauraa Anutuugo ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai.

³⁰ Mo nnaaru ngiengie vooppinna vooppinnaia Anutuugaa kuaivaa ngia hatokeeravai. Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokoovaara aanna makee Anutuugo ngiiyara boo tiivai.

³¹ Mmuai karaama aanna makee Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokaavai. Anutuugo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai.

³² Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara Anutuugo iyara boo tiraivo kooyaa vakaiaveeraivaara ivo iya tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuugaa yaagueeqa yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai. Ari yaata tinniivaudiri utii kuaivootama kaayau ari vookaraivai vaivai. Mo ivo yaata utii kuaivaa deevono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiaa ti mminarannee? Hama yopeemavee. Mo deevono ivo iivaa arinaima too rikiaanarannee? Hama yopeemavee.

³⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa
mo gioono rikiaivainnee?

Hama yopeema rikiaivaivee.
Mo gioono aikiooma inna kiasa mmikio
mmooriivaa ivo iivainnee?

Hama yopeemavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai
mminnaa voovai inna mmiaiveera
mminnaa voovai inna mmiivainnee?

Hama yopeemavee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁶ Mmuakiasa mminnaa yauvai Anutuugoono iiravai. Ivo aanna makee
mmuakiasa mminnaa yauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiasa iyauvo
ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu
vakiaivee. Kua kutaa.

12

Ta Anutuugaa mmoori vareera aataruuvaa safuuma iikiaaravee

¹ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo pinaama tiiyara boo tiivaara na
aa kua aavaa yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru vaidiia puara sip-
isiipaiyauvaa Anutuugaa kati huda mmuneema ngiingii mmamma mmuyai
mmuakiaayauvai inna mmida inna mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio
rikioo inna yoketaakiaivee. Ngia itaama iida inna Anutuugaara ausa
mmuduuya mmira mmoori tuanaavaida iikiaanoo.

² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa diaiya iikiaaneema ngiee-
tama iikiatee. Ngia Anutuugaata kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aakiaiyau-
vaa hanigioo karaasa ausa vuatinniyauvaa ngii miaivee. Ngia itaama iida
fai Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda rikiaaravai. Anu-
tuugaa yaata tinniivau vai kuaivo yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama
kiisama koonnainoo. Ngia rikiada iikio fai pinaama inna yoketainaravai.

³ Anutuugo niiyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa
varee nuainna variee kiasa mmianee, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita
ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variayauvunugiataama
variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii
nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivaara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anu-
tuugaara kutaavaivee kiasa yaagueeqaivaa Anutuugo ngii miivaugiataama
mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataruuvaa tirooma yaata utida
ivaugiataama variatee.

⁴ Vaa ta taunnavai. Vaidiivaa mmammaivau vai mminnaiyauvo airi airi
mminnaayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yaataiyauvo vaikio hama iyauvo
mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngiasi miaramiaraa mmooriyauvaa safuuma
iikiaavai.

⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki vari-
ivaara mmuaa mmammavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuakiaaya
mmuaavai mmuaavai titi seenaiyanya ta variaunnnavai.

⁶ Ivaaraida Anutuugo kati tiiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori
vo mmooriyauvaa iikiateera yaagueeqaivaa ti mmiivaugiataamaida
mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaaravai. Fai Anutuugo vo vaidi vooya
Anutuugo ti kuaivaa kiasa mmiaara mmooriivaa iya mminai teeda innara
kutaavaivee kiasa yaagueeqaivaugiataama safuuma ivaa iikiatee.

⁷ Fai Anutuugo vo vaidi vooya ngiasi seenaiya tasipama mmoori vareera
mmooriivaa iya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuugo ari
vitaira mmooriivaa vo vaidi vooya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee.

⁸ Fai Anutuugo vaidi vooya ngiari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikiateera tii mmooriivaa mminai teeda safuuma itaama iikia-tee. Fai vaidi vooya ngiari mminnaa mmuakiaa ngiariisi vaiyauvaa ngiari seenaiya mmiaaree kiaa sa iyauvaara yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gioonna kiaapuuyara diaaree kiaa yaagueeqama kiada dida vaida iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gioonna kiaapuuyara yaata utida tuqinnaaree kiaa ausa sirigairaiyaa tasipama iikiatee.

⁹ Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unakuaiyaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaa nnaasu yaata utida puaisa utuatee.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingi-iiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnaama rikiaatee.

¹¹ Ngia ngiingii mmooriyauvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipama variivaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa itaama yaagueeqama kiada iikiatee.

¹² Anutuugo tupatupaa variraivaa ngii mmiivaara yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvoo ngiisi vainai teeda rikiaataa yaagueeqama varida yaaku varaiyaa sa pikieraida mmannam-manna yaaku varaatee.

¹³ Ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mmin-naatainai ngeenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyau-vaakidiri vooyauvai iya mmiatee. Voopidiri ngiiai hama yeenna nnaun-naatainai ngeenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii mikiai sa iyauvaara yaata utiraida Anutuugaata kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuugaata kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama siri-gakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaarareeda ratada varikiai ngiee-taataama iya tasipama rataatee.

¹⁶ Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavau-giaataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiaa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiaa kiada inna aikioo mmanna vaidiiaa tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyau-vunu vai aataru yoketaiyauvaara yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee.

¹⁸ Ngiengienoo mmannammanna yoketaama variraivaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasipama varira aataruuvoo kooyaa vainai gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma variatee.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngiengienoo irisai maisaivaa iya mmiatee. Pikikio too fai Anutuugo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuugo tinoo: Maisa mmoori-ivaa irisaivaa mminaraivo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee.

²⁰ Kua fafaaraivo itaa kua tiivaara yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyauvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaararaivaa varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora ooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiatee.

13

Ngingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa safuuma rikiaatee

¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Hama gioonno tikiai iya kieetaya variaavai. Anutuugoono tikiai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variaya Anutuugoono tikiai variaavai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee.

² Gioonna kiaapu voovoono ari kieetaiya avaiyauvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutuugo iya mmataama kiaikio vai aataruuvatama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu voovoono itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai.

³ Yoketaa mmooriivaa iikiaiya hama ngiari kieetaiyara aatuukiaavai. Maisa mmooriivaa iikiaiya iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiyara haitaturaiavaara aatuuraivaa ngii pikiaatainnee? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikio too ivo ngiiyara kua yoketaivaa tinai rikiada hama innara aatuukiaaravai.

⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tuanaa innasi vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiaiya Anutuugaa nnannateera irisaiivaa iya mmiivai.

⁵ Ivaaraida ngingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa rikiaatee. Sa Anutuugaa nnannateeraivo ngiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee. Ngii yaata utira yoketaiyauvo ngii giaa ngii miivaugiataama yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee.

⁶ Ti itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiyya gioonna kiaapuuyara iiklaa mmooriivaa Anutuugoono iya mmuuvaa iiklaivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai.

⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmiatee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmiatee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikiada iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngingii seenaiyara mmuduuya rida iyara yoketaakiatee

⁸ Vaidi voovoono irisai ree kiaa mminnaivaa ngii mino too sa mmanmannanna ngiiki hokoba suai vakiaivee. Makee tinai irisaiivaa mmiatee. Ngingiiyara ngingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngiiki mmanmannanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai.

⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu vovvai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utanee, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvaatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo:

A aiyara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono hama iyara mmoori maisaivaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya riraivoono fai Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinaravai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda rikiaivaara itaama iikiatee. Ii suai ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaida variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisuunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Anna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa kaanaivo ti vainima vainoo.

¹² Heenaivo kiisa suai taikaanara iikio patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisiivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai.

¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaivaa tasipama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmam-maiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiyya avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaru tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiaara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai.

¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngingii mmamma iira aataruuvo ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa varaaraivaara sa yaata utirama kiada piki-atee.

14

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaano, kiatee

¹ Vaidi voovoono vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuu-nakiaivaki varinai teeda ngingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa airi kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee.

² Vaidi voovoono Anutuugaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoono mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai.

³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoono sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammuaivee. Vaidi hama fayai nnaivoono sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa maisaivaa varaannanoo, kiaivee. Vaa Anutuugo innaata maavee kiaa vitaivaara sa itaa kua kiaivee.

⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuaivai varioo inna mmoori varaivaara a gioonoonna inna kiannanoo: A maisama variannakuavee, kiannannee? Ari haitatuura vaidiivoono ivo yaagueeqama varioo muaraagama vari-ivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmimo too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoono tinoo: Mmuua suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suiayauvaa yaatairaivaivee, tikio vo vaidivoono tinoo: Mmuakiaa suiayauvai mmuua karaiyauvaivee, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaifanaara ngii yaata utiraiyauvo yoketaivaaraata

maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima rikiada puaisa utida iikiatee.

⁶ Vaidi voovoono mmuaa suaivaara pinaa suaivaivee tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo nnaivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara ooqoo tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo ooqoo tiivai. Ivoota Anutuuqaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu varivai. Hama ariiyara nnaasu putivai.

⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee.

⁹ Ivaara gioonna kiaapu variayaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai.

¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiee maisa kuaivaa inna kiannanee? Mo aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuannanee? Fai ta mmuakiaaya Anutuuqaa avuuvau kua pinaivaki dikio ivo ti yaparainaravai.

¹¹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
ni yuku oyaivaki toorivu yau harada
niiyara kooyaa kiaara:
Inna Anutuuqovee, kiaravaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuuqo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kiaa kookieekiaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiai titiiyara titiiyara yaata utida kiaara: Maisama vari-
aano, tiraivaa pikiaaravee. Ta ii aataru ivaa pikiada aa kua aavaara ta
iikiaaravee kiaa kiada iikiaaravai. Ti seena ausa hanigiai voovai haruruoo
mminnamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai
iikiaaravee.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa ari-
naima rikiauvai. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai.
Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kiaa
kioo ivaa nnoo fai mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai.

¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiai voovoono
ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kiaa kioo ausa mmuaararavai
varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena
ausa hanigiaivaara Yisuu Kirisiiva putuuvaara yaata utuee sa yeenna fayai
vooyauvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee.

¹⁶ Aataru voovaara a yaata utuee kiannano: Inna yoketaa aataruvaivee,
kiaa kiee iinai gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiaara: Inna maisa
aataruvaivee, tivoora sa iikianee.

¹⁷ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki variayi hama yeenna
nnooriivaa nnaaraivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa
tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira
aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuugo innara tinara: Na inna tauko ni yoketainoo, tinai gioonna kiaapuyyaata innara yoketaavaivee kiaaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiiyara titiiyara tuginnada varida yaagueeqama variaaravee.

²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyauvaa iikio iivaara Anutuugo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa vaidi-
iya nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too gioonna kiaapu voovoono iivaara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varanaravai inna koonnai aataruvai.

²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoono ngia iiki-
aivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru vo aataruuyauvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna yoketaa aataruvai.

²² Ti aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiingii yaatana rikiaa kuaivaa ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutuugootama nnaasu rikiaivee. Vo aataru voovaara gioonna kiaapu voovoono ari yaataivaudiri tinoo: Yoketaa aataruvaivee, kiaa kioo hama iivaara ariiyara tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivaara Anutuugo innara yoketainoo.

²³ Fai ivo ari nnai yeenna fayaiavaara taara yaata utino ivaa nnai suaivaki Anutuugo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutuugo irisai maisaivaa inna mmunaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

15

Sa ngiingiiyara yaata utiraida ngii seenaiyara yaata utuatee

¹ Ta yaagueeqama variaunnaiya hama titiiyara nnaasu yaata utiraida ti seena muaraagama variailya mmuaararaiyauvaa teeta varaaravee.

² Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara yoketaama iikiokio fai ivo varia roo vioo vioo yaagueeqama varinaravaivee.

³ Mo Yisuu Kirisiiva hama ariiyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuyya Anutuugaa rakanoo raaranoo kiaa kuaiyauvo vaa niyyaa vaivaivee, tiivai.

⁴ Ta Anutuugaa kua fafaaraivaa rikiada yoketaama variateeraivaara nnaaru vaidiyya Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa yaarida arinaima rikiada variaunnano mmuaararavai tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara faannaida variateeraivaara vaidiyya nnaaru Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai.

⁵ Mmuaararavai tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataru-
uvaata Anutuugaa kuaivaara ti yoketai aataruuvaaatama oyaivo Anutu-
ugovee. Ivoono ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoke-
taama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisiiva ngii
vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiiyara yaaku varaunoo.

⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna
Koonna Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiiyara
yaaku varaunoo.

Ngari vooppinnaiyaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaainno ngii tuqinnaineema ngia ngiingi-
iyara ngiingiiyara yoketaida tuqinnaatee. Anutuuga nnutuuvo ngiau
aapu vakiaiveera itaama iikiatee.

⁸ Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo kua kaa teerama kiooy-
auvaa nnaaruaa vaidi Aaparaaamainna kaa mmuuvo kutaavai vainai
kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiiaa mmoori vareera
vaidivai variravai.

⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara boo tiraivaara ngiari vooppinnaiya Anu-
tuuqaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera
vaidivai variravai. Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno Anutuugaara
tinoo:

Ivaara na ngiari vooppinnaiyaki nuaina
aiyara kua yoketaivaa tinaravai.
I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara
na kuaru tinaravaivee.

¹⁰ Anutuuga kua fafaaraivo itaa kua tiao vo kuavai tinoo:
Ngia ngiengie vooppinnaiyaso,
Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

¹¹ Kua fafaaraivo itaa kua tiao kava vo kuavai tinoo:
Ngia vooppinnaa mmuakiaaya
Udaanga Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

¹² Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai
vainno tinoo:

Yesiinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuugo inna tino too
ngiari vooppinnaiyara dinaravai.
Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanaraivaara
faannaida variaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuugovee. Ngia innara
kutaavaivee kiaivaara ivo ausa nuufaivaata sirigairaivaatama ngii aaki-
aiyauvaki yapano suvuakuaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo. Mman-
nasa Yoketaivoono ari yaagueeqaivaa ngii mino too ngia Anutuugaara
faannairaivo ngii aakiaiyauvaki vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera
na ngiiyara yaaku varaunoo.

Pauruuso hama aatuurama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiiyara yaata utuee rikiauvai. Ngia
yoketaama variaavo yoketaa aataruuvo ngiiki suvuakio yaata tinni yoke-
taivootama ngiiki suvuaainno vaikiai ngiengieenoo aikiooma ngiingii vita
vitaakiaavai.

¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata hama na aatuurama kiae aa yanaa aavaki vaa
ngia rikiaa kuaiyauvaa kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo kua
vooyauvaara ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo niyara yoketaama yaata
utuu ni mmataama kioodoo na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai
variee ngiari vooppinnaiyara mmoori varoovaara hama na aatuurama kiae

vo kua vooyauvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru vaidiia Anutu-uqaani puara sipisiipaiyauvaa hudooduu inna yoketauneema ngiari voop-innaiya ausa hanigiakio Anutuugo iyara inna yoketaakiaiveeraivaara na iyara mmoori varee mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvai. Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki variivaara iya Anutuugaaniya variaavai.

¹⁷ Itaama vaikio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na Anutuugaa mmoori-ivaa varee niniyara mannaka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai.

¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmoori varee variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki varikiai na ngiari voopinaiya kuaivaa kiasa mmiee mmooriivaa iikiauikai iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaavai.

¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iikiaaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iiravai. Na itaama iina Yerusareema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiasa mmiaaree viee viee mmata Irurikii ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyaara kiasa kookieema kieeravai.

²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmnaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utu-auko ni yoketaunoo. Vaidi voovoono vaa toosa hara iya kiasa mmikiai na kava iya kiasa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaunoo.

²¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiasa mmiraiya

fai inna taaravai.

Hama inna kuaivaa rikiaiya

fai arinaima rikiaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiasa iikiaaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyesi kuanara mmooriivoono ni atau ruduu hama na ngiisi viravai.

²³ Aanna makee aa mmata aayauvaki ni mmooriivo taikaikiai na airi nu-anu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvali.

²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iikiaunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasipama yoketaama varinai ngia niyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai.

²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaki variyaiyani sikaulyauvaatama varee kuanaravai.

²⁶ Maketoniasa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikaulyauvaa Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mmminnamminnaatauyani kati yapeeravai.

²⁷ Ngiriino ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiai iya hama mmminnaataiya tuqinnaara aataruuvu ngiariiki vaivai. Yutayaiya Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngiari voopinaiyaatama kiasa mmiaivaara ngiari voopinaiya ngiari mmatayaa diaa mmminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataruvai.

²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiese sikaulyauvaa iyani yapaidaa varee iya mmi kiese na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai.

²⁹ Vaa na rikiau vai. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva niyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaikiai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaivaki ni tasipama mmuaavau-giataama niyara yaagueeqama Anutuuqaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunnaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo.

³¹ Na Yutayaa yosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiainnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyauvaa varee iya mminai teeda iya ngiri ausaiyauvaa ni mida aikioovavee kiaaraivaara yaaku varaatee.

³² Iya itaama iikiai Anutuuqo yaata utiivaugiataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee.

³³ Anutuuqo ausa nuufaivaa mmiraivoono ngii tasipama variaiveera na yaata utuunoo. Kua kutaa.

16

Pauruuso ari seenaiyara yaata utuoo boo tiravai

¹ Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiinnara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yosinnaiyauvaki variaa vaa ausa hanigiada Anutuuqaara nuunakiaiyi tasipama varioo Anutuuqaa mmoori varavai.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuuqaa gioonna kiaapu-uya iikiaaneema innara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaivaara fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaararanai inna tasipama iikiatee.

³ Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pisisikauya Akuiraayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiau mmiatee.

⁴ Ivaitana hama ngiari mmammaivaitanaara yaata utiraida niyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiau vai. Ivaitanaara pinaama ni yoketai noo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiau vai. Ngari voo pinnaa vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiau vai.

⁵ Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuuqaara nuunakiai-yaaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiau mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruauvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiau mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai.

⁶ Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiau mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee.

⁷ Adaronikiya Yuniiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiau mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnau- vaki hara kiada variravai. Ivaitanannaadee ni tauraa ngari ausaivaitana hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidi ya ivaitana arinaima tooduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸ Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiau mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruau noo.

⁹ Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Urupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiau mmiatee. Ni seena na innara

mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee.

¹⁰ Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Mmuuaraaravo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee. Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variaiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹¹ Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Narasisiinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieeraiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruaunnaivaa nnutuuvo Peresiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama kioo iivaivee.

¹³ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuvee kiaa tuqinnoovaaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee.

¹⁴ Asukiritiiva Perekoova Heremeeva Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigiaiaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹⁵ Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Neriaanna nnunnaivaaraatama Oribaannaata Anutuugaa gioonna kiaapuuya iya tasipama variaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹⁶ Ngingii teeda ngingii teeda kiai suaivaki ngingiyyara ngingiyyara yoketaida yaaku rumisiatee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yosinna vo yosinna Anutuugaara nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngari voovaugiataama yaata utiravai. Iya itaama iikiai ngia koonnama varivoroa tuqinnama iya haitatuukiatee. Vaa Yisunna kutaavaivee kiaiyaata iya itaa kua kiaani airi yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaatama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiaavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngingii yaatu pikiaatee.

¹⁸ Itaama iikiaiya hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngari mmammaiyauvo iya iikiataivaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiaa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiaani teeda vueennakiaa gioonna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaavai.

¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiada Yisunna mmooriivaa yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaivaara na ngiiyara pinaama sirigakiaunoo. Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoke-taiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vueennakiateeraivaara na ngiiyara yaata utuauko inna yoketaivai.

²⁰ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraiivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia innayaa nookiaaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataraavainna ni seena vaidi Yutayaiyaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Pauruuso ni tikiai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hanigiaunnaivaara neetama ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya Gaiyaasaa nnauvaki Anutuugaara nuunakiaavai. Ivoono niiyaraata iyaraatama tuginnaivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yoosinna aavakinnaaya sikauyauvaa haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuugaara kua

yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai

²⁵ Anutuugaa nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuugo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuugo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai.

²⁶ Forofetaiya fafaara roovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuakiaaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa iikiaraivaara Anutuugo tupatupaa variraivoono tikiai mmuakiaa mmatavau variaya rikiaavai.

²⁷ Anutuugo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyani fafaara reeravai. Ivo aa yanaa aavaa roo gioonna kiaapuyaa koonnama Yisuunnara nuunaayauvaki uuvaara ivo reeravai. Mo Pauruuso ariinoo Yisuunnara nuunaira aataru mmooriivaa iyasi uuvaara gioonna kiaapuyaa itaama uduu ivo aa yanaa aavaa reeravai. Koridii yoosinnaivo pinaa yoosinna tuanaavai vauduu kaayau gioonna kiaapuyaa vo mmata vo mmataiyauvakidiri numa ivaki variravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Pauruusaaki pinaa ausa mmuaarareeraivo vauvaa oyaivo kaayakaayau kuaiyauvoota sabi heera aataruuvootama vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuyaki vairavai. Itaama vauduu kaayau yaparairaiyauvo nnaata vaati vareera aataruuyauvaara iya yaata utiraiyauvaki vauduu vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvaki uuvaaraatama Mmannasa Yoketaivo kati iya mmuu aataruuyauvaaraatama putuaiya kava diitaara aataruuvaaraatama tuuvaara Pauruuso tunoo: Mmuakiaa yaparaira iyauvaa fai mmayaaya yoketaivoono kooyaa irisaiyauvaa tinaravaivee. Pauruuso tinni ruua vaidiivoono itaa kua tiravai.

¹ Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaiikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Sosoteenoono ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko vaidi voovoono ngiini fafaarainoo.

² Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaya Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia Anutuugaa gioonna kiaapuyaa variaano. Vaa Anutuugoono ngii maavee tikiai ngia inna gioonna kiaapuyaa variaano. Ngieetama mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya Anutuugaa gioonna kiaapuyaa variaano. Iya Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiita tiita ti Udaangavai varinoo.

³ Ti Napooa Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuano.

Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yoketaama variaano

⁴ Ngia ausa hanigieera suaivaki Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama iivaara na makamee innaata kua tiee ngiiyara yoketaayavee kiaunoo.

⁵ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia inna yaagueeqa ari vookaraivaura variivaara mmuakiaa tinni yoketaiyauvo ngiiki vaikiai ngia ivaara kaa kookieeda variaano.

⁶⁻⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinaraivaara ngia faannaida variaano. Ngia itaama variaa suaivaki Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo yaagueeqama ngii aakiaana vaivaara Mmannasa Yoketaivoono yoketaa aataruuyauvaa kati ti mmiiyauvaara hama ngia buaakiaano. Vaa ii aataru iyauvo ngiisi vainoo.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki sa mminnammminnaa maisa vooguta ngiiki vakiaiveeraivaara ivo mmuakiaa suai yaagueeqama

ngii utua roo voo voo ngia taikeera suaivaki fai ivo mmannammanna ngii utinaravai.

⁹ Ngia Anutuugaa Mmaapuvvaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo ariinoo ngii maavee tiravai. Ngii maavee tuuvoono hama ngii pikieerainno fai mmannammanna ngii utinaravai.

Ausa hanigiyaia mmuaavau variateeraivaara Pauruuso tiravai

¹⁰ Ni seenayaso, na ti Udaanga Yisuunna mmoori varauvoonora tiee na yamayamaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaata mmuaa tinnivai varada mmuaa kuavai kiatee. Sa ngiikidiri vooya vo yaata vo yaataivaa utida voovau varikiai vooya voovau variatee. Ngia mmuaavaugiataama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngia iikiaaree kiasa aataruuvaa mmuaavaugiataama yaata utida iikiatee.

¹¹ Ni seenayaso, gionnaivaa nnutuuvo Koroqiinna nnauvaki variaya ngia iikiasa kuaivaa vaa kooyaa ni giaa ni miaani na rikiauvai. Ngiikidiri vooyaano ngiariiki ngiariiki buaaru kiaivo vainoo.

¹² Na itaa kua kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ngia mmuaavai mmuaavai ari vo yaata vo yaataivaa utida kiaanoo. Voovoono tinoo: Na Pauruusaan vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoona vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Petoroosaan vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiivai.

¹³ Mo ngia dataama yaata utidaida kiaannee? Yisuu Kirisiiva hapaunno airi vaidivainno variinne? Ai hameetavee. Vo na Pauruusoona ngii-iyara yatari sagaivau putuaannee? Ai hameetavee. Vo ngia Pauruusaan ni gionna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apuunnee? Ai hameetavee.

¹⁴ Hama na vooya vooya nnoori apuaivaara na rikiau ko ni yoketainoo. Na taaravaitana Kirisipiia Gaiya nnaasu nnoori apiravaivee.

¹⁵ Gionna kiaapu voovoono ngiiyara tinara: Pauruusaan gionna kiasa puya varuduuda iya nnooriivaa ngii apiravaivee, tivoora hama na vooyaata nnoori apiravai.

¹⁶ O vaa na Sitipaanaata inna nnauki varuuyaataama nnoori apiravaivee. Na vooyaata vaa nnoori apiravainnee? Vara hama na nnoori apiravainnee? Vaa na vueennama kiaanoo.

¹⁷ Hama nnoori apuaneeraivaara Yisuu Kirisiiva ni titeeravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuya kiasa mmianeeraivaara ni titeeravai. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivo kuminayaa vaivoora hama na vaidi tinni ruaiya ari vookaraama tiraivaugiataama mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miauvai. Na mmanna vaidivoono ngii giaa ngii miauvai.

Anutuugaa yaagueeqaivoota tinniivootama Yisuunnaki vaivai

¹⁸ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaara ikiana kuaaraiyaano ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiasavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri ti vitoo yoketaivau yapa kiai kiai variaunnaiya yapooma ta mmannammanna variaaraiyaano ivaara kiaunnaano: Anutuugaa yaagueeqa tuanaavaivee, kiauunnai.

¹⁹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo: Tinni ruaiya tinni yauvunu kua yoketaiyauvo vaiyauvaa fai na rugaanaravai. Yanaa teeraiya kua arinaima rikiaiyauvaa na tino too kuminayaa vainaravaivee.

²⁰ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara mo tinni ruaiya deevakiida variaannee? Mo yanaa taiya deevakiida variaannee? Aa mmata aavau varida ngiari yaatara ngiari yaatarama kua kiaiya deevakiida variaannee? Iya hameeta variaavai. Tinni ruaiya mmanna mmatayaa diaa kuaiyauvo iya tinniiyauvunu vaiyauvo mmanna kumina kuayauvai vaivaara vaa Anutuugo ti vitaivaivee.

²¹ Anutuugo tinni vairaiivoono tuduu vaidiia ngiari tinniiyauvakidiri hama yopeema inna teeda rikiaaraivootairavai. Itaama vauvaara Anutuugaara kutaavaivee tiraiya ivo iya vitoo yoketaivau yapoo aataruuvaara inna yoketauduu kooyaa yapeeravai. Mmayaaya yoketaivaara vooya unakuavaivee kiaa mmayaayaivaa ta vooya kiaa mmiaunnani rikiada kutaavaivee kiaiya Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Yutayaa gionna kiaapuuya Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraivaa ti taataikiai taaravaivee kiaavai. Ereengaa gionna kiaapuuya tinni yoketaivaa varaaraivaara kiaavai.

²³ Mo teenoo Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa gionna kiau-puuya kiaa mmiaunnano. Ii mmayaaya yoketaivaara Yutayaiya kiaanoo: Ti mmamma maisai kuavaivee, kiaani Ereengaiya ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai.

²⁴ Anutuugo iya maavee tira gionna kiau pu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama ii mmayaaya ivaara iya kiaanoo: Yisuu Kirisiiva inna Anutuugaa yaagueeqaivovee. Ivoono inna Anutuugaa tinni yoketaivovee, kiaavai.

²⁵ Anutuugaara kumimakavaivee kiaivo tinni yoketaavai vainno vaidiia tinniiyauvaa yaataraivai. Anutuugaara muaraagavaivee kiaivo yaagueeqavai vainno vaidiia yaagueeqaivaa yaataraivai.

²⁶ Ni seenayaso, Anutuugo ngii maavee tuu suaivaki ngii variraivo datainne? Mmatayaa diaiia ngii taani ngia patakiangioono tinni yoketaa ru-aaya variaani patakiangioono yaagueeqa kietaya variaani patakiangioono ngiari kieteta udaangaivaa oyaivakidiri diitaavai.

²⁷ Gionna kiau pu tinni vairaiya mmamma maisakiateeraivaara gionna kiau pu mmatayaiya iyara tinni kumimakayavee kiaiya Anutuugo iya mmataama kiaiivai. Gionna kiau pu yaagueeqama variaya mmamma maisakiateeraivaara Anutuugo iya muaraagayavee kiaiya mmataama kiaiivai.

²⁸ Mmatayaa diaa gionna kiau puuya yaata utida kiaanoo: Yoketaavaivee, kiaivo taikaiveeraivaara iya maisayavee kiaa kumina hama ngii nnutu-aatainoo kiaiya Anutuugo mmataama kiaiivai.

²⁹ Sa gionna kiau pu voovoono Anutuugaa avuuvau ariiyara mannaka kiaiiveeraivaara ivo ivaara itaama iivai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

³⁰ Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia karaasaya variaavai. Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiiva tinni yoketaivo tiiki vaikiiai ta tinni yoketaivaa varaunnavai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta Anutuugaa avuuvau safuuma varida inna gionna kiau pu tuanaaya variaunnano Yisuu ari kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikiiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai.

³¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gionna kiau pu voovoono ariiyara mannaka tinaree kiaa sa ariiyara mannaka kiaiivee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiaiivee, tiivai.

2

Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na ngiisi kuaa suaivaki Anutuugaa kua mmayaayaivaa na ngii kiaa kookieena ngii giaa ngii minaree kiaa hama na vaidi tinni vairaiwaanikaraama mmuaararoo kuaivaa hama ngia rikiaivaa ngii giaa ngii miravai.

² Na ngiisi variaa suaivaki vaa na yaata utuee teerama kiaivaugiataama nnaasu yaata utiravai. Hama na vo mminnaavaara yaata utirama kiee Yisuu Kirisiinnaraata ivo yatari sagaivau putuuvaraatama nnaasu yaata utiravai.

³ Na ngiisi kuaa suaivaki na muaraagaina kaayauma aatuuna biribiriiravai.

⁴ Na biribiriina hama nini kuaivaata nini mmayaayaivaatama vaidi tinni vauvanikaraama yaagueeqama ngii giaa ngii miravai. Hameetavee. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni muduu na ngii giaa ngii mi-aaduu oyaivo kooyaa vauduu ngia arinaima rikieeravai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivo hama vaidiiya tinniiyauvunudiri vairainno Anutuugaa yaagueeqaivaura vakiaiveeraivaara na itaama ngii giaa ngii miravai.

Anutuugaa Mmannasaivo tinni yoketaivaa

ti mmivaivee

⁶ Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiadada koovayakiaiya ti tinniki vai kuaivaa ta iya kiaa mmiaunnava. Hama mmatayaa diaiyasidiri ii tinniki vai kua ivaa ta varada iya kiaa mmiaunnava. Mmatayaayara diraiyasidiri hama ta ivaa varada iya kiaa mmiaunnava. Mmatayaayara diraiya yaagueeqaivo fai taikaanaravai.

⁷ Hama ta itaama iya kiaa mmirama kiada Anutuugaa tinniki vai kuaivo hataumaki vaivaa iya kiaa mmiaunnava. Hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta yoketaama inna tasipama variateeraivaara Anutuugo ii kua hataumaki vau kua ivaa mmuaanaa tiyara mmataama kioo tiravai.

⁸ Aa mmata aavau diaa gioonna kiaapuuyara duuyaano hama Anutuugaa tinniki vau kuaivaa rikieeravai. Iya ii kua ivaa vaa rikiotiri. Hama iya Udaanga Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaa varoovaa yatari sagaivau hootirivee.

⁹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama avuuvaadiri teeda
hama yaataivaadiri rikieera aataruuvaatama
hama vaidiiya ivaara yaata utida kiaanoo:
Fai vainaravaivee, kua aataruuvaatama
Anutuugaara mmuduuya riraiyara
ivo iyara ivaa teerama kieeravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Ii kua ivo hataumaki vauvaa Anutuugoono tuduu Mmannasa Yoke-taivoono kooyaa ti kua ti mmiravai. Mmannasa Yoketaivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa arinaima taivai. Anutuugaa aakiaa tuanaivaki ari yaata utiraivo hataumaki vaivaatama vaa taivai.

¹¹ Gioonna kiaapu mmatayaa diaivo ari yaata utii kuaivaa ari mmanna-saivoono nnaasu rikiaivai. Hama voovootama rikiaivai. Mmuakaraama Anutuugo yaata utii kuaivaa ari Mmannasaivoono nnaasu rikiaivai.

¹² Hama ta mmata aavau diaa mmannasavai varaunnava. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo kati tiyara iivaara ta arinaima rikiaa-teeraivaara ivoono Mmannasaivaa titaa kioodoo tuuvaa ta varaunnava.

¹³ Ivaaraida gioonna kiaapu vaa Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa varaiya ta Anutuugaa kua kutaivaa iya kiaa mmira suaivaki hama ta vaidi-
iya ngiari tinniki vai kuaivaa ti kiaa ti mmiaivaa iya kiaa mmiaunnava.
Anutuugaa Mmannasa Yoketaivoono ti kiaa ti mmira kuaivaa nnaasu iya
kiaa mmiaunnava.

¹⁴ Hama Mmannasa Yoketaivo inna aakiaana variivo hama yopeema Anu-
tuuqaa Mmannasaivo inna kiaa mmii kuaivaa rikioo too varaivai. Hama
Mmannasa Yoketaivo innaki variivaara hama arinaima too rikiaivai. Ivo
ivaara tinoo: Sabi kuavaivee, tiivai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono mmuakiaa kua mmoori aataru-
uvaa oyaivaara arinaima too rikiaivai. Hama kumina gioonna kiaapu
voovoono yopeema ivo ii aataruuvaa arinaima too rikioo ivaara inna yoke-
taavaivee tioo maisavaivee tinaravai.

¹⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mo gioono Udaanga Anutuugaa
yaata tinniki vai kuaivaa too rikioo
aikiooma kua voovai inna kiaa mminarannee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mo ta Yisuu Kirisiinna yaata tinniki vai
kuaivaa varaunnava.

3

Vaa ausa hanigieeraiya inna iya Anutuugaa mmoori vareeraiyavee

¹ Ni seenayaso, na ngii tasipama variaa suaivaki Mmannasa Yoketaivo
iyaki varuuyaata na kua kiaaneema hama na ngiiita itaama kiee kua tiravai.
Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utiraiyavee kiaa kiee na
ari vookaraama ngiiita kua tiravai. Ngia ii suai ivaki Yisuu Kirisiinnara ku-
taavaivee tuu suaivaki ngia varuuvo nnaakara meediiya roosiima variravai.

² Hama ngia yopeema rikiaaraivaara nnaamma suuyaivaa nneeraivaa
roosiima na tadadama kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama na yaagueeqa
yeennaivaa nneeraivaa roosiima kua kaanaivaa ngii giaa ngii miravai. Ngia
homooda itavai nnaasu variaano.

³ Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utida iida vari-
aivaara aanna makee fai hama ngia yopeema rikiaaravai. Ngia vo vaidi vo
vaidiiaa iikiaa mmooriiyauvaa taavo ngii iikiataivai vaikiai iyauvaara ngi-
ingiiyara ngiingiiyara nnannateeda varida ngiingiiita ngiingiiita buaaru
tida variaavai. Ivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya varida
mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utu kiada vaidi iikiavo kooyaa
vainoo.

⁴ Mo ngiikidiri voovoono tinoo: Na Pauruusaa vaidivai variaunoo, tikio
voovoono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaunoo, tii kuaivaara ngia homo
mmatayaa diaa gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Mo Aporoova dee vaidivainnee? Na Pauruuso dee vaidivainnee? Mo
ta kati Anutuugaa mmoori vareera vaidivaitana variaunnano. Teenoo
mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia Anutuugaara ku-
taavaivee tiravai. Ta Anutuugaa mmoori varaunnaivaitana ta mmuaavai
mmuaavai Udaanga Anutuugo ti mmuuvagiataama mmoori varaunnava.

⁶ Anutuugaa kuaivaa neenoo yeenna uruuvaa roosiima hau utuauko
Aporoovaano nnooriivaa vita roo tusaikio Anutuugoono iikio uruoo
kaanaivai.

⁷ Hauvaa utira vaidiivo mmanna vaidivai. Nnooriivaa tuseera vaidiivo
mmanna vaidivai. Anutuugoono iikio yeennaivo uruoo kaanaivo vaivai.

⁸ Hauvaa utiravoota nnooriivaa tuseeravootama hama ari vookaraivai-
tana variaavai. Mmuaakaraivaitana variaavai. Ivaitana mmuaavai

mmuaavai mmooriivaa iikiaivaugiataama Anutuugo irisaivaa safuuma ivaitana mminaravai.

⁹ Teenoo nuunama Anutuugaa mmoori mmuaavai vareera vaidivaitana variaunnani ngeenoo Anutuugaa mmataivaa roosiikiaaya variaano.

Ngeenoo Anutuugaa nnauvaa roosiikiaaya variaano.

¹⁰ Anutuugoona ari yaagueeqaivaa ni mikiai na ivaudiri hara viee mmooriivaa varee safuuma nnauvaa heekeera vaidivai roosiima na kuabaivaa hara kiauho vadi voovoono ivaudiri nnauvaa heeka kioo vari-vai. Itaama vaineema vaidiia mmuaavai mmuaavai ivaudiri ari heekaa-naraivaa tuqinnama too rikioo heekaiivee.

¹¹ Vaa Anutuugo mmuaa kuabaivai nnaasu Yisuu Kirisiinna hara kieera-vai. Hama vadi voovoono yopeema vo kuabai voovai kava haraanaravai.

¹² Mo ii kuabai ivaudiri vooya yaagueeqa sikau gooraivaadiri nnau-vaa heekakiai vooya yaagueeqa sikau sirivuaivaadiri nnauvaa heekakiai vooya kaayau sikaunnaadiri yookaama kiada vareera yaagueeqa sikau ari vookaraiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya yatariiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya tausiiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya kannugia apu-yuauvaadiri nnauvaa heekaaravai.

¹³ Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari iikiaa mmooriyauvaa kaanaiyauvo fai kooyaa vainara-vai. Fai ikiaivo taa taika kioo teeno ngiari mmooriyauvaa kaanaiyauvo yoketaayauvainnee vara maisaiyauvai fai kooyaa vainaravai.

¹⁴ Mo fai vadi voovoono kuabaivaudiri nnau heekeera mmooriivaa iki-aivo teeno hama taikeera homo vaino too fai Anutuugo irisai yoketaivaa inna mminaravai.

¹⁵ Mo fai vadi voovai mmooriivaa ikiaivo taa taika kino too fai ivo hama irisai yoketaivaa varano Anutuugo kati inna vitoo yoketaivau yapaanara-vai. Vadi voovoono vadi voovai ikiaivakidiri utu raririima kati naatau yapeeraivaa roosiima Anutuugo fai kati inna vitoo yoketaivau yapaanara-vai.

¹⁶ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaiya ngia variaavo inna Mmannaasivo ngiiki varivai.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaa maisa mmooriivaa iino fai Anutuugo inna ruputino putinaravai. Anutu-ugaa nnau pinaa nuunairaivo yoketaa tuanaavai vaivara ivo itaama inar-avai. Mo ngeenoo inna nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaaya variaano.

¹⁸ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara unnakua tioo variaivee. Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa aataruuvugiataama iinno ariiyara yaata utuoo tinara: Na tinni vairavovee, tinaraivo mmatayaa diaiya avuuyauvunu yaata duunavai variaivee. Fai kutaa tuanaa tinni ruaavai varinaraivaara itaama variaivee.

¹⁹ Mmatayaa diaa aataruuyauvaara mmatayaa diaiyaano kiaanoo: Tinni ruaivovee, kiaa aataruuyauvo Anutuugaa avuuvau yaata duunaiya iira aataruyauvai vaivai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Tinni ruaiya unnakua aataruuyauvaa hatauma kiadaata iida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta tinni ruaayavee, kiaiya fai Anutuugo kobeevaa roosiima iya utinaravaivee.

²⁰ tikio kua fafaara voovai vainno tinoo: Vaa Udaangaivo rikiaivai. Ngia-riiyara ta tinni ruaayavee kiaiya yaata utira kuaivo kumina kuavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Itaama vainai sa gioonna kiaapu voovoono vaidiia iikiaivaara iya mannaka kiaiivee. Vaidiiaata mmuakiaa kua mmoori aataruuyauvootama ngiiniyauvaivee.

²² Na Pauruusoota Aporoovaatama Petooroosoota aa mmata ta variaunna aavootama variraivoota putiraivootama aanna makee vaiyauvoota nnaa-giai vainaraiyauvootama ngiiniyauvaivee.

²³ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavo Yisuu Kirisiiva Anutuuqaanivai varinoo.

4

Pauruusainna Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiyavee

¹ Ngia ti teeda tiyara ataa kua kiatee: Anutuuqo hauma kioo kuaivaara haitatuuda Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiiyavee, kiatee.

² Fai vaidi voovoono haitatuura vaidivai varinee tioo ari mmoori nakaaraivo tiivaugiataama sa pikieerama kioo safuuma haitatuuma taa roo voo varioo mmooriivaa iikiaivee.

³ Mo fai ngieetaata vo gionna kiaapuuyaatama niyara yaata utida ki-aara: Yoketaa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Vara niyara yaata utida kiaara: Maisa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Ngieetaata iyaatama itaa kua kiaaraivaara hama na ivaara yaata utuaunoo. Mo neneenoo hama nini variraivaara maisavaivee yoketaavaivee kiaunoo.

⁴ Mo na rikiauuko hama ni yaata utiraivo na koonnama variaua kua voovaara niita kua tiivai. Itaama vaikiainnaata hama na neneenoo nini-iyara yaata utuee kiaunoo: Na Anutuuqaa avuvvau yoketaama variaunoo, kiauvi. Yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa va-reeraivaaraatama yaparainaraivo inna Udaanga Yisuu Kirisiivavee.

⁵ Ivaara sa ngiengieenoo nnaammaratu gionna kiaapu voovai yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama ya-parakiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva suai nnaagiai tiinara suaivaki ivoono yaparainaraivaara nnaasu faannakiatee. Fai ivaano gionna kiaapuuya hatauma upisiivaki iikiaa mmooriyauvaata yapooma iya iikiaara mmoori-iyauvaara yaata utuaa kuaiyauvaatama kooyaa yapaanaravai. Ii suai ivaki-inno fai Anutuuqo gionna kiaapuuya ngiari mmoori iikiaivaugiataama safuuma kua yoketaivaa iyara tinaravai.

⁶ Ni seenayaso, ngiiyaroo tieena na ii kua ivaa niniyaraata Aporoon-naraatama kiaunoo. Ngia tiyyaadiiri arinaima teeda Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa tuqinnama rikiaateeraivaara na itaa kua kiaunoo. Sa ngiengieenoo ngiingiiyara yaata utida ngiingii seena voovaara yoke-taavaivee kua kiada innara nnaasu mannaka tida voovaara maisavaivee kua kiada innara nniki rakammuateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

⁷ Mo gioono ngii tikiai ngia ngii seenaiya yaataraara iikiaannee? Ngia mmuaakaraama variaano. Ngiiisi vai mminnaa mmuakiaayuvai gioono ngii mivainnee? Anutuuqoono ngii mivaivee. Ngia kutaa iyauvaa innasidiri kati varivaara ngia aaniira ngiingii mannaka tida kiaano: Ta teteenoo iikiaunnavavee, kianne? Inna ngia koonnai kuavaida itaa kua kiaanoo.

⁸ Ngia Koridii variaya yaata utida kiaanoo: Vaa Anutuuqaa aataruuvaa aikiooma ta taa taika kiaunnaano, kuaavai. Ngia itaa kua kua kiada kieeta nnoonnaya varida ti yaataraannee? Hama yopeemavee. Ngia kutaa kieeta nnoonnaya variaatiri. Ta ngii tasipama kieetaya variaaraivaara ni yoke-taitirivee.

⁹ Na yaata utuee rikiauuko ta kua varada nuaira vaidiiya Anutuuqo nnaa-giai aduooma ti yapaivai. Vaidiiya vaa kua yeena rau kiani putuaara iikiaa vaidiiya roosiima ta variaunnaano. Mmuakiaa gionna kiaapuuya avu-uyauvunuaata aangeraiya avuuyauvunuaatama iya ti ruputuaara iikiaiya ta variaunnaano.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyara tidaida ta inna mmoori-ivaa varaunnani gioonna kiaapuuya tiyara kumimakayavee kiaavai. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia ngiingiiyara tinni ru-aayavee kiaavai. Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama vari-aavaivee kiaavai. Iya tiyara nniki rakaida ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaavai.

¹¹ Ta varia rada nnidada aa suai aavaki ti yeenna raikio ti nnoori raikio ti uyira rairaiyauvo vaa tapasioo nnisiikiai iya ti vata rada ti ruputua rada kuaavo hama ti nnaunnaataikiai ta sabi varia rada nuaida varida variaunnanoo.

¹² Ta titi yaakuuyauvaadiri yaagueeqama kiada mmooriivaa varaun-nanoo. Iya ti rakanoo raaranoo kiaaniaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa kuanoo. Iya mmuaararai aataruuyauvaa ti mmiaaniaata ta mmannam-manna yaagueeqama variaunnanoo.

¹³ Iya tiyara unnakuaivaa kiaaniaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa sai kiaunnanoo. Aa mmata aavau diaa aayaa tiyara kiaanoo: Ngia yaapasi-iyauvaa roosiima kuminaya variaano, kaa kiada mmoori maisaiyauvaa ti iima rada nnidada aanna makee homo itaama nnaasu iikiaanoo.

¹⁴ Hama ngia mmamma maisakiaaraivaara na itaa kua kiau kua ivaa itaama ngiini fafaarakiaunoo. Vaidiivo ari nnaakaraiyara mmuduuya ruaineema ngia ni nnaakaraiya na ngiiyara mmuduuya ruee ngii giaa ngii miauvaara itaama ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁵ Kaayau gioonna kiaapuuyaano Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii mida ngiiyara haitatuuda variaano. Mo ngii giookiaiya hama kaayauma variaano. Na tauraa toosa hara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikioovaara na ngii gioova mmuaavai variaunoo.

¹⁶ Ivaaraina na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii mmiee kiauunoo: Na variauvadiri teeda ngieeta itaama iikiateera kiauunoo.

¹⁷ Ngia itaama variateeraivaara na Timotiinna ngiisi kuaiveera titee vari-aunoo. Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa inna kaa mmiaaduu ivo rikioovaara ni maapu tuanaavai roosiima varikiai na innara pinaama mmuduuya ruauvai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama varai ngiaammuaavai varivai. Yisuu Kirisiinna aataru karaa-saivaa na iina variee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kaa mmiau mmayaayaivaa fai ivo kava ngii giaa ngii minaravai.

¹⁸ Ngiiikidiri vooyaano yaata utida kiaanoo: Pauruuso hama tiisi nninar-avaivee, kaa kiada ngiariiyara mannaka tida variaavai.

¹⁹ Fai Udaanga Anutuugoono ni tinai na kiisa suai ngiisi kuanaravaivee. Fai na vee neneenoo ngiariiyara mannaka kiaiya kuaivaa hama na ivaa nnaasu rikiaanaravai. Fai na vee iya iikiaa yaagueeqaiyauvaatama tee rikiaanaravai.

²⁰ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo hama mmanna kuavaivee. Inna yaagueeqa aataru tuanaavaivee. Fai ta yaagueeqama iidada ta ivaa varaaravai.

²¹ Ngia dee aataruvai na ngii iikiaiveeraida kiaannee? Vara na yauvaa varee ivaadiri ngii ruputuee ngii safuunaraiivaara ngiisi kuanarannee? Vara na ngiiyara mmuduuya ruee ausa nuufaivaa tasipama ngiisi kua-narannee?

5

Ausa hanigiaiya nuuna aakiaivaki sabi heera aataruuvo vaivai

¹ Ngia sabi heera aataruuvaa iikiaivaara vaa gionna kiaapu vooyaano kua kaa rada nookiaani na rikiauvai. Itaama iikaa aataru maisa ivo ari vookarai aataruvai vainno hama vaidi kumimaka vooyasi vaivai. Vaa na rikiauko vaidi voovoono ari koonna nammariivo vai gionnaivaa sabi vitoo nuaivai.

² Ivaaraida mo ngia aaniira ngiingii mannaka kiaannee? Ngia ivaara kaayau ausa mmuaarareeraivaa tasipama variataivaataida ngia ngiingii mannaka kiaanoo. Vaidiivo itaama koonnama variivo ngii nuunaivaki variivaa oqoo kiataivaataida pikiaavo varinoo.

³ Mo na ngieera variauvoota hama na ngii pikieeraina na ngiiyara nnaasu yaata utu kiese vakiauvai. Na ngii tasipama variauvai roosiima kiese vaidiivo itaama koonnama iivaara vaa na kua pinaivaa innaki yapauvaivee.

⁴ Ngia ipi varida nuunakiaani rikiee na ngii vainima variauvai roosiima ngii tasipama nuunakiaukai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipama variivaa yaagueeqaivaadiri

⁵ ii vaidi ivaa ngii nuuna aakiaivakidiri mmaanai Sataangaa mmikio ivoono fai inna ruputino inna mmamma iira aataruuvoo taikaanaravai. Taikano Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki Anutuugo ii vaidi ivaa mmannasaivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Sataangaa inna mmia-tee.

⁶ Ngia ngiingiiyara mannaka kaaa ivo inna hama aataru yoketaavai. Vaa ngia taavai. Puuqaira yeenna kiisaguta paravaivaki yapa kaaavo too yootaivai.

⁷ Mminnamminnaa maisaivo ngiiki vairaivo puuqaira yeennaivaa roosi-ivai. Ngia karaasa yoketaa tuanaaya variateeraivaara ii puuqaira yeenna maisa ivaa utu rada kagaari kiatee. Fai ngia itaama iida paravuaa karaasaivo hama puuqaira yeennaivootaikio kati vairaivaa roosiima ngia variaaravai. Vaa na tee rikiauvai. Vaa ngia safu tuanaaya itaama variaavai. Nnaaruua vaidiyya buusa Varaigiatavaa nneera suaivaki puara sipisi-ipa nnaakaraiyauvaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara ruputuduu putuneema vaa Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai.

⁸ Ivaara nnikiai Yutayaiya buusa Varaigiatavaa nnoo suaivaki hama puuqaira yeennaivaa tasipama yeennaivaa hudoovaa nnooneema ta itaama nnaaravee. Puuqaira yeennaivo inna mminnamminnaa maisa tuanaa iira aataruuvaa roosiivai. Ta ivaa pikiada kua kutaivaa tida yoketaama nnaasu variaaravee.

⁹ Na yanaa voovai ngiini fafaarama kiese kiaanoo: Sa sabi heera aataruuvaa iikiaiyya tasipama variatee.

¹⁰ Na itaa kua kaaa ivaa hama na kumimakama variayara itaa kua tiravai. Iya sabi heera aataruuvaa iida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatainai varida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaara iida varida vaidiyya ruputida unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida variaavai. Hama na iyara ngiita kua tiee itaama ngii gaaa ngii miravai. Fai ngia ii kumimakama variaa iya pikiada iyara oqoo tida hama yopeema aa ta variaunna mmata aavau variaaravai.

¹¹ Na itaa kua kaaa kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono ariiyara tinoo: Vaa na ausa hanigiee i seena tuanaavai variaunoo, kaaa kioo maisa aataruuvaa iivaara na kiaanoo: Sa inna tasipama variatee, tiravai. Ivo sabi heera aataruuvaa iinno ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno inna varaata varaataino varioo unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmioo ari seenaiyara maisa kua tioo kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara

varaivai. Itai vaidiivaa pikiada sa inna tasipama oro varida yeennaivaa nnaatee.

¹²⁻¹³ Hama ausa hanigieeraida mmaanai variaiyaki kua pinaivaa yapaa-naraivo inna ni mmoorivainnee? Hama ni mmoorivaivee. Anutuugaa mmoorivaivee. Ngia ausa hanigiaiya ngii nuunairaivakidiri koonnama variraiyaki kua pinaivaa yapaaravo inna ngii mmoorivai. Ii vaidi ivo maisa aataruuvaa iivaa ngiengieenoo ngiingiikidiri titakio kuaivee.

6

Vaa ausa hanigieeraiya ngiariiki ngiariiki

kua pinaivaa yapeeravai

¹ Ngiikiidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaata buaaru tiivo aaniira ivaa safuunaraivaara hama ari seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyasi virama kioo ngiari voopinnaa kumimakama varida kua pinaivaara diraiyasi kuainnee?

² Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Fai yapooma Anutuugaa gioonna kiaapuuyaano mmatayaa kumimakama variaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiainnaata ngia aaniira ngiingiiki kiisa tomeda vaiyauvaara hama aikiooma iyauvaara tida safuukiaannee? Fai ngia aikiooma safuukiaaravaivee.

³ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Fai yapooma ta ausa hanigieeraiyaano aangeraiyaki kua pinaivaa yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikai ngia ii aataru ivaa yaatarada mmatayaa diaa aataruuyauvaara aikiooma kua pinaivaki iyauvaa safuukiaaravai.

⁴ Fai mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kua pinaivo vainai ngia aaniira iyauvaa safuukiaaraivaara vaa ausa hanigieeraiyaano homoraayavee ki-aiyasira kuaarannee?

⁵ Na ngii mmamma maisakiaiveera ii kua ivaa kiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngiikiidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kiaivaa ngiikiidiri kua safuunara vaidi tinni ruaivo variinne? Mo na yaata utuauko ivo varinoo.

⁶ Ngia hama innasi kuaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono ari seena ausa hanigieera vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kioo ivaa safuunaraivaara vaidi hama ausa hanigieeraiya nuunaivaki kuaivai.

⁷ Ngiingiiki ngiingiiki ngia kua pinaivaa yapaa ivo inna ngia ivaara haru-ruaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono fai ari seena vaa ausa hanigiaivaara maisa mmooriivaa iinno inna mminnaiyauvaa mmuara varano too hama sai innara maisa mmooriivaa iirainno kati varii aataruuvoono kua pinaivaa innaki yapai aataruuvaa yaataraanaravai.

⁸ Hama ngia itaama variraida ngiengieenoo ngiingiiki ngiingiiki maisa mmooriivaa iida ngiingiiki ngiingiiki mmuara vareera aataruuvaa iiki-aavai. Ngia ngii seena vaa ausa hanigiaiara itaama iikiaavai.

⁹ Vaa ngia rikiaannee? Vo vara hama ngia rikiaannee? Mminnammin-naa maisaivaa vareeraiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivaki hama kuaaravai. Ngiengie variaara aataruuyauvaara yaata utida sa fanniima variatee. Kiaatanna ngiaammuauiya sabi heera aataruuvaa iiraiyaatama unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama nnaata vaati-iyaa sabi mmuara heeraiyaatama sabi vaidiia ngiari seena vaidiia tasi-paani sabi gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipeera aataruuvaa

iiraiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹⁰ Mmuara vareeraiyaatama ngiari seenaiya mminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatairaiyaatama kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakairaiyaatama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kua tiraiyaatama mmuara varaara iida varida vaidiiya ruputiraiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹¹ Ngia tauraa itaama uu gioonna kiaapu vooya varirayavee. Ngia itaama tauraa varuduu Anutuuqoono ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiooduu ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvvaraata ti Anutuuqo ari Mmannasaivaa ngii mmuuvvaraata ngia Anutuuqaa avuuvau safuuma variravaivee.

Ngiiingii mmammaiyauvaa Anutuuqaa mmida yoketaama variatee

¹² Gioonna kiaapu voovoona tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, tinaravai. Inna aikioovai. A iinaraiivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Fai na tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, kiaa kieve vo aataru voovai iina hama na ee-oo tino hama ii aataru ivoono ni puaisa utinai na ivaara nnaasu yaata utuee iinaravai. Fai na pikiaanaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoona tinara: Yeennaivo ausaivaa mmaraavai. Ausaivo yeennaivaa mmaraavaivee, tinaravai. Inna aikioovai. Fai Anutuuqoono tinai taaravaitana taikaaravai. Hama ivo gioonna kiaapuuya mmammaiyauvaa sabi haateeraivara iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiinnani iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva vaidiiyaki varinaraiivara iiravai.

¹⁴ Anutuuqo tuduu Yisuuva putuuvakidiri diiteeravai. Fai ivo ari yaagueeqaivaadiri tiita tinai teeda ta putuunnaivakidiri teeta kava diitaaravai.

¹⁵ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngii mmammaiyauvo inna yuku yaaku mmammayauvai vaivai. Yisuu Kirisiinna mmamma vareera vaidiiya ngia inna mmammaivaa varada sabi heera gioonnaivaa tasipama varida inna mmiaarannee? Fai hama yopeema ngia itaama iikiaaravee.

¹⁶ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Nnaata vaatiivaitana mmuaakaraivaitana variaano, tiivai. Ivaara hama ngia rikiaannee? Vaidi voovoona ari mmammaivaa varoo oro sabi heera gioonnaivaa tasipama varioo inna mmi kioo mmuaakarai mmammavaitana variaano.

¹⁷ Vaidi voovoona Yisunna tasipama variivaara Yisunna Mmanna-saivono innaki variivaara mmannasaivaitana mmuaakaraivaitana variaano.

¹⁸ Sabi heera aataruuvaa mmooka hanigia mmida sa iikiatee. Mmuakiaa mminnamminnaa maisa iira aataruuyauvaa vaidiiivo iikio inna mmammaivaa mmaanai vaikio hama inna mmammaivo maisaivai. Vaidiiivo sabi heera aataruuvaa iinno mminnamminnaa maisaivaa varaivo inna ari mmammaivaa iikio maisaivai.

¹⁹ Hama ngia rikiaannee? Anutuuqoono Mmannasa Yoketaivaa i mmikio i aakiaivo nuunaira nnau yoketaivaa roosiivaki hara kioo varinoo. Hama a ainikuavee. E Anutuuqaanikuavee.

²⁰ Anutuuqo ariinoo pinaa irisaiivaadiri kioo i yookaama kieeravai. Ivaara ai mmammaivara tuqinnano inna nnutuuvo ngiau aapu yoketaavai vakiavee.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaa tiravai

¹ Ngia yanaivau fafaara reeda kua vooyauvaara ni yaparakiaiyauvaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Hama vaidi voovoono gioonnaivaa vareerainno kati hara kioo varira aataruuvo inna yoketaavai.

² Sabi heera aataruuvo ngiisi vaivaara ngia vaidiia mmuaavai mmuaavai ngii nnaataiya safuuma varaatee. Ngia gioonnaiyaata mmuaikaraama ngii vaatiya safuuma varaatee.

³ Vaidiivo ari nnaataivaa tasipaanaara iino sa nnaataivo ooqoo kiaivee. Gioonnaivo ari vaatiivaa tasipaanaara iino sa vaatiivo ooqoo kiaivee. Fai ivaitana itaama varida hama voovaara voovaara yaata utiraida yoketaama variaaravai.

⁴ Gioonnaivo hama ari mmammaivaa ariinoo haitatuuvai. Ari vaatiivootama ivaara haitatuuvai. Mmuai karaama vaidiivo hama ariinoo ari mmammaivaara haitatuuvai. Ari nnaataivootama ivaara haitatuuvai.

⁵ Sa ngia nnaata vaatiya ngiingiiyara ngiingiiyara ooqoo kiatee. Mmuua aataruuvaa nnaasu ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Yaaku varaaraivaara nnaasu mmuaanaa tauraa kua kiaa teeraida kiisa suai yaaku varaaraivaara varida ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Kiisama itaama varida ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee. Ngiingii mmammaivaitanaara ooqoo kiaiavaa pikiada Sataango ngii iinno taanaraivaara rikiada harurivoora ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee.

⁶ Hama kua aataru voovoono vainno iikiatee tii kuavai na kiaunoo. Na kati neneenoo yaata utuee inna aikioovaivee tiee itaa kua kiaunoo.

⁷ Na hama nnaata vareera kati variauneema mmuakiaaya itaama variateeraivaara ni yoketaainoo. Mo Anutuugo gioonna kiaapu vooya tikiai mmuaavai mmuaavai nnaata vaati vareera aataruuvaa varaavai. Ivo vooya tikiai mmuaavai mmuaavai kati varira aataruuvau variaavai.

⁸ Na aa kua aavaa kiatanna ngiaammua hama nnaata vaati vareeraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tinaravee. Na mmuaavai nenevai variauneema ngieeta itaama mmuaavai mmuaavai hara kiada variaaraivo inna yoketaavai.

⁹ Fai hama ngia yopeema ngiingii mmammaiyauvaara ooqoo tikio ngii yaata ausaiyauvo nnaata vaati vareeraivaara ngii varaatainai inna aikioo varaatee. Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai. Sabi gioonnaivoota vaidiivootama ngiari ta ngiari taavo iya varaatai aataruuvo inna hama yoketai aataruvai.

¹⁰ Gioonna kiaapu vaa nnaata vaati vareeraiyara na yaagueeqama aa kua aavaa tinai rikiaatee. Hama neneenoo tinaravee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai na tinaravee. Vaa vaati vareera gioonnaivo sa ari vaatiivaa pikiaivee.

¹¹ Mo ivo inna pikioo aritanna nnaasu safuuma variaivee. Hama ivo aritanna inna variataino kava ari vaatiivaasi vioo inna tasipama mmuaavau yoketaama variaivee. Vaidiivo sa ari nnaataivaa ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹² Na homoraa vooyara ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni miivaa tinaravee. Na neneenoo yaata utuee tinaravee. Vaidi voovoono vaa ausa hanigiaivo ari nnaataivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹³ Gioonna voovoono vaa ausa hanigiaivo ari vaatiivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹⁴ Vaatiivo hama ausa hanigiaivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa tasi-pama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo vaidiivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Nnaataivo hama ausa hanigiaivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo gioonnaivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Fai hama itaikiai iya nnaakaraiya gioonna kiaapu kumimakaiya nnaakaraiya roosiima variaar-avai. Vaa itaama vaivaara iya nnaakaraiya Anutuugo too tinara: Inna aikioovaivee, tinaravai.

¹⁵ Mo vaatiivo hama ausa hanigieera kati variivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Mo nnaataivo hama ausa hanigieera kati variivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa piki-aanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu itaikiaiya sa puaisa utuatee. Kii inna aikioo ngiari kuatee. Sa buaaru tiraيدا ausa nuufa tasipama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Ivaara itaikiaiya kii inna aikioo ngiari kuatee.

¹⁶ Hama ngia teeda rikiaavai. Fai a gioonnaivo ai vaatiivaa tuginnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee? Fai a vaidiivo ai nnaataivaa tuginnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee?

Anutuugo ngiiyara maavee tii suaivaki ngiengie

variaivau nnaasu variatee

¹⁷ Vaa na tauraa kiau kua voovaata kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugo inna mmii mmooriivaa ivo iinno variivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki iinno nnaasu variaivee. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ngiari nuuna mmuakiaayavaki variaiyara na ii aataru ivaa itaama yapauvai.

¹⁸ Vaidi voovoona vaa ari mmammaivaa hatokoovo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivaa puruuvaa rugaanara iikiaevee. Vaidi voovoona hama ari mmammaivaa hatokaivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivo ee-oo tinai iya inna mmammaivaa hatokaatee.

¹⁹ Mmamma hatokeeraivoota hama mmamma hatokeeraivootama mmanna aataru kuminaavaitana vaivai. Anutuugo tuu kuaivaa arinaima rikiaada iikiaevo inna aataru tuanaavai.

²⁰ Gioonna kiaapu voovoona ari hara kioo varii aataruuvau Anutuugo inna maavee tii suaivaki ivau nnaasu variaivee.

²¹ Anutuugo inna maavee tii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo vitai vaidivai a variannaikua sa ee variannaivaara pinaama yaata utuane. A mmoori vareera aataruuvau varino fai i haitatuuraivo a mmamma dummukiaara kati vira aataruuvau ee-oo tioo i titanai rikiee ivaugiataama kua-nee.

²² Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiivaa ti Udaanga Yisuu Kirisi-iva inna maavee tii suaivaki ivo mmamma dummukiaara Yisuu Kirisiinna aataruuvau kati nuaivai. Ivaa roosiima vaidi voovoona mmamma dummukiaara kati ari nuaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai varivai.

²³ Anutuugo vaa ngiiyara pinaa irisaivaadiri kioo ngii yookaama kieera-vai. Ivaara sa vaidi mmatayaa diaa vooyasi vikiai iya ngii puaisa utikiai ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaatee.

²⁴ Ni seenayaso, ivaara Anutuugo mmuaavai mmuaavai ngii maavee tii suaivaki ngii mmii aataruuyauvunu nnaasu varida inna tasipama variatee.

Pauruuso hama nnaata vaati vareeraiyara tiravai

²⁵ Kiaatanna ngiaammuuau hama nnaata vaati vareeraiyara na aa kua aavaa ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni mi kuavai na tinaravee. Na neneenoo na yaata utuee tinaravee. Anutuugo ni-iyara boo tiivaara na ivaara tinai ngia aikiooma rikiada ivaara kutaavaivee kiatee.

²⁶ Pinaa mmuaararaivo vaa tiisi nniivaara ngiengie variaivaugiataama nnaasu variateeraivaara na yaata utuauko inna yoketaavai.

²⁷ Vaa a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa ivaa titano kuaiveeraivaara yaata utuane. Hama a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa nnaata varaannaraivaara buaakianee.

²⁸ Fai a nnaataivaa varee hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Fai kiaatanna voovoona vaatiivaa varoo hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Nnaata vaati vareeraiyasi fai mmatayaa diaa mmoori vareera mmuaararaiyauvo iyasi nninaravai. Ii mmuaararaiyauvo ngiisi nnino ngii ausaiyauvo mmuaarareenooora ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo.

²⁹ Ni seenayaso, na itaa kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta mmatayaa variaunna suaivo vaa paannainoo. Aa suai aavakidiri vaidi vaa nnaata varaiya vaidi hama nnaata vareeraiya roosiima variatee.

³⁰ Gioonna kiaapu ausa mmuaararaivaa varaiya gioonna kiaapu hama ausa mmuaarareeraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapu sirigaida vari-aiya gioonna kiaapu hama sirigaida variraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara sikaunnaadiri yookaida vareeraiya gioonna kiaapu hama mminnamminnaataiya roosiima variatee.

³¹ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa aataruuyauvaa iiraiya inna aikioovai iyauvaa iida sa iyauvaa puaisakama utu kiada variatee. Aa ta variaunna mmata aavo taikaanara iinno variivaara sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaa iira aataruuyauvaa puaisakama utu kiada variatee.

³² Ngia mmatayaa variraivaara sa pinaama yaata utuateeraivaara na rikiau ko ni yoketaunoo. Vaidi hama nnaata vareeraivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ivo itaama iino too Yisuu Kirisiiva innara yoketaakiaiveeraivaara ivo itaama iivai.

³³ Vaidi vaa nnaata vareeraivo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino too ari nnaataivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁴ Ivo itaama iivo taara ausa varoo taara aataruvaitana inna iikiataikio iivai. Gioonna kiaatanna hama vaati varai voovoona ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ari mmammaivaata ari mmannasaivaatama Anutuuga mmioo yoketaama varinaraivaara itaama iivai. Gioonna vaa vaati vareivoono mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino ari vaatiivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁵ Na ii kua ivaa ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo. Hama ngia iikiaa aataruuyauvaa na ataa rinara ina itaa kua kiaunoo. Ngia safuuma yoketaama varida ngiingii ausa mmamma mmuyai mmuakiaayauvai ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmida inna mmooriivaa varaateeraivaaraina na ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo.

³⁶ Ngiaammuuau voovoona kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau ki-aiavaara koonnama yaata utuoo iinno hama ari mmammaivaara tuqinnama haitatuurama kioo muaraagainno varaannaraivaara yaata utuoo inna aikioo safuuma inna varee. Ivo itaama iinno fai hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai.

³⁷ Fai ngiaammuuau voovoona kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara yaagueeqama varioo ari yaataivaadiri yaata utino too hama

inna nnaata vaati vareera aataruuvaa inna varaataino ari mmammaivaara tuginnama haitatuuma too hama inna varaivo inna yoketaavai.

³⁸ Ngiaammuauvo ari kua kua kua kiatannaivaa varaivo inna yoke-taavai. Ngiaammuauvo hama inna vareerama kioo kati variivo inna yoke-taa tuanaa ari vookaravai.

³⁹ Gioonna vaa vaati vareeraivo ari vaatiivo mmatayaa hara kioo varii suaivaki inna tasipama nnaasu hara kioo variaivee. Ari vaatiivo putino kava vaati inna varaataino inna aikioo varaivee. Ivo itaama inna iikiataino ausa hanigieera vaidiivaa nnaasu varaivee.

⁴⁰ Mo na neneenoo vo kuavai yaata utuee tinaravee. Fai ivo mmannam-manna muaadavai kati hara kioo varino fai inna sirigairaiivo yaatarano yoketaama varinaravai. Na yaata utuaauko Anutuuga Mmannasaivo niiki varikiai na ii kua ivaa itaa kua kiaunoo.

8

Pauruusoono unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa nneeraivaara tiravai

¹ Na vo kuavai tinaravee. Unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu-aivaara na kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ta mmuakiaaya tinni yoketaivaa varaunnavavee, kiaivo inna kua kutaavai. Ii tinni yoketaa ivaa varaivoono ariiyara mannaka tinaree kua kioo varavai. Mo ta titiiyara titiiyara mmuduuya rida varia rada vidada fai yaagueeqama variaaravai.

² Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa na aikiooma tee rikiauvavee, tiivo hama kutaa tuginnama eeyaavai too rikiaivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa Anutu-ugo inna too rikiaivai.

⁴ Ivaaraida unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu kiada nnaivaara na ataa kua tinaravee. Vaa ta rikiaunnvai. Iya ngiari yaakuuyauvakidiri unnakua anutuuyauvaa hatata hara kiaiyoovo inna hama kutaa iyauvaa variraiyauvootaivaivee. Mmanna mmannammannaayauvaivee. Vaa ta rikiaunnvai. Hama kaayau anutuuyauvo variaavai. Mmuua Anutuugo nnaasu hara kioo varivai.

⁵ Kaayau unnakua anutuuyauvo ngiau aapuuvakiaata mmataivaun-naatama vaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ti anutuuyavee, kiaa kiada kiaanoo: Ti udaangaiyauvovee, kiaavai.

⁶ Iya itaa kua kianaiaata teenoo vaa ta rikiaunnvai. Ti Napooa Anu-tuugo mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Innasidiri mmuakiaa mmin-naayauvai vaikiat ta innaniya nnaasu hara kiada variaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Anutuugo inna tuduu rikioo ivo mmuakiaa mminnaayauvai iima taika kieeravai. Ivo ti tasipama variivaara ta hara kiada variaunnaanoo.

⁷ Hama mmuakiaaya ii kua ivaa arinaima rikiaavai. Vooyaano tauraa unnakua anutuuyauvaara fayaiyauvaa ruputu nneeda varia rada nnidada aanna makee vaa ausa hanigia kiada varida ivaa nneeda mmannammanna yaata utida kiaanoo: Ta nneeda mminnamminnaa maisaivaa vaa varaun-navaivee, kiaa kiada muaraagama variaavai.

⁸ Yeenna fayai nneeraivaara ngiariiyara ooqoo kiaiyyara hama iyara Anu-tuugo maisayavee tiivai. Yeenna fayai nnaiyyara hama ivo iyara yoke-taayavee tiivai. Mo ta yeenna fayaiavaa nnaunna aataru ivara hama ta Anutuuga vainiiavai variaunnvai.

⁹ Ivaara vaa ngia yaagueeqama variyai aikiooma ta nnaaravee kiaiyya nnaani ngii seenaiya muaraagaida harurivoora ngia iikiaa aataruuyauvaa tuginnama haitatuukiatee.

¹⁰ Anutuugo fayai nneeraivaara hama oooqoo tiraivaa arinaima rikiaan-naikuaano a unnakua anutuuvaa hatatau yapa kiasa nnauvaki viee fayaiavaa nneeno too i seena voovoona taara yaata utiraivoono i too ivaara tinara: Neeta nnaanaravee, kiasa yaata utivai. Ivo hama tuginnama too rikiaivaara fayaiavaa nnoo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee?

¹¹ A vaidi vaa arinaima rikiaannaikuaano itaama inna vitaakiannaivaara i seena taara yaata utiraivoono haruruoo pinaama koonnama varivai. Yisuu Kirisiiva ii vaidi ivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivaara putiravai.

¹² Taara yaata utira vaidiivaara a itaama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannaneema a Yisuu Kirisiinnaraatama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannavai.

¹³ Itaama vainai fai na yeenna fayaiavaa nneeno ni seena vaa ausa hanigieeraivo ivaara harurina fai na hama kava fayaiavaa nnaanaravai. Ivo ni taa roo niyaadiri haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareenoora na hama kava nnaanaravai.

9

Kua varoo nuaira vaidiivaa mmooriivovee

¹ Hama aataru voovoona ni puaisa utivaivee. Na kua varee nuaira vaidi aposoroovai variauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na tauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia ivaara kutaavaivee tiravai.

² Gioonna kiaapu vooyaano niyara kiaanoo: Hama aposoroovaivee, kiaanaiata ngieenoo kiaanoo: Kutaa aposoroo vaidivaivee, kuaivai. Ngien-gieenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yoketaama variaivaara na aposoroo vaidivai variauvo kooyaa vainoo.

³ Gioonna kiaapu vooyaano kua pinaivaki ni yapa kikiari rikiee na ataa kua iya tinaravai.

⁴ Ta Anutuugaa mmooriivaa ngiini iikiaunnaivaara ngia kati yeenna nnooriivaa ti mmiaaraivo inna aikioovai.

⁵ Ti seena aposoroo vaidiiaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataidoota Petroosootama ngiari nnaataiyaatama vitada nuaida varida Anutuugaa mmooriivaa iikiaavai. Mo tee mo? Kutaa ti iikiatainai inna aikioovai fai ta itaama iikiaaravai.

⁶ Anutuugaa mmoori vareeraiya ngia kati yeennaiyauvaa iya mmiaavai. Mo ta Panapaasooyaano nnaasu titi variraivaara titi yaakukidiri mmoori-ivaa varaunnavai. Inna yoketaavainnee?

⁷ Dee rapira vaidivoono rapira mmooriivaara ari sikauvaadiri yookama kioo ivaa varaanarannee? Dee vaidivoono yeenna hau utivoono hama yeenna kaanaivaa nnaanarannee? Dee vaidivoono puara burimakauvaara haitatuuraivo hama ari puara burimakauvaa nnaamma suuyaivaa nnaanarannee? Iya ngiari mmooriyauvaara irisaiyauvaa fai aikiooma varaar-avai.

⁸ Hama na vaidiiva yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoota na ngii giaa ngii miau kuaivootama mmuaa karai kuavai.

⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiasa mmuu kua voovai vainno tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuilitaiyauvaa mmataivau ha-toka kiasa voovai yukuvaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiyauvau yeena rammuanee. Pikino nnaivee. Anutuugo Musiinna kiasa mmuduu fafaarama kioo kuaivo itaa kua tiivai. Ivaara yaata utuatee. Anutuugo puara burimakauvaara nnaasu yaata utuoo itaa kua tuunnee?

¹⁰ Vo vara ivo tiiyaraata yaata utuoo itaa kua tuunnee? Kutaa ivo ti-yiaraata yaata utuoo tuduu fafaara reeravai. Vaidi voovoono ari mmoori-ivaki yeenna hauvaa utuoo tinoo: Fai na aavakidiri yeenna kaanaivaa nnaa-naravee, tiivo fai ariitama inna tasipama mmoori varaivootama kaanaivaa nnaaraivaara mmoori varaavai.

¹¹ Yeenna hauvaa varada utiraivaa roosiima ta Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii mida variaunnano iiraivo vainoo. Ta itaama ngiiyara iikiaun-naivaara ngia irisai yeenna mminnaiyauvaa ti mmiaani ta varaunnaivo inna aikioo yoketaavai.

¹² Ngari vooyaano ngiisidiri varaivo yoketaavai vainainnaata ta ngii-sidiri varaaraivo inna pinaama yoketaavai.

Ta taaravaitana hama ngia tiyara tuqinnaateeraivaara kua kiaunnaanoo. Hameetavee. Ta kati varidaataida mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaunnaanoo. Ngia tiyara oooqoo tida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa atuu rivoora kii inna aikioo mmuaararai aataruuvo vainain-naata mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaaravee.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairavaki mmoori vareeraiya ivakidiri nnaasu yeennaiyauvaa nnaavai. Anutuugaani yeena tapiivaki puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada hudeeraiya iyauvaa saiyau-vai ngari nnaavai.

¹⁴ Mmuaikaraama ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kua tii aataru voovai ataama vainoo. Mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiraiya irisai iyara tuqinnada yeennaiyauvaa iya mmiataee.

¹⁵ Mo ngia itaama niyyara tuqinnaaraivo vaikiainnaata hama na ivaara ngii kiauvali. Fai yapooma na faannainai ngia niyyara tuqinnaaraivaara hama na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Hameetavee. Ni yeenna rainai na putinara iina fai hama na ngii yeennaiyauvaara ngii yaparainara-vai. Na ngii yaparakiautiri. Na nini mmooriivaara aikiooma yoketaaivee tinara kuaivo hameetaitirivee.

¹⁶ Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiauvaara na aikiooma niniyyara mannaka kiaunnee? Ai hameetavee. Vaa Anutuugoono ii mmoori ivaa ni miiio tinoo: Iikiane, tiivaivee. Na mmayaaya yoketaivaa hama gioonna kiaapuuya kiasa mmirama kino fai irisai mmuaararai ari vookaraivo niisi nninaravai.

¹⁷ Fai na neneenoo ii mmoori ivaa nini tinniivaudiri iina na aikiooma irisai yoketaivaa varaanaaravai. Mo na Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaavoonora tiee Anutuugoono ni giaa ni muuvaugiataama na kati ii mmoori ivaa iikiaunoo.

¹⁸ Ivaara mo na dee irisai yoketaavai varaunnee? Na mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiauvaara irisaiiva na varaanaaravai vaikiainnaata hama na varauvali. Ni mmooriiva irisaiiva ataama vainoo. Na mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati kiasa mmiauko ni yoke-tainoo.

¹⁹ Na hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidivai variauko vaidi voovoono ni utivai. Na kati nene yaata utuauvaugiataama nookiaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na iya sikaunnaadiri yookaama kiada viteera vaidivai roosiima na iyara variaunoo.

²⁰ Yutayaa gioonna kiaapuuya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriiva varau suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Hama na Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara variauvoono Yutayaa gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa iikiyaiya ausa hanigiada safu-

uma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya mmaanna tuu kuaivaugiataama iikiaunoo.

²¹ Mmuakaraama na ngiari vooppinnaiya tasipama variauu suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Iya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na mmaanna tuu aataruuvaa pikiee iya roosiima hara kiee variaunoo. Na itaama variauvo hama na Anutuugaa aataruuvaa pikiauvai. Vaa na Yisuu Kirisiinna aataruuvau variauvai.

²² Gionna kiaapu vaa ausa hanigiada muaraagama variyaiya yaagueegama safuuma variateeraivaara na iya tasipama variauu suaivaki iya variavaa roosiima na variaunoo. Na itaama variauvaugiataama na variee mmuakiaa gionna kiaapuuya variaivaa roosiima variaunoo. Ngiari varira mmuakiaa aataru yoketaiyauvaa iya iikiaaneema na iinai rikiada vooyaano ausa hanigiakio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaiveeraivaara na itaama iikiauvai.

²³ Gionna kiaapuuya Yisunna mmayaaya yoketaivaa rikiada safuuma variateeraivaara na ii aataru mmuakiaa iya uvaa itaama iikiauvai. Iyaatama neetama ta sirigaida yoketaama variaaraivaara na itaama iikiauvai.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaa suaivaki mmuakiaaya kuaavo too mmuaavoono seenoo vioo yaatara kioo irisai yoketaivaa kati varavai. Ngia irisai yoketaivaa varaaraivaara iya seenada kuaaneema Anutuugaa mmooriivaara ngieetama itaama yaagueeqama seenada kuatee.

²⁵ Mmuakiaa vaidi seeneeraiya seenaaraivaara ngiari mmamma mmuyaiyauvaa iida rikiaavo aikiooma vaikiai seenada kuaavai. Iya aikiooma seenada kuaaraivaara iidada irisai yoketaa mauraivaa hovekama kiaivaa vara ngiari kieetaiyauvunu yapaaraivaara iikiaavai. Ii maura ivo akiiraama aasannainno maisaivaa iya itaama iikiaavai. Mo ta varaara iikiaunnaivo tupatupaa vairaiivaara iikiaunnavai.

²⁶ Ivaara na ni mmooriivaara hama na sabisaabi seenee kuauvai. Na safuuma vee iikiauvai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiariyya ngiariyya yaaku kagaariaani vooyaano kuminayaa sabisaabi kagaariaavai. Vooyaano safuuma vaidiyaa kagaariaavai. Iya itaama iikiaivaa roosiima na ni mmooriivaara hama na sabisaabi kuminayaa iikiauvai. Na safuuma iikiauvai.

²⁷ Na ni mmammaivo ni iikiataikiainnaata na rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai. Na gionna kiaapuuya Yisunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiauvaatama Anutuugo niitama ni ooqoo tivoora kiaa na ni iikiataikiai rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai.

10

Sa unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaiyauvaa mmiatee

¹ Ni seenayaso, nnaaru ti rubu tabeeya uuyauvaara sa ngii yaataiyauvo taunnu kiaivee. Iya ngiari kieeta vaidiivaa Musiinna tasipama mmata Iyiipa pikiada vududuu Anutuugoono tuduu yoketaama namaivo iya rummua apu kooduu vida ngiari nnammutuaiya pikiada aikiooma yoketaama viravai. Iya nnoori sorovuaraa siriivau oro duduu Anutuugo tuduu nnooriivo vioo sai ngioo sauduu tammaivo kuminauduu mmanna nnukavai vauduu ivaugiataa siri sainai yoketaama viravai.

² Namaivo iya rummua apuu suaivakiaata nnoori tammaivau vuu suaivakiaatama nnoori vareeraivaa roosiima vida Musiinna mmemmaaki vida inna kuaivaa rikieeravai.

³ Rikiada iya mmuakiaaya Anutuugo ngiau aapuuvakidiri kiooduu tuu yeennaivaa nneeravai.

⁴ Nneeda mmuaa nnoorivai Anutuugoono tuduu sikau aataruuvakidiri tuuvaa nneeravai. Ii sikau ivaa roosiima Yisuu Kirisiiva ngiau aapuuvakidiri tuuvo iya tasipama nuairavai.

⁵ Anutuugo itaama iyara tuginnooduu rikiada teedaata kaayau vooya hama innara sai tuginnooduu hama Anutuugo iyara yoketairavai. Hama ivo iyara yoketauduu rikiada iya mmanna gaanga yoosinnaivaki nuaidada putiravai.

⁶ Maisa aataruuyauvaa iya iikiatauyauvaa roosiima sa maisa aataruuyauvaa teetama ti iikiataakiaiveeraivaara Anutuugo iya uu mmooriivaudiri mmataama kioo ti kiaa ti mmiravai.

⁷ Vooyaano unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuvaa roosiima sa ngieeta ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iyaauvaa mmiatee. Unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tinoo: Gioonna kiaapuuya varida yeenna nneeda nnoori nneeda diitada kuaru raavaivee, tiivai.

⁸ Vooyaano sabi heera aataruuvaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa gioonna kiaapu kaayakaayau (23,000) mmuaa suaivaki putiravai.

⁹ Vooyaano Udaanga Anutuugaa iida taaree kiaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa yapaiyauvo iya gutuduu putiravai.

¹⁰ Vooyaano Anutuugaara nunuraanurai tuuvaa roosiima sa ngieeta itaama iikiatee. Anutuugaa aangeraa voovoono vaidiia ruputikiai putira angeraivoono iya nunuraanurai tuuvaara iya ruputuduu putiravai.

¹¹ Iya itaama uu aataru iyaauvaa vooya teeda arinaima rikiaateeraivaara vairavai. Tiita ti oqoo kiaaraivaara vaidi vooya iya uu aataruuyauvaara fafaara reeravai. Aanna makee ta variaunna suai aavaki ngiau mmataivo taikanara suaivo vainima nniivaara ta ii kua ivaa rikiaunnavai.

¹² Ivaara gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na yaagueeqama yoketaama variaunoo, tiivo ari variraivaara tuginnama haitatuukiaivee. Inno harurinarainnoo.

¹³ Mmuakiaa iinno taanaraiyauvo vaa ngiisi nniiyauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyasi mmuaakaraivai ngioo iivai. Anutuugo kua kutaivaa tiraivoono hama ngii pikieerainno ngii tasipama rikioo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninai rikiada ngia yaagueeqama varikio rikioo hama ngii yaataaranavai. Ngii iinno taanara suaivaki fai Anutuugoono yaagueeqaivaa aikiooma ngii mino ngii iinno taanaraivo nninai rikiadaata pikiada Anutuugo kooyaa ngii vitainara aataruuvau kuaaravai.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, ivaara ngia unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmira aataruuvaa pikiaatee.

¹⁵ Ngia yaata tinni yoketaa utiraiyavee kiaina na ngiita kua kiaunoo. Na kiau kuaivaara ngiengieenoo yaata utida rikiaatee.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivaara kati putuuvaara ta yaata utuaunna suaivaki ta vuaina suuyaivaa varada nneeda ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa tida yaata utida kiaunnaanoo: Tiiyara Yisuu Kirisiinna kiauvo tuuvaara ta inna tasipama variaunnaanoo, kiaunnavai. Ta yeenna bereetaivaa varada nneeda yaata utida kiaunnaanoo: Tiiyara Yisuu Kirisiinna mmammaivo nniitaroovaara ta inna tasipama variaunnaanoo, kiaunnavai.

¹⁷ Ta mmuaa yeenna bereetaivo vaivaa varada nnaunnaivaara ta kaayaayaano mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaunnayaida variaunnaanoo.

¹⁸ Ngia Isarairaa gioonna kiaapuuyara yaata utuatee. Anutuugaani yeena tapiivaki fayaiyauvaa yapa kiada nneeraiya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

¹⁹ Na itaa kiau kua oyaivo ataama vainoo. Unnakua anutuuyauvo hama kutaa mminnaayauvaivee. Unnakua anutuuyauvaani yapa kieera yeenna fayaiyauvo mmanna yeenna fayaiyauvaivee.

²⁰ Ngiari voopinnaiya ngiari yeena tapiivaki yapa kieera yeenna fayaiyauvaa hama Anutuugaani yapaavai. Mmagia maisaiyani yapaavai. Ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmagia maisaiya mmivoo kiaina na ngiiyara yaata utuunoo.

²¹ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara vuaina suuyaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida nnooriivaa nnaivo inna koonnaivai. Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara yeenna bereetaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida yeennaivaa nnaivo inna koonnaivai.

²² Fai ta itaama iikio ti Udaanga Anutuugo tiyara inna nnannataannaravaaraata ta itaama iikiaarannee? Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ta yaagueeqama varida inna yaataarunnavavee, kiaunnaannee? Hama yopeemavee.

²³ Gioonna kiaapu vooya kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaavai. Inna aikioovai. Ngia iikiaaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Ngia kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaaravaivee, kiaiya hama ngii seenaiyara yaata utiraida iikiyai fai hama iya yaagueeqama varia rada vidada safuuma variaaravai.

²⁴ Sa gioonna kiaapu voovoona ariiyara yaata utuoo iikiaivee. Ari seenaiyaraatama yaata utuoo iikiaivee.

²⁵ Fayai yapeera nnauvakidiri fayaiivaa yookaama kiada varada kati sabi nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara unnakua anutuuyara iikiaa fayaiivaivee kiau vo kua vo kua tida yapara yaparakiatee.

²⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmataivoota mmuakiaa mminnaayauvai mmata aavau vaiyauvootama Udaanga Anutuugaa mminnaayauvai nnaasu vaivaivee, tiivai.

²⁷ Fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoona ngii tinara: Numa ni tasipama yeenna nnaatee, tinai rikiakio ngii kuatainai vida teekio ariinoo yaakuyaa ngii mii yeenna fayaiyauvaa nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara vo kua vo kua tida inna yaparaida kiatee: Deevakidiri aayauvaa varaannavainnee? kiatee.

²⁸ Fai vaidi voovoona ngii gaa ngii mioo tinara: Ai mo vaa ii fayai ivaa unakua anutuuyauvaara yapa kiau fayaiivaivee, tinai rikiada sa nnaatee. Ngii gaa ngii mii vaidiivo koonnama yaata utivoora kiau yaata utida innaroo tida sa nnaatee.

²⁹ Ngia nnaaraivo inna aikioo vaikioonno itaa kua tii vaidiivaaroo tida sa nnaatee.

Mo gioonna kiaapu voovoona tinoo: Yo, inna aikioo na nnaanavee. Aaniira vaidi voovoona na yaata utuee nnaanaree kiauvaara ni ooqoo tiinnee?

³⁰ Na yeenna fayaiivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiau kiae nnauvai. Mo aaniira vaidi voovoona na Anutuugaata kua yoketaivaa kiau kiae nnauyeenna fayaiivaara ni ooqoo tiinnee? tiivai.

³¹ Vara ngia yeenna fayaiivaa nneedannee? Vara ngia nnooriivaa nneedannee? Vara ngia datadataama varidannee? Ngia itaama iikiaivo inna ngia Anutuugaara iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee.

³² Ngia varida vo aataru mmoori voovai iikiai teeda Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaaatama ivaudiri harurivoora tida ngia Anutuugaara nnaasu varida aataru mmooriivaa iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee.

³³ Na itaama iinaree kiaa iikiauvaugiataama iikiatee. Hama na yoketaama varinaraivaara niniiyara itaama iikiauvasi. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya na iikiau aataru mmooriivaa arinaima teeda yoketaama variateeraivaara na iyara yaata utuee iikiauvasi. Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaa-naraivaara na iyara yaata utuee iikiauvasi.

11

¹ Yisuu Kirisiiva varuuvaugiataama na variauneema ngieeta na variauvaugiataama variatee.

Ngari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmira

aataruuyaara Pauruuso tiravai

² Ngia makemakee niyara yaata utida variaani na ausa hanigieeraiya uu aataruuyauvaa ngii giaa ngii miaaduu ngia puaisa utuuvuara na ngiiyara kua yoketaivaa kiaunoo.

³ Itaama vainai ngia arinaima rikiaateeraivaara na aa kua aavaa ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa vaidiiyara dikiai vaidiiya ngiari nnaataiyara diaavo Anutuugo Yisuu Kirisiinna diivai.

⁴ Ivaara fai vaidi voovoono gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuugaa mmayaayaivaa tii suaivaki ari kieetaivau rummua apu kioo fai Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai.

⁵ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau rummua apirainno kati gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuugaa mmayaayaivaa tii suaivaki ivo ari vaatiiavaa nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai. Itaama ii gioonnaivoono gioonna voovai ari kieetaivaa hatoka taika kiaikio mmanna mmuyaivai vaivaa roosiima varioo mmamma maisaivaa varavai.

⁶ Fai gioonna voovoono hama ari kieetaivau apuataino ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaivee. Fai gioonnaivo ari kieetaivaa hatoka taika kino mmanna mmuyaivai vainarannee vara ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaanaravai inna mmamma maisaira aataruvai. Inna aikioo itaama vaivara ivo ari kieetaivau rummua apuaivee.

⁷ Nnaaru Anutuugo ari yaata tinniivo ariiki vauvaa roosiima vaidiiavaa iima kioodoo ivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaatarooduu innayaadiri Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vauvaara sa ivo ari kieetaivaa rummua apuaivee. Gioonnaivo ari kieetaivau apiivara vaidiiivo innara dira aataru-uvo kooyaa vaivai.

⁸ Hama Anutuugo gioonnaivaadiri vaidiiavaa iiravai. Ivo vaidiiivaadiri gioonnaivaa iiravai.

⁹ Hama Anutuugo gioonnaivaaroo tioo vaidiiavaa iiravai. Vaidiiivaaroo tioo gioonnaivaa iiravai.

¹⁰ Ari vaatiivo innara diivaara angieraiya taateeraivaara gioonnaiya ngiari kieetaiyauvunu rummua apuatee.

¹¹ Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau variaunnaiya gioonnaiya hama ngiari miaraama variaani vaidiiya hama ngiari miaraama variaavai. Gioonnaiya vaidiiyani variaani vaidiiya gioonnaiyani variaavai.

¹² Anutuugo vaidiiivaadiri gioonnaivaa iima kioovauraida aanna makee gioonnaiyaano vaidiiya mmataanoo. Mmuakiaa mminnaiyauvo Anutu-uqaasidiri tiivai.

¹³ Ngiengieenoo yaata utida ivaara rikiaatee. Gioonna voovoono gioonna kiaapuuya avuuyauvunu hama ari kieetaivau rummua apirainno kati yaaku varoo Anutuugaata kua tiivo inna ii aataru ivo yoketaavainnee? Vara maisavainnee?

¹⁴ Vaa ngia ngiingii aataru voovaudiri arinaima teeda rikiaavai. Vaidiyya ngiari kieeta yausiyyauvo hokobavai vaivaara iya mmamma maisaivai.

¹⁵ Mo gioonnaiya kieeta yausiyyauvo hokobayauvai vaivaara iya riki-aavo iya yoketaivai. Anutuugoono iya kieeta yausi hokobaiyauvaa iya mmiiyauvo ngiari kieetaiyauvunu rummua apiiyauvaara iya riki-aavo iya yoketaivai.

¹⁶ Na itaa kua kiau kua mmuakiaayauvaara fai gioonna kiaapu voovoono kua yaagueeqa kuaivaa tiiki yapaanaree tiivaara na ataa kua tinaravee. Teetama vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaunnaiyaatama hama ari vo aataruvai iikiaunnava.

Yisuu Kirisiinnara yaata utida bereeta vuainaivaa nneeravai

¹⁷ Na aqaa aataru aayauvaa kuayauvai ngii giaa ngii minaraina varieena hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngii nuunairaivo maisaivai. Hama yoketaivai. Ivaara hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo.

¹⁸ Tauraanaa kua voovai rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaiyauvaki vooyaano voovaugiataama yaata utida kua kaaani vooyaano voovaugiataama yaata utida sai kua kiaavai. Na ivaa rikiee ivaara kiisama kutaavaivee kiaunoo.

¹⁹ Ngiikidiri gioonna kiaapu vooya kutaa tuanaa Anutuugaa avuuvau safuuma variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara inna aikiooma ngiikidiri vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaikio vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaivai.

²⁰ Itaama vaikiai Anutuugaara nuunaida bereeta vuainaivaa nneera suaivaki hama ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida nnaavai.

²¹ Ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie varada ngiaa yeennaiyauvaa makemaakee tikiai nneeda varida hama ngii seenaiyara faannakiaavai. Ngia itaama nneeda variaavo voovoono inna yeenna raikio kati varikio voovoono kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakainno varivai.

²² Mo ngii nnauyauvo vainoo. Ngia ivaki varida yeenna nneeda nnoori nnaatee. Ngia Anutuugaa nnauvaki yeenna nneera suaivaki ngia ngii seenaiya vaa ausa hanigieeraiyara koonnama iikiaani hama yeennaataki-aiya iya mmamma maisaikiai variaavai. Mo ivaara na dee kuavai ngiiyara tinarannee? Fai na ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hameetavee.

²³ Ivaara aa na tinara kua aavaa vaa tauraa na ngii giaa ngii miaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnasidiri na vareeravai. Yutaaso Yisuunna ari nnam-mutuaiya vitau heenaivaki Udaanga Yisuu Kirisiiva yeenna bereetaivaa utu kioo vainoo

²⁴ Anutuugaara kua yoketaivaa kua kioo kusii kioo tunoo: Aanna ni mmatiivovee. Na ngiiyara tiee aavaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niiyara yaata utuatee,

²⁵ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo mmuaikaraama ivo vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvaa vaivai. Ngia aavaa makemakee nneera suaivaki nneeda varida niiyara yaata utuatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

²⁶ Ngia mmuakiaa sui makemakee aa yeenna aavaata vuaina su-uyaivaatama nneeda varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa gioonna

kiaapuuya vitaikio kooyaa vainaravai. Ngia itaama iima rada varia rada vikiokio Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai.

²⁷ Itaama vaikiai gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nneera suaivaki hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utiraida sabi kumimakama nneeda inna mmatiivaaraata inna kiauvaaraatama koonnama iida mminnamminnaa maisaivaa varaavai.

²⁸ Itaama vainai ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiingii au-saiyauvaki tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama safuuma nnaatee.

²⁹ Fai ngia hama itairaida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmammaivo vaa tiyara yatari sagaivau vauvaara hama ngia tuqinnama yaata utiraida nnaa kikio fai tomedaivo ngiingiiki vainaravai.

³⁰ Ngia sabi koonnama yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nnaivaara vooya muaraagama variaani vooya nniitaraani vooya vaa putu-aavai.

³¹ Fai ta teteenoo titi ausaiyauvaki mmuaanaa tuqinnama haitatuuma teeda rikiaakio mmanna tuanaavai vaino fai Anutuugo hama kua pinaivaa tiiki yapaanaravai.

³² Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variaiya kua pinaivaki variaara suaivaki teeta iya roosiima irisai maisaivaa vareevoora Udaanga Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa taikio koonnama vaivaara ivo mmuaararavaa ti mmioo ti safuuvai.

³³ Ni seenayaso, ivaaraida ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara nuunaida yeenna nneera suaivaki ngiingii seenaiyara faannaida varida mmuaavau-giaatama nnaatee.

³⁴ Fai gioonna kiaapu voovoona inna yeenna raino ari nnauvaki varioo safuuma yeenna nnaivee. Ngia nuunaida yeenna nneera suaivaki Anutuugo sa irisai maisaivaa ngii miaiveeraivaara ngii yeenna rainai ngiingii nnauvaki varida safuuma yeennaivaa nnaatee. Ngia tauraa vo kua voovai ni yaparakiaivaara fai yapooma na ngiisi viee safuunaravai.

12

Mmannasa Yoketaivoono vo mmoori vo mmooriyauvaa gioonna kiaapu-uya mmiivai

¹ Ni seenayaso, Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa Mman-nasa Yoketaivoono kati ti mmiiyauvaara na safuuma kua kutaivaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ngia ivaara hama tuqinnama rikieevoora na aanna makee safuuma ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa ngia taavai. Nnaaru ngia kumimakama varuu suaivaki unnakua anutuuyauvo hama kua tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmuduu mmagia maisaiya ngii uuduu ngia iya aataruuvaura nnaasu kumimakama viravai.

³ Ivaara aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo gioonna kiaapu voovaaki varino fai hama ivo yopeema tinara: Yisuuva maisama variaivee, tinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivoona fai hama yopeema tinara: Yisuuva inna Udaangaivovee, tinaravai.

⁴ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa kati ti mmiiyauvo ari vookara ari vookariyauvai vaivai. Mmannasa Yoketaivo iyauvaa kati ti mmiivo ivo mmuaa tuanaavai varivai.

⁵ Anutuugaa mmooriivaa iira aataruuyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmuaavaara ii aataru iyauvaa iikiaavai.

⁶ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Anutuugo mmuaavoona ari mmooriivaa iikiateera yaagueeqaiyauvaa mmuakiaaya mmiivai.

⁷ Ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara Mmannasa Yoketaivo mmuaavai mmuaavai ti aakiai yauvaki varikiai ta mmooriyauvaa iikiaunano Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo voovai tasipaikio tinni ruaivaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai. Voovoono ari yaata tinnivakidiri arinaima rikiai kuaivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoona vaa oyaivaa inna kaa mmiivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai.

⁹ Voovoono Anutuugo fai kutaa iinaravaivee kaa yaata utira tinniiivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoona inna mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoke-taivoona yaagueeqaivaa voovai mmikio rikioo nniitareeraiya tuqinnaivai.

¹⁰ Mmuai Mmannasa Yoketaivoona voovai yaagueeqaivaa mmikio rikioo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiivaa iivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoona tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoona tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Mmannasa Yoketaivaasidiri tii aataruuvataama hama innasidiri tii aataruuvataama arinaima too rikiaivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoona tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo itaama ari vo kua vo kua tii kuaivaa oyaivaa arinaima rikioo gioonna kiaapuuya kooyaa kaa mmiivai.

¹¹ Mmuai Mmannasa Yoketaivoona ari yaata utiivaugiataama itaama yaagueeqaivaata tinni yoketaivaatama voovai voovai duuyama reeti reeri mmikiai rikiada vo mmoori vo mmooriyauvaa itaama iikiaavai.

Mmuua mmammavau kaayau vaatayauvai

vaiyauvaa roosiikiaunnaya ta variaunnaanoo

¹² Vaidi voovai mmammaivo mmuaa mmammavai vaivai. Vaikio ivau kaayau airi airi vaatayauvai vaikai ta taunnano mmuaa mmammavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima Yisuu Kirisiiva varikiai innara ausa hanigieeraiya airi airi gioonna kiaapuya variaavai.

¹³ Mmuai karaama ta mmuakiaa Yutayaiaata ngiari vooppinnaiyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata kati mmamma dummukiara ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama ta Yisuu Kirisiinnara ta nnoori varada mmuaakaraiya variaunnaanoo mmuaa Mmannasa Yoke-taivoona tiiki varivai. Ta ausa hanigieera mmuakiaaya Mmannasa Yoke-taivo tiiki suvuaivaara ta mmuaakaraiya variaunnaanoo.

¹⁴ Vaidi voovai mmammaivau hama mmuaa vaatavai vaivai. Airi airi vaatayauvai vaivai.

¹⁵ Fai vaidiivaa yukuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na yaakuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁶ Fai vaidiivaa yaataivo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na avuai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁷ Fai vaidiivaa mmammaivo avuvai nnaasu vainno dee yaatavaadiri rikiaanarannee? Hameetaatainoo. Fai vaidiivaa mmammaivo yaatavai nnaasu vainno dee nnikivaadiri suudaivaa rikiaanarannee?

¹⁸ Hama itaama vainoo. Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaidiivaa mmammaivaa mmuakiaa vaatayauvai mmuaavai mmuaavai mmarammaraama yapaivai.

¹⁹ Fai mmuaa vaatavai nnaasu yapa kino hama safuuma vaidiivaa mmammaivo vainaravai.

²⁰ Vaa ta taunnano kaayau vaataiyauvo vaikio too mmammaivo mmuaa mmammavai vainoo.

²¹ Ivaara hama avuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo yaakuuvaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaanee, tinaravai. Hama kieetaivo hanigioo vaidivai roosiima varioo yukuuvaitanaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaatee, tinaravai.

²² Hama itaama vainoo. Ta yaata utuaunnano ti mmamma vo vaatayauvai muaraagai vaatayauvo hama vaira kuminainai fai ta hama variaaravai. Fai ta putaaravai.

²³ Ta yaata utuaunnano ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvo kumina vaatayauvai vaiyauvaara ta tuqinnama haitatuuda funnukakiaunnavai. Ti mmammaiyauvunu vai vaata vooyauvaara ti mmamma maisaira vaataiyauvaa ta uyira rairaiyauvaa uyida raida hatauma kiaunnavai.

²⁴ Hama ti mmamma maisaira vaataiyauvo aikiooma kooyaa vaivai. Anutuugo ariinoo ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvaa safuuma yapa ki-ai-ai ta vooyauvaara maisaiyauvaivee kiaunnaiyauvaara Anutuugo taikio yoketa vaatayauvai vaivai.

²⁵ Inna aikioo mmuakiaa vaataiyauvo mmuaa mmammavau vaiyauvo hama hannapabauama kioo mmarammaraama vaivai. Mmuakiaa vaatayauvai ngariiyara ngariiyara haitatuukiaavai.

²⁶ Vo vaata voovoono inna mmammaivau vaivoono inna nniitaraikio mmuakiaa vaatayauvai nniitaravai. Vo vaata voovai inna mmammaivau vaivaara vaidiyya kua yoketaivaa kiaavo inna mmamma mmuakiaavai sirigaivai.

²⁷ Itaama vai-ai ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinna mmammavai roosiima varida mmuaa vaata mmuaa vaata mmammaivau vairaiyauvaa roosiima variaano.

²⁸ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Anutuugaara nuunakiaiyaa Anutuugo vo mmoori vo mmooriyyauvaa yaarummua kioo iya mmataama kieeravai. Mmuakiaa mmooriyyauvaa yaatarera mmooriivaa ivo tau-raananaa kua varada nuairaiyannaadee mmataama kieeravai. Kava iya inanoo ivo forofetaiya mmataama kioo kava iya tammaana vitairiya mmataama kieeravai. Nnaagiai ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookara yauvaa iiraiya mmataama kioo nniitareeraiya tuqinneeraiya mmataama kioo ngiari seenaiyara boo tida iya tasipama mmoori vareeraiya mmataama kioo gioonna kiaapuuyara haitatuuraiya mmataama kioo ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tiraiya nnaagiai tuanaa mmataama kieeravai.

²⁹ Hama mmuakiaayaano kua varada nuairaya variaani hama mmuakiaayaano forofetaaya variaani hama mmuakiaayaano vitairaya variaavai. Hama mmuakiaayaano Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookariyauvaa iikiyani

³⁰ hama mmuakiaayaano nniitareeraiya tuqinneera yaagueeqaivaa varaani hama mmuakiaayaano ngiari vo kua vo kua hama tauraa

rikieeraiyauvakidiri kiaani hama mmuakiaayaano itaa kua kua kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kooyaa kua mmiaavai.

³¹ Anutuugo vo mmoori vo mmooriyyauvaa iikiateera tinniyyauvaa ngii miyyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida variatee. Tauraananaa mmataama kioodoo yaatareera mmooriyyauvaa ngia iikiaaraivaara yaata utida variatee. Mmuakiaa mmooriyyauvai itaama vaikai nnaagiai mmuakiaa mmooriyyauvai yaatareera aataruuvaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee.

13

Mmuduuya rira aataruuvoono mmuakiaa aataruyauvai yaataaraivai

¹ Fai na aikiooma ngiari voopinna voopinnaaya kua hama na tauraa rikiauyauvakidiri arinaima tiee aangeraiya kuaivaatama na arinaima tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kino fai ni kuaivo giringa akuaiavaa sabisaabi ruaivaa roosiima tioo subabaivaa sabisaabi ruaivaa akuaiavaa roosiima tinaravai.

² Fai na forofetaiya iira aataruuvaugiataama iina ari vookaraama kuaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiee Anutuugaa yaata tinniivaki hatauma yau kuaivaa na rikiee ivaudiri kuaa kookieera kua aataruuyauvaa na arinaima tiee rikiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai. Fai na taapiivaa tinara: Hayee oro voovau vakianeera tino rikioo Anutuugo aikiooma iinaraivaara na kutaavaivee kua kiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai.

³ Fai na nini mminnamminnaa mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya vakiaa mmiee ni mmanmaivaa iya ikia mmuturuaree kua ni tikiai na eeo tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kuminayaa itaama iinaravai.

⁴ Mmuduuya rira gioonna kiaapuuvoono mmuaararavaa too rikioon-naata yaagueeqama varioo ari seenaiya tuginnaivai. Ivo hama ari seenaiya uu aataruuyauvaa too tinoo: Niita ni varaatai aataruyauvaivee, tiivai. Hama ivo ariyara mannaka tioo tinoo: Na vaidi nnoonnavavee, kuaa kioo iya aruoo varivai. Ivo aduooma hara kioo varivai.

⁵ Mmuduuya riraivoono hama vueennama kioo vo aataru vo aataru-uvaa hatokoo hama ivo ariyara nnaasu yaata utuoo ari mminnammin-naa mmuakiaayauvai puaisa utivai. Hama ivo makee tikio nnannataivai. Tomedai mmooriivaa vaidiyya inna mmiaivaara hama ivo ivaara mman-nammanna yaata utivai. Ivo ivaav pikioo taunnu kiaiavai.

⁶ Tomedaira aataruuvaa hama inna yoketaivai. Kua kutaa tira aataru-vaara inna yoketaivai.

⁷ Hama ivo iikio inna pirisaikio ivo mmuduuya rira aataru yoketaivaa pikiaivai. Mmannammanna ivo iinno nnaasu varivai. Mmannam-manna ivo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kuaa kioo puaisa utivai. Ivo mmannammanna yoketaama varinarivaara sirigainno varioo faannaivai. Mmuaararai aataruuvo innasi nnikio rikioon-naata hama ivo muaraagama varivai. Ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varivai.

⁸ Mmuduuya rira aataruuvo fai tupatupaa vainnonno hama inna taikeraivoottainaravai. Fai forofetaiya ari vookaraama tira kua aataruuvo kiisama vainno taikaanaravai. Ngari voopinna voopinnaaya kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tira aataruuvo vainno fai taikaanaravai. Ti tinniki vaira kuaiyauvo vainno fai taikaanaravai.

vaidiivo Anutuugo tii kuaivaa kiasa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tii vaidiivaa yaataranaravai.

6 Ni seenayaso, ivaaraina na fai yapooma ngiisi vieena ari vo kua vo kuayauvai hama na tauraa rikiauyauvakidiri tinai fai ngia dataama arinaima rikiaida yoketaama variaarannee? Ai hameetavee. Fai Anutuuga Mmannasaivoono ni giasa ni mii kuaivaa na ngii giasa ngii minai ngia iva arinaima rikiaida fai yoketaama variaaravai. Fai Anutuuga tinniiyau vaira kuaivaatama ngii giasa ngii minai ngia arinaima rikiaida fai yoketaama variaaravai.

7 Fai vaidiia kumina mminnaa akua tiraiyauvaa siringaivaannee kafu-raivaa koonnama rikiai dataama vaidiia fai akuaivaa arinaima rikiaarannee? Hameetavee.

8 Fai noomaivaa koonnama puu puu tikiai dataama akuaivaa vaidiia rikiaida nuunaida rapiraivaa teerakiaarannee? Hameetavee.

9 Iva roosiima fai ngia ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tikiai dataama fai gionna kiaapuuya ngii kuaiyauvaa oyaiyauvaa arinaima rikiaarannee? Fai hama arinaima rikiaaravai. Fai ngii kua kiaiayuvo kuminayaa voo raubiriinaravai.

10 Aa mmata aavau kaayau kua ari vookara ari vookariyauvo vainoo. Iyauvo hama sabi kuayauvai vaivai. Oyaiyauvo vaivai.

11 Fai ari voopinnaa vaidi voovoono ari kua tuanaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri tinai fai na oyaivaa hama arinaima rikieeraina na innara tinara: Inna ari voopinnaavee, tino rikioo ivo niyara tinara: Inna ari voopinnaavee, tinaravai.

12 Mo ivaara ngiingiikiatama rikiaatee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasi-paikiai vo mmoori vo mmooriivaa iira tinniivaa ngii varaataino Anutuugo ngii minai varada gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraia yaagueeqama variateeraivaa iyara mmooriivaa iikiatee.

13 Vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tiivoono ari kua tii oyaivaa kooyaa hanigia kiasa mminara tinniivaa varaanarivaa Anutuuga kua tioo yaaku varaivee.

14 Fai na yaaku varee ari vo kua vo kuaivakidiri Anutuuga kua tino rikioo ni mmannasaivoono yaaku varoo kua tino rikioo hama ni yaataivo ivo tii kuaivaa oyaivaa rikiaaravai. Ni mmannasaivo kati Anutuuga kua tinaravai.

15 Itaama vainai rikiee mo na dataama iinarannee? Fai ni mmannasaivo Anutuuga kua tioo varinai na nini yaata tinniiyau vai kuaivaatama innata kua tiee yaaku varaanaravai. Fai ni mmannasaivo kuaru tioo varinai na nini yaata tinniiyau vai kuaruivaatama na yaata utuee tinaravai.

16 Fai hama ngia rikieerama kikia ngii mmannasiyauvo nnaasu Anutuuga kua yoketaivaa tino mo fai dataama kuminaa vaidi voovoono ngia itaa kua kiasa kiada yaaku varaivaa kua kutaavee tinarannee? Hama ivo ngii kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaivaa hama ivo kua kutaavee tinaravai.

17 Ngia Anutuuga kua yoketaivaa tida yoketaama yaaku varaivo fai aikiooma vaino mo hama ivo arinaima rikiaivaa fai hama ivo Anutuuga yaagueeqainaravai.

18 Na ari vo kua vo kua hama tauraa rikiauyauvakidiri kiauvoono ngieeta itaama kiai na ngii yaataravai. Ivaara na Anutuuga kua yoketaivaa kiauono.

19 Itaama vaikiainnaata ngia Anutuuga nuunairavaki nini tinniiyauvakidiri kooyaa vai kua kiisaiyauvaa nnaasu na ngii giasa ngii minai ngia arinaima rikiaarivo inna na rikiauko ni yoketaivo. Ngia nuunairavaki

ari vo kua vo kuaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri na kaayauma ngii giaa ngii minai ngia hama arinaima rikiaaraivo inna na rikiauko hama ni yoketaינו.

²⁰ Ni seenayaso, ii kua ivaara sa nnaakaraiya tinni yaataiyauvaa roosiima varida yaata utuatee. Vaa yokeeda arinaima kua rikiaiya roosiima ngiingii yaata tinniiyauvakidiri arinaima rikiada variatee. Nnaakaraiya mminnamminnaa maisaiyauvaara vueennama kiada yoketaama variaavai. Iya itaama variraivaa roosiima variatee. Sa iya tinniiyauvo kumimakaikiai variraiyauvaa roosiima variatee.

²¹ Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo:

Na aa gioonna kiaapu aayaata kua tinaravai.

Na ngiari vo kua vo kua tiraiya kiaa mminai

iyaano ngiari kuaiyauvakidiri iya kiaa mmiaaravai.

Kiaa mmikiai rikiada teedaata

haunninniida hama iya rikiaataivaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²² Mmannasa Yoketaivo vaidi voovai tasipaikio rikioo ivo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayauvakidiri tii aataruuvaa Anutuugo giaara ii aataru ivaa iivainnee? Vaa ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Hama ausa hanigieeraiyaano Anutuugo ari vookaraama variivaa kooyaa rikiaateeraivaara ivo iyara iivaivee. Mo Mmannasa Yoketaivoono vaidi voovai tasipaikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa kiaa mmii aataruuvaa Anutuugo giaara iivainnee? Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Vaa ausa hanigieeraiyara iivaivee.

²³ Itaama vainai fai ngia vaa ausa hanigieeraiya nuunaida mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayauvakidiri tikiai fai gioonna kiaapu ii aataru ivaara vueennakiaiannee vara hama ausa hanigieeraiya ngii nuunaiyauvaki nnida fai iya ngiiyara yaata duunayavee kiaravai.

²⁴ Fai ngia mmuakiaaya Anutuugo tii kuaivaa tikio rikioo fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieera voovoononnee vara kumimakama variu gioonna kiaapu voovoono ngii nuunaiyauvaki ngioo ngii kuaivaa rikioo ari mminnamminnaa maisaivo ariiki vaivaara arinaima rikiaanaaravai.

²⁵ Ngia kua tikio rikioo hatauma ari yaata utii kuaivo kooyaa vaino ivaara rikioo kookainno ari ausa mmuduuyaiavaa Anutuuga mmioo innara kooyaa kua tioo tinara: Kua kutaa Anutuugo aavaki ngii tasipama variavaivee, tinaravai.

Anutuugaara nuunairaiyauvaki mmuaanna nnaakaraya variatee

²⁶ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivaa rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaviki ngiikidiri vaidi voovoono kuaru voovai tikio vaidi voovoono kua vooyauvai kiaa mmikio vaidi voovoono Anutuugo inna kiaa mmii kua vooyauvai kiaa mmikio vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayauvakidiri tikio voovoono ivo tii kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kiaa mmiivai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tuginnama rikiada yaagueeqama variateeraivaara itaama iikiatee.

²⁷ Fai ngia ari vo kua vo kua hama ngia tauraa rikiaiayauvakidiri ki-aaree kiaa taaramannee taaravoomaano nnaasu kua kiatee. Mmuavai mmuaavai kua tikio gioonna kiaapu hanigia kiaa mmiraivoono kooyaa oyaivaa kiaa mmiaivee.

²⁸ Fai hama kua hanigia kiaa mmira gioonna kiaapu voovoono varino too ari vo kua vo kua tiivoono sa kuaiyauvaa kooyaa kiaa kookieekiaivee. Mmanna yaataivaadiri nnaasu yaata utuoo Anutuugaata kua kiaivee.

²⁹ Taaramannee taaravoomaano Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuugo tii kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee. Kiasa mmikiai rikiada variaya kati yaata utida rikikio iya kua kiaiayuvo safuuma kiasannee? Vara fanniima kiasannee?

³⁰ Anutuugo gioonna kiaapu voovai ngii nuunaivaki variivaa kua voovai kiasa mmimo rikioo kua tinaree kiasa iino rikioo tauraa kua tiivo pikioo variavee.

³¹ Mmuakiaaya tuqinnama rikiada yaagueeqama variateeraivaara ngia mmuakiaaya itaama mmuaavai mmuaavai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuugo tii kuaivaa ngii kiatainai kiasa mmiaaravai.

³² Vaidi voovoono Anutuugo tii kuaivaa kiasa mmiivo ari kua tiivaara tuqinnama haitatuunno safuuma kua kiasavee.

³³ Hama ta ruviraranda varida kaayau kua kaayau kua tiraida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada safuuma variaaraivaara Anutuugo ti maavee tiravai.

Vaa ausa hanigieeraiya Anutuugaara nuunama varira mmuakiaayauvaki iya iikiasaneema

³⁴ gioonnaiya Anutuugaara nuunairavaki sa kua tiraida kua seemuaa variatee. Sa kieetaya roosiima varida kua kiateera tii kuaivo Yutayaiya kua mmaanna tuuvaki vaivai. Itaa kua tiivaara iya kua seemuaa variatee.

³⁵ Vo kua voovai oyaivaara iya rikiaatainai rikiada ngiari nnauyauvakidiri safuuma ngiari vaatiya yaparakiatee. Anutuugaara nuunairaiyauvaki gioonnaiya diitada kua tikio rikioo fai iya mmamma maisainaravai.

³⁶ Na itaa kua kiauvaan ngia ni kuaivaa hatokaannee? Ngia Koridiya ngia yaata utuaavo Anutuugaa kuavo ngiikidiri nniivainnee? Ai hameetavee. Mo ngiisi nnaasu inna kuaivo kuaivainnee? Ai hameetavee.

³⁷ Fai ngiikidiri voovoono ariyara yaata utuoo tinara: Na Anutuugo tii kuaivaa kiasa mmira vaidivaivee, kiasa kioo vara ivo tinara: Na Mmannasa Yoketaivoonon tasipaikiain ari vookarai mmooriivaa iikiauvaivee, tinaraivo na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa arinaima rikioo ivaara kutaa kuavaivee kiasavee. Ii kua ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuai kuaivaa ni giaa ni mivai.

³⁸ Na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa gioonna kiaapu voovoono hama na rikiaananavee tinai rikiada mmooka hanigia inna mmiatee.

³⁹ Ni seenayaso, ivaara Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia Anutuugaa mmayaayaivaa kiasa mmiaara aataruuvaaara ngii iikiata iikiatainai iikiatee. Mmannasa Yoketaivo vooya tasipanai ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayauvakidiri kiasaraivaara sa iya ooqoo kiatee.

⁴⁰ Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki tuqinnama varida safuuma iikiatee.

15

Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaaru mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada puaisa utida yaagueeqama varuuvaaara na keenaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa inna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaavai na ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ivaa rikiada puaisa utida varikiokio Anutuugo ngii vifoo yoketaivau yapaanaravai. Vara ngia ivaara kutaavaivee kiasa kiada puaisa utuunnee? Vara ngia ivaa utu fanniima kioonnee?

³ Na tauraa rikiee puaisa utuaa kuaivo mmuakiaa kuavai yaatareeraivaa na ngii giaa ngii miravai. Ii kua ivo Anutuugaa yanaivaki vai kuavai

rikiattee. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁴ Ivo putuduu vaidiia inna hau kioodoo taaravooma suaivaki Anutuugo tuduu diiteeravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁵ Ivo diitoo Petoroosaa avuuvau kooyaa diravai. Nnaagiai ari ngiaam-muau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁶ Nnaagiai mmuaa suaivaki gioonna kiaapu kaayau (500) inna nnaagiai nuairaiya inna too vooya vaa putiravai. Aanna vooya homo hara kiada variaano.

⁷ Iva Yakoopaa avuuvau kooyaa dloo nnaagiai ari kua varada nuaira vaidi aposoroo mmuakiaaya avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁸ Nnaagiai tuanaa ivo ni avuuvuunnaata kooyaa duduu Mmannaasaivo ari vookaraama ni hanigooduu na inna teeravai.

⁹ Mmuakiaa aposorooya ni yaataraani na iya aduooma variee kiisa vaidivai variaunoo. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya na maisa mmoori-ivaa iya mmiee iya ruputuaivaara gioonna kiaapuuya niyara kiaanoo: Kua varoo nuaira vaidi aposoroovavee, kiaa kuaivo inna hama yoketaa kuavai kiaanoo.

¹⁰ Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utiivaara na variauvoono aanna na variaunoo. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuuvo hama fanniiravai. Iiraivo vairavai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivaara ni mmooriivo ngiari vo aposorooya mmooriyyauvaa yaatareeravai. Itaama vauduaata hama na nini yaagueeqayaara iiravai. Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuduu inna yaagueeqayaara iiravai.

¹¹ Neenoo yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Vara ngiari vo aposorooyaano yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Sa ivaara yaata utuatee. Ta mmuakiaaya ii mmayaaya yoketaa ivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia ivaa rikiada kutaavaivee tiravai.

Ta kava diitaaraivaara Pauruuso tiravai

¹² Yisuu Kirisiiva putuduu Anutuugo tuduu putuuvakidiri kava diitovaara ta ngii giaa ngii miaunnnano. Ivaara aaniira ngiikidiri vooyaano putuaiyara kiaanoo: Hama kava diitaaravaivee, kiaannee?

¹³ Iya itaa kua kiaa kuaivo kutaa kuavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁴ Kua kutaa hama Yisuu Kirisiiva diitotiri. Ta ngii giaa ngii miaanna kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kuaivoota kuminayaa vaitirivee.

¹⁵ Mo vo kuavaata rikiattee. Vaa ta Anutuugaara kiaanannano: Ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diiteeravaivee, tiravai. Mo ivo hama diitotiri. Ta Anutuugaara itaa kua kiaanua kuaivaa unnakuavai kiaan-natirivee. Mo putuaiya hama kava diitaaravaivee kiaa kuaivo kutaavai vaitiri. Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁶ Anutuugo tinai gioonna kiaapuuya diitaara kuaivo hama kutaavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁷ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Ngia innara kutaavaivee kiaa kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia homo ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaatama variaatirivee.

¹⁸ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Vaa ausa hanigia kiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada putuaiya ikia aakiaana vutirivee.

¹⁹ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada innara faannakiaun-nano. Fai yapooma ta putuaariya hama Anutuugo ti tinai ta kava diitaara

kuaivo kutaavai vaitiri. Ta mmata aavau tete yoketaama variaaraivaara nnaasu yaata utida variaunnatiri. Inna aikioo gioonna kiaapuuya pinaama tiiyara raida boo tida kumimakayavee kiaatirivee.

²⁰ Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo inna kutaavai. Vaa ivo putuoo Anutuugo tuduu tauraa tuanaa diiteeravaara tidaida mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaiya fai Anutuugo tinai teeda kava diitaaravai.

²¹ Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida gioonna kiaapuuya putiraivaa varaaravai. Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida putiraivakidiri fai gioonna kiaapuuya kava diitaaravai.

²² Ataamo mmuakiaa gioonna kiaapuuya oyaivo varuuvaara mmuaki-aaya fai putuaaravai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo tinai iya mmuakiaaya diitaaravai.

²³ Innara diiteera aataruuvo ataama vainoo. Vaa tauraa Yisuu Kirisiiva diiteeravai. Fai yapooma ivo tiinara suaivaki innara ausa hanigieeraiya fai diitaaravai.

²⁴ Nnaagiai mmuakiaa mminnaayauvai fai taikaanaravai. Ii suai ivaki Yisuu Kirisiiva mmuakiaa kieetaiya ngiau aapuuvaki variaiyaata mmata aavau variaiyaatama yaataroo mmuakiaa mmatayaa varida yaagueegaki-aiyaatama yaataraanaravai. Yaatara taika kioo mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa ari Koonna Anutuugaa mminaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva kieetavai itaama dinono Anutuugo inna nnammutuaiya yaatara kino rikioo Yisuuva fai iyaraatama mmannammanna dinaravai.

²⁶ Nnaagiai tuanaa nnammutuaivoono inna putira aataruuvaa fai Anutuugo tino eeyaara taika kiaanaravai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaa Anutuugo tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaavee, tiivai. Vaa ta rikiaunnano kooyaa vainoo. Kua fafaaraivo mmuakiaa mminnaayauvaara tii kuaivo hama Anutuugaa tiivai. Ivaano tikio too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivai.

²⁸ Nnaagiai Anutuugo tino too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvaara dinara suaivaki ari Mmaapuuvo ariinoo ari dinaraiyauvaatama varoo Anutuugaa mmemmaivaki kuanaravai. Anutuugo vaa tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaara fai ivo Anutuugaa mmemmaivaki vino too Anutuugoono kieetavai varioo mmuakiaa mminnaayauvaara dinaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu vooyaano vaa putuaiyara nnoori varada kiaanoo: Ta nnoori varakiai rikiada fai iya yoketaama variaaravee, kiaavai. Fai kutaa tuanaa putuaiya hama kava diitakiai mo putuaiyara iya nnoori varaiya fai aaniivaara iikiaarannee? Vooyaano kiaanoo: Anutuugo tinai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaaravaivee, kiaa aataruuvo hama kutaa vaitiri. Mo aaniivaara iya vaa putuaiyara nnoori varaatirinnee?

³⁰ Mo tee mo? Yisuu Kirisiiva putuoo kava diitoo kuaivo hama kutaa vaitiri. Mo aaniira ti mmaarau kua kiaa mmooriivaa mmuakiaa suai iikiaunnatirinnee?

³¹ Ni seenayaso, makemakee mmuakiaa suai iya ni ruputikiai na putiraivaara yaata utee variaunoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiina gioonna kiaapuya variaivaara na yaata utee ngiiyara mannaka tiee itaa kua kiau kuaivo inna kutaavai vainoo.

³² Epesiisaa gioonna kiaapuuya fai mmararaa avaikarauya roosiima varuuya na iya tasipama variee mmooriivaa varaaduu maisamaisaa aataruuyauvaa ni miravai. Na putino Anutuugo tinai na kava diitaanara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Nini variraivaara kuminayaa na iya tasipama

mmoori varaatirivee. Gioonna kiaapu kumimaka vooya kiaanoo: Ta turau putuaaraivaara kii ta aanna makee variaunnaivaara nnaasu yaata utida yeenna nneeda nnoori nneeda sirigakiaaravee, kiaavai. Anutuugo tinai vaa putuaiya kava diitaara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Inna aikioo na gioonna kiaapu itaa kua kiaiya kuaivaara kutaavaivee kiautirivee.

³³ Itaa kua kiaiya iida ngii unnakua kiarainnoo. Fai ngia kumimakama variyai tasipama makemakee varikiai iyaano ngii safuuma variraivaa iikio maisainaravai.

³⁴ Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaata ngiingii tinni kumimakaiyauvaatama pikiada safu yaata tinniiyauvaa varada variatee. Ngiikidiri hama vooyaano Anutuugaa arinaima teeda rikiaavai. Ngia mmamma maisakiateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

Anutuugo tinai ta ari vookarai mmammavai varaaravaivee

³⁵ Gioonna kiaapu voovoono fai tinara: Dataama putuaiya fai kava diitaarannee? Diitada datai mmammavai varaarannee? tinaravai.

³⁶ Mo a itaa kua kiannaikua a yaata duunakuavee. Uruuvaa a utu kiaanनावो nnabaivaa pikioo karaasa kaanaivaa varoo urivai.

³⁷ A uru vuitaivaannee vara uru ari vookaraivaa utuanna suuivaki hama mmuyai apa yipi ruaavai utuannavai. Mmanna uruuvaa nnaasu nuiinaama kiee utuannavai.

³⁸ Anutuugoono tikio uruuyauvakidiri ari vookara ari vookaraama urivai. Uruuyauvakidiri mmuaavai mmuaavai ngiari kaanaiyauvo safuuma urivai.

³⁹ Mmatayaa varira mminnaiyauvo hama mmuaakarai mmammavai varaavai. Vaidiiaa ngiari vookarai [SB7]mmammavai varaani fayaiya ngiari vookarai mmammavai [SB9]varaani ngiaasukuaiya ngiari vookarai mmammavai varaani tavauya ngiari vookarai mmammavai varaavai.

⁴⁰ Ngiau aapu vai mminnaiyauvo vaikio matayaa vai mminnaiyauvootama vaivai. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraama vaikio mmatayaa vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraiyauvai vaivai.

⁴¹ Suaivaa mmeekiaivo 'ari vookaraama taikio kuraagaivaa mmeekiaivo ari vookaraama taikio aakiapuaiyauvaa mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai. Aakiapuaa vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taikio vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai.

⁴² Itaama vaineema vaidi putuaiya diitaara mmammaiyauvo ari vookaravai vaivai. Vaa putuaiya kava diitaaraivo ataama vainoo. Mmatana hau kieera suaivaki raubiriira nnabaivo nnaasu vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki ari vookarai mmamma hama yopeema taikaanaraivo diitaanaravai.

⁴³ Mmatana hau kieera suaivaki nnabaivo muaraagainno maisavai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki fai yaagueeqai yoketaa mmammavai varoo diitaanaravai.

⁴⁴ Mmatana hau kieera suaivaki mmatayaa diaa mmamma mmuyaivai vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivaa varoo diitaanaraivo vaivai. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo vaikio rikioo Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivootama vaivai.

⁴⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Tauraa uu vaidiivaa Ataamaa Anutuugo iima kiooduu avuuvaa too diitoo korooraivaivee, tiivai. Mmannasa Yoketaivo innaki varuu vaidiivo nnaagiai tuuvoono tupatupaa variraivaa ti mmivai.

⁴⁶ Mmatayaa varira mmammaivonnaadee tauraa vaikio Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivo nnaagiai vaivai.

⁴⁷ Anutuugo tauraa uu vaidiivaa Ataamaa mmataivaadiri iiravai. Nnaagiai tuu vaidiivoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai.

⁴⁸ Gioonna kiaapu mmatayaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa roosiya variaavai. Ngiau aapu variaya ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa roosiya variaavai.

⁴⁹ Ta mmatayaa variaunnaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa mmammaivaa roosuuvaa varada variaunnaneema ta ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa mmammaivaa varada variaaravai.

⁵⁰ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuanaravai. Mmamma mmuyaivo uudainno raubiri-iraiivo hama yopeema tupatupaa variraivaa varaanaravai.

⁵¹ Na hatauma kiau kua voovai ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ta mmuaki-aaya hama putuaaravai. Mo Anutuugo tinai fai ta mmuakiaaya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵² Nnaagiai noomaivo akua tinai rikiaada avu tapuurayaama akiairainai ta hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. Fai ii nooma ivo akua tino Anutuugo tinai vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varada diitakiai ta homo mmatayaa variaunnaiya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵³ Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hanigioo tupatupaa varira mmammaivaa varaivee. Homo mmatayaa varii mmamma mmuyaivo hanigioo arivookarai mmammaivaa varaivee.

⁵⁴ Vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varakiai homo mmatayaa variaya hanigiada ari vookarai mmammavai vareera suaivaki Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivaa kaanaivo kooyai vainaravai. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya putira aataruuvaa Anutuugo vaa ruga kioo yaatara taika kiaivaivee, tiivai.

⁵⁵ Kua fafaara voovai vainno putira aataruuvaara tinoo:

Mo putiraivo deevau

i yaagueeqaivo vainnee?

Mo putiraivo deevau

a nniitareeraivaa mmira yaagueeqaivo vainnee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama yopeema ta iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavai. Ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnaivaara irisaivaa ta putuaunnavai.

⁵⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta putira aataruuvaa yaataraunnavai. Ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnavai.

⁵⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ta putira aataruuvaa yaataraunnaivaara Yisuunna aataruuvaa puaisa utida sa vo aataru voodaa kuaaraivaara yaata utuatee. Mmuakiaa suai mmannammanna ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata tu kiada vaidi iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngia inna mmooriivaa varaivaa hama kuminayaa varaavai. Ivaaraida mmuakiaa suai mmannammanna iida nnaasu variatee.

16

Koridii variaya ausa hanigieera vooyani sikauiyauvaa yapeeravai

¹ Anutuugaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau variayani ngia sikauiyauvaa yapa kiada kati iya mmiaaree kiau kuaivaara aanna na

tinai rikiaatee. Garatiaa mmataivaki Anutuugaara mmarammaraama nuunakiaiya na kiaa mmiaa kuaivaa ngieeta ivaa likiatee.

² Ngia mmuaavai mmuaavai mmoori varada irisai varaa sikauyuavuaa yaarida yaata utida nnoonnama varaiya nnoonnama voovau yapaatee. Kiisama varaiya kiisama voovau yapaatee. Ngia Yutayaiya mmiaara sikauyuavo raubiriivoora mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga ngii sikau vooyauvai itaama yapaatee. Fai ngia itaama mmuaanaa yapa kikiai na ngiisi vira suaivaki hama ngia ni miaara yaata utuaaravai. Fai vaa ngia teerama kiaiyauvaa kati ni miaaravai.

³ Fai na ngiisi vee ngia mmataama kiaa vaidiiyara na yanaa voovai fafaarama kiese ivaata Yerusareema variyaiyani sikauyuavaatama iya mmi-nai teeda varada oto Yerusareema variyaiya mmiaaravai.

⁴ Fai ngia yaata utida rikikio ngii yoketainai ee-oo tikiai na vinai iya ni tasipama kuaaravai.

Pauruuso ari kuanara aataruuvaa tiravai

⁵ Na Maketoniaa mmataivau kuanaree tiee fai tauraa vee ivaki variyaiya tee nnaagiai ngiisi kuanaravai.

⁶ Fai na ngiisi vee kiisama vootama ngii tasipama varinaravai. Fai variee teeno nuanu mmummuoono vati rinai rikiee hokobama ngii tasipama varinaravai. Na variee fai yapooma vo yosinna voovaki na kuanara iinai fai ngia niyara yoketa yoketaikiai na kuanaravai.

⁷ Hama na kiisama ngii tasipama ni variataivai. Na hokoba suai ngii tasipama ni variataivai. Fai ni Udaangaivoono tinaina na hokoba suai ngii tasipama varinaravai.

⁸ Na Epesiisa aavaki varieenana fai yapooma Yutayaiya buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivo nninai tee na ivaa taa kiese kuanaravai.

⁹ Aavaki na variee tauko iira vai mmooriivaa Udaanga Anutuugo kooyaa ni vitaikiai na tauko vaivaara na vootama hokobama aavaki varinaravai. Mo ni nnammutuiai kaayau variaaniaata na aavaki varinaravai.

¹⁰ Mo fai yapooma Timotiiva ngiisi nninai rikiada ngia innara yoketaakiatee. Ivo ni roosiima Udaanga Anutuugaa mmooriivaa varaivaara ngia innara tuginnaatee.

¹¹ Sa vaidi voovoono innara nniki rakainno kumina vaidivaivee kiaivee. Fai yapooma ivo kava vara ranoo niisi nninaraivaara ngia innara yoketaikio rikioo ivo ari kuanaree tii aataruuvau ausa nuufa tasipama kuaivee. Ivo ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama kava niisi vara ranada ngiaaraivaara na iyara faannakiaunoo.

¹² Mo na ti seena vaidi Aporoonnaraata ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama ngiisi kuaiveera na makemakee inna titaaduu yaata utu kioo nnaasu vairavai. Anna makee hama ivo kuataama vainoo. Fai yapooma ivo vira suaivo kooyaa vaino rikioo kuanaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Ngiengie variaaraivaara tuginnama haitatuukiatee. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puisakama utuatee. Ngia vaidiya varida yaagueeqama variatee.

¹⁴ Ngia mmuakiaa aataru mmoorivai varaaree kiaa mmuduuya riraivaa tasipama varaatee.

¹⁵ Ni seenayaso, vaa ngia rikiaavai. Akaiya mmataivau variaa vaidi Siti-panaasaata ari nnauvaki variyaiyaatama tauraa toosa hara ausa hanigieera-vai. Ausa hanigia kiada Anutuugaa gioonna kiaapuuyara pinaama mmoori

vareeravai. Ni seenayaso, na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

¹⁶ Iya roosiikiaiyaata iya tasipama mmoori vareeraiyaatama iikiaivau-giataama iikiatee.

¹⁷ Sitipanaaso Potunataava Akayakaavainna vaa niisi ngiaivaara ni yoke-tainoo. Ngia hama niisi ngiaara aataruuvootaikiai iya niisi ngiaivaara ni yoketainoo.

¹⁸ Iya ngii tasipama variaavo ngii ausaiyauvo yoketaineema iya ni tasi-pama variaavo ni ausaivo yoketainoo. Itaama iikiaa vaidiiyara kua yoke-taivaa kiatee.

¹⁹ Asiaa mmataivau variaya Anutuugaara mmarammaraama nuunaki-aiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Akuiraaaya Pirisikauyaatama ngiari nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mida ngiiyara boo kiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva iyakiaata tiiki-aatama variivaara iya itaama yaata utida kiaavai.

²⁰ Aavakinnaa vaa ausa hanigiaiyaatama ngiiyara yaata utida boo ki-aavai. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ngiingii yaaku rumisiatee.

²¹ Nini yaakukidiri aa na rau kua aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²² Fai gioonna kiaapu voovoono hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya rino Anutuugo tino maisama variaivee. Udaanga-o, tummu-nee.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna tasipama variaya ni mmuduuya riraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruuso kava nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuu gioonna kiaapuuyani reeravai. Aa yanaa aavaa Pauruuso roo suaivaki ivo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyaki kaayau mmuaararoovo vairavai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyakidiri vooyaano Pauruusaara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduata Pauruuso pinaama iyara mmuduuya ruoo iyaata mmuaa ausa tinnivai varaanaraivaara yaata utiravai. Nnaagiai iya mmuaa ausa tinnivai varooduu rikioo inna ausaivo kaayauma yoketairavai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutu-uqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaiyaniaatama Anutuuga gioonna kiaapu Akaiya mmata mmuakiaavau variaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara ta yaata utuaunnaano.

Pauruuso Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai

³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara ta kua yoketaivaa kiaunnaano. Ivo ti Napooa tiyara boo tioo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa mmiraivovee.

⁴ Mmuaararai aataru ari vookara ari vookariyauvo tiiki vaikio ivo ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai. Ivo itaama ti tasipama varioo tiyara boo tiineema ti seena gioonna kiaapuuyaki mmuaararaiivo vainai rikiada ta iya tasipama yoketaama varida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa iya vi-taakiateeraivaara Anutuugo itaama ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa roosiima teetaata mmamma nniitareeraivaa varaunnavai. Mmuakaraama Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivo fai vooyasiaatama kuanaravai.

⁶ Mo fai ta ngiiyara mmooriivaa varada mmamma nniitaraivaa varaaraiivo fai hama ta kuminayaa varaaravai. Anutuugo ngii tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ngii mmioo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivaara fai ta mmamma nniitaraivaa varaaravai. Mo fai Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmimaraivo fai hama kuminayaa vainaravai. Ta mmamma nniitaraivaa varadaata yaagueeqama variaunnaneema ngieetama mmamma nniitaraivaa varada yaagueeqama varikiai ta ngii tasipama varida boo tira kuaivaa ngiita kua kiaaraivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmimaraivo hama kuminayaa vainaravai.

⁷ Ta ngiiyara mmannammanna faannaida varida kiaunnaano: Fai iya yaagueeqama variaaravee, kia kiada hama pikieeraida mmannammanna

ivaara nnaasu yaata utu kiada variaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnavaai. Ta mmamma nniitaravvaa varaunnaneema ngieetama varaivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivaa ngieetama varaaravai.

⁸ Ti seenayaso, ta Asiaa mmataivau variaanna suaivaki ta mmuaararoovaa varaannaivaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Kaayau mmuaararoo pinaa ari vookarauvo tiiki vauduu hama yopeema ta ivaa yaataraaravvaa ta yaata utida ta tete variaanna suaiauvo taikaanaravavee kiasa kiada variravai.

⁹ Ta yaata utida rikiaannaduu Anutuugo tuuvaugiataama tete variaanna suaiauvo kutaa taikaivaivee kiasa kiada pinaama ti mmuaararooduu variravai. Hama ta titi yaagueeqaivaura mmoori vareerama kiada Anutuugo tinai vaidi putuaiya diitaaravvaa yaagueeqaivaura ta mmoori varaaravvaa ta itaama variravai.

¹⁰ Ta putuaara iikiaannaivakidiri Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Fai yapooma ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Vaa ta ivaara yaagueeqama kiaunnaanoo: Fai ivo kava ti vitaanaravavee, kiasa kiada faannaida variaunnaanoo.

¹¹ Ngieetama tiyara yaaku varada ti tasipama iikio fai itaama vai aataruuvo vainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuya tiyara yaaku varaaravvaa Anutuugo rikioo irisavvaa tiyara yoketaivai fai ta yoketaama varida mmoori varaaravai. Kaayau gioonna kiaapuuya tiyara kua yoketaivaa Anutuugaa kiasa mmiateeraivaara ngieetama tiyara yaaku varada variatee.

Pauruuso Koridiiyasi kuanaree kiasa rikioo pikieeravai

¹² Aa na tinara kua aavaa inna titiyara mannaka tinara kuavai. Aa mmata aavau ta varida iikiaunna aataru mmooriyyauvaara ti yaata utiraivoono ausa yoketaivaa ti mmivai. Ta ngii tasipama varida hama ta mmatayaiya tinni vairaiyavunudiri mmooriivaa iiravai. Ta Anutuugo tiyara yokeetaama yaata utiraivaugiataama yaagueeqaivaa varada ti ausa mmuduuyaiyauvo ngiiyara yoketauduu Anutuugo ti kiasa ti mmuuvugiataama ta safuuma ngiiyara mmooriivaa iiravai. Ivaara ta titiyara mannaka kiaunnaanoo.

¹³⁻¹⁴ Ta ngiiini yanaiyavunu fafaarakiaanna kuaiyavvaki ngia kooyaa yaarida arinaima rikioo kuaiyavvaa nnaasu ta fafaarairavai. Ta varida iikiaunna aataru mmooriyyauvaara ngia makee kiisama nnaasu teeda rikiaivaa ngia eeyaavai arinaima teeda rikiaa taika kiaateeraivaara na faannaina variaunoo. Fai ngia itaikio ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki ta ngiiyara mannaka kiaaravvaa roosiima ngia mmuaakaraama aikiooma tiyara mannaka kiaaravai.

¹⁵ Ngia itaa kua kiaaraivaara vaa na rikiauvai. Ivaara na taaraneeu ngiiisi vinai ngia taaraneeu yoketaama variateeraivaara na ngiiisi kuanara suaivaitana mmatairavai.

¹⁶ Na ngiee ngii tee ngii pikiee numa Maketoniaa mmataivau nuaina variee mo kava vara ranee ngiiisi viee kava ngii teenai ngia ni tuqinnada ni titakiai na Yutayaa mmataivau kuanaraivaara na tauraa mmatairavai.

¹⁷ Na itaa kua kiasa kuanaree kiasa rikiee pikiee hama kuaivaara na aruoo kiasa aduoo kiasa tira vaidivai variaunnee? Ai hameetavee. Na kuanara nninara aataruuvvaa mmataama kiee mo pikiee hara kiee variauvvaa mmatayaa diaa vaidi kumimakaivaa roosiima na mmuai suaivau ee-oo na kuanaravavee kiasa kiee hama na kuanaravee kiaunnee? Ai hameetavee.

¹⁸ Anutuugo tira kuaivaa kua kutaavai nnaasu tiivai. Ivaa roosiima ta kua mmayaayavvaa ngii giaa ngii miaunna kuaivaa hama ta ee-oo tida hamavee kiasa kiada ngii giaa ngii miaunnavavee.

¹⁹ Anutuugaa Mmaapuuva Yisuu Kirisiinnara ta Siraaso Timotiivama innara ngii giaa ngii miaannaivo hama ivo taara yaata utuoo ee-oo tioo hamavee tira vaidivai variravai. Ivo ee-oo tioo na iinaravaivee tira vaidivai nnaasu variravai. Anna makee ivo homo itaavai nnaasu varivai.

²⁰ Nnaaru Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa kaanaivo innaki vairavai. Ivaaraida ta innara kutaa tuanaavaivee kiasa kiada variaunnaanoo. Ta itaa kua kiauunnaivaara Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiiikiaata tiikiaatama variivaara Anutuugo ariinoo yaagueeqama tiyara mmooriivaa iikiai ta yaagueeqama variaunnaanoo. Ivoono ariini ti mmataama kioo

²² ta yoketaama variateeraivaara ti aakiaiyauvaki ari Mmannasaivaa yapa kiaiio varivai. Variivaara gioonna kiauupuuya teeda kiaanoo: Inna Anutuugaaniyavee, kiauavai. Ivo tiini teerama kiaiio vai aataruuyauvaa fai yapooma ta varaaraivaara ivo ari Mmannasaivaa ti mmivaivee. Ivo itaama tiyara iivaara ta hama taara yaata utida variaunnaanoo.

²³ Na Anutuugaa avuuvauddiri kua kutaavai ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngia Koridii variavai na viee ngia koonnama variivaara ngii tino rikioo ngii ausaiyauvo mmuaarareevoo kiasa na hama viravai.

²⁴ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama variaavai. Ivaara ta kava ngii tikiai ngia ti kuaiyauvaa rikiaida iikiateeraivaara hama ta mmoori varaunnavai. Ngia yoketaama sirigaida variateeraivaara ta ngii tasipama mmoori varaunnavai.

2

¹ Sa ngii ausaiyauvo kava mmuaarakiaiveeraivaara na ngiisi kava kuanaree kiasa kiee iima rikiee pikieeravai. Neneenoo itaama yaata utuee pikieeravai.

² Mo fai na ngiisi viee kua yaagueeqama ngii tinai ngia ausa mmuaara-reera tasipama varikiai fai gioono ni tasipama varioo yamaa kua tinai na sirigaina varinarannee? Fai ngia mmuakiaaya ausa mmuaararada vari-aaraiya nnaasu ni tasipama variaaravai.

³ Ivaara na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Na ngiisi vinai ngia ni tasipama sirigaida variataama vaikiainnaata ngia ausa mmuaararavaa ni miaarainnoo kiasa na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Vaa na arinaima rikiauvai. Na sirigaina varinai fai ngieeta mmuakiaaya sirigaida variaaravai.

⁴ Na ngiini yanaivaa fafaara raa suaivaki ni ausaivo kaayauma mmuaara-rooduu na pinaama ratee variee ngiiyara yaata utuee yanaivaa reera-vai. Hama na ngii ausaiyauvo mmuaarakiaiveeraivaara yanaivaa ngiini reeravai. Na mmuakiaaya ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaa ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na yanaivaa ngiini reeravai.

Maisa aataru iivaara inna aikioovaivee kiatee

⁵ Vaidi voovoono ngii nuuna aakiaivaki maisa aataruuvaa iinno ausa mmuaararavaa ngiita niitama ti mmiinne? Vara hama ti mmiinne? Vaa kutaa itaama iivo hama ausa mmuaararavaa ni mivai. Mmuakiaaya ngii mivai. Na tinara: Mmuakiaaya ngii mivaivee, tino rikioo ivo pinaama mmamma maisaivoora na kava yaata utuee kiauunoo: Ivo ngiikidiri vooya nnaasu ausa mmuaararavaa mmiivaivee, kiauavai.

⁶ Ivo itaama uuvuura ngia nuunaida kua yeena rau kiada irisaivaa inna mmuuvaa ngia mmuakiaa vooya ee-oo kiauvo inna aikioovai.

⁷ Anna makee sa ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa innaata

vitaakiatee. Ivo pinaama ausa mmuaararavaa varoo yoketaa aataruuvaa eeyaa pikiievo kaa innara yoketaida itaama iikiatee.

⁸ Ivaaraina ngia innara mmuduuya ruavaa kooyaa inna vitaakia-teeraivaara na yaageeqama ngii kiauunoo.

⁹ Ngia iikiainaaree kaa na tauraa yanaivaa ngiini reeravai. Ngia ni kuaivaa eeyavai rikiada iikiaarannee? Vara hama iikiaarannee? Na ivaa taanaraivaara yanaivaa raa kiee ngiini kiaaduu viravai.

¹⁰ Gionna kaaapu voovoono maisa aataruuvaa iivaara ngia hama ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaani rikiee neeta hama ivaara yaata utiraina ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Vara ii vaidi ivo maisa aataruuvaa niyara iiravainnee? Vara hama niyara iiravainnee? Hama na ivaara yaata utuauvai. Na kati ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauuvai.

¹¹ Sataango ti yaatareevoora tiee na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauuvai. Ivo ti iinno taanaraivaara vaa ta teeda rikiaunnavai.

Pauruuso Titiinnara pinaama yaata utiravai

¹² Na viee yoosinna Toruaasaa gionna kaaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kaa mmiaa suaivaki na taaduu vaa Udaanga Anutuugo na mmoori varaanara aataruuvaa mmuaanaa teerama kieeravai.

¹³ Na ivaki viee buainana taaduu hama Titiiva ni too vauvaara na pinaama ivaara yaata utiravai. Yaata utuaivaara ivaki varuuyara na kua yoketaivaa kaa kiee ivaki pikiee mmata Maketonaa ivakira viravai.

Yisuu Kirisiiva yaatara kioovaara teeta yaataraaravaivee

¹⁴ Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiauunnano. Vaidiia rapiravaa yaatara kiada nnida kua aayanna tiraivaa roosiima Yisuu Kirisiiva vaa yaatara kioovoono tiiki variivaara teeta yaataraunnano Anutuugo mmuakiaa suai ti vitoo kua aayanna tasipama nniivai. Suuda yoketaivo ngieera kuaikiai rikiaaneema Anutuugo tikiai ta Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varada mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kaa mmiaa rada nookiaunnani rikiaavai.

¹⁵ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara suuda yoketaivo viraivaa roosiima Anutuugo ti taikiai ta variaunnano. Anutuugo gionna kaaapuuya vitoo yoke-taivau yapaanaraiyaata ikia aakiaana kuaara iikiaiyaatama suuda yoke-taivo viraivaa roosiima ta iya tasipama varida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa iya vitaakiaunnano Anutuugo taivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa ikia aakiaana kuaara iikiaiyaano suudaivaa rikiaavo putiraiyakidiri vira suudaivaa roosiivo kuaikiai rikiaa putaraa iikiaavai. Yoketaivau variaara iikiaiyaano rikiaavo yoketai suudaivaa kuaikiai rikiaa tupatupaa variaara iikiaavai. Mo deeyaano itaama aikiooma mmoori varaarannee?

¹⁷ Mo teenoo hama ta vaidi vooya roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikiauunnvai. Iya ngiariiyara yaata utida sikau varaaraivaara Anutuugaa mmooriivaa varaavai. Anutuugo ti titooavaara ta inna avuuvau titi ausaiyauvakidiri safuuma mmayaayaivaa tida Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiia varida mmooriivaa iikiauunnvai.

3

Anutuugo karaasa kua yeena rau kioovaara tiravai

¹ Ta itaa kua kiauunnavaa ngia rikiaikiai ta kava titi mannaka kiauunnanee? Hameetavee. Gionna kaaapu vooya ngiari mmooriivaaraata ngiari variraivaaraatama vaidi vooya tikiai iyara yanaivau fafaara roovaa

varada ngii miaani yaarida teeda rikiaavai. Ta iya roosiima titi mmoori-ivaaraata titi variraivaaraatama yanaivaa ngii miaarannee? Vara ngieenoo ti mmooriivaaraata ti variraivaaraatama yanaivaa ti mmiarannee?

² Hama itaa kiaara aataruuvo vainoo. Yanaivau vai kuaivo kooyaa nakaaraivaa variraivaa vitaineema ngia Koridii variaiaa ngiengienoo ta yoketaama mmoori vareeraivaata ta yoketaama variraivaatama kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaanoo. Ngia yanaivau yaarida rikierayaama ngii aakiaiyauvaki kuaivo vaikiai ngia yoketaama variaani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda arinaima ti variraivaa teeda rikiaavai.

³ Ta ngiiyara mmooriivaa varaannaduu ngia Yisuu Kirisiinnasidiri fafaara raa yanaivaa roosiima kooyaa inna aataruuvaa gioonna kiaapuuya vitaakiaavai. Ii yanaa ivaa hama ivo sikau tayapoovaitanau Musiiva roovaitanau fafaara reeravai. Gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki fafaara reeravai. Hama ivo upisi nnooriivo varuu seeraivaadiri ivaa fafaara reeravai. Anutuugo tupatupaa variraivoonoo ari Mmannasaivaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki yapaivaa gioonna kiaapuuya yanaivau teerayaama iya taavai.

⁴ Yisuu Kirisiiva tiiki varikiai ta Anutuugaara yaagueeqakiaunnaivaara ii kua ivaa itaa kua kiaunnanoo.

⁵ Hama mminnaa voovoono ti aakiaana vaivoono yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ngiiyara vai mmooriivaa iikiaunnnanoo. Yaagueeqaivo aikiooma ti aakiaana vaivo Anutuugaasidiri tiivai.

⁶ Ivoono ari yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ivo yeena rau kioo kua karaa-saivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnnanoo. Ivo karaasa yeena rau kioo kua aataruuvo hama tauraa Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa roosiivai. Mmannasa Yoketaivaa aataruvai. Fai ta Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana tupatupaa variaaravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvaa fai iidada putida tupatupaa Anutuugaa tasipama variaaravai.

⁷ Anutuugo ari mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmira suaivaki Musiiva sikau tayapoovaitanau fafaara rooduu Anutuugaa mmeekia ari vookaraivo inna tasipama vairavai. Mmeekiaivo kiisa suaivaa taikaa-nara iinno rikioo homo Musiinna oori nnikiivaki yaagueeqama toovaara Isarairaa gioonna kiaapuuya hama inna teeda nnaasu vairaida ngiari voopi teeda vairavai. Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana variaara aataruuvo itaama tuuduu rikioo pinaa mmeekia yoketauvo tasipama tiiravai.

⁸ Fai Mmannasa Yoketaivaa aataruuvo pinaa yoketayoketaa ari vookaraivo tasipama vaivo tauraa aataruuvaa yaataraanaravai.

⁹ Nnaaru Anutuugo mmuu aataruuvaa irisai putida ikia aakiaana variaaravoo pinaa yoketaivaa tasipama tiiravai. Safu aataru tupatupaa Anutuugaa tasipama variraivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹⁰ Ta yaata utida kiaunnnanoo: Anna makee yoketai aataruuvo pinaa ari vookaraama vaivo nnaaru mmeekia kaayau pinaama ruvuuaahoovo tuuvaa yaataa kiaikio vaa taikaivaivee, kiaunnavai.

¹¹ Nnaaru mmeekia yoketaivo kiisa suai taikoovo yoketaavai. Makee pinaa yoketaa aataruuvo tupatupaa vaivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹² Ta itaama yoketaama variraivaara faannakiaunnaivaaraida ta hama aatuurama kiada yaagueeqama kiada gioonna kiaapuuya kooyaa mmayaayivaa kiaa mmiaunnnavai.

¹³⁻¹⁴ Hama ta Musiinna roosiikiaunnavai. Gioonna kiaapu Isarairaiya mmeekiaivo Musiinna oori nnikiivau toovo taikaanara uuvaa teevo

kiaa ivo ari oori nnikiivau buruqa kiisavaadiri rummua apu kieera-vai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari tinniiyauvo yaagueeqauduu hama kuaivaa rikieeraivaa roosiima variravai. Aanna makee Isarairaiya nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo fafaaraivo vauvaa jaarida rikiaavo hama iya tinniiyauvo rusitikiyai hama arinaima rikiaanoo. Iya tinniiyauvunu buruqa rau kiada variraivaa roosiima variaannoo. Fai gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiiva inna tasipama varino fai inna tinniyaa vai buruqaivo takuasano rikioo arinaima rikiaannaravai.

¹⁵ Aanna makee Isarairaiya Musiiva tuu kuaivaa jaaruaavo buruqaivo homo iya tinniiyauvunu rummua apu kioo vainoo.

¹⁶ Fai vaidi voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ausa hanigiano rikioo ari ausa hanigiai aataruuvono buruqaivaa rabaraanaravai.

¹⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinnara kiau kuaivo inna Mmannasaivaara na kiau kuavai. Fai inna Mmannasaivo gioonna kiaapu voovaaki varioo inna utii aataruuvaa rukuasaa kino mmamma dummukiara kati yoketaama hara kioo varinaravai.

¹⁸ Ta vaa ausa hanigieera mmuakiaaya hama nnaaru buruqaivo iya tinniiyauvunu rummua apuuvaa roosiima variaunnaanoo. Ta pinumaivaa roosiima variaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinnani yoketaa ari vookaraivo tiikidiri kooyaa vainoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Mmannasaivoono ti aakiaiyauvaki varioo ti hanigiananai ta kiisama yoketaama varida yapooma Yisuunna roosiima pinaama yoketaama variaaravai.

4

Mmataivaadiri kuu yavaiyauvaa iima kiaiayauvaa

roosiikiaunnaiya ta variaunnaanoo

¹ Anutuugo tiyara boo tioo kua yeena rau kioo ii kua iyauvaa kiaa mmi-atera mmooriivaa ti mmiravai. Ivo ti mmuu mmooriivaa ta iikiaunnaanoo hama ti pirisaikiyai pikiaunnnavai.

² Ta hatauma iida mmamma maisaira aataru mmuakiaayauvai pikiada hama ta unnakua unnakua kiaa kiada mmooriivaa iida hama ta Anutuugaa kuaivaa unnakua unnakuaivaa tasipama tida varida iikiaunnaanoo. Ta kua kutaivaa nnaasu kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta itaama variaunnaivaa teeda ngiari yaata utiraivaki ivaara kutaavaivee kiateeraivaara ta itaama iikiaunnnavai.

³ Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa kookieema kiada kiaa mmiaunna kuaivo kutaa tuanaa hataumaki vaitiri. Gioonna kiaapu ikia aakiaana kuaaraiyaano nnaasu ivaara kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavavee, kiatirivee.

⁴ Iya yaata tinniiyauvo upisiyauvai vaivaara iya mmayaaya yoketaivaara hama kutaavaivee kiaavai. Aa mmata aavaara dira kieeta Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vaikio ivo Anutuugaa roosiima mmuaikaraivai varivai. Inna mmayaaya yoketaivo mmeekiaivaa roosiima taivaa iya teevoora kiaa kioo Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai.

⁵ Hama ta titiyara ngii giaa ngii miaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti Udaanga tuanaivaara ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyyaanora tida ngiita ngii mmoori vareera vaidiya varida ngii giaa ngii miaunnaanoo.

⁶ Udaanga Anutuugo tunoo: Fai upisiivakidiri mmeekiaivo taanara-vaivee, tuuvoono ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaikio taivai. Yisuu

Kirisiinna oori nnikiivaki mmeekiaivo too varinai ta Anutuugaa oyai ari vookaraivaa arinaima taaraivaara ivo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai.

⁷ Ii aataru yoketaa ivaa ta varaunnaiya vaidiiya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiikiaunnaya ta variaunnaanoo. Kuu yavaivo kiisa suai nnaasu vainno taikeraivaa roosiima ta muaraagama variaunnaanoo. Hama titi yaagueegayaara ta mmooriivaa iikiaunnaanoo. Anutuugaa yaagueega ari vookaraivaura ta mmooriivaa iikiaunnaanoo. Ii aataru ivo kooyaa vakiaiveeraivaara ta vaidiiya mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiima variaunnaanoo.

⁸ Mmuaararai aataruuyauvo makemakee tiisi nnikiai ta teedaata pikiada variaunnano hama ti yaataravai. Vo suai vo suai airi airi yaata utiraivo tiiki vaikiainnaata hama ta pinaama ivaara yaata utiraida yaagueeqama variaunnaanoo.

⁹ Ti nnammutuaiya koonnai aataruuyauvaa ti iikiaavoota ti Napoova hama ti pikiavai. Vaidiiya ti ruputuaaniaata ta hama putuaunnavai.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna variraivo tiiki vaivaa iya kooyaa taateeraivaara vaidi-
iya Yisuunna ruputuduu putuneema ta variaunnani iya ti ruputuaara iira aataruuvoo makemakee tiisi vaivai.

¹¹ Ta mmatayaa variaunna suaivaki ta Yisuunna mmooriivaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya ivaara ti ruputuaara iikiaaniaata ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnaanoo. Ivo tiiki varikiai ta variaunnaivaa ngia kooyaa taateeraivaara ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnaanoo.

¹² Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Iya ti ruputuaara iikiaani ta mmooriivaa mmannammanna varada putuaara iikiaunnani ngia ivaa teeda ivaudiri tupatupaa variraivaa varada variaano.

¹³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Anutuugaara kutaavaivee kiauvaara na kuaivaa kiauvaivee, tiivai. Nnaaruaa vaidi voovoono fafaara roo kua voovoono itaama kutaavaivee tuneema teeta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaivaara ta kuaivaa kiaunnavai.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugo Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri tuduu diitoneema fai ta putuaunnaivakidiri ivo ti tinai ta diitaaravai. Diitakio ivo tiita ngiitama vitoo Yisuuva varii yoosinnaivaki kinai ta inna tasipama variaaravai.

¹⁵ Ta ngiiyaroo tida mmuaakiaa mmooriyyauvaa itaama iikiaunnano mmuaaraivo tiisi nniivai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoke-
taama yaata utiraivaa fai vooya vooya arinaima rikiaada Anutuugaara kua yoketaivaa tikio inna nnutuuvoo ngiaa aapu kuanaravai. Kaayauya itaama kiaavovo kua yoketaivo pinaavai innasi vainaravai. Itaama vakiaiveeraivaara ta ngiiyaroo tida mmooriyyauvaa iikiaunnaanoo.

*Ta Anutuugaara kutaavaivee kua kiada inna yaagueeqaivaura variaun-
naanoo*

¹⁶ Ivaara ta rikiaunnano hama ti pikiaataivai. Ti nnabaiyauvo vakia roo vioo vioo yotera ngiaabai kieera mmammaivaa varaikio rikioo ti aakiaivaki varii vaidi tuanaivo makemakee mmuakiaa suai karaasavai nnaasu varivai.

¹⁷ Aa ta makee variaunna suai aavaki kiisa kiisa mmuaaraivo fai taikaa-
naraivaa ta varaunnavai. Fai ta ivaa yaatarada yapooma tupatupaa yoke-
taama ari vookaraama variaaravai.

¹⁸ Hama ta aa kooyaa mminnaa aayauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida varirama kiada ta hama avu teera mminnaiyauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida variaunnaivaara ta tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. Avu teera mminnaa aa kooyaa vai aayauvo fai taikaanaravai. Hama avu teera mminnaiyauvo fai tupatupaa vainaravai.

5

¹ Itaama vaivaara vaa ta rikiaunnavai. Ta unnakua nnau heekeeraivaa roosiima ta mmatayaa hara kiada variaunna nnabaiyauvo vaivai. Fai iyauvo tavaratanai Anutuugo karaasa nnabaiyauvaa nnau karaasaivaa roosiima ariinoo heeka kiaiyauvaki ta hara kiada variaaravai. Ii nnaba iyauvaa ta varada ngiau aapu tupatupaa variaaravaivee.

² Ti nnau ngiau aapu vaiyauvaa ti varaataikiai ta varaaraivaara yaata utida varida aavau ratada variaunnaanoo.

³ Fai yapooma uyira rairaiyauvaa roosiima Anutuugo ii nnau iyauvaa ti uyu kinai hama ti mmannasaiyauvo kuminaya variaaravai.

⁴ Aa ta ti nnabaiyauvaki variaunna suai aavaki ta pinaama yaata utida kaayau mmuaararavaa tasipama variaunnaanoo. Itaama varidaata ta ngiau aapu varada variaara nnabaiyauvaa varaaraivaara yaata utida variaunnaanoo. Mo hama ta titi nnaba mmatayaa variraiyauvaa pikiaaraivaara ti yoketainoo. Anutuugo kati ti nnaba karaasaiyauvaa uyira raira roosiima ti uyu kinai ta varada tupatupaa variaaraivaara ti yoketainoo.

⁵ Ta itaama variaaraivaara Anutuugoona vaa mmuaanaa ti iima kioo ti teerama kieeravai. Ta itaama yoketaama variaaraivo kutaavai vainoo kiaa kiada ivaara rikiaaraivaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁶ Itaama vaikiai hama ti pikiaataikiai ta mmannammanna yaagueeqama variaunnavai. Vaa ta rikiaunnavai. Ta titi nnabaiyauvaki variaunna suaivaki ta ti Udaanga Yisuu Kirisiiva variravaa ngieerama variaunnaanoo.

⁷ Aa suai hama ti avuuvadiri inna teerama kiada ta kati innara yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada variaunnaanoo.

⁸ Ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaiya aa nnaba aayauvaa pikiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaaraivaara ti yoketainoo.

⁹ Ta aa nnaba aayauvaki variaunnannee? Vara ta iyauvaa pikiada inna tasipama variaunnannee? Ta varida mmooriivaa iikio rikioo ivo ti teeno inna yoketaakiaiveeraivaara ta iida varida variaunnaanoo.

¹⁰ Fai Yisuu Kirisiiva kieeta varira mmaataivau varioo ti yaparainara iinai ta mmuakiaaya inna avuuvau diaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki mmoori yoketaivaata mmoori maisaivaatama iikiaunnaivaara ivo ti yaparainai ta mmuaavai mmuaavai titi mmooriyauvaa irisaiyauvaa safuuma varaaraivaara ta inna avuuvau diaaravai. Itaama vaivaara ta mmooriivaa yaagueeqama iikio inna yoketaakiaiveeraivaara iikiaunnavai.

Yisuuva putuuvaara ta Anutuugaa seena tuanaaya variaunnaanoo

¹¹ Ivaara ti Udaanga Anutuugaara aatuukiaunnaivaa vaa ta rikiaunnavai. Ta ivaa rikiaunnaivaara iya yoketaama variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaunnaanoo. Vaa ta variaunna aataruuvaa Anutuugo eeyaavai kooyaa too rikiaivai. Ngingii yaata utiravaki ngengieetama na yoketaama variauvaa vaa kooyaa teeda rikiaavaivee kiauavai.

¹² Ta itaa kua tida hama ta titi mannaka kiaunnaivaara kava ngiita ngii giaa ngii miaunnaanoo. Hameetavee. Ngia tiyara mannaka kiaara aataruuvu kooyaa vakiaiveeraivaara ta itaa kua kiaunnaanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmooriyauvaa kooyaa teeda iiraiyauvaara ngiari mannaka kiauavai. Iya aakiaiyauvaki vaira mmooriyauvaara hama iya mannaka kiaavai. Fai itaa kiaiyaano ngii tikiai rikiaada ngia tiyara aikiooma sai kiateeraivaara ta itaama ngii giaa ngii miaunnaanoo.

¹³ Iya tiyara kiaanoo: Yaata dunayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta Anutuugaara mmooriivaa iikiaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. Iya ti kiaanoo: Yoketaama yaata utuaayavee, kiaivo

iya inna aikiooma kiaavai. Ta ngiiyaroo tida mmoori varaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaivaara ta innara mmoori varaunnaano. Vaa ta arinaima rikiaunnava. Mmuua vaidivoono mmuakiaa gionna kiaapuuyara putiravai. Putuduu ivaara mmuakiaaya teetama putiravai.

¹⁵ Ngia gionna kiaapu vaa tupatupaa variraivaa varaiya sa ngiingiiyara yaata utida variraida ivo ngiiyara putuoo kava putuuvakidiri diitoovaara yaata utida variatee. Ngia itaama yaata utida innara variateeraivaara ivo mmuakiaayara putiravai.

¹⁶ Ivaara aa suai aavakidiri hama ta mmatayaa diaa gionna kiaapuya roosiima mmatayaa diaiya ngiari iikiaa aataruuyauvaa teeda iyara maisayavee tida yoketaayavee kiaravee. Nnaaru Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki ta inna teeda mmuaikaraama innara yaata utida itaa kua tiravai. Aanna hama ta kava itaa kua kiaravai.

¹⁷ Gionna kiaapu voovoona vaa Yisuu Kirisiinnaki variivoona ivo vaa karaasavai varivai. Ivo tauraa varii aataruuvoo taika kiaikio rikioo ivo vaa karaasavai varivai.

¹⁸ Ii aataru ivaa Anutuugoona iivai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara hama ta mmannammanna Anutuugaa nnammutuaaya variaunnaano. Ta inna seena tuanaaya variaunnaano. Ti seenaiya homo inna nnammutuaaya variayara ta iyara mmooriivaa iikiai iyaatama inna seena tuanaaya variateera mmooriivaa Anutuugo ti mmivai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinnaki varioo gionna kiaapuuya inna seena tuanaaya variateeraivaara mmooriivaa iinno variravai. Iinno varioo iya mmminnamminna maisaiyauvaa irisaiyauvaa iya mmminaraiyauvaara hama yaata utuoo variravai. Hama itaama yaata utirainno iya inna seena tuanaaya variateera mmoori aataruuvaa ti mmiravai.

²⁰ Itaama vaikiyai ta aanna ngii tasipama varida Yisuu Kirisiivaano ngiiyara ti tikiai ta inna kuaivaa ngii giaa ngii miaunnaano. Anutuugo ariinoo yamaa kua ngiiita tinaraiivo tiikinaadiri ngiiita yamaa kua tiivai. Ngia Anutuugaa nnammutuaaya variaya hanigiada inna seena tuanaaya variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaano. Ta Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varada inna yaata utiraivaugiataama yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaano.

²¹ Anutuugo tiyaroo tioo Yisuu Kirisiiva hama mmminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mmminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki varino Anutuugo safuuma variraivaa ti mmminaraivaara inna tuduu ti mmminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

6

¹ Ta Anutuugaa mmooriivaa inna tasipama iida varida yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii mida kiaunnaano: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivaa vaa ngia varaivaa pikieevoora tida yoketaama haitatuuda tuqinnama variatee, kiaunnaano.

² Anutuugo tii kuaivaa rikiaatee. Ivo tinoo:

Na ngiiyara yoketaavee kiau suaivaki

na ngii kuaivaa rikiauvai.

Na ngii vita yoketaivau yapau suaivaki

na ngii tasipama variauvaivee.

Anutuugo itaa kua tiivai. Rikiaatee. Anutuugo tiyara yoketaavee tii suaivo aanna ii suai ivovee. Ivo iya vita yoketaivau yapaanara tii suaivo aanna ii suai ivovee.

³ Ta Anutuugaa mmoori iikiaunna aavaara sa vaidi voovoono too kiaivee: Maisa mmooriavaivee, kiaivee. Ta hama ivaudiri vaidi voovoono haruru-aiveera mmoorivai iikiaunnaanoo.

⁴ Hamavee. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada inna mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnavai. Ta mmoori varada variaunnano ari vookara ari vookarai mmoori mmuaararaiyauvo tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaagueeqararama iida variaunnaanoo. Mmamma mmuaararavoota maisa mmooriivootama tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variaunnaanoo.

⁵ Iya ti ripiida oovi nnauvaki ti yapada tiisi nnida ti ututuuma kiada ti koonnakaannama kiada ti ruputiravai. Ti ruputida kaayau mmoori hama ta yopeema iikiaraiyauvaa ti mmuduu hama ta vuru vaidi hama ta yeenna nneeravai.

⁶ Iya ti itauduaata ta mmannammanna yoketa yoketau mmoori aataruuyauvaa iida varida ta arinaima teeda rikiaanna tinniivaa varada hama ta makee tuduu ti nnannatooduu ta tirooma yoketaama varida gioonna kiaapuuya tasipama mmoori aataruuyauvaa ta iida variravai. Ta itaama varida ta Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa ta gioonna kiaapuuya vitairavai. Mmannasa Yoketaivoono ti tasipooduu ta itaama iya vitaida ta kutaa tuanaa iyara mmuduuya rida iya vitairavai.

⁷ Ta kua kutaivaa tida iya vitaakiaannaduu Anutuugaa yaagueeqaivo ti tasipooduu ta mmoori varada iya vitairavai. Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kiaikiai ta safuuma variaunnaivaara rapira vaidiivo suru okovaa hiri apu kioo vairavaa roosiima ta dida vakiaunnaanoo.

⁸ Gioonna kiaapu vooyaano ti mannaka kiaanoo vooyaano tiyara maisayavee kiaavai. Vooyaano tiyara mmoori koonnama iikiaayavee kiaanoo vooyaano tiyara kiaanoo: Mmoori yoketaama iikiaayavee, kiaavai. Vooyaano tiyara yaata utida kiaanoo: Unnakua kiaa kiada kiaayavee, kiaa kiada hama tiyara yoketaakiaaniaata ta kua kutaivaa kiaunnavai.

⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ti teeda rikiaiyaata vooyaano kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavavee, kiaavai. Vooyaano maisa mmooriivaa ti mmuduu ta putidada rikiadaata variaannaiya mo aanna ti taatee. Ta homo variaunnaanoo. Vooyaano ti ruputuaani hama ta putuaunnavai.

¹⁰ Ta ausa mmuaararavaa tasipama varidaataida mmannammanna sirigakiaunnaanoo. Ta hama mminnaatai vaidiyoona varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa kaayau gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnani rikiada yoketaama variaano. Ta mmanna haipu vaidiya hama ti mminnaataiyanooda mmuakiaa mminnaa tuaniyauvo ngiau aapu vaiyauvaa varaunnaanoo. Ta itaama varida Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnaanoo.

¹¹ Ni seena tuanaa Koridii variayaso, ta tiiki vai kuaiyauvaa safuuma kooyaa ngii kiaa kookieema kiada ti ausa mmuduuya eeyaavai ngii mmiaunnavai.

¹² Ta ti ausa mmuduuya mmira aataruuvaa hama puaisa utiraida ta ngii mmiaunnavai. Mo ngieenoo ngiingii ausa mmuduuya mmira aataruuvaa puaisa utida hama ti mmiaavai.

¹³ Ngia ni uru nnaakaraya roosiima variaivaara na ataa kua ngii giaa ngii minaravai. Ta ngiiyara iikiaunnaneema ngieeta itaama ngiingii ausa mmuduuya eeyaavai ti mmiatee.

Hama ausa hanגיעeraiya sa iya tasipama mmoori varaatee

¹⁴ Sa vaa ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya tasipama mmoori-ivaara kua yeena rau kiada mmuaakaraama varaatee. Dataama kioo safuu-raivoota tomedairavootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo mmeekiaivoota upisiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee.

¹⁵ Dataama kioo Yisuu Kirisiivaata Sataangootama mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo vaa ausa hanigieeraivoota hama ausa hanigieeraivootama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee.

¹⁶ Dataama kioo Anutuugaa nnau pinaivo unnakua anutuuyauvaa tasi-pama mmuaavau vainarannee? Hama yopeemavee. Hama ngia rikiaanee? Ti aakiaiyauvo Anutuugo tupatupaa variraivaa nnau yoketaayau-vaivee. Ivaara Anutuugo ataa kua tunoo:

Na iya aakiaana hara kiee variee
iya tasipama nuinaravee.
Na iya Anutuugo varinai
iya ni gioonna kiaapuya variaaravee.

¹⁷ Anutuugo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Hama ausa hanigieeraiya ngia iya pikiada
ari voovau variatee.
Iya iira aataru mmoori mminnaiyauvaa
na ooqoo tiraiyauvaa
sa iya tasipama iikiatee.
Ngia itaama iikiai na ngii vitaanaravai.

¹⁸ Fai na ngii Gioova varinai
ngia ni naunna mmaapuya variaaravee.
Neenoo mmuakiaa mminnaiyauvaa
yaataree diraivoono itaa kua kiaunoo.
Anutuugoono itaa kua tiravai.

7

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ii kua kiaa teerama kioo kua iyauvo tiyara tiivaaraida nnikiai ta mmuakiaa mminnamminnaa mai-saiyauvo ti mmammayaa vaiyauvaata ti aakiaana vaiyauvaatama ooqoo tida pikiaaravee. Nnikiai Anutuugaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana vida yoketaama ari vookaraama varira aataruuvaa iida varida yaagueeqa gioonna kiaapu tuanaaya variaaravee.

Pauruusaa ausaivo kaayauma yoketairavai

² Tiiyara mmuduuya ruatee. Hama ta vaidi voovaara koonnama iiki-aunnavai. Hama ta voovai maisa aataruuvaa iikiaunnano ivo koonnama varivai. Hama ta voovai unnakua unnakua kiaa kiada inna mminnaiyauvaa varaunnavai.

³ Hama na kumina kuaivaa ngiiki yapaanaraivaara itaa kua kiaunoo. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaanoo. Vaa na tauraa ngii giaa ngii miauvai. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaivaara ngia putikiai teetama ngii tasipama putuaaravai. Ngia varikiai teetama ngii tasipama variaaravai.

⁴ Na ngiiyara yaagueeqama yoketaayavee kiaunoo. Ngia yoketaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara mannaka kiaunoo. Pinaa mmuaararaiivo tiiki vaikiainnaata hama na ivaara yaata utiraina ni ausaivo pinaama ari vookaraama yoketaikiai na ngiiyara pinaama kiee sirigakiaunoo.

⁵ Ta numa mmata Maketonina ivau varida hama vari hokobairama kiada varida rikiaannaduu airi airi tomeda iira aataruuyauvo ti suvuai kiooduu

gioonna kiaapuuya tiita buaaru tuduu ti mmooriyauvaara ti ausaiyauvo ti mmuaarareeravai.

⁶ Ti mmuaararooduu too Anutuugo ausa mmuaarareeraiya tasipoo ausa nuufaivaa iya mmiravoono ti tasipoo tiyara boo tiao ti seena ngiaammuu voovai Titiinna titooduu tiisi nniravai.

⁷ Hama ivo numa ti tasipama varuuvaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia inna tasipama varuu mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmuuvaaaraatama ti yoketairavai. Ngia ni taaraivaara pinaama ratada varuu mmayaayaivaa ti kiaa ti mmioo ngia koonnama variaivaara pinaa ausa mmuaarareera mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmioo ngia niyara mmuduuya rida niyara vaitutuura kuaivaa tuu mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmiravai. Ivaara na rikiaaduu pinaama ni yoketairavai.

⁸ Na yanaivaa fafaarama ngii miaaduu ngia jaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovo inna aikioovai. Hama na itaama fafaara rauvaara ni ausaivo mmuaarareeravai. Kiisama ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara na rikiaaduu ni ausaivo kiisama mmuaararama kioo pikieeravai.

⁹ Anna makee ni ausaivo yoketainoo. Na yanaa yaagueeqaivaa fafaara raaduu ngia jaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hama ni yoketainoo. Ngia ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hanigiada yoketaama varuuvaara ni yoketainoo. Hama teenoo maisama ngii iiravai. Ngia hani-giada yoketaama variateeraivaara Anutuugo uuduu mmuaararoovo ngiisi vairavai.

¹⁰ Fai Anutuugoono ausa mmuaararaivaa gioonna kiaapu voovai mmino too hanigiano Anutuugo inna vitoo aataru yoketaivau yapa kino inna yoketainaravai. Hama ivo kava ausa mmuaararaivaara yaata utinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa mminnaivaara ausa mmuaararaivaa varoonnonno hama hanigieerainno putuoo ikia aakiaana tupatupaa varinaravai.

¹¹ Ngii mmuaararoovaara Anutuugo uuduu rikiada ngia arinaima rikiada kava yaagueeqararama kiada inna mmooriivaa iiravai. Itaida varida kuminayaa kua ngiiki vauvaa ngia kooyaa ngii seenaiya vitairavai. Vaa na rikiauvai. Mmuuaararoovo ngiisi vauduu Anutuugaa nnutuuvu aduoo vauvaara ngii nnannateeravai. Mmuuaararoovo ngiisi vauduu irisai maisaivo vauvaara ngia nnikiarairavai. Ngia tunoo: Niinoo ti toonnaata sa teeraa roosiima ti taanarainnoo, kiaa kiada niyara yoketairavai. Ngia pinaama Anutuugaara mmuduuya riravai. Ngia makee tuduu vaidi tomeda uuvaa ari irisaivaa mmiravai. Tomedaivo ngiiki vauvaa ngia kua tida safu saafuuma kiooduu rikioo hama kava ngiiki kuaivo vairavai.

¹² Ivaara na tauraa raa yanaivaa hama na tomeda uu vaidiivaani nnaasu reeravai. Hama na ivo inna tomeda uu vaidiivaaniaatama reeravai. Hameetavee. Ngia Anutuugaa avuuvau tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainai taateeraivaara na mmuakiaaya ngiini reeravai.

¹³ Ngia itaama varuuvaara ta rikiaannaduu ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia mmuakiaaya Titiinna tuqin-nooduu rikioo inna ausaivo yoketauduu rikioo ivo numa ti kiaa ti mmuduu teeta rikiaannaduu ti yoketairavai.

¹⁴ Vaa na tauraa ngiiyara mannaka kiaa kiee inna kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaa ivo tooduu kaanaivo kutaa vauvaara hama ni mmamma maisairavai. Ta mmuakiaa suaiyauvaki ngiita kua kutaiyauvaa tiravai. Ta mmuaikaraama Titiinnaata ngiiyara mannaka kiaanna kuaivo kutaa kuavai.

¹⁵ Ivo ngiisi vuu suaivaki ngia mmuakiaaya makee tuduu inna kuaivaa rikiada innara aatuuda biribiriida innara tuqinnoovaara ivo ivaara yaata

utuoo ngiiyara mmuduuya ruuvo vakia roo ngioo ngioo aanna makee pinaavai vainoo.

¹⁶ Na yaagueeqama ngiiyara kiaunoo: Fai ngia aikiooma mmuakiaa aataruvai iikiaaravaivee, kiaa kiee na ivaara sirigakiaunoo.

8

Ausa hanigieeraiyaano sikauyuavaa kati vakiaa mmiaavai

¹ Ni seenayaso, Maketoniasa vau yoosinnaiyauvaki vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee.

² Mmuaararoo ari vookarauyauvo iyasi ngioo iya iinno tooduaata iya mmannammanna sirigama rada nnududuu pinaavai vauvaara kaayau sikauyuavaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai. Iya hama mmin-naatauya itaama kaayau sikauyuavaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai.

³ Na rikieena na ngii giaa ngii miaunoo. Iyasi vau sikauyuavaa aikiooma kati mmiaaree kiaa kiada aikiooma kati iya mmi kiada kava vo sikauyuavaatama kati mmiravai. Ngiaarinaidiri ngiari yaata utiraivaugiataama

⁴ yaagueeqama ti yaparaida tunoo: Tikiai Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani yapeera sikauyuavaki teeta yapaarannee? tuduu rikiaada ee-oo tuduu yapeeravai.

⁵ Ta yaata utida kiaannanoo: Iya hama yopeema yapaaravaivee, kiaa ta yaata utuaannaivau vauduu rikioo hayuuma itaama mmuuvaa ta yoketaainoo. Iya tauraa ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai Udaanga Yisuu Kirisiinna mmi kiada nnaagiai Anutuugo yaata utuuvaugiataama tiita ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai ti mmiravai.

⁶ Titiiva ii mmoori ivaa ngii tasipama toosa hara uuvaa ta yaagueeqama kiaa mmida kiaannanoo: Iyasi vee mmannammanna iya tasipama yaagueeqama varinai fai iya Yutayaiyara yoketaama yaata utida kati iyani vakiaa sikauyuavaa yapakio vioo taikaanaravaivee, tiravai.

⁷ Vaa ngia mmuakiaa aataruvai taa taika kiaavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaavo ngii kua tiraivootama ngii yaata vuatinniyavootama Anutuugaa mmooriivaa ngii varaataikiai ngia yaagueeqama ivaara iiki-aivootama tiyara mmuduuya riraivootama vaikiyai vaa ngia taa taika kiaavai. Ngia iyauvaa taa taika kiaaneema ngia kati yoketaama yaata utida kati sikau mmira aataruuvataama yaagueeqama iikiaaraivo inna yoke-taavai.

⁸ Hama na ivaara yaagueeqama ngii tinai iikiateera itaa kua kiaunoo. Ausa hanigieera vooya ii mmoori ivaara iya yoketaikiai rikiaada iikiaavai. Ivaara na ngii giaa ngii minai rikiaada ngii iikiatainai iikio rikioo ngiiitama ngii mmuduuya riraivo kooyaa vainai ta taaraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati yoketaama yaata utiraivo vaivaa vaa ngia teeda rikiaavai. Ivo ari vookaraama yoketaa tuanaama variivoono ngiiyaroo tioo iyo tuoo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai. Ngia ari vookaraama yoketaama variateeraivaara ivo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai.

¹⁰ Ii kua ivaara na neneenoo yaata utuee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Ii tauraa taikoo nuanu ivaki ngia toosa hara uu mmooriivaa aanna iima taika kiaatee. Ngiengieenoo tauraa ngii ausaiyauvo diitooduu sikauyuavaa tauraa kati mmiravai.

¹¹ Inna aikioovai. Mmidada taika kiaatee. Toosa hara ngii iikiataikiai yaagueeqama iikiavaa mmannammanna iida taika kiaatee. Ngiiisi vai sikauyuavakidiri aikiooma iikiatee.

¹² Fai sikauyuuvaa kati ngii miataino Anutuugo ngiiisi vai sikauyuuvaa too ngia miaa sikauyuavaatama too inna aikioovaivee tinaravai. Hama ngiiisi sikauyuuvo vaiyuvaa vaa Anutuugo taivai. Hama ivo ivaara yaata utuoo vo kuannaa kua tiivai.

¹³ Ngia pinaa mmooriivaa iida sikauyuuvaa varada kati Yutayaiyani yapa kikiai iya iyauvaa varada kati variateeraivaara hama na ivaara kiaunoo.

¹⁴ Aa sui aavaki kaayau sikauyuuvo ngiiisi vaiyauvakidiri iya mmida ngieeta iyaatama mmuaakaraama variateeraivaara na kiaunoo. Kaayau sikauyuuvo ngiiisi vaiyauvakidiri hama sikaunnaata kiaa gioonna kiaapuuya mmiaaraivo inna yoketaavai. Itaama vaino fai yapooma hama sikauyuuvo ngiiisi vainai rikiada kaayau sikauyuuvo iyasi vaiyauvakidiri fai iya irisai kati ngii miaaravai. Iyaata ngieetama itaama iida fai mmuaakaraama variaaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono
yeennaivaa nnutuuvo menaivaa
kaayauma porooma roo yapooduu
hama innasi kaayauma suvuairama kioo
aikiooma vairavai.
Gioonna kiaapu voovoono
kiisama porooma roo yapooduu
aikiooma innasiaata vairavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Titiivaata ari seenaivaitanaatama Koridii viravai

¹⁶ Anutuugoono tikio rikioo Titiiva ti roosiima ngii tasipama mmooriivaa inna iikiataivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

¹⁷ Ngiiisi vida sikauyuuvaa varaateera mmooriivaa ta inna yaparaki-aunnano rikioo inna aikioovaivee kiaa kioo ivo kava ariinoo ari yaata vuatinniivaudiri yaata utikio ngiiisi kuataikio rikioo ngiiisi kuanara iivai.

¹⁸ Vaa ausa hanigioo vaidi voovoono Anutuugaara nuunaira nnau mmuakiaayauvaki nuainno varioo Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuauduu inna nnutuuvo ngiau aapu vairavai. Ii vaidi ivo Titiinna tasipama vioo mmoori varaiveeraivaara ta inna titada variaunnaanoo.

¹⁹ Mmuduuya rida kati sikau mmiateera mmooriivaa ii vaidi ivo ti tasipama nuainno iikiaveeraivaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya inna mmataama kiearavai. Ta ii mmoori ivaa yaagueeqama ti iikiataivaara gioonna kiaapuuya kooyaa teekio ti Udaanga Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara ta iikiaara iikiaunnaanoo.

²⁰ Kati mmira sikau kaayau vaiyuvaa ta varada koonnama yapakiai rikiada gioonna kiaapuuya ivaara nunuraanurai tivoora kiaa ta ii aataru ivaara tuqinnama haitatuukiaunnaanoo.

²¹ Hama ta Udaanga Anutuugaa avuuvau nnaasu safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa iikiaunnaanoo. Anutuugaa avuuvuunnaata gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaatama ta safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa ti iikiatainoo.

²² Ivaara ta vaa ausa hanigieera vaidi voovaata vaidiivaitana tasipama mmoori varaiveeraivaara inna kuaneera tida variaunnaanoo. Vaa ta airi-neetu inna iida taaree kiaa rikiaunnano ivo kutaa tuanaa vo mmoori vo

mmooriivaa varaanaraivaara yaagueeqama iivai. Aanna makee ivo ngiiyara yaata utuoo tinoo: Fai iya iikiaaravaivee, kiaa kioo yaagueeqama ngiisi kuanaraivaara iinno varinoo.

²³ Titiinnara yaata utuatee. Ni vuai ni mmuaa mmoori vareeraivo ngiiyara ni tasipama mmoori varaivai. Mo inna tasipama kuaaraivaitanaara yaata utuatee. Iwaitana vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki mmoori vara rada nookiaavo Yisuu Kirisinna nnutuuvo vaa ngiau aapu vaivai.

²⁴ Itaama vainai idaara mmuduuya ruatee. Vaa ausa hanigieeraiya nuuna mmuakiaayauvaki variraiya ngia Titiivainnara itaama mmuduuya ruua kuaivaa kooyaa rikiaateeraivaara idaara mmuduuya ruatee. Fai ngia itaama iikio ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo kooyaa vainai rikiaaravai.

9

Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuyara kati mmira mmooriivaa iikiatee

¹ Vooyaano Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema variyaiyani sikauyauvaa kati yapaiyauvaara vaa ngia rikiaavai. Mo hama na kava ivaara fafaara ree ngii giaa ngii minaravee. Vaa ngia rikiaavai.

² Ngieetama yapaaree kiaa iikiaivaa vaa na rikiaunoo. Vaa na Maketoniasa variaa gioonna kiaapuuyaata ngiiyara mannaka kiau kuaivaa ataa kua kiaunoo: Vaa ausa hanigieeraiya mmata Akaiyaivaki variyaiya sikau yapaaraivaara vaa ii vo nuanu taikoo ivaki mmuaanaa teerama kieeravaivee. Vaa na ngiiyara mannaka kiau kuaivaa itaa kua kiaunoo. Ngii yapaataikiai ngia yapaara iikiaani vo yosinna vo yosinna variaa kaayau vooyaano ii kua ivaa rikiaada iyaatama iya ausaiyauvo diitaikiai rikiaada yapaara iikiaavai.

³ Ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo sa kuminayaa vakiaiveeraivaara aanna ti seena vaidi taaravoomada ngiisi kuateera na tiee variaunoo. Na kiaanoo: Vaa iya mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaa kuaivo kaanaivo vakiaiveeraivaara na vaidi taaravoomada ngiisi kuateera tiee variaunoo.

⁴ Fai Maketoniasa gioonna kiaapu vooyaano ti tasipama ngiisi vida teekiai hama ngia teerairama kikio ti mmamma maisainarainnnoo. Vaa ta ngiiyara kiaanannoo: Vaa mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaanana kuaivo hama kaanaivo vaino ti mmamma maisainarainnnoo. Ngiiitama ngii mmamma maisainarainnnoo.

⁵ Taaravooma ido tauraannaadee kuua ivaara inna na yaata utuauko yoketaavai. Na tauraa ni seena taaravooma idaa yaagueeqama kiese titanai iyannaadee ngiisi vida ngia kua kiaa teerama kiada kati mmira sikauyauvaa nuunama teerama yapaaraivaara kuaaravai. Iya itaama vida teerama yapa kikiai na ngiisi vino fai aikiooma vainaravai. Fai aikiooma vainai tee na tinara: Ngiiari yaata tinniyaadiri kati yapaavaivee. Hama iya yapaataikiainnaata vooyaano iya vuavikiai ni teeda yapaavaivee, tinaravai.

⁶ Sa aa kua aavaara taunnu kiaatee. Arinaima rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoona yeenna hauvaa kiisavai utiivo fai kaanaivaa kiisavai varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoona yeenna hauvaa kaayauma utiivo fai kaanaivaa kaayauma varaanaravai.

⁷ Itaama vainai rikiaada ngiingii yaata utuaiyauvunugiataama ngia mmuaavai mmuaavai Anutuugaa kati sikauyauvaa mmiatee. Hama ngii miatainainnaata mmiaarainnnoo. Vaidiiaano ngii vuavi tida mmiateera ngii tikiai rikiaada ngia ausa mmuaarareera tasipama mmiaarainnnoo. Ngiengeenoo yaata utida ngii ausa vuatinniiauvo yoketainai rikiaada kati mmiatee. Ngia itaama iikio rikioo Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruoo fai yoketainaravai.

⁸ Anutuugo ngii variraiyauvaara aikiooma ngiiyara kati yaata utuoo ngiiyara yoketaimai rikiada ngia aikiooma variaaravai. Yoketaama varikio ngii variraiyauvaara mminnaiyauvaa aikiooma ngii mioo oro hayuuma vooyauvaatama ngii minai varakio aikiooma ngiisi vainai fai ngii seenaiya tasipama vo mmoori vo mmooriiva varaaree kiaa kiada teekio ngia ii mmoori ivaa iikiaara mminnaiyauvo aikiooma ngiisi vainaravai. Ngia itaama variateeraivaara Anutuugo aikiooma ngii minaravai.

⁹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivoono hama mminnaatakiaiya

mminnaiyauvaa kati mmiivai.

Ari koovayakieema kati mmira aataruuvo

tupatupaa innaki vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Anutuugo vaidi yeenna hau utiraiya yeenna hauyauvaa iya mmioo nneera yeennaiyauvaatama iya mmiivoono kati mmira aataruuvo yeenna hauyauvaa roosiima ngii mikiai hau utikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo ngia kati mmira aataruuvaa roosiima vainaravai. Fai ngia itaama iikio kati mmira mminnaiyauvo ngiisi vainaravai.

¹¹ Anutuugo ngii tasipama varinanai ngia yoketaama varidada teekio ngii seenaiya kati mmira aataruuvo kooyaa vainai teeda kati iya mmiaaraivaara ngia sikauyauvaa ti mmikiai ta iya mmikiai rikiada iya pinaama Anutuugaa kua yoketaivaa kiaaravai.

¹² Ngii seena ausa hanigieeraiya hama mminnaataiya ngia itaama kati mmira aataruuvaa kaanaivo hama iyasi nnaasu vaivai. Kaayau gioonna kiaapuuya mmannammanna ivaara Anutuugaa kua yoketaivaa kiaivootama vaivai.

¹³ Fai ngia itaama kati mmiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngiiyara kiaara: Vaa Anutuugaa kutaavaivee kiaavaivee, kiaaravai. Ngia ngiingii avaiyauvakidiri ta Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iikiaunnavaivee kiaivaa kaanaivo vaivaara iya Anutuugaa kua yoketaivaa kiaaravai. Ngia kaayau sikauyauvaa iyaata gioonna kiaapu voonaa mmuakiaayaatama kati mmiaivaara iya Anutuugaa kua yoketaivaa kiaaravai.

¹⁴ Itaama vainai pinaama Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata uti-ivaara iya ngiiyara yaaku varada varida ngiiyara pinaama mmuduuya ruaravai.

¹⁵ Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuuvaa nnikiai ta innaata kua tida kua yoketaivaa kiaaravee. Ivo itaama kati ti mmuuvo ari vookaraivai vaivaara hama yopeema ta ivaara kua kiaaravee.

10

Pauruuso ari mmooriivaara kooyaa tiravai

¹ Na Pauruuso neenoo yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Vooyaano niyara tunoo: Ivo ti tasipama varuu suaivaki pata kua tioo boo ikiee tira vaidivai variravaivee, tiravai. Vooyaano niyara tunoo: Ivo ngieera voopi varuu suaivaki yaagueeqa kua tioo avaiakaraira vaidivai variravaivee, tiravai. Iya itaa kua tuu vaidiivo neenoo Yisuu Kirisiiva nuufa vaidivai tirooma aduoo varuneema na yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia ee-oo tikiai na ngiisi viee fai hama na kua yaagueeqaivaa ngii tinaravai. Gioonna kiaapu vooya tiyara kiaanoo: Mmatayaa diaa vaidiyaano mmatayaa diaa aataruuvaa mmoori iikiaanoo, kiaiya na aikiooma kua yaagueeqaivaa iya tinaravai.

³ Inna aikioo ta mmatayaa diaiya varidaata hama ta mmatayaa diaa yaata utiraiyauugiataama yaata utida yaagueeqama mmoori varaunnavai.

⁴ Vaidi mmatayaa diaiya rapuaara iida varida ngiari suru veeva tipaa ganifaiyauvaa varada vida yoosinna yaagueeqama diraiyaata rapidada iya yaatara kiaavai. Ivaa roosiima ta Anutuuga mmooriivaa yaagueeqama iida varida hama ta mmatayaa diaa suru veeva tipaa ganifaiyauvaadiri iikiaunnavai. Ta Anutuuga yaagueeqa ari vookaraivaadiri iikiaunnavai. Ta ivaadiri iida maisa aataruuyauvo yaagueeqama diiyauvaa fai ta yaatara kikio taikaanaravai.

⁵ Unnakua unnakua kiaa kiada kooyaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiira aataruuyauvaa ta yaatara kikio taikaanaravai. Gionna kiaapuuya Anutuuga arinaima rikiaa aataruuvaa vooyaano ngiariyara mannaka tida ivaa atau rira aataruuvaa ta aikiooma ooqoo tikio taikaanaravai. Mmuakiaa yaata utiraiyauvaa ta adida pikiada Yisuu Kirisiinna aataruuvaa nnaasu yaata utida iikiaunnavai.

⁶ Na kiau kuaivaa ngia arinaima rikiada ngii iikiatainai iima taika kikiai ngiikidiri vooya ni kuaivaa rikiadaata yaataraiya ta irisai maisivaa iya mmiaaraivaara teerakiaunnaanoo.

⁷ Ngia mmaanai kooyaa ngii avuuyauvunu vaiyauvaa nnaasu taavaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiinnee? Itaama yaata utii vaidiivo kava ariiyara tuginama yaata utuoo rikiaivee. Hama ivo nnaasu Yisuu Kirisiinna vaidivai varivai. Teetaatama Yisuu Kirisiinna vaidiya variaunnaanoo.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ari mmooriivaara yaata utuoo nnutu varada iira yaagueeqaivaa ti mmiravai. Ngia innara iidada koovayaida variateeraivaara ti mmiravai. Hama ta ngiiyara ooqoo tikiai ngia maisama variateeraivaara ti mmiravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqaivaa itaama ti mmiivaara na pinaama titiiyara mannaka kiauvaara hama na ni mmamma maisainoo.

⁹ Na yanaiyauvaa ngiini fafaarakiaaduu vuuyauvaa hama ngia iyauvaa yaarida aatuukiateeraivaara na fafaarairavai.

¹⁰ Gionna kiau pu voovoono fai tinara: Pauruuso yanaiyauvaa fafaarai kio tiisi nniyauvo avai karai kuayauvai tiisi nniivai. Ivo numa ti tasipama varikiai rikiada ta taunnano muaraagai vaidivai varikio inna kuaivo mmanna kuavaivee, tinaravai.

¹¹ Fai itaa kua tinara vaidiivo arinaima rikiaivee. Ta ngieeradiri varida yanaiyauvaa fafaarakiaunnaanoo kuaiyauvootama ta ngii tasipama varida iikiaraiyauvootama mmuaakaraivai vaivai. Hama ari vookaraivai vaivai.

¹² Gionna kiau pu vooya itaama ngiariyara ta yoketaayavee kiaa kiada ngiari nnutuuyauvaa ngiau yapaaneema ta iya roosiima titiiyara yaata utida variaunnaanoo? Ai mo hama iya ti roosiima mmuaakaraama variavai. Iya ngiari variraiyauugiataama varida ivaa teeda kiaanoo: Ta aikiooma variaunnaanoo, kiaiya hama tinni ruaaya iya kumimaka tuanaaya variavai.

¹³ Hama mo ta titiiyara mannaka kiaunnaivo fai yaatarama vainaravai. Anutuugo ni mmoori varaateera ti mmataama kioo tuu mmooriivaa ta varada ivara nnaasu fai ta titiiyara mannaka kiaravai. Ii mmoori ivaa ta iikiaannaivo vaa ngiisiaatama viravai.

¹⁴ Ta ngiisi kuaanna suaivaki Anutuugo tiyara atau yapa kioovaa hama ta hederaida vida titiiyara mannaka tiravai. Ta Anutuugo ti mmataama kioovaki toosa hara ngiisi vida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miravai.

¹⁵ Anutuugo tiiyara atau yapa kioovaa hama ta vida hederaida ivaki vau mmooriiauvaa vooya uuyauvaara ta titiyyara mannaka kiaunnava. Hameetavee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera ta faannaida varida ngiiyara mmoori varaunnava. Anutuugo atau yapa kioovaa aakiaivaki ta mmoori varaunnaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai

¹⁶ ta ngii pikiada vo mmata vo mmata variaiyasi vida mmayaaya yoke-taivaa iya kaa mmiaaravai. Ta itaama iida ari vo vaidi voovoona tauraa vaa mmoori iivaki hama ta ivaki vida mmoori varada ivo vaa ii mmooriivaara titiyyara mannaka kiaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoona ariyyara mannaka tinaree kaa sa ariyyara mannaka kiaevee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiaevee. Kua fafaaraivoona itaa kua tiivai.

¹⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovaara inna aikiooma vari vaidivaivee tiivo inna Anutuugaa avuuvau yoketaa vaidivai varivai. Vaidi voovoona arinaidiri ariyyara na yoketaa vaidivaivee tiivo Anutuugaa avuuvau hama yoketaivai varivai.

11

Pauruuso unnakua aposorooya yaatareeravai

¹ Na kiisama yaata duunaano kua tirayaama tinai rikiada sa ni reeroo reemmoo tiraida teeda rikiadaata tirooma variatee. Tirooma varida ni kuaivaa rikiaatee.

² Anutuugo ngii haitatuuma too kaayauma ngiiyara yoketairaivaa roosi-ima na ngii haitatuuma tee kaayauma ngiiyara yoketaakiaunoo. Kiaatanna yoketaa tuanaa hama sabi nuairaivaa vaidiyya ngiaammuuu yoketaa voovai mmiaaraivaara kua kaa teerama kieeraivaa roosiima na ngiiyara kua kaa teerama kiee Yisuu Kirisiinna mmuaa tuanaivaa ngii mmataama kieeravai.

³ Na pinaama yaata utuaunoo. Yapaivo Evaanna iinno taanaree kaa unnakua kaa uuvaa roosiima vaidi vooya ngii unnakua kaa ngii iida taaree kaa tikiai ngia safuuma varida Yisuu Kirisiinnara yoketaama yaata utiraivaa pikieevooraivaara na yaata utuauko ni mmuaarainoo.

⁴ Ta Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa ngii giaa ngii miaannaivaa roosi-ima ari vo vaidi voovoona Yisuunnayaadiri mmataama kioo unnakua vooyauvai ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ta Mmannasa Yoketaivaaraata Yisuunna mmayaaya yoketaivaaraatama ngii giaa ngii miaanna kuaivaa roosiima ari vo vaidi voovoona ari vo mmanna-saivaaraata ari vo mmayaayaivaaraatama ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ngia itaama iikiaivaara na ngiiyara yaata utuauko ni mmuaarainoo.

⁵ Itaa kua tira vaidiyyara ngia ngii yoketaikiai ti aposorooyavee tiraiyara na yaata utuauko hama ni yaataaravai.

⁶ Na niniyyara yaata utuauko kutaa ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaikio ni avaivakidiri na kua oyaivaa kiauvo kaa fannifaanniima kiauvasi. Ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaivaara mmuakiaa suai na nuaina variee ita ataama ngii giaa ngii miao suaiyauvaki vaa ta kooyaa ngii vitaaki-aunnava.

⁷ Na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaiyauvaki hama na irisai mminnaiyauvaa vareeravai. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu vaki-aiiveeraivaraa na adiee variee mmoori vareeravai. Na itaama iikiau aataru-uvu koonnai aataruvai na iiravainnee?

⁸ Na ngii tasipama mmoori varee variaa suaivaki ngiari voo-pinnaa vaa ausa hanigieeraia sikauiyauvaa ni miravai. Hama na iya mmoori varaivaara iya sikauiyauvaa ni miravai. Na ngii tasipama mmoori varaivaara iya sikauiyauvaa kati ni muduu na mmuara vareeraivaa roosi-ima iya sikauiyauvaa varee ngii mmoori vareeravai.

⁹ Na ngii tasipama variaa suaivaki hama niisi vau mminnaiyauvaara hama na ngii yaparairavai. Maketoniasa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano sikauiyauvaa ni muduu na iyauvaadiri hama niisi vau mminnaiyauvaa vareeravai. Itaama hama na ngii yaparaira variaaneema fai yapooma mmuaikaraama hama na ngii yapara rinaravai. Na ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yapara rinaravai.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna kua kutaivo ni aakiaivaki vaivaara na kua kutaavai ataa kua tiee ngii giaa ngii minaravee. Na itaama variee hama mminnaara ngii yaparairaina kati mmoori varaivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Na itaama niniyara mannaka kiau kuaivaa Akaiya mmataivau variaa gioonna kiaapuuya rikikio hama vaidi voovoono yopeema atau rinaravai.

¹¹ Mo na aaniira itaa kua kiaunnee? Hama na ngiiyara mmuduuya ruauvaaraina itaa kua kiaunnee? Hameetavee. Na ngiiyara mmuduuya ruauvaa Anutuugo vaa taivai.

¹² Vaidi vooya ngiariyara ta aposorooyavee tira vaidiia sa iya ngiariyara mannaka tida kiatee: Ta Pauruusainna mmooriivaa iikiaaneema iikiaunnavavee, kiatee. Sa iya itaa kua kiateeraivara fai na nini mmooriivaa na makee kati ngiiyara iikiauneema mmannammanna itavai iina nnaasu varinaravai.

¹³ Ii vaidi iya hama kua kutaa aposorooya variaavai. Unnakua aposorooya variaavai. Iya ngiari mmooriyauvaara unnakua kiaa kiada ngiari vookaraama mmooriyauvaa iida varida Yisunnayaadiri yaadata rummua kiada kiaanoo: Ta Yisuu Kirisiinna aposoro tuanaayavee, kiaavai.

¹⁴ Iya itaama iikiaivara hama na nnikaraakiaunoo. Mo Sataango ariinoo aikiooma aangeraa mmeekia teeraivaa hababainno mmooriivaa iivai.

¹⁵ Ivaara fai inna mmoori vareera vaidiia safuuma varira vaidiia roosi-ima mmooriyauvaa iida kiaara: Ta safuuma mmoori vareera vaidiyavee, kiaaraivo inna hama nnikaraakiateera kuavai. Iya taikeera suaivaki ngiari iikiaa mmooriyauvaa irisai maisaiyauvaa fai safuuma ngiari varaaravai.

Pauruuso aposoro vaidivoonora tuoo kaayau mmuaararoovaa vareera-vai

¹⁶ Na tauraa kiau kua voovai na kava tinaravee. Sa gioonna kiaapu voovoono niyara yaata utuoo kiaivee: Ivo yaata duuna vaidivaivee, kiaivee. Fai ngia itaa kua tida seeda mmooka hanigia ni miatee. Niyara yoketaakiatee. Fai ngia niyara yoketaikiai na kiisama niniyara mannaka tinaraiivo vainaravai.

¹⁷ Na itaa kua kiau kuaivaa hama Udaanga Yisuuvaano ni giaa ni mikiai kiaunoo. Yaata duunaano kua tirayaama na neneenoo kua kiaunoo.

¹⁸ Kaayau vaidiia ngiari mmoori mmatayaa diaa iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaaneeema na niniyara mannaka kiaunoo.

¹⁹ Ngia ngiingiiyara ta tinni yoketaayavee kiaa kiada koonnai kuaivaa ngii giaa ngii miaya kuaiyauvaara ngii yoketaikiai iya tasipama variaavai.

²⁰ Vooya ti mmoori varaateera ngii vitaaree kiasa kiada ngii mminnaiyau-vunudiri mmuara aataruuvaa iima rada ngii unnakua unnakua kiasa rada ngia iikiainaaree kiasa ngii iida teeda ngiiyara nniki rakaida ngii yaata rudaada varikiai teeda rikiadaata inna aikioovaikee kiasa kiada variaavai.

²¹ Ngia itaama iikiavaara kua voovai na niniyara mmataama kiese ki-aunoo: Ni mmama maisainoo. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta muaraagama varidara tida hama yopeema itaama ngiiyara iiravaivee, kiauunoo.

Iya hama aatuuraida vo aataru voovaara ngiariiyara mannaka tikiai mo neetama ivaara aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Na itaa kua kiauvo yaata duunaira vaidiaano tirayaama na kiauunoo.

²² Iya ngiariiyara ta Eporai kuaivaa kiauunnayavee kiauunee? Mo neeta Eporai kuaivaa kiau vaidivai. Iya ngiariiyara ta Isarairaa vaidiyavee kiauunee? Mo neeta Isarairaa vaidivai. Iya ngiariiyara ta Aaparahaamaa oyaivakidiri diitaunnayavee kiauunee? Mo neeta Aaparahaamaa oyaivakin-naa vaidivai.

²³ Iya Yisuu Kirisiinna mmoori varaa vaidiyannee? Mo na yaata du-una vaidiivaa roosiima ataa kua tinaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmoori-ivaa varauvoono iya yaatarauvai. Na yaagueeqama kiese mmooriivaa varaivo na iya mmoori varaivaa yaatareeravai. Vaidiyya na Yisuuinna mmoori varaivaara kiasa kiada oovi nnauvaki airineetu ni yapa kioodoo na varaivoono iya varuuyauvaa yaatareeravai. Vooyaano kaayauneetu ni ripu-uduu vooyaano kaayauneetu ni ruputuduu na putueenana rikieennaata variravai. Na itaama variaivo iya itaama varuuvaa yaatareeravai.

²⁴ Yaaku saineetu Yutayaa vaidiyya yeenaivaadiri ni ripiikiaivo vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yuku saivai saivakidiri taarama taaramaneetu (39) vairavai.

²⁵ Roomaa vaidiyya taaravoomaneetu buaagaivaadiri ni ripiiravai. Mmuaaneetu vaidiyya sikauyauvaadiri habati kiada ni riravai. Taaravoomaneetu siipaiyauvaki na variaaduu nnooriivo siipaiyauvaa rummua ruvuvarata kioodoo nnoori varaivau variravai. Vo suai ikiannaivaata heenaivaata vara kuainnama kiese na nnoori varaivau siipa sagaivau variaaduu sabisaabi ni varoo nuairavai.

²⁶ Makemakee na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaina variaa suaiyauvaki nnooriyauvo hainno ni ruputu fannifaannuuduu mmuara furai vaidiyya ni ruputida ni mminnaiyauvaa mmuara varaaree kiasa uduu ni seena Yutayaiya ni ruputuara uduu ngiari voopinnaiyaatama mmuaikaraama ni ruputuara iiravai. Na nnau yoosinna pinaa aakiayau-vaki nookiaaduu vaidiyya ni mmaara kuaivaa tida ni ruputuara uduu na mmanna mmata hama vaidiaatauyauvunu nookiaaduu maisa aataruuvo niisi nnuduu ni putuatauduu na maisama nuaina variravai. Na siipaivaki karee nnoori pinaivau viese variaaduu nnooriivo ni ruputuataama uduu gioonna kiauupuuya unnakua unnakua tida tunoo: Ti seenavaivee, kiasa kiada ni ruputuara iiravai.

²⁷ Na pinaa mmooriivaa nniki vata vatama kiese yaagueeqama kiese varee airineetu na mmoori varee variee heenaiyauvaki hama na vuru vairavai. Vo suai vo suai ni yeenna rauduu ni nnoori rauduu airineetu hama ni yeennaatauduu hama ni nnaunnaatauduu hama ni uyira rairaatauduu na kati variravai.

²⁸ Itaama vauduaata vo yoosinna vo yoosinna vaa ausa hanigiada Anu-tuuqara nuunakiaiyara na haitatuunaraivaara mmuakiaa suai na iyara yaata utuauko ni mmuaarainoo.

²⁹ Fai gioonna kiauupu voovoono Anutuuqaa aataruuvaa inna mmuaarano pinaama muaraagama varinai neeta innara boo tiee

inna mmuaararaivaa varaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varano ni ausaivo pinaama mmuaararaanaravai.

³⁰ Fai na niniyara mannaka tinaree tiee na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu yapa kiada niyara muaraa-gavaivee kiaivaara na niniyara mannaka tinaravai.

³¹ Udaanga Yisuunna Koonna Anutuugaara ta tupatupaa kiaunnano: Ivo yoketaaavee, kiaunnaivoono arinaima too rikiaivai. Na itaa kua kiauvo hama na unnakua kiaunoo.

³² Na Damasakuusa variaa suaivaki kieeta vaidiivaa Ariteenna nnoonna vaidiivoono ari rapira ngiaammuauya titooduu sikau vagiaamunna kee-giaiyauvaki ni mmaara suriravai.

³³ Surida varuduu ni seenaiya vagiaamunna tabaangaidaadiri sookuya utua pinaa voovaki ni rummaa kiada tapuka yenaivaa haru kiada utida mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruee na nene taivau viravai.

12

Pauruusoono ari avu tinniivo hanigiooduu toovaara tiravai

¹ Na yaata utuee rikiauko niniyara na mannaka tiraivo hama yoketaikio hama kaanaivo vaivai. Itaama vaikiainnaata na vootama kava niniyara mannaka kiaunoo. Ni variraivaara ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minaravee. Na ni avu tinniivo hanigiooduu na tee rikiaa kuaivaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva ivakidiri ni giaa ni muduu na tee rikiaa kuaivaatama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa na ausa hanigia kiee Yisuu Kirisiinna vaidivai variaaduu rikioo Anutuugo ni vitoo ngiau aapu aruoo tuanaivaki ni yapa kieeravai. Ii suai ivakidiri na yaaruauko nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama nuanuudo vaa taika kiaivai. Iqii suai ivaki na kooyaa ni mmammaivaata ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvai. Anutuugoono nnaasu taivai.

³ Na kava ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vaa na tauvai. Anutuugoono ni vitoo ngiau aapu yoosinnaivaa nnutuuvu Paratiisa ivaki ni yapa kieeravai. Na kava tinai rikiaatee. Na kutaa ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigiooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvaivee. Anutuugoono nnaasu taivaivee.

⁴ Na ngiau aapuuvaki viee ari vookarau kuaivaa hama yopeema kooyaa tinara kuaivaa na rikieeravai. Hama yopeema vaidiivo rikioo kiataira kuavai na rikieeravai.

⁵ Na itaama ngiau aapu viee taivaara fai na aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Fai hama na nene iikiauvaara niniyara mannaka tinaravai. Hama aaniivaara na niniyara mannaka tinaravai. Na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu kiaivaara nnaasu fai na niniyara mannaka tinaravai.

⁶ Kutaa na niniyara mannaka tinaree tiee na kua kutaivaa ngii giaa ngii minaraivaara hama na yaata duuna vaidivai variauvai. Gioonna kiaapuuya safuuma na iikiauvaateeda na kua kiauvaate rikiada na iikiauvaugiataama na kua kiauvaugiataama safuuma niyara yaata utuateeraivaara na hama niniyara mannaka tinaravai.

⁷ Na ari vookara ari vookaraiyauvaa tauvaara na niniyara nnoonnavavee kiataavai. Anutuugoono sa na itaa kua kiaiveeraivaara mmamma nniitareera maisauvo niyaa vauvaara ee-oo tiravai. Ii nniitareera maisa

ivaa Sataango ni mmammaivau yapa kiooduu vaududuu na hama niniyara mannaka tinaraivaara Anutuugaa avaivaura niisi vairavai. Vauvo mman-nammanna homo niisi vainoo.

⁸ Na taaravoomaneetu Udaanga Yisuu Kirisiinnaata kua tiee yaaku varee mmuaararoovaa niyaadiri rugaiveeraivaara na yaaku vareeravai.

⁹ Yaaku varaaduu ivo sai ni tunoo: Na i tasipama variee aiyara kati yoketaama yaata utuee varinai a aikiooma varinaravai. A muaraagama varianna suaivaki na yaagueeqama i tasipama varino ni yaagueeqaivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara na itaa kua kiaunoo. Ivo itaa kua tuuvaara mmuaararaiivo niisi vaikiyai na muaraagama variauvaara na niniyara man-naka tiee sirigakiaunoo. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivo niyaa rummuu apu kioo vainno ni tuqinnanai na ivaa rikiaanaraivaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoonora tiee na ni mmam-maivo muaraagaikiainnaata variaukai iya maisa kua ni kiaani na variauko ni mmuaararaiyai iya ni ruputida itaida variaavo ari vookara ari vookarai mmuaararaiyauvo niisi vaikiainnaata na inna aikioovaivee kiaa kiee yoke-taama variauvai. Na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variauu suaivaki na yaagueeqama variauvaara na itaa kua kiaunoo.

Koridii variayara Pauruuso pinaama yaata utuoo tiravai

¹¹ Ngieenoo niyara mannaka kiataavai vaikiainnaata na neneenoo niniyara mannaka kiauvo inna yaata duunaano tirayaama na kiauvasi. Ngieenoo hama niyara mannaka kiaivaara na itaa kua kiauvasi. Na kutaa kumina vaidivai variaukai rikiada ngia vo vaidi vooyara ngii yoketaikiyai ti aposorooyavee kiaiya na yaata utuaukai hama iya ni yaataraavai.

¹² Aposoroo tuanaiya iira mmooriyauvaa na ngii nuuna aakiaiyauvaki yaaagueeqama kiee iikiaaduduu rikiada ngia tooduu kooyaa vairavai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarau yoketauyauvaa iikiaaduu ngii avuuyauvunu diitooduu ngia tooduu kooyaa vairavai.

¹³ Ngia aaniira ngiari voopinna voopinnaaya Anutuugaara nuunama variraiyauvaara yaata utida kiaanoo: Ti yaataraavaivee, kiaannee? Mo na iya tasipama mmoori varaa suaivaki iya sikauyauvaa ni muduu na vareer-avai. Na ngii tasipama mmoori varaa suaivaki hama na ngii sikauyauvaa varaivaara ngia itaa kua kiaannee? Boo, na hama ngii yaparakiaivaara na koonnama iiravainnee? Sa ivaara yaata utiraida ngii ausaiyauvaa ni miatee.

¹⁴ Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvaau ngiisi kuanara teerataaraina variaunoo. Fai na ngiisi viee mminnaara ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yaparainaravai. Hama na ngii sikauyauvaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Ngia yoketaama vari-ateeraivaara na mmoori varauvai. Mo kutaa kuavai. Hama nnaakaraiya mmoori varada sikau mminnaiyauvaa varada ngiari kaano kooya mmi-aavai. Ngiari kaano kooyaano mmoori varada sikau yeenna mminnammin-naiyauvaa ngiari nnaakaraiya mmiaavai.

¹⁵ Ngia ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na niisi vai mmin-naa mmuakiaayauvai kati ngiiyara ni yoketaivaara kagaari kiee ni vari-raivaatama ngiiyara yapaanaraiivo inna ni yoketaunoo. Fai na itaama iina ngiiyara pinaama mmuduuya rinai ngia irisai kiisama niyara mmuduuya ruaraannee?

¹⁶ Inna aikioo itaama vaikiyai vaa ngia rikiaavai. Na ngiisi kuaa suaivaki hama na mminnaiyauvaara ngii yaparakiaivaara hama ngii mmuaarareer-avai. Mo vooyaano kiaanoo: Ivo ti unnakua kiaa kioo ti iinno taanaree kiaa kioo ta sikauyauvaa yapaateera tiravaivee, kiaavai.

¹⁷ Ai mo dataama na itaama iiravainnee? Na vaidi vooya ngiisi titaaduu vuuyaano ngii unnakua kiasa kiada itaama iiravainnee?

¹⁸ Mo na yamaa kua yamaa kua Titiinna kiasa titaaduu ngiisi viravai. Na inna seena vaidi ausa hanigoo voovaatama inna tasipama titaaduu viravai. Mo Titiiva ngiisidiri ngii unnakua kiasa kioo mminnaiyauvaa vareeravainnee? Hameetavee. Neeta ivootama mmuaa ausa mmuaa vuatinnivai varada mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

¹⁹ Ti seena ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaiyaso, ta yanaivau fafaara raanna kuaivaara ngia yaata utida tunoo: Ti avuuyauvunu ngiariiyaroo tida itaa kua kiasaivee, kiasa ngia yaata utuaannee? Ai hameetavee. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tiine tiineema nnaasu ta kuaivaa tida Anutuugaa avuuvau mmuakiasa mmoorivai ta iikiaunnaiyauvaa ta ngiiyaro tida iikiaunnavai. Ngia yoketaama varia rada vidada nnaagiai ngia yaagueeqama variaaraivaara ta iikiaunnavai.

²⁰ Ngia yoketaama variaaraivaara ni taatainai na ngiisi viee ngii teenai ngia koonnama ari vookaraama varivoora na pinaama yaata utuaauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii tasipama yoketaama varinaraivaara na ni ngii taatainai na ngiisi viee ngii tee ngii tino ngii maisaivoora na pinaama yaata utuaauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii teenai rikiada ngia ngiingii-ita ngiingiiita buaaru tida varida ngiingii yaatara ngiingii yaatara kiasaivaara ngii nnannateenai varida ngiingiiyara ngiingiiyara nnaasu yaata utuaaravai. Yaata utida varida ngiingii seenaiyaaadiri koonnama yaata utida unnakua tida varida iyara murumuru tida varida ngiingiiyara mannaka tida koonnakaannama varivoora na pinaama yaata utuaauko ni pirisainoo.

²¹ Fai na kava ngiisi vino Udaanga Anutuugo ni tinai ngii avuuyauvunu ni mmamma maisaivoora na pinaama yaata utuaauko ni pirisainoo. Ngi-iikidiri vooyaano nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya homo maisama yaata utida sabi nuaida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida varida ngiari yaata uti-raiyauvunugiataama nnaasu varida hama ii aataru iyaavaara yaata utida mmooka hanigia mmida variayara na yaata utuaunoo. Na ngiisi viee iya teeno ni ausaivo kaayauma ni mmuaarareevoora na pinaama yaata utuaauko ni pirisainoo.

13

Pauruuso nnaagiai kua tioo yaagueeqama variateera tiravai

¹ Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvau ngiisi kuanara iikiaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiido vaa ivo tomeda iivaa taidaatama vatee kiee inna yaparakianee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

² Ngia nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyaataama ngia mmuakiasa voonaatama na taaraneetu ngiisi kuaa suaivaki ngii glaa ngii miaa kuaivaa aanna na ngieeradiri variee kava ngii glaa ngii miee ataa kua tinai rikiaatee. Fai na kava ngiisi viee ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara ngii tinai rikiada ngiikidiri tomeda iikiaiya fai kutaa irisai maisaiyauvaa varaaravaivee.

³ Fai na itaama iino rikioo Yisuu Kirisiiva ni glaa ni mikiai na kua kiauvo kooyaa vainaravai. Yisuu Kirisiiva ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara safuuma irisaiyauvaa ngii minaree tuoo hama muaraagama iinno ngii mivai. Ngii nuuna aakiaiayauvaki yaagueeqama iinno varivai.

⁴ Kutaa nnaaru ivo vaidivai varioo muaraagama uudu rikiada iya yatari sagaivau inna haara kieeravai. Aanna makee Anutuugaa yaagueeqaivaura

hara kioo varinoo. Teeta ivo tiiki vari vaidiyara tida mmuaikaraama muaraagama variaunnaanoo. Aanna ta inna tasipama Anutuugaa yaagueeqaivaura hara kiada varida ngiiyara mmooriivaa iikiaaravai.

⁵ Ngia ngiingii aakiaiyauvaki tuqinnama taatee. Ngia Anutuugaa kutaavaivee kiaa aataruuvada ngia hara kiada variaannee? Tuqinnama ngiingiiyara yaata utida rikiaatee. Mo vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki varinoo. Mo vara ngia ngii aakiaiyauvaki taavo hama variinne? Vara ngia kati unnakua kiaa kiada kutaavaivee kiaannee?

⁶ Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaki itaama teekio too Yisuu Kirisiiva kutaa varinai ta inna mmooriivaa kutaa varaunnaivaa kaanaivo kooyaa vainai ngia ivaa taaraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

⁷ Sa ngia koonnama variateeraivaara ta Anutuugaata kua tida yaaku varaunnaanoo. Ti mmooriivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara hama ta itaama yaaku varaunnaanoo. Ngiiikidiri vooyaano kiaanoo: Iya mmooriivo fanniinaravee, kiaaninaata ngia safuuma variateeraivaara ta Anutuugaata kua tida yaaku varaunnaanoo.

⁸ Hama yopeema ta vo aataru vo aataruuvadiri iida kua kutaa aataruuvaa uuda rammuaaravai. Ta kua kutaa aataruuvaa nnaasu iida variaaravai.

⁹ Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaivaara ti yoke-tainoo. Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada arinaima teeda koovayama kiada variateeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

¹⁰ Ivaara na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Ngia koonnama variaivaara na ngiisi viee Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura ngii tino ngii ausa mmuaarareevoora na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura kiau kuaivaa na kiauval. Na hama ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaateera kuavai kiauval. Ngia inna aataruuvaa iidada koovayaida variateera kuavai na kiauval.

¹¹ Ni seenayaso, ni kua nnaagiaivaa na tinai rikiaatee. Yoketaama variatee. Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada arinaima koovayaida variateeraivaara yaagueeqama mmoori variatee. Na ngii giaa ngii miao kuaiyauvaa arinaima rikiaatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaa ausa mmuaa tinivai varada ausa nuufa tasipama variatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo mmuduuya rira ausa nuufa nakaaraivoono ngii tasipama varinaravai.

¹² Ngia ngiingii seenaiya yaaku rumisida iyara yoketaakiatee.

¹³ Anutuugaa gioonna kiaapu aavakinnaa mmuakiaaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivootama Anutuugaa mmuduuya riraivootama Mmannasa Yoke-taivo ngii aakiaiyauvaki varikiai vaa ngia ivaara arinaima rikiaivootama mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai

Vaidiyya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieeda ngiari voopin-naiya kiaa mmida iya maavee tikiai nnida kuaivaa arinaima rikiada yoke-taama variateeraivaara kiaa kookieeravai. Ii gioonna kiaapu iya inna hama Yutayaayavee. Iya ngiari voopinnaayavee. Iya ataama yaata utida tunoo: Mo fai vaidiivo Musiiva mmaanna tuu aataruuvaa iinnonno ivaudiri tupatu-paa yoketaama variraivaa varaanaravaivee, tuuvaara Pauruuso tunoo: Inna hama kutaa kuavai ngia yaata utuaano. Vaidi voovoono kati yoketaama variraivaa varaanaraivaara Yisuunnara kutaavaivee tiivaara fai ivo tupatu-paa variraivaa varaanaravaivee. Ii aataru ivaa iikiayi fai safuuma Anutu-uqaa tasipama yoketaama variaaravaivee.

Pauruuso itaa kua tuuvaara Garatiaa varuu ausa hanigioo vooyaano oooqo tida tunoo: Aikiooma Musiiva mmaanna tuuvaudiriaatama iida Anutu-uqaa tasipama safuuma variravaivee, tiravai. Iya itaa kua unnakua tuuvaara vooyaano kumimakama yaata utida koonnama variravai. Iya kua kutaivaa rikiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Garatiaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Hama vaidi vooyaano kuaivaa ni giaa ni muduu na varee nuairavai. Yisuu Kirisiivaatama ti Napoova Anutu-uqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovootama kuaivaa ni giaa ni muduu na mmooriivaa vareeravai.

² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada ni tasipama variayaatama ngiiyara yaata utida kiaani tee na aa yanaa aavaa ngia vaa ausa hanigia kiada Garatiaa mmataivau variaya ngiini fafaarakiaunoo.

³ Ti Napoova Anutu-uqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

⁴ Ti Napoova Anutu-uqo yaata utuuvaugiataama Yisuu Kirisiiva ti mmin-namminnaa maisaiyauvaara ee-oo tioo putiravai. Aa suai aavaki gioonna kiaapuuya maisama variaivakidiri Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaa-naraivaara putiravai.

⁵ Anutu-uqaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuunna mmayaaya yoketaa mmuaa tuanaavai vainoo

⁶ Yisuu Kirisiiva kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaara Anutu-uqo ngii maavee tiravai. Ngia makee tikiai ari vo mmayaaya yoketaa voovai riki-aaraivaara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa pikiada kuaavai. Na iivaara pinaama nnikiaraakiaunoo.

⁷ Hama ari vo mmayaaya yoketaa voovai vainoo. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo hakuatarama ari voovau-giataama vakiaiveeraivaara ari vookarai kua yoketaivaa ngii giaa ngii mmi-aavo ngii ausaiyauvo mmuaararavai.

⁸ Ta tauraa ngii giaa ngii miaanna mmayaaya yoketaivaa fai tiikidiri voovoononnee vara ngiau aapuuvakidiri tii aangeraa voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuavai ngii giaa ngii mino too Anutu-uqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.

⁹ Vaa ta ivaara tauraa ngii giaa ngii miravai. Aanna na kava ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa rikiada varaa mmayaaya yoketaivaa fai gionna kiaapu voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuaivaa ngii giaa ngii mino too fai Anutuuqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuunaravai.

¹⁰ Mo na itaa kua kiauvaara yaata utuatee. Vaidiia niyara yoketaavee kiaaraivaara na itaa kua kiaunnee? Vara Anutuuqoono niyara kua yoke-taivaa tinaraivaara na itaa kua kiaunnee? Mo Anutuuqo niyara kua yoketaivaa tinaraivaara na itaa kua kiaunoo. Vaidiia niyara mannaka ki-teeraivaara na itaa kua kiaunnee? Vaidiia niyara mannaka ki-teeraivaara na mmoori varautiri. Na hama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variautirivee.

Pauruusaa Anutuuqo aposoroo vaidivai mmataama kieeravai

¹¹ Ni seenayaso, nnikiai na aqaa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua mmayaaya yoketaivaa na ngii giaa ngii miaivo hama vaidiiaano tira kuavai.

¹² Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni muduu na rikieeravai. Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni minaraivaara ni vita vitairavai. Hameetavee. Yisuu Kirisiiva ariinoo kooyaa ni giaa ni mioo ni vitairavai.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Gionna kiaapu Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa neeta iiravai. Na iina variee gionna kiaapu Anutuuqaara vaa ausa hanigiooyara hama na boo tiraina na iya ruputu raubiriinai iya Anutuuqaara uu aataruuvo taikaiveeraivaara na maisa mmooriivaa iya iiravai.

¹⁴ Ti taato nnaakukiaiya tupatupaa uu aataruuvaa na yaagueeqama kiee iikiaivaara ni mmuaa vayanaiya na yaatara kiee Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa yaagueeqama iiravai.

¹⁵ Ni noonna ausaivakidiri hama na kooyaa variaa suaivaki Anutuuqo ni mmataama kieeravai. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuoo na inna mmooriivaa iinaraivaara ni maavee tiravai.

¹⁶ Na ngiari vooipinnaiya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kua mmi-aiveeraivaara Anutuuqo ari Mmaapuuvaa kooyaa ni vitairavai. Iva kooyaa ni vitau suaivaki hama na vaidiiasa viee iyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai.

¹⁷ Hama na Yerusareema viee ni tauraa varuu aposorooyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. Hameetavee. Na safuuma viee mmanna mmataivaa nnutuuvo Arapiia ivaki hara kiee kiisa suai variee kava vara ranee Damasakuusa nniravai.

¹⁸ Na ivaki hara kiee variaaduu nuanu taaravooma taika kioodoo na Yerusareema viee Petorooso ivaki varuuvaaasidiri kuaivaa rikiaanara ivaki variaaduu yaakuuvaitana yuku sai suaivai taikieeravai.

¹⁹ Hama na sai aposorooya teeravai. Na ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataivaa Yakoopaa nnaasu teeravai.

²⁰ Aa na fafaara rau kua aavo kutaa kuavai vainoo. Hama na unnakuavai kiaunoo. Anutuuqaa avuuvaudiri na kua kutaavai kiaunoo.

²¹ Nnaagiai na mmataivaitana nnutuuvaitana Suriaa Kirikiaa mmataivaitanaki viravai.

²² Na itaama variaa ree nookiaa suaivaki Yutayaa gionna kiaapu vaa ausa hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuya kati na nookiaa kuaivaa rikiada hama ni teeravai.

²³ Gionna kiaapu vooyaano iya tunoo: Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvo eeyara taikaiveera ii vaidi ivo tauraa ti ruputuoo maisa mmooriivaa tiyara iiravai. Mo aanna makee ta taunnano ii vaidi ivoonoonno

Yisunna kua mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa roo nuainoo, tuduu ivaa nnaasu rikiada

²⁴ niijara Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai.

2

Pauruuso ngiari vo aposorooyaata kua tiravai

¹ Nnaagiai nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama taika kiooduu na kava Yerusareema kuaaduu Panapaaso ni tasipama viravai. Ta vida vaidi Titiinnaata vitada viravai.

² Anutuugoono ni tuduu na viravai. Na viee viee oro ivaki hara kiee variee ivaki varuu kieetaiya vitee iya tasipama oro vo kammu voovau variee Yisunna mmayaaya yoketaivaa na ngiari vooppinnaiya kiaa mmiaa ree nookiaa kuaivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Ni mmoori tauraa na iikiaiyouvoota nnaagiai iinaraiyouvootama kuminayaa vaivoora na kooyaa iya kiaa mmiravai.

³ Titiiva ni tasipama varuu vaidiivo Ereengaa vaidivai varuduaata hama vaidi vooyaano inna mmammaivaa hatokaateeraivaara ti tarikua tiravai.

⁴ Vaidi vooyaano unnakua kiaa tunoo: Ta ngii seenayavee, kiaa kiada ti tasipama varuuya inna mmammaivaa hatokaaree kiaa iidada hama hatokeeravai. Ii vaidi iyaano ta Yisuu Kirisiinna aataruuvau varida iikiannaivaa taaree kiaa unnakua unnakua kiaa rada ta iikiaanna aataruuvaa teeda ngiari kieetaiya kiaa mmiaaraivaara teeravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ti ravaatau utuduu ta Yisunna aataruuvau kati tete yaata utuaannaivau viravai. Iya mmaanna tuu aataruuvadiri ti ravaatau utuaaraivaara iya itaama iiravai.

⁵ Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo yaagueeqama kutaavai vainai rikiada ngia yoketaama variateeraivaara ta hama iya kuaivaa rikiada muaraagaida iiravai.

⁶ Mo ngiari kieeta vaidiia mmataama kiooya dataama variaannee? Iya aruoma variaannee? Vara adida variaannee? Hama na ivaara yaata utu-aunoo. Anutuugo iyaata niitama taikiai ta mmuaakaraama variaunnaanoo. Ii vaidi kieeta iya hama karaasa kua voovai ni gaa ni miravai.

⁷ Hameetavee. Vaa iya taavai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono Petoroosaa mmiravai. Inna roosiima na ngiari vooppinnaiya kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono ni miravai.

⁸ Anutuugoono Petorooso aikiooma Yutayaa gioonna kiaapuuyaki aposoroo mmooriivaa iikiaeveera kiaa kioo ari yaagueeqaivaa inna mmioo inna tasipooduu iiravai. Ivaa roosiima Anutuugoono tuduu na ngiari vooppinnaiyaki aposoroo mmooriivaa varaaduu ivo ari yaagueeqaivaa ni mioo ni tasipooduu na iiravai.

⁹ Yakoopo Petorooso Yuvuaanainna iya kieeta nnutuuvaa varoodoono Anutuugo ii mmoori yoketaa ari vookarau ivaa ni muuvaa iya arinaima rikieeravai. Rikiada niita Panapaasaatama ti yaaku rumisiravai. Ivaara iyaata teetama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya Yutayaiyaki mmooriivaa varooduu ta ngiari vooppinnaiyaki mmooriivaa vareeravai.

¹⁰ Iya mmuaa mmooriivaara nnaasu ti kiaa ti mmiravai. Ta mmanna haipuuyara yaata utida tuqinnaateeraivaara ti kiaa ti mmiravai. Vaa na ivaara yaata utuee na makemakee yaagueeqama mmoori vareeravai.

Pauruusoono Petoroosaa tiravai

¹¹ Na oto Adiookiaa variaaduu Petoorooso nnuduu ivo koonnama uuvaara na gioonna kiaapuuya avuuyauvunu safuuma ari tinniivau ivaara inna tiravai.

¹² Ngari voopinnaa vaa ausa hanigiooyasi Petoorooso makemakee iya tasipama yeenna nneeravai. Yapooma nnaagiai Yakoopoono vaidi vooya titaa kiooduu nnuuya innasi nnuduu rikioo Petoorooso ngari vooppinnaiya pikioo hama kava iya tasipama yeenna nneeravai. Vaidi vooyaano ngari vooppinnaiya ngari mmammaiyauvaa hatokaateera tuuvaara ivo aatuunno hama iya tasipama yeenna nneeravai.

¹³ Petoorooso itaama aatuunno hanigioo varuneema ari seena Yutayaa vaidiiaata Panapaasootama iva varuneema itaama variravai.

¹⁴ Yisuunna mmayaaya yoketaivo kua kutaavai vauvaa iya hama ivaa safuuma uuvaara na tee iya avuuyauvunu na Petooroosaa kiaanoo: A Yutayaa vaidi tuanaakua varieennaatainna ngari vooppinnaiya roosiima hara kiee variannanoo. Hama Yutayaiya roosiima a hara kiee variannanoo. Itaama vaiki ai mo dataama kiee a ngari vooppinnaiya kiannanoo: Yutayaiya roosiima hara kiada variatee, kiannannee? tiravai.

Yutayaiyaata ngari vooppinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaavai

¹⁵ Ta Yutayaiya ti kaano kooya Yutayaa gioonna kiaapuyaano ti mmateera-vai. Ta hama ngari vooppinnaiya mminnamminnaa maisa vareeraiyakidiri diitaunnayavee.

¹⁶ Itaama vaiki ai vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapu voovoona Anutuuga avuuvau safuuma varinaree tioo ivoona Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kioo safuuma varinaravai. Ivo hama mmaanna tuu aataru-yauvaa iivaara safuuma Anutuuga avuuvau varinaravai. Ta Yutayaiya teetama Anutuuga avuuvau safuuma variaaraivaara Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Hama ta mmaanna tuu aataruuvaa iikiaannaivaara Anutuuga avuuvau ta safuuma variaunnava. Hama yopeema gioonna kiaapu voovoona mmaanna tuu aataruuvaa iinno Anutuuga avuuvau safuuma varinaravai.

¹⁷ Itaama vaiki ai ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada Anutuuga avuuvau safuuma ta variataama kiadaata ta ngari vooppinnaiya roosi-ima mminnamminnaa maisaiyauvaa varada mmaanna tuu aataruuvaa hatokaunnaivo kooyaa vaivaudiri ta kiaara: Yisuu Kirisiivaano ti tikiai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavavee, kiarannee? Ai hama fai ta itaa kua kiaravavee.

¹⁸ Mmaanna tuu kuaivaa vaa na pikiaivaa fai na keenaa iinaree kua iina teeno hama yopeenai teeda fai ngia na mminnamminnaa maisaivaa vaaranaraivaa kooyaa taaravai.

¹⁹ Hama na aikiooma mmaanna tuu kuaivaa iirama kiee na vaidi putiraiya roosiima putuuvai variaunoo. Na Anutuugaara nnaasu yaata utu kiee vaina variraivaa varee variaunoo. Na itaama varinaraivaara na vaidi putiraiya roosiima putuuvai variaunoo.

²⁰ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuneema neeta mmuaikaraama maisa aataruuvaa putuauko hama kava ni utivaivee. Aanna makee na variauvo hama nene variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na variaunoo. Na mmaata aavau variauvai suai vaki na Anutuuga Mmaapuuvaa kutaavaivee kivaavara na hara kiee variaunoo. Ivoona niyara mmuduuya ruoo putiravai.

²¹ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaara hama na kiaunoo: Kuminavavee, kiaunoo. Ta mmaanna tuu aataruuvau hara kiada varida

kiaunnonoo: Ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnonoo, kiaa kiada variaunnatiri. Yisuu Kirisiiva putuuvo kuminayaa vaitirivee.

3

Mmaanna tuu aataruuvaa pikiada Yisuunnara kutaavaivee kiatee

¹ Ngia Garatiaa variayi kumimakayavee. Vaidi vooyaano ngii unnakua kiaan rikiada ngia iya mmemmaana kuaavaivee. Mo ngia ivaara dataa-maida yaata utuaannee? Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa vaa ta kooyaa ngii giaa ngii miaannadu ngia yatari sagaivaa arinaima kooyaa teeda rikieeravaara roosiima ngia arinaima rikieeravai.

² Na vo kuvaaraata ngii yaparinaravee. Mo vara ngia mmaanna tuu aataruuvau iida Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kiaa kiada vareeravavee.

³ Mo dataama vaikiada ngia ivaara kumimakaida variaannee? Ngia tauraa Anutuugaa Mmannasaivaa vara kiada ivaara yaata utu kiada vaida iikiaa aataruuvaa pikiada ngiengie yaata utuaivaugiataama iikiaanoo.

⁴ Ngia Mmannasa yoketaivaa vara kiada safu aataruuvau varuuvaa vaa ngia taunnuuda kianne? Ngia itaama varuu aataruuvo hama kumina mminnaavai.

⁵ Anutuugoona Mmannasa Yoketaivaa ngii mi kioo ngii nuuna aakiaiyau-vaki mmoori ari vookara ari vookariyauvaa iira suavaki ngia mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaivaa ivo itaama iinnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaivaa ivo iinnee? Mo ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kiaivaa ivo iivaivee.

⁶ Ngia Aaparahaamaara yaata utuatee. Ivo varuuvaa Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivoona Anutuugaara kutaavaivee tiravai. Ivo yaagueegama kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁷ Itaama vaivaara arinaima rikiaatee. Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuneema gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuugo tinoo: Aaparahaamaa uru nnaakara tuanaayavee, tiivai.

⁸ Ngiani voopinnaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuugo tinara: Inna safuuma varira gioonna kiaapuyavee, tinara kuaivaa vaa Anutuugo tauraa kiaa kioodoo vauvaa vaidiia iva fafaarairavai. Ivaarainno mmayaaya yoketaivaa Anutuugo mmuaanaa Aaparahaamaa kiaa mmioo tunoo: A Anutuugaara kutaavaivee kiannaivaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayi fai yoketaama variaavaivee, tiravai.

⁹ Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara yoketairavai. Innanikaraama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kiaiyara ivo iyara yoketinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivauidiri ngiari yoketaama variaarivaara iida ngiari irisai maisaiyauvo pinaayauvai vaikiainnaata iya variaavai. Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Mmaanna tuu kua yanaivaki vai kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapu voovoo hama make-makee iyauvaa rikioo iino Anutuugo irisai maisaiva pinaavai inna mminaraivo vaikioonnaata iivaivee, tiivai.

¹¹ Kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo inna avuuvau safuuma variivoono fai tupatupaa variraivaa varoo hara kioo varinaravaivee, tiivaara vaa ta rikiaunnai. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvau variivoono hama Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹² Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa iinno fai ii aataru ivau nnaasu varinaravaivee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo mmaanna tuu aataruuvaa iivoono hama Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo iivai.

¹³ Rikiaatee Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisai maisaiva pinaavai vareeravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu aataruuvaa uuya irisai maisaiyauvo pinaayauvai vauduaata uu aataruuvakidiri Yisuu Kirisiiva ari kiauvaadiri ti yookaama kieeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaidi vooya vaidi voovai utu raririima rada yatariyaa inna nnuunaivaa mmaana heerayaama rau rasotaama kiaavo too putiivoono fai Anutuugaasidiri irisai maisaivaa pinaavai ari varaanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Aaparahaamo Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuvaara ivo inara yoketairavai. Ngari voopinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaaraivaara ivo iyaraatama yoketairavai. Ivo iyaraatama yoketaakivaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai. Nnaaru Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmminaraivaara kua kiaa teerama kieeravai. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada Mmannasaivaa varaaraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai.

Kua kiaa teerama kioo kuaivo mmaanna tuu kuaivaa yaataravai

¹⁵ Ni seenayaso, na mmatayaa diaa aataru voovaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minaravee. Fai vaidi taaravaitanaano kua tida kuaivaa oyaivaa kiaa yeena rau kiada ngiari nnutuuvaitanaatama yaagueeqai kuavai fafaara raa yapa kiaivaa fai hama vaidi voovoono yopeema ivaa hatokoo vo kuavai ivaa tasipama raanaravai.

¹⁶ Aikioovai. Anutuugo ari kua kiaa teerama kiooyauvaa Aaparahaamaata inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravai. Hama ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravaivee, tiravai. Itaa kua tuu kuaivo hama kaayau sidinnaidiyyara tiravai. Ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravaivee, tuuvo mmuaa sidinnaidivaara tiravai. Ii vaidi ivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁷ Na kiau kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaatee. Anutuugo kua kiaa teerama kioo yeena rau kioo kuaivaa Aaparahaamaa kiaa mmioo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo kaayau nuanu (430) nnaagiai nnuuvoono hama yopeema Anutuugo kua kiaa yeena rau kiooduu tauraa vauvaa hatokavai. Ivo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tuuvaa hama yopeema rugavai.

¹⁸ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaree kiaa kiada variaatiri. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kiaa mmuuvaa hatokaatrivee. Hama itaama vainoo. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kiaa mmuuvaa kua kiaa yeena rau kioovaa kaanaivaa inna mmiravai.

¹⁹ Itaama vauduu aaniira Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravainnee? Mminnamminnaa maisa vareera aataruuyauvo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vainnonno nnaagiai ivo taikeera-

vai. Yisuuva Aparahaamaa sidinnaidiivo tuu suaivaki taikeeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa innara Aparahaamaa kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa aangeraiyaano vaidi tammaivaki duuvaa Musiinna kiaa mmuduu ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²⁰ Fai vaidi mmuaavoono vaidi voovaata kua tinaree kiaa safuuma innaata kua tinaravai. Fai hama vaidi voovoono tammaivaki dinaravai. Anutuugo Aparahaamaa kua tuu suaivaki ari mmuaavoono innaata kua tiravai.

Mmaanna tuu kuaivo ataama vaivai

²¹ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa hatokaivainnee? Hama hatokaivaivee. Anutuugo mmaanna tuu kua voovai gioonna kiaapuuya mmuuvaidiri iya tupatupaa variravaa varaatiri. Iya mmaanna tuu aataruuvaa iida ivaidiri Anutuugaa avuuvau safuuma variaatirivee. Hama itaama vainoo.

²² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variaya mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utiivaara gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati ivaa iya mmiivai.

²³ Hama ta Yisuunnara kutaavaivee kiaanna suaivaki Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo oovi nnauvaa roosiima ti puaisa utiravai. Ti utuoonnonno Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvo kooyaa vau suaivaki taikeeravai.

²⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoono ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai.

²⁵ Anna Yisuunnara kutaavaivee tira suaivo vaa kooyaa nniivaara ti haitatuuraivoono hama kava ti haitatuunno ti utivai.

²⁶ Ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya ivo ngiiki variivaara ngia Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano.

²⁷ Ngia ausa hanigiaavo Yisuuva ngiiki varikiai ngia nnoori variaya ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa yapaaneema vaa ngia Yisuu Kirisiinna varaavai.

²⁸ Yisuu Kirisiiva ngiiki variya ngia mmuaakaraiya variaano. Anutuugo ngii taikiai hama ngia ari vookaraiya variaano. Hama Yutayaiyaata Ereengaiyaatama variaano. Mmuaakaraiya variaano. Sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaatama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama hama itaa kiaaya variaano. Mmuaakaraiya variaano. Hama vaidiyya variaani gioonnaiya variaano. Mmuaakaraiya variaano. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia mmuaakaraiya nnaasu variaano.

²⁹ Fai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya varida ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. Ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya varida Anutuugo kua kiaa teerama kioo inna kiaa mmuuvaa ngieetama varaaravai.

4

¹ Ii kua ivaara na ataa kua kiaunoo. Mmaapuuvo ari koonna mminnamminnaa mmuakiaayauvai varaanarivoono kiisavai varii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavaa roosiima varivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa nakaarivo varikiainnaata iya innara kiaano: Mmoori vareera ngiaammuaavaivee, kiaavai.

² Ivo kiisavai varii suaivaki vaidi vooyaano innaatama inna mminnamminnaa mmuakiaayauvaaraatama haitatuuma rada kuaavovo ari koova mmataama kiai suaivaki ariinoo haitatuuvai.

³ Ta itaama mmuaikaraama variaunnanoo. Ta hama ausa hanigieerama kiada nnaakaraiya roosiima variaanna suaivaki varida sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama ta variaannaduu mmatayaa diaa mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvoono ti haitatuuravai.

⁴ Ii aataru ivo itaama vauduu Anutuugo ariinoo yaata utuoo mmataama kioo suaivaki ari Mmaapuuvaa titooduu tiiravai. Mmatayaa diaa gioonna Yutayaivoono inna mmata kiooduu Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa Yutayaia mmuuvaa ivoota iiravai.

⁵ Mmaanna tuu aataruuvo gioonna kiaapuuya utuuvakidiri ivo ari ki-
auvaadiri yookaama kinai iya kati mmamma dummukiara kuaaraivaara ivo tiiravai. Ta viina nnaakaraiya vaidiia viriraiya roosiima Anutuugaa raunna mmaapuya variateeraivaara ivo tiiravai.

⁶ Ngia inna raunna mmaapuya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio ti aakiaiyauvaki tiao ti tikiai ta kai tida kiaunnanoo: Napoo-o, kiaunnavai.

⁷ Ivaaraida hama ngia mmuaavai mmuaavai sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama variaannoo. Ngia inna raunna mmaapuya vari-
aivaara Anutuugo ari raunna mmaapuuyani teerama kiaiayuvaa fai ngii minaravai.

Pauruuso Garatiaa varuu gioonna kiaapuuyara pinaama yaata utiravai

⁸ Ngia nnaaru Anutuugaara vueennama kiada varuu suaivaki ngia mmata aavau diaa kumina mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyuvaa iida varuduu iyauvo ngii haitatuuda ngii ravaatau utuduu ngia iya mmoori vareeravai.

⁹ Aanna makee vaa ngia arinaima Anutuugaa teeda rikiaanoo. Na ngii giaa ngii miataa kuaivo vaiki ai na fanniima vo kuavai kiaunoo. Anutuugo vaa ngii too rikiaivai. Itaama vaiki ai mo aaniira ngia kava hanigiada ngiingii ausaiyuvaa kumina mminnaa saaka sifaa moomee hama yaagueeqaataiya mmiaannee? Mo aaniira iyauvo kava ngii haitatuukiai ngia iya mmooriivaa varaaraivaara ngii ee-oo kiatainne?

¹⁰ Ngia suai vooyauvaaraata kuraaga vooyauvaaraatama buusa nneera suai vooyauvaaraata nuanu vooyauvaaraatama pinaa suaiyauvaivee kiaa kiada kati variaavai.

¹¹ Ngia itaama iikiaivaara na pinaama ngiiiyara yaata utuaunoo. Na ngiiiyara mmoori varauvo kuminayaa vaivoora na pinaama ngiiiyara yaata utuaunoo.

¹² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Na aanna makee variauneema ni roosiima variatee. Tauraa mmaanna tuu aataruuvo ni ravaatau utuuvaa vaa na pikiee aanna makee ngii roosiima variaunoo. Hama ngia vo mmoori vo mmoori maisaivaa niyara iiravai.

¹³ Vaa ngia teeda rikiaavai. Na vo yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikiaaduu ni niitarooduu ngii tasipama variaivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa toosa hara ngii giaa ngii miaaduu ngia rikieeravai.

¹⁴ Ni niitaroo vo niiki vauduu ni mmammaivo maisauduaata hama ngia niyara nniki rakaida ni oogo tiraida ngia ni tuginneeravai. Aangeraa voovoono ngiisi nninai ngia ivaara tuginnaara iikiaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai. Fai Yisuu Kirisiiva ngiisi nninai ngia innara tuginnaara iikiaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai.

15 Ii suai ivaki ngii ausa vuatinniiyauvo niiyara pinaama yoketauduu ngia sirigaida variravai. Aanna makee ngii tinniiyauvo dataama vaikiada ngia ari vookarai aataruuyauvaara yaata utuaannee? Vaa na tauvai. Ngia niiyara yoketauvaara ngiingii avuuyauvaa ranigaama kiada ni miatauduu hama yopeema ranigaama kiada ni miravai.

16 Itaama vaiki ai na kua kutaivaa ngii giaa ngii miee variauvaa ngia niiyara ti nnammutuaavaivee kiaannee?

17 Vo aataru vo aataruuvaa ngii miraiya unnakua unnakua kiasa rada memeyayaa vakia rada maisa aataruuvaa ngii iikiaara iikiaano. Iya ngiari mmuduuya riraivaa ngiiki yapa kikio ngii mmuduuya riraivo mmuaavau vainai niisidiri fai ngii utu rada ngiariisi yapaaravai.

18 Mo ngia yoketaa aataruuvau kuateeraivaara vaidiia yamayamaa kua kiaivo inna yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suai itaama iivo inna yoketaivai vaivai. Hama na ngii tasipama variaa suaiyauvaki nnaasu yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suaiyauvaki yoketaiyauvai nnaasu vaivai.

19 Ni seena na ngiyyara mmuduuya ruuuyasu, rikiaatee. Gioonnaivo nnaakara mmataanaara iinno varioo nniitareeraivaa varoonnonno nnaagiai mmataivai. Ivaa roosiima na tauraa iikiauneema na kava ngiyyara yaata utuauko ni niitaraikiokio Yisuu Kirisiiva ngiiki suvui kino ni niitaraivo pikiaanaravai.

20 Ngia iikiaa aataruuvaa hama ni yoketaino. Na itaama ngiyyara yaata utuauvaa pikiee yoketaa yaataivaa ngiyyara utuee yoketaa kuaivaa tinaraivaara aanna na ngii tasipama ni variataikiainnaata aavau hara kiee variee pinaama ngiyyara yaata utuauvo.

Hekaaya Saraaya varida iira kuavai

21 Aa kua aavaara ni giaa ni miatee. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmemmaana ngii variataiya vaa ngia mmuakiaa kuaiyauvaa Musiiva fafaara rooyauvaa arinaima rikiaannee?

22 Musiiva fafaara roo kuaivo Aaparahaamaara tii kuavai. Aaparahaamo mmaapu taaravaitana mmata kioo mmoori vareera gioonnaivauidiri voovai mmata kioo ariiyaadiaivauidiri voovai mmata kieeravai. Ii mmoori vareera gioonna ivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnava. Ariiyaadiaa gioonnaivo kati ari yaata utuuvau nuaira gioonnava.

23 Mmoori vareera gioonnaivo mmuakiaa mmatayaa gioonnaiya mma-teerayaama kati mmaapuuvaa mmateeravai. Ariiyaadiaivo Anutuugo kua kiasa teerama kioovaudiri mmaapuuvaa mmateeravai.

24 Ii kua ivo mmataira kuavai. Anutuugo kua yeena rau kioo aataru-uvaitana ii gioonna ivaitanauidiri kooyaa vairavai. Voovai mmoori va-reera gioonnaivaa nnutuuvu Hekaava uu aataruuvaudiri kooyaa vairavai. Hekaana sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnava variravai. Inna nnaakaraiyaatama mmuaikaraama yookaira nnaakaraya variravai. Ii kua yeena rau kioo aataru ivo taapiivaa nnutuuvu Sinai ivaudiri nniivai. Ii aataru ivaa mmemmaana variraiya Hekaana uru nnaakaraiya roosiima sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraya variaavai.

25 Sinai taapiivo Arapiaa mmataivau vaivauidiri nnii aataruuvu inna Yerusareema makee ivaki variaa gioonna kiaapuuyaata ngiari uru nnaakaraiyaatama sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variaavai.

26 Aaparahaamo ariiyaadiaa gioonnaivo uu aataruuvaudiri Anutuugo kua yeena rau kioo aataru voovai kooyaa vairavai. Ivo kati ari yaata utuuvugiataama nuainno varuuvaa roosiima ngiau aapu vai Yerusareema

ivaki variaaraiya ngiari yaata utuaiyauvunugiataama nuaida variaavai. Ngiau aapu vai Yerusareemaivo inna ti noova roosiima vaivai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Saraaya Hekaayara tinoo:

Gioonna hama nnaakara mmateerama kие

kati variannaikua sirigakianee.

Hama nnaakara mmatee

hama nniitaraivaa tainnaikuaano

sirigainna raikianee.

Gioonnaivaa ari vaatiivo inna pikioovoono

gioonnaivo ari vaatiivo hama inna pikiaivaa yaataroo

kaayau nnaakaraiya mmataanaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Ni seenayaso, ta Saraanna mmaapu Isaakaanikaraama variaunnaanoo. Anutuugo kua kиаa teerama kioovaugiataama inna uru nnaakaraiya ta variaunnaanoo.

²⁹ Isaako varuu suaivaki Hekaava mmaapuuva mмуakiaа gionnaiya mmateeraivugiataama mmata kioovoono Isaakaa maisa mmooriivaa iiravai. Isaakaa Anutuugaa Mmannasaivo tuuvaugiataama mmatoovaa ivo maisa mmooriivaa inna iiravai. Anna makee mmaanna tuu aataruuvau kuaiya Anutuugaa Mmannasaivaa aataruuvau nookiaiya maisa mmooriivaa iikiaavai.

³⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Gioonna sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraivata ari mmaapuuvaatama titakiai kuatee. Inna mmaapuuvo ari yaata utuuvaugiataama nuuvaa mmaapuuva tasipama ngiari koonna mminnamminnaiyauvaa vareevoora titakiai kuatee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³¹ Ni seenayaso, ivaaraida hama ta sikaunnaadiri yookaama kioo vitoovaa uru nnaakaraya variaunnaanoo. Ari yaata utuuvaugiataama nuuvaa uru nnaakaraya ta variaunnaanoo.

5

Yisuu Kirisiinna aataru ngiengie yaata utiravau kati nookiatee

¹ Ta kati tete yaata utiravau nuairaiya ta variaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaa tida ta kati mmamma dummukiaara tete yaata utuunnaivau itaama variaunnaanoo. Ivaaraida ivau nnaasu yaagueegama dida vaida variatee. Sa sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variatee.

² Rikiaatee. Na Pauruusoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Yutayaa vaidiiya ngii kiaanoo: Mo fai ngia ti roosiima yoketaama variaraivaraa ngiingii mmammaiyauvaa hatokaatee, kiaivara ee-oo tikio fai Yisuu Kirisiiva ngiiyara putuuvo kuminayaa vainaravai.

³ Na kava ii kua ivaa yaagueegama ngii giaa ngii minai arinaima rikiaatee. Fai vaidi voovoono ari mmaamvaava hatokaanaravaara ee-oo tiivoono Anutuugaa mmaanna tuu aataru muakiaayauvai rikioo iikiaivee.

⁴ Ngia Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaa iida kiaanoo: Ta inna avuuvau safuuma variaunnaanoo, kиаa variayi vaa Yisuu Kirisiiva uu aataruuvaa pikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiravau vaikiainnaata ngia pikiada ngieera kuaavai.

⁵ Mo ta aanna makee ataama variaunnaanoo. Yapooma Anutuugo ariinoo ti tini ta inna avuuvau safuuma variaraivara ta faannaida variaunnaanoo. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ti aakiaana varikiai ta yaagueegama kutaavaivee kиаa kiada faannaida variaunnaanoo.

⁶ Mo Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta hama mmamma hatokeera aataru-
uvaara yaata utuaunnaano. Vaidi vooyaano ngiari mmamma hatokeerai-
yaraatama vooya hama ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama sa iyara
yaata utuatee. Ii aataru ivo hama aataruvai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee
kiaa kiada ngiingii seenaiyara mmuduuya riraivo inna Anutuugaa avuuvau
safuuma varira aataruvai.

⁷ Tauraa ngia yoketaama variaya mo gioono ngii tikiai ngia kua kutaivaa
pikiaannee? Mo ivo dee kuavai ngii giaa ngii mikiaida ngia rikiaannee?

⁸ Anutuugo ngii maavee tiivoono hama ii kua ivaa ngii giaa ngii mikiai
ngia rikiaanoo.

⁹ Mmaanna tuu aataruuvaa iikiaaraivaara tii kuaivaa rikiaatee. Iya
kiaano: Kiisa puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki vainno too yootaikio
mmuakiaavai pinaavai vaivaivee, kiaavai.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama vari-
aunnaivaara na yaagueeqama ngiiyara yaata utuee kiaunoo: Fai ngia
hama muaraagama varida ari vo kuavai rikiaaravai. Vaidi voovoono ngii
mmammayaadiri ikiatainnaa kua tikio ngii tinniiyauvo raubiriivo inna
gioononnee? Hama na taunoo. Fai Anutuugoona ivaara inna yaparainno
irisai maisaivaa inna mmunaravaivee. Na yaata utuee itaa kua kiaunoo.

¹¹ Ni seenayaso, na homo mmannammanna mmamma hatokeera aataru-
uvaara ngii iikiateera kiautiri. Mo aaniira Yutayaa vaidiyya ni utu raririida
oovi nnauvaki ni yapaatirinne? Na hama iikiaunoo. Mo na kutaa iikiautiri.
Na Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa ngii giaa ngii miaivaara
hama iya maisa mmooriivaa ni miaatirivee.

¹² Vaidiyya ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua kiaavo ngii tinniiyauvo
raubiri vaidi iyara na kiaunoo: Inna aikioo, kii ngiari mmamma eeyaavai
hatokakio maisakiaivee, kiaunoo.

¹³ Ni seenayaso, mo ngiengienoo ngiingii yaata utiraivau kati nooki-
ateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Inna aikioovai. Sa ngiengie
yaata utiraivau kati nookiaaraivaara kiatee: Inna aikioo, ti yoketaunoo. Ti
mmammaiyauvo ti iikiataivaa fai ta iikiaaravaivee. Sa itaa kua kiatee. Fai
ngia itaa kua tikio ngiingii mmammaiyauvo ngiiyara haitatuunaravai. Sa
itaama yaata utida variatee. Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara
mmoori varaatee.

¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayuvai kaanaivo ataama
vainoo. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinne mmudu-
uya ruanee. Mmaanna tuu kua kaanaivo itaama vainoo.

¹⁵ Itaama vainai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara buaaru tida nnannateeda
koonnama varida ngiingii variraivaara tuqinnama teeda rikiaatee. Ngiingii
variraivo eeyara maisaivoora tuqinnama teeda rikiaatee.

Mmannasaivaa aataruuvaaaraata mmamma iira

aataruuvaaaraatama Pauruuso tiravai

¹⁶ Na aa kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia varida Mmannasa Yoketaivo
ngii giaa ngii miivaugiataama hara kiada variatee. Fai ngia itaama iikio
mmammaiyauvo iikiataira aataruuvaa ngii iikiatainai rikiada fai ngia hama
iikiaaravai.

¹⁷ Ti mmammaivo ari iikiatai aataruuvaaara Mmannasa Yoketaivaa tikio
rikioo Mmannasa Yoketaivo ooqoo tiivai. Mmannasa Yoketaivo ari iikiatai
aataruuvaaara mmammaivaa tikio rikioo mmammaivo ooqoo tiivai. Taara-
vaitana ngiari hanigiaanigiee kaaavaitana ngii aakiaana nnammutuavaivai-
tana variaavai. Fai itaa kuaivaitana ngiikii vaikiai yoketaa aataruuvaa ngia
ngii iikiatainai fai hama ngia yopeema iikiaaravai.

¹⁸ Mmannasa Yoketaivo fai ngii maavee maavee tinai rikiada ngia inna aataruuvau nuaikio fai Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo hama ngii utinaravai.

¹⁹ Mmamma iira aataruuyauvo kooyaa vainoo. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi heera aataruuvoota maisama yaata utira aataruuvootama vainoo. Gionna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvootama vainoo.

²⁰ Iya unnakua anutuuyauvaa iima kiada iyauvaara ti anutuugovee kiaa aataruuvoota saaka pieera aataruuvootama vainoo. Iya kaayauma ngiari seenaiyara nnammutuannammutuaa iira aataruuvoota rapira aataruuvootama iya ngiari seenaiya iya yaataraivaara iya nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiariiya nnaasu yaata utira aataruuvootama vainoo. Hama iya mmuaa yaatavai utida varida iya ngiari seenaiya kuaivaara haunninniida mmarammaraama varida kua kiaa aataruuvootama vainoo.

²¹ Iya ngiari seenaiya iikiaivaa teeda iya varaataira aataruuvootama vainoo. Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varida nuunaida varida kaayau isareera maisaiyauvaa tasipama varida vo aataru vo aataru maisamaisaiyauvaa iida varida variaa aataruuvootama vainoo. Yaagueeqa kuavai na tauraa ngii giaa ngii miauvaa na keenaa ngii giaa ngii minaravee. Gionna kiaapuuya itaama iida variaya hama Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaki innasi kuaaravaivee.

²² Mmannasa Yoketaivo iira aataruuvo ataama vainoo. Mmannasa Yoke-taivo varii gionna kiaapuuya mmuduuya rida sirigaida varida ausa nuufa tasipama variaavai. Iya seenaiya maisa kuaivaa iya kiaaniaata rikiadaata yaagueeqama variaavai. Iya ngiari seenaiyara tuqinnada yoketa yoketai aataru mmooriyyauvaa iida ngiari kiaa kuaiyauvaa hama pikieeraida safu-uma iida

²³ tirooma adida variaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara tuqinnama haitatuuda varida hama iikiaavai. Iya itaama iikiyaiyauvaara hama kuaataivaivee.

²⁴ Yisuu Kirisiinna gionna kiaapu tuanaiya vaa ngiari mmamma iira aataru eenanaiyauvaa pikiada ngiari mmammaiyauvo iikiata iikiataira aataruuyauvaatama yaagueeqama mmooriivaa iida pikiaavo vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai.

²⁵ Mmannasa Yoketaivoono karaasa variraivaa vaa ti mmivaivee. Itaama vaivaara ivo ti kiaa ti mmii aataruuvauungiaa nnaasu ta nookiaaravai.

²⁶ Hama ta titiyyara mannaka tida hama ta ti seenaiya mmammayaadiri ikiatainnaa kua tida varida iya ti yaataraivaara hama ti nnannateenai variaaravee.

6

Ta ti seenaiya mmuaararavaa teeta varaaravee

¹ Ni seenayaso, fai gionna kiaapu voovoono mminnamminnaa mai-saivaa iinno varinai rikiada fai ngia vaidi vooya vaa Yisunna Mmanna-saivo ngii aakiaana variyya inna teeda safu aataruuvau tirooma inna kiaa mmikio rikioo ivau kava varinaravai. Ngieeta mmuaavai mmuaavai ngiingii variraivaaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Ngii iinno taanaraivo ngii mmookai vainainnaata ngia iida variaarainnoo. Tuqinnama haitatuukiatee.

² Ngiingii seenaiya tasipama varida teekio data datai aataru mmuaararavau iyaki vainai rikiada ngieetama iya mmuaararavaa

varaatee. Fai ngia itaama iida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa safuuma iikiaaravai.

³ Fai gionna kiaapu voovoono hama inna nnutuaataivoono ariiyara tinarā: Na vaidi tuanaavaivee, tiivo itaa kua kiaa fanniima kiaanaravai.

⁴ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari mmarammaraa nuaira aataruuvaa ngiariinoo ivaara tuqinnama haitatuukiaaravai. Fai voovoono ari ii mmooriivaa teeno too yoketaino rikioo ari mannaka tinaraiivo ariiki vaivai. Vaa ari mmooriivo yoketaivaara sa ivo ari seenaiya mmooriivaa too ivaara yaata utuaivee.

⁵ Gioonna kiaapu mmuakiaaya ngiari mmoori vareeraivaata ngiari vari-raivaatama mmuaavai mmuaavai ngiariinoo haitatuukiaaraivaara itaama iikiatee.

⁶ Fai Anutuugaa mmayaayaivaa kua mmiraivo vaidi voovai kua mmino fai iyo mminnaa vooyavai kati inna mminaravai.

⁷ Sa ngiingiiyara koonnama yaata utuatee. Hama gionna kiaapu voovoono yopeema Anutuugaa unnakua unnakua tioo iinaravai. Fai vaidi voovoono yeenna hauvaa utu kioo ari ii yeennaivaa kaanaivaa safuuma varaananaravai. Iva roosiima ivo ari variraivaudiri too fai safuuma irisaivaa varaananaravai.

⁸ Fai ari mmammaivo iikiataira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai putiraivaa varaananaravai. Ivo Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai tupatupaa variraivaa varaananaravai.

⁹ Ivaaraida nnikiai yoketaa mmooriyauvaa iikiaunnaiyauvo sa ti pirisaki-aivee. Fai ta hama iva pikiierama kiada yapooma suaivo nninai yeennaivo nneeravaata vaikiai vareerayaama fai irisai yoketaiyauvaa varaaranaravai.

¹⁰ Ivaaraida ta mmuakiaa gionna kiaapuuyara yoketaa mmooriivaa iikiaara aataruuvo kooyaa vainai makemakee iikiatee. Ti seena ausa hanigieeraiyara itaama yoketaama mmooriivaa pinaama iikiatee.

Pauruuso yaagueeqama kioo iya tioo

iyara boo tiravai

¹¹ Na kiauuko vaidi voovoono tauraa aa yanaa aavaa fafaara raikiai nnaa-giai na neneenoo pinaa fafaaravai ngiini rauvaa taatee.

¹² Vaidi vooyaano ngia ngiingii mmammaiyauvaa hatokaateeraivaara ngii tarikua kiaiya ngiari seena Yutayaiya ti mannaka kiateeraivaara itaa kua kiaavai. Iya Yisuu Kirisiiva putuuvaa kutaavaivee kiaivaara ngiari seena Yutayaiya sa ti ruputueteeraivaara itaa kua kiaavai.

¹³ Vaa ngiari mmammaiyauvaa hatoka kiada ngii kiaiya hama mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaavai. Iya ngii tikiai ngiingii mmammaiyauvaa hatokakiai iya ngiari mannaka kiaaraivaara ngii kiaavai.

¹⁴ Mo neenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa nnaasu na mannaka tinaravai. Yisuu Kirisiiva ni mminnamminnaa mai-saiyauvaara putuduu na ivaara kutaavaivee kiaivaara mmatayaa diaa aataruuyauvaara hama na yaata utuaivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvo hama yopeema ni utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa na ivaara putuaivai.

¹⁵ Ngia vooya ngiingii mmamma hatoka kiada variaani vooya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraida variaa aataru ivaitana inna hama aataru tuanaavaitana vaivai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada karaasaya variaa aataruuvo inna aataru tuanaavai.

¹⁶ Gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa puaisa utiraiyara na kiaunoo: Anutu-ugo iyara boo tioo ari ausa nuufaivaa iya mmioo nnaasu variaivee. Na iyara itaa kua kiaunoo. Anutuugo tauraa Isarairaiya mmataama kiooya iyaano iya roosiima variayaano Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaayavee.

¹⁷ Nnaagiai sa vaidi voovoono mmoori mmuaararaivaa ni miaivee. Na Yisunna mmooriivaa varauvaara vaidiiya ni ruputuaa puruuyauvo ni mmammaivau kooyaa vaiyauvaara sa mmoori mmuaararaivaa ni miaivee.

¹⁸ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Epesiisa varuuyani reeravai

Pauruuso Epesiisaiyani roo kuaivo ataama vaivai. Fai suai voovai nnino Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayaavai nuunama yapa kioo mmata aavau vaiyauvaata ngiau aapu vaiyauvaatama vara nuunama yapa kino fai Yisuuvaano iyauvaara kieetavai varioo haitatuunaravaivee. (1:10) Ii kua ivo itaa kua tiivo gioonna kiaapuuyaraatama tiivai. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna tasipama mmuaavau yoketaama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara Anutuugo yaata utiravai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Epesiisa varuuya itaama variateeraivaara Pauruuso yoketaa kuaivaa aa yanaa aavau iyani reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

Ngia Anutuugaa gioonna kiaapu Epesiisa variayi Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida yaagueeqama kiada variyaiyani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuugoona ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Anutuugo ari yaagueeqa yoke-taivaa ti mmivai

³ Nnikiai ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara kua yoke-taivaa kiaaravee. Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ivo tiyara yoketaanno ari yaagueeqaivaara mmuakiaa aataru yoketaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa vaa ti mmivaivee. Ivaara ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁴ Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida inna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. Ta yoketaa tuanaaya varida inna avuuvau sa maisama varirama kiada safuuma variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai.

⁵ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaaraivaara ivo ti vitoo ari raunna mmaapu tuanaaya ti yapaanaraivaara vaa ivo mmuaanaa yaata utuoo teerama kieeravai. Ivo tauraa tiyara mmuduuya ruuvaara mmuaanaa ivo itaama teerama kieeravai. Ivo ari yaata utuuvau vau kua yoketaivaa iino inna yoketainaraivaara vaa ivo mmuaanaa itaama yaata utuoo teerama kieeravai.

⁶ Anutuugo ari Mmaapu innara mmuduuya ruoo nnaasu variraivaa kati ti mmiravai. Ti mmuuvaura ivo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiravai. Ivaaraida nnikiai ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁷ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna kiauvaadiri ivaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. Ivaaraida ta kiauunnanoo: Anutuugo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiivo pinaavai vainoo, kiauunnanoo.

⁸⁻⁹ Vaa Anutuugo tiyara itaama ari vookaraama iiravai. Ivo ari tinni yoke-taivaki vauvakidiriaatama mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ivo tauraa taa taika kioovakidiriaatama tauraa ivo kiaa teerama kioo kuaivaugiataama

iiravai. Ii kua ivaa tauraa kiaa teerama kioo haumaki yapa kioovaa vaa kooyaa ti vitairavai. Ii kua ivaa kaanaivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁰ Anutuugo ari kua kiaa teerama kioovaa iinara suaivo nnino rikioo fai iima taikaanaravaivee. Fai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaatama mmatayaa vaiyauvaatama nuunama kioo Yisuu Kirisiinna iyauvaa kieetavai yapa kiaanaravaivee.

¹¹ Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaa tauraa teerama kiai kua mmuakiaayauvai iivai. Ivoono nnaaru toosa haroo suaivaki tiyara yaata utuuvaugiataama tiyara inna iikiatauvaa iiravai. Ivo itaama tiyara inna iikiatauvaara Yisuu Kirisiiva tiiki varinai ta Anutuugaa gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ti mmataama kieeravai.

¹² Ivaara ta tauraa titi ausaiyauvaa hanigiada Yisuu Kirisiinnara faannaki-aunnaiya nnikiai ta Anutuugaa nnutu yoketaivo ngiau aapu vaivaara kua yoketaivaa kiaaravee.

¹³ Vaa ngieetama itaama variravai. Ngia Yisuunna mmayaaya kua kutaivaa arinaima rikioo suaivaki ngia ausa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Ngia ii mmayaaya yoketaa ivaa rikioovaara Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapeeravai. Yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa vaa ivo kua kiaa teerama kiaivaa ngii mioo tunoo: Iya ni gioonna kiaapuyavee, tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuvaara ta kiaunnaanoo: Fai ta ngiau aapu vikio ivo kua kiaa teerama kiaikio vaivaa ti mminaravai. Ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri vaa ti yookaama kieeravai. Ivaara ivo ti vitoo kinai ta inna tasipama variaaravaivee, kiaunnava. Ivaaraida inna nnutuuvo ngiau aapu vaivaara nnikiai ta kua yoketaivaa kiaaravee.

Pauruuso Anutuugaara yaaku vareeravai

¹⁵ Ivaara Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaaraatama Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaaraatama na rikiau suaivaki ngia itaama variaivaara

¹⁶ na ngiiyara yaaku varee mmanammanna Anutuugaata ngiiyara kua yoketaivaa tiee variaunoo.

¹⁷ Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vaivoo Mmannasa Yoketaivaa ngii minaraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Fai ivoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mino ivoono fai tinni yoketaivaa ngii mioo Anutuugaa aataruuvaa kooyaa ngii vitainaravai. Ngia arinaima Anutuugaara rikiada taateeraivaara itaama ngii vitainaravai.

¹⁸ Ngii tinniiyauvo rusitina ngia arinaima innara rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Ngia inna tasipama variateeraivaara Anutuugo vaa ngii maavee tiivai. Vaa ngia rikiada ivaara faannaida variaano. Ngia gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kaiyani Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa vaa kua kiaa teerama kieeravai. Fai ivo ivaa ngii minaraivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo.

¹⁹⁻²⁰ Ta innara kutaavaivee kiaunnaiya ti aakiaana inna yaagueeqa ari vookaraivo yaagueeqama vaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Anutuugo ari yaagueeqa tuanaa ari vookarauvaadiri Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooduu ari yaaku yaadudainningiaa ngiau aapu inna yapa kiooduu variravai. Ii yaagueeqa ivo ti aakiaana vaivo inna mmuai yaagueeqaivo vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiau aapu varioo mmuakiaa ngiau aapu variaa kieetaiyaraatama mmatayaa variaa kieetaiyaraatama dioo vainoo. Vaidiyya ngiari nnutuuyauvo ngiau aapu vaiyaraatama makee variaiyaraata nnaagial variaraiyaraatama vaa ivo yaatara kioo iyara dinoo.

²² Anutuugoono Yisunna mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeeraivaara inna yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeera inna yapa kioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara yaata utuoo itaama kieetavai inna yapa kieeravai.

²³ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiiva iya kieetaivo varikiai iya inna yuku yaaku mmammaivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaa mmata aavau vaiyauvakiaata variaiyauvakiaatama suvuai kioo varikiai inna yaagueeqaivaara vai mminnaiyauvo vakiaani variaa mminnaiyauvo variaavai. Iyauvaki suvuaineema gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiai yakiaatama suvuai kioo varivai.

2

Ta putiraiya roosiima variaunnano Anutuugo kati

tupatupaa variravaa ti mmivai

¹ Ngia tauraa varuu suaivaki ngia hama Anutuugaa kuaivaa rikiada iida mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara ngia vaidi putiraiya roosiima variravai.

² Ii suai ivaki ngia mmatayaa diaa aataru maisaiyauvunu vida varida ngiau aapuuvaki nuainno varuu mmagia maisaiya kieetaivaa kuaivaa rikiada iiravai. Aanna makee ii kieeta ivo gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata hatokaiyara dioo vainoo.

³ Ta mmuakiaaya iyanikaraama varida ti iikiatau aataruuyauvaa iida ti yaata utuaannaivaugiataama ti mmammaiyauvo iikiatau aataruuyauvaatama iiravai. Ta itaama iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya uuvaugiataama iyanikaraama iidada Anutuugo iyara nnannatoo irisai maisaivaa iya mmuuvaugiataama teeta varaaraivaara variravai.

⁴ Ta itaama variaannaduuta Anutuugaa boo tiraivo pinaavai vauduu ivo pinaama tiyara mmuduuya riravai.

⁵ Mmuduuya ruuvaara ta inna kuaivaa hama rikiada iirama kiada ta vaidi putiraiya roosiima variaannaduu ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovaanikaraama teetaata vaidi putiraiya roosiima variaannaivakidiri innanikaraama diitada karaasaya inna tasipama variravai. Anutuugo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai.

⁶ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo ti vitoo ngiau aapu inna tasipama kieetaya diateeraivaara ivo tuduu ta diitada karaasaya inna tasipama variravai.

⁷ Yisuu Kirisiiva putuuvauddiri Anutuugo ari mmuduuya riraivo vauvaa kooyaa ti vitairavai. Ivo tiyara mmuduuya ruoo tiyara yoketaama yaata utuuvo pinaama ari vookaravai vauvo nnaagiai mmuakiaa suaiyauvakiaatama kooyaa vainaraivaara itaama uduu ta inna tasipama karaasaya variravai.

⁸ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Anutuugo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. Hama ngiengieenoo ivaara mmoori vareeravai. Anutuugoono kati ngii miravai.

⁹ Hama ngia ivaara mmoori varaivaaraida hama ngia ngiingiiyara manaka tiraivootainoo.

¹⁰ Anutuugo ariinoo ti iima kieeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta karaasaya varida vaa ivo tauraa teerama kioo mmoori yoketaivaa ta iida yoketaama variateeraivaara Anutuugo ti iima kieeravai.

Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama variravai

¹¹ Ngiingii mmatoosuaivaki hama ngii kaano kooya Yutayaiya oyaivakidiri ngii mmateeravai. Yutayaa vaidiiya ngiiyara kiaanoo: Aqaa vaidi aaya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiasa kiada ngiiyara kiaanoo: Ta titi mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiaavai. Ngiari yaakuuyauvaadiri ngiari mmammaiyauvaa hatokaivaara iya itaa kua kiaavai. Ngia hama Yutayaiya oyaivakidiri diitaavai. Tuqinnama ivaara yaata utuatee.

¹² Ngia tauraa itaama varuu suaivaki ngia Yisuu Kirisiinna ngieerama variravai. Ngia voopinnaiya hama Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu Isarairaiya tasipama variravai. Nnaaru Anutuugo ari gioonna kiaapuyara kuaivaa kiasa teerama kioo yeena rau kioovaa hama ngiiyaraatama tiravai. Ngia aa mmata aavau varuduu hama Anutuugo ngii tasipama varuduu hama ngia inna tasipama variaaraivaara faannaida variravai.

¹³ Aanna makee Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara ngia tauraa inna ngieerama variaya ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo ngii vitoo inna vainima ngii yapa kiaivai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo itaama uuvaara aanna makee ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama ta mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama variannanoo. Ta nnammutuannammutuaa variaanna suaivaki ivo putuvaara hanikia pinaavai roosiima ti tammaivaki vauvaa ivo havarata kiooduu hama ta kava nnammutuannammutuaa roosiima variraida ta mmuaakaraama yoketaama variravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mmuaakaraama yoketaama variateeraivaara ivo Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa yaataroo ivakidiri kiisa kiisa aataruuyauvaa iya uuyauvaa ruga kieravai. Ruga kioo iya tuduu mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama yoketaama varida iya innara kutaavaivee tuuvaara mmuaakaraama itaama variravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nnammutuaa kieema varuu aataruuvaa rugeeravai. Ruga kioo Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama iya yapa kioo Anutuugaasi kuaara aataruuvaa kooyaa iya vitairavai.

¹⁷ Ngia voopinnaiya Anutuugaa ngieera variayaatama ta Yutayaiya inna vainima variaunnaiyaatama ivo tuoo ausa nuufaivaa varada varira mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmiravai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta mmuakiaaya Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama Anutuugo mmuaa Mmannasavai ti mmivai. Ti mmiivaara ta ti Koonna Anutuugaa avuuvau nnida innaata aikiooma kua kiaunnava.

¹⁹ Itaama vaikiyai ngia voopinnaiya hama ngiari voopinnaaya roosiima vooya mmataivaki variaano. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuya tasipama mmaayootaaya varida Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variannoo.

²⁰ Anutuugoono nnau heekeeraivaa roosiima heekainoo. Ivo Yisuu Kirisiinna vuuta kuabai pinaa kuaivaa roosiivaa yapa kioo tooyataayaivau kiisa kuabaiyauvaa yapaivai. Ii kuabai iyauvo inna Anutuugaa kua varada nuairaiyaatama forofetaiyaatamavee. Ngiiitaata Anutuugo ngii vitoo iyayaa nnau roosiima heekainoo.

²¹ Kuabai pinaivaa tauraa toosa hara hanuu hara kiaivau mmuakiaa yatarivai hirikiokio vioo nnau pinaavai vaivai. Kuabai pinaivo nnauvaa hara taa utiivaa roosiima Yisuu Kirisiivaano ngii utivai. Ngia yatariyauvaa

roosiima vida nuunaira nnau pinaa ari vookaraivaa roosiima Udaanga Anutuugaara variaavai.

²² Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo ngiitaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama vitoo nnau pinaivaa heekeerayaama ngii yapa kioo ivaki ivo Mmannasavai hara kioo varivai.

3

Pauruuso ngiari voopinnaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Ivaaraina na yaaku varaunoo. Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varee ngia voopi voopi hara kiada variyaiya ngii giaa ngii miaaree nookiauvaara na oovi nnauvaki hara kiee variee yaaku varaunoo.

² Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utira safu mmooriivaa kati ngiyyara ni miravaivee.

³ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvaa kooyaa ni giaa ni miravaivee. Vaa na ii kua ivaa kiisama fafaara ree ngii giaa ngii miauvaivee.

⁴ Fai ngia ivaa yaarida rikiakio Anutuugo Yisuu Kirisiinnara hatauma kua tuuvaa ni giaa ni mikiai na arinaima rikiauvaara fai ngia kooyaa rikiaaravai.

⁵ Nnaaru tauraa suai hama Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ii hatauma kua ivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Anna makee Anutuugo ari Mmanna-saivaa kiaa mmikio ivo ari kua varada nuairiyaatama kua kiaa kookieera vaidi forofetaiyaatama kooyaa kiaa mmiivai.

⁶ Ii hatauma kua ivo ataama vainoo. Ngiari voopinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa vaa arinaima rikiaivaara iyaraata Yutayaiyaraatama Anutuugo iyara yoketaimmo ivo mmuaavaugiataama iyara yoketairivaa iya mmiivai. Ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa rikiaada Yutayaiya tasipama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya mmuaakaraama variaavai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kiaa teerama kioo kuaivaa Yutayaiya kiaa mmuuvaa ngiari voopinnaiyaatama rikiaada iyaata Yutayaiyaatama ii kua ivaa kaanaivaa mmuaakaraama varaavai.

⁷ Ii mmayaaya yoketaa ivaa na gioonna kiaapuuya kiaa mmilaraivaara Anutuugo ni mmataama kioodoo na inna mmoori vareera vaidivai variravai. Ivo ari yaagueeqaivaura ii mmoori ivaa kati niyyara yoketaama yaata utuuvaara kati ni miravai.

⁸ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ni yaataraavai. Ivaara hama Anutuugo yaata utirainno kati niyyara yoketaama yaata utuoo ii mmoori ivaa ni mioo gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaura kaayau ari vookara ari vookarai aataru yoketaiyauvo vaiyauvaara iya kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai.

⁹ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvo kooyaa kaanaivo vainaraivaara gioonna kiaapu mmuakiaaya kooyaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa iiraivoono tauraa varuu mmuakiaa suaiyauvaki ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai.

¹⁰ Anna makee ta variaunna suai aavaki ta ausa hanigieeraiya Anutuugaa tinni yoketaa ari vookaraivo vaivaa kooyaa aangeraiya kieetaiya yaagueeqama ngiau aapu variyaiya vitaikiai arinaima teeda rikiaateeraivaara Anutuugo tauraa ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. Ta vaa ausa hanigiaunna gioonna kiaapuuya iikiaunnaivaudiri iya teeda arinaima rikiaaravai.

¹¹ Tupatupaa ari yaata utira kuaivo kooyaa vakiaiveera ivo itaama iiravai. Ivo ari yaata utuu kua kaanaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmatayaa titaa kioodoo tuoo kooyaa variravai.

¹² Ta inna tasipama varida innara kutaavaivee kiaunnaivaara hama ta aatuuraida kati Anutuugaata yaagueeqama kua kiaunnaano.

¹³ Ivaaraina na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na ngiiyara mmamma nniitaraivaa varauvaara Anutuugaa kuaivaara sa ngii pirisainai ngia yaata utida kiatee: Ta pikiaaravee, kiatee. Na ngiiyaroo tiee mmamma nniitereeraivaa varee aavaki variaunoo. Na itaa kua kiaunoo.

Ngia Epesiisaiya Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmuduuya ruaivai

¹⁴ Anutuugo itaama tiyara yoketaama uuvaara ni ausa mmuduuyaivo hanigiaikiai na ti Napoonnaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayaata ngiau aapu variayaatama iya oyaiyauvo Anutuugaasidiri tiiravai.

¹⁶ Ivo ari oyai yoketaa ari vookaraivakidiri ari Mmannasaivaa tino too ngii aakiaiyauvaki yaagueeqama suvuai kioo varinai rikiada ngia yaagueeqama ari vookaraama variaaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo ngii aakiaana nnau roosiima hara kioo variaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Anutuugaa mmuduuya rira oyaivo yaagueeqama ngii aakiaana vainai ngia ivau yaagueeqama variateeraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmuduuya riraivo pinaa ari vookaraivai vakia roo saivai saivai hokobavai vioo verepi hokobavai vioo mmeepi hokobavai hama araivootainaravai. Ngieetama mmuakiaa Anutuugaa gioonna kиаpuyaatama ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁹ Ta gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmuakiaaya hama ta yopeema Yisuu Kirisiinna mmuduuya rira oyai pinaa ari vookaraivaa tuqinnama teeda rikiaunnvai. Ngiengieenoo ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Fai itaikio yaagueeqa yoketaivo Anutuugaaki suvuai kioo vaivo ngii aakiaa mmuakiaayauvaki suvuainaraivaaraatama na yaaku varaunoo.

²⁰ Anutuugo ari vookaraivai varinoo. Ta yaata utira kuaivaatama ta inna yaparaira kuaivaatama ivo rikioo iyauvaa iinno tiyara yaata utuoo vooyauvaatama iva iinaree kиаa fai aikiooma iinaravai. Inna yaagueeqaivo ti aakiaiyauvaki iinno varivai. Ii yaagueeqa ivaadiri ivo fai aikiooma iinaravai.

²¹ Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu gioonna kиаapuuyara putuuvaara vaa ausa hanigieeraiya tupatupaa Anutuugaa nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio itavai nnaasu vakia roo vioo vioo mmannammanna vakiaivee. Kua kutaa.

4

Yisuuva ti kieetavai varikiai ta inna yuku yaaku mmammaya variaunnvai

¹ Na Udaanga Yisuunna mmoori varaivaara iya oovi nnauvaki ni yapooovono aa na tinara kua aavaa na yaagueeqama tinai rikiatee. Anutuugo ngii maavee tuu suaivaki yoketaa aataru safuuma ivo ngii vitauvau safuuma ivau nookiatee.

² Sa ngiingiiyara mannaka tida variatee. Mmannammanna tirooma adida varida ngii seenaiyara tuqinnada yamaa kua yamaa kua iyaata tida maisa kuaivaa ngii tikiainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivaara ngiingii tasipa ngiingii tasipama mmoori varaatee.

³ Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipama varikiai ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaavai. Ngia itaama ausa nuufaivaa tasipama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaa aataruuvaa yaata utida mmannammanna iikiatee.

⁴ Ngia vaa ausa hanigieeraiya Anutuugo taikiai mmuaakaraakiaaya vari-
aanoo. Mmuaa Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaana varinoo. Anutuugo
ngii maavee tikiai ngia innasi kuaaree kiaa faannakiaa aataruuvo mmuaa
aataruvai vainoo.

⁵ Mmuaa Udaanga Yisuu Kirisiiva varinoo. Ngia innara kutaavaivee ki-
aivo mmuaa aataruvai vainoo. Nnoori apira aataruuvo mmuaavai vainoo.

⁶ Anutuugo ari mmuaavai variivoono ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti
Napooa varinoo. Ivoono Udaangavai varioo mmuakiaayara haitatuunno
varioo ari yaagueueqaivaa iya mmiivaara iya inna mmooriivaa iikiaanoo.
Inna Mmannasaivo mmuakiaaya aakiyauvaki varinoo.

⁷ Itaama vaikio Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa varaateera
yaagueueq ari vookaraivaa mmuaavai mmuaavai ti mmivai. Yisuu Kirisi-
innasi vai yaagueueq yoketaivakidiri ivo ti mmiataikio kati ti mmivai.

⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivo ngiau aapu vuu suaivaki

gioonna kiaapu tauraa oovi nnauvaki yapa kiooya

vitoo ari tasipama kioo

ari yaagueueq yoketaivaa

gioonna kiaapuuya kati mmiravaivee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁹ Ivo ngiau aapu kuainoo kiaa kua oyaivo dee kuavainno vainnee? Oyaivo
ataama vainoo. Ngiau aapu vuuvoono vaa tauraa ngiau aapuuvakidiri
tiiravai. Ivo ta mmatayaiya maisama variaanna aakiaivaki tiiravai.

¹⁰ Mmatayaa tuuvoono kava vara ranoo ngiau aapu viravai. Vioo ngiau
aapuuvaa yaataroo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Ari yaagueueqaiivo ngiau
mmata mmuakiaavai suvakuaiveeraivaara ivo ngiau aapu tuanaivaki vi-
ravai.

¹¹ Ivoono yaagueueq yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati mmiravai. Ivo
yaagueueqaivaa vooya mmi kioodoo kua varada nuaira aataruuvaa iiravai.
Vooya yaagueueqaivaa mmi kioodoo kua kiaa kookieera forofetaiya aataru-
uvaa iiravai. Vooya yaagueueqaivaa mmi kioodoo mmayaaya yoketaivaa
varada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida kiaa mmira aataruuvaa
iiravai. Vooya yaagueueqaivaa mmi kioodoo gioonna kiaapuuya tasipama
varida kua kiaa mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueueqaivaa mmi
kioodoo vitaira aataruuvaa iiravai.

¹² Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya teerama kiada iya Anutu-
ugaa mmooriivaa varaaraivaara Yisuuva yaagueueqaivaa itaama iya mmi-
ravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya
yaagueueqama variaaraivaara ivo yaagueueqaivaa itaama iya mmiravai.

¹³ Ta itaama inna yaagueueqaiura mmooriyauvaa iima rada vidada
mmuaa ausavai varada Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaaravai.
Kiaa kiada innara mmuaa yaatavai utuaaravai. Ta itaama mmooriyauvaa
iima rada vidada koovayaida Yisuu Kirisiiva yoketaama varineema teeta
itaama innanikaraama variaaraivaara iikiaaravai.

¹⁴ Ta koovayaida itaama innanikaraama varida hama ta nnaakara ki-
isaiya roosiima variaaravai. Ta hama iya roosiima muaraagaida un-
nakua tira vaidiiaa unnakua kuaivaa rikiaaravai. Unnakua tira vaidiia
gioonna kiaapu vooya ngiari yaata utuaa kua nnammari kuaivaa kiaani
iya rikiada haruruaavai. Nnoori pinaivo rubaayoonno vioo kanuuvaa
hanigiaanigieeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiaa iya
nnaagiaivau kuaavai. Yunno pinaivo sainaidi sainaidiri ngioo kanuuvaa
utu koroonno feeneeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa riki-
ada haruruaavai.

¹⁵ Ta mmoori yoketaiyauvaa iima rada vidade ta hama iya roosiima muaraagama variaaravai. Ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida kua kutaivaa iyaata tida Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaa roosiima ta in-nanikaraama varida inna aataru mmuakiaavai iima rada vidade yokeeki-aravai.

¹⁶ Ivo kieetavai roosiima varikiai ta inna yuku yaaku inna avu yaata mmuakiaa mmammavai roosiima mmuaannannuuma variaunnnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo nuunainno mmuaakarai mmammavai vaineema vaa ta ausa hanigieeraiya itaama variaunnnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo yoke-taama vaikiai ta yokeekiaunnaneema vaa ta ausa hanigieeraiya titiyyara titiyyara mmuduuya rida yoketaama varida yaagueeqakiaunnnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya karaasa aataruuvau variatee

¹⁷ Itaama vaikio Udaanga Yisuuva ni tikiai na yaagueeqama ngiita kua tiee ngiita ataa kua tinaravee. Ngia sa sabi kava vaidi voopinnaiya kumi-makama rada nuairaiya roosiima nookiatee. Iya yaata utiraivo kuminayaa mmanna yaata utuaavai.

¹⁸ Iya yaata tinniiyauvo heenaivaki nuaida aatarura kumimakairavaa roosiima vainoo. Iya hama tuqinnama teeda rikiaavo iya ausaiyauvo yaagueeqaivaara hama iya Anutuugaasidiri yoketaama variraivaa vare-erama kiada variaavai.

¹⁹ Iya mminnamminnaa maisa vareeraivakira nnaasu vida ngiari mmam-maiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida ari vookara ari vookarai maisai aataruuyauvaa nnaasu iikiaavai. Iida varida hama iyauvaara iya mmamma maisakiaavai.

²⁰ Iya itaama iikiaa aataruuyauvaa hama ngia Yisuu Kirisiinnasidiri riki-ada iikiaavai. Yisuunna aataru ari vookaraivaa ngia iikiaavai.

²¹ Vaa ngia innara rikiada inna nnaagiai vira gioonna kiaapuya varuduu vooyaano vaa Yisuunnaki vau kua kutaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieravai.

²² Ivaara ngiingii mmamma iira eenanaa aataruuvaa pikiaatee. Ii aataru ivo ngii puaisa utuduu ngia tauraa varuu aataruuvo ari vookarairavai. Ngii mmamma eenanaivo iikiatairaivo ngii unnakua tuduu ngia vaidi putiraiya roosiima putuara iida variravai.

²³ Ngii aakiaiyouvaata ngii yaata tinniiyauvaatama hanigia kiada karaasaya variatee.

²⁴ Vaidi karaasaivaa Anutuugo ari roosiima iima kiaikio vaivaa vara uyu kiada vaidi tuanaaya variatee. Fai ngia itaida ngii seenaiya tasipama yoketaa safu tuanaa ari vookaraiya variaaravee.

²⁵ Ngia itaama variaivaara sa unnakua kiatee. Ngia mmuaakaraama Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaivaara ngii seenaiyaatama kua kiaaree kiaa kua kutaivaa kiatee.

²⁶ Fai ngii ausaiyauvo ngii nnannateenai sa ivaudiri mminnamminnaa maisaiyauvaa varaatee. Sa ngii seenaiyara ngii ausaiyauvo nnannateenono suavo haatapaivee. Akiiraama iyaata kua yoketaama kiatee.

²⁷ Sa Sataangaa kuaivaara muaraagakiatee.

²⁸ Tauraa varioo mmuara raira vaidiivoono mmuara raira aataruuvaa pikiaivee. Pikioo ari yaakuuvaitanaadiri yaagueeqama mmoori varano mminnamminnaiyauvo innasi suvuaino too ari seena kumina hama mm-in-naataiya saivai mmiaivee.

²⁹ Sa ngii avaiyauvakidiri kua maisa vooyauvai kiatee. Kua yoketaiyau-vaa nnaasu kiatee. Gioonna kiaapu muaraagama variaya yaagueeqama variaaraivaara yamaa kua yamaa kua iyaata tida kua yoketaiyauvaa nnaasu

kiatee. Gioonna kiaapuuya ngii kuaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee.

³⁰ Sa ngia vo mmoori mmuaararai voovai iida varida Anutuugaa Mman-nasa Yoketaivaa mmuaararavaa mmiatee. Vaa Anutuugo ngii mmataama kiaivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai. Fai suai nnaagiai ivo ngii vitanai ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya mmamma dummukiara variaaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai.

³¹ Ngia ngiingii ausa kapikarai mmuakiaayauvai pikiada ausa nniita-reera buaaru tiraivaatama pikiada kua yaagueeqa tida tomedaira kuaivaa tiraivaatama pikiada nniki tomedaida variraivaatama pikiaatee.

³² Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara boo kiatee. Anutuugoona Yisuu Kirisiiva putuuvaara ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno rugaivaivee. Ivaa roosiima ngiingii seenaiya mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata uti-raida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

5

Ta mmeekiaivau nnaasu hara kiada variaaravee

¹ Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaivaaraida ngia inna uru nnaakaraya variaano. Ngia itaama inna nnaakaraya variaivaara ivo varineema ngieetaama itaama hara kiada variatee.

² Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida variatee. Nnaaruaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa kati Anutuugaara hudooduu suuda yoketaivo vuuvaa Anutuugo rikiooduu inna yoketairavai. Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruoo kati ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu Anutuugo tooduu inna yoketairavai. Itaama vaivaara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaineema ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida varida variatee.

³ Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuya variaivaara sa maisa aataruuvaa iiki-aaraivaara ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida varida kua kiatee. Sa sabi nuaira aataruuvaraata maisama yaata utiraivaaraatama kua tida sa ari vo gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara ngii varaata varaataira aataruuvaraatama kua kiatee.

⁴ Sa kuau kuau tomedaira kuaivaa tida sa sabi kuaivaatama tida sa isareera kua maisaivaatama kiatee. Anutuugaa gioonna kiaapuuya hama itaama kua kiaavai. Ngia iqitaa kua kiaa aataru ivaa pikiada Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

⁵ Vaa ngia aa kua aavaa arinaima rikiaavai. Gioonna kiaapu voovoono sabi nuaira aataruuvaa iinno maisama yaata utuoo ari vo gioonna kiaapu-uya mminnamminnaiyauvaara inna varaataivoono fai hama Anutuugoota Yisuu Kirisiivaatama gioonna kiaapuuyara dira yoonsinnaivaki vioo innani teerama kiaiyauvaa varaananavai. Ari vo gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaa taikio inna varaataira aataruuvo inna unnakua anutuuvaara ausa mmuduuya mmiraivaa roosiivai.

⁶ Gioonna kiaapu vooya sabi kuaivaa tida ngii unnakua tikiai sa iya itaa kiaa kuaivaa rikiaatee. Gioonna kiaapuuya itai kuaiyauvaa rikiada Anutuugaa kuaivaa rikiadaata hatokaivaara fai inna nnannateeraivo iyasi nninaravaivee.

⁷ Itaama iikiaa gioonna kiaapuuya sa iya tasipama nuaida iikiatee. Iya pikiaatee.

⁸ Ngia nnaaru upisiivaki variravai. Aanna makee ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia mmeekiaivau hara kiada

variaanoo. Ivaara gionna kiaapuuya mmeekiaivaki variraiyanikaraama hara kiada variatee.

⁹ Fai ngia mmeekiaivau varikioonno ari vookarai variraivo ngiisi vainai teeda fai ngia yoketaama varida aataru safuuvau nuaida kua kutaivaa kiaaravaivee.

¹⁰ Ngia ngiingii variraiyauvaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna yoketai aataruuvaa iikiaavo inna yoketairaivaara arinaima teeda rikiada ivaa nnaasu iikiatee.

¹¹ Gioonna kiaapu vooya kumina mminnaa upisiivaki vai mmooriyauvaa iikiaiya sa ngia iya tasipama iikiatee. Iya itaama iikiaa aataruuvaa ngeenoo mmeekiaivau yapa kikio kooyaa vakiaivee.

¹² Iya haumaki itaama iikiaa aataru maisaiyauvaara hama ta ivaara ti kua kiatainoo. Fai ta ivaara tikio too ti mmamma maisainaravai.

¹³ Mmuakiaa aataruuyauvo mmeekiaivaki vaino fai oyaiyauvo kooyaa vainaravai. Kooyaa vaino too fai iyauvakidiri mmeekiaivo aikiooma taanaravai.

¹⁴ Ivaara vaidi voovoono tauraa tunoo:

Vuru nnaamuru-o, diitaanee.

Putuannaivakidiri diitaanee.

Diitano Yisuu Kirisiinna mmeekiaivo

iiyaa taanaravaivee.

Ivooono itaa kua tiravai.

¹⁵ Ivaaraida ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Sa vaidi kumimakaiya roosiima hara kiada variatee. Vaidi tinni ruaiya roosiima hara kiada variatee.

¹⁶ Aa suai ta variaunna suai aavaki kaayau mminnammminnaa maisaiyauvo ti suvuainoo. Ivaaraida Anutuugo aataruuvaa ngii vitainai rikiada inna mmooriivaa makee tinai iikiatee. Sa pikiatee.

¹⁷ Itaama vai aataruuvu vainai sa ngia ivaara kumimakaida variatee. Anutuugo yaata utuoo ngii miaramiaraa ngii mii mmooriivaa tuqinnama teeda rikiaraivaara mmoori varaatee.

¹⁸ Sa kapika nnoori vuainaivaa nneeda kumimakaida variatee. Fai ngia itaikio ngii variraivo koonnainaravai. Ii aataru ivaa pikiada Mmannasa Yoketaivara iikio ivo ngii aakiaana suvuakuaivee.

¹⁹ Anutuugaa kuaivaata inna kuaruuvataama ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiikiatee. Ngiingii ausaiyauvaki Udaanga Yisuu Kirisiinnara ngii yoketainai kua yoketaivo ngiiki vaivaa tasipama innara kuaruuvaa kiatee.

²⁰ Mmuakiaa suai mmuakiaa aataru mmoori mminnammminnaiyauvaara yoketaayauvaivee nnaasu kiaa kiada ngii Gioonna Anutuugaa kiaa mmiatee. Ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida itaama kiaa mmiatee.

Pauruuso nnaata vaatiiyara tiravai

²¹ Vaa ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utida ngiingii kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²² Ngia gionna vaa vaati vareeraiyaso, ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaaneema ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²³ Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara dirayaama vaidiiya ngiari nnaataiyara dida vakiaavai. Yisuu Kirisiiva ariinoo gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya vitoo yoketaivau yapaivai. Vaa iya inna yuku yaaku inna mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaavai.

²⁴ Ivaaraida vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iiki-aaneema gioonna vaa vaati vareeraiya ngiari vaatiiya kua mmuakiaayauvai rikiada iikiatee.

²⁵ Vaidi vaa nnaata vareeraiyaso, Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruaineema ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara pinaama mmuduuya ruoo iyara putiravai.

²⁶ Ivo itaama uuvaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya nnoori-ivoono iya mmammaiyauvaa finirayaama Anutuugaa kuaivoono iya aaki-aiyauvaki fini kioodoo iya yoketaama varida Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variravai.

²⁷ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya teenai iya yoketaa tuanaaya inna avuuvau variateeraivaara ivo iyara putiravai. Iya mmammaiyauvunu teeganaaganainno taminnumaunnuunno vairaiyauvoota ari vookarai mminnaa itaiyauvootama iyayaa vaiyauvaa roosiima iya aakiyauvaki sa mminnamminnaa maisaiyauvo vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. Vaa ausa hanigieeraiya yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaataiya varikio sa maisa mminnamminnaa vooyauvai iyasi vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai.

²⁸ Ivaara vaidiia ngiari mmammaiyauvaara tuqinnaaneema ngiari nnaataiyaraatama tuqinnada iyara mmuduuya ruatee. Vaidi voovoono ari nnaataivaara mmuduuya ruaivoono inna ariiyaraata tuqinnoo mmuduuya ruaivai.

²⁹ Hama vaidi voovoono ari mmammaivaara inna pirisaivai. Ivo makemakee varioo yeenna nnoo ari mmammaivaara tuqinnaivai. Mmuai karaama Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnaivai.

³⁰ Ta Yisuu Kirisiinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosi-ikiaunnaivaara ivo ti tuqinnaivai.

³¹ Nnaata vaati vareera aataruuvaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Ii kua fafaara ivaki kua kutaa ari vookaraivo haumaki vainoo. Na oyaivaara yaata utuee rikiaunoo. Ii kua ivo Yisuu Kirisiinnaraata vaa ausa hanigieeraiyaraatama tiivai.

³³ Ii kua ivo ngiiyaraatama tiivai. Mmuakiaa vaidi nnaata vareeraiya ngiingiiyara tuqinnaaneema ngiingii nnaataiyaraatama tuqinnada mmuduuya ruatee. Mmuakiaa gioonna vaa vaati vareeraiya ngiingii vaatiiya avaiyauvaa rikiatee.

6

Pauruuso nnaakaraiyaraata ngiari kaano kooyaraatama tiravai

¹ Nnaakaraso, ngia ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara ngii kaano kooya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ii aataru ivo yoketaa aataruvai.

² Anutuugo mmaanna tuu kua voovai tunoo: Ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane.

³ Ivo tauraa mmaanna tuu kuaivaa itaa kua tioo kua kiaa teerama kioovaatama ataa kua tunoo: A mmatayaa yoketaama variee hokobama varinarivaara ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane. Ivo itaa kua tiravai.

⁴ Ngia kaano kooyaso, sa kuminayaa ngiingii nnaakaraiya tikiai iya ngii-iyara nnannataatee. Tuqinnama iyara haitatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa iya kiaa mmiatee.

Pauruusoono sikaunnaadiri yookairaiyaraata ngiari haitatuurai-yaraatama tiravai

⁵ Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera gioonna kiaapuuyaso, mmatayaa diaa vaidi ngii haitatuuraiya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia koonnama mmooriyauvaa iivoora tida ivaara yaata utida aatuuda biribiriira tasipama iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaaneema iya kuaivaa mmuaa yaatavai rikiada iikiatee.

⁶ Sa iya ngiiyara yoketaa kuaivaa kiaaraivaara nnaasu iya avuuyauvunu mmooriivaa iikiatee. Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kиаapuya varida Anutuugo yaata utiraivaugiataama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayuvai inna mmdia iikiatee.

⁷ Sa vaidiiyara nnaasu yaata utida iikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida varida inna mmooriivaa iikiaaneema ngiingii mmooriyauvaa iikiatee.

⁸ Vaa ngia rikiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yoketaa mmooriyauvaa iikiaiayuvaa irisaiyauvaa iya mminaravai. Fai ivo sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kиаapuuya mmioo kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairiyaatama mmaakaraama mminaravai.

⁹ Mmoori vareeraiya haitatuuraiyaso, ngii mmoori vareeraiya ngiiyara yoketaakiateera aataruuvaa iikiaiavaara yaata utida ngieeta iyara yoketai aataruuvaa iida iyara yoketaakiatee. Sa iya aatuukiateera kuaivaa iya kiatee. Sa iyara ngii nnannateenai iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Mmuua haitatuuroono ngiau aapu variivoono ngiitaata ngii mmoori vareera gioonna kиаapuuyaatama haitatuuvai. Ivoono mmuakiaa gioonna kиаapu-yara mmuaa aataruvai iivai.

Anutuugaa rapira mminnaa mmuakiaayuvai varaatee

¹⁰ Aa nnaagiai kua aavaata rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara yaagueeqama varia rada vidada yaagueeqama nnaasu variatee. Ivo yaagueeqa ari vookaravaa ngii minai varada yaagueeqama variatee.

¹¹ Mmuakiaa rapira mminnaiyauvaa Anutuugo ngii miiyauvaa varada uyuatee. Varada uyida raida fai ngia Sataangaa unnakua mmoori maisaiyauvaa hama iirama kiada yaagueeqama diaravai.

¹² Hama ta vaidi mmatayaiyaata rapuaunnaano. Ta Sataangaa mmagia maisaiya ngiau aapu variiaiyata rapida iya kietaiyaatama rapida ari vo kietaya aa upisiivo vai suai aavaki variiaiyatama rapuaunnaano.

¹³ Ivaara Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa aanna makee varaatee. Fai ngia itaama teerakio maisa suaivo nninai teeda fai ngia ngii nnammutu-aiyaata rapida yaagueeqama dida vakiaaravai. Fai ngia iyaata rapidada rikikio ngii pirisaininnaata fai homo ngia yaagueeqama dida vakiaaravai.

¹⁴ Ivaara teeraida yaagueeqama diatee. Ngii ootitaiyauvunu vausa roosiima kua kutaivaa rammuatee. Ngii nniriyauvunu yaagueeqa kapaqaivaadiri iima kioovaa roosiima safuuma variraivaa yapaatee.

¹⁵ Ngii yukuuvaitanau yuku nnaba roosiima mmayaaya yoketaivaadiri ausa nuufavaa vareera aataruuvaa teerama kiada nuaida varida kiaa mmaaraivaa uyuatee. Ivaa uyida yaagueeqama diatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai okoovaa rau hiri kiada vairavaa roosiima Anutuugaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia itakio mmuakiaa kua maisaiyauvaa vaidi

maisaiwo ikia tai veevaivaa roosiima ngiiyaa haanara iinai ngia ivaadiri rasuuma kiaravai.

¹⁷ Ngii kieetaivau tommeekaivaa yapeeraivaa roosiima Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaa rikiada varaatee. Ngia rapira paipa avaikaravaa Mmannasa Yoketaivo ngii miivaa varaatee. Anutuugaa kuaivo inna ngii paipayauvaivee.

¹⁸ Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa varada yaaku vareeraivaatama tasipama iikiatee. Anutuugo ngii tasipaiveeraivaara yaaku varada inna yaparakiatee. Mmuakiaa suai Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivau-giataama yaaku varaatee. Ivaara tuqinnama haitatuuda sa Anutuugaa mmooriivaa pikiaatee. Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaayara make-makee yaaku varaatee.

¹⁹ Ngia niyaraatama yaaku varaatee. Yaaku varakio Anutuugo kuaivaa ni avaiyaki yapa kinai fai na hama aatuurama kiese yaagueeqama kiese mmayaaya yoketaivo haumaki vaivaa kooyaa tinaravai.

²⁰ Na ii mmayaaya yoketaa ivaa kaa kookieema kiese kiauvoono aanna makee na oovi nnauvaki variaunoo. Itaama vainai na aatuuvoora kaa yaaku varakiai na yaagueeqama kiese mmayaaya yoketaivaa tinaravaivee.

Pauruuso gioonna kiaapuuya nnaagiai boo tiraivaa kaa mmiravai

²¹ Tukikiiva ti seena tuanaa ta innara mmuduuya ruaunnaivovee. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iivoono mmuakiaa mmoorivai na datadataama variee iikiauva ngieetaatama rikiaateeraivaara ivo ngiisi vioo ngii giaa ngii minaravai.

²² Ivaara na inna titano ngiisi kuanaravee. Ngiisi vioo ta mmuakiaaya yoketaama variaunnaivaara ngii giaa ngii minai rikiada ngii ausaiyauvo yoketai na ngia yaagueeqama variateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravee.

²³ Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngiari ausa nuufaivaaitanaata ngiari mmuduuya riraivaaitanaatama mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiya mmikiai ivaitanaara kutaavaivee kiateeraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara pinaama mmuduuya rida hama mmuduuya riraivaa pikiaiya Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo iya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kiaa mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kie-taivoono utuu mmataivaa nnutuuvo Maketoninaa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigioo vooya innara oooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunauyaki un-nakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareer-avai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama ku-taavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaararooduaata mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na fafaarakiaunoo. Ta taaravai-tanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaano. Mmuakiaa Anutuuga gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yosinna Piripii variayani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakia-unoo. Ngiiniaatama ngiiyara haitatuura vaidiiyaniaatama iya tasipama mmoori variayaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara ta yaata utuaunnaano.

Pauruuso gioonna kiaapu Piripii varuuyara

yaaku vareeravai

³ Mmuakiaa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutu-ugaara yoketaavee kiauvali.

⁴ Mmuakiaa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai.

⁵ Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii gaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nnidada aanna ma-keen-naata varaunnaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai.

⁶ Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauvali. Anutuugo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiaiyauvaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai.

⁷ Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuuvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara oooqoo tuduu na safuuma iya kua irisaivaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variaa suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama mmoori varaavai. Ivaara Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuoo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai.

⁸ Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisiin-nakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiauvaavaa Anutuugo ni taivai.

⁹ Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai vioo vioo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaavaa tuginnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utaaravee.

¹⁰ Ngia yoketaama varira aataruuvaa arinaima teeda rikiada yoke-taavaivee kiateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriraivaa irisaivootainaravai.

¹¹ Fai ngia itaikiokio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aakiaiyauvaki suvuainai rikiada ngia iikiaaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuugaa nnutuuvoo ngiau aapu vinai gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida variaaravai

¹² Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu vooyaataama rikiaavai. Ngia ivaa rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

¹³ Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvaara kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki vida nnida kiaiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai.

¹⁴ Na oovi nnauvaki variauvaara kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiada nnaagii pinaama innara yaagueeqakiaavai. Yaagueeqama kiada iida hama aatuuraida Anutuugaa kuaivaa kooyaa kiaa kookieekiaavai.

¹⁵ Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaara iya niyara iya nnannataikiai ni yaataararee kiaa Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. Vooyaano niyara yoketaida inna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai.

¹⁶ Ii niyara yoketada kiaa iya niyara mmuduuya ruaivaara mmayaayaivaa kiaa kookieekiaavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiaiveeraivaara Anutuugoono ee-oo tuuvaara na aavaki variaunoo.

¹⁷ Niiyara nniki apida variaya hama yoketaama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara mannaka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiaavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikiaa aataruuvaa na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸ Hama na ivaara yaata utiaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiaivaara ni yoketaunoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoke-tainaravai.

¹⁹ Vaa na tauvai. Ngia niyara yaaku varaivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuugo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmannammanna ni yoketainaravai.

²⁰ Ni iikiatai aataruuvaa na faannaina hara kiee variauvaa rikiaatee. Na Yisunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmama maisaivoo kiaa na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuaikaraama varinaraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vara na varinarannee? Vara na putinarannee? Mmuakiaa suaiyauvakiaata aa suai aavakiaatama ni

variraivakiaata ni putiraivakiaatama gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo.

²¹ Mmatayaa variraivo datainnee? Yisuu Kirisiiva ni tasipama varikiai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaraivo aanna makee na variauvaa yaataaranavaivee.

²² Fai na homo mmatayaa variee kaayau mmoori yoketaiyauvaa iinaravai. Mo na datainarannee? Vo vara putiraivaara ni yoketainarannee? Vo vara variraivaara ni yoketainarannee? Hama neeta taunoo.

²³ Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinaraivaara na pinaama ni yoketaunoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai.

²⁴ Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama varinaraivo putinara aataruuvaa yaataaravai.

²⁵ Vaa na arinaima rikiauvai. Fai na ngii tasipama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasipama variee mmoori varanai ngia Anutuugaa kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai.

²⁶ Fai na kava vara ranee ngiisi nninai rikiaada ngia niiyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiaaraivaara na itaama ngii tasipama variee mmoori varaanaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vara hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavaugiataama iida fai mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmikiai iya Yisuunnara kutaavaivee kiaaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara tuqinnama variatee.

²⁸ Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuaiyara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraaraivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyara putida taikaaraivo kooyaa vaino Anutuugo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaraivootama kooyaa vainai iya taaravai.

²⁹ Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuugo ee-oo tikiai ngia Yisuunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nniitareeraivaa varaaraivaaraatama Anutuugo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai.

³⁰ Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaararoorvaa varaivaa vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararavaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Anna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaaravee.

2

Yisuuva aduoo varuduu Anutuugo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngi-iiyara mmuduuya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoke-taivo ngiiki varikiai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaano? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano?

² Fai ngia itaama iikiaara iida varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau

varikiai na tauraa ngiiyara sirigakiaaneema fai na kava ngiiyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee.

³ Ngia mmoori voovai voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee.

⁴ Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngiingii seenaiya variraivaaraatama yaata utida iikiatee.

⁵ Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata ututee.

⁶ Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuugo varuduu

Anutuugaa yaata tinniivo innaki vairavai.

Ivo itaama Anutuugo varuuvaara

hama pinaama ivaara yaata utuoo

ivaa puaisa utiravai.

⁷ Hama ivaa puaisa utirainno

ariinoo ari variraivaa pikieeravai.

Pikiooduu mmatayaa gionnaivo

inna mmata kiooduu

hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo

sikaunnaadiri yookaama kioo

viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo

hama ariiyara mannaka tirainno

aduo varioo

Anutuugaa avaivaa nnaasu rikioonnonno

ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.

Hama kati putirainno

maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuugo inna vitoo

ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.

Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvoo

mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa

inna mmiravai.

¹⁰ Itaama vauvaara

fai mmuakiaa ngiau aapu variaiyaatama

mmatayaa variaiyaata

vaa putuaiya mmannasaiyaatama

Yisuunna nnutuuvoo ngiau aapu pinaavai vauvaara

innara toorivu yau haraaravai.

¹¹ Itaama vauvaara

fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara

Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaravai.

Fai iya itaa kua tikio rikioo

ti Napoonna Anutuugaa nnutuuvootama

ngiau aapu vainaravaivee.

Ngia ausa hanigieeraiyaano mmeekiavai roosiima variaaravai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama na ngii tasipama variaa suaivaki ni kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama iiki-aaraivo inna yoketaavai. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara yaata utida inna mmooriivaa iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika kiatee.

¹³ Ngia Anutuugaa tasipama mmuaa yaatavai varada ivo yaata utiraivau-
giataama ngia rikiaa rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngiiki
mmoori varaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sa mminnamminnaa maisaivaa vareerama kiada yoketaa tuanaaya
variateeraivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida varida sa nunuraanu-
rai tida buaaru tida varida iikiatee. Ngia itaama iidada gioonna ki-
aapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variyai tasipama hara ki-
ada variaa suaivaki ngia Anutuugaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya
variaaravai. Aakiapuaiyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taineema ngia iya
tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai.

¹⁶ Ngia tupatupaa variaara mmayaayaivaa puisakama utida iya kiaa
mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai
Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka
tinaravai. Na mmoori iikiauvo hama kuminayaa kuaikiai na hama kumina
mmoosivai iikiau vai. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia
itaama iiki ai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiia yeena
tapiivaa kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena
tapiivau puara sipisiipa kiau vaa kati Anutuugaara tusoneema na ngiiyara
ni kiau vaa tusee putinarannee? Vara hama na putinarannee? Fai kutaa na
ngiiyara putinaraivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina
variauvai.

¹⁸ Mmuaakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketai nai ni tasipama siri-
gatiee.

Pauruuso Timotiia Epaporotitiyara tiravai

¹⁹ Na yaaku varee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa sui
Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni
yoketainaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

²⁰ Ari mmuaavoono ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiiyara pinaama
mmuduuya ruaivai.

²¹ Vaa ausa hanagieera gioonna kiaapu vooya aavaki variyai ngiari
mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmoori-
ivaara yaata utuaavai.

²² Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa
varoo ni maapuvai roosiima varuduu na inna koova roosiima varida ta
mmayaaya yoketaivaara mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

²³ Ivaara kiisa sui vaidiia niyara data datai aataruuvaa iikiaaravoo
kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Neetaata na kiisa sui ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee
kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanar-
avai.

²⁵ Ngia Epaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai.
Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko
inna ni yoketai noo. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo
yaagueeqama iiravai.

²⁶ Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaara ivo ivaara pinaama
yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketai noo.

²⁷ Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fan-
niiravai. Anutuugo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuugo hama
innara nnaasu boo tirainno niyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaara
vaa na mmuaararavaa vara kiee kava pinaa mmuaararavaa vareevoo kiaa
Anutuugo niyaraatama boo tiravai.

²⁸ Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayauma ni yoketaiwoo. Ngia kava inna teeda sirigaikiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketaiwoo.

²⁹ Ivo ti seenavai varioo Udaangaivaa mmooriivaa varaivaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiiyara kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee.

³⁰ Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisuunna mmooriivaara putuoo fanniiivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niiyara ngii iikiataikiai ngieera variaivaara hama iikiaavo ivo ivaa iinno putuoo fanniiivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

3

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiaada yoketaama variaaravai.

² Vaidiia koonnama varida maisa mmooriiauvaa iida ngii mmam-maiyauvaa hatokaaraivaara yaagueeqakiaiyara tuqinnama haitatuukiatee.

³ Teteenoo Anutuugaa Mmannasaivaa varaunnaivaara ti ausa mmudu-uyaiyauvaa inna mmiaunnnavai. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaun-naivaara ta sirigakiaunnnavai. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnnavai. Hama ta kati mmaanai mmamma hatokeeraiya roosiima titiiyara mannaka tida varida ivaa yaagueeqakiaunnnavai.

⁴ Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneenoo niniiyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niniiyara mannaka tiee ivaa yaagueeqainaravai. Fai vadi voovoono ari mmamma hatokaivaara ariiyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma variaunoo, tinai neenoo inna yaataraanaravai.

⁵ Ni noova ni mmata kioodoo na mmuaa sudaagavai nnaasu variaaduu iya ni mmammaivaa hatokeeravai. Isarairaa gioonna kiaapuvaitanaano ni mmata kioodoo na Piyamiinaa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteeravai. Diitee yokeena Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iiravai.

⁶ Na yaagueeqama iinana gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara maisa mmooriivaa iiravai. Vadi voovoono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neenoo itaama variee hama mminnamminnaa maisaivaa varautirivee.

⁷ Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairavai. Aanna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauvai.

⁸ Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa kua kiauvai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iikiaivaa yaataraivai. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaanaivaara mmuakiaa aataru mmoorivai tauraa na iikiai yauvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauvai na iikiauvaivee, kiauvai. Mmuakiaa aataru koonnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunnaroo tiee kaa-gaari kiauvai. Na Yisuu Kirisiinna varaanaraivaara na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiiyauvaivee kiauvai.

⁹ Na Yisuu Kirisiinna eeyara varee inna tasipama varinaraivaara iyauvaara kiaunoo: Yaapasiiyauvaivee, kiauvai. Hama na mmanammanna Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma

variraivaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutu-
uqo niiyara tinoo: Safuuma variraivovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutu-
uqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanaraivaara ni yoketa-
inoo. Ivo mmamma mmuaararoovaa varoneema neeta varee ivo putinara uduu
iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta varee itaama varinaraivaara
ni yoketainoo.

¹¹ Fai na putino too Anutu-
uqo ni tinai na putuuvakidiri diitee kava
varinaraivaara na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutu- uqaa atauvaa yaatararaivaara seenada vida varaatee

¹² Hama na niniyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama
variauvee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varaivaara na yoketaama
variraivaa varaanaraivaara mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama
kiee varee variaunoo.

¹³ Ni seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee,
kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na
tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa
nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee ivaara iina
variee variaunoo.

¹⁴ Vaidiia seenada vida atauvaa yaatarada irisaivaa varaaneema na safu-
uma seeneenana atauvaa yaatara kiee irisaivaa varaanaraivaara mmoori
varauvai. Anutu-
uqo irisaivaa tupatupaa variraivo ngiau aapu vaivaa ni
minaraivaara na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutu-
uqo ii irisai ivaa ti mminalaivaara ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutu-
uqaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua
ivaara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo
yaata tinnivai varakio fai Anutu-
uqo ivaara kooyaa ngii vitainaravai.

¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia ivaara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma
iikiaunna aataruuyauvaa fai ta mmannammanna yaagueeqama kiada iiki-
aaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iikiauneema iikiatee. Ta safu
aataruuvaa iida ngii vitaakiaunnaivaara gionna kiaapu ivaugiatama
kuiya tuqinnama taatee.

¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii giaa ngii miravai. Aanna makee na
rateara tasipama kava ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya
maisama variaivaara iya Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu aataruuvaa
nmmutuaaya variaano.

¹⁹ Ngari mmamma iira aataruuvo iya anutuuvovee. Maisa mmooriivaa
iya iiklaivaara hama ivaara iya mmamma maisairama kiada ivaara ngia-
riiyara mannaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu
yaata utida variaano. Iya itaama variaivaara fai iya ikia aakiaivaki kuaar-
avee.

²⁰ Mo teenoo ngiau aapuuvakinnaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo
yoketaivau ti yapaivoono ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ta faannaida
variaunnaanoo.

²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyauvaa fai ivo ari mmamma
ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaraivaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo
aikiooma mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo dira yaagueeqaivadiri fai
iinaravaivee.

¹ Ni seenayaso, itaama vaikiai na ngiiyara mmuduuya ruee ngii tasipama ni variatainoo. Ngia ni mmooriivaa kaanaiya na ngiiyaadiri Anutuugaa-sidiri irisaivaa varaanaraiya variaani na ngiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketainoo. Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiya ngia gioonnavaaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee.

³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaanaikua eetaatama ii gioonna innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngariiyara ngariiyara nnannataateeraivaara na i yaparakiaunoo. Ii gioonna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiaa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngiari vo gioonna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuugaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieema kieravai.

⁴ Ngia mmuakiaa suai Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa suai kava tiinaravai.

⁶ Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuugaa kua tida kiaa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee.

⁷ Fai ngia itaama iikio Anutuugaa ausa nuufa ari vookaraivaa hama ta mmatayaiya yopeema taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuugo ivaa ti mminai ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ti ausa tinniyyauvo yoketaama vainaravai.

⁸ Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gioonna kiaapuuya aataruuvaa kua yoketaa ari vookaraivaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaaraata hama mminnamminnaa maisaatai aataruuvaaaraatama yoketaama vai mminnaiyauvaaraata mmoori yoketaivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana suvuakuaivee.

⁹ Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyauvaa iida mmooriyyauvaa na iikiaaduu ngia tooyauvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anutuugo ausa nuufavaa gioonna kiaapuuya mmioo variivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyauvaa Pauruusaa mmuduu

yoketaavee tiravai

¹⁰ Ngia hokoba suai kati varidada aanna makee ngia kava niyara yaata utida ni tuqinnaivaara na rikiauuko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikiai ngia itaama iikiaivaara na sirigakiaunoo. Vaa ngia tauraa pinaama niyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai.

¹¹ Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiauvasi. Vaa na arinaima rikiauvai. Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee?

Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee variauu aataruuvaa vaa na iina tauvai.

¹² Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaata kaayau mminnaiyauvo ni suvuai aataruuvataama vaa na tee rikiauvai. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki na variauyauvakiaata mmuakiaa suaiyauvakiaatama na nene variauvaara ni aakiaivaki inna aikioovee kiauvai. Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyauvaa vaa vo suai kiisa mminnaiyauvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiauvai.

¹³ Mmuakiaa aataru mmooriivaa na iikiauva Yisuu Kirisiiva ari yaaguee-qaivaa ni mikiai na aikiooma iikiauva.

¹⁴ Mmuararaivo niisi nnuu suaivaki ngia niyara tuqinnoovaara ni yoke-tainoo.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Piripii variaya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniaa pikiaaduu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiaa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngieenoo nnaasu sikauyauvaa ni muduu ivaara Anutuugo irisai yoketaama variravaa ngii miravai.

¹⁶ Na Tesoronikii variaa suaivaki hama mminnaatauduu ngia airineetu mminnaiyauvaa niini kiooduu viravai.

¹⁷ Na mminnaiyauvaa kati ngiisidiri varaanaraivaara hama iyauvaara nnaasu ni yoketaino. Anutuugo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai na taanaraivaaraatama ni yoketaino.

¹⁸ Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Eporotitiiva mmuakiaa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiia kati Anutuugaara puara sipisiipaiyauvaa hudooduu suudaivaa rikioo iyara yoke-taayavee kiaa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuugo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketaino, tiravai.

¹⁹ Ni Anutuugo ari yaagueega yoketaa ari vookaraivo Yisuu Kirisiinnaki suvuai kio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira variravaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai.

²⁰ Ti Napoonna Anutuugaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaa Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiaa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuugaa gioonna kiaapu Roomaa vardi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruuso aa yanaa aavaa Korosii varuuyani reeravai

Hama Pauruusoona Korosii varuu gioonna kiaapuuya tauraa mmayaaya yoketaivaa kiaa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Ivo kati Epesiisadiri varioo mmoori vareera vaidiyya Korosiira titooduu viravai. Korosii varuu gioonna kiaapuuya nuuna aakiyaiyauvaki unnakua tira vaidi vooyaata nnida ngiari tin-nyauvakidiri unnakua aataruuyaavaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmuuvaa Pauruuso mmoori vareera vaidiyya iyasi titeeravai. Pauruuso aa yanaa aavaa roo itaama unnakua aataru mmooriyauvaa uuyauvaara ooqoo kiaa kioo kua kutaa kuaivaa ausa hanigieeraiya kuaivaa iya kiaa mmiravai. Ii kua kutaa kua ivo unnakua kuaivaa uudarainaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoona aa kua aavaa kiauuko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoona ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauuko ni seena vaidiivo ngiini fafaarainoo.

² Ngia ti seena Anutuugaa gioonna kiauuko Korosii variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida hama pikieeraida yaagueeqama variayani na aa yanaa aavaa kiauuko fafaara rainoo.

Ti Napooa Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufavaa ngii mioo nnaasu variaveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso yaaku varoo Anutuugaata

kua yoketaivaa tiravai

³ Ta mmuakiaa suai ngiiyara yaaku vareera suaiyauvaki ta kua yoke-taivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa kiaa mmiaunnavai.

⁴ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa gioonna kiauuko mmuakiaayara mmuduuya ruaivaa vaa ta rikiaunnavai. Ngia itaama variaivaara ta kua yoketaivaa Anutuugaa kiaa mmiaunnavai.

⁵ Toosa hara kiada uu suaiyaki vaidiyya Yisuunna mmayaaya kua kutaa tuanaivaa varada ngii giaa ngii muduu rikiaida ngia ivaa kaanaivaa varaaraivaara faannairavai. Ngia ivaa faannaida variaivaara ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada gioonna kiauuko mmuduuya ruaavai. Ngia ivaa kutaavee kiaa faannaira oyaivaa Anutuugo ngiini teerama kiauuko aikiooma ngiau aapu vainoo.

⁶ Ngia yeennaivaa hau utu kiauvo uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo vainema mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya Anutuugaa kua yoke-taivaa rikiaavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. Ngia toosa hara uu suaiyakiidiri ivaa roosiima mmuakaraama Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaa ngia kutaa tuanaa ivaa rikiaida taavo iiraivo vainno pinaavai vaivai.

⁷ Ti tasipama mmoori vareera vaidi ta innara mmuduuya ruaunna Ipaparaaso Anutuugaa kua yoketaivaa ngii giaa ngii muduu rikieeravai. Ivoona Yisuu Kirisiinna mmooriivaa tiyara yaagueeqararama kioo iinno varioo hama pikiaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo mmuduuya rira aataruuvaa ngii muuvaara ivoona ti kua ti mmivaivee.

⁹ Ngia itaama variaa mmayaayaivaa ta rikiaunna suaivaki ngia itaama variaivaara ta mmannammanna ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo. Anutuugo ari yaata utiraivaa kooyaa ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia arinaima teeda rikiada tinni yoketaivaa varada yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹⁰ Fai ngia itaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva yaata utira mmoori-ivaa ngia aikiooma iikio too ivo ivaa too ngiiyara sirigakiaiveeraivaara ngia makemakee itaama nnaasu iikiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Fai ngia itaama varida mmannammanna mmoori yoketaivaa iikiokio kaanaivo vainai ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama varia rada vidadu arinaima teeda rikiaravai.

¹¹ Anutuugaa ari yaagueeqa ari vookaraivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa ngii minai teeda ngia yaagueeqama nnaasu variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmuaararai mmoori maisaivo ngiisi nninai teeda rikiadaata ngia mmannammanna yaagueeqama kiada variateeraivaara ivo ari yaagueeqaivaa ngii miaiveeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ti Napoova Anutuugo ari gioonna kiaapu mmeekiaivaki variaiyani teerama kiai yoosinnaivaki ivo ngii safuunai ngieetama variateeraivaara vaa ivo ee-oo kiau kiaivaara innara kua yoketaivaa tida sirigakiatee. Ta iivara ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹³ Vaa ivo upisiivaa yaagueeqaivakidiri ti utu raririima kioo kati naatau ari Mmaapu tuanaa innara mmuduuya riraivo variivau ti yapaivaivee.

¹⁴ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa ivo ari Mmaapuuvaa kiau-vaadiri ivaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai.

Yisuuva varuuvaaraata iva uu mmooriivaaraatama

Pauruuso tiravai

¹⁵ Anutuugo haumaki variivaa Yisuu Kirisiivaano ivo variivaa kooyaa ti vitaivai. Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki vaa ari Mmaapu-uvu Yisuuva inna tasipama tauraa variravai. Tauraa tuanaa ivo varioo mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varuu vau mminnaiyauvaa iima kiooyauvaa yaatareeravai.

¹⁶ Anutuugo iyauvaa uu suaivaki Yisuuvaatama mmuaavau varida Anutuugo Yisunna tuduu iiravai. Gioonna kiaapuuya teera mminnaiyauvaata hama iya teera mminnaiyauvaatama iiravai. Hama teera mminnaa aangeraiyaatama iya kieetaiyaata iya uru nnaakaraiyaatama iiravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai Yisuuvaatama iima kiooyauvaa Yisun-nani yapa kieeravai.

¹⁷ Hama mmuakiaa mminnaatau suaivaki Yisuuva variravai. Fai hama Yisuuvaatano mmuakiaa mminnaiyauvo raubiriinaravai. Yisuuva hara kioo variivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo ngiari mmaataiyau-vunu yapa kiaiyauvo vaivai.

¹⁸ Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisunna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiima variaavo ivo kieetaivaa roosiima varinoo. Kieetaivo hama vaitiri. Hama mmamma mmuakiaavai korootirivee. Yisuuva variivaara vaa ausa hanigieeraiya yoketaama variaavai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvono mmuakiaa mminnaayauvai yaatara kioo tauraa variaiveeraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo kieetavai variravai.

¹⁹ Anutuugaa yaata tinniivo innaki vakiaiveeraivaara Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama uuduu innaki suvuairavai.

²⁰ Gioonna kiaapu mmatayaiya Yisuunnakinaadiri ariisi ngiateeraivaara Anutuugo yaata utuoo itaama iiravai. Ari Mmaapuuvu yatari sagaivau putuuvaara Anutuugo tuduu gioonna kiaapuuya inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvu kooyaa vairavai. Ivo itaama iima kioovaara mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varii vai mminnaiyauvo innasi vira aataruuvu kooyaa vainoo.

²¹ Ngia tauraa maisa yaataivaa utida mmoori maisaiyauvaa iida Anutuugaa nnammutuaaya inna ngieera variravai.

²² Aanna makee inna Mmaapuuvu putuuvaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. Ngia numma inna tasipama mmuaavau yoketaa tuanaaya varikio hama mminnamminnaa maisaiyauvo ngiiki vainai sa gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua kiateeraivaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai.

²³ Ngia itaama ngii variatainai mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ivo vuutayaa dira yaagueeqa kuabaivaa roosiima diivaayaa dida vaida sa pikieeraida yaagueeqama nnaasu variatee. Ngia tauraa Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara faannaida vari-aaneema varida ngii iinno taanara iivaara sa muaraagakiatee. Yaagueeqama nnaasu variatee. Na Pauruuso ii mmayaaya yoketaa iivaara mmoori vareera vaidivai variaunoo. Ii mmayaaya yoketaa ivaa vaa vaidi vooyaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya kua mmi kieeravai.

Pauruuso vaa ausa hanigieeraiyara

mmoori vareeravai

²⁴ Na ngiiyaraata ngiari vooppinnaiyaraatama mmamma nniitareeraivaa varauvaara na rikiau ko ni yoketaunoo. Yisuu Kirisiiva ari yuku yaaku mmamma mmuyai roosii kuaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada varuuyara mmamma nniitaroovaa vareeravai. Varoovo homo tiiki vaivaa na innanikaraama mmamma nniitareeraivaa vareenana fai taika kiaanaravai.

²⁵ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara mmoori varaanaraivaara vaa Anutuugo ariinoo ni mmataama kiaiiki na inna mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Anutuugaa mmayaaya mmuakiaayavai ngii giaa ngii miaiveeraivaara ngiiyaroo tiioo ni mmataama kieeravai.

²⁶ Ari mmayaaya oyaivaa ivo nnaaru varia rada nnuuyara hataumaki iiravai. Aanna makee ari gioonna kiaapuuyani kooyaa kuaa kookieema kiaiivai.

²⁷ Ii kua ivo Anutuugaa ariiki vairavai. Yoketayoketaa kua hatauma kiaiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani teerama kioovaa ivo ngiari vooppinnaiyaraatama kooyaa kuaa kookieema kiaanaravaivee tuuvuonno aanna makee kooyaa vainoo. Ii kua ivaa ivo hatauma kioo kuaivoonno inna Yisuu Kirisiiva ngiiki varinoo. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai ngia yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama variaaravai.

²⁸ Ivaaraida ta Yisuu Kirisiinnara kooyaa gioonna kiaapuuya kuaa mmi-aunnaanoo. Iya haruruarainnoo kuaa kiada ta titi tinni safuuma vaivaudiri iya ooqoo kuaa kiada yoketaa aataruuvaa iya kuaa mmiaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu mmuakiaayaki mmuaavai mmuaavai varinai iya inna aataruuvaa iida rapisiima teekiai ta iya vita Anutuugaa avuuvau safuuma yapaaraivaara ta iya kuaa mmiaunnaanoo.

²⁹ Ii mmoori ivaa kaanaivo vakiaiveera na yaagueeqarama kiee iiki-aunoo. Yisuu Kirisiiva yaagueeqa ari vookaraivaa ti mmiivo ni aakiaivaki vaivaaraina na yaagueeqarama kiee iikiaunoo.

2

¹ Na ngiiyaraatama gioonna kiaapu Rautikiaa variyaiyaraatama hama ni tinniivaa teera gioonna kiaapuuyaraatama pinaama boo tiee yaagueeqama mmoori varauvaara na ngii giaa ngii minaravee.

² Ngieeta iyaatama mmannammanna mmuaa ausa tinni yoketaivaa tasi-pama varida mmuaavaugiataama mmuduuya rida Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugo hatauma kioo kuaivaatama tuqinnama rikiaateeraivaara na pinaa mmoori-vai varauvai. Anutuugo hatauma kioo kuaivaa oyaivo Yisuu Kirisiivavee.

³ Anutuugaa tinni yaatayaa vau kua yoketaiyauvo ramuunnaama kioo vauyauvaa Yisuu Kirisiivaano hatuaa kioo kooyaa ti vitaikiai ta taunnava.

⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ngii unnakua kiaa kioo nammari kuaivaa ngiiki yapanai ngia itaida ivaa rikiaa rada iivoora na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo.

⁵ Na hama ngii tasipama hara kiee variaunoo. Na ngieera variauko ni yaata utiraivo ngiiyara nnaasu vaikiyai variaunoo. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaa tinni mmuaa yaatavai varada yaagueeqama hara kiada variaivaara na sirigakiaunoo.

Ta Yisuunna tasipama varida yoketaama variraivaa varaunnava

⁶ Ngia Yisuu Kirisiinna varaavo too ivo ngii Udaangavai varinoo. Ngia inna varaivaara ivo ngiiki varinai ngia yoketaama hara kiada variatee.

⁷ Ngia yatariiwo yaagueeqama diivaa roosiima Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiatee. Yaagueeqa kuabaivau nnau kaanaivaa heeka kiaaneema ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaiwo itaama pinaavai vainno yaagueeqavai vakiaivee. Ipaparaaso vaa ii kua ivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai. Ngia itaama iida mmannammanna Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

⁸ Vaidi voovoono ari tinniivaudiri mmanna kuaivaa ngii unnakua un-nakua tinai ngia inna mmemmaana vivoora tuqinnama taatee. Ii kua ivo hama Yisuu Kirisiinnasidiri nnii kuavai. Mmanna vaidi mmatayaiyakidiri nnii kuavai. Iya mmatayaa diaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyau-vaara yaata utida kiaa kuayauvai.

⁹ Anutuugaa yaata tinni yoketaa mmuakiaayauvai Yisuu Kirisiinna mmammaivaki suvainno vaivai.

¹⁰ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugaa yaata tinniwo ngiiki-aatama suvuaikiyai ngia yoketaama hara kiada variaano. Mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiau aapu variaa kieetaiyaatama mmagia maisaiyaata moomee sakuaiyaatama vaa Yisuu Kirisiivaano iya yaatara kioo kieetavai varivai.

¹¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara vaidiiaa ngiari mmammaiyauvaa hatokaaneema hama ivo ngii mmammaiyauvaa hatokaivai. Mminnam-minnaa maisaiyauvoono ngii mmammaiyauvaa yeena roosiima faungama utiivaa ivoono hatoka kiaiikiyai ngia mmamma dummukiara yoketaama variaavai.

¹² Ngia nnoori vareera suaivaki vaidi putiraivo mmata nnauvaki vi-rayaama ngia Yisuu Kirisiinna tasipama kuaavai. Anutuugo Yisuunna tuduu diitoneema nnoori vareera suaivaki ivo ngii tikiai ngieetama di-tuavai. Ngia diitada eenanaa mmamma iira aataru mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiada karaasaya diitada variaavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri aikiooma Yisuunna tuduu diitoovaara ngia kutaavaivee kiaiivaara karaasaya diitada variaavai.

¹³ Ngia tauraa varuu suaivaki ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu ngiengie voopinnaaya varida hama Anutuugaara yaata utida inna mmaanna tuu aataruuvaa uuvaara ngia vaidi putiraia roosiima variravai.

Itaama vaikio aanna makee Anutuugo tikiai ngia Yisuu Kirisiiva putuu vakidiri diitoovaanikaraama ngieetaata diitada karaasaya inna tasipama hara kiada variaano. Anutuugoono ti mminnamminnaa maisa mmuaki-aayauvai ruga kiaiikiai ta diitada karaasaya variaunnava.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya kua mmaanna tuu aataruuyauvaa iya koonnama uuvaara kua pinaivo iyaki vainno iya mmuaararoovaa vaa Anutuugoono ruga taika kieeravai. Iya koonnama uuvaa irisaivo vauvaa ivo ruga taika kiaanaraivaara tuduu Yisuuva yatari sagaivau putuduu ruga kieeravai.

¹⁵ Mmuakiaa moomee sakuaiyaata mmagia maisaiyaatama yaatarada tauraa varuuya Yisuuva yatari sagaivau putuu suaivaki ivoono mmuaki-aaya yaatara kiooduu nnaagiai variravai. Rapiraivaa yaatara kiada kua aayanna tirayaama Yisuuva mmuakiaaya avuuvau iya yaatara kioo ngioo kua aayanna tiravai.

¹⁶ Ivaara vaidi voovoono ari tinniivaudiri vo aataru vo aataruuyauvaara tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Ivo yeenna nneeraivaaraata nnoori nneeraivaaraatama ngia kati variateera suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Kuraaga karaasaivo nninai nuunakia-teeraivaaraatama tauraanaa vaidiia kati varuu suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Ti aataru iyauvo mmanna mmataira aataruyauvai vaivai. Fai yapooma kaanaiyauvo nninaraivaara ti vitaivai. Kaanaa tuanaivo inna Yisuu Kirisi-ivavee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono inna avu tinniivo hanigiano ari vookaraiyauvaa too tinara: Ngia mmanna vaidiyavee. Vaa neenoo ngii yaataraunoo, tiivaara sa ngii ausaiyauvo mmuaararakiaivee. Ivo itaama taivaara ngii tinara: Ngia adida vidaa aangeraiyara mmuduuya ruatee, tiivaa sa rikiaatee. Itaa kua tii gioonna kiaapu ivo ari tinniiaadiri ariinoo ari mmam-maivaara yaata utuoo unnakua itaa kua tiivo kuminayaa ari mannaka tiivai.

¹⁹ Ivo itaa kua tiivo Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaara vaa vuen-nama kiaiivai. Vaidi voovai mmuyaiyauvaa ataiyauvaki nninnuunaiyauvo saangama kiaiikio yoonno varikio mmuyaiyauvootama rayota roo vioo pinaavai vaivai. Kieetaivo vaivaara vaidiivo yokeenno rayotoo pinaavai varivai. Itaama vaivaa roosiima ausa hanigieera gioonna kiaapuuyaki ti kieeta Yisuuva varikio Anutuugo ari yaata utiivaugiataama tikiai yokeeda pinaaya variaavai.

Ta vaidi putiraiya roosiima putida kava diitada

karaasaya variaunnano

²⁰ Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua suaivaki saaka sifaa moomeeyara iira aataruuyauvo hama kava ngii puaisakama utivai. Vaidi putiraiya roosi-ima vaa ngia ivaara putuaavai. Itaama vaikiai ngia aaniira ii mmatayaa diaa aataru iyauvaara mmuduuya ruaannee? Vo aataru vo aataruuyauvo vaivaara ngia aaniira iyauvaara rikiada vaidi iikiaavainnee?

²¹ Vo aataru voovai vainno tinoo: Sa aayauvaa utida nnaatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa iyauvaa nneeda taatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa ii mminnaa iyauvaa utuatee, tiivai.

²² Ita itai mminnaa iyauvaa vaidiia iima kiaavo taikeeraiyauvovee. Ii kua aataru iyauvaa vaidiia ngiari tinniiyauvunudiri kua kiada ngii giaa ngii miaayauvaivee.

²³ Vaidi ii aataru iyauvaa iikiaiyaano aangeraiyara ngiari ausaiyauvaa mmiateera yaagueeqama tida adida variaaraivaara unnakua kua iida ngiari mmammaiyauvaa ruputida variaavai. Iya itaama iikiaivaara ngia iya teeda kuaano: Tinni pinaa varaa vaidiyavee, kuaavai. Kati mmanna

vaidiyaano unnakua kias itaama iikiaano. Iya itaama iida hama yopeema ngiari mmamma iira aataruuyauvaara haitatuukiaavai.

3

¹ Anutuugo ngii tikiai vaa ngia diitada karaasaya Yisuu Kirisiinna tasi-pama variaavai. Ivaara ngiau aapu vai mminnaa yoketaiyauvaara mmudu-uya rida mmoori varaatee. Ngiau aapu ivaki Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa ari mmaata yoketaivau hara kioo varivai.

² Ivaki vai mminnaiyauvaara mmannammanna yaata utida mmuduuya ruatee. Sa aa mmata aavau diaa mminnamminnaiyauvaara yaata utida mmuduuya ruatee.

³ Vaidi putiraiya roosiima mmatayaa diaa mminnaiyauvaara ngii aaki-aiyauvo vaa putivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia Anutuugaa tasipama variaavo ngii varira tuanaivo hataumaki vaivai.

⁴ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia variaya ngiau aapuuvakidiri ivo tiira suaivaki ngeetama vida inna tasipama yoosinna yoketaa ari vookaravaki variaaravai.

Eenanaa mmamma iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variatee

⁵ Ngia itaama variaivaara ngii aakiaiuvaki mmatayaa diaa mmuakiaa aataruyauvai ngii iikiatairaiyauvaa ngiengienoo ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi nu-aira aataruuvoota maisama yaata utiravootama avuuvaa taikio ausaivo diitaikio varaataira aataruuvootama ari mmammaivaara inna varaataira maisa aataruuvootama vaidi voovai mminnaivaa taikio inna varaataira aataruuvootama vainoo. Ii nnaagiai aataru ivo unnakua anutuuvaa mmuduuya rira aataruuvaa roosiivai.

⁶ Ii aataru iyauvaa iida varida Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaata-reeraiya fai Anutuugo tinai irisai maisaivaa varaaravai.

⁷ Ngia nnaaru itaama iida varida varuu suaivaki ii aataru iyauvoono ngii puaisa utiravai.

⁸ Ngii aakiaiuvaki ngii iikiataira aataru vooyauvai ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiingii seenaiya mmoori maisaivaa iikiaara yaata utiravootama seena vaidiivaayaadiri koonnama yaata utuoo unnakua tiravootama vainoo. Ii aataru iyauvaa eeyaara pikiaatee. Ngii seenaiyara kua maisaivaa tida kuaaru tira aataruuvootama pikiaatee.

⁹⁻¹⁰ Sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Vaa ngia eenanaa mmammaivaara iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variaivaara sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Ngia Anutuugaara arinaima rikiaateeraivaara ivo ngii iima kiovoono ii karaasa varira ivaa mmannammanna ngiiki yapoo varinoo. Ii karaasa varira ivo ariinikaraama variraivaa ivo mman-nammanna ngiiki yapoo varinoo.

¹¹ Ivo itaama iinno varii ivaara ngia tauraa Ereengaiya voovau variaani Yutayaiya voovau varida ngiengie vookaraama iikias aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia mmamma hatokeeraiya voovau variaani hama mmamma hatokeeraiya voovau varida ngiengie vookaraama iikias aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia vooyara kiaanoo: Hama ivo Ereengaa vaidivai. Ivo ari voopinnaa kumimaka vaidivaivee, kias ivo inna hama aataruvai. Ngia vooya kiaanoo: Ta sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyavee, kiani vooya kiaanoo: Ta kati titi yaata utiravaugiataama nookiaunnayavee, kias kiada iikias aataru ivo inna hama aataruvai. Yisuu Kirisiiva mmuakiasa gionna kiau pu itaama variaya aakiaiuvaki hara kioo variivaara ii

aataru iyauvo hama aataruuyauvai. Yisuu Kirisiiva iivo inna aataru tua-naavai.

¹² Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuyavee. Ivoono ngiiyara mmuduuya ruoo ariiniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Ivaara ngia ngii seenaiyara boo tida iyara tuqinnada tirooma adida varida yamayamaa kua iyaata tida maisa mmooriivaa ngii tikiai iikiai rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹³ Ngia teekiai ngii seenaiya datadataama varikiai teedaata iyara mmuduuya ruatee. Ngiikidiri voovoono voovaara koonnama iino too sa ivo ivaara pinaama yaata utuoo airi kua airi kua kiaevee. Ivo ivaara ari ausa mmuduuyaiavaa inna mmiaivee. Udaanga Anutuugo ngii mminnamminnana maisaiyauvaara hama yaata utirainno ruga kiaeava roosiima ngieeta ngiingii mminnamminnana maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

¹⁴ Ii aataru mmuakiaa iyauvaa iida ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee. Mmuakiaa mmoori aataru ngia iikiaa idaa oyaivo mmuduuya riravovee. Fai ngia itaama iidaida aikiooma mmuaavau variaaravaivee.

¹⁵ Kii Yisuu Kirisiinna ausa nuufaivo mmannammanna ngiiki vakiaivee. Ii aataru ivaa iida mmuaavau nuunama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii mmataama kieeravai. Ngia itaama iyauvaa iida Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁶ Kii Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaa ari vookaraiyauvo ngii aakiaiayuvaki vakiaivee. Vaidiyya tinni pinaa vareeraiya roosiima ngia Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida variatee. Itaama vaino ngii ausaiyauvaki Anutuugaara ngii yoketaivai innara kuaru kiatee.

¹⁷ Mmuakiaa mmoori aataruuvaa iida mmuakiaa kuavai tida Udaanga Yisuu Kirisiiva variivaara yaata utida iikiatee. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ti Napoonna Anutuugaata kua yoketaivaa tida varida itaama iikiatee.

Ngia karaasa aataruuvau variaya ngiengie variaaraivaara

tuqinnama rikiatee

¹⁸ Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kiaevara itaama iikiatee.

¹⁹ Ngia vaidiyya ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Sa ngii ausaiyauvo iyara maisainai yaagueeqa kua tida maisayavee kiatee.

²⁰ Ngia nnaakaraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngiingii kaano kooya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia itaama iikiaevara Udaanga Anutuugo ngiiyara inna yoketaivoo.

²¹ Ngia kaano kooya ngii nnaakaraiya yoketai aataruuyauvaa iikiaara iikiai sa iyauvaara iya ooqoo kiatee. Ngia itaikioo iya ausaiyauvo mmuaararaanarainnoo kua pikiatee.

²² Ngia gioonna kuaapu sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngii haitatuuraiya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Iya ngiiyara yoketaayavee kiateeraivaara sa iya ngii teera suaiyauvaki nnaasu iya mmooriyauvaa iikiatee. Ngia Udaanga Anutuugaa kuaeava rikiada inna mmemmaana kuaevara mmuakiaa suaiyaki katiaata iya mmooriyauvaa iikiatee.

²³ Ngia mmuakiaa mmoorivai vareera suaiyaki ngia ataa kua kiatee: Ta hama mmanna vaidivai mmoori varaunnaano. Ta Udaanga Anutuugaa mmoorivai varaunnaano, kua kiada yaagueeqarama kiada mmooriivaa varaatee.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo irisai yoketaiyauvaa ari gionna kiaapuuyani yapa kiaiuyauvaa fai ngii minai ngia varaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii haitatuura tuanaivaa mmoorivaida ngia varaanoo.

²⁵ Anutuugo mmuakiaa gionna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mmilaraivaara fai ivo koonnama variivaa ari koonnama iivaugiataama irisai maisaivaa safuuma ari mmilaravai.

4

¹ Ngia ngiingii mmoori vareeraiya haitatuurayaso, ngiengie sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gionna kiaapuuyara tuqinnama haitatuda ngiari mmoori varaivaugiataama safuuma irisaiyauvaa mmiatee. Sa koonnama mmiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngiiita ngii haitatuuraivo ngiau apu varivai.

Yaagueeqama yaaku varada safuuma variatee

² Mmannammanna yaaku vareera aataruuvaa puaisa utida yaaku varada varida sa ngii yaata utiraiyauvo voodaa vinai yaaku varaatee. Itaama iida Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

³ Ngia itaama iikiavaugiataa tiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaara aataruuvaa Anutuugo kooyaa ti vitaakiaiveeraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Ii mmayaaya ivo inna Yisuu Kirisiinnara vai mmayaayaivo hatauma kioo vaivaa ta gionna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Na ii mmayaaya ivaa iya kiaa mmiauvaara oovi nnauvaki hara kiee variaunoo.

⁴ Na ii mmayaaya ivaa kooyaa iya kiaa mmilaraivaara niyara yaaku varaatee. Kooyaa iya kiaa mmiraivo inna ni mmoorivai.

⁵ Ngia ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya avuuyauvunu ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuda tinni ruaiya roosiima variatee. Itaama varida iya tasipama iida teekiai iya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiaara iikiai makee ti kiaa mmiatee.

⁶ Gionna kiaapu voovoono ngii yaparainai rikiada ngia inna sai kiaraa kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaiveeraivaara yorokuuvaa yeennaivaki haata kiada nnaavo yoketairaivaa roosiima mmuakiaa suai ngia kua kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaivee.

Ngii seenaiya ngiiyara yaata utuaavai

⁷ Ti seena vaidi Tukikiinna ta innara mmuduuya ruaunnaivo ti tasipama Udaanga Anutuugaa mmoori vareera vaidivai yaagueeqama mmoori varavai. Hama ivo pikiaivai. Fai ivoono na iikiau mmayaayaivaa ngii giaa ngii minaravai.

⁸ Ta mmuakiaa aavaki variaunnaiya yoketaama variaunnaivaara fai ivo ngii giaa ngii minai rikiada ngia sirigakiateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

⁹ Ngii mmuaa yoosinnaa vaidi voovai nnutuuvo Onesimuuso fai inna tasipama kuanaravai. Ivo yaagueeqama mmoori vareera vaidivai varikiai ta innara mmuduuya ruaunnavai. Fai ivaitanaano aavaki ta datadataama variaunna mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁰ Vaidi voovai nnutuuvo Arisarakaava ni tasipama oovi nnauvaki hara kioo variivo ngiiyara ivoota yaata utuoo boo tiivai. Panapaasaa kataivo Marakaavaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Fai ivo ngiisi vinai ngia innara tuqinnaateeraivaara vaa na mmuaanaa ngii giaa ngii miauvai.

¹¹ Vaidi voovai nnutuuvo Yisuuva vuai nnutuuvo Yusutuuva ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ii taaravooma vaidi ido Yutayaa vaidiya vaa ngiari aataru tauraivaa pikiada Anutuugo gionna kiaapuuyara dira

mmooriivaa varaavai. Yutayaiyakidiri aa vaidi taaravooma aado nnaasu ni tasipama tumugia kiada mmooriivaa varada yaagueeqama variaavai.

¹² Ngii nuunairivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Ipaparaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai. Ivo makemakee ngiiyara pinaama yaaku varaivai. Anutuuqaa yaata utiraivaugiataama ngia mmooriivaa varada iidada koovayaida yaagueeqama nnaasu hara kiada varida inna aataruuvaara kutaavaivee kiaa kiada variateeraivaara ivo ngiiyara yaaku varaivai.

¹³ Ivo ngiiyaraatama Rautikiaa variaa gioonna kiaapuuyaraatama Hira-poroo variaa gioonna kiaapuuyaraatama pinaa mmoorivai varaivaa vaa na tauvai.

¹⁴ Ti mmuduuya ruai vaidi voovai Rukaaso nniitareeraiya tuqinneeraivoono ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Vaidi voovai nnutuuvo Dimaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁵ Ti seena vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa variayaraatama gionnaivaa nnutuuvo Nibaannaraatama inna nnauvaki Anutuuqara nuunakiaiaraatama na yaata utuee iyara boo kiau kuaivaa kiaa mmiatee.

¹⁶ Ngia aa yanaa aavaa jaarummua taika kiada vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa variaya mmikiai yaaruatee. Iyaano ngiariisi vai yanaivaa ngii mikiai ngia ivaatama yaaruatee.

¹⁷ Vaidi Arikipiinna kiaa mmida kiatee: Udaanga Anutuuqo mmooriivaa i mmiivaa yaagueeqama iinnanna taika kiaaneera inna kiaa mmiatee.

¹⁸ Aa nnaagiai na neneenoo fafaara kiau aavaa taatee. Na Pauruu-soovaano ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Na oovi nnauvaki variauvaa sa taunniraida ivaara yaata utuatee.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasi-pama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Pauruuso Piripii pikioo numa Tesoronikii varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Itaama uu mmoori-ivaara Yutayaa vooya maisa kua tida Pauruusa tunoo: Aavaki pikiee kuanee, tiravai. Iya Pauruuso uu mmooriivaara tunoo: Teenoo itaama iikiataavai a iikiannano, kaa kiada inna titeeravai. Ngiiari vooPINnaiya Yutayaiya uu aataruuvaa iya iikiatauduu Pauruuso mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmuduu ausa hanigiada yoketaama varuuvaa iya Pauruusaara nnanna-teeda innara ooqoo tiravai. Nnaagiai Pauruuso Koridii varuduu Timotiivaano Tesoronikii varuu gioonna kaaapu vaa ausa hanigiooyara inna kaa mmuduu rikioo ivo aa tauraa yanaa aavaa iyani reeravai. Yoketaama tirooma varida Yisuu Kirisiiva tiinaraivaara faannaida variateeraivaara ivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani reeravaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

¹ Gioonna kaaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variaiyaso, na Pauru-
usoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni
tasipama variaani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa
hanigaiya ti Napoonna Anutuuga gioonna kaaapuya varida ti Udaanga
Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii
mioo nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Tesoronikiya Anutuuga kutaavaivee kaa kiada

yoketaama variravai

² Ta yaaku vareera suaivaki ta Anutuugaata makemakee ngiiyara kua
tida tupatupaa mmuakiaa suai ngiiyara kua yoketaivaa kaaunnavai.

³ Ngia Yisunnara kutaavaivee kaaivaaraida ngia inna mmooriivaa yoke-
taama iikiaanoo. Ngia ngii seena gioonna kaaapuuyara mmuduuya ru-
aivaaraida ngia yaagueeqama mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Ngia ti
Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kutaa tiinaravee kaaivaaraida mmannammanna
yaagueeqama kiada faannakiaanoo. Ngia itaama variaivaara ta yaata utida
ti Napoonna Anutuugaata makemakee kua kaaunnavai.

⁴ Ni seenayaso, vaa ta rikiaunnavai. Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruoo
ari gioonna kaaapu tuanaaya ariinnee kaa ngii mmataama kaaivai.

⁵ Hama ta tetenaidiri yaata utida mmanna kuavai ngii gaa ngii miravai.
Anutuugaasidiri inna yaagueeqaivoota inna Mmannasa Yoketaivootama
ti tasipooduu ta mmayaaya yoketaivaa ngii gaa ngii miaannaduu ngia
rikieeravai. Ta ivaara yaagueeqama kaaannano: Kutaavaivee, kaa kiada
ngii gaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ngii tasipama variaanna
suaivaki ta ngiiyara yaata utida iikiaanna aataruuvaa vaa ngia teeravai.

⁶ Teeda ta uunaquuneema iida Udaanga Yisuu Kirisiiva uuvaatama
ngia iiravai. Uuvara kaayau mmuaararoovo ngiiki vaudaata hama
ngia ivaara yaata utiraida Anutuuga kaaivaa varooduu Mmannasa Yoke-
taivoono ngii tasipooduu rikiada ngia sirigairavai.

⁷ Ngia itaama uunaquuneema mmuakiaa ausa hanigieera gioonna kiapu Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaata teeda rikiada itaama mmuaikaraama iiravai.

⁸ Hama Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaata nnaasu Anutu-uqaa kua mmayaayaivo ngiisidiri vuvvaa rikieeravai. Ngia Anutu-uqaa kutaavaivee kia kiada yaagueeqama varuuvaa mmuakiaa yoošina varuuya rikieeravai. Itaama vaikiai ngia tauraa varida uu mmayaayaiva hama ta kava varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravai.

⁹⁻¹⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta ngiisi kuaanna suaivaki ngia tiyara tuginnooaaraida iya kua yoketaivaa ngiyyara kiaavai. Ngia unnakua anutuuyauvaa pikiada hanigiada Anutu-uqo hara kioo varioo kua kutaa tiraivaa mmooriyauvaa varaivaa iya kua yoketaivaa ngiyyara kiaavai. Ari Mmaapu Yisuuva vaa putuduu rikioo Anutu-uqo tuduu kava putuuvakidiri diiteeravai. Ivo putuoo kava diiteeravoonora tuoo vaa ti utu raririina yoketaivau yapa kioo aataruuvo vainoo. Ivaara fai yapooma nnaagiai Anutu-uqo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara iya yaparainara suaivaki hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainaravai. Fai Yisuuva kava ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaa ngia faannaida variaivaa gioonna kiaapuuya ngiyyara kua yoketaivaa kiaavai.

2

Pauruuso Tesoronikii varioo Anutu-uqaa mmooriivaa iiravai

¹ Ni seenayaso, ta ngii tasipama mmooriivaa iikiaannaivo hama ti maisavai. Vaa kaanaivo vauvaara ngiengieenoo teeravai.

² Ta tauraa yoošina Piripii ivaki nookiaannaduu rikiada maisamaisau mmoori aataruuyauvaa ti mmuduu rikiada ta hama yoketaama variaannaivaa vaa ngia rikieeravai. Itaama vauduaata ta ngii yoošina Tesoronikii ngiaannaduu Anutu-uqo ari yaagueeqaivaa ti mmuduu rikiada ta inna kua mmayaayaivaa kooyaa ngii giaa ngii mida hama ta aaturavai. Vooyaano ti oooqo tuduaata ta iikiaannaduu ti mmuaararooduaata iiravai.

³ Ta mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivo hama unnakuaivaa tasi-pama ngii giaa ngii miravai. Hama ta sabi reeti utu kiada reeri utu kiadairayaano mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama ta ngii yokekiaa kiada ngii iida taaree kia kiada mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hamavee.

⁴ Vaa Anutu-uqo mmooriivaa ti mmio tooduu ta iikiaannaduu aikiooma vauvaara ta mmayaaya yoketaivaa varada nuaida ivo tiivaugiataama nnaasu makemakee iikiaunnaanoo. Hama vaidiyya numa ta iikiaunna mmooriivaa teeda yoketaavaivee kiaaraivaa iikiaunnaanoo. Anutu-uqoono ti mmooriivaa yoketaavaivee tinaraivaa ta iikiaunnaanoo. Ta aaniivaa mmooriivaa iikiaunnaivaa oyaivo ti aakiaana vaivaa vaa Anutu-uqo too rikiaivai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Hama ta titi kuaivaadiri ruvuakavaakai kua kiaa rada ngii giaa ngii miravai. Hama ta ti aakiaiyauvakidiri mminnamminnaiyauvaa ti varaatainoo kia kiada yoketaa kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Anutu-uqoono ti taivai.

⁶ Hama vaidi voovoono mmooriivaa iikiaunnaivaa ti too ti mannaka kiaiveeraivaa ta iiravai. Ngieeta vaidi vooyaataa tiyara mannaka kiateeraivaa hama ta iiravai.

⁷ Ta Yisuu Kirisiinna kua varada nuairayara tida ngia ti mmoori varaa-teeraivaa ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Gioonnaivo ari nnaakaraiyara tirooma kioo haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada variaanna suaivaki ta tirooma hara kiada variravai.

⁸ Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaannaivaara ta kooyaa Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ti yoketairavai. Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Gioonna kiaapuuya ti ruputikiai ta ngiiyara putuaaraivaaraatama ti yoketairavai. Hama ti aatuuravai. Ta ngiiyara pinaama ti ausaiyauvo yoketauvaara hama ti aatuuravai.

⁹ Ti seenayaso, ta titi mmamma mmuyai mmutu rikiada tete variaara mmooriivaa varaannaivaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ta Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa rada variaanna suaivaki hama ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmi-ateeraivaara ta heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada tete variaara mmooriivaa iiravai.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ta yoketaama safuuma ngii tasipama varida hama koonnama variravai. Vaa ngia ivaa tooduu Anutuugootama vaa teeravai.

¹¹ Vaa ngia taavai. Vaidiivo ari nnaakaraivaa tuqinnama haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada varida mmuaavai mmuaavai ngii haitatuuravai.

¹² Ta ngii tasipama hara kiada varida yamaa kua yamaa kua tida ngia Anutuugaa aataruuvau yoketaama nookiateeraivaara ta kua yoketaivaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Anutuugo ari varii yoosinna ari vookaraivaki ngieeta yoketaama variateeraivaara ngii maavee tioo varinoo. Ngia ivaara yaata utida safuuma variateeraivaara ta ngii giaa ngii miravai.

¹³ Ta Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia puaisakama utiravai. Hama ngia ivaara tunoo: Mmanna vaidivai mmayaayavaivee, kiaa kiada pikieeravai. Ngia tunoo: Kutaa Anutuugaa mmayaayavaivee, kiaa kiada puaisakama utiravai. Ngia itaa kua tida puaisa utuuvaa ta mmannammanna Anutuugaata kua tida kua yoketaivaa kiauunnvai. Ta ngii giaa ngii miaanna mmayaayaivo kutaa Anutuugaa mmayaayavaivee. Vaa ngia ausa hanigiaiya ngii aakiaiyauvaki ivo yaagueeqama vaivai.

¹⁴ Ti seenayaso, Yutayaa yoosinnaivaki variaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya varuuya roosiima ngia variravai. Ngari seena Yutayaiya maisa mmooriivaa iya mmuneema ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii miravai.

¹⁵ Yutayaa vooyaano Udaanga Yisunnaata forofetaiyaatama ruputuduu putiravai. Vooyaano tiitaatama makemakee maisa mmooriivaa ti mmiravai. Itaama uuvaa Anutuugo hama iyara yoketairavai. Iya mmuakiaa vaidiia nnammutuaaya variravai.

¹⁶ Anutuugo ari voopinna vooppinnaiya yoketaivau yapaiveera kiaa kiada ta kua yoketaivaa iya kiaa mmiaannaduu rikiada iya ti ooqoo tiravai. Itaama vauduu iya makemakee mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovo vainno suvuairavai. Suvuau kioovaara Anutuugaa ausa nnannateeraivo aanna makee vaa iyasi vainoo.

Pauruuso kava vararanoo vioo iya taanaree kiaa iiravai

¹⁷ Ti seenayaso, ta kiisama ngii pikiada aapi ngiaanna suaivaki ti yaata utiraivo homo ngiiisi vauduu ta aapi nniravai. Ta aapi nnida ngiiyara pinaama yaata utida kava vara ranada vida ngii taaree kiaa yaagueeqararama kiada iiravai.

¹⁸ Ta ngiiisi kava vara ranada kuaaree tida variaannaduu Sataango ti ooqoo tiravai. Na Pauruusoono airineetu kava vara ranee kuanaree tiee variaaduu Sataango ni ooqoo tiravai.

¹⁹ Fai yapooma ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki ta inna avuuvau diaaravai. Ii suai ivaki hama aaniivai varaaraivaara ta faannaida variaunnanoo. Ta ngiiyara yaata utida faannaida variaunnanoo. Hama aaniivaara

ta sirigaida variaunnanoo. Ta ngiiyara sirigaida variaunnanoo. Hama aaniivaara ta mannaka kiaunnanoo. Ta ngiiyara mannaka kiaunnanoo.

²⁰ Kutaa ta ngiiyara mannaka tida sirigaida variaunnanoo.

3

¹ Ta ngiiyara pinaama yaata utuaannaduu ngia voopi varuduu ta aapi variaannaivaara yaata utuaannaduu ti pirisairavai. Itaama vauduu tetevaitana aa yoosinna Ateena aavaki hara kiada varida

² Timotiinna titaa kiaannaduu ngiisi viravai. Timotiiva ti seena tuanaavai varioo ti tasipama mmoori varoo Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa varoo nuainno varioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo Yisuu Kirisiinnara kooyaa iya kiaa mmiravai. Ngia yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada puaisa utuateeraivaara ta inna titaannaduu ngiisi viravai.

³ Gioonna kiaapuuya ngii mmaarau kua tuu mmoori maisaivaa ngii muuvaara Anutuugaa mmooriivaa pikieevoora kiaa ta inna titaannaduu ngiisi viravai. Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo ee-oo tuduu ii mmoori maisa iyaavo ngiisiaata tiisiaatama nniravai.

⁴ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki vaa ta ngii giaa ngii mida kiaanano: Mmoori maisaivo tiisi nninaravaivee, kiaannaivaa kaanaivo vaa kutaa kooyaa vairavai. Vaa ngia ivaara rikieeravai.

⁵ Itaama vauduu ngia voopi varuduu na voopi varuuvaara na yaata utuaaduu ni mmuaararoovaa Timotiinna titaaduu ngiisi viravai. Ngia Anutuugaara kutaavee kiaa kiada datadataama variaa aataruuvaa taiveera na inna titaaduu ngiisi viravai. Sataango vaa ngii iinno taanaree kiaa uuduu vaa ngia inna kuaivaara ee-oo tuuvaara na yaata utuee mo ta kuminayaa ngii tasipama mmoori varaannaivaara yaata utuee Timotiinna titaaduu ngiisi viravai.

⁶ Vaa ivo ngiisi vuuvo kava vara ranoo ngioo ngia Anutuugaara yaagueeqaida varida mmuduuya rida varuuvaara ivo numa ti kiaa ti mmiravai. Ngia makemakee tiyara yoketaama yaata utida ta ngii taaree kiaa yaagueeqama kiada iikiaannaneema ngia ti taaree kiaa uuvaara ivo ti kiaa ti mmiravai.

⁷ Ti seenayaso, ngia itaama varuuvaara ti mmaarau kua tuuya maisamaisau mmoori mmuaararooyauvaa ti mmuu suaivaki ta ngiiyara yaata utuaannaduu ti yoketairavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuuvaara ti yoketairavai.

⁸ Ngia Anutuugaara yaagueeqararama kiada iida varikiai fai ta yoke-taama hara kiada variaaravai.

⁹ Ngia yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara Anutuugaata kua yoke-taivaa kiaunnanoo. Ta inna avuuvau pinaama kiada ngiiyara sirigakiaunnaivaara ta innaata kua yoketaivaa kiaunnanoo.

¹⁰ Ta ngii taaree kiaa kiada heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada ta Anutuugaata ivaara yaagueeqama kiada kua kiaunnanoo. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivo muaraagainno kiisavai vainoora tida ta ngiiyaro tida ngii teeda ngii tasipama mmooriivaa iikiaaraivaara ta Anutuugaata kua kiaunnanoo.

¹¹ Ti Napoova Anutuugo ariita ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ta ngiisi kuaara aataruuvaa kooyaa ti vitaakiateeraivaara ta yaaku varaunnanoo.

¹² Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaneema Udaanga Yisuu Kirisi-iva ngii iinai fai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikio pinaavai vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnanoo.

¹³ Itaama vaino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki yaaguee-gama iinai rikiada yapooma ivoota ari gioonna kiaapu inna tasipama vari-aiyaatama tiikiyai rikiada fai ngia ti Napoonna Anutuugaa avuuvau yoketaa tuanaa gioonna kiaapuya varikio hama ngii mminnamminnaa maisaiyau-vaa irisaiyauvootainaravai.

4

Ari vookaraama variaaraivaara Anutuugaa yoketaivai

¹ Ti seenayaso, aa nnaagiai kua vooyauvaatama rikiaatee. Anutuugo ngii too ngiiyara yoketaakiaiveera tete variaunnaivaa ta ngii vitaakiaunnava. Ngia ivaa teeda ta variaunnaneema variateeraivaara ta ngii vitaakiaunnava. Aanna makee vaa ngia teeda mmuaakaraama variaano. Yisuu Kirisiiva ti aakiaiyauvaki variivaara ta makemakee yaagueeqama ngii ki-aunnanoo: Mmannammanna itaama nnaasu variatee, kiaunnava.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva ti kiasa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa vaa ngia rikiaavai.

³ Aa na tinara kua aavo Anutuugaa yaata tinniivau vai kuavai ngia iikio rikioo Anutuugo fai ngiiyara yoketainaravai. Ngia yoketaa tuanaaya variatee. Sa sabi heera aataruuvaa iikiatee.

⁴ Ngia vaidiia mmuaavai mmuaavai ngii mmammaivaara tuqinnama haitatuuda ngiingii nnaataiya tasipama safuuma yoketaama variatee.

⁵ Hama ausa hanigiada Anutuugaa kuaivaa rikieeraianikaraama ngii mmammaiyauvoono yaagueeqama ngii iikiatee tinai rikiada sa iikiatee.

⁶ Anutuugaa aataruuvo itaama vaiivaara vaidi voovoono arinaima yaata utuee sa i seena vaidiivaara koonnai aataruuvaa iima kiese ivo ariyara ii aataruuvaa sa hatokaanee. Ngia itaama koonnama iikiaivaara ta tauraa yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Sa ii aataru ivaa iikiatee. Mo fai gioonna kiaapuuya maisa mmoori itaama vaiyauvaa iikio Udaangaivo fai irisai mmuaararavaa iya mminaravaivee. Ta itaama yaagueeqama kiada tiravai.

⁷ Ta gioonna kiaapuuya sabi nuaida koonnama variateeraivaara hama Anutuugo ti maavee tiravai. Ta safuuma yoketaama variateeraivaara ti maavee tiravai.

⁸ Ivaarainno ii ta ngii giaa ngii miaunna kua iyauvaa gioonna kiaapu voovoono rikioo mmooka hanigia mmiivoono hama vaidi mmatayaivaa mmooka hanigia mmiivai. Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ngii miivaa mmooka hanigia mmiivai.

⁹ Ngia ngii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruateeraivaara hama na ivaara yanaivaa fafaarainaravootainoo. Vaa Anutuugo ngiingii-yara ngiingiiyara mmuduuya ruateeraivaara ngii vitaama kiaivai.

¹⁰ Vaa ngia Maketoniasa variaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera mmuakiaayara mmuduuya ruaavai. Ti seenayaso, itaama vaikiainnaata ta yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Mmannammanna yaagueeqama nnaasu ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaannanoo.

¹¹ Ngia tirooma hara kiada variaaraivaara yaagueeqama kiada iikiatee. Ngiengie hara kiada variraivaara ngiengieenoo ivaara haitatuuda variatee. Sa ngii seenaiya hara kiada variraivaara ngiingii avuki avukiida murumuru tida variatee. Ngiengie hara kiada variraivaara yaata utida ngiingii yaaku-yauvaadiri mmoori varada sikauyauvaa varaatee. Ta tauraa itaama ngii giaa ngii miaannaivaugitaama iikiatee.

¹² Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngii teeda kiaara: Yoketaama variaa gioonna kiaapuyavee, kiateeraivaara iikiatee. Fai ngia itaama iikio

mmuakiaa mminnaavai ngii variraivau aikiooma vainai hama ngii seenaiya ngiaarukiaaravai.

Yisuuva suai nnaagiai tiinaravai

¹³ Ti seenayaso, gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaani hau kiaiyyara ngia kumimakaida varida airi yaata utida variaavai. Hama ausa hanigiada Yisunnara faannairaida kati hara kiada variaila vaa putuaiyara kaayauma ausa mmuaarareeda iyara kaayauma yaata utida variaavai. Ngia itaida varida varivoora kaa ta aa kua aavaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁴ Vaa ta Yisuuva putuoo kava diitoovaara kutaa kuavaivee kiaunnaanoo. Ta itaa kua kiaunnaivaaraata aa kua aavaaraatama kutaa kuavaivee kiaunnaanoo. Fai Yisuuva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo tinai vaa ausa hanigia kiada putuaiyaata Yisuuvaatama innasi kuaaravai.

¹⁵ Aa ta ngii giaa ngii miaara kua aavaa Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Ivo tiinara suaivaki fai ta homo mmatayaa variaunnaiya vaa ausa hanigia kiada putuaiya hama yaatarada tauraa kuaaravai.

¹⁶ Fai Udaanga Yisuu Kirisiivaano yaagueeqai kuavai tuoo varino aangeraa kieeta voovoono aayanna roo varino Anutuugaa nooma akuaiivo tuoo varino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri tiinaravai. Yisuuva tuoo varinai vaa ausa hanigia kiada putuaiya diitada nnida tauraa vikiai

¹⁷ Ii suai ivaki ta homo mmatayaa vaa ausa hanigia kiada variaunnaiya fai Anutuugo nama aakiaivaki ti rupi nuunama kinai vaa tauraa kuaiya vida sunada Udaanga Yisuu Kirisiinna sunaara kuaaravai. Fai itaama vainai rikiada ta vida inna sunada inna tasipama tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ivaaraida ii kua ivaa ngiingii kaa mmi ngiingii kaa mmiida ausa yoketaivaa tasipama variatee.

5

Yisuuva tiinara suaivaara teerama kiada variatee

¹ Ti seenayaso, Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara ta hama kuminayaa ngiini yanaivaa fafaara reeda ngii giaa ngii miaaravee.

² Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Gionna kiaapuuya heenaivaki hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo nniivai. Ivaa roosiima fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai.

³ Gionna kiaapuuya kiaara: Ta yoketaama ausa tinni nuufaivaa tasipamaida variaunnaanoo, kaa kiada varikio fai maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo akiaraino iyasi nninaravai. Gionnaivo nnaakaraiavaa mmataanara suaivaki nniitareeraivo akiaraikio innaki nniivai. Ivaa roosiima maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo iyasi nninaravai. Fai akiiraama nninai hama kuaara ngiaara aataruuvootainaravai.

⁴ Mo ti seenayaso, ngia vaa ausa hanigiaiya hama upisiivaki variaano. Ivaara mmuara vareera vaidiivo upisiivaki nninai nnikiraakiaaneema ivaa roosiima Udaanga Yisuu Kirisiiva tinai rikiada ngia nnikiraakitaama vainainnaata sa nnikiraakiatee.

⁵ Ngia mmuakiaaya mmeekiaivaata ikiannaivaatama vara nuunama kiada variaavai. Ngieeta teetama hama upisiivaki variaunnaiya.

⁶ Ivaara hama ta gionna kiaapu vooya roosiima vuru vakiaaravai. Vaidi voovai yaata tinniivo yoketaavai vairaayama ta avu teeda nnaasu mmuaavai mmuaavai titi variraivaara haitatuukiaaravee.

⁷ Gionna kiaapu vuru vakiaiya upisiivaki vuru vakiaavai. Gionna kiaapu nnoori kapikaraiavaa nneeraiya upisiivaki nneeda kumimakakiaavai.

⁸ Ta hama iya roosiima variaunnaivaaraida ta ikiannaivau variaunnava. Ivaara ta titi variraiavaa haitatuukiaaravee. Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada puaisa utida gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruunaivo inna rapira vaidiiya ngiari nniriyaa okoo roosiima hiri kiaavo vaivaa roosiivai. Ta Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida variaunnaivo inna rapira vaidi- iya ngiari kieetayaa apira mminnaivaa roosiivai.

⁹ Anutuugo hama aataru maisivaa irisavaa ti mminaraivaara ti mmataama kieeravai. Ta Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tikio aataru yoketaivau ti yapaanaraivaara ti mmataama kieeravai.

¹⁰ Ta inna tasipama variaaraivaara Yisuuva tiyara putiravai. Ta homo mmatayaa variaunnaiyaata vaa putuaiyaatama ivo tiinai ta vida inna tasi- pama variaaraivaara ivo tiyara putiravai.

¹¹ Ivaaraida ngiingiita ngiingiita yamaa kua yamaa kua tida ngiingii mmooriiyauvaa ngiingii vara ravisii vara ravisida yoketaama varaatee. Vaa ngia itaama iida varida variaaneema iida varida variatee.

Pauruusainna vo kua vooyauvaara

iya kiaa mmiravai

¹² Ti seenayaso, vo kuavaara ta yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Vaidiia ngii tasipama mmoori varaiyara kua yoketaivaa tida iya kiaa kuaivaara rikiada iikiatee. Iya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaayara tida safuuma varira aataruuvaa ngii vita vitaakiaano.

¹³ Iya ngiyyara mmoori varaivaara iyara kua yoketaivaa tida iyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ausa nuufa tasi- pama variatee.

¹⁴ Ti seenayaso, vo kua vooyauvaara ta yamaa kua yamaa kua tida yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Gioonna kiaapu hama mmoori vareeraiyaata yaagueeqama iyaata kua tida safuukiatee. Iya aatuuda variaa gioonna kiaapuuyaata yamaa kua yamaa kua tida variatee. Gioonna kiaapu yoonoosupuaa variraiya tasipama mmoori varaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya muaraagama varikiainnaata iya tasipama mmannammanna tirooma varida mmoori varaatee.

¹⁵ Ngariiyara ngariiyara mmoori maisivaa irisai irisaima iikiaaraivaara haitatuuda oooqo kiatee. Mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama iida varida yaagueeqama kiada ivaara yaata utida iikiatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai sirigaida varida variatee.

¹⁷ Mmuakiaa suai mmannammanna yaaku varada nnaasu variatee.

¹⁸ Mmuakiaa aataruuyauvo ngiisi nninai rikiada kua yoketaivaa Anutu- ugaara kiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iida Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa rikiada iikiaaraivo inna Anutuugaa yoketaivai.

¹⁹ Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa sa hatokaatee.

²⁰ Vaidiia Anutuugaasidiri tii kuaivaa ngii giaa ngii mikiai sa nniki rakaida puruukakiatee.

²¹ Mmuakiaa kua rikiaiayuvaa iida taivaa yoketaiyuvaa varada puaisakama utida

²² maisai kua mmoori mmuakiaayuvai pikiaatee.

²³ Anutuugo ausa nuufa variravaa oyai nakaaravovee. Ivo ariinoo ngii iino ngii aakiaa mmuakiaayuvai yoketaakiaiveeraivaara ta yaaku va- raunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki Anutuugoono iino

ngii mmamma mmuyai mmannasa mmuakiaayauvaki mminnamminnaa maisaiyauvo sa vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

²⁴ Ngii maavee tiraivo ngiiyara hama yaata vueennaivai. Fai ivoono itaama iinaravai.

²⁵ Ti seenayaso, tiyaraatama yaaku varaatee.

²⁶ Ti seena vaa ausa hanigieeraiyara yoketaida yaaku rumisiatee.

²⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nookiauvoonora tiee na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiatee. Aa yanaa aavaa yaarummua kiada mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya yaarida kiaa mmiatee.

²⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Gioonna kiaapu Tesoronikii varuuya Yisuu Kirisiiva makee tino kava ti-inaraivaara pinaama yaata utuuvaara Pauruuso aa nnaagiai yanaa aavaa iyani reeravai. Vooyaano tunoo: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiiva nninara tuu suaivo nniivaivee, tuu kuaivaara Pauruuso fafaarainno safuuma iya kaaa mmiravai. Mmuaarareeraivo iyasi nniivaata mmamma niitareeraivaatama varadaata iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee kaaa kiada ngiari mmooriyauvaa varada varida yoketaama mmooriyauvaa iikiateeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa iyani fafaara reeravaivee.

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variaiyaso, na Pauruusoono yanaivaa ngiiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiyya ni tasipama variaani na yanaivaa ngiiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigieeraiya ti Napoonna Anutuuga gioonna kiaapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Ti Udaanga Yisuuva tiinara suaivaki Anutuugo

gioonna kiaapuuya yaparainaravai

³ Ti seenayaso, ta makemakee ngiiyara Anutuuga kaaa mmida kiaunnaanoo: Yoketaayavee, kiaunnaanoo. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kaaa kiada iikiaiivo vaa yaagueeqavai vaivo fai vakia roo vioo vioo yaagueeqama pinaavai vainaravai. Ngia ngiingiyyara ngiingiyyara mmuduuya ruaivo vaa pinaavai vaivo fai vioo vioo pinaa ari vookaraivai vainaravai. Ngia itaama variaivaara ta aikiooma ngiiyara makemakee yoketaayavee kiaunnaanoo.

⁴ Ngia itaama variaivaara teenoo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiyaata kua tida ngiiyara mannaka kiaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa ngii miaavo ngii mmamma niitaraikiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kaaa kiada yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara mannaka kiaunnaanoo.

⁵ Ngia itaama yaagueeqama variaivaara ta kooyaa rikiada kiaunnaanoo: Anutuugoono fai mmuakiaaya yaparainno irisaiyauvaa safuuma iya mmimaravaivee, kiaunnaanoo. Itaama vaino too mmamma niitareeraivaa ngia varada varidaata Anutuugaara yaagueeqama variaivaara ivo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna aikiooma ivaki kuateera fai ngii tinaravai.

⁶ Fai Anutuugo ataama safuuma iinaravai. Mmoori maisaiyauvaa vaa ngii muiyauvaa fai ivo irisai maisaiyauvaa iya mmimaravai.

⁷ Ngii mmuaararaivaata tiita ti mmuaararaivaatama Anutuugo iinai fai ta kati variaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri kooyaa tiinara suaivaki fai Anutuugo itaama iinaravai. Fai Udaanga Yisuu Kirisiiva aangeraa yaagueeqaiyaata ikia hauruuvo pinaama taivaatama tasipama tiinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya hama Anutuuga kuaivaa rikiada arinaima taiyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaivaa hama

arinaima rikiada iikiaiyaatama irisai maisaiyauvaa iya mmiminaraiwaara fai itaama tiinaravai.

⁹ Ivo tiinai rikiada iya irisai maisaivaa varada tupatupaa koonnama varira yoosinnaivaki variaaravai. Fai iya hama Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama inna mmeekia ari vookaraivaki variaaravai.

¹⁰ Ti suai ivaki ivo tiinai rikiada fai ariinnee kiasa mmataama kiai gioonna kiaapuuya innara ari vookaraama yoketaa tuanaavee kiaaravai. Innara kutaavaivee tira gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa innara tida avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatakiaaravai. Ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ngia kutaavaivee tuuvaara ngieetama itaa kiaaravai.

¹¹ Ivaaraida ta makemakee ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo. Anutuugo ngii iinai rikiada ngia ivo ngii maavee tiivaugiataama aikiooma yokeetaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii iinanai ngia inna mmoori yoketaivaa ngii iikiatainai ngia innara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa iidada taikaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ngia itaama iikio rikioo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki inna nnutuuvo yaataroo ari vookaraama vainaravai. Vaino rikioo ivo ngii iinai rikiada fai ngieetama yoketaama ari vookaraama variaaravai. Ti Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiivaaraida ngia itaama ari vookaraama variaaravai. Ngia itaama variaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

2

Vaidi mminnamminnaa maisa suvuairaiivo

nninara kuavai

¹ Ti seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivaaraata Anutuugo ti rupi nuunama kinai ta Yisunna tasipama hara kiada variaaraivaaraatama na kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vooyaano kiaanoo: Vaa Yisuuva tiivaivee, kiaiwaara sa akiairaama ngiengie vo vuayaata vo vuayaata utiraida sa ngii ausaiyauvo ari vookarai ausa tasipama variatee. Ta Anutuugo ti kiasa ti mmii kuaivaa ta kiasa kookieema kiauunna suaivaki vaidi voovoono rikiai kuavai tiivainnee? Vara ta Anutuugaa kua mmayaayaivaa kiasa kookieema kiauunna suaivaki rikiai kuavai tiivainnee? Vara yanaa voovai tiisidiri nniivaudiri yaaruoo rikiai kuavai tiivainnee? Hama teeta rikiaunnaanoo.

³ Vaidi vooyaano sabi kua sabi kuaivaa ngii giaa ngii miaivaa ngia rikieevora aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Yisuuva tiinara suaivaki fai hama ivo nnaammaratu tiinaravai. Tauraa gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmooka hanigia mmi kiada innara ooqoo kiasa kikio nnaagiai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo ikia aakiaana kuanaraivoono kooyaa nninaravai.

⁴ Fai ivo ngioo gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara ti Anutuugovee kiaiayauvaara ooqoo tiioo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iya ausa mmuduuya mmiraiyauvaaraatama fai ooqoo tinaravai. Ooqoo kiasa kioo tinara: Vaa na yaataree variaunoo, kiasa kioo fai Anutuugaa nnau pinaivaki oro varioo ariiyara tinara: Na Anutuugovee, tinaravaivee.

⁵ Ivo itaa kua tinaraivaara na ngii tasipama variaa suaivaki na ivaara ngii giaa ngii miravaivee. Vara vaida ngia ivaara taunnu kiaannee?

⁶ Aanna makee ii na kiau kua ivaa kaanaivo nnivoora kiasa kioo inna uuda raira yaagueeqaivoono inna uuda rainno varioo varinoo. Vaa ngia ivaa

arinaima teeda rikiaavai. Anutuugo tinara: Aikioovaivee. Ngianee, tinara suaivaki nnaasu fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nninaravai.

⁷Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo vaa hataumaki vaivo aanna makee iinno varinoo. Mmannammanna iinono uuda rairaivoono uuda rairaivaa rabikiaa kino rikioo mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo fai kooyaa vainaravai.

⁸⁻¹²Kooyaa vaino too mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivoota fai kooyaa nninaravai. Ivo Sataangaa yaagueeqaivaa tasipama ngioo unakuaiavaa kiasa kaayau ari vookara ari vookarai unnakua mmooriyauvaa iinaravai. Fai iinno varioo gioonna kiasa kuaaraiya maisai unnakua unakuaiyauvaa arinaidiri kiasa roo iinaravai. Hama iya kua kutaivaara yoketaavaivee kiasa kiada hama ivaara mmuduuya ruaivaara Anutuugo hama iya vitoo yoketaivau yapanai iya ikia aakiaana kuaaravai. Iya kua kutaivaara oooqoo kiasaivaara Anutuugo tino unnakua tiraivo iya aakiayauvaki iinno varinai fai iya unnakua iira aataruuvaa kutaavaivee ki-aaravai. Mmuakiaaya itaama kua kutaivaara oooqoo kiasa kiada mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuduuya riraiya fai Anutuugo iya yaparaira suaivaki irisai maisaivaa iya mminaravai. Tauraa fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nnino nnaagiai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara-vai. Fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo kooyaa nnino rikioo Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaikiaivaadiri innayaa fuu tino putinaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ari tiinara suaivaki fai mmeekia ari vookaraivaa tasipama tioo inna ruputino eeyaara taikaanaravaivee.

Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara

ngii mmataama kieeravai

¹³Ti seenayaso, Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaiyara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnnanoo. Anutuugoono tauraa ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Ngia Anutuugaa kua kutaivaara kutaavaivee tikio Ivo Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii vitoo ari gioonna kiasa tuanaaya ngii yapa kiaanaravai. Ivo itaama ngii mmataama kioovaara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnnanoo.

¹⁴Ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigieeravai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivaa varaateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai.

¹⁵Ti seenayaso, ta kiaunna kuaivo itaama vaivaara rikiada yaagueeqama variatee. Ta avakidiri ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvata ta yanaa fafaarama kiasa kuaivaatama puaisa utuatee.

¹⁶⁻¹⁷Ti Napoova Anutuugo tiyara mmuduuya ruoo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tupatupaa yamaa kua yamaa kua ti tikiai ta yoketaama vari-aaraivaara ta faannaida variaunnnanoo. Ivaata ti Udaanga Yisuu Kirisi-ivaatama ngii aakiayauvaki iikiai ngia yaagueeqama varida mmuakiaa mmoori yoketaivaa iida mmuakiaa kua yoketaivaa kiateeraivaara ta ngii-yara yaaku varaunnnanoo.

3

Pauruusainna tunoo: Tiiyara yaaku varaatee, tiravai

¹Ti seenayaso, aa ta nnaagiai vo kua voovaara ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Tiiyara yaaku varaatee. Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo makemaakee tikio nuainno varinai gioonna kiasapuuya rikiada ivaara kua

yoketaivaa kiaaraivaara tiyara yaaku varaatee. Vaa mmayaayaivo ngii yosinna aakiaiyauvaki itaama nuaivai.

² Vo kua voovaaraatama yaaku varaatee. Maisa vaidiia maisamaisai mmooriivaa iikiaiyasidiri Anutuugo ti vita yoketaivau yapaanaraivaara yaaku varaatee. Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaayaivaara kutaavaivee kiaavai. Ivaara tiyara yaaku varaatee.

³ Hama Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yaata vueennaivai. Vaidi maisaivo ngii utivoora kiaa Yisuuva ngii iinanai fai ngia yaagueeqama yoketaivau variaaravai.

⁴ Ta ngii giaa ngii miaunna kuaivaa ngia rikiada iidada fai ngia mmanmannanna iikiaaraivaara ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaata utiraivaki ti kiaa ti mmikiai ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaanoo.

⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki iinai ngia Anutuugaara mmuduuya ruateeraivaara ta yaaku varaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ngii iinai ngia innara yaata utida mmannammanna yaagueeqama varia-teeraivaaraatama ta yaaku varaunnaanoo.

Mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai

mmoori varaatee

⁶ Ti seenayaso, ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varaunnayara tida ta yaagueeqama ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Ngii seena vaa ausa hanigieeraia ngiari hara kiada variraivaara hama yaata utida mmoori varada ta iya kiaa mmiaunna kuaivaa hama rikieerama kiada kati kumina varikiai sa iya tasipama variatee. Pikiaatee.

⁷ Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Ta ngiisi kuaanna suaivaki ta hama vida kati hara kiada varirama kiada titi variraivaara ta yaata utida mmoori vareeravai. Ta itaama ngii vita vitaakiaannaivaa ngieeta teeta iikiaaravee.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono ti variraivaa too yeenna mminnaa vooyauvai ti mmuduu hama ta kati vareeravai. Ta irisai mmida vareeravai. Sa ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta titi mmamma mmuyai utu rikiada ti mmooriivaa varada heenaivaa ikiannaivaa vara nuunama kiada mmoori vareeravai.

⁹ Ta ngiiyara mmooriivaa iikiaanna irisaivaara ta aikiooma ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Ngia ti teeda tiinikaraama mmoori iikiateera ta yaagueeqama mmoori vareeravai.

¹⁰ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Gioonna kiaapu voovoono hama mmoori vareerainno kati varinai inna tikio rikioo ivo sa yeenna nnaivee, tiravai.

¹¹ Ta rikiaannaduu ngii tasipama varuu vooya kati kuminaya varida ngiari seenaiya mmoori varooyauvaa taa kiada murumuru tida tunoo: Iya koonnama varaanoo, kiaa ngiariita hama mmoori vareera kati varuuvaara ta itaa kua tiravai.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaunnayara tida iya itaama varuuvaara ta yamaa kua yamaa kua tida mmannammanna yaagueeqama kiaunnaanoo: Tirooma varida mmoori varaatee. Varada ngiingii mmoori-iyauvakinna yeennaiyauvaa nnaatee. Ta itaa kua kiaunnaanoo.

¹³ Ti seenayaso, ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara sa ngii pirisakiaivee.

¹⁴ Aa yanaa aavaki vai kua aavaa ta ngii giaa ngii miaunnaivaa gioonna kiaapu ivaki variaa voovoono ivaa rikioonnaata mmannammannainno varinai ivaa teeda tuginnama ivaa taatee. Sa inna tasipama variatee. Ivo mmamma maisakiaiveeraivaara sa inna tasipama variatee.

¹⁵ Sa innara ti nnammutuaavaivee kiaa kiada pikiada oro voovau variatee. Ti seena tuanaavaivee kiaa kiada yamaa kua yamaa kua tida oro voovau variatee.

Kua arai voovai Pauruuso reeravai

¹⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva ausa nuufa variraivaa oyai nakaaraivovee. Yoketaa suaivakiaata maisa suaivakiaatama ivo ariinoo ausa nuufaivaa ngii miaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo. Ivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

¹⁷ Na Pauruuso neenoo nini yaakukidiri nini nnutuuvaa tasipama fafaarakiau aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Mmuakiaa yanaiyauvaa na fafaarakiauyauvunu itaama nini nnutuuvaa tasipama nnaasu fafaarakiauvai.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Timotiinna kaano Yutayaa gioonnavai. Inna koova Ereengaa vaidivai. Ivo karaasa vaidivoono ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Pauruuso aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani roovaki taaravooma kuayauvai reeravai. Tauraa kuaivo unnakua aataruuyauvaara gioonna kiaapuuya nuunauiyauvaki vauyauvaa ooqoo kianeeraivaara Timotiinna kiasa mmiravai. Tammaa kuaivo gioonna kiaapuuya nuunaida iira aataruuyauvaatama iya Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataruuvaaatama iyara haitatuura vaidiiyaraatama tuginnama kiasa mminai rikiaateeraivaara Timotiinna kiasa mmiravai. Nnaagiai kuaivo Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai varioo mmuakiaa mmoori aataru gioonna kiasapu ausa hanigiooya nuunaiyauvaa tuginnama haitatuukiaiveeraivaara Pauruuso innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoota Yisuu Kirisiinnara ta faannakiaunnaivootama ni kiasaani na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai vari-aunoo.

² Timotii-o, na Anutuugaa kuaivaa i kiasa i mmiaaduu a Yisuunnara kutaavaivee tunnaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo. Na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

Ti Napooova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Vaidi unnakuaivaa kiasa mmiraiya ooqoo kiane

³ Na mmata Maketoniasa ivaki kuaa suaivaki na yaagueeqama kua tiee i kiaanoo: Yoosinna Epesiisa ivaki varianee, kiasaduu rikiee varunnaneema mmannammanna varianee. Variee gioonna kiasapu vooya ivaki varida hama safuuma Anutuugaa kuaivaa gioonna kiasapuuya kiasa mmirama kiasa unnakua tinniivaatama kiasa mmiaiya ooqoo kiane.

⁴ Iya uriiyauvaaraata ngiari taato nnaakukiaiya nnutu kaayauyauvaa fafaara raiyauvaaraatama ooqoo kiane. Iya iyaauvaara yaata utida sabi kua sabi kua tida buaaru kiasavai. Iya itaama iikiaivoono hama Anutuugaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. Iya Anutuugaara kutaavaivee kiasivoono inna Anutuugaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai.

⁵ Na iya ooqoo kianeera kiau kua oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiasapuuya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruateera kiauvali. Fai iya aakiaiayauvo yoketaa tuanaayauvai vaino iya yaata utiraiyauvo hama mmuaararavaa iya mminai iya Yisuunnara kutaavaivee tida fai iya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruaravai.

⁶ Vaidi vooya itaama yoketaama varira aataruuvaa pikiada mmanna kuaiyauvaara sabi kua sabi kuaiyauvaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida varida kumimakakiaavai.

⁷ Iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara gioonna kiasapuuya kiasa mmida vitairaiya roosiima variaaree kiasa iida hama ngiari kiasa kuaivaa tuginnama oyaivaa rikiaada iya kuaivaa yaagueeqama kiasivaa hama tuginnama oyaivaa rikiaavai.

⁸ Vaa ta taunnavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo yoketaavai vaivai. Gioonna kiaapu voovoono ivaa arinaima rikioo safuuma varioo iino too inna fai yoketaavai vainaravai.

⁹ Ivaara aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Mmaanna tuu kuaiyauvo hama gioonna kiaapu safuuma varuuyara tiravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaa hatokada Anutuugaa kuaivaa rikidaata yaatareeraiyara tiravai. Hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiraiyaraata mminnamminnaa maisa vareeraiyaraatama tiravai. Hama yoketaama variraiyaraata Anutuugaa kuaivaara puruuka tiraiyaraatama gioonna kiaapuuya ngiari kaano kooyaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama ruputu-aani putuaiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu sabi heeraiyaraata vaidiyya ngiari tasipa ngiari tasi-paani gionnaiya ngiari tasipa ngiari tasipaiyaraatama vaidiyya sikau iri-saiyauvaa varaaraivaara vaidi voovai mmuara hatauma kiada vitada vi-raiyaraata unnakua tiraiyaraatama kua radudeera suaivaki yaagueeqama unnakua tiraiyaraata Anutuugaa kua kutaivaa hatokeeraiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹¹ Anutuugaa kua kutaivo inna mmayaaya yoketaavai. Na gioonna kiaapuuya ivaa kiaa mmiaiveera mmooriivaa Anutuugo ni miravai. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna ari vookarai mmayaayavai Anutuugo yoketaa tuanaivaasidiri tiiravai.

Anutuugo Pauruusaara boo tuuvaara ivo innara yoketaavee tiravai

¹² Ni Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni muduu rikiee na aikiooma mmoori varoovaara na innara yoketaavee kiaunoo. Ivo ni mmataama kioo niyara aikiooma iinaravee kiaa kioo mmooriivaa ni muu-vaara na innara yoketaavee kiaunoo.

¹³ Tauraa na innara maisa kua tiee innara maisa mmooriivaa iina inna kuaivaara haunninniina maisamaisama variaivaara hama ivo yaata utuoo ni ooqoo tiravai. Na hama innara arinaima rikiee kutaavaivee kiaa kiee kuminakama variaivaara ivo niyara kaayauma boo tioo hama ni ooqoo tiravai.

¹⁴ Ti Udaanga Anutuugo ari vookaraama kati niyara yoketaama yaata utuduu na innara kutaavaivee tiee innara mmuduuya riravai. Yisuu Kirisi-iva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tida innara mmuduuya ruaun-navai.

¹⁵ Aa na tinara kua aavo inna kua kutaavai. Gioonna kiaapuuya ivaa arinaima rikidaa ivaara kutaavaivee kiatee. Yisuu Kirisiiva mmatayaa tioo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiya vi-too aataru yoketaivau yapaanaraivaara mmatayaa tiiravai. Gioonna ki-aapu mminnamminnaa maisa vareeraiya mminnamminnaa maisaiyauvo kiisavai vaivai. Ni mminnamminnaa maisa na varauyauvoono pinaavai vaivai.

¹⁶ Anutuugo hama ivaara yaata utirainno niyara kaayauma boo tira-vai. Na vaidi maisavai variaaduu Yisuu Kirisiiva hokobama niyara faannaududuu na innara kutaavaivee tiravai. Yisuu Kirisiiva niyara hokobama faannauvaara nnaagiai variaaraiya teeda rikidaa iyaatama in-nara kutaavaivee tida tupatupaa variraivaa varaaraivaara Anutuugo ni-yara kaayauma boo tiravai.

¹⁷ Anutuugo hama putirainno mmuaa tuanaavai nnaasu varikio hama voovoono ari avuuvadiri kooyaa inna taivai. Nnaaru varuuyaataama ma-kee variayaata yapooma variaaraiyaatama ivo iya kieetavai varioo hama

taikaanaravai. Gioonna kiaapuuya innara yoketaavee kias kuaivo tupatupaa vaino inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

¹⁸ Ni maapu Timotii-o, aa na tinara kua aavaa fai na yaagueeqama i kias i mmimaravai. Nnaaruaa vaidiia aiyara tuu kuaivaa kaanaivo na tinara kua ivaki vainoo. Iya tuu kuaivaara yaata utuee Anutuugaa mmooriivaara rapira vaidivai roosiima yaagueeqama dianee.

¹⁹ Diee vainna Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaa puaisa utuee i yaata utiraivau vai kua yoketaivaa nnaasu rikiee varianee. Vaidi vooya hama ngiari yaata utiraivau vai kua yoketaiyauvaa rikieerama kiada iya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa vaa pikiada eeyaara haruruaavai.

²⁰ Vaidiivaitana iyakidiri diaivaitana nnutuuvaitana Huminaia Are-sadereeya na Sataangaa mmi kiee pikiauko ivaitana yaagueeqama utivai. Ivaitana Anutuugaara kua maisa kias aataruuvaa pikiaateeraivaara na ivaitana pikiauko Sataango ivaitana utivai.

2

Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ataama iikiatee

¹ Itaama vainai na aa tauraanaa kua aavaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Mmuakiasa gioonna kiaapuuyara ngia yaaku varada Anutuugaata kua tida iya inna yapaarida iya yoketaayavee kiatee.

² Kieeta vaidiyyaraata mmuakiasa vaidi ti haitatuurayaraatama yaaku varaatee. Ta mmuakiasa ausa nuufaivaa varada tirooma varida Anutuugaara yaata utida mmuakiasa mmooriivaa safuuma iikiaaraivaara ti kieetaiyara yaaku varaatee.

³ Ta iyaara yaaku varaunnaivo inna yoketaa aataruvai. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ta itaama iikiaunnaivaa taikio inna yoketaivau.

⁴ Ivo mmuakiasa gioonna kiaapuuya inna kua kutaivaa arinaima rikiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna yoketaivau.

⁵ Kua kutaa kuaivo ataama vainoo. Mmuua Anutuugo nnaasu varinoo. Tammaaki dii vaidiivo gioonna kiaapuuya kuaivaa Anutuugaa kias mmioo inna kuaivaa iya kias mmira mmuaavoono inna Yisuu Kirisiivavee.

⁶ Ivo hama ariiyara yaata utirainno mmuakiasa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo iya yeena rau kuaivaa roosiima utuuvaa rukuasaanaraivaara yaata utuoo yatari sagaivau putiravai. Anutuugo mmuakiasa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvo kooyaa vakiaiveera ivo suai mmataama kioovaki Yisuuva putiravai.

⁷ Na Anutuugaa kuaivaa varee nuaina gioonna kiaapuuya kias mminaraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai. Na ngiari voopinnaiya ari kua kutaivaata innara kutaavaivee tiraivaatama iya kias mminaraivaara ni mmataama kieeravai. Hama na ivaara unnaku kiauunoo. Na kua kutaavai kiauunoo.

⁸ Itaama vaikiai vaidiia mmuakiasa yosinnaiyauvaki yaaku varaaraivaara ni yoketaivau. Vaidi Anutuugaa mmooriivaara yaata utiraiya hama ausa nnannateera hama buaaru tirama kiada yoketaa tuanaaya varida yaaku varaaraivaara ni yoketaivau.

⁹ Gionnaiya ngiari uyira rairaiyauvaa hama koonnama uyida raida varirama kiada safuuma uyida tirooma variaaraivaara ni yoketaivau. Iya hama ngiari kieeta yaasiyauvaa fiyyama kiada hama mmannaammannai mminnaiyauvaata sikau seeta roosi yoketaiyauvaatama rutaku kiada kaayau sikau kiada varaa uyira rairaiyauvaa hama iyauvaa uyida variaaraivaara ni yoketaivau.

¹⁰ Hama iya itaama iiraida gioonnaiya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta ausa hanigiaunnayavee, kiaa kiada mmoori yoketaivaa iikiaaneema iya mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara ni yoketaainoo.

¹¹ Gioonnaiya kuaivaa rikiada kua seemuaa adida variyaiya inna iya yoke-taayavee.

¹² Gioonnaiya Anutuugaa kuaivaa vaidiiya kiaa mmida iyara diaaraivaara na oqoo kiaunoo. Gioonnaiya kua seemuaa varida kuaivaa nnaasu rikiaatee.

¹³ Nnaaru Anutuugo Ataamaa tauraa iima kioo nnaagiai Evaanna iima kioovaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁴ Hama Ataamo Sataangaa unnakuaivaa rikieeravai. Gioonnaivoono ivaa rikioo Anutuugaa aataruuvaa hatokeeravai.

¹⁵ Fai gioonnaiya nnaakaraiya mmatada varida iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ngiari seenaiyara mmuduuya rida tirooma yoketaa tuanaaya varikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

3

Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivaa variraivo ataama vaivai

¹ Aa kua aavo kua kutaavai. Fai vaidi voovoono vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura mmooriivaara inna yoketaikio too varaanaree kiaa ivo mmoori yoketaivaa varaanaa iivai.

² Itaama haitatuura vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunno tuqinnama yaata utuoo ari seenaiya tasipama yoketaama varioo nnauvaata yeennaivaatama vo yoosinnaivakidiri ngiayi mmioo Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiaa mmira vaidivai varinaravai.

³ Ivo hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakama varioo hama gioonna kiaapuuya ruputirama kioo tirooma varioo hama buaaru tioo hama sikauvaara pinaama mmuduuya rinaravai.

⁴ Ivo ari tasipama mmuaa nnauvaki variyaiyara tuqinnama dioo vainno ari nnaakaraiyara haitatuunai rikiada iya inna kuaivaa rikiada iida mmuakiaa suai innara yoketaakiaaravai.

⁵ Fai vaidi voovoono ari nnaata nnaakaraiyara hama tuqinnama dioo vainno fai dataama kioo ivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnama haitatuunarannee? Hama yopeemavee.

⁶ Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivo ivo vaa tauraa ausa hanigia kioo yaagueeqama vari vaidivai varivai. Fai ivo ariiyara mannaka tioo mmannammanna itaama roo vioo vioo harurino too Anutuugo Sataangaa irisai maisaivaa mmuneema sa inna mmiaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

⁷ Gioonna kiaapu hama ausa hanigiaiyaano innara yoketaavaivee kiaa vaidivai varivai. Sa ivo Sataangaa kuaivo kobeervaa roosiima vaivaa rikioo haruruoo mmamma maisaivaa varaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

Ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama

mmoori iira vaidiiya variraivo ataama vaivai

⁸ Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori iira vaidiiya fai fii muuakaraama yoketaama varida hama ari kua ari kua tiraida mmuaa kuavai nnaasu tida hama kaayau kapikarai nnooriivaa nneeda hama ngiariiyara nnaasu yaata utida unnakua kiaa sikauyauvaa varaaravai.

⁹ Anutuugaara kutaavaivee kiaa mmayaayaivo tauraa hataumaki vaivo aanna makee kooyaa vaivaa iya puaisa utida varida rikiakio iya yaata utiraiyauvaki yoketaavai nnaasu vainaravai.

¹⁰ Tauraa iya variraivaara iida taatee. Iida teekiai aikiooma varikiai ngia ee-oo tikiai iya haitatuura vaidiivaa tasipama mmoori varaatee.

¹¹ Iya nnaataiya mmuaikaraama yoketaama variaani ngiari seenaiya iyara kiaanoo: Inna kua rikiaa gioonnayavee, kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kuaiyauvaa tida varida murumuru tiraيدا tirooma varida ngiari mmamma iira aataruuvo iya iikiatairaivaara tuginnama haitatuuda varida mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa hama unnakua kiaa iikiaaravai.

¹² Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori varaa vaidiia fai mmuaavai mmuaavai mmuaa nnaatavai varada ngiari nnaakaraiyaraatama iya tasipama mmuaa nnauvaki variyaiyaraatama tuginnama haitatuukiaaravai.

¹³ Itaa kiaa vaidiia ngiari mmooriiauvaa yoketaama varakiai fai gioonna kiaapuuya teeda iyara yoketaayavee kiaaravai. Iya itaama mmooriivaa iida Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa aataruuvaa iya yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravai.

Anutuugaa kua voovai oyaivo hatauma vaivaa ta rikiaunnani vooya hama rikiaavai

¹⁴ Na kiisa suai aisi viee i taanara iina variee aa yanaa aavaa aini fafaaraki-aunoo.

¹⁵ Fai na hama akiiraama aisi vinai aa yanaa aavaudiri a tee Anutuugaa raunna mmaapuuya datadataama variaaraivaara arinaima tee rikiaanaravai. Anutuugo tupatupaa variraivaa raunna mmaapuuya vaa ausa hanigia kiada innara kutaavaivee kiaiia variaano. Iya inna kua kutaivaa rikiaiia nnau kuabai tuunnaiyauvaa roosiima yaagueeqama dida vakiaavo inna kua kutaivo hirira roosiima iyayaa vainoo.

¹⁶ Anutuugaa kua voovai oyaivo hataumaki pinaavai vainoo. Fai vaidi voovono hama yopeema ii kua ivaa hatokaanaravai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

Ivo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
safuuma varuuvaara
Mmannasa Yoketaivoono
gioonna kiaapuuya vitauduu
aangeraiya inna tooduu
vaidiia inna kua mmayaayaivaa
mmuakiaa mmatavau varuuya kiaa mmuduu
iya innara kutaavaivee tuduu
Anutuugo inna vitoo ngiau aapu yapeeravaivee.

4

Unnakua vaidiia iikiaara kuavai

¹ Mmannasa Yoketaivo kooyaa tinoo: Fai suai nnaagiai vaidi vooya Yisunnara kutaavaivee tiraivaa pikiada unnakua tira mmagia maisaiyakidiri nnii kuaiyauvaa rikiada iida iya kiaa aataruuvaugiataama kuaaravaivee, tiivai.

² Ii aataru iyauvaa unnakua vaidiia mmanna kuasiyauvo korookiai ki-aavai. Vaa iya yaata utiraivo kuminaikiai hameeta ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiaavai.

³ Ii vaidi iya gioonna kiaapuuya kiasa mmida kiaanoo: Sa nnaata vaati varaatee. Yeenna vooyauvai sa nnaatee, kiasavai. Gioonna kiaapuuya vaa kua kutaivaa rikiaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiya ii yeenna iyauvaara Anutuugaara yoketaavee kiasa kiada nnaateeraivaara Anutuugo ii yeenna iyauvaa iiravai.

⁴ Mmuakiasa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo uuyauvo yoketaayauvaivee. Sa vo yeenna fayai voovaara haipavee kiatee. Mmuakiasa yeenna fayaiyauvaara yaaku varada yoketaavee kiasa kiada varada nnaarayauvaivee.

⁵ Ngia itaama yaaku varada Anutuuga kuaivaara yaata utida yoketaavee kiasaara Anutuugo iyauvaara inna aikioo yoketaayauvaivee tiivai.

Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai variravai

⁶ Fai a ii kua iyauvaa vaa ausa hanigieeraiya kiasa mmiee fai a Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai varinaravai. Fai a itaama variee Yisuunnara kutaavaivee tira kuaivaa mmannammanna yeenna nneerayaama nnee nnee aataru yoketaivau vaa a kuannaivau mmannammanna kuanaraivo fai kooyaa vainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara tiraida sabi kuaiyauvaata uri-iyauvaatama kiaiyyauvaa sa iyauvaa rikiaanee. Anutuuga aataru yoketaivau nuainna arinaima taanaraivaara iinnanna tee ivau yaagueeqama varianee.

⁸ Vaidi voovoono ari mmammaivo yaagueeqama vakiaiveera vo mmoori vo mmooriivaa varaivo inna ivo kiisama yoketaivai. Ivo Anutuuga aataru yoketaivau yaagueeqama variivo inna ivo pinaama yoketaivai. Anutuugo aanna ivo variivaa tuqinnoo yapooma ivo varinarivaatama tuqinnaanaraivaara inna ivo pinaama yoketaivai.

⁹ Ii kua ivo kua kutaa kuavai vaivai. Ta ivaa rikiaa varada ivara kutaavaivee kiasaaraivo inna yoketaavai.

¹⁰ Anutuugo tupatupaa variivoonoo mmuakiasa gioonna kiaapuuya vi-too yoketaivau yapaanaree kiasa tiivoonoo gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya vi-too yoketaivau yapaanaravai. Ta innara kutaavaivee tida innara faannaida variaunnaivaara ta yaagueeqama kiada mmoori varada variaunnaanoo.

¹¹ Ii kua iyauvaa iikiateera yaagueeqama kiese kua tiee gioonna kiaapuuya kiasa mmiee varianee.

¹² A ngiaammuaui karaasavai variannaivaara sa gioonna kiaapuuya ai-yara maisavaivee kiteeraivaara ataama iikiane. Gioonna kiasa Yisuunnara kutaavaivee kiaiya aataru yoketaivaa iya vitaakiane. A kua kiannaivaata a iikiannaivaatama a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaata Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaatama yoketaama iinna variee hama sabi nuaira aataruivaara yaata utuee iikiannaivaatama iya vitainai fai iya i nnunneepaneema iikiaravai.

¹³ Anutuuga kua fafaaraivaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu diitee iya rikiaateera yaaruee ivaa iya kiasa mmiee oyaivaa kiasa kookiee kiane. Mmannammanna itaama nnaasu variee iinanai na nnaagiai aisi kuanaravai.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo kati i mmuu yaagueeqaivaa a varee mmooriivaa mmannammanna iikiane. Ii yaagueeqa ivaraa forofetaiya kua tuduu vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiia ngiari yaakuuyauvaa iiyaa utuu suaivaki a vareeravai.

¹⁵ Ii na i kiasa i mmiaui kua iyauvaara nnaasu yaata utuee mmooriivaa mmannammanna iikiane. A varia ree viee viee yaataranai mmuakiasa gioonna kiaapuuya taateeraivaara itaama iikiane.

¹⁶ Aiyara tuqinnama haitatuuma tee kuaivaa a gioonna kiaapuuya kiasa mmiannaivaara tuqinnama yaata utuane. Ii mmoori yoketaa iyauvaa mmannammanna iikiane. Fai a aikiooma iino fai Anutuugo i vitoo yoke-taivau i yapoo a kianna kuaivaa rikiaiyatama vitoo yoketaivau yapaanar-avaivee.

5

Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiyyara

eenoo ataama iikiane.

¹ Sa vaidi yokovaiyaata yaagueeqama kiese kua kiane. A ai koonna tuanaivaata yamaa kua kiannaneema iyaatama yamaa kua kiane. Vaidi karaasaiyyara ni gata vayaiyavee kiasa iyaatama yamaa kua kiane.

² Gioonna vaa yokovaikiyyara ni noovainnavee kiasa iyaata yamaa kua kiane. Gioonna karaasaiyyara ni nunna nayaayavee kiasa iyaatama yamaa kua kiane. Sa sabi aataruuvaa isareera kuaivaa tasipama kiese iyaata kiane.

³ Gioonna muaadaiya hama seenaataiyyara tuqinnaanee.

⁴ Fai gioonna muaadaivaa nnaakaraiya varida iyaata inna nneedi-yaatama tauraa Anutuugaa aataruuvaugiataama ngiari kaanaara tuqinnaatee. Iya itaida ngiari kaano kooyaata ngiari taato nnaakukiaiyya iyara uu mmooriivaa irisavaa iikiaaravai. Anutuugo ivaara iya teeno inna yoketainaravai.

⁵ Gioonna muaada tuanaivo hama inna seena innara tuqinneeraataivoono tinoo: Anutuugo ni tuqinnaanaravee, kiasa kioo mmannammanna yaaku varoo heenagieena ikiannagisanna inna yaparainno tinoo: Anutuugo, ni tasipama varianee, tiivai.

⁶ Gioonna muaadaivo mmamma iira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo iivo inna variivo putiraivaa roosiima varivai.

⁷ Gioonna kiaapuuya sa muaada gioonnaiyyara maisavee kiateeraivaara ii kua ivaa yaagueeqama iyaata ngiari seenaiyaatama kiasa mmiane.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmuaa kiauyaraata ari seena nunna nnayaa kata yavaa kaano kooyaraatama tuqinnaanaravo vaa ivo Yisuunnara kutaavaivee tii aataruuvaa pikioo hama ausa hanigieeraiyaa maisama varira aataruuvaa yaatara kioo maisa tuanaavai varivai.

⁹ Ausa hanigieeraiyaa muaada gioonnaiyya tuqinnaateeraivaara iya nnu-tuuyauvaa yanaivau raanee. Yokovaa gioonna muaadaivaa nuanuuvu taaravooma vaidi yuku yaaku taika kiaiikio (60) varii gioonnaivo mmuaa vaativai nnaasu varaikio putiivaa nnutuuvaa raanee.

¹⁰ Ii gioonna ivaara gioonna kiaapuuya kiasanoo: Ivo mmoori yoketaivaa iivaivee, kiaiivo vaa ivo ari nnaakaraiyyara tuqinnama haitatuukiai iya yoke-taama variaavai. Ivo ngiari voopinnaiyya ngiaavo ari nnaavakira iya maavee kiasa kioo iya tuqinnoo aduoo varioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara tuqinnoo gioonna kiaapu mmuaararavaa varaiyyara tuqinnoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa mmannammanna iivai. Ii gioonna itaama iikiaa iya nnutuudaa raanee.

¹¹ Sa gioonna karaasa muaadaya variayaa nnutuuyauvaa raanee. Iya vaati varaatainai fai iya Yisuu Kirisiinna mmooka hanigia mmida vaatiiya varaaravai.

¹² Ivaara iya tauraa Yisuunnaata kua yeena rau kioo kuaivaa hatokakio fai koonnainaravai.

¹³ Iya mmoori vareeraivaara iya pirisaikiai kati varida mmuakiaa nnauyavuki reeri te reeri teema rada nookiaavai. Hama mmoori vareera

kati varira aataruuvaa yaatareera maisai aataru voovaata iya iikiaavai. Iya maisa kuaivaa ngiari seenaiyara murumuru tida vooya kuaiyauvaa mmuararama rada tida varida sabi kuaiyauvaa iya hama kua kiataama kiadaata kua kiaavai.

¹⁴ Itaama vainai gionna karaasa muaadaya variayi vaatiya varada nnaakaraiya mmatada ngiari nnauyauvaa tuqinnaaraivaara ni yoketaano. Fai iya itaikio ta vaa ausa hanigieraiya hama ti nnammutuayi tiyara maisa kua kiaara aataruuvootainaravai.

¹⁵ Gionna muaada vooya vaa ausa hanigia kiada variaa aataruuvaa pikiada Sataangaa aataruuvau kuaivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁶ Gionna voovoono Yisunnara kutaavaivee tiivoono ari mmuaa ki-
aayakidiri muaadaya varikio ivoono iyara tuqinnaivee. Fai ivo itaama
iinai gionna kiaapu vaa ausa hanigiayi ii gionna muaada iya tuqin-
naaraivaara hama yaata utaaravai. Iyaano gionna muaada hama
seenaataiyara tuqinnaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁷ Vaa ausa hanigiayi kieeta vaidiia yoketaama gionna kiaapuuyara
haitatuukiaiara yaata utida sikauyauvaa ngia makemakee iya mmiai-
yau-
kava vooneetu mmuaikaraama iya mmiaaraivaara yaata utuatee.
Iyakidiri vaidi vooya Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieema kiada kiaa mmi-
raivaara mmoori yaagueeqama varaiyara tuqinnama yaata utida itaama
iikiaaraivaara yaata utuatee.

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno puara burimakauvo mmoori
irisaivaa yeenna nnaiveeraivaara tioo tinoo: Puara burimakauvo yeenna
vuiitaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa rau-
dodoono too uruuyauvo rusitoo mmataivau vaino too nneenai sa inna
avaivau yeenna rammuanee. Pikino nnaivee, tikio rikio vo kua voovoono
tinoo: Vaidiivo mmoori varaivaa irisaiyauvo vaiyauvaa inna mmikio
varavee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹⁹ Fai vaidi mmuaa voovoono vaa ausa hanigieraiya kieeta vaidiivaaki
kua pinaivaa yapanai sa inna kuaivaa rikiaanee. Fai vaidi taaravaitanannee
vara taaravoomaano kua pinaivaa innaki yapakiai inna aikioo iya kuaivaa
rikiaanee.

²⁰ Vaa ausa hanigieraiya kieeta vaidiia fai mminnamminnaa maisaivaa
mmannammanna varakiai yaagueeqama mmuakiaa gionna kiaapuuya
avuuyauvunu kooyaa ivaara iya kianee. Tinai rikiada ivaara gionna
kiaapuuyaatama rikiada aatuukiateeraivaara itaama kooyaa iya kianee.

²¹ Anutuugaa avuuvauunnaatama Yisuu Kirisiinna avuuvauunnaata
aangeraa Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiaiia avuuyauvunuaatama
na yaagueeqama i kiaa i mmiee kiaunoo: Ii kua ivaa na i kiaa i mmiauvaa
rikiee iikianee. Iinna variee sa vo vaidivaara maisavee tiee voovaara
yoketaavee kianee. Mmuakiaa mmoori a iikiannaivaa sa mmuaavaara
nnaasu yaata utuee iikianee, kiaunoo.

²² Anutuugaa mmoori varaiveera kiaa sa akiairaama ai yaakuuvaitana
vaidi voovaayaa yapa kiee inna mmataakianee. Ari vo vaidivoono mmin-
namminnaa maisa varaivaa sa eetama varaanee. Yoketaama nnaasu vari-
naraivaara mmoori varaanee.

²³ Sa nnooriivaa nnaasu nnaanee. A makemakee i nniitaraivaara tiee
kiisama vuaina suuyaivaa nneeno i ausaivo yoketaakiaivee.

²⁴ Hama Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaii sauivo nnikio vaa tau-
raa gionna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vainoo.
Gionna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo fai nnaagiai nnaasu
kooyaa vainaravai.

²⁵ Mmuaiakaraama gioonna kiaapu vooya mmoori yoketaiyauvaa iiki-aiyauvo kooyaa vainoo. Vooya mmoori yoketaiyauvaa haumaki iikiaiayauvo fai hama yopeema haumaki vainaravai. Fai kooyaa vainaravaivee.

6

¹ Gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera mmuakiaaya ngii haitatuuraiyara kua yoketaivaa tida iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaateeraivaara yaata utida mmooriyyauvaa iikiatee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa nnutuuvaaaraata inna kuaivaaraatama sa maisa kua kiateeraivaara itaama iikiatee.

² Ngii haitatuuraiya vaa ausa hanigiaiyyara yaata utuatee. Ngia mmoori vareera gioonna kiaapuuyaata ngii haitatuuraiyaatama vaa Yisunnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama variaivaara sa iya kuaivaara haunninniikiatee. Iya hama Yisunnara kutaavaivee tira suaivaki ngia kiisama mmoori yoketaivaa iyara iikiaavai. Aanna makee ngia pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Anutuugo iyara mmuduuya ruaikiai iya vaa Yisunnara kutaavaivee kiaiyyara ngia mmooriivaa iikiaivaara pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

Pauruuso unnakua kuaivaa kiaa mmira

vaidiyyaraata yoketaa mminnaa

tuanaiyauvaaraatama tiravai

A ii na kiau kua iyauvaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiee kiaa kookeema kiee variee iya vita vitaakianee.

³ Vaidi voovoono ari vo kuavai gioonna kiaapuuya kiaa mmioo hama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua kutaivaata Anutuugaa aataru yoke-taivaatama iya kiaa mmiivo

⁴⁻⁵ ariiyara pinaama mannaka tioo hama kua voovai arinaima rikiaivai. Inna yaata tinniivo koonnama vaivaara ivo kuaivaa oyaivaara tuoo varioo inna kiatakiaatanno nnaasu varikio rapiraivootama innaki yaagueegama vaivai. Ivo itaama iikiai rikiaada vooyaata ivakidiri ngiari yaatara ngiari yaatarakiaivaara iya nnannataikiai varida ngiariiki ngiariiki yaagueeqa kuaivaa tida varida ngiariyyara ngiariyyara kua maisa tida ngiari seenaiyyara maisama yaata utuaavai. Iya ngiari tinniiyauvunudiri yaata utida kiaanoo: Ta Anutuugaa aataruuvau vida kaayau sikau hoonaiyauvaa varaaravee, kiaavai.

⁶ Mo fai gioonna kiaapu voovoono innasi vai mminnaiyauvaara aikioovaivee kiaa kioo Anutuugaa aataruuvaa yaata utuoo ivaa iinno fai yoketaama ari vookaraama varinaravai.

⁷ Ti kaanokiaiya ti mmatoo suaivaki hama mminnamminnaiyauvaa tasi-pama ti mmateeravai. Ti putira suaivaki hama ta mminnamminnaiyauvaa tasipama varada kuaaravai.

⁸ Ivaaraida mo fai ta aikiooma yeenna nneeda ti mmammaiyauvunu aikiooma uyira rairaiyauvaa yapada fai ta tiisi vai mminnaiyauvaara inna aikioovaivee kiaravai.

⁹ Vaidi vooya kaayauma mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara iya mmuduuya rida ivaara nnaasu yaata utuaavo iya haruriraivo iya mmookaivaki vaikiainnaata iya mmannammanna itaida variaano. Iya itaa kiaa aataruuyauvo kobeevaki fayaiivo haanara iivaa roosiima iya mmamma iira aataru maisamaisaiyauvaa iya varaata varaataikiai iya yaata duunaiya iirayaama iikiaavai. Ii aataru iyauvoono iya puaisa utikiai maisama varida putuaavai.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraivaa oyaivoonno sikau vareeraivaara mmuduuya riraivovee. Vaidi vooya sikauyauvaara ngiari aysaiyauvo diitoo iya varaataududuu Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvaa vaa pikiada irisaivaa kaayau iya ausa mmuaararoovaa vareeravai.

Pauruuso Timotiiva ataama variaiveeraivaara inna kiasa mmiravai

¹¹ A Anutuugaa vaidi tuanaikua eenoo iya iikiasa maisa mmooriyauvaa mmooka hanigia mmianee. Anutuugo variivaugiataama safuuma variee innara kutaavaivee tiee i seenaiyara mmuduuya ruee mmuaararaivo aisi vainainnaata inna aataruuvau yaagueeqararama kiee variee tirooma variraivaara yaagueeqama mmooriivaa iikianee.

¹² Vaidiisa isareeraivaara ngiari yaatara ngiari yaatara kianeema a Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiannaivaara Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqararama kiee iikianee. Linnanna irisaivaa tupatupaa variraivaa aiyara varaanee. A gioonna kiaapu kaayauya avuuyauvunu vaa na ausa hani-giauvavee tira suaiivaki tupatupaa variraivaa varaaneeraivaara Anutuugo aiyara maavee tiravai.

¹³ Anutuugo mmuakiasa mminnamminnaiyauvaa variraiyauvaa mmi-raivaa avuuvaunnaata Yisuu Kirisiiva kieeta vaidi Podii Piratuusaasi vioo ari kuaiyauvaa safuuma inna kiasa mmiraivaa avuuvaunnaatama na yaagueeqama aiyara ataa kua kiauunoo:

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara faannainna variee na i kiasa i mmiau kuaivaa rikiee iinna mmannammanna yoketaama variee sa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, kiauunoo.

¹⁵ Anutuugo ari mmataama kioo suaivau ari Mmaapuuvaa kooyaa ti vitainaravai. Anutuugo nnaasu ti kieeta yoketaavai varioo mmuakiasa kieetaiyara kieeta tuanaavai varivai. Ivo ti Udaangavai varioo mmuakiasa udaangaiyara Udaanga tuanaavai varivai.

¹⁶ Ivo nnaasu hama putirainno mmeekia ari vookaraivaki varikiiai hama gioonna kiaapuuya yopeema ivaki kuaavai. Hama gioonna kiaapu voovoona inna taivai. Fai hama yopeema gioonna kiaapu voovoona inna taanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapuuvaki vaino inna yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vaikiaivee. Kua kutaa.

¹⁷ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvo kaayau iya suvuaiya yaagueeqama kiee kiasa mmiee kiane: Sa ngiingiiyara mannaka tida sikau hoonaa taikaanaraiyauvaara yaata utuatee. Iyauvaa varada mmata aavau yoketaama variaaraivaara sa ivaara faannaida variatee. Anutuugo ngii tasipanaai yoketaama variaaraivaara nnaasu faannaida variatee. Ta yoketaama sirigaida variateeraivaara ivoono mmuakiasa mminnaiyauvaa kati ti mmivaivee,

¹⁸ kiasa kiee vo kuavai iya kiasa mmiee kiane: Mmoori yoketaivaa iiki-atee. Iikio yoketaama iira aataruuvo ngii suvunai mminnaiyauvaa ngii seenaiyaatama mmiaaraivaara teeraida variatee. Iya itaa kua kiasa mmiee kiane.

¹⁹ Fai iya itaama iida iya yoketaama iira aataruuvaa irisai yoketaivaa ngiariini yapakiokio mmannammanna yaagueeqama vainanai yapooma iya variaaravakiaatama mmannammanna itaavai vainaravai. Iya varira tuanaivaa fai varaaraivaara fai iya itaama iikiaravai.

²⁰ Timotii-o, mmuakiasa kua mmoori aataruuvaa Anutuugo i mmiivaa tuqinnama haitatuuma taa kiee iikianee. Gioonna kiaapu vooya ngiariiyara unnakua tida kiauunoo: Ta mmuakiasa kuavai rikiaunnavaivee, kiasa kiada ivaara ngiariiki ngiariiki kua tida sabi kua tida varida maisa kua maisa kua tida varida kiauavai. Sa iya kuaivaa rikieerama kiee mmooka hanigia iya mmianee.

²¹Iya kiaanoo: Vaa ta aikiooma rikiaunnavaivee, kiaa kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira aataruuvaa fanniikiaavai.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasi-pama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa kava Timotiinnani roo tinni yoketaa vooyauvai inna kiasa mmimo ivaugiataama safuuma iikiaiveeraivaara innani reeravai. Pauruuso Timotiinna kooyaa kiasa mmimo too ivo mmannammanna yaagueeqama kioo mmoori yoketaivaa iikiaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa innani fafaara reeravai. Ivo roo yamayamaa kuaiyauvaa Timotiinna tino too ivo mmannammanna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaa sirigama kioo iikiaiveeraivaara tiravai. Timotiiva yaagueeqama kioo ari vitaira mmooriivaa puaisa utuoo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiasapu-uya kiasa mmioo Nnaaruua Kua Kiasa Yeena Rau Kioo kuaivaatama iya kiasa mmioo yoketaa vitairavai variaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaivaa innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiai-kiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variauvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta tupatupaa variraivaa varaara kuaivaa vaa nnaaru Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa kiasa kookieenaraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ni maapu Timotii-o, na aiyara mmuduuya ruauvaara aini aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuugoona ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso Timotiinnara yamaa kua kiasa kioo

innara yoketaavee tiravai

³ Ni daato nnaakukiaiya Anutuugaa mmooriivaa safuuma uuneema neeta itaama nnaasu iikiaunoo. Na yaata utuauko hama nini yaata utiraivo na koonnakaannama varira aataruuvaa ni giaa ni mii voovootainoo. Na kati yoketaama variee Anutuugaa mmooriivaa varaunoo. Na yaaku vareera suaivaki na makemakee aiyara yaata utuee Anutuugaata aiyara yoketaavee kiaunoo.

⁴ A niyara ratoonnaivaara na yaata utuee sirigairaiivo ni suvuakuaiveeraivaara na heenaivaata ikiannaivaatama i taanaree kiasa iikiaunoo.

⁵ A Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiee hama mmanna kuasiivoono ko-roovaara na homo rikiee vakiaunoo. Tauraa i taatova Roqisoovaata i kaano Yunikiivaatama Yisuunnara mmuaakaraama kutaavaivee tuuvaara na homo rikiee vakiaunoo. A ivaitana roosiima kutaavaivee kiannaivaara vaa na tee rikiauvai.

⁶ Ivaara na kava i kiasa i mmiaunoo. Na ni yaakuuvaitana aiya yapa kiasa suaivaki Anutuugo kati i mmuu yaagueeqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁷ Anutuugo ti mmuu Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaikiat ta hama aaturama kiada Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama iikiaunnava. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaata mmuduuya riraivaatama titiyyara tuqinnama haitatuura aataruuvaaatama ti mmikio ti suvaivai. Ivaara Anutuugo i mmuu yaagueeqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁸ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kua kiaa kookieenee kiaa sa mmamma maisakianee. Innara na oovi nnauvaki variauvaara sa niyara mmamma maisakianee. Anutuugo ari yaagueeqaivaa i mminai tee a mmayaaya yoketaivaa kua kookieenai mmamma mmuaararaivaa i mmi-aaraivaara sa yaata utuane.

⁹ Hama ta titi mmooriivaa iikiaannaivaudiri Anutuugo ari gionna ki-aapu yoketaa tuanaaya variaaraivaara ti maavee tioo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo tiyara kati inna iikiataivaa iinnó tiyara yoketaama yaata utuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeer-avai. Tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo kati tiyara yoke-taama yaata utuoo Yisuu Kirisiiva tiyara iinaraivaara ivo teerairavai.

¹⁰ Aanna makee Anutuugo tiyara teeraira aataruuvo kooyaa vainoo. Vaa Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaanarivoono kooyaa tiiravai. Ta yapooma putu taikaara aataruuvaa vaa Yisuu Kirisiivaano yaatarooduu taikeeravai. Ivo mmayaaya yoketaivo kooyaa vaivaudiri tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitairavai.

¹¹ Na mmayaaya yoketaivaa varee nuaina gionna kiaapuuya kua mmiee kiaa kookieena vitaakiaiveeraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai.

¹² Ivaara aa na oovi nnau aavaki variee mmuaararaivaa varaunoo. Hama na ivaara mmamma maisakiaunoo. Na innara kutaavaivee tira vaidiivaa vaa na tauvaara hama ni mmamma maisainoo. Ivo ni muu kua mmoori aataruuvaa ivo aikiooma haitatuunaraivaara vaa na tee rikiauvai. Ivo haitatuunono Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira saivo nnino mman-nammanna haitatuunaravai. Ivaara na yaagueeqama kiaunoo: Fai ivo iinaravaivee, kiauvali.

¹³ Kua kutaivaa na i kiaa i mmuuvaa puaisa utuee a ivaudiri iikianeera na i kiaa i mmuuvaa iikiane. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara ku-taavaivee tiraivaata innara mmuduuya riraivaatama a mmannammanna iikiane.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki variivoono yaagueeqaivaa i mminai kua kutaivaa Anutuugo i kiaa i mmiivaa puaisa utuane.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Asiaa mmataivau varuuya ni ooqoo tiravai. Iyakidiri vaidiivaitana nnutuuvaitana Pikereeya Heremokiniyaatama niyara ooqoo tiravai.

¹⁶ Kii Udaanga Anutuugo Onesiporoonna seenaiyara boo kiaivee. Onesiporoova kaayauneetu numna niita yamaa kua yamaa kua tuuvaara na itaa kua kiaunoo. Na oovi nnauvaki variaivaara ivo hama mmamma maisairavai.

¹⁷ Hama mmamma maisairama kioo ivo yoosinna Roomaivaki ngioo niyara mmannammanna buainnonno ni teeravai.

¹⁸ Ivo mmuakiaa mmooriyauvaa niyara Epesiisaivaki uuvaa vaa a riki-aannavai. Ivo mmuakiaa mmoori uuvaara na kiaunoo: Udaanga Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki innara boo kiaivee. Na itaa kua kiaunoo.

2

A Yisuu Kirisiinna rapira vaidi yaagueeqakua varianee

¹ Ni maapu-o, Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo kati tiyara yoke-taama yaata utivai. Ivo itaama kati aiyara yoketaama yaata utiivaugiataama yaagueeqama varianee.

² Na kaayau gionna kiaapuuya avuuyauvunu kua mmiaa kuaivaa a rikioovaa varee vaidi vooya a teenai hama pikieeraida yaagueeqama vari-aiya kua mminai iyaata ari vo gionna kiaapuuya kua mmida vítaakiatee.

³ Rapira ngiaammuauya ngiari kieetaivaa avaiavaa rikiada rapiraivaara yaagueeqaida mmuaararavaa varadaata yaagueeqama mmannammanna iikiaivaa roosiima eenoo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iikia-nee.

⁴ Rapira vaidiivo rapiraivaki vioo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. Ari kieetaivo rapiraivaara inna mmataama kioovoona innara yoketaavee tinarivaara ivo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai.

⁵ Vaidiia seenada ngiari yaatara ngiari yaataraivaara ngiari kieetaivo iya kiasa mmii aataruuyauvaa rikiada safuuma ii voovoona seeneeraivaa yaatara kioo irisaivaa varaanaravai. Fai hama ivo ari kieetaivo tii kuaiyauvunugiataama iinno fai hama irisaivaa varaanaravai.

⁶ Vaidi yeenna mmooriivaa varaivoona yaagueeqama mmooriivaa iinono kaanaivo vaino ivo vaa yaagueeqama mmoori varaivaara fai tauraa kaanaivaa nnaanaravai.

⁷ Na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane. Udaanga Yisuuva i tasipanai a mmuakiaa kuayauvai oyaiyauvaa arinaima rikiaanaravara na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane.

⁸ Yisuu Kirisiinnara yaata utuane. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoo hara kioo varioo putuduu Anutuugo tuduu rikioo putuuvakidiri diiteeravai. Ii kua ivo mmayaaya yoketaavai vaivaa na makemakee gioonna kiaapuuya kiasa mmiauvai.

⁹ Na mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvara na mmamma mmuaararavaa varauvai. Vaidiivo kaayau mmoori maisaiyauvaa iiraivaa roosiima vaidiia yeenaivaadiri ni ranaa rau varada oovi nnauvaki ni yapa kiasa na mmamma mmuaararavaa varaunoo. Vaidiia vaidiivaa yeenaivaadiri rairayaama hama iya yopeema Anutuugaa kuaivaa atau ruaavai.

¹⁰ Ivaara na Anutuugo ariiniee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaro tie hama mmuaararai mmooriivaara yaata utiraina kati vatee varieennaatina mmannammanna yaagueeqama mmoori varaunoo. Anutuugo ariiniee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyaata fai Yisuu Kirisiiva iyaatama vitoo yoketaivau yapoo tupatupaa yoketaa ari vookaraama variavaa iya mmunaravara na mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama mmoori varaunoo.

¹¹ Aa na tinara kua aavo inna Yisuu Kirisiinnara tii kuaivo inna kutaa kuavai vainoo.

Mo fai ivo tiiki varino

ti mmamma eenanaivo vaidi putiraiya roosiima putinai

fai ta yapooma inna tasipama variaaravai.

¹² Mo fai ta mmamma mmuaararavaa

varadaata yaagueeqama varida

fai inna tasipama gioonna kiaapuuyara diaaravai.

Mo fai ta innara kiasa:

Hama ta taunnavavee, tikio

fai yapooma ivo tiyara tinara:

Hama na ngii tauyavee, tinaravai.

¹³ Mo fai ta innara kua kutaavavee tiraivaa pikikio

fai ivo na safuuma iinaravee tiivaa fai kutaa iinaravee.

Ivo hama yopeema hanigoo

unnakua kiasa kioo ari voovaugiataama

varinaravara fai kutaa iinaravavee.

Ii kua ivo itaa kua tiivai.

Mmoori yoketaivaa iino fai Anutuugo iyara yoketaavaivee tinaravai

¹⁴ Ii na kiau kua iyauvaa mmannammanna gionna kiaapuuya kiau mmianee. Kuaiyauvaara iya yaagueeqama tida buaaru kiarainnoo kiau yaagueeqama Anutuugaa avuuvau iya ooqoo kianee. Iya kuaiyauvaara buaaru kiauovo hama ivaara yoketairavootainoo. Gionna kiaapu vooya iya itaama buaaru kiauava rikiaiya ivaara iya pirisaikiai Anutuugaa kuaivaa pikiaavai.

¹⁵ Vaidi voovoono ari mmooriivaa varaikio hama ivaara inna mmamma maisaivaa roosiima Anutuugaa mmooriivaa iikianee. Inna kua kutaivaa safuuma gionna kiaapuuya kiau mmianee. Ivo aiyara yoketaavee tinaravaara inna avuuvau mmannammanna yaagueeqama mmooriivaa iikianee.

¹⁶ Gionna kiaapuuya hama Anutuugaara kua tiraida inna kuaivaara kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiira aataruuyauvaa sa eeta iikianee. Iya itaa kua kiau aataruuvonookiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaara iikiaavai.

¹⁷ Iya kua tiraivo uudaivo vaidiivaa yuku yaakuuvau havurirayaama tauraa kiisavai vainno nnaagiai pinaavai vaivai. Iyakidiri vaidiivaitana itaa kua tuuvaitana nnutuuvaitana Huminaiya Pireteeyavee.

¹⁸ Ivaitana vaa kua kutaivaa pikiada unnakuavaa kiaanoo: Gionna kiaapuuya putida fai hama kava diitaaravai. Ii aataru ivo vaa taikaivaivee, kiauavai. Gionna kiaapu vooya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiya ii kua iiva rikiaada taara yaata utida Anutuugaa kuaivaa pikiaara iikiaavai.

¹⁹ Anutuugaa kua aataruuvo nnau kuabaivaa roosiima yaagueeqama dinai hama vaidiia yopeema utu korokorookiaaravai. Ivau yaagueeqa kua voovai vainno tinoo: Udaangaivo arinaima ari gionna kiaapu tuanaia taivaivee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Ngia gionna kiaapuuya ngiingi-iyiara kiaanoo: Ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuyavee, kiaiya maisama iikiaa aataruuyauvaa pikiaatee, tiivai.

²⁰ Vaidi voovai nnau pinaa yoketaivaki kaayau yeenna yapeera yanaa ari vookara ari vookaraiyauvo vainoo. Vooyauvai vaidiia sikau mman-naammannaiyauvaadiri iima kiooyauvo vainoo. Vooyauvai yatariiyauvaadiri iima kiooyauvoota vooyauvai mmata nnagiiyauvaadiri iima kiooyauvootama vainoo. Vooyauvai yoketaiyauvunudiri nakaaraivo ari seenaiya tasipama vo suai vo suai yeennaiyauvaa nnaivai. Vooyauvunudiri makemakee ari nnaivai.

²¹ Vaa ausa hanigieera gionna kiaapu voovoono ii nnaagiai yanaa maisa iyauvaa roosiima varivai. Mo fai ivo maisa aataruuvaa pikioo yoke-taama varino too nnau nakaaraivo yanaa yoketaiyauvaa hama tupatupaa iyauvunu yapa naiyauvaa varoo yapaineema fai Anutuugo yoketaa ari vookarai mmooriivaa inna mmimo alkiooma iinno yoketaa mmooriivaa iinarivaara teerainno varinaravai.

²² Karaasa vaidiivaanikaraama koonnama iira aataruuvaa i iikiatainai sa iikianee. Pikiaanee. Safuuma variraivaata Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tiraivaatama mmuduuya riraivaata ausa nuufaivaatama varaanarivaara yaata utuee iikianee. Gionna kiaapu vaa ngiari aakiiyauvo yamaama vaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaaku varada kiaanoo: Ti tasipama varianee, kiaiya tasipama itaama iikianee.

²³ Vaidiia kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiida variaa suaiyaki sa iya tasipama ivaara kua tiee varianee. Vaa a taannavai. Iya itaa kua tidada buaaru kiauavai.

²⁴ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiivo sa buaaru tioo rapuaivee. Ivo mmuakiaa gionna kiaapuuya tasipama mmoori yoketaivaa

iinno kua mmayaayaivaa yoketaama iya kiaa mmioo tirooma kioo vitaaki-aivee.

²⁵ Iya inna kuaivaara tomedama kua tiraiya tasipama yoketayoketaa kuaiyauvaa tirooma iyaata kua tioo safuuma kiaivee. Fai ivo itaino Anutuugo iya iinai iya ausa hanigiada kua kutaivaa rikiaarannee? Vara hama rikiaarannee? Hama teeta rikiaunnaanoo.

²⁶ Vaa Sataango iya utikiai iya ivo yaata utiivaugiataama kuaavai. Fai iya kua kutaivaa rikiada tuqinnama ngiari yaataiyauvaa utida Sataango kobeervaa roosiima iya utiivakidiri rayubu kiada kuaaravai.

3

Nnaagiai suaivaki mmuaararaivo tiisi nninaravai

¹ Aa kua aavaara yaata utuee arinaima rikiaanee. Fai nnaagiai suaivaki kaayau mmuaararaivo tiisi nninaravai.

² Fai gioonna kiaapuuya ngiariiyara nnaasu yaata utida sikauyauvaara mmuduuya rida ngiariiyara mannaka tida ngiariiyara ta yoketaayavee kiaravai. Iya gioonna kiaapu vooyara kua maisaiyauvaa tida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada vaidiuya mminnaiyauvaa iya mmiaani hama iyara kua yoketaivaa tida hama Anutuugaara yaata utuaaravai.

³ Iya hama ngiari seenaiya ausa mmuduuya mmida hama gioonna kiaapuuyara iya ausaiyauvo nuufaikiyai homo nnannateeda varida iyayaadiri koonnama yaata utida iyara unnakua tida hama ngiari iikiataivaara tuqinnama haitatuuma kiada gioonna kiaapuuya ruputida avaikariya varida hama mmoori yoketaiyauvaara mmuduuya ruaaravai.

⁴ Iya ngiari seenaiya ngiari nnammutuaiya vitaida akiairaama maisa mmooriivaa iikio iya mannakaivo ngiau aapu vinai iya iikiataira aataruuvaa nnaasu mmuduuya rida hama Anutuugaara mmuduuya ruaaravai.

⁵ Iya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kiaara: Vaa ta Anutuugaa aataruuvaa iikiaunnayavee, kiaa kiada haumaki maisa mmooriivaa mmannamanna iida Anutuugaa yaagueeqaivaara ooqoo kiaa kiada hama varaaravai. Sa itaama iikiaa gioonna kiaapuuya tasipama varianee.

⁶ Iyakidiri ngiaa vaidi vooya vo nnau vo nnauyauvaki vida gioonna muaraaga kiaiya ngiari unnakuaivaa kiaa mmiaani rikiaavai. Ii gioonna iya kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuau kiaivaara iya mmuaararaikiyai iya mmamma iira aataruuyauvaara pinaama yaata utuaavai.

⁷ Ii gioonna iya kua karaasaivaa iya rikiaataikiainnaata sabi kuaivaa nnaasu rikiada hama yopeema kua kutaivaa arinaima rikiaavai.

⁸ Nnaaruaa vaidiivaitana nnutuuvaitana Yaneeya Yabereeya Musiinna kuaivaara ooqoo tuneema ii vaidi iya kua kutaivaara ooqoo kiaavai. Iya koonnama yaata utida Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvaa mmanna kuasiivo korookiai ooqoo kiaavai.

⁹ Fai gioonna kiaapuuya kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya Yaneeya Yabereeya varuuvaa tooneema fai gioonna kiaapuuya iya kumimakama variaivaa teeda kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaiyauvaa Timotiinna

kiaa mmiravai

¹⁰ Na kuaivaa i kiaa mmiaivaa vaa a rikiee na variaivaa vaa a tee na datadataama variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. Na Yisuunnara

kutaavaivee tiee mmuaararoovo niisi vauduaata rikiennaata yaagueeqama tirooma variee na ni seenaiyara mmuduuya ruee mmannammanna yaagueeqama nnaasu variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee.

¹¹ Vaidiia kaayau maisa mmooriyauvaa ni muduu na mmamma nniita-roovaa varaivaa vaa a tee rikiierakuavee. Gioonna kiaapuuya yoosinna Adiokiaa varuuyaata Ikonii varuuyaata Rusutaraa varuuyaata kaayau mmoori maisaiyauvaa ni muduu na rikiennaata mmannammanna yaagueeqama variaivaa vaa a tee rikiierakuavee. Iya itaama uuduu Udaanga Anutuugoono mmuakiaa maisa mmooriyauvakidiri ni vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiiva iyaki variivaara Anutuugaa aataruuvugiataama kuaaree kiaa iikiaiya fai gioonna kiaapu vooya maisa mmooriyauvaa iya mmiaaravai.

¹³ Fai vaidi maisaiyaata vaidi unnakua tiraiyaatama maisa mmooriyauvaa iida varia rada vikio fai nnaagiai ngiari mmooriyauvo kaayauma maisainaravai. Fai iya gioonna kiaapu vooya unnakua tikiai rikiada iya kiaa kuaiyauvaara kutaavaivee kiaravai. Iya ngiariinoo ngiari unnakua kuaiyauvaa rikiada kutaavaivee kiaravai.

¹⁴ Eenoo sa itaama iirama kiee kua kutaiyauvaa ta i kiaa i mmiaannaiyauvaara a yaagueeqama kutaavaivee tiraivaa puaisa utuee varianee. Vaa ta kua kutaiyauvaa i kiaa i mmiaannaiya a tuqinnama ti tee rikiaannaivaara iiva puaisa utuee varianee.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. A nnaakara meedivai variee Anutuugaa kua fafaara yoketaiyauvaa rikiaa ree vlee aanna makee mmannammanna a homo rikiaannanoo. A iiva yaaruee ivaudiri tinni yoketaivaa varee Yisuu Kirisiinara kutaavaivee tino Anutuugo i vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa a rikiaannanoo.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaara mmuakiaayauvai Anutuugaa Mmanna-saivoono vaidiiaa kiaa mmudu fafaara reeravai. Ivaudiri vaidiiaa aikiooma kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida unnakua tiraivaara yaagueeqama ooqoo tida koonnama varira aataruuyauvaa safuuma kiada safuuma varira aataruuyauvaa iya vitaakiaaravai.

¹⁷ Vaidi voovoono Anutuugaa mmooriivaa varoonnonno koovayama kioo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa yoketaama iinaraivaara teeraki-aiveeraivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainoo.

4

¹ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu makee variayaata vaa putuaiyaatama fai yaparainaravai. Inna avuuvuunnaata Anutuugaa avuuvuunnaatama vo kua voovai i kiaa i mminali rikiaanee. Yisuu Kirisiiva kava vararanoo tioo tiyara dinaraivaara na aa kua aavaa yaagueeqama i kiaa i mminali rikiaanee.

² Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. Sa iya rikiaatai suaivaki nnaasu iya kiaa mmianee. Mmuakiaa suiayauvakiaatama mmannammanna tirooma kiee variee iya kiaa mmiee varianee. Vooya mmannammanna kua kutaivaa kiaa mminali rikiaatee. Vooya koonnama variaivaara yaagueeqama iyaata kua tiee vooya kiisama muaraagama vari-aivaara yamaa kua yamaa kua tiee tirooma variee hokobama iya kiaa mmiee varianee.

³ Fai suai voovai nninali gioonna kiaapuuya hama kua kutaivaa iya rikiaatai iya ngiari rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu rikiaaravai. Vaidi vooya iya rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu iya kiaa mmiraiya kuaiyauvaa rikiada seena

seena vaidiia mmuaa kuayauvai tiraiya kuaiyauvaatama makemakee riki-aaravai.

⁴ Rikiada fai hama kua kutaivaa rikieeraida pikiada uriyauvaara yaata utida rikiaaravai.

⁵ Eenoo sa itaama rikieerama kiee mmuakiaa suai tuqinnama ai vari-raivaara haitatuuma tee tirooma varianee. Fai vaidiia mmoori maisaivaa i mmikiai rikiee mmamma mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama varianee. Yisunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiee variee mmuakiaa mmoorivai Anutuugo i mmuuvaa yaagueeqama iikiane.

⁶ Fai kiisa suai ni kiauvo kuminayaa tuoo kuanaravai. Ni suaivo paan-nainoo.

⁷ Na mmoori yoketaivaa yaagueeqama varauvaa vaa na iima taika ki-aunoo. Vaidiia isareeda ngiari yaatara ngiari yaataraidaa atauvakira kuaaneema vaa na atauvau vee ni mmooriivaa iima taika kiauvali. Na Yisunnara kutaavaivee kiauvali hama pikiauvali.

⁸ Fai yapooma Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki na maisa aataruuvaa yaatara kiee aikiooma safuuma varira aataruuvau variraivaa irisaivaa niini teerama yapa kiauvali fai iyo safuuma variraivoo ni minar-aval. Hama ni nnaasu ni minaravai. Fai eyomma gioonna kiaapuuya iva tiinara suaivaara faannaida ivaara mmuduuya ruaiyaatama mminaravai.

Timotiiva innasi nninaraivaara Pauruuso tiravai

⁹ Kammannainai niisi nninaraivaara yaata utuee ngiane.

¹⁰ Vaidiivaa nnutuuvo Dimaaso aa mmata ta variaunna aavau vai aataru-uyauvaara pinaama mmuduuya ruoo ni pikioo yosinna Tesoronikii vioo kieeravai. Vo vaidivai nnutuuvo Keresেকেeva mmata Garatiaa vioo kioodoo vuaivaa nnutuuvo Titiiva mmata Daramatiaa vioo kieeravai.

¹¹ Rukaaso nnaasu ni tasipama varinoo. Marakaava ni tasipama mmoori varaanaraivaara innaata sunee ngiane.

¹² Vaa na Tukikiinna titaaduu Epesiisa ivaki vioo kieeravai.

¹³ A niisi ngiee ni yaapaivaa na yosinna Toruaasaa vaidiivaa nnutuuvo Karapaanna nnauvaki kiaivaata vatee ngiane. Ni yanaiyauvaa vatee fayai nnabaiyauvunu fafaara reeraiyauvaatama vatee ngiane. Sa iyauvaara taunnu kiee pikiee ngiane. Iyauvaatama vatee ngiane.

¹⁴ Vaidiivaa nnutuuvo Aresadereeva kapaagaivaadiri mminnammin-naiyauvaa iiraivoo mmoori maisaiyauvaa ni miravai. Ivo ari uuvau-giaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva safuuma irisaiyauvaa fai inna mminar-aval.

¹⁵ Ivo ta kiaanna mmayaayaivaara yaagueeqama ooqoo tuuvaara ivo aita mmoori maisaivaa iinoora tuqinnama haitatuukiane.

¹⁶ Tauraa suaivaki iya kua pinaivaki ni yapa kioodoo na sai kiaaduu hama vadi voovoono ni tasipeeravai. Mmuakiaa ni pikieeravai. Ivaara Anutuugo fai hama iyara nnannataanaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Iya hama ni tasipeerama kioodoo Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Mmuakiaa gioonna kiau pu ngiari voopinaiya mmayaaya yoketaivaa mmuakiaavai na iya kaa mminai rikiaateeraivaara ivo ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Fai rayoonoivo vadi voovai gutikio vadi voovoono utu ravisirayaama vaidiia ni ruputuuvakidiri Anu-tuugo ni vitoo yoketaivau ni yapeeravai.

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva fai mmuakiaa mmoori maisaiyauvakidiri ni vitoo yoketaama ari yosinna ngiau aapuuvaki gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki ni yapaanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau apu itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

*Pauruuso nnaagiai gioonna kiaapuuyara**yaata utuoo boo tiravai*

¹⁹ Na gioonna kiaapuuvaitana Pirisikauya Akuiraaayara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmianee. Onesiporoonna seenaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmianee.

²⁰ Erasataava ari yoosinna Koridii hara kioo varuduu Toropimaa nniitarooduu na yoosinna Miretee ivaki inna pikieeravai.

²¹ Vati rira suaivo nninaraivaara yaata utuee akiairaama niisi ngianee.

Upuruuva Pudeeva Riniiva Karautiaavainnaata mmuakiaa ti seena vaa ausa hanigieera vooyaatama aiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Udaanga Yisuu Kirisiiva aiki variaiveera na aiyara yaaku varaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Titiinnani reeravai

Titiiva ari voopinmaa vaidi karaasavoono ausa hanigioo Pauruusaa tasi-pama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmi-ravai. Pauruuso Titiinna mmata Keretee ivaki pikioo vuduu ivoono ivaki varioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya nuumaiyauvaara haitatuuravai. Kaayau gioonna kiaapu Keretee varuuya koonnakaannau aataru maisaiyau-vaa iiravai. Itaama uduu Pauruuso Titiinna ivaki pikioo vino ivoono ivaki varioo vaa ausa hanigiooya kieetaiya varira aataruuvaa iya vitainno vaa ausa hanigiooya mmayaaya yoketaivaa kiasa mmira aataruuvaa vitainno safuuma yoketaa vaidi ausa hanigieera tuanaavai variaiveeraivaara innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruuso Anutuuga mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo ni mmataama kioo ni titooduu na ivo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyasi viravai. Ta Anutuugaara kutaavaivee tiraivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. Anutuugaa aataru yoke-taivaara na kua kutaivaa iya kiasa mminai iya rikiaivo pinaavai vaki-aiveeraivaara na iyasi viravai.

² Ta tupatupaa variraivaara faannakiaaraivaara na Anutuugaa aataru yoketaivaara iya kiasa mminara viravai. Hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo hama unnakua tiraivoono ii tupatupaa varira ivaa tiiyara kua kiasa teerama kieeravai.

³ Teerama kioo ivo mmataama kioo suaivaki ari mmayaayaivaudiri kooyaa ivara ti kiasa ti mmiravai. Ii mmayaaya ivaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapeeraivoono ni giasa ni mioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kiasa mmianee, tuduu na kiasa kookieema kieeravai.

⁴ Titi-i, na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. A niinikaraama Yisu-unnara kutaavaivee kiannaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima varian-nano.

Ti Napoova Anutuugoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama kati aiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Titiiva mmata Keretee ivaki mmoori vareeravai

⁵ Na hama mmooriivaa iima taikaivaa a safuuma iima taikaaneeraivaara na mmata Keretee ivaki i pikiee viravai. Na i kiasa i mmuuvaugiataama vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki a mmataakianeeraivaara na ivaki i pikiee viravai. Na vaidi kieetaiyara i kiasa i mmiaa kuaivo ataama vainoo.

⁶ Kieeta vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varanai inna nnaakaraiya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya variaaravai. Inna nnaakaraiyara hama gioonna kiaapuuya iyara kiasa: Vuenneida ngiari kaano koovaitana avaivaitana hatokada variaayavee, kiaravai.

⁷ Kieeta vaidiivo Anutuuga mmooriivaara haitatuuraivaara ivo vari-raivo safu tuanaavai vaino hama ari mannaka tioo hama makee tikio ausa nnannataikio hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo hama gioonna kiaapuuya ruputuoo hama ariiyara nnaasu yaata utuoo sikauyauvaa varaanaraivaara iivai.

⁸ Ivo nnauvaata yeennaiyauvaatama vo yosinnaivakidiri ngiayia mmioo mmoori yoketaivaara mmuduuya ruoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunno safuuma yoketaa tuanaavai varinaravai.

⁹ Ivo tupaa vaira kua kutaa tuanaivaa ari vitairiaya inna kiasa mmiaivaa puaisa utuaivee. Ivo safu kua aataruuvaa gioonna kiaapuuya kiasa mminaraivaara ivaa puaisa utuaivee. Vooya ii kua ivaara unnakuavee kiaiya kua sai safuuma tinaraivaara ivaa puaisa utuaivee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya haunninniida varida vooya ngiari sabi kuaiyauvaa kiasa mmiaani iya kutaavaivee kiaavai. Vaidi vooya Yutayaiya aataruuvaa pikiada Yisuunna aataruuvau viraiya itaama iikiaavai.

¹¹ Itaama iida haunninniiraiya kaayau gioonna kiaapuuyaata iya uru nnaakaraiyaatama ngiari kuaiyauvaa hama kiasa mmiaatama kiadaata kiasa mmiaani iya haruruaavai. Iya ngiariiyara yaata utida kati sikauyauvaa varaaraivaara itaama iya kiasa mmiaavai. Ivaara fai ta iya ngiari avaiyauvaa ramuunnaakiateeraivaara kilaaravai.

¹² Ngiari seena Keretee vaidi forofetaa voovoona ariinoo iyara tinoo: Keretee gioonna kiaapuuya unnakuavaa mmannammanna tida puara mmaraariya roosiima avaikarama varida hama mmooriivaa vareerama kiada yeennaiyauvaa tarikama nnaaraivaara nnaasu yaata utida nnaavaivee.

¹³ Ivo itaama kua tiivo kutaavai tiivai. Ivaara yaagueeqama kiese iya ooqoo kiane. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiaivo safuuma vakiaiveeraivaara itaama iya yaagueeqama kiese kiane.

¹⁴ Sa iya Yutayaiya uriiyauvaa mmannammanna rikiada vaidiyya kua kutaiyauvaara ooqoo tiraiya iya tikiai sa iya kuaivaa rikiaateeraivaara iya yaagueeqama kiese kiane.

¹⁵ Gioonna kiaapu safuuma yoketaama variaya taavo mmuakiasa haipa mminnamminnaiyauvo yoketaayauvai vaivai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Yisuunnara hama kutaavaivee tiraiya taavo iyaavo hama yoketaayauvai vaivai. Ngiari yaata tinniiyauvo vaa maisaikiai koonnama yaata utiraivaara itaama taavo hama yoketaayauvai vaivai.

¹⁶ Iya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnavaivee, kiaavo too iya koonnama iikiaa aataruuyauvaara iya kuaivo unnakuavai vaivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaataaavo Anutuugo taikiai iya maisamaisama varida tinni yaagueeqaida hama yopeema mmoori yoketaa voovai aikiooma iikiaavai.

2

Pauruuso kua kutaa tuanaivaara Titiinna tiravai

¹ Eenoo Anutuugaa kua kutaa tuanaivaudiri yaata utuee gioonna kiaapuuya safuuma variraivaara iya kiasa mmiee varianee.

² Vaidi yokovaiya kiasa mmiee kiane: Sa kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida variatee. Tirooma varida tuqinnama yaata utida ngii iikiatai aataruuvaa haitatuukiatee. Ngia Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida ngiingii seenaiyara mmuduuya rida Anutuugaa mmooriivaa ngii pikiaatainainnaata mmannammanna iikiatee,

³ kiasa kiese gioonna yokeeraiya mmuaikaraama kiasa mmiee kiane: Gioonna yoketaama safuuma variaya roosiima variatee. Sa ngiingii seenaiyara maisa kua murumuru tida varida sa vuaina nnooriivaa nnaaraivaara nnaasu yaata utida variatee. Gioonna karaasaiya mmoori yoketaiyauvaa vitaakiatee.

⁴ Iya ngiari vaati nnaakaraiyara mmuduuya ruateeraivaara mmoori yoke-taiyauvaa iya vitaakiatee.

⁵ Iya mmamma iira aataruuvaara oogoo tida safuuma varida ngiari nnauyauvaa tuqinnama haitatuuda varida mmoori yoketaivaa iida ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iikiateeraivaara mmoori yoketaivaa iya vitaakia-tee. Sa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara maisavee kiateeraivaara iya itaama vitaikiai yoketaama variatee. Gioonna yokeeraiya itaa kua kianee.

⁶ Vaidi karaasaiya mmuaikaraama yaagueeqama kiasa mmiee kianee: Ngingii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvaara tuqinnama hai-tatuuda safuuma variatee,

⁷ kiasa kiese eenoo mmuakiasa mmoori yoketaiyauvaa iinai teeda iya mmuaakaraama a iikiannaneema iikiaaravai. A tirooma variee sa isareera safuuma kua kutaiyauvaa iya kiasa mmianee.

⁸ A itaama safu kuaiyauvaa iinai i nnammutuaiya fai teekio too hama maisa aataruuvootainai hama maisa kuaiyauvaa tiyara kiaaraivootaino iya mmamma maisakiateeraivaara itaama iikiane.

⁹ Sikaunnaadiri yookaama kiaan mmoori vaaeraiya ataama kiasa mmi-anee. Ngingii haitatuuraiya kuaivaa rikiada iikiatee. Fai ngia mmuakiasa mmooriyauvai safuuma iikiai ngii haitatuuraiya ngiiyara yoketaakiaara-vai. Sa ngii haitatuuraiya kua sai kiatee.

¹⁰ Sa iya mminnaiyauvaa mmuara varaatee. Ngia mmannammanna yoketaama mmooriivaa iida sa pikieeraida yaagueeqama nnaasu iikiatee. Fai ngia mmuakiasa mmoorivai itaama iikiai gioonna kiaapuuya Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivaa kuaivaara kua yoketaivaa kiaaravaivee. Itaa kua iya kiasa mmianee.

¹¹ Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo kati iyara yoketaama yaata utiivaa iya mmuakiaaya rikiaavo kooyaa vaivai.

¹² Itaama vaivaudiri ta ataama iikiaara aataruuyauvootama kooyaa vaivai. Mmuakiasa aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiyauvaatama mmataiyasidiri nnii mmamma iira aataruuyauvaatama ta pikiada ti mmammaiyauvo ti iikiatairaiyauvaara tuqinnama haitatuuda tirooma sa-fuuma varida aa ta mmatayaa variaunna suai aavaki Anutuugaara nnaasu yaata utida variaaravai.

¹³ Ta itaama varida ti Anutuugo yaagueeqama variivoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama ngiari mmeekiaivaa tasipama tummuara suaiavaki ta iya tasipama yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva mmuakiasa mminnamminnaa maisaiyauvakidiri ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ariinoo tiyara putuoo ari kiauvaadiri ti yookairavai. Ivo ti vitoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai ta inna gioonna kiaapu safu tuanaaya nnaasu varida inna mmoori yoketaivaa yaagueeqama iikiaaraivaara ivo tiyara putiravai.

¹⁵ Ii kua iyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee varianee. Anutuugo kieeta vaidivai i yapaivaara gioonna kiaapu vooya yamaa kua yamaa kua tiee vooya yaagueeqama kiese kiasa mmianee. Fai a itaino too gioonna kiaapu voovoono sa i kuaivaa rikioonnaata aiyara nniki rakammuaivee.

3

Gioonna kiaapuuya yoketaama variateeraivaara

Pauruuso Titiinna kiasa mmiravai

¹ Gioonna kiaapu a haitatuukiannaiya ataa kua kiasa mmianee. Ngii kieeta ngiiyara diraiya mmemmaana vikiai ngii tikiai rikiaatee. Mmuakiasa

mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara teerama kikiyai ngii tikiai rikiada makee tinai iikiatee.

² Sa gioonna kiaapu voovaara maisa kua tida sa buaaru tiraida tirooma varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utida iyaata yamaa kua kiatee.

³ Tauraa tete variaannaivaura yaata utuee itaama iya kiasa mmianee. Tauraa ta kumimakaida varida kuaivaa rikiadaata yaatarada koonnama variravai. Mamma iira aataruuvo ti puaisa utuduu ta tete yoketaama uu aataruuyauvaara nnaasu yaata utiravai. Ta mmuakiaa suai ti seenaiyara nniki tomedaida mmoori maisaivaa iya iida iya ti yaataroovaara ti nannatooduu variaannaduu iya hama tiyara mmuduuya ruduu ta hama iyara mmuduuya riravai.

⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapoovoono tiyara yoketaimmo tiyara mmuduuya ruoo ti tuqinnoo suaivaki

⁵ Ivo ti vitoo yoketaivau yapeeravai. Hama ta teteenoo mmoori yoketaiyauvaa iikiaannaivaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ariinoo kati tiyara boo tuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ta karaasaya variateeraivaara ivo ti aakiaiyauvakidiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa fini kioodoo Mmannasa Yoketaivoono ti tuduu ta karaasa variraivaa vaperavai. Ivo itaama uuvaara ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai.

⁶ Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapoovoono putuuvaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmuduu kaayuma ti suvuairavai.

⁷ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tiyara tinara: Safuuma variaayavee, tinaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaannaivaa varaateeraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁸ Ii kua iyauvo kua kutaayauvai vainoo.

Ii kua iyauvaa a gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmianeeraivaara ni yoketaimmo. Gioonna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tiraiya mmoori yoketaiyauvaara yaata utida iikiateeraivaara yaagueeqama iya kiasa mmianee. Ii kua iyauvo yoketaimmo fai gioonna kiaapuuya rikiada iida yoketaa tuanaaya variaaravai.

⁹ Vooyaano sabi kumimakaida Anutuugaa kuaivaara ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida varida ngiari taato nnaakukiaiya nnutuuyauvaara yaata utida buaaru tida Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua tida buaaru kiaavai. Sa ii kua iyauvaa iya tikiai eeta kianee. Ii kua iyauvo maisainai fai gioonna kiaapuuya rikiada maisama varida hama mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara sa eeta kianee.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya vaidi voovoono iya tikiai voovau voovau mmaram-maraama variaa iyaara ii vaidi ivaa taaraneetu yaagueeqama tiee rikino hama i kuaivaa rikinai pikianee. Sa kava inna tasipama kua kianee.

¹¹ Vaa a taannavai. Itai vaidi ivo koonnama yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaikiai ta teeda kiaunnaanoo: Inna kuaivo unnakuavaivee, kiaunnavai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa Titiinna kiasa mmiravai

¹² Fai na Atemaanna aisi titaanarannee? Vara na Tukikiinna aisi titaanarannee? Hama na rikiaunoo. Fai na voovai titano iisi vinai rikiee a niisi akiiraama yoosinna Nikoporoo ngianee. Fai vati rira suaivaki na Nikoporoo ivaki varinai niisi ngianee.

¹³ Kua mmoori aataru radudeera vaidiivaa nnutuuvo Sinaava ari vuaivaa nnutuuvo Aporoova aataruuvau kuaaraivaara eenoo ivaitana tuqinnama haitatuunna mmuakiaa mminnaa hama ivaitanaasi vaiyauvaa ivaitana mmianee.

¹⁴ Ti gioonna kiaapuuya mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara itaama iya vitaakianee. Iya hama kutaa mminnaataiya tasipama mmoori yoketaiyauvaa iida tuqinnaateeraivaara iya vitaakianee. Fai iya itaama iida hama kati kuminaya varikio iya iikiaiuyauvaa kaanaiyauvo vainaravai.

¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ni tasipama variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Mmuakiaa ti seena Yisunnara kutaavaivee tida tiyara mmuduuya ruaiya ta iyara yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mman-nammanna mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoona aa yanaa aavaa Pirimuunaani reeravai

Pirimuuno tauraa vaa ausa hanigioovoona sikaunnaadiri yookaama kioo ni mmoori varaaneera Onesimuusaa viteeravai. Vitoo kiooduu rikioo nnaagiai Onesimuuso inna pikioo ari toovau viravai. Oro varioo nnaagiai Pauruusaasidiri mmayaaya yoketaivaa rikioo ausa hanigieeravai. Pirimuuno Onesimuusaara mmuduuya ruoo innara tuqinnaiveeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Pirimuunaani fafaara reeravaivee.

¹ Pirimuuno, na Pauruusoona aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva numa ni tasipama varikiai na aa yanaa aavaa aini fafaaraki-aunoo. Ta aiyara mmuduuya ruaunna vaidi ti tasipama mmoori varaanaivaaniaata

² i nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaniaatama ti seena gioonna Apiaan-naniaata ti seena vaidi Arikipiinnaniaatama na aa yanaa aavaa fafaaraki-aunoo. Arikipiiva Anutuugaara mmooriivaara rapira vaidiyya roosiima yaagueeqama dioo vaivai.

³ Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

Pirimuuno Yisuunnara kutaavaivee kiaa kioo

gioonna kiaapuuyara mmuduuya riravai

⁴ Pirimuuno, na yaaku vareera suaivaki aiyara yaata utuee makemakee Anutuugaata kua tiee aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁵ Na rikiaukai a Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiee innara mmuduuya ruue Anutuugaara gioonna kiaapuuyaraatama mmuduuya ruan-nakuavee. Na ivaa rikiauvaara na itaama Anutuugaata aiyara kua kiaunoo.

⁶ Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta innasidiri yaagueeqa ari vookaraiyauvaa varaunnava. Eeta teetama Yisuu Kirisiin-nara kutaavaivee kiaunnaiya ta mmuaavaugiataama ii kua ivaa arinaima rikiaaraivaara na yaaku varaunoo.

⁷ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua a gioonna kiaapuuyara mmudu-uya ruannaivaara pinaama ni yoketaikiai na yaagueeqama variaunoo. A Anutuugaara gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama variannano iya au-saiyauvo yoketaivaara ni yoketaino.

Pauruuso Pirimuuno mmoori yoketaivaa

Onesimuusaara iinaraivaara inna yaparairavai

⁸ Itaama vaikiiai na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoonora tiee a vo mmoori voovai iikianeeraivaara na aikiooma yaagueeqama i tinaravai.

⁹ Ta ausa hanigieeraiya titiiyara titiiyara mmuduuya ruaunnaivaara hama na yaagueeqama tinaravai. Na yoketayoketaama aita kua tinaravai. Na Pauruuso vaa yokovaa vaidivai variee Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiau-voono aanna makee na inna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variee aita yoketaa kuaivaa tinaravai.

¹⁰ Na Onesimuusaa Yisuu Kirisiinnara kiaa mmiaaduu rikioo ausa hani-gioovaara na innara ni maapu tuanaavaivee kiaunoo. Aanna na oovi

nnauvaki variauu suaivaki na itaama inna kiasa mmiaivaara inna koova variaunoo. Na innara tiee yamaa kua yamaa kua aita kua kiauunoo.

¹¹ Nnaaru hama ivo i mmoori yoketaiyauvaa yaagueeqama kioo vareera-vai. Aanna makee fai ivo aiyaraata niyaraatama yoketaa mmooriyyauvaa iinaravai.

¹² Aanna makee na inna titauko aisi kuainoo. Na innara ausa mmuduuya ruauvaa tasipama na inna titauko aisi kuainoo.

¹³ Na Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmi-aivaara oovi nnauvaki variaunoo. Na aavaki variauu suaivaki ivo ni tasipama mmannammanna varinarivaara ni yoketaunoo. Eenoo ni tasipama variee mmooriivaa iinara mmaataivaa ivo varoo ni tasipama varioo mmooriivaa iikiaiveera na inna niniyara ravaatainaravai.

¹⁴ A niyara yaata utuee mmooriivaa varaanarivaara hama na yaagueeqama iikianeera i tinaravai. Eenoo ai yaata utuannaivaugiataama iinarivaara ni yoketaunoo. Ivaara a hama ee-oo tinai na hama ni tasipama variaiveera inna vitaanaravai.

¹⁵ Na yaata utuaauko ivo i pikioo vioo kiauavaa oyaivo ataama vainoo. Ivo i pikioo ngioo paanna suai numa ni tasipama varioo ari ausaivaa hanigia kioo fai ivo kava vararanoo vioo i tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁶ Aanna makee hama ivo sikaunnaadiri yookaakianna ngiaammuaavui nnaasu varinoo. Vaa ii aataru ivaa ivo yaatara kiauivai. Ivo Yisuu Kirisi-innara kutaavaivee tiivaara ti seena vaidi ta innara mmuduuya ruaun-navai varinoo. Na innara pinaama ni yoketaunoo. Fai eenoo innara ari vookaraama pinaama i yoketainaravai. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara i seena vaidi tuanaavai varioo i mmoori varaivaara a innara pinaama i yoketainaravai.

¹⁷ Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara a niyara ni mmuaa vayanavaivee kiasa kiee a ai ausa mmuduuyaivaa ni mmiannaneema Onesimuusaa itaama ai ausa mmuduuyaivaa mmianee.

¹⁸ Ivo mmoori vooyauvai i tomeda iiravainnee? Vara sikauyauvaa hama irisaivaa i mmiravainnee? Sa ivaara inna yaparainarivaara yaata utuane. Ivaara ni yaparainarivaara yaata utuane.

¹⁹ Aavaa taanee. Na nini yaakuuvaadiri aa kua aavaa fafaara raunoo. Na Pauruusoono fai irisaivaa i mmimaravaivee. Hama na aa kua aavaa ni kiataikiainnaata fai na tinaravai. Na Yisuu Kirisiinna kuaivaa i kiasa i mmiaaduu a ausa hanigiee yoketaama varunnaivaara niyara yoketainarai irisaivo aiki vainoo.

²⁰ Ni seena-o, ivaara a Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruannaivaara fai na i yaparakiauvaa a iino ni yoketainaravai. Ta taaravaitanai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauunnaivaara a ni seena tuanaakua niyara yoketaino ni ausaivo yoketaakiavee.

²¹ Na aa kua aavaa fafaara ree variee yaagueeqama yaata utuee kiauunoo: Fai na inna yaparakiauvaa ivo iinaravaivee, kiauuvai. Vaa na rikiauuvai. Na i yaparakiau kuaivaata a iinna vo kuavaatama fai iinaravai.

²² A Onesimuusaa tuqinnaanarivaara teerainna niini nnau voovaata teerakianee. Na ngiisi kuanarivaara ngia mmuakiaaya yaaku varakio Anutuugo irisai ni titanai na ngiisi kuanarivaara na faannaina variaunoo.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

²³ Ipaparaaso Yisuu Kirisiinna mmoori varaivaara ni tasipama oovi nnau-vaki variivoono aiyara yaata utuoo boo tiivai.

²⁴ Ni tasipama mmoori varoo vaidiyya Marakaava Arisarakaava Dimaaso Rukaasoovainna aiyara yaata utida boo kiauavai.

²⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Vaidi voovoono aa kua aavaa Eporai kua tuuyani reeravai

Aa yanaa aavaa roo vaidiivo hama ari nnutuuvaa reeravai. Kati aa yanaa aavaa roo vaidiivo raa kioo gioonna kiaapu Eporai kuaivaa tuuya vaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai. Mo vooya iya uu aataruuyauvaara oooqoo tida iya nnammutuuaa uudu iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaa pikiaaree kiaa iiravai. Aa yanaa aavaa roo vaidiivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani roo tunoo: Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo inna kutaa aataru tuanaavai. Yisuu Kirisiivaano kutaa tuanaa Anutuugaa kooyaa ti vitaivaivee, tiravai.

Anutuugaa ari Mmaapuuvoono inna kuaivaa

kooyaa ti kiaa ti mmivai

¹ Nnaaru Anutuugo kaayauneetu airi aataru ari vookara ari vookarauyauvaadiri forofetaiyaata kua tuduu iyaano iva tuu kuaivaa ti rubuungainna kiaa mmiravai.

² Aa nnaagiai suai aavaki Anutuugo ari Mmaapuuva mmatayaa titooduu tuuvoono inna kuaivaa ti kiaa ti mmivai. Ivo homo Anutuugaa tasipama varuu suaivaki Anutuugo tuduu ivaano ngiau mmataivaa iima kieeravai. Anutuugoono inna mmataama kioo nnaagiai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa varaaneera inna tiravai.

³ Toobaivaudiri mmeekiaivo taineema innakidiri Anutuugaa oyai ari vookaraivo kooyaa vaivai. Ivoono Anutuugo ari vookaraama variivaa varoo kooyaa vitaivai. Ivo tiivaugiataama ngiau mmata mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ari yaagueeqaivoono utikio vainoo. Mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuoo kava diitoo ngiau aapuuvaki vioo Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaavai variivaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varinoo.

Ari Mmaapuuvoono aangeraiya yaataravai

⁴ Anutuugo ari Mmaapuuva nnutu ari vookaraivaa ngiau aapu yapa ki-aivaara inna nnutuuo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataravai. Inna nnutuuo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataraineema Anutuugo ari Mmaapuuva aruoo yapa kiaivoono aangeraiya yaataravai.

⁵ Anutuugo hama aangeraa voovai tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaa

a variannavaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. Vo kuavai hama Anutuugo aangeraa voovai tunoo:

Na inna Koova varino

ivo ni Maapuvai varinaravaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai.

⁶ Anutuugo ari Mmaapuuva mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieeta tuanaavai mmataama kioovaa mmatayaa titaanaree kiaa iinno varioo ivo innara vo kuavai ataa kua tunoo:

Anutuugaa aangeraa mmuakiaaya

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaara itaa kua tiravai.

⁷ Anutuugo aa kua aavaa aangeraiyara tunoo:

Na ni aangeraiya kiaukai rikiada
 akiairaama yuunna roosiima mmooriivaa varaavai.
 Na ni mmoori vareeraiya kiaukai rikiada
 makee tikiai yaagueeqama
 saneetu roosiima iikiaavaivee.

Ivo aangeraiyara itaa kua kiaa kioo

⁸ari Mmaapuuvaa ataa kua tunoo:

Na Anutuugo i oyaivovee.
 A mmuakiaa gioonna kiaapuuyara diraivo
 tupatupaa vainaravai.
 E gioonna kiaapuuyara diraivaa
 a safuuma haitatuukiannavai.

⁹Safuuma varida iira aataruuvaa

i mmuduuya ruaivai.
 Koonnama iira aataruuvaa hama
 i mmuduuya ruaivai.
 Itaama vaikiyai na Anutuugo
 i Anutuugo tuanaivoono
 i mmataama kiee
 i aruoo yapa kiee
 i seenaiya aduoo yapa kiaukai rikiee
 a ari vookaraama sirigainna variannavaivee.

¹⁰Ivo ari Mmaapuuvaa itaa kua kiaa kioo nnaagiai vo kuavai innara
 ataa kua tunoo:

Udaanga-o, nnaaru hama mmিন্নamminnaatauduu
 a mmataivaa iima kioodoo yaagueeqama vairavai.
 Vauduu a ngiauvaatama iima yapa kieeravai.

¹¹Fai ii mminnaa iyauvo

taikoo raubiriinarayauvai vainaravai.
 Eenoo fai tupatupaa varinaravai.
 Uyira rairaiyauvo maisainara iiraivaa roosiima
 iyauvo maisainara iinaravai.

¹²A buruqaivaa ranaa kiee yapaannaneema

a iyauvaa ranaa yapaanaravai.
 A uyira rairaiyauvaa karaasa uyuee
 rammuannaneema a tino rikioo
 fai iyauvo karaasa ari vookaraiyauvai vainaravai.
 Mo eenoo tupatupaa ee variraivaugiataama
 itaavai nnaasu fai a varia ree kuanaravai.
 Fai hama i variraivo taikaanaravaivee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaa itaa kua tiravai.

¹³Hama ivo ari aangeraa voovai ataa kua tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
 vaidi nnoonnavai varianee.
 Varia ree vinanai na tinai
 fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.

¹⁴Hama Anutuugo ari aangeraa voovai itaa kua tiravai. Itaama vaikiyai
 aangeraiya aanii mminnaayannee? Iya mmannasayaano Anutuugaa
 mmooriivaa varada variaavo ivo iya makemakee titaikiyai iya ivo vitoo
 yoketaivau yapaanara gioonna kiaapuuya tasipama varida mmooriivaa
 varaavai.

2

Anutuugo ti vitoo yoketaa ari vookaraivau yapaanaravai

¹ Anutuugaa Mmaapuuvu forofetaiyaata aangeraiyaatama itaama yaataraivaara kua kutaivaa ta rikiaunnaivaa ta arinaima rikiada puaisa utuaaravee. Ta iida ii kua ivaa pikieevoora tida nnikiai ta puaisa utuaaravee.

² Anutuugaa aangeraiya ti rubuungainna kiasa mmuu kuaivo kutaa kuavai kooyaa vairavai. Gionna kiasa voovoono ii kua ivaa rikioonnaata yaataroovoono irisai maisaivaa ari uuvaugiataama safuuma ari vareeravai.

³ Itaama varoovaara mo ta dataama kiada irisai maisaivaa pikiaarannee? Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaanara aataru ari vookaraivaara rikiadaata kati varida dataama kiada ta irisai maisaivaa pikiaarannee? Fai ta varaaravaivee. Udaanga Yisuu Kirisiivaano ii Anutuugo ti vitoo kua ivaa toosa hara gionna kiasapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikiada ii kua ivaa rikiada kutaavaivee kiasa kiada yoketaama varida kutaa kuavai vauvaara kooyaa ti vitairavai.

⁴ Ii kua ivo kutaavai vauvaara Anutuugo ari uuvaugiataama kooyaa ti vitairavai. Mmuai suaivaki Anutuugo kaayau ari mmoori aataru ari vookara ari vookarauyauvaa iinno ari yaata utuuvugiataama ari Mmannasa Yoke-taivaa gionna kiasapuuya mmuduu rikiada ivaa yaagueeqaivaura vo mmoori vo mmooriivaa iiravai.

Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanara nakaaraivovee

⁵ Yisuuva tuu suaivaki ari vookaraama varira aataruuvu vairavai. Ii aataru ivo vauvo vakia roo vioo vioo yapooma vainara suaivaki hama Anutuugo aangeraiya ii sui ivaki gionna kiasapuuyara diaaraivaara tiravai. Ii aataru yapooma vainara ivaara ta yaata utida kiaunnaanoo.

⁶ Anutuugaa kua fafaaraivaki vau kua voovai vainno tunoo:

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A aaniivaara pinaama innara yaata utuannannee?

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A innara tuginnaannannee?

⁷ Paanna sui a tuduu
aangeraiya aruoo varuduu
ivo aduoo variravai.
Vaa a innara yoketainna
inna nnutuuvaa ngiau yapaannavai.

⁸ Yapa kiee mmuakiasa mminnamminnaiyauvaara
kiannano ivo iyauvaara diivaivee, tiravai.

Itaa kua tuu kuaivo tunoo: Ivo mmuakiasa mminnamminnaiyauvaara diivaivee, tuu kuaivo mmuakiasa mminnamminnaiyauvaara tiravai. Itaa kua tuu kuaivaara ta taunnani hama vaidiia mmuakiasa mminnamminnaiyauvaara diaavai.

⁹ Vaa ta taunnavai. Paanna sui Anutuugo tuduu aangeraiya aruoo varuduu Yisuuva mmatayaa tuoo aduoo variravai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuuvugiataama inna tuduu mmuakiasa gionna kiasapuuyara putiravai. Ivaara Anutuugo inna tuduu paanna sui aduoo variravai. Ivo yatari sagaivau mmamma nniitaroovaa varoo putuuvuura Anutuugo innara yoketainna inna nnutuuvaa ngiau yapeeravai.

¹⁰ Anutuugo mmuakiasa mminnamminnaiyauvaa iima kioo iyauvaara haitatuura nakaaraivovee. Inna raunna mmaapu kaayauya inna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo inna aikiooma Yisuuinna tuduu mmamma nniitareeraivaa vareeravai. Anutuugo tuduu ivo mmamma nniitaroovaa

varoo yaatara kioo yoketaama varioo gioonna kiaapuuya vita vitainno iya vitoo yoketaivau yapeeraivovee.

¹¹ Ivo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikiai iya Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaavai. Ivoota iyaatama iya oyaivo mmuaa tuanaavai Anutuugo varivai. Ivaara Yisuuva iyara ni nunna gatayavee tiivaara hama inna mmamma maisaivai.

¹² Ivo ivaara tunoo:

Anutuugo, na aiyara ni nunna gataiyaatama

kooyaa kua tinaravee.

Gioonna kiaapuuya aiyara nuunairaivaki

na aiyara kua yoketaivaa tinaravaivee.

¹³ Ivo itaa kua kua kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Na Anutuugaa kuaivaa rikiee

inna mmemmaana kuanaravaivee, tiravai.

Kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Na aavau variaukai

ni uru nnaakara Anutuugo ni muuyaataama

ni tasipama variaano, tiravai.

¹⁴ Ivo ni uru nnaakarayavee tuu kuaivo inna gioonna kiaapuuyara tiravai. Ivo ariinoo iya mmamma mmuyaivaa varoo iya variraivaa varoo vaidivai variravai. Varioonnonno yatari sagaivau putiravai. Sataango putira oyai nakaaravaa yaataroo inna yaagueeqaivaatama yaataraanaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya mmatayaa varira suaivaki putira aataruuvaa aatuuraivo yeena roosiima iya utuuvaa Yisuuva iyara putuoo yeenaivaa rakuasaa kiooduu yoketaama mmamma dummukiara variravai.

¹⁶ Vaa ta taunnavai. Ivo itaama mmooriivaa varaivo hama aangeraiyara varaivai. Ta Aparahaamaa sidinnaidiyya tiyara varaivai. Vaa li kua ivo kooyaa vaivai.

¹⁷ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tuduu ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Ivo ari seenaiyara boo tioo Anutuugaara kati puara hudeera valdiyya roosiima iyara tammaivaki yaagueeqama dioo vainno Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama varaanaraivaara ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninaraivaara ivo itaama variravai.

¹⁸ Vaa Yisuunnasi iinno teera aataruuvo nnuduu rikioo ivo mmamma nniitaroovaa varoovaara gioonna kiaapuuyasi iinno taanara aataruuvo iyasi vaikio ivo aikiooma iya tasipaikiai rikiada hama haruruaaravai.

3

Yisuuvaano Musiinna yaatareeravai

¹ Ni seena yoketaa tuanaiyaso, Yisuuva itaama variivaara ngia Anutuugaa tasipama ngiau aapu variaaraivaara vaa ivo ngiiyaraatama maavee tiravai. Yisuunnara yaata utuatee. Ta karaasa aataruuvau variaunna mmayaayaivaa ivo varoo nuainno ti kua ti mmioo Anutuugaara kati puara hudeera vardi kieetaiya roosiima karaasa aataruuvaa tiyara mmoori vareeravai.

² Anutuugo ari mmooriivaa varaaneeraivaara inna mmataama kiooduu ivo hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. Nnaaru Musiiva Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqararama uuneema Yisuuva hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai.

³ Vaidi voovoono nnau yoketaivaa heeka kinai nnauvaara gioonna kiaapuuya kiisama kua yoketaivaa tida vaidiivaara kua yoketaivaa pinaama kiaravai. Ivaa roosiima Anutuugo Musiinnara kiisama kua yoketaivaa tioo Yisuunnara pinaama kua yoketaivaa tiivai.

⁴ Mmuakiaa nnauyauvai vaidiivaano heekaavai. Anutuugoono iya yaataroo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iiravai.

⁵ Musiiva Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqama iiravai. Yisuuva yapooma kua tinara kuaiyauvaara Musiivannaadee tauraa mmooriivaa iinno mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

⁶ Anutuugaa Mmaapu tuanaa Yisuu Kirisiivaano ari Koonna Anutuugaa gioonna kiaapuuyara dioo vainno haitatuunno hama pikieerainno yaagueeqama diivai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada innara yaagueeqama faannakiaunnaivaara sirigakiaunnaiya ta Anutuugaa gioonna kiaapuya variannanoo.

Anutuugaa gioonna kiaapuuya fai eeyaara

kati variaaravai

⁷ Ivaara Mmannasa Yoketaivoono tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada

⁸ sa nnaaru Anutuugaara oogoo tuuya roosiima tinni yakeevaa varada variatee.

Mmanna gaanga mmataivaki ngii rubuungainna

Anutuugaa iida taaree kiaa

innara oogoo tiravai.

⁹ Anutuugo tunoo:

Iqiivakidiri ngii rubuungainna

ni iida taaree kiaa iiravaivee.

Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiee

nuanuuvaa na iya tasipama

ari vookara ari vookarau mmooriivaa

iyara iikiaaduu rikiada kutaavaivee kiatauduaata

ni iida taaree kiaa iiravaivee.

¹⁰ Iya itaama uuvaara

na iyara ni nannatooduu kiaanoo:

Iya yaata utiraiyauvo

makemakee koonnama yaata utuaavai.

Iya na iikiau aataruuyauvaa

hama arinaima teeda iikiaavaivee, tiravai.

¹¹ Na iyara ni nannatooduu

fai na iinara kuaivaa

kiaa teerama kiee iyara kiaanoo:

Fai hama iya niisi nnida ni tasipama

eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Anutuugo itaa kua tuuvaa Mmannasa Yoketaivoono tiivai.

¹² Ni seenayaso, tuqinnama haitatuukiatee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ausa tinni yakeevaa varoo hama ivo Anutuugaara inna kutaavaivee kiataino rikioo ivo Anutuugo tupatupaa variraivaa mmooka hanigia mmivoora tida tuqinnama haitatuukiatee.

¹³ Mminnamminnaa maisaivo ngiikidiri vaidi voovai iinno taanaree kiaa iikio rikioo haruruo tinni yakeevaa vareevoora mmuakiaa suai ngiingi-iiyara ngiingiiyara yoketaida yaagueeqama variateeraivaara kua yoke-taivaa kiatee. Aanna makee ngia varia rada vidada suai nnaagiaivaki-aatama itaama nnaasu iida varida variatee. Anutuugo hama atau ruai suaivaki itaama iida varida variatee.

¹⁴ Vaa ta Yisuu Kirisiinna seena tuanaaya inna tasipama mmuaavau variaunnano. Ta toosa hara kiada innara kutaavaivee kiaunna kuaivaa mo fai ta mmannammanna puaisakama utua rada vidada taikeera suaivaki homo utida varida fai ta inna tasipama mmuaavau variaaravai.

¹⁵ Aa kua aavo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa nnaaru Anutuugaara oqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁶ Deeyaano Anutuugaa kuaivaa rikiada innara oqoo tuunnee? Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tauraa Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuya Musiiva yoosinna Iyiipaivakidiri vitoo nnuuyaano itaa kua tida innara oqoo tiravai.

¹⁷ Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki Anutuugo giaara inna nnannatoonnee? Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyau-vaa varada gaanga mmataivau putuuyara inna nnannateeravai.

¹⁸ Anutuugo fai na kutaavai iinaravee kiaa kioo iyara tunoo: Fai iya hama niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravaivee, tuu kuaivo deeyara tiravainnee? Gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiadaata yaatarooyara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivaaraida vaa ta taunnavai. Hama iya innara kutaavaivee tuuvaara ivo iya variateera tuu mmataivaura hama viravai.

4

¹ Ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara Anutuugo vaa kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tiravai. Ngiikidiri vooya inna tasipama itaama variaaraivaara fanniikiarainnoo kiaa nnikiai ta aatuuda variaaravai.

² Ngii taato nnaakukiaiya mmayaaya yoketaivaa rikioneema vaa teeta rikiaunnnavai. Iya mmayaayaivaa rikiadaata hama ivaara kutaavaivee tuuvaara hama yoketaama iya variravai.

³ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaunnano. Ivaara ivo Isarairaiyara tunoo:

Na iyara ni nannatooduu
na kuaivaa kiaa teerama kiee
fai na iinaravee kiaa kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Vaa nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo ari mmooriivaa iima taika kiooduu eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo kooyaa vauduaata ivo itaa kua tiravai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivaki yaaku saivai karasaidiri taara suaivai-tanaara kua voovai vainno ataa kua tunoo: Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo variravaivee, tiravai.

⁵ Mmuuaa kuavaara vo kua voovoona vainno tunoo: Fai hama iya niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

⁶ Tauraa toosa hara mmayaaya yoketaivaa rikiooya rikiadaata yaata-roovaara hama innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variravai. Itaama vaino Anutuugo vooya tinai innasi vida eeyaara kati hara kiada inna tasipama variaara aataruuvaa ivo teerama kioo mmatairavai.

⁷ Ivo vo suai voovai mmatainno ivaara tunoo: Aanna makee suai aavakivee, tiravai. Ii kua ivaa vaa kaayau nuanuuyauvo taika kiooduu nnaagiai ivo Davuitinna kiaa mmuduu rikioo tiravai. Ii kua ivaa vaa ta tauraa kiaunna kua ivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivo ataa kua tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa tinni yakeevaa varada variatee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁸ Nnaaru vaa Yosuaava gioonna kiaapuuya vitoo eeyaara kati varira yoosinnaivaki kiooduu varutiri. Nnaagiai hama Anutuugo vo suai voovai mmatainno ivaara itaa kua tutirivee.

⁹ Itaama vaiki ai Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo varuuvaa roosiima Anutuugaa gioonna kiaapuuya eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo aanna makee homo vainoo.

¹⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono hanigioo Anutuugaa tasipama eeyaara kati hara kioo varioo Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo eeyaara kati hara kioo varuneema ivo ari mmooriyauvaa iima taika kioo kati varinaravai.

¹¹ Ivaara kii ta hanigiada inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara mmoori varaaravee. Nnaaru varuuya hama inna kuaivaara kutaavaivee tida hama inna tasipama eeyaara kati hara kiada varuuya roosiima tiikidiri voovoono fanniivoora kii ta ivaa varaaraivaara mmoori varaaravee.

¹² Anutuugo hara kioo varineema inna kuaivoota itavai mmooriivaa vara roo nuaivai. Inna kuaivo paipaivaa avaivaitana avaikarama hatokaivaitana roosiima hatokaivai. Inna kuaivo vaidi aakiaivaki avaikarama vioo vaidi kaanaivoota mmannasaivootama variraivaki vioo mmuyaivaa ataivaki pinaaravo numa taikaivaki vioo hatokaivai. Inna kuaivo ta yaata utira kuaivaatama ti ausaiyauvaki ti iikiatairivaatama kooyaa too rikiaivai. Ivo yoketaama vaivaata maisama vaivaata too rikiaivai.

¹³ Hama mminnamminnaa voovai Anutuugaa avuuvau hataumaki vaivai. Mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivo iima kiooyauvo inna avuuvau kooyaa nnaasu vaivai. Fai yapooma ivo ta tete variaunnaivaara ti yaparainai ta inna kuaivaa irisai kiaaravai.

Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta

pinaivaa roosiivo inna Yisuuvavee

¹⁴ Itaama vaivaara ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvaa nnikiai ta ivaa puaisa utuaaravee. Tiiyara mmoori varoovo kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiya roosiima varuu kieeta pinaivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuugaasi viravai. Ivo itaama vuvuoono inna Yisuuvavee. Ivo inna Anutuugaa Mmaapuvaivee. Ivo itaama tiiyara Anutuugaasi vuvuvara nnikiai ta kutaavaivee tira aataruuvaa puaisa utuaaravee.

¹⁵ Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta pinaivaa roosiivoono ta muaraagairavo tiiki vairaivaa vaa ivo taivai. Ta itaama iiraivaara ivo tiiyara boo tioo varivai. Ti iinno taanara mmuakiaa aataruuyauvo tiiki vairaiyauvo vaa inna iinno taanaree kiaa uuduu hama ivo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai.

¹⁶ Ivaaraida ta muaraagaira suaivaki nnikiai ta hama aatuuraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira nakaaraivaara yaaku varakio ivo tiyara boo tiao ti tasipana ta yaagueeqama variaaravaivee.

5

¹ Nnaaru kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta vaidi mmuakiaaya Anutuugoono mmuaavai mmuaavai vaidiiyakidiri iya mmataama kieeravai. Ii kieeta vaidi iya Anutuugaa mmooriiyaa gioonna kiaapuuyara varaa-teera Anutuugo iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara iya kati mminnaiyauvaa inna mmida kati puara sipisiipaiyauvaa innara hudeeravai.

² Ii vaidi ivo vaidivai varioo muaraagama varuuvaara gioonna kiaapuuya kumimakama varida koonnama iida varuuyaata aikiooma tirooma iyaata kua tiravai.

³ Ivo muaraagama varuuvaara hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara nnaasu puaraiyauvaa Anutuugaara kati hudeeravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama kati puaraiyauvaa hudeeravai.

⁴ Hama vaidi voovoono ariiyara na vaidi nnoonnavaivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai variravai. Hameetavee. Nnaaru Anutuugoono Aroonaa maavee tuneema ivo inna maavee tuduu rikioo ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variravai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmuaikaraama hama ariiyara na nnoonnavaivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidiia roosiima kieeta vaidivai variravai. Anutuugoono inna mmataama kieeravai. Ivo innara tunoo:

A ni Maapukua
aanna makee na i Koova variauvaara
a variannavaivee,

⁶ kiaa kioo vo yanaavaki vau kua voovai ataa kua tunoo:
Merekisateeko kietavai varioo
Anutuugaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiravai.

⁷ Yisuva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo aikiooma tino too hama putinaraivaara innaata kua tiao yaaku varoo varioo hama inna putu-atauduu pinaama aayanna tiao varioo rateeraivaa tasipama yaaku vareeravai. Ivo adioo varioo Anutuugaa mmemmaana viravaara tuoo Anutuugo inna yaaku vareeraivaa rikieeravai.

⁸ Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varioonnaata ivo mmuakiaa mmamma nniitareeraivaa varoovaudiri Anutuugaa avaivaa rikiada iira aataruuvaa arinaima too rikieeravai.

⁹ Anutuugo innara uuduu rikioo ivo aikiooma yaatara kioo yoketaama ari vookaraama varioo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kinai tupatupaa variaara aataruuvaa oyaivo vairavai. Gioonna kiaapuuya inna avaivaa rikiada iikiaiya nnaasu ivo vitoo yoketaivau kinai tupatupaa variaaravai.

¹⁰ Ivo itaama varuuvaa Merekisateeko kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai varuneema inna roosiima ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variaiveera Anutuugo inna mmataama kioo tiravai.

¹¹ Ta itaama Merekisateekaara ngii giaa ngii miaunna kuaiyauvo kaayau kuayauvai vainoo. Ngii yaataiyauvo duunaikiai ngia hama arinaima riki-aiavaara ta ngii giaa ngii miaaree kiasa iikiaunnano ti mmuaararainoo.

¹² Vaa ngia hokoba suai rikiadadaata ngia vitaira vaidiia variataama vaikiainnaata Anutuugaa kuaiyauvaa toosa hara ta ngii giaa ngii mira kuaiyauvaa kava ngii giaa ngii miaara aataruuvo homo ngiiki vainoo. Hama ngia yakee yeennaiyauvaa nneerayaama variaano. Homo ngia nnaammaivaa nneerayaamaida variaano.

¹³ Gionna kiaapu voovoono homo nnaamma nnoo variivoono ivo nnaakara meedivai varioo hama yokeera varira tinniivaa varoo safu aataru-uvaa arinaima rikiavai.

¹⁴ Mo vaa yokeeraiyaano yakee yeennaiyauvaa nnaavai. Itaama varii gionna kiaapu voovoono vaa ivo ari varia roo nniivaudiri arinaima maisa aataruuvaa too safu aataruuvaa taivai.

6

¹ Ivaara kii ta Yisuu Kirisiinnara toosa hara kiasa mmira kuaiyauvaa adida pikiada yaagueega kua mmuyai tuanaiyauvaa ta rikiada varia rada vidada koovayaida yaagueegama variaaravai. Ngia Anutuugaasi kuaaravee kiasa kumina mmoori iikiyaiyauvaa mmooka hanigia mmi kiada Anutuugaara kutaavaivee tira kuaiyauvaa ta nnauvaa heekeera kuabaiyauvaa tauraa hareeraiyauvaa roosiima ta toosa hara ngii giaa ngii miravai. Ta kava ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaarainnoo.

² Ta nnoori vareeraivaara ngii giaa ngii mida Anutuugaa yaagueegaivaa varada mmoori varaateeraivaara vaidiiyayaa yaaku utiraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. Anutuugo vardi putuaiya tinai diitaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii mida Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainai rikiada irisai ikia aakiaana tupatupaa variaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai.

³ Anutuugo tinai rikiada ta ii kua iyauvaa adida pikiada kua mmuyaiyau- vaa arinaima rikiada varia rada vidada koovayaida variaaravee.

⁴ Anutuugaa kuaivaa vaa rikiadaata harurida pikiaiya dataama vaidiia yia tikiai rikiada kava hanigiaarannee? Vaa iya tauraa Anutuugaa mmeeki- aivaki varida Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaara kiisama rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono iyaki variravai.

⁵ Iya ngiari variraivaudiri teeda rikiooduu Anutuugaa kuaivo yoketauduu nnaagiai varada ngiau aapu variaara yaagueegaivaa vaa arinaima teeda rikieravai.

⁶ Itaama rikiadadaata harurida pikiaiya hama vaidiia yopeema iya tikiai rikiada kava ausa hanigiada yoketaama variaaravai. Iya itaama iikiavo inna ngiari miaraavai. Iya Yisuunnara yaata utida kiaanoo: Hama ta aiyara ti yoketaino, kiasa kiada kava yatari sagaivau inna hiruuvaa roosiima iya yaata utida itaa kua kuaivai. Iya itaama iikiiai rikiada gionna kiaapu hama ausa hanigiaia teeda Yisuunnara puruuka tida maisa kua kuaaravai.

⁷ Vatiivo ruoo mmataivau puutaikio rikioo yeennaiyauvo yoketaama urikiai gionna kiaapuuya iyauvaa nnaavai. Anutuugo ivaa too ivaara yaata utuoo yoketaavaivee kiasa kioo ivaara yoketaama iivai.

⁸ Mmataivau annaanna mmaguya oovi aakaraunna urii mmataivaara gionna kiaapuuya kiaanoo: Inna hama yoketaavaivee, kuaavo Anutu- ugootama yaata utuoo hama yoketaavaivee kiasa kioo ivaara maisa iinara yaata utivai. Itai mmataivaa fai nnaagiai ikiavo taanaravai.

⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, na ii kua ivaa kiasa kien-naata yaata utuee kiauunoo: Hama ngia mmata maisaivaa roosiima vari-aaravee. Fai ngia Yisuuuna kuaivaa rikiada yoketaama variaaravaivee, kiauunoo. Vaa na rikiauvai. Yisuuva ngii vitoo yoketaivau yapa kioo ngii tasipama variivaara ngia yoketaama variaunoo.

¹⁰ Anutuugo hama kumimakainno uruootara tuotarama irisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiivai. Ivo safuuma ngiari mmoori varaivaugiatama mmiivai. Ngia mmoori variayauvaara hama ivo taunninaravai. Ngia innara yaata utida ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida iya tasipama mmoori varada variaivaara ivo hama ngiiyara taunninaravai. Ngia homo itaavai nnaasu variaavai.

¹¹ Ngia aanna makee mmuaavai mmuaavai ngii seenaiyara mmuduuya ruaaneema Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama iima rada vidada yapooma putuura suaivaki ngia mmannammanna yaagueeqama iikiaaraivaara ni yoketaunoo. Fai yapooma ngia variaaraivaara faan-nakiaivo kutaa tuanaa vakiaiveeraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee.

¹² Ngii pirisainaraivaara hama ni yoketaunoo. Sa ngii pirisakiaivee. Anutuugaara kutaavaivee kiaiya yaagueeqama varidada iya pirisalkiainnata mmannammanna yaagueeqama varida yapooma Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa varaaraiya roosiima variatee.

Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivo

kutaa kuavai

¹³ Anutuugo Aaparahaamaata kua tuu kuaivaa kiasa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tiravai. Hama voovoono inna yaataaranaravootauvaara ivo ari nnutuuvaa tasipama Aaparahaamaa tuoo

¹⁴ tunoo: Na kua kutaa tiee aiyara yoketaimai i nneeditunnaiyaata i sidinnaidiyyaatama fai kaayau variaaravaivee, tiravai.

¹⁵ Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiasa kioo yaagueeqama varia roo vioo vioo tooduu inna pirisauduaata mmannammanna yaagueeqama varuduu kuaivaa kiasa teerama kioo kaanaivo innasi vairavai.

¹⁶ Yutayaa vaidiyya iira aataruuvaa rikiaatee. Vaidi voovoono kua kutaa na iinaravee tii suaivaki ivo ari nnoonna vaidiivaa nnutuuvaa tasipama tiivai. Fai vaidi voovoono itaa kua tinai rikiada fai vaidiyya hama inna kuaivaara airi kua airi kua tida inna kuaivaa yaataaraa iikiaaravai.

¹⁷ Anutuugo kua tuu kuaivaa kiasa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu suaivaki gioonna kiaapuuya ivo tuu kuaivaa rikiada kaanaivaa varaaraiya yaata utida kiasa: Ari vo yaata tinnivai varoo iinaravee, ki-aarainnoo kiasa ivo ari nnutuuvaa tasipama na iinaravaivee tiravai.

¹⁸ Anutuugo hama unnaku tiraivoono itaama taara kuavaitana hama taikaanara kuaivaitana tunoo: Na nini nnutuuvaa tasipama kiauunoo, kiasa kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu kuaivaitana ti kiasa ti mmiravai. Ivaara ta Anutuugaa vara hiri diaunna gioonna kiaapuuya fai ta yapooma yoke-taama variaaraivaara ta faannaida varida puaisa utida kiauunnanoo: Fai ta varaaravaivee, kiauunnvai.

¹⁹ Ta itaama faannaida variaunnaivo yatariivo yaagueeqama diivaa roosi-ima ti aakiaiayuvaki vaivai. Vai ivoono aikiooma ti tinai fai buruqa roosiivo ngiaa aapu Anutuugo variivaki atau ruaivaa yaatarada ivaki fai ta aikiooma kuaaravai.

²⁰ Yisuuva tiyyaroo tioo vaa tauraa ivaki viravai. Vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi Merekisateekaa roosiima tiyyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varioo fai tupatupaa itaavai nnaasu varinaravaivee.

7

*Merekisateeko kati Anutuuqaara puara hudeera**vaidivai variravai*

¹ Ii vaidi Merekisateeko ivo yoosinna Sareema kieetavai varioo Anutuugo mmuakiaaya yaataroo udaangaivo varuuvaa mmooriivaa varoo kati innara puara hudeera vaidivai variravai. Nnaaru Aaparahaamo ari nnammutu-aiya kieetaiyaatama rapuoonnonno yaatara kioo nnuduu Merekisateeko saidi vioo innaata kua tioo innara kua yoketaivaa tiravai.

² Tuduu rikioo Aaparahaamo rapuoonnonno ravisi varoo mminnaiyau-vaavaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. Merekisateekaa nnutuuvaa oyaivo ataama vainoo. Ivo safuuma variraivaa arinaima teeraivaa kieetavai variravai. Ivo ari yoosinna Sa-reemaiya kieetavai varuuvaa ari nnutuuvaa oyaivo kava ataama vainoo. Ivo ausa nuufaivaa varada variraivaa kieetavai variravai.

³ Merekisateekaa kaano koovaitanaata taato nnaakukiaivaitanaatama iya varuu oyaiyauvaara hama fafaaraivo kooyaa vaivootainoo. Hama inna kaano inna mmatoovaara fafaaraivoota vainoo. Hama ivo putuuvaara fafaaraivoota vainoo. Ivo Anutuugaa Mmaapuuvaa roosiima tupatupaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

⁴ Ivo nnoonnavai varuuvaa tuqinnama rikiaatee. Ta Yutayaiya ti oyaivo Aaparahaamo rapuoonnonno mminnamminnaa ravisi varooyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai.

⁵ Aaparahaamaa tafaayoova Riviiya variravai. Riviiinnakidiri diitooya inna Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyavee. Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai tunoo: Gioonna kiaapuuya iyasi vai mminnamminnaiyau-vaavaa saaba yaakuuvaitana vaivakidiri mmuaavai kati Riviivainna mmiatee, tiravai. Aaparahaamo Riviiinna tafaayoova varioo ivo Yutayaiya oyaivo variravai. Gioonna kiaapu Riviivainna seenaiya mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri Riviivainna kati ngiariiya mmuaa saabavai vareeravai.

⁶ Merekisateeko hama Riviiinna oyaivakidiri variravai. Itaama varuu-voono Aaparahaamo saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri mmuaavai vareeravai. Aaparahaamo Anutuugaasidiri kuaivaa kaa terama kioovaa varoovaasidiri ivo mmuaa saabavai varoo Anutuugo aiyara yoketaivaa kaa kua yoketaivaa Aaparahaamaara tiravai.

⁷ Ta Yutayaiya ti aataruuvaa vaa ta rikiaunnavai. Vaidi yaata-reeraivoono inna aduoo variraivaa kua yoketaivaa innara tiivai. Merekisateeko Aaparahaamaara kua yoketaivaa tuuvaudiri vaa ta rikiaunnavai. Ivo Aaparahaamaa yaatareeravai.

⁸ Aanna makee Anutuugaara kati puara hudeera vaidi Riviiinna oy-aivakidiri diiteeraiya saaba yaakuuvaitanaakidiri mmuaa saabavai va-reeraiya putira nnaamuruyavee. Mo Merekisateeko hama ivo putuu aataru-uvo fafaaraivaki kooyaa vauvaara ta yaata utuaunnano Anutuugaa kua fafaaraivo tinoo: Homo varinoo, tiivai. Ivoono saaba yaakuuvaitanaakidiri voovai vareeravai.

⁹ Na yaata utuaako oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamo Merekisateekaa mmuaa saabavai mmuu suaivaki Riviiya makemakee mmuaa saaba mmuaa saaba vareeraivoono ivootama Merekisateekaa mmuaa saabavai mmira-vai.

¹⁰ Merekisateeko Aaparahaamaata kua tuu suaivaki Riviiya hama kooyaa varirama kioo mmanna kiau nnammarivai ari tafaayoonnaki vauvootama Merekisateeko yaatareera vaidivaara tuoo mmuaa saabavai mmiravai.

¹¹ Riviivainna Anutuugaara kati puara hudada varuu aataruuvo vau suaivaki Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa Isarairaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Riviivainna Anutuugaara kati puara hudeeraiya gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Iya uu aataruuvaugiataama gioonna kiaapuuya safuuma varutiri. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa Merekisateeko uu aataruuvaugiataama iinaree kiaa ari vookarau vaidiivo diitaa-nara aataruuvo hameetautirivee. Ivo hama Riviinna oyaivakidi diiteera vaidivai. Hama Aroono uuvaugiataama iinaraivaara diiteeravai. Merekisateeko uuvaugiataama iinaraivaara diiteeravai.

¹² Riviivainna uu mmooriivo taika kioodoo rikioo karaasa uu aataruuvo kookaraa mmaataivaa vareeravai. Mmuai karaama tauraa mmaanna tuu aataruuvo taika kioodoo karaasa mmaanna aataruuvo vairavai.

¹³⁻¹⁴ Ii kua ivo ti Udaanga Yisuunnara tii kuavai. Ivo hama Riviinna oyaivakidiri diiteeravai. Ari vo oyai Yutayaivakidiri diiteeravai. Nnaaru Musiiva Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiyara tuu suaivaki hama ivo Yutayaa vaidiiyara tiravai. Hama Yutayaa vaidiiya yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau Anutuugaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Vaa ta ivaara arinaima rikiaunnavai.

Ari vo vaidivai kati Anutuugaara puara hudeera

vaidiivo Merekisateekaankaraama varivai

¹⁵ Aa kua aavaudiri ii kua ivaa oyaivo kooyaa vainoo. Ari vo vaidivai Anutuugaara kati puara hudeeraivoono Merekisateekaankaraama varivaivee.

¹⁶ Hama ivo mmatayaa vaidiiya nnaakukiaiya tuu aataruuvaidiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai. Inna aakiaivaki tupatupaa varira yaagueeqaivo vauvaara ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaara kua fafaaraivo vainno tinoo:

Merekisateeko kietavai varioo
Anutuugaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁸ Ivaara eenanaa aataruuvo muaraagainno hama kaanaatauvaara iya ivaa pikieeravai.

¹⁹ Anutuugaara mmaanna tuu kuaivakidiri hama gioonna kiaapuuya safuuma variraivaa varooovaara iya ivaa pikieeravai. Aanna makee Anutuugaara mmaanna tuu aataruuvaa yaatareera aataruuvaara ta faannakiaunnaiivo vaa kooyaa vaivai. Ivaudiri ta aikiooma Anutuugaara vaini kuaunnavai.

²⁰ Anutuugo Yisuunna tiyara kati puara hudeera vaidivai mmatau suaivaki ivo ari nnutuuvaa tasipama kioo kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo mmatairavai.

²¹ Nnaaru varuu vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya mmatau suaivaki hama vooyaano itaa kua tiravai. Anutuugo kua kutaa na iinaravee kiaa kioo Yisuunna tiyara kati puara hudeera vaidivai mmataama kioo kuaivo Anutuugaara kua fafaaraivaki vainno innara tinoo:

Udaangaivoono kua kutaa na iinaravee kiaa kioo
fai hama taara yaata utinaravai.
Ivo i tinoo: A tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiivai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²² Kua oyaivo itaama vaivaudiri ta rikiaunnano Yisuuva karaasa kua yeena rau kioo na iinaravee tuu kuaivo yoketaavai. Ii kua ivoono tauraa tuu kuaivaa yaataravai.

²³ Mmatayaa diaa vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeeraiya mmuaavai mmuaavai ngiari mmooriyauvaa iima rada vida varida putuuvaara kaayauya variravai.

²⁴ Yisuuva mmuaavoono tupatupaa variivaara Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mmannammanna tiyara iinno nnaasu varivai. Hama voovoono inna mmooriivaa ravisi varivai.

²⁵ Ivo itaama variivaara mmuakiaa suai gioonna kiaapuuya innakinaadiri Anutuugaasi kuaiya fai ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ivo tupatupaa varioo iyara Anutuugaata kua tioo variivaara ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²⁶ Ivaara Yisuuva Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidivai tiyara tupatupaa dioo vaivo inna yoketaavai. Ivo yoketaa tuanaavai nnaasu varivai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaivai. Inna aakiaivo kaayau yoketaa tuanaavai vaikio hama koonnai aataruuvo innaki vaivai. Vaa Anutuugo mminnamminnaa maisa varaiyasidiri inna vitoo ngiau aapu yoketaa tuanaivau yapa kiaikio varivaivee.

²⁷ Vaidiyya kati Anutuugaara puara hudooa makemakee mmuakiaa suai mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Tauraa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaarannaadee huda kiada nnaagiai gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara hudeeravai. Yisuuva hama itaama iinno variravai. Ivo mmuaaneetu ariinoo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara ari mmammaivaa yapeeravai.

²⁸ Vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iya mmatairavai. Ii vaidi iya muaraagayavee. Tauraa Anutuugo mmaanna tuu kuaivo vauduu nnaagiai ivo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua kiaa kioo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo inna tuduu ivo yoketaa tuanaavai nnaasu variravai. Fai ivo tupatupaa yoketaa tuanaavai nnaasu varinaravai.

8

Yisuuva gioonna kiaapuuyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varivai

¹ Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiya roosiivoono tiyara ngiau aapu hara kioo varinoo. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaivo mmaata yoketaivau variivaa yaaku yaadudainningiaa ivo hara kioo varinoo.

² Ivo Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa ngiau aapuuvaki iinno varinoo. Nnaaru Anutuugaa seera nnau aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovai vau nnauvaa roosiivaki ivo ivaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ii nnau ivaa hama vaidiaano heekeera nnauvai. Udaanga Anutuugoono heekeera nnauvai.

³ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yeennaiyauvaa Anutuugaa mmida puara sipisiipaiyauvaatama huda inna mmiateeraivaara vaidiyya iya mmataama kiaavai. Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya roosiivoono Yisuu Kiriisiva tiyara iiraivoono mminnaa yoketaa voovai vaivaa Anutuugaa mmilaraivo inna yoketaavai.

⁴ Yisuuva mmatayaa varitiri. Hama ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai varioo yeenna puariyauvaa Anutuugaa mmira mmooriivaa iitirivee. Yutayaiya mmaanna tuu aataruuvauudiri Anutuugaara kati puara

hudeera vaidiia yeenna puaraiyauvaa innna mmira mmooriivaa iikiaiya variaavai.

⁵ Iya Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mmata aavau iya iiki-aivo ngiau aapu vaira nnauvaki iikiaiavaa mmannammannaavai iikiaiavai. Ii aataru ivo nnaaru Musiiva uu aataruuvaa roosiima mmuaakaraivai vainoo. Nnaaru Musiiva seera nnauvaa heekaanaree kiaa rikiooduu Anutuugo ngiau aapu vaira nnauvaara innna kiaa mmioo tunoo: Na taapiyaadiri i kiaa i mmiaivaugiataama safuuma heekaanee, tiravai.

⁶ Mo Yisuuva ngiau aapuuvaki kati puara hudeera mmooriivoono iya kati puara hudeera mmooriivaa tauraa mmaanna tuu aataruuvadiri iikiaiavaa yaataarivai. Anutuugo karaasa yeena rau kioo ti mmuu kuaivoono tauraa kua kiaa teerama kioo ti mmuu kuaivaa yaataarivai. Ivo karaasa yeena rau kioo kuaivaa tuu suaivaki ari vookarai yoketaa yaatareera aataruuvaara kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo tiravai. Ivaara karaasa yeena rau kioo kuaivo tauraa yeena rau kioo tuu kuaivaa yaataarivai.

⁷ Tauraa yeena rau kioo kuaivaa aikiooma gioonna kiaapuuya rikiaada uutiri. Nnaagiai karaasa yeena rau kioo kuaivo hameeta vutirivee.

⁸ Anutuugo ari gioonna kiaapuuya tooduu hama yoketaama varuuvaa ari kua fafaaraivaki vau kua voovai iyara tunoo:

Udaangaivoono tunoo:

Isairaa mmataivau variayaatama

Yutayaa mmataivau variayaatama

kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa

na iya kiaa mminara suaivo aa nninara iinoo.

⁹ Aa kua karaasa na yeena rammuaa kua aavo hama nnaaru na yeena rammuaa kuaivaa roosiivai.

Nnaaru na Iyiipaivakidiri iya rubuungainna

vitaanara iikiai suaivaki

na kua yeena rau kuaivaa iya kiaa mmiravai.

Kiaa mmiaaduu rikiaada

hama mmannammanna ivaa iirama kiada

kuaivaa hatokoovaara

na iya tee pikieravaivee, tiravai.

¹⁰ Anutuugo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Fai ii suai ivo taikanai

aa kua karaasa na yeena rau kiee

Isairaiya kiaa mminara aavo ataama vainoo.

Fai na ni kua aataruuyauvaa

iya yaata tinniyauvaki yapa kino

iya aakiaiayuvo rikianai

na iya Anutuugo tuanaivo varinai

iya ni gloonna kiaapu tuanaaya variaaravai.

¹¹ Iya itaama varikio

hama vaidi voovoono ari seena vaidi voovaatannee

ari kata vayaa voovaatama kiaa mmioo tinara:

Udaanga Anutuuga tee rikiaanee, tinaravai.

Vaa tauraa yoketaa maisa mmuakiaaya

ni teeda rikiaavaara

hama ivo itaa kua tinaravai.

¹² Fai na iyara boo tiee

iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee

hama keenaa ivaara yaata utinaravaivee, tiravai.

Anutuugo ari kua fafaaraivaki vau kua voovai itaa kua tiravai.

¹³ Anutuugo kua karaasa yeena rau kieera kuaivaara tunoo: Kua karaasavaivee, tuuvaara tauraa kua yeena rau kioo kuaivo vaa maisainno nnisi mminnaiyauvaa roosiima vairavai. Nnisi mminnaiyauvo maisainara inno kiisa suai vainno taikaanaravai.

9

Ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmira aataruuvove

¹ Tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaki gionna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiateera aataruuyauvo vairavai. Iya Anutuugaa ausa mmuduuya mmiateera nnauvootama mmatayaa vairavai.

² Iya seera nnauvaa heeka kiada aakiaivaki vo nnau voovai heeka kiada ivaki atau voovai iima kiada ivaa nnuuvvaa Yoketaa Nnauvaivee tiravai. Ii nnau ivaki iya tooba voovai yapa kiada yeenna yapeera yaiheera voovai yapa kiada Anutuugaani yapoo bereetaivaatama ivaki yapeeravai.

³ Nnaagiai atau ruu buruqa hokobaivaa mmookana vau nnauvaa nnutu-uvoo Yoketaa Tuanaa Nnauvaivee tiravai.

⁴ Ii nnau ivaki sikau mmannaammannai gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivaa iya yapa kiada ivau suuda yoketaa vuu yatari ranaiyauvaa hudeeravai. Ii yeena tapi ivo iqii nnau ivaa mmaraavai. Iya nnaamuru voovai iima kiada gooraivaadiri ivaa rurauma kiada ii nnau ivaki ivaa yapa kiada mmataama kiada tunoo: Ta ivaa teeda rikiaunnaano. Vaa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ti kaa ti mmiravaivee, tiravai. Ii nnaamuru ivaa aakiaivaki gooraivaadiri iima kioo kuu yavaivaa yapa kiada ivaa aakiaivaki yeenna ngiaa aapuuvakidiri tuuvaa nnutuuvoo menaivaa yapa kioodoo vairavai. Nnaaru Aroono yau aasannaivaa nnau aakiaivaki yapa kioodoo siriiivo ivaudiri uruuvaa Anutuugo inna mmataama kieeravai. Ii yau ivaa iya nnaamuruuvaki yapa kioodoo vauduu sikau tayapoovaitanau Anutuugo mmaanna kuaivaa tuduu Musiiva fafaara roovaitanaatama ivaki yapa kioodoo vairavai.

⁵ Iqii nnaamuru ivaa veraivau iya aangeraa roosiira taara mminnaavai-tana yapa kiada tunoo: Anutuugaa oyai ari vookaraivaa mmannamman-naavaivee, tiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugera mmaataivau ngiari haayaiyauvaadiri rummua apu kieeravai. Na itaama ngii giaa ngii miau kuaivaa hama na nnaa hammara kuaivaata aanna makee ngii giaa ngii miaunoo.

⁶ Iya itaama nnauvaa heeka kiada mminnaiyauvaa yapa taika kiada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya tauraa atau rummua kioo nnauvaki makemakee mmuukiaa suai vida ngiari mmooriivaa iiravai.

⁷ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono nnaasu atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnauvaki vioo mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo mmuukiaa nuanuuyauvakiatama itaama mmuaa suai nnaasu ivaki viravai. Hama ivo kati ivaki viravai. Ivo puara kiau-vaa varoo ivaki viravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaata gionna kiaapuuya vueennama kiada iira mminnamminnaa maisaiyauvaatama taikaiveeraivaara varoo vioo Anutuugaa mmiravai.

⁸ Iya itaama iikiaa aataruuvaa Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ataama ti vitaivai. Iya tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa iida varuuvaa atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnau ari vooka-rau yoketaa nnauvaki gionna kiaapuuya kuara aataruuvoo hameetairavai. Buruqaivaa mmataama kioo tuu vaidi Yisuuva hama putuuvaa hama iya Anutuugaa vainima kuara aataruuvootairavai.

⁹ Tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa varoovo inna aanna ta variaunnaiya tiyara mmataama kioo iiravai. Iya ivaki yeenna

puaraiyauvaa Anutuugaanivee kiaa mmiraiyauvo hama yopeema gioonna kiaapuuya Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiya aakiaiayuvaki tuginneeravai.

¹⁰ Ii aataru iyauvo mmanna yeenna nnoori nneeraivaaraatama mmam-mayaadiri fniraiivaaraatama tii kuaivo nnabaiya iira aataruuyauvaara tii kuavai. Iya ii aataru iyauvaa iida varuduu Yisuu Kirisiiva mmuakiaa aataruuyauvaa karaasa iira suaivaki ii aataru iyauvo taik eeravai.

¹¹ Vaa Yisuu Kirisiiva tioo kati puara hudeera kieetaiya roosiima tiyara mmoori varoo ta yoketaama variateera aataruuvaa haitatuuvai. Nnaaru Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo vaidi mmatayaiya nnauvaa heeka kioovaki mmooriivaa iiravai. Yisuuvaano hama itai nnauvaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ari vookarai nnau yoketaivo mmatayaiya heeka kiaa nnauvaa yaatarai nnauvaki ivo mmooriivaa iinno varinoo.

¹² Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu nnau pinaivaa aakiaivaki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki vuu suaivaki hama puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo ari kiau tuanaivaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo putuoo ari kiau vaa tiyara tusoo ti vitoo yoketaivu ti yapa kinai ta tupatupaa yoketaama variaara aataruuvaa kooyaa kieeravai.

¹³ Nnaaru iya puara memee burimakauya kiauyauvaatama puara burimakau nnaayee nnaakarai vaa hudooduu kaupaa kioovaatama gioonna kiau Anutuugaa avuuvau koonnama varuuyayaa hatutuooravai. Iyayaa hatutuooduu rikioo iya mmammaiyauvo yoketauduu Anutuugaa avuuvau yoketaama variravai.

¹⁴ Itaama vaikiora tuoo Yisuu Kirisiinna kiau voono puara burimakau kiauvaadiri iima kiaa aataruuvaa yaatara kiau vai. Yisuuva hama mminnamminnaa maisaatauvono Mmannasa tupatupaa variraivo inna tasipooduu ivo hama ariiyara yaata utirama kioo iya puara burimakauyauvaa kati Anutuugaani ruputuduu kiau vo tuuneema ari mmammaivaa ivo Anutuugaa kati mmiravai. Ivo ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fini kinai ta tauraa mmanna mmooriyauvaa kuminayaa iikiaunnaiyauvaa pikiaaravai. Ta Anutuugo hara kioo variivaa mmooriivaa iikiaaraivaara Yisuuva ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fininaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugo gioonna kiau pu mmataama kiai ya tupatupaa varira aataru ari vookariyauvaa vaa ivo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvaa varaateeraivaara Yisuu Kirisiiva kua yeena rau kieera aataru karaaisaiva iiravai. Iya tauraa Anutuugo kua yeena rau kioo aataruuvau varida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara ivo putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kioodoo iya mmamma dummukiara kuateeraivaara ivo itaama iiravai.

¹⁶ Gioonna kiau pu voovono ari putinaraivaara yaata utuoo ari mminnaiyauvaa deeya deeya mminaraivaara kua yeena rainno yanaivau fafaraivai. Nakaaraivo hama putino ivo putii kuaivo hama kooyaa vainai rikiaa iya hama yanaivaudiri teeda inna mminnaiyauvaa varaaravai.

¹⁷ Fai nakaaraivo homo hara kioo varino ii yanaa ivo mmanna yanaavai vainaravai. Fai nakaaraivo putinai rikiaa iya yanaivaudiri teeda kaanaivaa varaaravai.

¹⁸ Iva roosiima Anutuugo tauraa kua yeena rau kioo kuaivo mmanna kuavai vairavai. Musiiva puara burimakauyauvaa ruputuoo iyauvaa kiau yaavaadiri mmooriivaa uuduu rikioo Anutuugaa aataruuvo aikiooma vairavai.

¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai tauraa Musiiva mmuakiaa gioonna kiau puuya kiaa mmi taika kioo puara memee

burimakau nnaakaraiya kiauauvuaa vita varoo nnooriivaa tasipama hanigiaanigieema kioo yatari seeraivaa nnutuuvo hisoopavuaa varoo ivaa aaruuvau kookee kuau yeenaivaa rau kioo nnooriivaki kiauuaa hanigiaanigieema kioovakidiri rabuuma kioo Anutuugaa mmaanna tuu yanaivau rupiririima kioo gioonna kiaapu ivaki varuuyaki rupiririiravai.

²⁰ Ivo itaama iinno varioo iya tunoo: Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngia rikiada iikiateeraivaara na kiauvaadiri ataama iikiauunoo,

²¹ kiaa kioo Anutuugaa seera nnauvaunnaatama ivaki vau mminnaa mmuakiaayavunuaatama mmuaikaraama kiauvaadiri rupiririiravai.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri ta rikiaunnano puara kiauauvaadiri mmuakiaa mminnaayavunu rupiririima kiaikio yoketaivai. Kiauvo tiivaara Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai. Hama kiauvo tiitiri. Hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaitirivee.

Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai

²³ Anutuugaa ausa mmuduuya mmira nnauvootama ivaki vau mminnaiyauvootama ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaiyauvaa mmanammannaayauvaivee. Inna aikiooma iya mmatayaa nnau mminnaiyavunu puara kiauvaadiri rupiriruuduu yoketairavai. Mo ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaa suanaiyauvo yoketaakiaiveera iira aataruuvo ari vookarai kiauvaadiri iira aataruvai.

²⁴ Ngiau aapu vai nnauvaa mmannammannaivaa vaidiyya iima kioo nnauvaki hama Yisuuva ivaki viravai. Ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Anna makee ivo ivaki varioo tiyara Anutuugaa avuuvau iinno varinoo.

²⁵ Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivo nnau yoketaivaa aakiaivaki vau nnau yoketaa tuanaivaki mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo vo nuanuvaki mmuaa suai makemakee puara kiauvaatama varoo viravai. Mo Yisuu Kirisiiva hama ngiau aapuuvaki vioo airineetu Anutuugaa ari mminara viravai.

²⁶ Ivo itaama uutiri. Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ivo mmannammanna mmamma nniitareeraivaa vara roo nnuuvo ngioo ngioo aanna makee homo itaavai vaitirivee. Hama ivo itaama iiravai. Ngiau mmataivo taikaanara iira suaivaki gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ivo mmuaa suai mmuaaneetu Anutuugaa ari mmudu inna kiauvo tiiravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai mmuaaneetu nnaasu putida Anutuugo iya yaparaivaki kuaavai.

²⁸ Ivaa roosiima mmuaaneetu Yisuu Kirisiiva Anutuugaa ari mmiravai. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai. Nnaagiai ivo kava vara ranoo tiinaraivo fai hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiinaravai. Gioonna kiaapuuya innara faannakiaiya vitaa-naraivaara tiinaravai.

10

¹ Anutuugo mmaanna tuu aataruuvo fai yapooma yoketaa aataruuvo nninaraivaa mmannammannaavai vaivai. Ta ivaa teeda hama kooyaa taunnavai. Mmanna mamanaaruuvaa nnaasu ta taunnavai. Ivaara hama iivoono yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai sa-fuuma variaavai. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyya tupatupaa mmuaa nuanu mmuaa nuanu mmuaakaraama puariyauvaa huda kiada Anutuugaa mmida variaavai. Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaidiri

itaama puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmira aataruuvo hama yopeema Anutuugaasi nnira gionna kiaapuuya tuginnaikiai safuuma variaavai.

² Anutuugaa ausa mmuduuya mmira gionna kiaapuuya ii aataru ivaa uudu mmuaa suaivaki iya mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taikotiri. Hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiooduu mmannammanna mmuaararoovo vautiri. Hama iya mmannammanna puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmutirivee.

³ Mo iya makemakee vo nuanu vo nuanu puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmudu rikida ivaudiri iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taunnu kiooyauvaa kava rikiooduu iya yaata tinniiyauvaki vairavai.

⁴ Puara burimakau memee ya kiau yauvoona hama yopeema mminnamminnaa maisaiyauvaa rugoovaara iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee vo nuanu vo nuanu kava rikieeravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vauvaara Yisuu Kirisiiva mmatayaa tuu suaivaki ivo ari putinaraivaara Anutuugaa tunoo:

Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida
puaraiyauvaa huda i mmuuvaa
hama i yoketauduu hama i varaatairavai.
Vaa a mmatayaa varira mmammaivaa
niini teerama kieeravai.

⁶ Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau
puaraiyauvaa varada hudooduu
tamooqa taika kioovaara hama i yoketairavai.
Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa
puaraiyauvaa hudoo yauvaara hama i yoketairavai.

⁷ Itaama vauduu na kiaanoo:
Anutuugo, vaa na ngiaunoo.
I yanaivaki kua voovai niiyara vauvoona
aanna na ngiaunoo.
I yaata utira kuaivaugiataama
na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee.
Na itaa kua kiauvaivee, tiravai.

⁸ Ivo tauraa tunoo: Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida puaraiyauvaa huda i mmuuvaa hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau puaraiyauvaa varada hudooduu tamooqa taika kioovaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa puaraiyauvaa huda kioovaaraatama hama i yoketauduu hama i varaatairavaivee, tiravai. Ii aataru iyauvaa iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iikiateera tuduaata ivo itaa kua tiravai.

⁹ Nnaagiai ivo tunoo: Anutuugo, vaa na ngiaunoo. I yaata utira kuaivaugiataama na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee, tiravai. Ivaara Anutuugo puara huda mmira aataruuvaa kagaari kioo karaasa aataruuvaa Anutuugo yaata utiraivaugiataama ta iikiateera aataruuvaa yapeeravai.

¹⁰ Anutuugo yaata utiraivaugiataama Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu ari mmammaivaa inna mmioo putiravai. Ivo itaama uuvaa ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera aataruuvaa iiravai. Itaama uuvaa ta Anutuugaa gionna kiaapu tuanaaya yoketaama variaunnava.

¹¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia makemakee mmuakiaa suai mmuaakaraama airineetu ngiau dida vada puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmida variaavai. Ii puara huda mmiaa iyauvo hama yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai.

¹² Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuaaneetu Anutuugaa ari mmi kioo oro inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai. Ivo mmuaaneetu itaama uu aataruuvo fai tupatupaa vainaravai.

¹³ Ivo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo Anutuugo inna nnammutuaiya yaataa kiaanaraivaara faannainno varinoo.

¹⁴ Anutuugo ari gioonna kiaapuuya iinno varikiai iya yoketaama vari-
aanoo. Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu aikiooma iya mminnamminnaa mai-
saiyauvaara Anutuugaa ari mmuuvaa iya Anutuugaa avuuvau yoketaa
tuanaaya variaavaivee. Ii aataru ivo fai tupatupaa itaavai nnaasu vainara-
vai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivootama ivaara kooyaa ti kiasa ti mmiravai. Ivo tuu
kua voovai Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno ataa kua tunoo:

¹⁶ Udaangaivo tunoo:

Fai ii suai iyauvo taikanai

aa kua karaasa na yeena rau kiese

iya kiasa mmimara aavo ataama vainoo.

Fai na ni kua aataruuyauvaa

iya aakiaiayuvaki yapa kiese

iya yaata tinniiyauvakiaatama yapaanaravaivee, tiravai.

¹⁷ Mmannasa Yoketaivo itaa kua kiasa kioo vo kuavai tunoo:

Fai na hama kava

iya mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utuee

na hama iya maisamaisama iikiaiayuvaaraatama

yaata utinaravaivee, tiravai.

¹⁸ Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga taika kiaivaara ivo
ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveera ta puara huda inna mmira
aataruuvaa hama kava iikiaaraivootainoo.

Nnikiai ta Anutuugaa vainima kuaaravee

¹⁹ Ni seenayaso, Yisuuva putuduu inna kiauvo tiyara tuuvaara ngiau
aapu Anutuugaa nnauvaki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki ta aikiooma kati
kuaunnaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Yisuuva putuu suaivaki buruqaivo Anutuugaanee kiasa kioo nnauvaki
atau rummua kioovo tammaa kiraatu varoo tuoo viravai. Anutuugaasi vira
aataruuvaki atau rummua kioo buruqaivo inna Yisuuva mmammaivaa
roosiiravai. Buruqaivo tammaa kiraatuu suaivaki Yisuuva Anutuugaasi
vira aataru karaasa variraivaa kooyaa ti vitairavai.

²¹ Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosii nnoonnaivoono ta Anutu-
ugaa gioonna kiaapuuyara tiyara dinoo.

²² Tiyara diivaara nnikiai ta Anutuugaa vainima vida ti aakiaiayuvaki
kua kutaa tuanaa innara mmuduuya rida innara kutaavaivee kiasa kiada
ivaa puaisa utida kuaaravai. Ta ti mmamma maisa tasipama varira aataru-
uvaa vaa Yisuuva ruga kiai kioo ti yaata utiraiyauvo yoketaayauvai vaivaa
tasipama innasi kuaaravai. Ta ti mmammaiyauvaa nnoori yoketaivaadiri
finirayaama Yisuuva ti aakiaiayuvaki fini kinai rikiada ta yoketaaya innasi
kuaaravai.

²³ Anutuugo ari kuaivaa kiasa teerama kioo fai na iinaravee tuuvoono fai
hama pikieerainno iinaravai. Ivo ivaa iinaraivaara nnikiai ta kutaavaivee
kiasa kiada hama taara yaata utuaaravai. Ta innasi kuaaraivaara faannaki-
aunnaivaa nnikiai ta puaisa utida variaaravee.

²⁴ Nnikiai ta ariiyara ariiyara yaata utida ari tasipa ari tasipama
mmuaavaugiataama mmoori varada ariiyara ariiyara mmuduuya rida
yoketaama iikiaaravee.

²⁵ Anutuugaara nuunaida varira aataruuvaa nnikiai hama ta pikiaaravee. Vooya vaa pikiaiya roosiima ta pikiaarainnoo. Nnikiai ta titiita titiita yamaa kua yamaa kua tida mmuaavaugiataama yaagueeqama variaaravee. Yisuuva tiinara suaivo vainima vaivaara rikiada yaagueeqama kiada itaama variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vooya Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ti kiasa ti mmi kikiai rikiada ta ivaara kutaavaivee kiasa kiadaata mmannammanna Anutuuga mmooka hanigia mmi kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varakio rikioo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ta kava puara huda Anutuuga mmira aataruuvo hameetainaravai.

²⁷ Hameetaikiai ta aatuuda varida kua pinaivaara nnaasu faannakiaaravai. Kua pinaivaaraatama ikia hauru too ari vookaraivo Anutuuga nmmamtuaiya taa taika kiaanaraivaraatama ta faannakiaaravai.

²⁸ Anutuugo Musiinna mmaanna kua kiasa mmuu aataruuvaa hatokoo gioonna kiaapuuvaa iya inna ruputuduu putiravai. Kua pinaivaki taaramannee taaravoomadoono innara kutaa ivo iivaivee tuduu rikiada hama iya innara boo tiraida inna ruputuduu putiravai.

²⁹ Mo itaama vau aataruuvo inna kiisama mmuaarareera aataruvai vairavai. Mo Anutuuga Mmaapuuvaa puruuka tioo mmooka hanigia mmira gioonna kiaapuuvo fai pinaa mmuaararai ari vookaraivaa varaanaaravai. Anutuugo kua yeena rau kioo kua kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaara ii gioonna kiaapu iva vaa Anutuugo innara niinivaivee tiivo fai ivo ivaara kumina mminnaavaivee tioo fai pinaa mmuaararaivaa varaanaaravai. Anutuugo kati tiyyara yoketaama yaata utiraivaa Mmannasa Yoke-taivoono ti mmiivaara ivo maisavaivee tiivoono fai pinaa mmuaararaivaa varaanaaravai.

³⁰ Aa kua aavaa tuu nakaaraivaa vaa ta teeda rikiaunnava. Ivo tunoo: Maisa mmooriivaa irisai mminaravaa neenoo nakaaraivovee. Fai neenoo irisai maisavaa gioonna kiaapuuya mminaravaivee, kiasa kioo vo kuavai tunoo: Fai na Udaangaivoono ni gioonna kiaapuuya kua pinaivakidiri iya yaparaina irisaiyauvaa duuyama kiese iya mminaravaivee, tiravai.

³¹ Anutuugo tupatupaa variraivoono ti yaparainno safuuma irisaiyauvaa duuyama ti mminaravai inna vaidi aatuu mmuaararai aataruvaivee.

³² Ngia nnaaru varuuvaa yaata utuatee. Ngia Anutuuga aataruuvaa ikiataa kooyaa too suaivaki ngia kaayau mmuaararoovaa vareeravai. Varadaata yaagueeqama duduu hama ngii yaatareeravai.

³³ Vo suai suai vooyauvaki ngia gioonna kiaapuuya avuuyavunu duduu vooya ngii maisa kua tida ngiiyara koonnama uuduaata ngia yaagueeqama diravai. Ari vo suai vooyauvaki ngii seenaiyara iya itaama mmuaikaraama uuduu teeda ngia ngii seenaiya tasipama oro duduu ngiiyaraatama koonnama uuduaata yaagueeqama diravai.

³⁴ Gioonna kiaapu oovi nnauvaki varuuyara ngia pinaama boo tiravai. Vaidi vooya numa ngii hoonahaanaiyauvaa ravisi varooduaata hama ngia iyaavaara yaata utiraida kati ngia sirigaida variravai. Vaa ngia rikieeravai. Tupatupaa variraivo iyaavua yaatareeraivaa vaa ngia varoovaara ngia sirigaida variravai.

³⁵ Ivaara ngia mmuaararaivaa varoovaara sa ngii pirisakiaivee. Fai ngia Anutuuga kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varidada irisai yoketaivaa varaanaaravai.

³⁶ Ngia Anutuugo yaata utiraivaugiataama iida irisai kua kiasa teerama kioovaa varaaraivaa mmuaararaivaa varadaata makemakee yaagueeqama nnaasu variatee.

³⁷ Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Kiisa suaivo taikano
ivo tiinaraivo fai tiinaravaivee.
Fai ivo hama haunainaravai.

- ³⁸ Fai ni gioonna kiaapu safuuma varii voovoono
niiyara kutaavaivee tioo hara kioo varinaravai.
Mo fai ivo niiyara muaraagainno ni pikianai
fai na hama innara yoketainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

- ³⁹ Hama ta gioonna kiaapuuya muaraagaida Anutuugaa mmooka hanigia
mmiaunnayavee. Itaama iikiaiya fai eeyaara putu taikaaravai. Ta gioonna
kiaapuuya innara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti
yapa kiaiyavee.

11

Anutuugaara kutaavaivee tira aataruvai

- ¹ Ta yaagueeqama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo ataama
vainoo. Anutuugo tinoo: Na ngiini iinaravaivee, tii kuaivaara ta faannaida
ti aakiaiayuvaki kiaunnano: Fai ivo kutaa iinaravaivee, kiaa kiada fai
ta varaaravai. Ivo iinaraivaa hama ta titi avuuvadiri teeraida ta ti aaki-
aiyuvaki yaagueeqama kiaunnano: Fai ivo iinaravaivee, kiaa kiada fai
taaravai.

- ² Nnaaru varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuyara ivo
iyara yoketaayavee tiravai.

- ³ Nnaaru Anutuugoono kua tioo ngiau mmataivaa iima kioovaara ta
kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikiaunnava. Mmuakiaa mmin-
naa ta taunnaiyavuaa Anutuugo hama vaidi teera mminnaivaadiri iima
kiaivaaraatama ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikaunnava.

- ⁴ Nnaaru varuu vaidi voovai nnuutuvo Aveero Anutuugaara kutaavaivee
kiaa kioo yoketaama varioo kati puara sipisiipa nnaakaraivaa ruputu kioo
inna mmiravai. Ivo itaama mmuu aataruuvo Kaingo Anutuugaa kati
mmuu aataruuvaa yaataroovaa Anutuugo tooduu yoketairavai. Aveero
Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna tooduu safuuma varira
vaidivai variravai. Ivo Anutuugaa kati mmuuvaa Anutuugo tooduu yoke-
tauvaara ivo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Aveero vaa
putuu vaidiivoono Anutuugaara kutaavaivee tuu aataruuvo aanna homo
kooyaa vaiikiai ta rikiaunnano.

- ⁵ Nnaaru varuu vaidi voovai nnuutuvo Inooko Anutuugaara kutaavaivee
tuuvaara sa ivo putiraivaa taiveera Anutuugo ivo varuu mmammaivaata
inna viteeravai. Anutuugo ivo varuu mmammaivaata vitoovaara gioonna
kiaapuuya innara buaidada tooduu hama iya too vairavai. Ivo homo
mmatayaa varuu suaivaki Anutuugaa kua fafaaraivo innara tunoo: Anutu-
ugo inna variraivaa tooduu inna yoketairavaivee, tiravai.

- ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivaara
Anutuugo inna taikio hama inna yoketaivai. Anutuugaa vainima kua-
naraivoono Anutuugo kutaa varinoo kiaa kuaivaara kutaavaivee ki-
aivee. Gioonna kiaapu yaagueeqama Anutuugaara buaakiaaraiya ivo irisai
yoketaivaa iya mmminaraivaara vainima innasi kuanaraivoono ivaara ku-
taavaivee kiaivee.

- ⁷ Nuvuaava hama too aataru voovai nnaagiai vainaraivaara Anutuugo
inna kiaa mmuduu rikioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo tuu
kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikioo iinno nnooriyaa nuaira nnauvaa
heeka taika kioo ari nnaata nnaakaraiyaatama ivaki vida yoketaama hara

kiada variravai. Nuvuaava itaama uuduu rikiada mmatayaa varuu gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu Nuvuaava Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo itaama uuvaara ivo inna tunoo: A safuuma varira vaidikuavee, tiravai.

⁸ Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna maavee tuu suaivaki ivo inna kuaivaa arinaima rikioo ari yoosinnaivaa pikioo hama ivo too mmata voovaki Anutuugo innani mmataama kioo tunoo: Aa mmata aavaa na i mminaravaivee, tuu mmataivakira viravai.

⁹ Anutuugo inna kiaa mmuuvuara kutaavaivee kiaa kioo na i mminaravaivee tuu mmataivaki oto varioo ngiari voopinnaaya mmataavaivee kiaa kioo taanna yoosinnaivaki varirayaama seera nnauyauvaa heeka kioo ivaki hara kioo varuduu ari mmaapu Isaakoota ivaki hara kioo varuduu ari nneedi Yakoopoota ivaki hara kioo variravai. Iwaitanaata Anutuugo kua kiaa teerama mmataama kioo mmataivau variravai.

¹⁰ Aaparahaamo ii mmata ivau varia roo nuainno varioo Anutuugo yaata utuoo ngiau aapu iima kioo yoosinna pinaivaki varinaraivaara faannainno hara kioo variravai. Ii yoosinna ivaki yaagueeqa kuabai hara teerama kiooyauvo tupatupaa vainaraivaki kuanaraivaara faannainno hara kioo variravai.

¹¹ Aaparahaamaa nnaataivo Saraava nnaakara mmataoo suaivo taika kiooduata yotera kioonnaata Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu Aaparahaamaa tasipama kioo mmaapuvai mmateeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravaivee tuuvaara Saraava innara tunoo: Kutaa fai ivo iinaravaivee, tuuvaara Anutuugo mmaapuvai inna mmuduu mmateeravai.

¹² Ivaara Aaparahaamo ngiaabai kioo hokoba suai varia roo ngioo ngioo varuu suaivaki Saraanna tasipooduu mmaapuvai mmateeravai. Ii vaidi mmuaa Aaparahaamaayaadiri kaayau nneeditunna sidinnaiddiyya variravai. Aakiapuaiyauvo ngiauvau diaani nnukaiyauvo nnoori mmaagaivau vakiaani hama yopeema vaidiyya yaariraivaa roosiima iya variravai.

¹³ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaara mmannammanna kutaavaivee kiaa rada vidade putiravai. Homo iya varuu suaivaki kooyaa iya tunoo: Ta aa mmata aavau variaunna suaivaki ta ngiari voopinnaiya vida nnidaida variraiya roosiima variaunnaanoo, tiravai. Iya itaa kua tida Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama vareeravai. Ii kaanaa iyaavo ngieera homo vauvaara iya mmanna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaa kiada ivaara sirigairavai.

¹⁴ Vaa ta arinaima rikiaunnavai. Itaa kua tuuya ngiari yoosinna tuunaiyauvunu variaaraivaara ngiari aakiaiayuvaki yaata utida variravai.

¹⁵ Iya nnaakuva Aaparahaamo vaa pikioo mmataivaara hama yaata utiravai. Iya homo ivaara yaata ututiri. Iya kava vararanada vira aataruuvo vaitirivee.

¹⁶ Hama iya ivaara yaata utirama kiada ii mmata ivaa yaatareera yoosin-naivo ngiau aapu vauvaara iya ivaki variatauduu ivaara iya yaata utida variravai. Ivaara iya Anutuugaara ti Anutuugovee tuuvaara hama ivo iyara inna mmamma maisairavai. Vaa ivo iyani pinaa yoosinnaivaa teerama kieeravai.

¹⁷⁻¹⁸ Anutuugo Aaparahaamaa iinno taanaree kiaa uu suaivaki Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna kiaa mmuuvau-giaataama ari mmaapu mmuaa tuanaivaa Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiaa kioo iiravai. Vaa tauraa Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai Isaakaakidiri i nneeditunna sidinnaiddiyya kaayauma variaaravaivee, tuu kuaivo vauduaata ivo Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiaa kioo iiravai.

19 Aaparahaamo ari mmaapuvvaa ruputinara uu suaivaki ivo yaata utuoo tunoo: Fai na inna ruputino putino Anutuugo aikiooma tino rikioo kava diitaanaravaivee, tuuvaara kati ari ausa tinniivakidiri itaama yaata utuoo mmataama kioo tuu kuaivaudiri ari mmaapuvuo putuuvakidiri diiteeraivaa roosiima diitoo innasi nniravai.

20 Isaakoono Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuvvaitana Yakoopaya Isauya kua yoketaivaa kiaa mmiravai. Ivaitana yapooma yoketaama variaaraivaara ivo kua yoke-taivaa ivaitana kiaa mmiravai.

21 Yakooopo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuvvaa Yoosiipaa mmaapuvvaitanaara kua yoke-taivaa tiravai. Ii suai ivaki ivo ari yauvau kuru tu kioo vainno kookainno ari ausa mmuduuyaiivaa Anutuugaa mmiravai. Ivo innara kutaavaivee tuuvaara itaama iiravai.

22 Yoosiipo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapuuya Iyiipa mmataivau varidada yapooma pikiada kuaaraivaara tiravai. Iya kuaara suaivaki ari mmuyai sagiayauvaa varada kuateeraivaara tiravai.

23 Musiinna kaano koovaitana Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Musi-inna mmata kioodoo inna vitada hatauma kioodoo taaravooma kuraagaivo taika kieeravai. Ivaitana tooduu ngiari mmaapuvuo yoketauvaara hama ngiari kieetaivo nnaakaraiya ruputateera tuu kuaivaara aatuurama kiada inna kuaivaa hatokada ngiari mmaapuvvaa vitada hatauma kieeravai.

24 Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo yokoo suaivaki iya innara tunoo: A Faraunna raunnaivaa mmaapukuavee, tuuvaara ivo ooqoo tiravai.

25 Ivoono Anutuugaa gioonna kiaapu ari seena Isarairaiya tasipama mmamma mmuaararoorvaa varaanaraivaara inna yoketairavai. Ivo mm-innamminnaa maisaivaa varoo ivaudiri kiisa suai sirigairaiivaa varaanaraivaara hama inna yoketairavai.

26 Ivo yaata utuoo arinaima ataama rikieeravai. Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiaivaa mmooriivaa ivo varaanaraivaara gioonna kiaapuuya innara puruuka tida maisa kua tuu aataruuvoo inna hama inna mmuaara-reera aataruvai vairavai. Ii aataru ivo mmuakiaa yoketa yoketai mm-inna hoonahaanaiyauvo Iyiipa vauyauvaa yaatareera aataruvai vairavai. Ivo irisai yoketaivaa fai yapooma varaanaraivaara yaata utuoo itaama iiravai.

27 Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Iyiipaa kieetaivo innara nnannatooduu rikioo hama ivaara aatuurama kioo Anutuugo tuuvau-giataama Iyiipa pikioo viravai. Vaidiyya hama Anutuugaa teeraivaa Musi-inna ari aakiivoono inna toovaara ivo diitoo vioo kieeravai. Vioo hama hanigiannanna kuagiannannairavai. Eyommaara vioo kieeravai.

28 Ivo Iyiipa pikioo kuanara iinno varioo Anutuugaara kutaavaivee tuu-vaara buusa Varaigiataa iira aataruuvaa toosa hara iiravai. Ivo Isarairaa gioonna kiaapuuya tuduu iya puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada kiauyau-vaa varada nnau tipumaiyauvunu siikairavai. Vaidiyya ruputina putuara aangeraiivoono sa ngiari mmaapu ngaruuya ruputina putuateeraivaara iya nnau tipumaiyauvunu kiauyauvaa siikairavai. Aangeraiivo kiauvaa too pikioo varaigiataa kuaiveeraivaara siikairavai.

29 Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara nnoori sorovuaraivaa nnutuuvoo Kooke Nnoorivee tuu nnooriivaa Anutu-ugo tuduu vioo sai ngioo sauduu sasakainno kumina mmatavai vauduu ivaugiataa sainai vida tara kieeravai. Vida tara kioodoo rikiada Iyiipaiya iya vata rada nnuuya ivau nnida varuduu rikioo nnooriivo kava ngioo iya ruputu taika kioodoo putiravai.

³⁰ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo tuuvaugiataama ngiari nnammutuaiya varuu yoošina Yerikoo sikau vagiaamunnaivaa ututu nuaida varududuu yaaku sai suaivai karasaidiri taara suaivaitana taika kiooduu rikioo Anutuugo mmataama kioo suaivau sikau vagiaamunnaivo ari mmaara havaratoo mumunu utu raubiriima kieeravai.

³¹ Tauraa sabi nuaira gioonnaivaa nnutuuvo Rahaapo Yerikoo variravai. Hama vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaa vaidiivaitana numa hataumakidiri dida ivaki varuuya taaree kiaa uduu Rahaapo Anutuugaara kutaavaivee tioo ivaitanaara yaata utuoo vita hatauma kieeravai. Hatauma kioovaara vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaiya ivakinnaa gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatarooya ruputu taika kiada Rahaapaa hama ruputiravai.

³² Gioonna kiaapu vooya Anutuugaara kutaavaivee tuuya uu aataruuyaauvaara ngii giaa ngii minaree kiaa na dataama ngii giaa ngii mi taikaanarannee? Hama na sui ngii giaa ngii minaraivootainoo. Vaidi vooya nnutuuyauvo Gitioono Baraako Samasoono Yepataava Davuitiiva Samueroovainnaata forofetaiyaatama uu aataruuyaauvaara ngii giaa ngii minaraiyauvo vai kiaikio hama sui ngii giaa ngii minaraivootainoo.

³³ Iya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variyai rapidada yaatara kieeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variyai yamaa kua yamaa kua iyaatama tida iyara tuqinnama haitatuuda Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa kaanaiyauvaa vareeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano fai mmararaa raiyoonaiya vuutaivaki duduu hama iya gutu nneeravai.

³⁴ Iyakidiri vaidi vooyaano ikiaiayauvo pinaama hauru teeraiyauvaa ra-suuma kieeravai. Ngari nnammutuaiya iyakidiri vaidi vooya ruputuaaree kiaa iidada fanniima kiooduu kati yoketaama viravai. Muaraagama varuu vooyaano nnaagiai yaagueegama variravai. Vooyaano rapuu suaivaki yaagueegama rapidada ngiari voopinnaia yaatareeravai.

³⁵ Gioonna vooyaano Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ngiari nnaakaraiya putuduu rikioo Anutuugo tuduu kava diiteeravai.

Ngari nnammutuaiya iyakidiri vooya vitada maisa mmooriivaa iya mmida tunoo: Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikikiai fai ta ngii tikiai rikiada sabi kati ngiengie yaata utuaivaugiataama kuaaravaivee, tuuvaara oooqoo tuduu rikiada maisa mmooriivaa iya mmududuu putiravai. Fai yapooma kava diitada yoketaama variaaraivaara iya yaata utida itaama putiravai.

³⁶ Ngari nnammutuaiyaano vooya ruputida iya ripiida iyara nniki rakaida puruuka tida vooya yuku yaakuuyauvunu yeena rau kiada oovi nnauvaki yapeeravai.

³⁷ Ngari nnammutuaiyaano sikauyauvaa habati kiada vooya ruputida soonnaadiri vooya tammaa hatokada paipa avakaraivaadiri vooya rutaka kiooduu putiravai. Vooyaano puara sipisiipaiyauvaa nnabaiyauvaatama puara memeeyauvaa nnabaiyauvaatama uyu kiada nuaida varida mmanna haipuya varuduu ngari nnammutuaiya mmamma mmuaararoovaa iya mmida maisamaisa mmooriyauvaa iya mmiravai.

³⁸ Iya hama vaidiaatau mmanna mmata gaangaiyauvunuaata taapiiyauvunuaatama nuaida varida oonauyauvakiaata soopaiyauvakiaatama hara kiada variravai. Iya itaama varida fai yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama variaaraivaara yaata utida hama koonnama varuuya tasipama mmuaavau variravai.

³⁹ Ii mmuakiaa gioonna kiaapu iya Anutuugaara yaagueegama kutaavaivee tuuvaara ivo iyara inna yoketauvo kooyaa vairavai. Itaama ivo

kooyaa vauduaata Anutuuqo gioonna kiaapuuya vita yoketaivau yapaa-naraivaara ivo kua kiaa teerama kioo kua kaanaivaa hama iya teeda rikiada vareeravai.

⁴⁰ Ii kua iavaa oyaivo ataama vainoo. Ta nnaagiai variaunnaiya Anutuuqo tiiyara yaata utuoo yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai. Ii aataru ivo tiiyara teerama kioovau iyaata teetama mmuaavaugiataama nnaasu yoke-taa tuanaaya variateeraivaara Anutuuqo tiiniaatama yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai.

12

Ta Yisuu Kirisiinna teeda nnaasu vaid a innara kutaavaivee kiaaravee

¹ Ii kaayau gioonna kiaapu Anutuuqaara kutaavaivee tuu iya vaa putuduu iya uu aataruuyauvo aanna tiisiaata vaikai ta iyauvunugiataama Anutuuqaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo kooyaa vainoo. Ivaara nnikiai tete iira aataru mmuakiaiyauvo Anutuuqaa aataruuvaa uudarairaiyauvaa kagaari kiada mminnamminnaa maisaiyauvo ti puaisa utiraiyauvaa piki-aaravai. Vaidiyya yaagueeqama seenada vida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaree kiaa iikiaaneema Anutuuqo ari aataru kooyaa tiini teerama kioo yapa kiaivau nnikiai ta ivau yaagueeqama nookiaaravee.

² Nnikiai Yisuunna nnaasu teeda vaid a variaaravee. Ivo ta yoketaama variraivaa oyai nakaaraivovee. Ta tauraa innara kutaavaivee kiaa kiada mmannammanna varia rada vidada innara kutaavaivee nnaasu kiaaravee. Yisuuva fai yapooma ari koonna tasipama sirigainno yoketaama vari-naraivaara yaata utuoo yatari sagaivau ari mmamma nniitaraanaraivaara hama ooqoo tiravai. Ivo ivau vainno mmamma maisainaraivaara hama yaata utirainno inna aikioovavee tiravai. Ivaara aanna makee ivo Anutuuqo varira mmaataivaa yaaku yaadudainningiaa nnoonnavai hara kioo varinoo.

³ Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuairaiya Yisuunnara nnan-natooduu mmoori maisaivaa uuduu rikioo ivo yaagueeqama varuuvaara yaata utida rikiaatee. Ivaara sa ngia muaraagakiatee. Ivaara sa ngii pirisakiaivee. Ivo yaagueeqama varuuvaara yaata utida yaagueeqakiatee.

⁴ Ngingii aakiaiyauvaki ngia mminnamminnaa maisaiyauvaara yaagueeqama ooqoo tida varida iikiaavai. Ngia itaama iikiaivaara koonnama variyaiya ngii ruputida mmamma mmuaararavaa ngii mmikiai Yisuunna roosiima hama ngii kiauvo tiikiai hama ngia putuaavai.

⁵ Anutuuqo ngiiyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ngia yaagueeqama variateera kua yoketaivaa ngii giaa ngii muuyauvaa vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ivo tunoo:

Ni maapu-o, na Udaangaivoono
a safuuma varianeeraivaara
mmuaararavaa i mmiauvaa
tuqinnama yaata utuee rikiaanee.
Maisa aataruuvaa iivoora
na i ooqoo tinai rikiee
sa pinaama yaata utino
i ausaivo mmuaarakiaivee.

⁶ Na Udaangaivo ngiiyara mmuduuya riraiya
ngia safuuma variateeraivaara
na mmuaararavaa ngii mmiauvai.
Na Udaangaivo ni gioonna kiaapuuyara
ni naunna maapuyavee kiauya
safuuma variateeraivaara
na mmuaararavaa ngii miauavee, tiravai.

⁷ Anutuugo mmuaararaivaa ngii minai rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Anutuugo ngii taikiai ngia inna raunna mmaapuya variaivara ivo itaama ngii iivai. Dee nnaakaraya ngiari kookiaiya iya tuqinnama variateeraivara hama mmamma nniitareeraivaa iya mmiaan-nee? Mo mmuakiaaya ngiari nnaakaraiya tuqinnama variateeraivara mmamma nniitareeraivaa iya mmiaavai.

⁸ Anutuugo ari raunna mmaapu mmuakiaaya itaama tuqinnaivaa roosi-ima ivo mmuaararaivaa hama ngii mitiri. Ngia hama inna raunna mmaapuya variaatiri. Ivo ngii taikiai ngia yapa nnaakaraya variaatirivee.

⁹ Na kua voovaata tinai rikiaatee. Vaa ta ti kookiaiyya rikiaunnvai. Ta maisama variaannaduu iya mmamma nniitaroovaa ti mmuduu ta safuuma variaannaivara iya nnutuuyauvaa ngiau apu yapeeravai. Itaama variaivara inna yoketaavai. Ti Napoova Anutuugo ti mmannasaiyauvaara haitatuuraivoono mmuaararaivaa ti mminai rikiaata ivaara arinaima rikiaada inna mmemmaana kuaaravo inna pinaama yoketaavai. Fai ta itaama iida yoketaama variaaravai.

¹⁰ Ti kookiaiyya ta kiisaya variaanna suaivaki ta tuqinnama variateeraivara ngiari yaata utiraivaugiataama mmamma nniitareeraivaa ti mmiravai. Anutuugo yoketaa tuanaavai varineema teeta yoketaa tuanaaya variaaraivara ivo tiyyara yaata utuoo mmuaararaivaa ti mmivai.

¹¹ Ivo mmuaararaivaa ti mmii suaivaki ta rikiaunnano ti maisavai. Hama ta sirigakiaunnvai. Nnaagiai ivo mmuaararaivaa ti mmiivaara arinaima rikiaada safuuma ta variaunnaiya ta irisai ausa nuufaivaa varada safuuma variaunnvai.

Tuqinnama varida haitatuukiatee

¹² Itaama vaino rikioo Anutuugaa mmoori aataruuvaa ngii yaakuuyauvo hama yaagueeqaatainai rikiaada inna aikioo mmuyai mmata kiada yaagueeqama kiada mmoori varaatee. Mo ngii yukuuyauvo maisainai sa iivaara yaata utuatee. Yaagueeqama diatee.

¹³ Safu aataruuyauvunu nuaida variatee. Ngii yukuuyauvaa raa tukagiaama kikio vainno eeyaaara maisaivoora tida yaagueeqama raa rada nuaikio yoketainaravai.

¹⁴ Ngia mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa tasipama variaaraivara mmannammanna iikiatee. Yoketaa tuanaaya variaaraivara mmannammanna iikiatee. Gioonna kiaapu voovoona hama yoketaa tuanaavai variivoona hama Udaanga Anutuugaa taanaravai.

¹⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa ngiikidiri gioonna kiaapu voovoona mmooka hanigia mminarainnoo kiaa ivara tuqinnama haitatuukiatee. Yatari kagia iiraivo kapikaravaa roosi-ima ngiikidiri gioonna kiaapu voovai aakiaivo kapikarano kaayau gioonna kiaapuuya iinai koonnama varivoora tuqinnama innara haitatuukiatee.

¹⁶ Ngiiikidiri gioonna kiaapu voovoona nnaaruaa vaidi Isaunna roosiima sabi heera aataruuvaa iinno Anutuugaa aataruuvaa inna pirisaivoora tuqinnama haitatuukiatee. Isauvaano ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaatauvaa ivo ivaadiri ari kataivaasidiri yeennaivaa yookaama kioo nneeravai.

¹⁷ Vaa ngia rikiaavai. Nnaagiai ari koova kua yoketaivaa innara tinaraivaa varaanaree kiaa rikiooduu ari koova innara oqomo tiravai. Vaa ariinoo uu aataruuvoo inna atuu rummua kiooduu hama ivo iiva kava varaanara aataruuvootairavai. Ivo kava iiva varaanaraivara pinaama ratoo varioo aataruuvaa buainnonno tooduu hameetairavai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo Isarairaa gioonna kиаapuuyaata kua tuu suaivaki iya таapiivaa nnutuuvo Sinai viravai. Ii таapi ivaa vaidiia teeda ivau utiravai. Anna hama ngia iya roosiima mminnaa voovai aikiooma utuaaraiivo vaivaki kuaavai. Iya ikiaivo pinaama hauru tooduu nama pinaivo rummua apu kiooduu upisuuduu yuunna pinaivo utuuvaki vida teeravai. Hama ngia ivaa roosiivaki kuaavai.

¹⁹ Sinai таapiivaudiri nooma akuaiivo vuduu kua voovai tuduu gioonna kиаapu ivaki varuuya ivaa rikiada pinaama yaata utida yaagueegama Musiinna tunoo: Itaama ta kava vo kua vooyauvaata hama ti rikiaatainoo, tiravai.

²⁰ Iya rikioo kuaivaara iya ausaiyauvo pinaama mmuaararoovaara itaa kua tiravai. Vaa tauraa Anutuugo iya tunoo: Fai gioonna kиаapu voovoonon-nee vara puara voovoono aa таapi aavau nninai rikiada ngia sikaуyauvaa habati kiada inna ruputikio putuaivee, tuuvaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Iya ivau dida too mminnaiyauvo ari vookaraama maisama vauvaara Musiivaano tunoo: Kaayau ni aatuukio ni biribiriinoo, tiravai.

²² Ngia hama itau таapiivaura viraida ngia таapi voovai nnutuuvo Sioona Anutuugo tupatupaa variraiivaki ngiaavaivee. Ii yoosinna ivo Yerusareema roosiima ngiau aapu vaivaki kaayakaayau aangeraiya sirigaida varida iiki-aavai.

²³ Anutuugo tauraa ni naunna maapuyavee tiraiya nnutuuyauvaa ngiau aapu fafaara raa kiooduu vauya nuunama varida iikiyaiysi ngiaavaivee. Ngia Anutuugo mmuakiaa gioonna kиаapuuya kua pinaana yapeeraivaasi nnida innasi ngiaiya mmannasaiyauvo ngiau aapu yoketaama variyaiysi ngiaavaivee.

²⁴ Yisuuva karaasa kua yeena rau kioovaa iima kioo gioonna kиаapuuyara tammaana diraivaasi ngia ngiaavaivee. Aveeraa kiauvoono mmataivaudiri vainno maisa aataruuvaa kooyaa yapoovaa Yisuunna kiauvoono yoke-taa aataruuvaa uvoono Aveeraa kiauvaа yaataravai. Ngia Yisuunnasi ngiaavaivee.

²⁵ Anutuugo ngiita kua tinai rikiada ngia hama inna kuaivaa rikieerama kiada ooqoo tivoora tuginnama haitatuukiatee. Nnaaru Musiiva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo inna kиаa mmuu kuaivaa gioonna kиаapuuya kиаa mmuduu rikiada mmanna kuavaivee kиаa kiada ooqoo tuuvaara hama iya irisai maisaivaara fanniiravai. Vaa vareeravai. Itaama vauvaara Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoono tiita kua tiivaa mo fai ta mmooka hanigia mmikio fai ivo irisai maisaivaa ti mminaraivaara ta dataama fanniikiaaran-nee? Fai varaaravai.

²⁶ Nnaaru Anutuugo kua tuduu rikioo mmataivo korokooravai. Anna makee vai suaivaara ivo kua kиаa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai na kava tino hama mmataivo nnaasu korokoroonaravai. Fai ngiauvootama korokoroonaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo tunoo: Fai na kava tinaravee, tuu kua oyaivo ataama vainoo. Vaa ivo nnaaru iima kioo mminnaiyauvaara fai tino rikioo iyaуvo korokorooda taika kiaravai. Taika kikio Anutuugo gioonna kиаapuuyara diraivo hama korokorooa tupatupaa yaagueegama nnaasu vainaravai.

²⁸ Ivaara Anutuugo gioonna kиаapuuyara diraivo hama yopeema korokooraiivaa ta varaunnaivaara nnikiai ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaravee. Nnikiai ta inna mmemmaana vida innara ti nnoonnavavee kиаa kiada titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

²⁹ Ikiavо mmuakiaa mminnaiyauvaa too too taa taika kiaiava roosiima Anutuugo variivaara nnikiai ta itaama titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

13

Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara Anutuugaa yoketaiwoo

¹ Ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara ti seenayavee tida mmuduuya rida nnaasu variatee.

² Ngia voopinnaa tuanaa hama ngia teeraiya ngiisi nnikiai nnau yeenna mmaataivaa iya mmira aataruuvaa sa pikiaatee. Gioonna kiaapu vooyaano ngiari voopinnaa vooya nnau yeenna mmaataiyauvaa iya mmi kiada iyara mmanna vaidiyavee kiasa kumimakairavai. Mo itaama uu vaidi vooya inna Anutuugaa aangeraayavee.

³ Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya oovi nnauvaki variyaiyara sa iyara taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmuaararavaa varaivaara sa iyara taunnuatee. Vaidi vooya ngii seenaiya mmamma mmuaararavaa mmiyaiyara sa taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmamma nniitäreeraivaa varaivaara sa iyara taunnuatee.

⁴ Nnaata vaati vareera aataruuvoo inna yoketaa aataruvai vaivaara mmuakiaaya ivaara inna yoketaa aataruuvavee kiatee. Itaama vaivaara vaatiivo sa sabi nuaino nnaataivo sa sabi nookiaivee. Sabi mmuara heera aataruuvaa iikiaiyaatama mmuakiaaya sabi nuairaiyaatama fai Anutuugo kua pinaivakidiri iya yaparainno irisai maisaiyauvaa safuuma iya mmunaravai.

⁵ Ngiiisi vai mminnaiyauvaara inna aikiooyauvavee kiasa kiada tirooma variatee. Sa varida sikaura mmuduuya ruatee. Vaa tauraa Anutuugo tunoo: Fai hama na mmooka hanigia ngii miee ngii pikiaanaravavee, tuuvaara itaama variatee.

⁶ Ivaara nnikiai Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kua voovaara ta mmuaavai mmuaavai yaagueeqama ataa kua kiasa:

Udaangaivoono ni tasipama varioo ni tuqinnaivai.

Hama na aatuunaravai.

Mo gioonna kiaapuuya

dee aataru maisavai ni iikiaarannee?

Hameetavee. Ta itaa kua kiaravai.

⁷ Tauraa ngii haitatuuraiya Anutuugaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuyara yaata utuatee. Iya variraivaaraata iya putiraivaaraatama yaata utida iya Anutuugaara kutaavavee kiasa kiada uunaquuneema iikiatee.

⁸ Yisuu Kirisiiva mmuaakaraivai heena variivo aanna makee varioo fai yapuuma tupatupaa itaavai nnaasu varinaravai.

⁹ Ari vookara ari vookarai kuaiyauvo ngiisi nninai rikiada sa iyauvaa rikiada puaisa utida Anutuugaa aataru safuuvaa pikiaatee. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiivaara ta aikiooma rikiada teeda yaagueeqama utuunnaivauidiri ta yoketaama safuuma variaunnava. Iya yeenna vooyauvaara sa nnaatee kiasa kiada vooyauvai nnaatee iya kuaivoono hama yopeema ti safuunaravai. Gioonna kiaapu vooya iya itaa kua kiasa aataruuyauvaa iida hama itaa kua kivauidiri safuuma yoketaama variaavai.

¹⁰ Ta ausa hanigieeraiya ti mmaraa puara hudeera yeena tapiivo vaikiai ta ivakidiri nnaunnava. Yutayaiya seera nnauvaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia hama yopeema ii yeena tapi ivakidiri nnaavai.

¹¹ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono puaraiyauvaa kiauva varoo nnau pinaa aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki voo mmminnamminnaa maisaiyauvaara ivaki siikairavai. Puara kaanaiyauvaa iya varada vagiaamunna mmaanai ikiayaa mmuturu kiada hama nneeravai.

12 Itaama vauvaara Yisuuva vagiaamunna mmaanai putiravai. Inna kiauvoono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo vagiaamunna mmaanai putiravai.

13 Ivaara nnikiai ivo vagiaamunna mmaanai vioo mmamma maisauvaa varoovaara ta innasi vida ivo varoneema teeta varaaravai.

14 Aa ta variaunna mmata aavau hama tupatupaa varira yoosinnaivootainoo. Tupatupaa variaara yoosinnaivo yapooma vainaraivaara ta buaida variaunnano. Ivaara ivo mmamma maisauvaa varoneema teeta varaaravai.

15 Itaama vainai Yisuuva tiyara putuuvaara nnikiai nnaaru kati Anutu-uqaara puara hudoovaa roosiima ta Anutu-uqaara makemakee kua yoke-taivaa tida variaaravee. Ta itaama iida varida Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada innara gioonna kiaapuuya kua mmiaaravee.

16 Mmooi yoketaivaa gioonna kiaapuuyara iida ngiisi vai mminnaiyau-vaa duuyama iya mmira aataruuvaitanaara sa taunnuatee. Kati Anutu-uqaara puara huda mmira aataruuvaa roosiima ii aataru ivaitana Anutu-uqaani iikiaavo ivo yoketainoo.

17 Ngii kieetaiya avaiyauvaa rikiada iya mmemmaana vida iikiatee. Fai yapooma iya ngiari mmooiyyauvaara Anutu-uqaa kua mmiaaraivaara iya mmannammanna ngii vaidi kaanaiyara haitatuuda nnaasu variaaravai. Mo fai ngia iya avaiyauvaa rikiada iikio fai iya ausaiyauvo yoketai ngiari mmooiyyauvaa aikiooma iida varida hama ausa mmuaarareera tasipama iikiaaravai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Mo fai ngia hama itaama iikiai fai iya ausa mmuaarareera tasipama varikiai hama ngia yoketaama variaaravai.

18 Tiyara makemakee yaaku varada variatee. Vaa ta rikiaunnnavai. Ti aakiaiayuvaki ta rikiaunnano ti variraiyauvo Anutu-uqaa avuuvau aikiooma vaivai. Mannammanna yoketaama safuuma varira aataruuvaura ti variatainoo.

19 Na akiiraama kava vara ranee ngiisi kuanaraivaara Anutu-uqaata kua tida yaaku varaatee. Na yaagueeqama ngiiti itaa kua kiaunoo.

Yaaku vareera kuavai

20 Anutu-uqo ausa nuufa mmira oyai nakaaraivo ngii tuqinnaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Yisuuva putuuvaara ivo puara sipisiipaiyauvaara haitatuura nnoonnaivaa roosiima tiyara haitatuunno varinoo. Nnaaru Anutu-uqo kua yeena rau kioo kuaivo tupatupaa vairaivaa kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiravai.

21 Ngia Anutu-uqo yaata utiivaugiataama varida iikiateeraivaara ivo mmuakiaa yaagueeqama varira aataruuyauvaa ngii minai iikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Ivo Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaadiri inna iikiatano ti aakiaiayuvaki yoketaa aataruuvaa iinaraivaara na yaaku varaunoo. Yisuu Kirisiinna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Nnaagiai kuavai

22 Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngia yaagueeqama variateeraivaara ii na yoketaama ngii giaa ngii miau kua iyaavaa tirooma varida tuqinnama rikiaatee. Na paanna kuavai aa yanaa aavaki fafaara kiauvaara tirooma varida tuqinnama rikiaatee.

23 Rikiaatee. Ti seena vaidi Timotiiva oovi nnauvakidiri vaa pikioo kati viravai. Fai ivo akiiraama niisi nninai na innaata sunee ngiisi viee ngii taanaravai.

²⁴ Ngii kieetaiyaraatama Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaa-yaraatama ta yaata utida boo kiaunnaanoo. Ivaara iya kiaa mmiatee. Ti seena mmata Itariaa ivau variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yaata utira yoketaivo ngii tasi-pama vakiaivee.

Yakoopoono aa kua aavaa fafaara reeravai

Anutuugaa gioonna kiaapuuya mmuakiaa mmatauvau vida raubiriima kiiooyani Yakoopoono fafaara reeravai. Ausa hanigieera gioonna kiaapu safu tuanaaya yoketaama yaata utida mmooriyauvaa iida variateera kuaiyauvaa Yakoopo iyani reeravai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida innara mmoori iikiaiyoovo inna yoketaa aataruuvavee tuuvaara Yakoopo fafaara reera-vaivee.

1 Na Yakoopoono Anutuugaa mmooriivaata Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaatama vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaara raunoo. Ngia Isarairaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana oyaiyakidiri diitooya vo yoosinna vo yoosinna mmuakiaayauvaki vida raubiriida variayara na ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

Iinno teeraivo tiisi nninai ta yaagueeqama variaaravee

2 Ni seenayaso, ari vookara ari vookarai iinno teeraiyauvo ngiisi nni-naraivaara pinaama sirigakiatee.

3 Vaa ngia taavai. Yisuunnara ngia kutaavaivee kiaivaara iinno teeraiyauvo ngiisi nninainnaata fai ngia mmannammannama kiada yaagueeqama variaaravai. Vaa ngia ii aataru ivaa arinaima teeda rikiavaara pinaama sirigakiatee.

4 Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada koovayaida variateeraivaara mman-nammanna yaagueeqama nnaasu varia rada vida sidommidooma kiatee. Ngia itaama varidada fai Anutuugaa yaagueeqa voovaara hama buaakiaar-avai.

5 Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono ari varinara aataruuvaa kumimakinno tinni yoketaivaara Anutuugaata kua tiao yaparakiaivee. Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa kati mmioo hama iyara maisa kua tiivoono fai tinni yoketaivaa inna mminaravai.

6 Ivo yaaku varai suaivaki yaaku varoo varioo Anutuugaara kutaavaivee kiaivee. Sa ivo taara yaata utuaivee. Ivo itaama iivo inna ataama vaivai. Gioonna kiaapu voovoono taara yaata utiivoono nnoori pinaivaa yuun-naivo utikio korokoroovaa roosiivai.

7 Itaama taara yaata utii gioonna kiaapuovo Udaanga Anutuugaa yaparai mminnaivaara sa yaata utuoo kiaivee: Na varaanaravaivee, kiaivee. Fai hama varaanaravai.

8 Itaama iivoono ari varinara aataru mmuakiaayauvaara iikiaunnee piki-aunnee? kiaa kioo taara yaata utuoo kumimakainno varivai.

Yakoopo mmanna haipuuvaaaraata hoona suvuairavaaraatama tiravai

9 Mmanna haipu vaidiivo ausa hanigioo yoketaama variivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapano rikioo sirigakiaivee.

10 Hoona suvuai vaidiivo ausa hanigiaivaa Anutuugo inna vitoo aduoo ya-pano rikioo ivoota sirigakiaivee. Fai ivo ikiauvaa pairaivo too aasannainno tasisieenno tuoo kuaineema fai taikaanaravai. Ivaara Anutuugo inna aduoo yapaivaara sirigakiaivee.

11 Suaivo ngioo tammaivaudiri ikiauvaki yaagueeqama taikio rikioo iki-auvo aasannaikio pairaivo tasisieenno mmataivaki tuoo vioo maisaivai. Itaama vaineema hoona suvuai vaidiivo ari mmooriyauvaara yaata utuoo innonno fai suai voovai nnino taikaanaravai.

Mmoori maisaivo gioonna kiaapuuya iinno taanara nniivai

¹² Vaidi voovaasi iinno teeraivo nnikio rikioonnaata mmannammanna yaagueeqama variivaara Anutuugo innara yoketaiino. Ivo iinno teeraivaa yaataa kino rikioo Anutuugo irisai tupatupaa variraivaa inna mminaravai. Irisai tupatupaa variraivaa mmuakiaa gioonna kiaapu innara mmuduuya riraiya mminaraivaa Anutuugo vaa kua kiaa teerama kiaivai.

¹³ Iinno teeraivo vaidi voovaasi nnino too sa ataa kua kiaivee: Aa iinno teera aavo Anutuugaasidiri nniivaivee, kiaivee. Hama yopeema maisa aataruuvo Anutuugaa iinno taanaravai. Anutuugo ariinoo hama gioonna kiaapu voovai iinno taanaravai. Ivaara sa itaa kua kiaivee.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovaaki iinno teeraivo inna iinno taanara nnikio rikioo ari aakiaivaki inna varaatai aataru maisaivo inna iinno taanara nniivaa inna iikiata iikiatainono too fai kaanaivo vainaravai.

¹⁵ Gioonna voovoono nnaakaraivaa sunnaineema gioonna kiaapu voovai inna varaatai aataru maisaivo innaki vainoo. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaino too gioonnaivo nnaakaraivaa mmataivaa roosiima ivo mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Varano nnaakaraivo yokeevaa roosiima mminnamminnaa maisaivo pinaavai vaino too fai putinaravai.

¹⁶ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, sa ii tauraa na kiau kua ivaara yaata utida koonnama rikiaatee.

¹⁷ Anutuugo mmuakiaa mminnaa ngiau aapu mmeekia teeraiyauvaa uovoono tikio mmuakiaa aataru yoketa yoketaiyauvo kati ngiau aapu inasidiri tiisi tiivai. Ivo hama hanigioo ari vookaraama varivai. Ivo ari variivaungiaa varivai. Suaivo hanigiaikio ti mmannammannaivo hani-giaineema hama Anutuugo itaivai.

¹⁸ Ivo ari yaata utiivaugitaama iinno ari kua kutaivaa ti kiaa ti mmioo ti ausaiyauvaa hanigiaikiai ta hanigiada inna raunna mmaapuya variaunnavai. Ta mmuakiaa mminnaiyauvaa ivo iima kiooyauvaa yaatarada tauraa variaaraivara ivo itaama iivai.

Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiatee

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, aa na tinara kua aavaara yaata utuatee. Ngia mmuakiaaya ngii seenaiya kiai kuaivaa rikiada yaata tu kiada vakiatee. Sa akiaraama gioonna kiaapuuyaata kuaivaa kiatee. Sa makee tinai buaaru kiatee.

²⁰ Vaidi voovoono buaaru nnaasu kiaivo hama Anutuugo yaata utiivau-gitaama safu tuanaavai varivai.

²¹ Itaama vainai teeda mmuakiaa maisamaisai aataruuyauvaa ngia iiki-aiyauvaa pikiaatee. Ngia aduoo tirooma varida Anutuugo ari kuaivaa ngii aakiaiyauvaki yapa kiaiyyauvaara tuqinnama rikiada puaisa utuatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²² Sa Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikiada pikiaatee. Tuqin-nama rikiada varada iikiatee. Ngia mmanna yaataivaadiri rikiayi ngiingi-iiyara unnakua kiaa kiada iikiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri nnaasu rikioo hama ivaa iivoono vaidiivo pinumaivaki ari viri nnikiivaa taivaa roosiivai.

²⁴ Ivo pinumaivakidiri ari mmannammannaivaa too pikioo vioo makee tikio ivaara taunnu kiaivai.

²⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kua safuuma vaira aataruuvaa tuqinnama too rikioo iikio too Anutuugo mminnamminnaa maisaivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kiaiikio kati mmamma dummukiaa yoke-taama varivai. Itaama variivoono hama Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikioo taunnirama kioo mmannammanna ivaa rikioo iinono

Anutuugo too inna tasipama varino fai ivo yoketaama mmooriivaa varaa-naravai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na vaidi yoketaa Anutuugaa kuaivaa rikiee iikiauvaivee, tiivo hama ari avaivaa tuqinnama haitatuurainno ivo ariiyara unnakua kiaa mannaka tiivai. Ivo Anutuugaara iira aataruuvaa iinnonno kuminayaa iivai.

²⁷ Anutuugaara iira aataruuvaa gioonna kiaapuuya iikiaiivaa ti Napoova Anutuugo too tinoo: Inna aikioo yoketaa aataru tuanaavai. Hama koonnama vainoo, tii aataruuvo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono viina nnaakariyaraata muaada gioonnaiyaraatama tuqinnama haitatuunno iya mmuaararavaa ivootama varoonno mmatayaa diaa aataru maisamaisai aataruuyauvaa mmooka hanigia mmiivai.

2

Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaayavee nnaasu kiatee

¹ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vainoo. Ngia innara kutaavaivee tiraiya sa vo vaidivaara yoketaavee tida vo vaidivaara maisavee kiatee.

² Taara vaidivaitana ngii nuuna aakiaivaki ngiaaraivaara yaata utuatee. Vuaivo yaaku oopuyaa uyira mminnaa gooraivaadiri iima kuaivaa uyu kioo uyira raira yoketaiyauvaa rau kioo nniivai. Vuaivo mmanna haipu vaidivai maisai uyira rairaiyauvaa uyu rau varoo nniivai.

³ Fai ngia uyira raira yoketaiyauvaa rau varoo nnii vaidiivaara kua yoketaivaa kiaa kiada kiaara: Numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, kiaa kiada mmanna haipu vaidiivaara kiaara: I diatainai oro ukuakuavau dianee. Vara i variatainai ngieera mmata ivau varianee, kiaa kiada

⁴ ngia ngiingiiyara koonnama yaata utida vooya aruoo yapada vooya aduoo yapaivaara itaa kua kiaravai. Ngia itaama koonnama yaata utida kua pinaivaara dira vaidiyya maisama yaata utida iikiaiya roosiima ngiingii seenaiyara itaa kua kiaravai.

⁵ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, rikiaatee. Anutuugoona gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiyani ivo gioonna kiaapuuyara diraivaki iya kuaaraivaara vaa kua kiaa teerama kieeravai. Gioonna kiaapu vooyara aa mmata aavau variayaano iyara kiaanoo: Mmanna haipuyavee, kiaiya mo Anutuugo iya ivaki kuaaraivaara mmataama ki-avainnee? Iyaatama kuaaraivaara ivo mmataama kiaiivai.

⁶ Mo Ngieenoo mmanna haipu gioonna kiaapuuyara maisayavee kiaavai. Mo dee vaidiyaano mmoori maisaivaa ngii mida ngii utu raririida kua pinaivaara dira vaidiivaasi ngii yapaavainnee? Mo hoona suvuai vaidi-yaano itaa kiaavai.

⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavai. Mo iqiiyaano inna nnutuuvaudiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavainnee? Iyaano itaa kua ki-avaivee.

⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kua mmaanna tuu voovai vainno tinoo: A aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, tii ivo inna Anutuugaa kua mmaanna yoketaavai vainoo. Ngia ii kua ivaa rikiada iida fai ngia safuuma variaaravai.

⁹ Mo fai ngia hama ivaa rikiada iida gioonna kiaapu vooyara yoketaayavee tida vooyara maisayavee kiaa kiada fai ngia mminnamminnaa maisaivaa varaaravai. Varada mmaanna tuu kuaivaa hatoka kikio fai ivara kua pinaivo ngiiki vainaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai aikiooma rikioo innonno mmuaavai nnaasu hatokoo mmuakiaavai hatokaivai.

¹¹ Anutuugo tunoo: A nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, tuuvoono vo kuavai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee, tiravai. Mo fai hama ngia mmuara heera aataruuvaa iiraida ngia ngii seenaiya ruputikiai putikiai fai ngia mmaanna tuu kuaivaa hatokaaravai.

¹² Anutuugaa mmayaaya yoketaa aataruuvoono vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvo yeena roosiima iya rau kiaivaa hatoka kiaikiai iya kati mmamma dummukiaa yoketaama kuaavai. Ii kua ivaara kua pinaivaa tira suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainaravai. Fai ivo ngii yaparainaraivaara yaata utida safuuma kua tida yoketaama varida iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono hama ari seenaiyara boo tiivaa Anutuugo inna yaparainara suaivaki fai safuuma inna yaparainno hama innara boo tinaravai. Ivaara yaata utida safuuma variatee. Boo tira aataruuvoono Anutuugo ti yaparaira aataruuvaa yaataravai.

Anutuugaara kutaavee tiivoono yoketaivaa iivai

¹⁴ Ni seenayaso, vaidi voovoono tinoo: Vaa na Yisuunnara kutaavaivee kiaunoo, tiivoono mo fai hama ivo mmoori yoketaivaa iirama kino ivo itaa kua tiivaa kaanaivo vainaravainnee? Ai hameetavee. Kuminayaa vainoo. Ivo itaa kua tiivaudiri Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravainnee? Ai hameetavee.

¹⁵ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigia voovoono hama uyira rairaiyauvootaikio hama inna yeennaataikio

¹⁶ ngiikidiri voovoono inna tinara: Ai uyira rairaiyauvaa uyu rau kiee totooka variee kaayauma yeennaiyauvaa nnaanee. Anutuugo i tasipama varinoo, kuaa kioo mo fai hama ivo yeennaiyauvaata uyira rairaiyauvaatama inna mmimo fai inna kua itaa kua tiivaa kaanaivo vainarannee? Ai hameetavee.

¹⁷ Mmuai karaama gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono mo fai hama ivo inna kuaivaa rikioo iirama kioo kati varino ivo tii kuaivaa hama kaanaivo vainaravaivee. Inna kuaivo vaidi putiravaa roosiivaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaa tinara: Eenoo Yisuunnara kutaavaivee kiannanoo. Mo neenoo mmoori yoketaivaa iikiaunoo, tinaraivaara fai na ivaara sai tinara: A hama mmoori yoketaivaa iirama kiee a dataama kiee Yisuunnara kutaavaivee kiannannee? Mo a kutaavaivee kiannaivaa kaanaivaa ni vitaakiane. Na mmoori yoketaivaa iikiauvaara na Yisuunnara kutaavaivee kiauvo kooyaa vainai fai a taanaravaivee, tinaravai.

¹⁹ Anutuugo ari mmuaavai variivaara a kutaavaivee kiannanoo. Inna kutaavai a kiannanoo. Mo mmagia maisaiyaata innara kutaavaivee kua kiada aatuuda biribiriikavai.

²⁰ A kumimakavee. Anutuugaara kutaavaivee kua kiee hama mmoori yoketaivaa iikiannaivo hama kaanaataivaa oyaivaa i rikiaatainne? Inna aikioo, fai na ivaara i kua i mmimaravee.

²¹ Ti rubuungaa Aaparahaamaara mo Anutuugo dataama kioo tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravainnee? Ivo ari mmaapu Isaakaa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau ruputu kioo hudaanara uvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Ivo itaama mmooriiva uvaara Anutuugo itaa kua tiravai.

²² Vaa a taannavai. Ari uu mmooriivoota Anutuugaara kutaavaivee tuuvootama mmuaavau vairavai. Ivo tauraa Anutuugaara kutaavaivee tuuvo ari mmaapuuvaa iinaree kiaa uuvaudiri kaanaivo vairavai.

²³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna a safuuma varira vaidikuavee, tuu kuaivaa kaanaivo vairavai. Itaama vauvaara Anutuugo innara tunoo: Aaparahaamo ni seena tuanaavaivee, tiravai.

²⁴ Ivaudiri vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo inna mmooriivaatama iivaara Anutuugo innara tinoo: Inna safuuma variraivovee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaivaa iirama kioo kati variivaara hama Anutuugo innara safuuma variraivovee tiivai.

²⁵ Mmuakaraama nnaaruaa gioonna voovai sabi nuaira aataruuvau nuuvaa nnutuuvu Rahaapo iiravai. Ivo Yosuaanna ngiaammuauya tuqinnoovaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnaivee, tiravai. Yutayaa vaidi Yosuaava ari ngiaammuauya titooduu tuuduu ngiari nnammutuaiya iya teevoora Rahaapo iya vitoo ari nnauvaki yapa kioo titaa kiooduu ari vo aataruudaa viravai. Itaama uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnaivee, tiravai.

²⁶ Vaidiivo putiivaara yaata utuatee. Vaidi putiivaa kaanaivo vaa vioo kiaikio mmanna nnabavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima vaidiivo Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaiyauvaa iirama kioo kati varikio inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivai.

3

Ta tuqinnama ti mmaakiriyauvaara haitatuukiaaravai

¹ Ni seenayaso, ngia voovaitanaano nnaasu vitaira mmooriivaa iikiatee. Vaa ngia teeda rikiaavai. Ta Anutuugaa kuaivaa vitaira vaidiyya kua pinaivaa tira suaivaki fai Anutuugo yaagueegama ti mmooriivaara ti yaparainaravai. Anutuugo ti yaparainaraivoono ti seena ari vo mmoori vareeraiya yaparainaraivaa fai yaataraanaravai.

² Ta mmuakiaaya kaayau suai koonnama variaunnavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari avaiakidiri kuaivaa koonnama tiivo inna safuuma vari tuanaavai. Itaama variivoono fai ari varira mmuakiaavai haitatuuno yoketaavai vainaravai.

³ Ta puara hoosaiyauvaa avaiyauvaki yeenaiyauvaa yapa kiada ta titi kutaai aataruudaa kuaunnavai. Ta yeena kiisaivo puara hoosaiya avaiyauvaki vaiyauvunudiri utida ta iya mmamma mmuakiaayavai hanigiaunnani ta kuaaree kiaunnadaa kuaavai.

⁴ Siipaivaaraatama yaata utuatee. Ivo pinaa mminnaavai vaikio yuunaivo iya yaagueegama utikio rikioo kuaivai. Kuaikio too vaidi haitatuuraivo kiisa mminnaivau utikio viraivaudiri utikio too vaidiivo kuanee tiidaa kuaivai.

⁵ Mmaakiriivo mmuakikaravai vaivai. Ivo kiisa mminnaavai vaikio vaidiivo ivaudiri pinaama kua tioo ari mannaka tiivai.

Annaanna mmaguyaivaki iikiaivo kiisakiata taa roo vioo ivakidiri pinaavai taivaaraatama yaata utuatee.

⁶ Mmaakiriivo iikiaivaanikaraama itaama vaivai. Ivo vaidiivaaki vaikio rikioo ivaudiri kaayau ari vookara ari vookarai aataru maisaiyauvo vaivai. Vakia roo vioo pinaavai vaikio mmuakiaa inna variraivo maisaivai. Inna mmaakiriivo itaama iivo ikia aakiaivakidiri nniivai. Ngioo ivo inna varira nuaira mmuakiaavai iikio rikioo ivo aataru maisaivau nuaivai.

⁷ Vaidiyya mmuakiaa fayai mmararaiyauvaata ngiaammayauvaatama yapaiyauvaata piisiyauvaatama aikiooma vitada viriaani varia rada vidda giainayauvai variaavai. Iyauvaa vaidiyya aikiooma vitada viriaavai.

⁸ Hama vaidi voovoono ari mmaakiriivaa aikiooma iikiokio giaina roosiima vaivai. Ivo maisa kuaivaa tioo varioo kisanga hama yopeema ravaatau utuaivaa roosiivai vaivai. Yapai quaihaivo ari kuaanuu maisaivaa vaidiivaa aakiaivaki yapa kiaikio voo suvuakio putiivaa roosiima ti mmaakiriyaavo vainoo.

⁹ Ti mmaakiriyaavunudiri ti Koonna Udaangaivaara ta yoketaavee tida ti seena gioonna kiaapuuya Anutuugo ariyaadiri mmatainno iima kiaiyara ta iyara maisayavee kiaunnava.

¹⁰ Yoketaa kuaivaata maisa kuaivaatama mmuaa avaivakidiri kiaunnava. Ni seenayaso, ngia iida itaa kua kiarainnoo.

¹¹ Hama rumuruuma nnooriivo mmuaa yaataruvakidiri nnoori yoke-taivoota kapikaraivootama tiivai.

¹² Ni seenayaso, hama nnaammuayaivo yukuaivaa tasipama iiraivo vaivai. Hama mmadauvo numa nnaammuayaivaa iiraivaa tasipama vaivai. Hama soroyuaraivakidiri nnoori yoketaivaa vita kiada nnaavai. Ivaitana ari vookaraivaitanavee.

Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai

¹³ Dee vaidivoono ngiikidiri tinni yoketaivo vaikio mmuakiaa kuavaara arinaima rikiainnee? Fai ivo safuuma varioo mmoori yoketaivaa iinai ta teeda kiaara: Kutaa tinni ruua vaidivaivee, kiaravee. Fai ivo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo tinni yoketaivaa tasipama mmoori varanai ta teeda kiaara: Kutaa tinni yoketaa ruua vaidivaivee, kiaravee.

¹⁴ Fai a aiyara nnaasu yaata utuee i seenaiya i yaatarivaara i ausaivo kapikaraikio i nnannateeraivo i aakiaivaki vainainnaata sa ai mannaka tiee kua kutaivaara unnakuavai kiane.

¹⁵ Vaidiivo itaama yaata utii ivo hama ngiau aapuuvakidiri tii yaata utiravai yaata utivai. Mmatayaa diaiya yaata utiravai yaata utivai. Hama Mmannasa Yoketaivaakidiri tii aataruvai. Mmagia maisaivaakidiri nnii aataruvai.

¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivo inna yaataraivaara inna nnannateeno ariiyara nnaasu yaata utino fai mmuakiaa rapira buaaru tira mmuakiaa maisa aataruuyauvo innaki vainaravai.

¹⁷ Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa vaidiivo ivaa varoo aataru yoketaivau nuainno varioo tirooma ausa nuufa tasipama varioo ari seenaiyara yama yamainno iyara yoketaivai. Ivo iyara kaayauma boo tioo mmoori yoketaivaa nnaasu iivai. Ivo kua kutaa tioo hama vo vaidivaara yoketaavee tioo vo vaidivaara maisavee tiivai.

¹⁸ Itaama iikiaa vaidiyya tirooma ausa nuufa tasipama variaavo iya iikiaa aataruuvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyaki voo suvuavai. Voo suvuakiaa iya mmuakiaaya yoketaama safuuma variaavai.

4

Sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu

yaata utuatee

¹ Ngingiiti ngingiiti buaaru tida rapira aataruuyauvo deedaadiri nni-innee? Ngii mmmammayauvo ngii iikiatira aataruuyauvo ngii aakiaana vaiyauvakidiri nniivai. Itaama iikiaa aataruuyauvo ngii aakiaiyauvaki nnammutuannammutuaakiaaya variaavai.

² Ngia mminnaiyauvaa taavo ngii varaataikiai hama varaiyauvaara ngia vaidiia ruputuaani putuaavai. Ngia mminnaiyauvaara yaagueeqama mmuduuya rida hama varaiyauvaara ngia buaar u tida rapuaavai. Ngia mminnaiyauvaara hama Anutuugaata yaparakiayauvaaraida hama ngia varaavai.

³ Ngia inna yaparaira suaivaki ngii yaata utiraiyauvo koonnama vaivaara ngia yaparakiayauvaa hama varaavai. Ngia ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngii mmammaiyauvo iikiatairaiyauvaa iikio ngii yoketaakiaiveeraiyauvaara ngia yaparakiayauvaa hama varaavai.

⁴ Ngia sabi mmuara heeraiya roosiima Anutuugaa pikiada vo aataruvau viraiyaso, vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa iira aataruvaa iino inna seena tuanaavai roosiima vaino too hama innaki Anutuugaara mmuduuya riraivootainaravaivee. Ivo mmatayaa iira aataruvaa mmuduuya ruaivo inna Anutuugaa nnammutuaavai varivai.

⁵ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ti aakiaivaki yapa kiai Mmannasaivoono ti haitatuunai ta innara nnaasu yaata utua-teeraivaara tiyara itaama iivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivaara ngia yaata utida ivaara mmanna kuavaiveeda kianne? Ai hameetavee. Kutaa kuavai.

⁶ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utira yaagueeqaivaa ti mmiivoono ti aakiaana ti varaataiyauvaa yaatairavai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariyara mannaka kiaiya Anutuugo too iyara oooqo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁷ Ivaara Anutuugaa kuaivaa rikiada adida varida inna mmemmaana variatee. Mmagia maisa Sataangaa oooqo tida titakio ngii pikioo ngieera kuaivee.

⁸ Ngia Anutuugaa vaini vikio ivo ngii vainima nninaravai. Ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyaso, ngia ngiingii aakiaiyauvaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaa fini kiaatee. Ngia huobavainna unakua nnaamuruuyaso, ngiingii aakiaiyauvaa yoketaama kiada variatee.

⁹ Sa ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara rataatee. Pikiaatee. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sirigakiaivaa pikiada adida variatee.

¹⁰ Ngieenoo Anutuugaa avuuvau adida varikio fai ivo ngii nnutuuyauvaa ngiaa apu yapaanaravai.

Sa ngiingiiiki ngiingiiiki kuminayaa kuaivaa yapaatee

¹¹ Ni seenayaso, sa ngiingiiyara ngiingiiyara koonnama kua kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ari seena voovaa koonnama kua tioo kua pinaivaa innaki yapaivoono hama innaki nnaasu yapaivai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaraatama koonnama kua tioo ivakiaatama kua pinaivaa yapaivai. Mo fai a Anutuugo mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaara dira vaidivai variee hama ivaa rikiee iirama kiee fai a mmanna vaidikuano kua pinaivaara nnaasu yaata utuee dinaravai.

¹² Anutuugo ari mmuaavoono mmaanna tuu kuaivaa ti kua ti mmiravai. Ivoono kua pinaivaara dira vaidivai varivai. Ivoono nnaasu ngii vitoo yoke-taivau yapaanaree tioo fai aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ngii ruputu taikaanaree tioo fai aikiooma ngii ruputu taikaanaravai. Mo a kua pinaivaa i seena vaidi voovaaki yapaannaikua mo a gioononnee?

Hama ta titi mannaka kiaravai

¹³ Ni kuaivaa rikiaatee. Ngia kiaanoo; Makeennee turau ta vidada oto pinaa yoosinna iqiivakinniee vara voovaki varida mmuaa nuanu mmoori varadada irisai sikau pinaiyauvaa varaaravaivee.

¹⁴ Mo ngia itaa kua kiaiya turau hama ngiengie variaaraivaa taanoo. Ngii variraivo dataamainno vainnee? Namaivo yuunnaivaa tasipama kiisa suai vainno ivaudiri voo akiairaama raubiriineema ngia variaano.

¹⁵ Ngii kiatai kuaivaa kiaaree kua ataa kua kiatee: Fai Udaangaivoono ari yaata utiivaugiataama ti tinai fai ta varida iqii mmoori ivaanee vara aqaa mmoori aavaa iikiaravaivee, kiatee.

¹⁶ Makee ngia yoke kua aruoo varida ngiingiiyara mannaka kiaanoo. Ngia itaama ngiingii mannaka kiaivo koonnainoo.

¹⁷ Ivaara gionna kiaapu voovoono yoketai aataruuyo ariiki vaivaa iikiataama vaikioonnaata hama iivaara ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

5

Vaidi kaayau hoonahaana suvuairaiya tuqinnama variatee

¹ Ngia gionna kiaapu kaayau hoonahaana suvuairaiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Pinaa ari vookarai mmuaararaiyauvo ngiisi nninaraiyauvaara yaata utida ratada varida ausa mmuaarareera tasipama variatee.

² Ngii hoonaiyauvo vaa uudaivaivee. Ngii uyira rairaiyauvaa vaa kegenaiya hatoka nnaa kiaavaivee.

³ Ngii sikau goora sirivuaiyauvaa vaa kaakannaikio iyauvo maisaiyauvaivee. Ii kaakannai ivo ngia variaivaudiri mmataama kioo vaivara ngia koonnama variaivo kooyaa vainoo. Ivoono ngii mmammaiyauvaa iino ikia taivai roosiinaravai. Aa nnaagiai suai aayaavaki Anutuuoqo ti yaparainara suaivo vainima vaivaki ngia kaayau hoonahaanaiyauvaa rupi nuunama yapa kiaavaivee.

⁴ Tuqinnama rikiaatee. Mmoori vareera ngiaammuauya ngii mmoori-iyauvakidiri yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya hama ngia tuqinnama irisai sikauiyauvaa iya mmiaavai. Ii sikau iyauvoono ngia tomedama iiki-aiyauvaa aavaa kooyaa ti vitainoo. Yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya ngia iya unnakua kiaivaara pinaama kiaavo Udaanga Anutuuoqo yaagueeqama variraivoono vaa rikiaivaivee.

⁵ Ngia mmuakiaa suai mmatayaa varida yoketa yoketai mminnaiyauvaa varada ngiingiiyara sirigaida variaavai. Puraivaa viriaavo nneeravaata vaivaa roosiima ngia variaivo itaama vaikio ngii putira suaivo aavaa nni-noo.

⁶ Ngia vaidi vooya kati safuuma variyaiyki kua pinaivaa iyaki yapa kiada iya ruputu kiaanai putuaavai. Iya hama ooqoo tida rammammeeyairama kiada putuaavai.

Yaagueeqama kiada ngiingii seenaiyara yaaku varaatee

⁷ Ni seenayaso, itaama vainainnaata mmannammanna yaagueeqararama kiada varia rada vidada Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaa-naravai. Vaa ngia taavai. Mmoori koova ari yeennaiyauvaa hau utu kioo yoketaama kaanaivo vainaraivaara yaagueeqama varia roo faannama roo kuaivai. Ivo vati tauraivaraata nnaagiaivaaraatama itaama varia roo faannama roo kuaivai.

⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivo vainima nninaraivaara ngieetaatama itaama yaagueeqararama kiada varia rada vida varida innara faannakiatee.

⁹ Ni seenayaso, Anutuugo ngii kuaivaa rikioo kua pinaivaki ngii ya-paraivoo kiaa sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda nunuraanuraikiatee. Ngii yaparainara suaivo aavaa vainima ngiisi nnino.

¹⁰ Ni seenayaso, forofetaiya Udaanga Anutuuga kuaivaa kiaa kookeiema kiada tiraiyara tuqinnama yaata utuatee. Vaidiyya maisa mmooriivaa iya mmuduu iya mmamma nniitaroovaa varadaata mmannammanna yaagueeqama nnaasu variravai. Ivaara yaata utida mmannammanna yaagueeqama nnaasu variatee.

¹¹ Iya mmannammanna yaagueeqama itaama varuuvaa ta iyara sirigaida variaayavee kiaunnava. Nnaaruaa vaidi Yooopo varuduu pinaa mmuaararoovo innasi nnuduu rikioonnaata ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varuuvaa vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo nnaagiai inna tuqinnoovaraatama vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuugo mmatayaa variayara pinaama boo tioo iyara tuqinneeraivo innaki suvuavai.

¹² Ni seenayaso, aa na tinara kua aavo mmuakiaa kuavai yaataraivai. Ivaara tuqinnama yaata utida rikiaatee. Ngia kua kutaivaa tida sa sabi kua sabi kuaivaa kua kiaa yeena rairavaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ngiau aapuvaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ari vo kua vo kuaiyauvaa tasipama kiatee. Yapooma Anutuugo ivaara ngii yaparainno irisai maisaivaa sa ngii miaiveeraivaa ngia ee-oo tira suaivaki kutaa tuanaa ee-oo nnaasu kiatee. Ngia hamavee tira suaivaki kutaa tuanaa hamavee nnaasu kiatee.

¹³ Ngiiikidiri ngii seena voovai mmuaararavaa varainnee? Inna aikioo, ivo Anutuugaara yaaku varavee. Mo ngiiikidiri ngii seena voovai sirigainnonnee? Inna aikioo, ivo kuaru tioo Anutuugaata kua yoketaivaa kiaivee.

¹⁴ Mo ngiiikidiri ngii seena voovai nniitarainnee? Inna aikioo, ivo vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiyyara aayanna kiaivee. Aayanna tinai nnida innara yaaku varada Udaanga Anutuugaara yaata utida nnammariivaa innayaa tusaateeraivaa iyara aayanna kiaivee.

¹⁵ Iya itaama yaaku varada Udaanga Anutuugaara kutaavaivee tikio fai nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai Udaanga Anutuugoona inna tuqinnano inna nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaino too fai kati Anutuugo rugaanaravai.

¹⁶ Itaama vainai ngiingiita ngiingiita ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa kiaa kookieema kiada ngiingiiyara ngiingiiyara yaaku varaa-tee. Anutuugo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaraivaa itaama nnaasu iikiatee. Vaidi voovoono safuuma variivoono yaaku varano fai kaanaa ari vookaraivo vainaravai.

¹⁷ Irayaava ti roosiira vaidivai variravai. Varioo ivo yaagueeqama yaaku varoo tunoo: Sa vatiivo ruaivee, tuduu rikioo taaravooma nuanu taika kioodoo vo nuanuvai kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai hama vatiivo riravai.

¹⁸ Nnaagiai ivo kava yaaku varoo tunoo: Vatiivo ruaivee, tuduu rikioo vatiivo mmataivau ruduu yeennaiyauvo uriravai.

¹⁹ Ni seenayaso, fai ngiiikidiri gioonna kiaapu voovoono kua kutaa aataru-uvaudiri fanniima voodaa vino too fai gioonna kiaapu voovoono kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapaanaraivaa

²⁰ aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai mminnamminnaa maisa varaivaa ivo ii aataru konnaivakidiri kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapa kino fai inna

aakiaivaki varii vaidi kaanaivo hama putinaravai. Ivo itaama iivaara
Anutuugo kaayau mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

Petoroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa aavaa Petoroosoono Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gionna kiaapu vaa ausa hanigiooya Asiaa mmataivau vida raubiriima kiooyani Petorooso fafaara reeravai. Aa yanaa aavaa roo oyaivo ataama vaivai. Petorooso gionna kiaapuuyaata yamayamaa kuaivaa tioo Yisunnara kutaavaivee kiaivaara mmuaararaiyauvo iyasi nninaraiyauvaara iya kiaa mmiravai. Ivo iya tunoo: Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaata ivo putuuvo diitoo Anutuugaasi vuuvo kava tiinaraivaara faannaki-ateeraivaaraatama fafaara reeravaivee.

¹ Na Petorooso Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa kua aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo mmataama kioo gionna kiaapuuya ngiari voopinnaia mmataivau vida raubiriida variayani na aa kua aavaa kiauko fafaarainoo. Na Podoo ivakiraatama Garatiaa ivakiraata Kapatokiaa ivakiraatama Asiaa ivakiraata Bituniaa ivakiraatama aa kua aavaa kiauko fafaarainoo.

² Ti Koova Anutuugo tauraa ngiiyara yaata utuoo ariiniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Mmataama kiooduu inna Mmannasaivo ngiiki varuduu ngia innani yoketaa tuanaaya variravai. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaaraivaaraatama ivo ari kiauvaadiri ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaaraatama Anutuugo ariiniee kiaa ngii mmataama kieeravai.

Ivo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mino pinavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo

³ Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koovavee. Kii ta innara yoke-taavee kiaravee. Iva Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diitooaaraida aanna makee ta karaasa variraivaa varaunnaanoo. Ivo tiyara pinaama boo tuuvaara itaama iiravai. Ta ivaaraida aanna makee tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo.

⁴ Anutuugoono ari gionna kiaapuuyani varira yoketaa ari vookaraiyauvaa vaa teerama yapa kiaivaaraida ta faannaida variaunnaanoo. Iva ngiau aapu tiini teerama yapa kaiyauvo hama tatokoo raubiriinno hama aasan-nainno maisaivai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaavo too ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii hanuaa kiaiikai ngia yoketaama varia rada vidade teekio fai yoketaama variraivo kooyaa vaino rikioo ivo ngii vitoo ivau ngii yapaanaravai. Vaa ivo yoketaama variraivaa ngiini teerama kiaivo fai sui nnaagiai ngiau mmata taikera suaivaki fai kooyaa vainaravaivee.

⁶ Ivaaraida sirigaida variatee. Fai mmuaararaivo ngiisi vainai sa ivara yaata utuatee. Mo vara ngiisi vainarannee? Vara hama ngiisi vainarannee? Fai vainno kiisa sui nnaasu fai mmuaararai ari vookara ari vookaraiyauvo ngiisi vainai teedaata sirigaida variatee.

⁷ Ngia Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee kiaivaa kaanaa yoketaivo kooyaa vakiaiveeraivaara mmuaararaivo ngiisi vainaravai. Mmatayaa diaa vaidiyya sikau mmannaammannai gooraiyauvaara kaayauma mmudu-uya ruaiyauvo aikiooma fai raubiriinno taikaanaravai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivoono pinaa yoketaavai vainno gooraivaa yaataravaivee.

Vaidiia gooraivaa varada ikiyaa kiaavo too ikiaivo taikio too goora tua-naivo rupi nuunama vainema mmoori mmuaararaivo ikia roosiima ngiisi nninai teedaata ngia mmannammanna Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada fai yoketaama variaaravai. Ngia itaama iikiokio Anutuugo tino Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tioo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kinai ngia yoketaama ari vookaraama variaaravai.

⁸ Ngia hama ngiingii avuuyauvaadiri Yisuu Kirisiinna teerama kiada ngia kati innara mmuduuya ruano. Ngia aanna makee hama inna itaivaara hama yaata utiraida innara kutaavaivee kiaanoo. Ivaaraida ngii ausa mmuduuyaiyauvo pinaama ari vookaraama yoketaikiai sirigakiaavai. Ngia itaama sirigakiaivaara hama ngia ivaara kua kiaaraivootainoo.

⁹ Ngia itaama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo irisaivaa ngii vitoo yoketaivau ngii yapa kiaivo ngiisi vainoo.

¹⁰ Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaiya inna yanaivau tuqinnama buaidada teeda ivaara ngiari yapa ngiari yapararavai. Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara iya kuaa kookieeravai.

¹¹ Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo iyaki varuuvoono nnaagiai vainara suaivaara iya kuaa mmiravai. Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaraivaa varoo nnaagiai Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama varinaraivaara iya kuaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada ii kua ivaara yanaivau buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai ivo दौरا sui inarannee? Dataama ii sui ivo nninarannee? tiravai.

¹² Ii kua kutaa iyauvaa aanna makee ngia rikiaa aayauvaa nnaaruaa vaidi forofetaiya tiravai. Iya ii kua iyauvaa tuu suaivaki hama ngiariiyara tiravai. Iya nnaagiai ngia variaya ngiini iikiaaraivaara Anutuugo kooyaa iya kuaa mmiravai. Mmannasa Yoketaivaa titooduu ngiau aapuuvakidiri tuuvoono yaagueeqaivaa vaidi vooya mmuduu ii kua kutaa iyauvaa Anutuugaa mmayaaya yoketaivakidiri ngii giaa ngii muduu rikioovaa aanna makee vaa ngia arinaima teeda rikiaanoo. Aangeraiya iyauvaa arinaima teeda rikiaaree kuaa iidada hama arinaima teeda rikiaavai.

Yoketaa tuanaaya variateeraivaara Petorooso tiravai

¹³ Itaama vaikiyai vaidiia mmoori varaaraivaara teerataarakiaaneema ngiingii yaata vuatinniiyauvaki teerataarama kiatee. Ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada variatee. Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara tuqinnama yaata utida faannakiatee.

¹⁴ Nnaakaraiya ngiari kaano kooya kuaivaa rikiada iikiaaneema Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiatee. Ngia homo kumimakaida variaa suaivaki maisai aataruuyauvaa ngii iikiataikiai vaa ngia iikiyaiyauvaa sa kava iikiatee.

¹⁵ Sa itaama iirama kiada Anutuugo ngii maavee tiraivo yoketaa tuanaavai varineema ngieeta yoketaama varida ngiengie iikiaa aataru mmuakiaayauvai yoketaama nnaasu iikiatee.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na yoketaa tuanaavai variaavaara ngieetaatama yoketaa tuanaaya variatee, tiivaara mo ngieeta itaama iikiatee.

¹⁷ Anutuugoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa mmooriiyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai safuuma ngiari mmimaravai. Ivaara ngia innara yaaku varada innara Napoo-o tiraiya aa sui mmatayaa variaara sui aavaki inna mmemmana vida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

¹⁸ Vaa ngia rikiada taavai. Ngii giookiaiya mmatayaa diaa aataru kuminaiyauvaa ngii vitauyauvaa ngia iikiaarainnoo kias Anutuugo vaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Ivo hama taikaanara mmatayaa diaa mminnaa sikau gooraivaannee vara sikau sirivuaivaa roosuvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinna kiau yoketaa ari vookarauvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo iya rummua apu kiooyauvaara puara sipisiipa nnaakara yoke-taivaa ruputu kiooduu kiauvo tuuneema Yisuunna kiauvo tiiravai.

²⁰ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo Yisuu Kirisiinna mmataama kioo aa nnaagiai suai aavaki ngiiyaroo tioo titooduu kooyaa tiiravai.

²¹ Anutuugo ivo putuuvakidiri inna vitoo ari tasipama yapa kiooduu yoke-taama ari vookaraama variravai. Ivaara ngia Anutuugaara mmannam-manna kutaavaivee tida ivo ngii tuqinnaanaraivaara faannaida variaavai.

²² Vaa ngia Anutuugaa kua kutaivaa rikiada uuvaara ngii variraiyauvo yoketaayauvai vainoo. Yoketaayauvai vaivaara ngia ngii seena vaa ausa hanigiaiara kutaa tuanaa mmuduuya ruaavai. Ivaaraida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnama yaagueeqama mmuduuya ruatee.

²³ Ngia Anutuugaa kua kutaivo tupatupaa vaivaa rikiada hanigiada nnaakara meedi karaasa mmatakiaiya roosiima variaano. Ngii kaano kooya putuaaraiyaano hama kava ngii mmataavai. Anutuugaa kua kutaivo hama taikaanaraivoono kava ngii mmataivai.

²⁴ Aa kua aavaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmuakiaa mmatayaa diaiya

iya ikiauvaa roosiima variaavai.

Iya mmatayaa iira aataruuyauvo

maura pairaivaa roosiima vaivai.

Ikiauvo aasannaikio

maura pairaivo tasisieenno tuoo kuaivai.

²⁵ Udaanga Anutuugaa kuaivo hama itaama vaivai.

Ari tupatupaa nnaasu vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Ii kua ivo inna Anutuugaa mmayaaya yoketaivovee. Vaidiyya vaa ivaa kooyaa kias kookieema ngii giaa ngii miaavaivee.

2

Anutuugo Yisuunna sikau roosiivaa mmataama

kioovaara ta tupatupaa variraivaa varaunnava

¹ Ivaaraida ngiiki vai mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai piki-aatee. Unnakua tira aataru mmuakiaayauvai pikiaatee. Haumaki maisa mmooriivaa iida kooyaa yoke kias kiada yoketaa mmooriivaa iikiaa aataru-uva pikiaatee. Ngii seenaiya ngii yaataraiivaara ngii nnannateera aataruu-vaatama ngii seenaiyayaadiri ngiengieenoo koonnama yaata utida unnakua tira kua aataruuvataama pikiaatee.

² Ngia nnaakara meedi ikiataa mmatakiaiya roosiima varida iya nnaam-mara rataaneema ngia Anutuugaa kua safu tuanaivaara ratada varida nnaamma nneerayaama nnaatee. Ivaa nneedada yokeekio Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara ivaa nneedada yokeekiatee.

³ Ngii Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii tuqinnaivaa vaa ngia arinaima rikiada taivaara itaama iikiatee.

⁴ Ivaaraida innasi nnida variatee. Nnaaru nnau heekeera vaidiiyaano yoketaa sikau voovai haitatuuma teeda maisainoo kiaa kiada kagaari kiooduu vaidi voovoono haitatuuma too yoketaavaivee kiaa kioo va-reeravai. Ivaa roosiima ii sikau ivo Yisuunnara mmataama kiaiio ivo ari vookaraivoono tupatupaa hara kioo varinoo. Vaidiia inna teeda maisavaivee kiaa kiada kagaari kiooduu Anutuugoono yoketaavaivee kiaa kioo viteeravai.

⁵ Vaidiia sikauyauvaa varada nnauvaa heekoneema ngia vaa Mmanasaivo ngiiki variia Anutuugoono ngii vitoo ari Mmannasaivo varira nnauvaa heekaanaravai. Heeka kinai ngia nnaaruaa vaidiia Anutuugaara kati puara hudooya roosiima gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya varida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida variaaravee. Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati putuuvaara ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmuuyauvaa ivo too fai yoketaavaivee tinaravai.

⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Taatee. Na yoketaa sikauvaa
niniinee kiaa mmataama kiee
ivaadiri ipunnaivaki harataa kiee
nnau yaagueeqaivaa
yoosinna Sioona ivaki heeka kiau vai.
Gioonna kiaapu voovoono
vaidiivo sikau yoketaivaa roosiivaa
kuaivaa arinaima rikioo
innara kutaavaivee tiivo
fai hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁷ Vaa ngia ausa hanigieeraia ii sikau ivaara yoketaa ari vookaraivaivee kiaanoo. Hama ausa hanigieeraia hama itaa kua kiau vai. Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Vaidiia ii sikau ivaara
maisa sikauvaivee kiaa kiada kagaari kioovo
nnaagiai nnau ipunnaivaki
ari vookaraama yaagueeqama vainoo, tiivai.

⁸ Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Ii sikau ivo vaidiia mmaara vai sikau vai.
Fai ivaudiri iya haruruaaravai.
Iya haruruateera iya mmaara sikau vai vainoo, tiivai.

Iya inna kuaivaa rikiadaata yaatara kiada hama iikiaivaara haruruavai. Iya itaama iikiaaravaa vaa Anutuugo tauraa too aikioovaivee tiravai.

⁹ Itaama vaikiainnaata ngieenoo Anutuugo ngii mmataama kiai gioonna kiaapuya variaano. Nnaaruaa vaidiia Anutuugaa nnauvaki mmoori varooya roosiima ngia ngii kieetaivaa Anutuugaa mmooriivaa nnaasu iida varida variaano. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya innaniya nuunama variaano. Anutuugo yoketaa ari vookarau mmooriivaa uuvaa ngia kooyaa gioonna kiaapuya vitaakiateeraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Vaa ivo upisiivakidiri ngii maavee kiaa ngii vitoo ari mmeekia ari vookarauvaki ngii yapa kieeravai.

¹⁰ Tauraa ngia hama Anutuugaa gioonna kiaapuya variravai. Aanna makee vaa ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya variaano. Ivo ngiiyara kati boo tiraivaa tauraa ngia hama rikieeraida aanna makee vaa ngia arinaima rikida hanigiada yoketaama variaano.

Ta Anutuugaa mmoori vareeraia variaunnano

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia mmataivau varida hama mmaayootaiya roosiima variaano. Ngia ngiari vooppinnaiya vo yosinnaiyauvaki nuaida varida variraiya roosiimaida variaano. Ivaara na yamaa kua yamaa kua ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngii mmammaiyauvo iikiatai aataruuyauvaara ngii iikiatee tinai sa iikiatee. Fai ngia iikio itai aataruuyauvoono vaidi kaanaivaata rapinaravai.

¹² Ngia hama ausa hanigieeraiya tasipama safuuma varida mmoori yoke-taivaa iikiatee. Fai ngia itaikiai iya kua pinaa vooyauvai ngiiiki kuminayaa yapaaree kiaa kiada teekiai vaa ngia yoketaa mmoori ari vookaraivaa iikiavaa taaravai. Fai yapooma Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki mmoori yoketaivaa ngia iikiaani taivaara iya Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara iya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee.

¹³ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnaroo tida ngiingii kieeta mmatayaa diai-yara ti kieetayavee kiaa kiada iya mmemmaana vida iya kiaa mmooriyyau-vaa iikiatee. Ngii kieeta nnoonna nnutu ruaivaa kuaivaa rikiada

¹⁴ kiisa kiisa kieeta vaidi ivo yapa kaiya kuaiyauvaatama rikiaatee. Iya maisa mmooriivaa iikiyai irisai maisivaa mmida safu mmooriivaa iiki-aiyara kua yoketaivaa kiaa mmiaaraivaara ngiari kieeta nnoonnaivo iya yapeeravai.

¹⁵ Vaidi kumimakaiya koonnama yaata utida sabi kua kiaivaa pikiaa-teeraivaara ngia mmoori yoketaivaa iida ivaadiri iya kiaa kuaivaa atau ruatee. Ngia itaama iikiiaa aataruuvo inna Anutuugaa yaata tinniivau vai aataruvai iikiavai.

¹⁶ Ngia mmamma dummukiara kati yoketaama variaivaa roosiima hara kiada variatee. Ngia itaama varida kava mmminnamminnaa maisivaa varaivaara yaata utida kiaanoo: Ta mmamma dummukiara yoketaama variaunnaivoono ii aataru ivaa fai rummua apinaravaivee, kiaa aataru ivaa sa iikiatee. Ngia vaidiivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapuuya roosiima Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuya hara kiada variatee.

¹⁷ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avaiyauvaa rikiada iyara yoketaayavee kiatee. Ngiingii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruatee. Anu-tuuqaa mmemmaana vida inna kuaivaa rikiaatee. Ngii kieeta nnoonna mmatayaa variivaa avaiivaa rikiada innara yoketaavee kiatee.

Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoneema

teeta varaaravee

¹⁸ Ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngia tuqinnaa ngii haitatuuraiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Iya kua mmuaki-aayauvai sa pikiaatee. Sa yoketaama ngii haitatuunno ngii tuqinnai vaidi-ivaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiatee. Vaidi avaiaraivo ngii haitatuuraivaa kuaivaata rikiada iikiatee.

¹⁹ Mo fai ngia Anutuugo yaata utiivaugiataama yaata utuaivaara iya mmamma nniitaraivaa kuminayaa ngii miaivaa varada mmannammanna yaagueeqama varikio fai Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tinaravai.

²⁰ Ngia mmoori maisivaa iikiaani iya ngii ruputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa varaivaara gioonno ngiiyara kua yoketaivaa tinaranee? Ai hamavee. Ngia mmoori yoketaivaa varaani iya ngii ruputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa kuminayaa varaivaara fai Anutuugo ngiiyara yoketinaravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmoori maisivaa ngii mikiai rikiadaata yoke-taama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia innanikaraama

iikiateeraivaara Yisuu Kirisiiva ariinoo kati ngiiyara mmamma nniita-roovaa varoo ari aataruuvaa ngii vita vitairavai.

²² Ivoono hama mminnamminnaa maisaivaa varoo hama unnakua tuduu gioonna kiaapuuya rikieeravai.

²³ Iya kua maisaivaa inna tuduu rikioo hama ivo sai kua maisaivaa tiravai. Iya mmamma nniitaroovaa inna mmuduu rikioo hama ivo mmamma nniitaroovaa irisaivaa iya mmnaraivaara kua tiravai. Hameetavee. Ivo Anutuugaara yaata utuoo tunoo: Fai kua pinaivaara diraivoono niiyara kua tioo safuuma radudaanaravaivee, kiaa kioo faannairavai.

²⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa varooduu inna mmammaivau kaayau ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuau kiooduu yatari sagaivau putiravai. Vaidi putiraiya hama mminnamminnaa maisa vareerayaama ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hama kava vareeraida ta safuuma variaaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai. Vaidiyya inna mmammaivau ruputuduu uudaiyauvo vainno maafauvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvo taikooduu ta yoketaama variraivaa vareeravai.

²⁵ Puara sipisiipaiya kumimakama rada raubiriima kiooneema itaama ngia tauraa variravai. Aanna makee ngia kava vara ranada ngii Haitatuu-raivo ngii vaidi kaanaiyauvaa Vara Hiri Diivaasi ngiaavai.

3

Petorooso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

¹ Ngia gionnaiya ngiingii vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Mo ngii vaati vooya hama Anutuugaara kutaavaivee kaiya ngia safuuma variaivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaateeraivaara iya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Fai ngia hama ivaara kua tiraida kati safuuma variaivaa iya ivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

² Fai ngia safuuma varida Anutuugaara yoketaikiai iya ngii teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

³ Ngia sa kumina mmamma mmaanaivau funnukama kiada ivaara yaata utida ta yoketaayavee kiatee. Sa ngiingii kieeta yausiyaavuaa fiyyama kiada goora mminnaiyauvaa rutaku kiada uyira raira yoketaiyauvaa uyu rau kiada iyauvaara sirigakiatee.

⁴ Sa ivaara yaata utirama kiada ngiingii aakiaa tuanaiyauvaara yaata utida yoketaama variatee. Ausa nuufaivaa tasipama tirooma varira aataru-uvo ngiiki vaivo inna yoketaa aataruvai. Fai hama taikaanaravai. Ii aataru ivo Anutuugaara avuuvau yoketaa ari vookaraivai vaivai.

⁵ Nnaaru varuu gionnaiya ii aataru ivaa iida yoketaaya variravai. Iya Anutuugaara yaagueeqaida iva kua kiaa teerama kioovaara faannaida itaama yoketaama variravai. Iya ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana viravai.

⁶ Nnaaruaa gionnaiivo Saraava itaama variravai. Ivo ari vaati Aapara-haamaa kuaivaa rikioo iinno innara tunoo: A ni haitatuuraikuavee, tiravai. Ngia hama vo mminnaavaara aatuurama kiada safuuma yoketaama vari-aiya vaa ngia Saraanna raunnaapu tuanaaya variaano.

⁷ Mmuaikaraama ngia vaidiyya ngiingii nnaataiya tasipama yoketaama variatee. Iya mmamma mmuyaiyauvo hama yaagueeqaivaara yaata utida iya kuaivaa rikiada iyara yoketaa aataruuvaa iikiatee. Anutuugo tupatupaa variraivaa kati ngiitaata iyaatama ngii miivaara yaata utida iya tasipama yoketaama variatee. Sa aataru voovoono ngii yaaku vareeraiyauvaa uuda rammuaiveeraivaara ngia itaama yoketaama variatee.

Ta yoketaa mmooriivaa iikiaunnaivaara mmamma nniitaraivaa varaunnavai

⁸ Aa nnaagiai kua aavaa rikiaatee. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaatavai varada mmuaa ausavai varada variatee. Ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara yaata utida adida varida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnaatee.

⁹ Gioonna kiaapu vooya maisa aataruuvaa ngii iikiai sa sai iikiatee. Iya kua maisaivaa ngii tikiai sa kua maisaivaa sai kiatee. Sa itaama iirama kiada iya aataru maisaivaa ngii iikiai yara kua yoketaivaa sai kiatee. Anutuugo ngiiyara yoketai ngia yoketaama variateeraivaara ivo ngii maavee tiravai. Ivaara ngia sai kua yoketaivaa kiatee.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono sirigainno varioo hokobama varinaree kua maisa kuaivaa pikioo unnakua tiraivaa pikiaivee.

¹¹ Maisa aataruuvaa mmooka hanigia mmioo yoketaa aataruuvaa nnaasu iikiaivee. Ausa nuufa aataruuvaa puruoonnonno too ivau nnaasu variaivee.

¹² Udaanga Anutuugoona safuuma variraiyara haitatuunno variioo iya yaaku vareeraivaa makemakee rikiaivaara itaama variaivee. Ivo maisa mmooriivaa iikiai yara hama inna yoketaivaara itaama variaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Fai ngia safu aataruuvau mmannammanna purua rada vikio dee gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii minarannee? Hameetavee.

¹⁴ Fai ngia safu aataruuvau kuaivaara gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa ngii mikio fai Anutuugoona ngiiyara yoketainaravai. Iya mmoori maisaivaa ngii miaara iikiai sa iyara aatuuda sa ngii ausaiyauvo mmuaarareenai pinaama yaata utuutee.

¹⁵ Yisuu Kirisiinnara tuqinnama yaata utida innara kiatee: Ti Udaangaivovee, kiatee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kua kiada innara faannakiaivaara gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainai mmuakiaa suai inna kua sai kiaraiyauvaa mmuaanaa ngiingii yaataiyauvaki teerama kiatee.

¹⁶ Fai ngia kuaiyauvaa sai kaaaree tida inna avuuvaki teeda vaido tirooma kiada kua kiatee. Ngia itaama iida ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai variatee. Ngia Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuairaiya ngia safuuma variaivaara gioonna kiaapu vooya ngiiyaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kua kiada ngiari kuaivaara iya mmamma maisakiaiveeraivaara itaama ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai yoketaama variatee.

¹⁷ Ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Ngia mmoori maisaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Fai Anutuugo ee-oo tinai ngia mmoori yoketaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivo mmoori maisaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivaa yaataravai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva safuuma varuuvoono mmuaa suai nnaasu hama ngia safuuma variaya ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Ivo ti vitoo Anutuugaasi ti yapaanaraivaara tiyara putiravai. Vaidiia inna

nnabaivaa ruputu kioodoo Anutuugo tuduu vaidi kaanaivo kava diiteeravai.

¹⁹ Diitoo oro mmannasaiya oovi yoosinnaivaki varuuyaatama ari kuaivaa kiasa mmiravai.

²⁰ Ii mmannasa iya nnaaru varuuya Anutuugaa avaivaa hatokooya mmannasayavee. Nnaaru Nuvuaava varuu suaivaki iya Anutuugaa kuaivaa rikiadaata yaatareeravai. Ii suai ivaki Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaa heekoo varuduu Anutuugo iya ausa hanigiaateeraivaara faannainno varududuu hama iya inna kuaivaa rikiada iiravai. Gioonna kiaapu kiisakiangii yaaku saivai karasaidiri taaravooma nnooriyaa nuaira nnauvaki varuduu hama nnooriivo iya raputuduu rikiada iya ivaki yoketaama variravai.

²¹ Ii nnoori ivaa Anutuugo mmataama kioo nnoori vareeraivaara tiravai. Ii nnoori varaa ivaudiri Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaivai. Ii nnoori vareera aataru ivo ngii mmammaivaki kainaama vaivaa hama finivai. Ii aataru ivaudiri ngia ngiingii yaata utiraivaki rikiaavo hama ngii mminnamminnaa maisaataivaara ngia Anutuugaa kua kutaivaa kiaavai. Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diitooavaara Anutuugo ngii mmminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo ngii vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Vaa Yisuu Kirisiiva ngiau aapu vioo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo ngiau aapu mmuakiaa aangeraiyaraatama ngiari seena yaagueeqa kieetaya variaiyaraatama dinoo.

4

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ari vookaraama variaava

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoovaara yaata ututee. Ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaata utuuvaa roosiima ngiingii aakiaiyauvaki yaata utida yaagueeqakiatee. Gioonna kiaapu voovoono mmamma nniitaraiavaa varavoono hama mmminnamminnaa maisaivaara yaata utuoo varaivai. Vaa pikiaivai.

² Ivaara ngia mmatayaa varida aa suai aavakidiri varia rada vidada sa ngii aakiaiyauvakidiri ngii iikiataira aataruuyauvaara yaata utida iikiatee. Anutuugo yaata utiivaugiataama yaata utida ivaa nnaasu iikiatee.

³ Vaa ngia tauraa hokoba suai varida kumimakairaiya iira aataruuyauvaa iikiaavai. Ngia varida ngiingii mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa iikiaavovo mmminnamminnaa maisaiyauvaa ngii varaataikiai ngia varaavai. Ngia kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida varida makemakee buusaivaa nneeda varida nnoori kapikaraiavaa nnaaraivaara nuunaida varida unnakua anutuuyauvaa Anutuugo oooqoo tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai.

⁴ Aanna makee gioonna kiaapu kumimakaiya ngia hama iya tasi-pama itaama sabi koonnama varida iikiaivaara iya nnikiaraida ngiiyara maisayavee kiaanoo.

⁵ Inna aikioovee. Fai yapooma iya Anutuugaa avuuvau kua pinaivaki dida vaida ngiari iikiasa mmooriiyauvaara innaata kua kiaravai. Anutuugo gioonna kiaapu putiraiyaata variaiyaatama iikiasa mmooriiyauvaara iya yaparainaraivaara vaa teerama kioo varinoo.

⁶ Ivaara Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa putuuyaataama mmayaaya yoketaivaa kiasa mmiravai. Iya mmatayaa varuu suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mmminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareerayaama vaa iya ivaa varada putiravai. Iya nnaagiai mmanna-saiyauvo varuu suaivaki Anutuugo varirayaama iya variateeraivaara Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai.

Anutuugo ngii mii aataru mmooriyauvaa ngia tuqinnama iikiatee

⁷ Mmuakiaa mminnamminnaiyauvo taikaanara suaivo aavaa vainima nninoo. Itaama vainai rikiada ngia yaaku varaaraivaara ngiingii yaata utiraivaki safuuma yaata utida ngiingii variraivaara tuqinnama kiada varida haitatuukiatee.

⁸ Aa mmuakiaa aataruvai yaatareera aataru aavaa iikiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yaagueeqama mmuduuya ruatee. Mmuduuya rira aataruuvooonoo kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rummua apu kiaa naraivaara ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁹ Ngii seenaiya ngiisi nnikiai ngia nnau mmaataiyauvaa iya kati mmi kiada sa ivaara yaata utida nunuraanuraikiatee.

¹⁰ Ngia aikiooma iikiaara aataru mmooriyauvaa yaagueeqaiyauvaa Anutuugo mmuaavai mmuaavai kati ngii miiyauvaa ngii seenaiya yoketaama variateeraivaara iyara iikiatee. Ngia ngiingii mminnaa yoketaiyauvaa haitatuurayaama tuqinnama Anutuugo ngii mii mmoori ari vo kara ari vookariyauvaa haitatuuda iikiatee.

¹¹ Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmira vaidi voovoonoo tuqinnama Anutuugaa kua tuanaivaa kiaa mmiaivee. Ari seenaiyara haitatuura vaidi voovoonoo tuqinnama Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmiivaugiataama haitatuukiaivee. Anutuugaa nnutuuvo ngiau apu vakiaiveeraivaara Yisuu Kirisinnara yaagueeqararama kiada iida itaama iikiatee. Anutuugaa nnuutuuvo ngiau apu tupatupaa vaikio inna yaagueeqaivo tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.

Ngia Yisuunnanikaraama mmamma nniitaraivaa varaavai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyasoo, ngia Anutuugaa mmooriivaara ngii tasipama variaya ikia roosiira maisa mmooriyauvaa ngii iida taaree kiaa kiada ngii mikiai sa nnikiaraakiatee. Sa yaata utida kiatee: Hama ta taunna mmuaararai ari vookarai voovai tiisi nninoo, kiaa kiada iiva teeda nnikiaraakiatee.

¹³ Sa itaama nnikiarairaida Yisuu Kirisiinnanikaraama mmamma nniitaraeraivaa varaivaara sirigakiatee. Ngia Yisuunna oyai ari vookaraivo kooyaa vainara suaivaki sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaraivaara aanna makee mmamma nniitaraeraivaa varadaata varida sirigakiatee.

¹⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara fai gioonna kiaapuya maisa kua maisa kuaivaa ngii tikiai sa ivaara yaata utuutee. Ngia itaama variaivaara Anutuugo ngiiyara yoketaainoo. Anutuugaa Mmamnasa Yoke-taa ari vookaraivo ngii tasipama variivaara Anutuugo ngiiyara yoketaainoo.

¹⁵ Mo fai mmamma mmuaararaivo ngiisi nninai sa aa na tinara kua aavaugiataama iida varaatee. Sa vaidi voovoonoo vaidi voovai ruputino putuaivee. Sa ivo mmuara varoo kaayau ari vookarai maisamaaisai mmooriivaa iikiaivee. Sa ivo ari seenaiya kuaivaa mmuara varoo sabi kua sabi kua kuaivee. Ivo ii aataru iyauvaara mmamma mmuaaraivaara vareevooora sa itaama iikiaivee.

¹⁶ Mo ngia vaa ausa hanigiaiya Anutuugaa aataruuvau nookiaivaara mmamma mmuaaraivaivo ngiisi nninai sa ivaara mmamma maisakiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁷ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo vaa nninoo. Fai ivo ari gioonna kiaapu tuanaiananaa tauraa yaparainaravai. Mo fai tauraa ivo ti yaparama kioo nnaagiai hama inna kua mmayaaya yoketaivaa rikiada iikiaiya yaparainai mo fai iya dataama variaaranee?

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai gioonna kiaapu safuuma variaya

Anutuugo iya vitoo
 yoketaivau yapaanaraivaa varaaraivaara iikio
 iya mmuaarareenainnaata iidada varaaravai.
 Mo gionna kiaapuuya
 hama Anutuugaa kuaivaa rikiada
 kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuaiya
 fai iya dataakiaarannee?

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Itaama vaikiai ngia Anutuugo ari yaata utiivaugiataama iida mmamma mmuaararaivaa varaiya ivo ngii iima kioo hama ngii pikiaivaara yaata utida ti tuqinnaanaravaivee kiaa kiada ngii mmamma mmuyai mmuakiaavai inna mmida mmoori yoketaivaa iikiatee.

5

Ngia vaidi kieetaiya Anutuugaa gionna

kiaapuuyara tuqinnama haitatuukiatee

¹ Na vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidivai variaunoo. Ngiiikidiri vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidiia neenoo yamaa kua yamaa kua vooyauvai ngii giaa ngii miaunoo. Vaa na nini avuuvadiri Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa teeravai. Fai Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo nnaagiai kooyaa vainai fai neeta ngieetama varaaravai.

² Puara sipisiipara haitatuuraiya roosiima gionna kiaapu vaa ausa hani-giooya Anutuugo ngii muuyara tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa iikiataivaugiataama ii mmoori iyauvaa iikiaaraivaara yoketaakiatee. Ngia iikio ngii pirisainainnaata iikiaarainnoo. Sa sikau varaaraivaara nnaasu yaata utida ngiingii mmooriyyauvaa varaatee. Ngii iikiatainai gionna kiaapuuyara yaagueeqama kiada varaatee.

³ Anutuugo ngii muu gionna kiaapuuyara sa kieeta pinaaya dida vaidia iya yaataraatee. Ngia tirooma yoketaama varira aataruuvaa iida iya vi-taikiai taatee.

⁴ Fai ngia itaama iikio gionna kiaapuuyara Haitatuura Kieeta tuanaivo kooyaa tiinai ngia irisai ari vookaraivo hama taikaanaraivaa varaaravai.

⁵ Mmuakaraama ngia vaidi karaasaiya vaidi yokovaiya mmemmaana ku-atee. Ngia mmuakiaaya ngiingii seenaiya mmemmaana vida iya tasipama adida variatee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gionna kiaapuuya ngiariiyara mannaka kiaiya Anutuugo too iyara oooqoo tiivai. Gionna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁶ Itaama vainai Anutuugo yaagueeqama ngii haitatuuvaara inna mmem-maana adida variatee. Ivo mmataama kioo suaivaki ariinoo ngii nnutu-uyauvaa ngiau aapu yapaanaraivaara inna mmemmaana adida variatee.

⁷ Ivo ngiyyara yaata utuoo tuqinnoo variivaara ngii mmuaararai mmuaki-aayauvai innayaa yapa kiaatee.

⁸ Fai mmaraivaava nnutuuvo raiyoonaivo pinaama akua kiaa roo nuainno varioo ari fayaiya gutu nnaanara buaama roo nuaineema ngii nnammutuaa Sataango gionna kiaapuuyara itaama iinno varinoo. Ivaaraida tuqinnama yaata utida haitatuuda variatee.

⁹ Innara oooqoo kiatee. Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puaisa utida innara oooqoo kiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa mmatauvau variyai mmuaakarai mmamma mmuaararaiyau-vaavaara innara itaama oooqoo kiatee.

¹⁰ Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivoono Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ari yoosinna ari vookarai tupatupaa variraivakira ngii maavee tiivaivee. Fai ngia kiisa suai mmamma mmuaararavaa varakio ivo ariinoo iinai ngia yoketaa tuanaaya varida hama harurirama kiada inna yaagueeqaivaura yaagueeqama kiada variaaravai.

¹¹ Anutuugaa yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Petorooso nnaagiai kua yoketaivaa gioonna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na aa paanna kua aavaa Siraasaa kiaa mmiauuko ngiini fafaara rainoo. Na inna tauko ivo ausa hanigiai vaidivoono Anutuugaa mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama iivai. Ngia yaagueeqama variateeraivaara na yamaa kua yamaa kua tiee aa kua aavaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo kutaa tuanaavai valvaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivaara rikiada puaisa utida yoketaama variatee.

¹³ Vaa ngii seena ausa hanigieeraiya Anutuugo ngii roosiima ariinnee kiaa mmataama kiooduu yoosinna Bapuroona Anutuugaara nuunama vari-aiyaano ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Marakaava na Anutuugaa kuaivaa kiaaduu rikioovaara ni mmaapu tuanaavai variivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁴ Ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya ruaivaara iya teeda iya yaaku-uyauvaa rumisiatee.

Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya Anutuugaa ausa nuufaivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Petoroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Petoroosoono raa kioo tauraa tuanaa ausa hani-giada vo mmata vo mmata varuuyani reeravai. Petorooso vaidiyya unnakua aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvauddiri sabi nuaira aataru maisaiyauvaa uuyauvaara Petorooso aa yanaa aavaa roo iya ooqoo tiravai. Ii mmuakiaa itai aataru iyauvaa yaatareera kuaivo ataama vainoo. Anu-tuuqaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama arinaima rikiaa kuaiyauvaa puaisa utuaaravaivee. Ii kua iyauvaa ngiari avuuyauvaadiri Yisuunna teeda ivo tuu kuaiyauvaa rikiooyaano kooyaa iya kiasa mmiravai. Petorooso ii kua iyaavaara aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Simoono Petorooso Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai na inna kua varee nuaira aposoroovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono inna Anutuugovee. Ivo safu tuanaavai varioo ngii tasipaikiai ngia vaa ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaiyan na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Ta vaa ausa hanigiada ivaitanaara kutaavaivee kiasa kiada ivaara yoketaavee kiasa vari-aunnaneema ngia itaama mmuaikaraama variyaiyan na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ngia Anutuugaata ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama tuqinnama teeda rikiaikiai ivaitana kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nu-ufaivaitana ngii mikio pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utu-aunoo.

Anutuugo ti maavee tioo ti mmataama kieeravai

³ Yisuuva pinaa ari vookarai vaidivai varioo ivo safu tuanaavai varivai. Itaama variivoono ari varineema ta variaaraivaara ivo ti maavee tiravai. Anutuugo innaki varikio ivo yaagueeqama variivo inna Anutuugovee. Ta innara arinaima teeda rikiaunnaivaara inna yaagueeqaivoono yaagueeqaivaa ti mmivai. Ti mmikiai ta ti variraivaara teeta inna roosiima yoke-taama varida hama vo mminnaavaara buaakiaaravai.

⁴ Ivo itaama pinaavai variivoono kua kiasa teerama kioo yoketaa kuaiyau-vaa ti kiasa ti mmiravai. Ii kua iyaavo ari vookarai kuayauvai vaivai. Fai ngia iyauvaa arinaima rikikio aa mmata aavau vai maisa aataruuyauvo ngii utinaree kiasa iinai ngia aikiooma iyauvaa yaatarada Anutuugaa roosiima yoketaama variaaravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vaivaara yaata utida ataama yaagueeqama variatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiyya yoketaama variatee. Yoketaama varida yoketaa aataru mmooriivaaraata maisa aataru mmooriivaaraatama arinaima teeda rikiaatee.

⁶ Arinaima teeda rikiaada ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiatee. Ngia ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiasa kiada maisa mmooriivo ngiisi nninai rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Ngia mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugo vari-neema variatee.

⁷ Ngia itaama varida ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iikiatee. Ngia ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁸ Fai itai aataru iyauvo ngiiki vainno kaayau suvuainai fai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara arinaima teeda rikiada inna mmooriivaa iida hama kuminayaa iikiaravai. Fai iiraivo vainaravai.

⁹ Hama gionna kiaapu voovoono itai aataru iyauvaa iivoono fai ivo ataama varinaravai. Fai ivo vaidi avu huruutavai roosiima varioo ari vainima vai aataruuyauvaa too hama tuqinnama eyommaayauvai taanaravai. Yisuuva inna mminnamminnaa maisa eenanaiyauvaa vaa rugaiyauvaara vaa taunnu kiaivaivee.

¹⁰ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo vaa ngii maavee kiaa kioo ariinee kiaa ngii mmataama kioovaara yaata utida arinaima rikiada ivo ii aataruuvaa puaisa utuatee. Fai ngia itaama iida hama inna aataruuvaa haruruaravai.

¹¹ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapeeraivo tiyara dira yoosinna tupatupaa vairavakira fai ngia vikio rikioo Anutuugo fai kaayauma ngiiyara yoketainno aataruuvaa kooyaa ngii vitainai ivaki kuaaravee.

¹² Fai ivaara na ii kua iyauvaara mmuakiaa sui makemakee ngii giaa ngii miee varinaravai. Vaa ngia iyauvaa rikiada kua kutaivo ngiisi vaivaa puaisa utuaivaa na vaa rikieennaata mmannammanna ivaara ngii giaa ngii minaravai.

¹³ Na yaata utuaunoo. Aa na homo mmata aavau variaua suaivaki na kava ngii giaa ngii minai ngia iikiaaravai inna yoketaavai.

¹⁴ Vaa na tauvai. Fai na kiisa sui putuee ni nnabaivaa pikiaanaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva na putinaraivaa vaa kooyaa ni giaa ni mivai.

¹⁵ Fai yapooma na putinai rikiada ngia mmuakiaa sui ii kua iyauvaara tuqinnama yaata utida rikiaateeraivaa na kooyaa ngii giaa ngii miaunoo.

Ta Yisuu Kirisiinna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai

¹⁶ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqama variraivaraatama ivo kava ti-inaraivaraatama ngii giaa ngii mira suaivaki hama ta vaidiia yaatayaadiri unnakua uriyauvunugiataama ngii giaa ngii miravai. Vaa ta titi avu tuanaiyauvaadiri inna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai.

¹⁷ Ari Koova Anutuugo kua yoketaivaa inna kiaa mmioo mmeekia ari vookarauvaa inna mmuu suaivaki ta variravai. Anutuugo pinaa mmeekia too ari vookarau yoosinnaivakidiri Yisuunnara tuduu na rikiaannaduu ataa kua tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

¹⁸ Ta taapi Anutuugo mmataama kioovau Yisuunna tasipama varuu suaivaki ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuuvaa ta teteenoo safuuma rikieeravai.

¹⁹ Itaama vaikiai nnaaruaa vaidi forofetaiya gionna kiaapuuya kiaa mmuu kuaiyauvaara ta yaagueeqama kutaavaivee kiaunnava. Ngia iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaravai inna yoketaavai. Iya kuaiyauvo toobaivaa ta upisiivaki subi yapa kiaunnano taineema kooyaa kua oyaivaa ti kiaa ti mmivai. Ii kua iyauvo vakia roo ngioo ngioo patairaivaa roosiima kooyaa vaivai. Itaama vaikio rikioo Yisuuva ngiiki varikio patairaara aakiapuaivo taineema ii mmeekia ivo ngii aakiayauvaki taivai. Ivaara iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaravai inna yoketaavai.

²⁰ Aa mmuakiaa kuavai yaatareera kua aavaa arinaima rikiaatee. Hama gionna kiaapu voovoono Anutuugo forofetaiya kiaa mmuu kua voovai Anutuugaa kua fafaaravai vai kua oyaivaa arinaidiri ivaa rikioo tiivai.

21 Hama Anutuugo tuu kua voovai vaidiia ngiari yaata tinniiyauvunugiataama tiravai. Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaayaivo Anutuugaasidiri tuuvaa kooyaa tiravai. Ivaara hama vaidi voovoono arinaidiri oyaivaa rikioo tiivai.

2

Petorooso unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

1 Nnaaruaa unnakua forofetaiya gioonna kiaapuuya tasipama varuneema unnakua vitairaiya mmuaikaraama fai ngii tasipama varaaravai. Varida ngia maisama variateeraivaara Anutuugaa kuaivauidiri haubayama kiasa kiada unnakuaivaa haumaki ngii giaa ngii miaaravai. Ti Nnoonnaivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaara iya innara oooqo kiaravai. Fai iya itaama innara oooqo tikio Anutuugo ngiari irisai maisaiyauvaa akiairaama iya mminalai putu taika kiaravai.

2 Itaama vainainnaata iya sabi heera aataruuvaa iida koonnama varida mmamma maisaira aataruuyauvaa iikiai fai kaayau gioonna kiaapuuya ivaugiataama kuaaravai. Iya itaama iikiaivaa fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya teeda Anutuugaa kua kutaa tira aataruuvaara maisa kua kiaravai.

3 Ii unnakua vitaira vaidi iya sikauiyauvaara kaayauma ngiari varaaree kiasa kiada ngiari tinniiyaadiri sabi kua kiasa kiada mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii mida ngii sikauiyauvaa varaaravai. Hokoba suai Anutuugo iya iikiai yauvaara kua pinaivaki iya yaparainarivoono teerama kioo varioo iya irisai maisaiyauvaa iya mminalai putu taika kiaaraivaara avu too nnaasu varinoo.

4 Aangeraiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara hama Anutuugo iyara boo tirainno ivo ikia too varii yoosinnaivaki iya kagaari kieeravai. Kagaari kiooduu soopa pinaa upisiivaki varida Anutuugo iya yaparaira suaivaara faannaida variravai.

5 Nnaaru gioonna kiaapuuya maisama varuuyara hama Anutuugo iyara boo tirainno nnoori pinaa ari vookarauvaa ee-oo tuduu iya raputuduu putiravai. Nuvuaava ari mmuaavoono safuuma variateera kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo nnaasu variravai. Varuduu Anutuugo inna vitoo yokeitavau yapa kioo gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri taaravoomaatama vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

6 Anutuugo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Sutuuma Kumuaravaitana tuduu ikaivo taa taika kiooduu ruga kieeravai. Yapooma variaara gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utuaaraiya ivaudiri iya ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara arinaima teeda rikiaaravai.

7-8 Hama yoosinna Sutuuma rugoo suaivaki safuuma varuu vaidi voovai nnutuuvu Rotoo ivaki hara kioo variravai. Hara kioo varuduu vaidi Anutuugaa aataruuvaa hatokooya ngiari mmammai yauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa uduu ivaa toduu inna maisairavai. Maisauduu yoketaama iya tasipama varioo vo suai vo suai makemakee iya maisa mmooriyauvaa uuvaa too iya maisa kua tiraiyauvaa rikiooduu inna ausaivo kaayauma mmuaarareeravai. Mmuuaraaro varuduu Udaanga Anutuugo ivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

9 Anutuugo itaama uuneema ta yoketaama variaunnaiya mmuaararai maisayauvo tiisi nnino rikioo ivo ivakidiri aikiooma ti vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa ivo too rikiaivai. Aanna makee gioonna kiaapu maisama variaya ngiari maisama iira aataruuyauvaa irisaiyauvaa iya mminalarivo vaikiari rikidaata iya mmannammanna itaavai varia rada

vidada ivo iya yaparainara suaivaki iya mminara aataruuvataama vaa ivo too rikiaivai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya kaayau maisama varida ngiari mmamma iira aataruuyauvunugiataama vida iyara dira kieetaiya kaa kuaiyauvaara oooqo iikiaiara Anutuugo itaama irisai maisaiyauvaa iya mminara aataruuvaa kua kutaa tuanaa ivo too rikiaivai.

Ii unnakua vitaira vaidi iya vueennaida varida haunninniida hama aangeraiya yoketaama ari vookaraama variyaiya mmemmaana virama kiada iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavai.

¹¹ Iya itaa kiaanai aangeraa yoketaiya hama itaa kiaavai. Aangeraa yoke-taiya yaagueegama varida ii unnakua vitaira vaidi iya yaatareeraiya Anutu-uqaa avuuvau hama aangeraiya ari vookaraama variyaiyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaavai.

¹² Ii vaidi iya fayai mmararaiya yaata utiraivaa roosiima yaata utida kati nuaida varida iikiaavai. Iya hama arinaima teeda rikieera aataruuyauvaara maisa kua kiaavai. Vaidi iya fayai mmararaiya ruputuaani putuaaneema ngiari maisama variraivo iyaki vaivaara fai irisai putuaaravai.

¹³ Iya ari vo gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa mmuneema irisaiavaa Anutuugo mmamma nniitareeraivaa iya mminaravai. Iya mmamma iira aataruuvaa ikianna koovau iikiaivaara iya yoketaivai. Iya ngii tasipama yeenna nneeda varida ngiari unnakua aataru maisaivaa iikiaivaara homo ivaara yaata utuaavo iya yoketaivai. Itaama vaino ngii mmamma maisakiataama vaikiainnaata ngia kati iya tasipama variaavai.

¹⁴ Iya gioonnaiya taavo iya yoketaikiai sabi heera aataruuyauvaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaara hama iya pirisaikiai iya varaata varaataikiai ivaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Anutuugaa aataruuvau homo muaraagama varia rada ngiaiya iyaano iya teeda vunnisi yau ruaani haruruaavai. Iyaano iya varaata varaatai mminnaiyauvaa varaara aataruuvaa teeda rikiaayara tida ivau nnaasu yaata utu kiada variaavai. Fai Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

¹⁵ Iya safu aataruuvaa pikiada maisa aataruuvau sabisaabi vida raubiri-ikiaavai. Iya nnaaruaa vaidiivaa nnutuvo Bosoroonna mmaapuuvaa nnutuvo Biriaamo uvaugiaataama iikiaavai. Ii forofetaa vaidi Biriaamo ivoono maisa aataruuvaa gioonna kiaapu Isarairaiyara uvaara irisai sikauyauvaa varaanaivaara mmuduuya riravai.

¹⁶ Ivo gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa iinara vuduu aataruuvau ari puara togivo hanigoo innaata yaagueegama kua tiravai. Puara togivo hama kua tuuvo vaidi kuaivakidiri forofetaivaata kua tiao iva kumimaka aataruuvaa iinara vuuvaara inna uuda rairavai.

¹⁷ Ii unnakua vitaira vaidi iya nnoori rumuruumaiyauvo reekairaiyauvaa roosiima variaavai. Aasannai mmataivaki yuunna yaamurukaivoono ngioo nnaaiyauvaa rupikio hama vati ruaivaa roosiima iya maisama variaavai. Ivaara Anutuugo upisi tuanaa yoosinnaivaki iyani mmaataiyauvaa vaa teerama kieeravai.

¹⁸ Iya ngiariyara mannaka tida sabi kua kaa kiada maisama varira gioonna kiaapuuyakidiri vooya pikiada yoketaa aataruuvau kuaaree kaa viraiya iida taaree kaa kiada kava iya maisama variateeraivaara iya mmaara iikiaavai. Ii unnakua vitaira vaidi iya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaida varida kava iya vitaaree kaa iya mmaara iikiaavai.

¹⁹ Iya kiaanoo: Vo aataru voovoono yeena roosiima ngii puaisa raivoora ngiengie yaata utuaiyauvunugiataama kati kuatee. Iya itaa kua kiaiya

maisamaisama iira aataruuyauvo yeena roosiima iya puaisa rau kiaikiai hama iya yopeema ivaa yaatarada ngiari yaata utiraivau kati kuaavai. Ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai vo aataru voovoono vaidiivaa yaataroo puaisa inna utiivaa hama ivo yopeema pikiaanaravai.

²⁰ Gioonna kiaapu vooya ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapai kuaivaa rikiada mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Vaa tauraa mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utiravai. Nnaagiai Yisuunnara rikiada maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Mo fai kava mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utinai fai iya kava maisama variaaravai. Tauraa iya kiisama maisama varida nnaagiai fai iya ngiari vookaraama pinaama maisama variaaravai.

²¹ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaa aataru safuuvaara hama rikiaatiri. Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna kiisavai vaitirivee. Anutuugo yoketaa aataruuvaa iikiateera tuu kuaivaa vaa iya arinaima rikiadaata kava mmooka hanigia mmiaivaara ivo pinaa irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna pinaa ari vookaraivai.

²² Mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo kua voovai vainno tinoo: Faivo ari mmuruuvaa utu kioo kava nnaivaivee, tikio vo kuavai tinoo: Vaidiivo ari puaraivaa fini kiaikio kava nnokokaivaki sonoma ruaivaivee, tiivai. Ivaa roosiima gioonna kiaapuuya Yisuunna aataruuvaa mmooka hanigia mmida mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa vaa pikiaivaa kava varaaraivaara ii mmataama kioo tii kua ivaitana kutaa kuavaitana tiivai.

3

Yisuuva kava tiinaraivaara Anutuugo kua kiaa teerama kieeravai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, na tauraa yanaa voovai ngiini fafaara raivo aanna nnaagiaivaa kava na ngiini fafaara raunoo. Na taara yanaavaitanaki ngiingii yaata tinniiyauvaki kua yoketaivaara nnaasu yaata utuateeraivaara na ii kua iyauvaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.

² Nnaaruaa vaidi forofetaa yoketaa tuanaiya nnaagiai vainara kuaivaa tuuvaara kava yaata utida rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoke-taivau yapaivaa kua yaagueeqaivaa ta kua varada nuaira vaidiiaa ngii giaa ngii miaannaivaaraatama kava yaata utida rikiaatee. Ngia itaakiaaraivaara ni yoketainoo.

³ Tauraa aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Fai nnaagiai suaivaki vaidi vooya diitada ngiari mmamma iira aataruuyauvaara nnaasu yaata utida iikiaaravai. Fai iya ngiiyara raida

⁴ Yisuunnara kiaara: Ivo ariiyara na kava tiinaravee kiaa teerama ki-aivoono deevakiinno variinne? Ti kookiaiya vaa putiravai. Mo ngiau mmata uu suaivakidiri mmuakiaa mminnamminnaiyauvo vakia roo voo voio aanna makee homo itaavai nnaasu vainoo, kjaaravai.

⁵ Iya aa na tinara kua aayauvaa hama tuginnama rikiaavai. Nnaaru ari nnaaru Anutuugo tuduu ngiau mmataivo vairavai. Nnooriivakidiri mmataivo kooyaa nnuduu nnooriivo mmataivauidiri sasakairavai.

⁶ Nnaagiai nnoori pinaivo ngioo mmataivau rummuu apu kiooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyaata mmataivau vau mminnaiyauvootama eyommaara putu taika kieeravai.

⁷ Ngiau mmataivo aanna makee vaivaa Anutuugo yapa kioovo vainono Anutuugo tauraa tuneema yapooma kava tino fai iikiaivo ngiau mmataivaa taa taikaanaravai. Ngiau mmataivo aanna makee vaivo fai vainono Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainno maisama variaiya ikia aakiaivaki kagaari kinai vikio ngiau mmataivootama taikaanaravai.

⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, mo aa kua aavaara sa taunnu kiatee. Udaanga Anutuugo taikio mmuaa suaivoota kaayau nu-anuuyauvootama (1000) mmuaakaraivaitana nnaasu vainoo. Hama ari vookaraivaitana vainoo.

⁹ Vaidi vooya yaata utida kiaanoo: Udaanga Anutuugo hokoba suai varioo hama ivo kua kuaa teerama kuaivaa iivaivee, kuaavo hama Anutuugo itaama iivai. Ivo hama mmuaa gioonna kuaapuuvaa ikia aakiaana kagaarirainno mmuakiaaya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hani-giateeraivaara ivo hokoba suai ngiiyara faannainno varivai. Ngia homo koonnama variaavoota ivo mmannammanna ngiiyara faannainno varivai.

¹⁰ Gioonna kuaapuuya hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo mmuara varaanara nniivai. Itaama iirayaama fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Tiino fai pinaa akuaivo kurududu tino ngiauvo taikaanaravai. Taikano fai ngiauuvau vai mminnaa mmuakiaayauvai iki-aivo taa mumunu utu raubiriima kino eyommaara taika kiaanaravai. Mmataivaatama mmoori mmuakiaa ivau varida iikiaiyouvaatama ikiaivo taa taika kiaanaravai.

¹¹ Fai mmuakiaa mminnaiyauvo itaama taa taika kiaanaraivaara aanna ngia variaaraivaara dataamaida yaata utuaannee? Ngia yoketaa tuanaaya varida Anutuugaa mmoori aataruuvaa yaata utida variatee.

¹² Anutuugaa suaivaara faannaida varida suaivo akiairaama ngiaiveeraivaara mmoori yoketaivaa iida varida itaama nnaasu variatee. Ii suai ivaki fai ikiaivo ngiauuvaa taa taika kioo ngiauuvau vai mminnaiyauvaa puaisa teeno nnoori kiaanaravai.

¹³ Itaama vainai mo teenoo Anutuugo kua kuaa teerama kioo karaasa ngiau mmataivaitana nninai ivau safuuma variaara gioonna kuaapuuya nnaasu variaaraivaara ta faannaida variaunnanao.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, itaama vainai ngia ii suai ivaara faannaida varida Anutuugaa avuuvau yoketaama varida sa mminnamminnaa maisa voovai ngiiki vakiaiveeraivaara yaagueeqama safu tuanaaya variatee. Yaagueeqama itaama varida Anutuugaa tasipama ausa nuufaivaa varada variatee.

¹⁵ Ti Udaanga Anutuugo hokobama faannainno variivaara yaata utida kiatee: Ta ausa hanigia kikio ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hokobama faannainno varinoo, kiatee. Pauruuso ti seena ta innara mmudu-uya ruaannaivoono ivaara ngiini fafaara reeravai. Ivo Anutuugaasidiri tinni yoketaivaa varoo ngiini fafaara reeravai.

¹⁶ Ivo ii Yisuuva kava tiinara kua ivaara tinaree kuaa mmuai kuaivaa mmuakiaa ari yanaiyauvunu fafaara reeravai. Ii yanaa iyauvunu vo kua vooyauvai gioonna kuaapuuya yaarida rikiada hama oyaiyauvaa arinaima rikiaavai. Gioonna kuaapu kumimakaiya hama Anutuugaa aataruuvau tuqinnama kuaiya ii kua iyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kuaavai. Iya Anutuugaa kua fafaara vooyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kuaaneema Pauruuso roo kua vooyauvunudiri mmuaikaraama haubayama kuaiyauvaa kuaavai. Iya itaama koonnama kuaivaara fai maisaivaa irisai putiraivaa ngiari varaaravai.

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, vaa ngia ii kua na ngii giae ngii miau iyauvaa arinaima rikiaavai. Itaama vainai vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya iya unnakua kuaa kiai kuaivaa sa rikiada kutaavee kuaa kiada ngia yoketaama variaivakidiri harurivoora tuqinnama haitatuukiatee.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono kati tiiyara yoketaama yaata utuoo varivai. Ivaara yaata utida innaraatama arinaima teeda rikiada varia rada vidada yaagueeqama yoketaama variatee. Ari nnutuuvo ngiau aapu makee vainno tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Yuvuaanoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa Yuvuaano roo aavaki taara kua oyaivaitana vaivai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaata ari mmaapu Yisuu Kirisiinnaatama tasipama variateera kuaivaa Yuvuaano yamayamaa kua tioo iyani aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Iya nuunama varida Anutuuqaaraata Yisuunnaraatama yaata utira nuunaiyauvaa vara haunooopiivoora tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaivaa tioo fafaara reeravaivee.

Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmiravai

¹ Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmuuvaa na yanaivau fafaara raa ngii miaunoo. Ivo tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki varioonnnonno tuma ti tasipama mmatayaa kooyaa variravai. Varuduu ta tuqinnama inna haitatuuma teeda inna kuaivaa rikiada titi yaakuuyauvaadiri innayaa utiravai.

² Ivo kooyaa ti tasipama varuduu ta inna teeda innara kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ivo tupatupaa variraivoono ari Koonna tasipama varuuvaa Anutuugo kooyaa inna ti vitauduu ta inna tuqinnama toovaara ta ngii giaa ngii miaunnaanoo.

³ Ta mmuakiaaya ti Napoovaatama inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisiivaatama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaunnaanoo. Ngia mmuaakaraama ti tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaateeraivaara vaa ta teeda rikiaunnaivaida ngiita ngii giaa ngii miaunnaanoo.

⁴ Ta mmuakiaaya ti sirigairavo ti suvuakuaiveeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

Anutuuqo mmeekia oyaivovee

⁵ Anutuuqaa Mmaapuuvoono aa kua aavaa ti kiaa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii mida kiaunnaanoo: Anutuuqo mmeekiaivaki variraivaa oyaivovee. Hama upisiivo innaki vaivaivee, kiaunnavai.

⁶ Fai ta titiyyara kiaara: Ta Anutuuqaa tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaunnaanoo, kiaa kiadaata upisi aataruuvau nuaida varida fai ta unnakuaivaa titiyyara kiaa kiada tomedaivaa iikiaaravai.

⁷ Anutuuqo ari mmeekiaivaki varineema fai mmeekia tai aataruuvaki ta hara kiada varida fai ta titiyyara titiyyara yoketaida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaaravai. Fai ta itaama varikio Anutuugo ari Mmaapu Yisuunna kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

⁸ Fai ta titiyyara kiaara: Hama mminnamminnaa maisaiyauvo tiiki vainoo, kiaa kiada ta titiyyara unnakua tikio fai hama kua kutaivo tiiki vainaravai.

⁹ Fai ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiaa kookieekio hama ivo ti pikieerainno safuuma iinno ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo mmuakiaa aataru maisa ta iiraiyauvaa ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

¹⁰ Fai ta titiyyara kiaara: Hama ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaunnavaivee, kiaa kiada ta Anutuuqaara kiaara: Anutuuqo unnakua tiraivovee, kiaaravai. Fai ta itaa kua tikio hama inna kuaivo ti aakiaana vainaravaivee.

2

Yisuu Kirisiiva tiiyara ari Koonnaata kua tiravai

¹ Ni uru nnaakara karaasa ausa hanigieeraiyaso, sa ngia mminnamminnaa maisaivaa varaateeraivaara na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varano vaidiivo tiiyara Kua Tiraivo ti Napoonnaata tiiyara yamaa kua yamaa kua tinaraivo varinoo. Tiyyara itaama kua tinaraivo inna Yisuu Kirisiiva safuuma variavovee.

² Ta Anutuugaasi vira aataruuvaki ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuuva putiravai. Ivo hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara nnaasu putiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmata aavau variaya mminnamminnaa maisaiyauvaatama rugaanaraivaara putiravai.

³ Ta Anutuugaa kutaa teeda rikiaunannee? Mo ta Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaunnaivaara ta aikiooma kiaunnaano: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnavavee, kiaunnavai.

⁴ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na inna tee rikiauvaivee, kua kioo Anutuugaa kuaivaa rikioonnaata yaataraivoono unnakua tikio hama kua kutaivo innaki vaivai.

⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa rikioo iino Anutuugo innara mmuduuya ruaivo fai innaki vioo vioo pinaavai vainaravai. Ta Yisuu Kirisiiva varirayaama variaunnaivaara ta arinaima rikiada kiaunnaano: Ta Anutuugaa tasipama variaunnaano, kiaunnavai.

⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugaa tasipama variauvaivee, tiivo Yisuu Kirisiiva varirayaama variaivee.

*Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara**mmuduuya ruaivo mmeekiaivaki varivai*

⁷ Ni seena na ngiyyara mmuduuya riraiyaso, aa na ngiini fafaarakiau kua aavo hama karaasa kuavai. Nnaaruaa kuavai. Ngia tauraa Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri vauvoono mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Nnaaruaa kua ngia tauraa rikioo kuaivovee.

⁸ Itaama vaiakiaina aanna makee na ivaara karaasa kuavaivee kuaa ngiini fafaarakiaunoo. Upisi aataruuvo taakaanara iinno varikio mmeekia tua-nivo vaa too variyaara na kiaunoo: Karaasa kuavaivee, kiaunoo. Yisuu Kirisiiva uuvuara ii kua ivo kua kutaavai vaivai. Vaa ngia ivaa teeda rikiada kua kutaavaivee kiaavai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na mmeekiaivau variaunoo, kua kioo hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono ivo mmannammanna upisiivaki hara kioo varivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivo mmeekiaivau nnaasu hara kioo varivai. Hara kioo varikio hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio rikioo hama inna seenaivo ivaara haruri-rivootaivai.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruoo ivo homo upisiivaki hara kioo varivai. Upisiivo inna avuuvaa rummua apu kiaivaara ivo nuainnonno taikio ivo kuanara aataruuvo hama inna too vaikio rikioo kumimakama nuaivai.

¹² Ni uru nnaakarasoo, Yisuuva ngiyyara putuuvuara Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kieeravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹³ Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, vaa ngia mmagia maisaivaa yaataraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁴ Nnaakaraso, vaa ngia ngii Gioonna Anutuugaa teeda rikiaavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, ngia yaagueeqaida variaavo Anutuugaa kuaivo ngiiki vaikiai mmagia maisaivaa vaa ngia yaataraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁵ Mmata aavau diaa maisa aataru Anutuugaa nnammutuaa iiraiyauvaara sa mmuduuya ruatee. Itaama iikaa ivakidiri nnii aataruuyauvaaraatama sa mmuduuya ruatee. Fai ngia mmatayaa iira aataruuyauvaara mmuduuya rikio ngii Gioonna Anutuugaara mmuduuya riraivo fai hama ngiiki vainaravai.

¹⁶ Mmuakiaa mmatayaa iira aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiivai. Ngingii mmammiayauvo iikiataira aataruuvootama avuuvaadiri taavo ngii varaataira aataruuvootama ngingiyyara mannaka tira aataruuvootama hama Anutuugaasidiri tiivai. Mmatayaa diaa aataruyauvaivee.

¹⁷ Mmatayaa iira aataruuyauvootama avuuvaadiri taavo varaataira aataruuvootama taikaanara iinoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo yaata utiivaa rikioo iivoono fai tupatupaa varinaravaivee.

Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo vaa nninoo.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nni-noo. Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo nninaraivaara tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Anna makee Yisuu Kirisiinna nnammutuaa kaayauya vaa ngiaavaivee. Iya ngiaivaara vaa ta teeda kiauunnano: Ngiau mmata taikaanara suaivo vaa vainima nninoo, kiauunnava.

¹⁹ Ii gioonna kiaapu iya tauraa ti tasipama varida hama kutaa ausa hanigiada ti seena tuanaaya variaivaara iya ti pikiaavai. Iya vaa ausa hanigiaatiri. Homo ti tasipama variaatirivee. Iya mmuakiaaya hama ti seena tuanaaya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ti pikiada kuaavai.

²⁰ Mo Yisuu Kirisiiva Mmannasa Yoketaivaa vaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio variivaara ngia mmuakiaaya kua kutaivaa rikiaavai.

²¹ Ngia yaata utida kiaanoo: Ta hama kua kutaivaa rikiauunnano, ki-aiavaara na ngiini fafaarakiaunnee? Vaa ngia kua kutaivaa rikiaivaara na ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia teeda rikiaavai. Hama yopeema kua kutaivakidiri unnakuavo nninaravai. Ivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

²² Gioonna kiaapu unnaku tiraivo inna gioononnee? Yisuu Kirisiinnara tinoo: Hama Anutuugoono mmataama kioo vaidiivovee, tiivo inna unnaku tiraivovee. Itaa kua kaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna nnammutuaaya varida Koonnaata Mmaapuuvataama mmooka hanigia mmiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa mmooka hanigia mmiivaa Koova hama inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa kooyaa kutaavaivee tiivaa Koova inna tasipama varivai.

²⁴ Ngia Yisuunnara toosa hara rikioo mmayaayaivaa ngingii aaki-aiyauvaki puaisa utuatee. Ngia toosa hara rikioo mmayaayaivo ngingii aakiyaiyauvaki mmannammanna vainanai fai ngia Mmaapuuvata Koonnaatama tasipama mmannammanna variaaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiivaano ta tupatupaa variraivaa ti mmilaraivaara nnaaru tiyara kua kaa teerama kieeravai.

²⁶ Vaidi vooya ngii unnakua tida ngii iida teeda variaivaara na ii kua ivaa ngiini fafaara raunoo.

²⁷ Mo Yisuu Kirisiiva ari Mmannasa Yoketaivaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio Mmannasa Yoketaivo mmannammanna ngiiki varinono hama gioonna kiaapu voovoono vo kua voovai ngii giaa ngii mmioo ngii vitainaraivootainaravai. Mmannasaivoono mmuakiaa kuavai ngii giaa ngii mioo ngii vitainno varinoo. Ivoono ngii vitai kuaivo inna kutaa kuavai. Hama unnakuavai. Itaama vainai Mmannasaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa rikiada iida Yisunna tasipama variatee.

²⁸ Inna aikioovai, ni uru nnaakaraso, ivo kava tiinara suaivaki hama inna avuuvaura mmamma maisakiaaraivaara inna tasipama variatee. Ta inna avuuvaura hama aatuuraida yaagueeqama diaaraivaara inna tasipama variatee.

²⁹ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva safu tuanaavai varivai. Aa kua aavaata tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono safu aataruuvaa iinnonno Anutuugaa nnaakara tuanaavai varivai.

3

Ngia Anutuugaa raunna mmaapuya variaavai

¹ Ti Napoovaano kaayauma tiyara mmuduuya ruaivaara yaata utuatee. Iva kaayauma tiyara mmuduuya ruoo tiyara tinoo: Ni naunna maa-puyavee, tiivai. Ta kutaa inna raunna mmaapuya variaunnaanoo. Gioonna kiaapu hama ausa hanגיעeraiya Anutuugaa hama tuqinnama teeda riki-aivaaraida ta inna raunna mmaapuya variaunnaiya hama arinaima ti teeda rikiannoo.

² Boo, ni seena na ngiyyara mmuduuya riraiyaso, ta aanna makee Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaanoo. Fai yapooma ta Anutuugaa avuuvau dataama variaaraivaara hama ta tuqinnama rikiaunnaanoo. Aqaa kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Fai yapooma Yisuuva kava tiinara suaivaki ta inna tuqinnama taaraivaara ta hanigiada innanikaraama variaaravee.

³ Gioonna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioo inna roosiima varinaraivaara faannairavoono Yisuu Kirisiiva safuuma varineema ariiyara yaata utuoo safuuma varivai.

⁴ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavuaa rugaanaraivaara tiiravai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vainoo.

⁶ Ivaara gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnaki hara kioo variivo hama mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varaivai. Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono hama inna arinaima too rikiaaivee.

⁷ Ni uru nnaakaraso, vaidi voovoono unnakuavaa ngii giaa ngii mioo tinara: Na safu vaidivaivee, kiaa kioo koonnama mmooriivaa iivo tii kuaivaa sa rikiaatee. Yisuu Kirisiivainno safu tuanaavai variraivovee. Gioonna kiaapu voovoono safu mmooriivaa iinno Yisuu Kirisiinna roosiima safuuma varivai.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono inna Sataangaa gioonna kiaapuaivee. Sataango toosa

hara mminnamminnaa maisaivaa varoo varia roo ngioo ngioo aanna makee iinno nnaasu varinoo. Sataangaa mmoori maisaiyauvaa tuayanna ruanaraivaara Anutuugaa Mmaapuuvoono tiiravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa raunna mmaapuvai variivoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugo inna Koova varikio inna variraivo mmannammanna innaki vaivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁰ Anutuugaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima teeda Sataangaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima taaraivaara aa kua aavaa rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono hama safu mmooriivaa iinno hama ari seenaivaara mmuduuya ruaivo inna hama Anutuugaa raunna mmaapuvai.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee

¹¹ Ngia Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri aa kua aavo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Ta titiyara titiyara mmuduuya ruaravee.

¹² Fai hama ta Kaingaa roosiima variaaravai. Ivo Sataangaa vaidivai varioo ari kata tuanaivaa ruputuduu putiravai. Aaniira Kaingo inna ruputiravainnee? Ivo ari mmooriivaa koonnama uuduu ari kataivo mmooriivaa safuuma uuvaara ivo inna ruputuduu putiravai.

¹³ Ni seenayaso, ivo itaama uuvaidiri rikiaadi fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngiiyara hama mmuduuya ruaaraivaara sa nnikaraakiaatee.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnvai. Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara ta putira aataruuvaa pikiada tupatupaa variraivaa varaunnvai. Hama gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivaaki putira aataruuvo mmannammanna innaki vainoo.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna vaidiyya ruputuaani putira vaidiyya roosiima varinoo. Vaa ngia taavai. Itaama ii vaidiivaaki hama tupatupaa variraivo innaki vaivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ari variraivaa pikioo tiyara putiravai. Ivo itaama uuvaara mmuduuya rira aataruuvaa kooyaa ta taunnvai. Teetama ti variraivaa pikiada ti seenaiyara mmuduuya rida iyara putuaaraivo inna yoketaa aataruvai.

¹⁷ Mo vaidi voovoono ari mminnamminnaa mmatayaa diaiyauvo aikiooma vaikioonnaata ari seenaivo hama mminnamminnataaivaa too hama innara boo tioo ari ausaivaa inna mmiivoono dataama kioo ariiyara tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruauvaivee, tinarannee? Hama yopeemavee.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, sa mmanna avaiyauvaadiri kiatee: Ta ngiiyara mmuduuya ruaunnanoo, kiatee. Kua kutaa tuanaa ngiingii seenaiyara mmuduuya rida ausa mmida iyara tuqinnaatee.

Ta Anutuugaa avuuvau yaagueeqama

dida vakiaaravai

¹⁹⁻²⁰ Itaama vainai fai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida tuqinnakio rikioo ta kua kutaa aataruuvaa iikiaunnaivo kooyaa vainai arinaima rikiaaravai. Fai ta itaama iikio vo aataru voovai ta iikiaunnaivaara ti ausaiyauvaki ta koonnama iikiaunnavaivee kua kiada mmuaaraivaara varada fai ta Anutuugaa avuuvau hama ivaara pinaama yaata utuaaravai. Anutuugo ti ausaiyauvaki vai mmuaaraivaara yaataroo mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa kuaiyauvaatama too rikiaivaara hama ta ivaara pinaama yaata utuaaravai.

²¹ Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, fai ta titi aakiaiyauvaki hama koonnama variaunnaivaara mmuaararavaa varada fai ta Anutuugaata kua tida inna avuuvau yaagueeqama dida vakiaaravai.

²² Dida vaida ta Anutuugaa yoketai mmooriivaa iida inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivaara ivo mmuakiaa kuavai ta inna yaparakiaunnaivaa ti mminai ta varaaravai.

²³ Aa kua aavaa ivo yaagueeqama ti kiaa ti mmioo tinoo: Ni Maapu Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, tiivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ivaara yaagueeqama ti kiaa ti mmiravai.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iikiaiya Anutuugaa tasipama variaavo ivo iyaki varivai. Anutuugo tiiki variivaa vaa ta rikiaunnavai. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ivo tiiki variivaara vaa ta rikiaunnavai.

4

Mmannasa kua kutaivoota mmannasa unnakuaivootama variaavi

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, kaayau unnakua forofetaiya mmuakiaa mmatavau nookiaavai. Itaama vai ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki varinoo, kiaiya sa iya kiaa kuaiyauvaara akiairaama kutaavaivee kiatee. Tauraa iya iida taaree kiaa tuqinnama teeda rikiaatee. Mmannasaivo iyaki variivo Anutuugaasidiri tiivainnee? Vara hama Anutuugaasidiri tiivainnee?

² Kutaa Anutuugaa Mmannasaivo iyaki variivaa ngia arinaima rikiaaree kiaa ataama tuqinnama teeda rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuu Kirisiiva Anutuugo mmataama kioovoono vaa innasidiri tiioo vaidivai varivaivee, tiivaaki Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Yisunnara itaa kua tii kuaivaara hamavee tiivaaki hama Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. Innaki varii mmannasaivo Yisuu Kirisiinna nnammutuaivaasidiri nniivai. Ivo nninaraivaara vaa ngia rikiaavo aanna makee mmata aavau varinoo.

⁴ Ni uru nnaakaraso, ngia Anutuugaaniyavee. Vaa ngia forofetaa unakuaiya yaatarakiaavai. Ii Mmannasa Yoketaa ivo ngii aakiaana variivoono yaagueeqainno vaa ari vo mmannasaivo vaidi kumimakaiya aakiaana variraivaa yaatara kiaivaara ngia unnakua forofetaiya yaatarakiaavai.

⁵ Unnakua forofetaiya inna vaidi kumimakaiyaniyavee. Ivaara iya mmatayaa diaa mmooriivaara kua kiaani gioonna kiaapu kumimakaiya iya kuaivaa rikiaavai.

⁶ Ta aanna Anutuugaaniyavee. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa too rikiaivoono ta kiaunna kuaivaa rikiaikio Mmannasa kua kutaivo innaki varivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaanivai variivoono ta kiaunna kuaivaa hama rikiaikio unnakua tira mmannasaivo innaki varivai. Fai ta itaama tuqinnama arinaima teeda ta gioonna kiaapuuyaki Mmannasa kua kutaivo variiyaatama unnakua tira mmannasaivo variiyaatama arinaima taaravai.

Mmuduuya riraivaa oyaivo Anutuugovee

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, mmuduuya rira aataruuvu Anutuugaasidiri tiivaara kii ta titiiyara titiiyara mmuduuya ruaravee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna kutaa Anutuugaa raunna mmaapuvai varinoo. Vaa ivo Anutuugaa too rikiaivai.

⁸ Mmuduuya rira oyai tuanaivo Anutuugovee. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivo kutaa hama Anutuugaa too rikiaivai.

⁹ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivo ataama kooyaa vainoo. Ivo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaai titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaateeraivaara Anutuugo inna titooduu tiiravai. Ivo itaama iinno tiiyara mmuduuya riraivaa kooyaa ti vitaivai.

¹⁰ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuugaara mmuduuya ruaunnaivo inna hama kutaa tuanaa mmuduuya rira aataruuvovee. Anutuugo tiiyara mmuduuya ruoo ari Mmaapuuvaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiauvo sa tiisi ngiaiveeraivaara ivo tiiyara putiravai. Inna mmuduuya rira aataru tuanaivovee.

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo itaama tiiyara mmuduuya ruaivaara teeta ti seenaiyara mmuduuya ruaaravee.

¹² Hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa Anutuugaa taivai. Fai ta titi seenaiyara mmuduuya rikio Anutuugo tiiki varioo ari mmuduuya riraivaa tiiki yapano pinaavai suvuainaravai.

¹³ Vaa ta rikiaunnava. Ta Anutuugaaki variaunnano ivo tiiki varivai. Ta ivaai rikiaunna oyaivo ataama vainoo. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ta innaki variaunnano ivo tiiki varivai.

¹⁴ Ti Napoova ari Mmaapuuvaa titooduu gioonna kiaapu mmatayaa vari-aiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara tiiravai. Vaa ta ivaai teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnano.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuuva Anutuugaa Mmaapu-vaivee, tiivaaki Anutuugo varikio ivo Anutuugaaki varivai.

¹⁶ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivaara vaa teteenoo ivaai rikiaada ivaara kutaavaivee kiaunnava. Anutuugo mmuduuya rira oyaivovee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono Anutuugaaki varikio ivo innaki varinoo.

¹⁷ Mmuduuya rira aataruuvo tiiki vainno pinaavai suvuavai oyaivo ataama vainoo. Fai Anutuugo ti yaparaira suaivo tiisi nninai rikiaada hama ta aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva varuneema ta variaunnano ti mmuduuya riraivo vaivaara fai ta hama aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmuduuya riraivo innaki vairaivoono hama aatuuvai. Mmuduuya riraivo innaki vainno pinaavai suvuai kiaikio rikioo hama aatuuraivo innaki vaivai. Irisai maisaivaa varaanaraivaara vaidiivo aatuuvai. Gioonna kiaapu voovoono aatuunno varikio hama mmuduuya riraivo innaki pinaavai suvuavai.

¹⁹ Anutuugo tauraa tiiyara mmuduuya ruuvaara ta innara mmuduuya ruaunnava.

²⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruaivaivee, tiivo hama ari seenaivaara mmuduuya rirama kioo ivo unakuavai tiivai. Fai ivo ari seenaivaa vaa kooyaa taivaara hama mmuduuya rirama kioo Anutuugaa hama ivo kooyaa taivaara fai hama yopeema mmuduuya rinaraivaivee.

²¹ Aa na tinara kua aavaa Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoono ari seenaiyaraatama mmuduuya ruaivee.

5

Mmatayaa iira aataruuyauvaa ta yaataraaravai

¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo inna Yisuuvee tiraivaara kutaavaivee tiivoono Anutuugaa raunna mmaapu tuanaavai varinoo. Gionna kiaapu voovoona kutaa tuanaa Koonnara mmuduuya ruaivoono raunna mmaapuu yaraatama mmuduuya ruaivai.

² Ta Anutuugaara mmuduuya rida inna avaivaa rikiada iikiaunnaivaara ta aa kua aavaa arinaima rikiaunnava. Ta inna raunna mmaapuu yaraatama mmuduuya ruaunnava.

³ Anutuugaara mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta inna avaivaa rikiada iikiaunnava. Ivo tii kuaivo hama ti mmuaarainoo.

⁴ Anutuugaa raunna mmaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmatayaa iira aataruuyauvaa aikiooma yaataraaivaara hama Anutuugo tii kuaivo iya mmuaarainoo. Ta dataama mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraaivo ataama vaikiai ta rikiaunnava. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada yaataraaravai.

⁵ Dee gionna kiaapu voovoona fai mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraanannee? Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvee tiraivaara kutaavaivee tiivoono fai yaataraanaravai.

Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa tiravai

⁶ Yisuu Kirisiivaano mmatayaa tiiravai. Tioo nnooriivaa vara kioo yatari sagaivau putuduu inna kiauvo tiiravai. Ivo hama nnooriivaa varaanaraivaaraatama ari kiau vaa tusaanaraivaaraatama tiiravai.

⁷ Mmannasa Yoketaivo ariinoo Yisuuva Anutuugaa Mmaapuvai variivaara kua kutaavaivee tiivai. Ivo kua kutaa tira oyaivaara itaa kua tiivai.

⁸ Ii taaravooma aataru ido kooyaa vaivaara ta kiaunnaano: Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvee, kiaunnava. Mmannasaivo tuuvaaraatama nnoori varoovaaaraatama Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaaraatama ta kiaunnaano: Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvee, kiaunnava. Taaravooma aataruudo mmuaavaara ti vitaakiaavai.

⁹ Ta vaidiia tira kuaivaara kutaavaivee kiaunnava. Anutuugo tira kuaivoono vaidiia tira kuaivaa yaataraivai. Yaataraivaara ta Anutuugo ti vitaira aataruuvaa kutaavaivee kiaaravee. Ii taaravooma aataru idaa Anutuugo ari Mmaapuuvaara ti kua ti mmioo ti vitairavai.

¹⁰ Ivaara gionna kiaapu voovoona Anutuugaa Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivo vaa Anutuugo ti vitaavaara ari aakiaivaki arinaima rikiaivai. Gionna kiaapu voovoona hama Anutuugaara kutaavaivee tiivo ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai. Anutuugo ari Mmaapuuvaara ti kua ti mmuu kuaivaara ivo hama kutaavaivee tiivaivee. Ivaara ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai.

¹¹ Ii kua kutaa ivaa Anutuugo ti kua ti mmuuvaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tupatupaa variraivaa ti mmivaivee. Inna Mmaapuuvo putuuvaa ta tupatupaa variraivaa varaunnava.

¹² Gionna kiaapu voovoona inna Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivoona vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gionna kiaapu voovoona hama inna Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivoona hama tupatupaa variraivaa varaivaivee.

Ta tupatupaa variraivaa variaunnava

¹³ Ngia Anutuugaa Mmaapuuvaara kutaavaivee kiaiia na ngiini ii kua iyauvaa fafaarakiaunoo. Ngia tupatupaa variraivaa vaa varaivaara ngia tuginnama rikiaateeraivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁴ Ta Anutuugaata kua tida hama ta biribiriida inna tasipama kua kiaunnanoo. Hama aaniivaara ta itaa kua kiaunnnavai. Ta inna yaata utiraivau-giataama mminnaa voovaara yaaku varada inna yaparaikio ivo ti kuaivaa rikiaanaraivaara ta hama biribiriida inna tasipama kua kiaunnanoo. Ta yaagueegama inna tasipama kua kiaunnanoo.

¹⁵ Vaa ta rikiaunnnavai. Ivo ta yaaku varada yaparakiaunna kuaiyauvaa mmuakiaa suai rikiaivai. Itaama vaiki ai kua aavaaraatama vaa ta rikiaunnnavai. Ta inna yaparakiaunnaiva ivo ti mmivai.

¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoona ari seena voovai teeno ivo mminnamminnaa maisaivaa varano too Anutuugo ivaa rugaanaraivo vaino rikioo fai ivo Anutuugaata kua tioo ivaara yaaku varano fai Anutuugo tupatupaa vari-
raivaa inna seenaivaa mminaravai. Gioonna kiaapu voovoona mminnamminnaa maisaivaa varaivaa Anutuugo rugaanaraivo vaivaara nnaasu na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoona Yisuu Kirisiinnara ooqoo kiaa kioo mminnamminnaa maisaivaara nnaasu yaata utuoo varaivaa hama Anutuugo rugaanaraivootaivai. Fai ivo ivaa inno irisaivaa varoo eeyaara putinaravai. Gioonna kiaapu voovoona ivaara yaaku varoo Anutuugaata kua tiivaa hama na ivaara yaaku varaanee kiaunoo.

¹⁷ Mmuakiaa aataruvai ta tomedama iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaivaa varaunnnavai. Fai mminnamminnaa maisaiyauvo vaino Anutuugo ruganai fai ta hama ikaivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Vaa ta rikiaunnnavai. Anutuugaa raunna mmaapu voovoona hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugaa Mmaapuuvo tuqinnama inna haitatuukio hama Sataango yopeema in-nayaa utiivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaa ta rikiaunnnavai. Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnano Sataango mmuakiaa mmatayaa diaa gioonna kiaapuuya keetavai varioo iyara diivaivee.

²⁰ Vaa ta rikiaunnnavai. Anutuugaa Mmaapuuvo vaa tuuvoona ti tasi-paikiai ta innara arinaima rikiaunnnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa vari-
ivaa teeda rikiaateeraivaara ivo ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnanoo. Ta inna Mmaapu Yisuu Kirisiinnaki variaunnaivaara ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnanoo. Yisuu Kirisiiva inna Anutuugo tuanaivovee. Innasidiri ta tupatupaa variraivaa varaunnnavai.

²¹ Ni uru nnaakaraso, mmannammanna unnakua anutuuyauvaa mmooka hanigia mmiatee.

Yuvuaanoono aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai

Yuvuaano aa yanaa aavaa gioonna voovaani roo inna nnaakaraiyani-aatama roovaara gioonna kiaapu vooya yaata utida kiaanoo: Inna mmataira kuavai. Gioonnavée tii kuaivo inna Anutuuqaara nuunairaivovee. Inna nnaakaraiyavee tii kuaivo inna gioonna kiaapuuya ii nuuna ivaki variayavee, kiaavai. Vaa ausa hanigiooya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya rida varida unnakua kaa kuaiyauvaara oooqoo tida sa iyauvaa rikiaateeraivaara Yuvuaano yokovaa kioo aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieeta voovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

A gioonnaikua Anutuuqo ariiniee kaa i mmataama kaaikua aa yanaa aavaa na ainiaatama i nnaakaraiyaniaatama fafaarakiaunoo. Na kua kutaa tuanaa ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Hama nene nnaasu ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Mmuakiaa gioonna kiaapu kua kutaivaa rikiaatama ngiiyara mmuduuya ruaunoo.

² Kua kutaa tira aataruuvo tiiki vainno tupatupaa fai vainaraivaara ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaano.

³ Ti Napooa Anutuuqoota inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisiivaatama kati tiiyara yoketaama yaata utida tiiyara boo tida ngari ausa nuufaivaitana ti mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo. Fai ta iyauvaa varada kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvaa iikiaaraivaara na ivaara yaata utuaunoo.

Ta kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvau kuaaravee

⁴ Ai nnaakara vooya kua kutaa tira aataruuvau kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai. Ti Napooa itaa kua ti kaa ti mmuu aataruuvau-giaatama iya kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai.

⁵ Na aiyara mmuduuya ruu gioonna-o, itaama vaikiai na i kiaunoo. Kii ta mmuakiaaya titiyyara titiyyara mmuduuya ruaravee. Ii na kiau kua ivo hama karaasa kuavai ngiini fafaarakiaunoo. Ta Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri ii yaagueeqa kua ivo vauvoonno mmanammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo.

⁶ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuuqo tii kuaivaa rikiaada iikiaaravai. Ngia tauraa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmanammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee aa kua aavaa ivo tuu kua aavo homo vainoo. Ngia mmuakiaaya hara kiada varida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁷ Kaayau vaidi unnakua tiraiya mmuakiaa mmatavau nuaida varida vari-aavai. Iya unnakua tida kiaanoo: Yisuu Kirisiiva hama mmatayaa tioo hama vaidivai variravaivee, kiaavai. Itaa kua tira vaidi voovoono ari vookaraama unnakua tira nnaamuru vaidivai varioo Yisuu Kirisiinna nnammutuaavai varivai.

⁸ Itaama vainai ngiingii varira aataruuvaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuqaa mmooriivaa iikiaivaa irisaivaa fanniiivoora kaa ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia irisai mmuakiaavai varaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa uti-rama kioo ivaudiri hederainno ari vo aataruvau kuaikio too hama Anutuugo inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utikiokio Koovaata Mmaapuuvootama taaravaitana inna tasipama variaavai.

¹⁰ Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ngiisi vioo hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii minai sa innara yoketaavee kiaa kiada inna vitada ngiingii nnauvaki ngii tasipama yapaatee.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono itai vaidiivaara yoketaavee kiaa ivo ii mmoori maisaivaa ivootama mmuaavaugiataama iivai.

Yuvuaano nnaagiai tuanaa kuaivaa gioonna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na kaayau kua ngii giaa ngii minaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaarakiatainoo. Na kati oro ngii tee ngiita kua tinaraivaara na faannaina variaunoo. Ngieeta teetama pinaama sirigakiaaraivaara na ngiita kua tinaree kiaa iikiauvali.

¹³ Anutuugo ariinnee kiaa i nnunnaivaata mmataama kiaivaa nnaakaraiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Yuvuaanoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Yuvuaano yokovaayaa reeravai. Ivo aa yanaa aavaa raa kioo vaidi voovai vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori varoo vaidiivaa nnutuuvo Gaiyaasaani reeravai. Ivo roo pinaama Gaiyaasaara siri-gairavai. Gaiyaaso yoketaama ausa hanigioo vooya tasipama mmoori varoo vaidi voovai nnutuuvo Dooterefeeva uu mmooriivaara oooqoo tuuvaaraatama Yuvuaano innara pinaama sirigainno aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieetavoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Gaiyaaso, na aiyara mmuduuya ruaukua kua kutaa tuanaa na aiyara mmuduuya rueena aini aa yanaa aavaa na fafaarakiaunoo.

² Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa na rikiauvai. A Yisuu Kirisi-inna aataruuvau yoketaama variannavai. Sa i nniitaranai a itaama yoketaama varianeeraivaara na aiyara yaaku varaunoo. Mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa a iikiannaiyauvo yoketaayauvai vakiaiveeraivaaraatama na aiyara yaaku varaunoo.

³ Ti seena vooya niisi nnida aiyara ni giaa ni mida tunoo: Ivo kua kutaa aataruuvaa mmannammanna iivaivee, tuduu rikiee na kaayauma sirigairavai. Vaa na rikiauvai. A mmannammanna kua kutaa aataruuvaa iikiannavai.

⁴ Ni uru nnaakaraiya kua kutaa aataruuvau kuaivaara na rikiee pinaama na sirigakiaunoo. Hama ari vo sirigaira voovoono aa sirigaira aavaa hatoaanaravai.

Gaiyaaso yoketaa mmooriivaa uuvaara Yuvuaano tiravai

⁵ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa a mmuakiaa mmooriyyauvaa ti seena ausa hanigieeraiyara iikiannaiyauvaa a yaagueeqama iikiannavai. Iya voopidiri ngiaanata hama a yaata utirainna yaagueeqama iikiannavai.

⁶ Vaa iya kava vararanada aapi nnida aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada variaya a iyara mmuduuya ruannaivaara vaa iya kiaa mmiaavai. Iya kava aisi kuaiya Anutuugaa mmoori variaya yoketaa mmooriivaa iikiataama vainai eenoo iya tasipama mmooriivaa iinai iya ngiari kuaaree kiadaa yoketaama kuaaravai.

⁷ Iya Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaiyaara inna mmooriivaara nuaida varida hama gioonna kiaapu kumimakaiyasidiri sikaunnaata yeennaiyauvaatama varada kuaavai.

⁸ Ivaara vaa ta ausa hanigieeraiya sikaunnaata yeennaiyauvaatama iya mmida iyara yoketaakiaaravee. Fai ta itaama iida teeta iyaatama mmuavaugiataama kua kutaivaa rikiada iikio aikiooma voopi voopi kua-naravai.

Dooterefeeva maisama varuduu Demetiriiva yoketaama variravai

⁹ Na yanaayaa paanna kua vooyauvai gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani fafaara reeravai. Dooterefeeva kieta vaidivai varinaraivaara mmuduuya ruoo na fafaara raa kuaivaa hama rikiaivai. Rikioonnaata pikiaivai.

¹⁰ Itaama vainai fai na ngiisi viee mmuakiaa mmoori ivo uuvaara na kiaa kookieenaravai. Ivo kaayau maisa kuaivaa tiyara tioo kaayau unakuaiavaa mmannammanna tioo varivai. Hama ivo ivaa nnaasu iivai. Ti seena vaa ausa hanigieeraiya innasi kuaavo hama ivo iyara tuqinnaivai. Gioonna kiaapu vooya iyara tuqinnaaree kiaavo rikioo ivo ooqoo tioo ngii nuunaivakidiri iya titaikiai kuaavai.

¹¹ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa iirayaama sa iikianee. Vaidi vooya mmoori yoketaiyauvaa iirayaama iikianee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa aataruuvaa iivoono inna Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaavai. Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivoono hama Anutuugaa taivai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Demetiriinnara kua yoketaivaa kiaavai. Iya inna mmooriiva teeda kiaanoo: Kua kutaa ivo yoketaama varivaivee, kiaavai. Na innara mmuai kuaivaa kiaunoo. Vaa ngia taavai. Na innara kiau kuaivo kutaa kuavai.

Yuvuaano nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Na kaayau kua ngii giaa ngii mminaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaara raatainoo.

¹⁴ Na akiairaama aisi viee ta taaravaitana kua kiaaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Ausa nuufaivo i tasipama vakiaivee.

I seena aapinnaiya aiyara yaata utida boo kiaavai. Ti seenaiya ipi variaiyara ta yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai

Yutaava aa yanaa aavaa roo vaidiyya unnakuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida varida ngiariyara kiaanoo: Ta vaa Yisuunnara kutaavaivee, kiaynnayavee, tuuyara ivo roo iyara oooqoo tiravaivee.

¹ Na Yutaava Yakoopaa kataivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi-voono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ngia gioonna kiaapuuya ti Napoova Anutuugo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruaikio Yisuu Kirisiiva ngiiyara haitatuuraiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

² Anutuugo ngiiyara boo tioo ari ausa nuufaivaa ngii mioo ari mmuduuya riraivaa ngii mino ngiiki suvuainai variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Yutaava unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

³ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo ti vitoo mmuaakaraama yoketaivau ti yapaivaara na ngiini fafaara raanaree kiasa iina rikiauko Anutuugo yaagueeqama ni tikiai aanna makee na vo kuavai ngiini fafaara raunoo. Yisuunna kuaivaara ta kutaavaivee tiraivaa Anutuugo mmuaaneetu nnaasu ari gioonna kiaapuuya mmiravai. Ii kua ivaara ngia mmannammanna yaagueeqama kutaavaivee kiateeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaara ree ivaara yaagueeqama ngii kiaunoo.

⁴ Maisa vaidi vooya hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiya tiisi ngiaani ta kiaunnaanoo: Vaa Anutuugaa kuaivaa rikiaayaida ngiaanoo, kiaunnani ti tasipama varida ngiari yaata utuaa kuaivaa kiaavai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaara iya hama tuginnama yaata utiraida hanigia kiisama koonnama kua kiaavai. Iya sabi heera aataruuvaa inna aikioovee kiaivaara iya itaama kua kiaavai. Iya itaa kua kiasa kiada ti nnoonna mmuaa tuanaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara iya oooqoo kiaavai. Maisa irisaivo vaa iyani vaivaa fai yapooma varaaraivaara nnaaru Anutuugaa kua fafaara roovo iyara itaa kua tiravai.

⁵ Ngia aa kua aavaa vaa arinaima rikiaaniaata na kava ngii gaa ngii minaravai. Udaangaivo gioonna kiaapu Isarairaiya mmata Iyiipavakidiri iya vitoo yoketaivau yapa kioodoo nnaagiai vooya hama innara kutaavaivee tuuya ruputu taikeravai.

⁶ Anutuugo aangeraiya ngiari seena aangeraa vooyara diravai iya mmuduu hama iyara diraida ngiari mmaata tuanaiyauvaa eyommaara pikiooyauvaara yaata utuatee. Anutuugo iya vitoo upisi tuanaa yoosinaivaki yapa kioo yeena yaagueeqaiyauvaadiri iya rau kioodoo ivaki tupatupaa varida nnaagiai Anutuugo iya yaparaira suai pinaivaara faannaida variaavai.

⁷ Yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuaara ivaitanaara yaata utida ivaitana vainima vau yoosinnaiyauvaaraatama yaata utuatee. Gioonna kiaapu ivaki varuuya aangeraiya uuvaugiataama iida iya nnaata vaati tasipoo aataruuvaa pikiada gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipooduu vaidiyya ngiari seena vaidiyya tasipeeravai. Tasipooduu too Anutuugo irisai ikia pinaivo tupatupaa vairaivaki iya yapeeravai. Iya uuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmuuvaudiri ta arinaima rikiaateeraivaara Anutuugo itaama iya iiravai.

⁸ Ii maisa vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiaa iya Sutuuma Kumuaraiya uuvaugiataama mmuaikaraama iida iya ruvuataa roosiima ari vookaraiyauvaa toovaara iya sabi heera aataruuvaa iida Anutuugo iyara

diraivaara puruuka tida ngiau aapu yoketaama variaa aangeraiyara maisa kua kiaavai.

⁹ Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvo Maikooro hama Sataangaara maisa kua tiravai. Ivoota Sataangootama Musiinna nnabaivaa varaaraivaara buaarui tida kua yaagueeqama tuduu Maikooro hama yopeema Sataangaara kua maisaivaa tioo hama innaki kua pinaivaa yapeeravai. Ivo kati tunoo: Udaangaivoono yaagueeqama iiki kua kiaivee, tiravai.

¹⁰ Vaidiyya hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiyya uu aataruuyauvaa iya hama arinaima rikiaiyauvaara maisa kua kiaavai. Mo iya arinaima rikiaa aataruuyauvaara iya fayai mmaraariya yaata utiraivaa roosiima kumimakama yaata utida kati nuaida varida iikiaa aataruuyauvoono iya yaataroo iya rupuutu taikaivai.

¹¹ Fai iya irisai maisaivaa varaaravaivee. Iya nnaaruaa vaidi Kaingo uu aataruuvugiataama kuaavai. Kaingo ari kataivo inna yaataroovaara inna nnannatooduu Anutuugaa avaiava yaatareeravai. Iya nnaaruaa vaidi Biraamaa roosiima sikauvaara mmuduuya riraivaara nnaasu yaata utida maisa aataruuvaa iikiaivaara sikau irisaiavaa varaavai. Nnaaruaa vaidi Koraava Anutuugaa kuaivaa hatokoo arinaidiri puaraivaa kati Anutuugaa hudeera mmooriivaa uuvaa vaidi maisaiya mmuaikaraama iikiaavo Anutuugo iya putira irisaiavaa iya mmiivai.

¹² Iya ngiari mmammaiyauvaara yaata utida iikiaavo hama iya mmamma maisai. Ngia mmuaavau yoketaama varida yeenna nneeraivaki iya numa ngii tasipama yeenna nneeda ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nnaani ngia mmuakiaaya koonnama yeenna nnaavai. Iya itaama iikiaivo koonnainoo. Iya ngiariyara nnaasu yaata utuaavai. Upisi namaivaa ooruruuvo utuoo rupi kiaikio hama vati ruaivaa roosiima iya iiki-aaravee kia kiada hama iikiaavai. Yatariiyauvo iira vaira suaivaki hama iiraataiyauvo aasannaira aataruuvaa varaavai. Varada diaavo ooruruuvo utuoo ravagiauru kiaikiai kati vaida eyommaara aasannama kiaavai. Ii vaidi iya itaama variaavai.

¹³ Iya nnoori pinaivaa ooruruuvo utikio pinaama ketekaateevaa roosiima varida maisama kua kiaavo ngiari mmamma maisaira aataruuvo kokoparauvo vaineema kooyaa vaivai. Iya aakiapuuiyauvo ngiari mmaataiyauvaa pikiada sabisaabi vida taikeeraivaa roosiikiaayavee. Vaa Anutuugo iyani upisi tuanaa yoosinnaivaki mmaataiyauvaa teerama kiaivaki fai iya ivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Tauraanaa vaidi Ataamaakidiri inna nneeditunna sidinnaidiiya yaaku saivai sainaidiri taarama nnidada Inooko variravai. Varioo ii vaidi maisa iya nnaagiai varaaraivaara kua tioo tunoo: Taatee, Udaangaivo ari aangeraa yoketaa tuanaa kaayakaayau ari vookaraiyauvaatama tasipama tuoo

¹⁵ mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparainaraivaara tiinaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuugaa yaata utirama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya fai Anutuugo mmuakiaa mmoori maisamaisama ngiari iikiaiuyauvaaratama mmuakiaa kua maisaiyauvaa iya innara kiaiuyauvaaratama fai ivo kua pinaivaa iyaki yapaanaravaivee. Inooko nnaaru itaa kua tiravai.

¹⁶ Ii vaidi maisa iya mmannammanna nunuraanurai tida varida vooyaki kuaivaa ravuvuutu kiada tida varida maisa aataru ngiari iikiatairaiyauvunugiataama vida ngiariyara ngiari avai pinaiyauvakidiri mannaka tida ngiari iikiatairaivaara ngiari vooyaki nammari kuaivaa yapa kiaani iyani iikiaavai.

Yutaava kua yaagueeqaivaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, tuginnama yaata utuatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiya nnaagiai vainara kuaivaa nnaaru ngii giaa ngii mmuuvaa kava rikiaatee.

¹⁸ Iya ngiita kua tida tunoo: Nnaagiai suaiyauvo nninai vaidiiya ngiari iikiataira maisa aataruuyauvunu kuaiya fai diitada Anutuugaa kua aataru-uvaara ngiari tai rikiai kua kiaravaivee. Kua varada nuairaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Ii vaidi maisa iya ngii tasipama varida ngiari yaata tinniiyaadiri kua vooyauvai yaata utida ngii hapauma kiaara ii kiaavai. Iya ngiari yaata tinniiyauvunudiri kumimakama yaata utida iikiaa aataruuyauvuaa iida varida hama Mmannasa Yoketaivoono iya kua mmikiai iikiaavai.

²⁰ Mo ngia ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugaa kua yoketaa tuanaivaara ngia kutaavaivee kiaivaa mmannammanna ngiingii-iyara ngiingiiyara tida yaagueeqama varia rada kuatee. Mmannasa Yoke-taivaa yaagueeqaivaa tasipama yaaku varaatee.

²¹ Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara boo tioo tupatupaa variraivaa ngii minaraivaara faannaida varida Anutuugo ngiiyara mmuduuya ru-aiveeraivaara safuuma variatee.

²² Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaara taara yaata utuaiyara boo tida iyara yoketaakiatee.

²³ Vaidiia iikiaivo vaidi voovai taa taputu kieevoora kua utu raririima kati naatauvau yapeerayaama ngia Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa vooya kua mmikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmamma iira aataru maisaivaa iikiaiya sa iya tasipama mmoori maisaivaa iida ivaara mmuduuya ruatee. Iya roosiima haruru-aaraivaara aatuuda iyara boo tida iyara yoketaakiatee.

Yutaava kua yoketaivaa Anutuugaara tiravai

²⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivoono aikiooma ngii utinai fai ngia hama haruru-aaraivaara ta kua yoketaivaa kiaravai. Ivo ari yoosinna yoketaivaki ngii yapa kinai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaatainai sirigaida variaaraivaara ta kua yoketaivaa kiaravai.

²⁵ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Ivo mmuaa tuanaa Anutuugo varikio inna nnutuuvu ngiau aapu vaikio ivo ti kieeta tuanaavai varioo mmuakiaa mminnaiyauvaara dikio yaagueeqa ari vookaraivo innasi vaivaara ta kua yoketaivaa kiaravai. Ivo nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki itaama varioo aanna makee varioo fai yapooma mmannammanna itaama nnaasu varinaravaivee. Kua kutaa.

Reveraisiina

Fai yapooma vainara aataruuyauvaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna vitauduu too ivo Yuvuaanaa vitauduu iyauvaa too fafaara reeravai. Yuvuaanaa tinniivoota inna avuuvootama hanigiooduu yapooma vainara aataruuyauvaa too fafaara reeravai. Ivo too vaa taikaivaivee kiaa fafaara roovo fai yapooma vainaravai. Aavaki vai kua vooyauvai mmataira kuayauvaivee.

Yuvuaano aa yanaa aavaa roo suaivaki vaa ausa hanigiooya Yisuu Kirisiinnara ti Udaangavaivee tuuvaara ngiari nnammutuaiya maisa mmoori-iyauvaa iya mmiravai. Iya mmamma nniitareeraivaa varada koonnama varuu suaiyauvaki iya yaagueeqama variateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaiyauvaa iya kiaa mmioo aa yanaa aavaa reeravai. Iya yaagueeqama varida Anutuugaa tasipama variaaraivaara faannaida variateeraivaara ivo reeravaivee.

¹ Aa kua aavo tauraa haumaki vau kuaivaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna kooyaa vitauduu teeravai. Kiisa suai mmoori aataruuyauvo mmuakiaayasi vainaraivaa Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ivo vitaaki-aiveeraivaara Anutuugo inna vitauduu iva teeravai. Yisuu Kirisiiva ari aangeravaa titooduu na Yuvuaano inna mmoori vareera vaidiivaa niisi tuoo ni vitauduu na teeravai.

² Na taa mmoori aataru mmuakiaayauvaara ngii giaa ngii miee Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuu Kirisiiva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama aa yanaa aavau na kooyaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.

³ Nnaagiai mmoori aataruuyauvo vainaraivo aa yanaa aavau vaivaa gioonna kiaapu voovoono ivaa kooyaa yaaruivaaraatama gioonna kiaapu vooya ivaa rikiada iikiai yaraatama Anutuugo iyara yoketaiwoo. Nnaagiai Anutuugo aa mmoori aataru aayauvaa iinara suaivo vaa vainima vaivaara ivo iyara yoketaiwoo.

Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu ausa

hanigieeraiyani Yuvuaano fafaara reeravai

⁴ Na Yuvuaanoono aa yanaa aayauvaa fafaara raunoo. Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu gioonna kiaapuuya mmata Asiaa ivau varuuya vaa ausa hanigieeraiyani na aa kua aayauvaa fafaara raunoo. Anutuugo tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaraivoono kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taarama vaivoono Anutuugo kieeta varira mmaataivaa vunningiaa variivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo.

⁵ Yisuu Kirisiiva Anutuugaa kuaivaa makemakee kooyaa ngii giaa ngii miraivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Ivo putuuvakidiri tauraa ariinanaa diitoovovee. Ivo mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiya kieeta tuanaivovee.

Ivooono tiyara mmuduuya ruoo tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara hama ti mminnamminnaa maisaiyauvo mmannammanna ti utivai. Kati tete yaata utuaunnavau mmamma dummukiara ta nookiaunnaanoo.

⁶ Ivaara ivo ti iikiai ta ari Koonna Anutuugaa mmoori varada vaidi kieetaiya roosiima varida kati Anutuugaara puara hudeeraiya roosiima

variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio iyara dira yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

7 Taatee. Ivo namaivaa tasipama tuoo varinoo. Fai tiinai mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna taaravai. Pirima inna heeda mmataa inna hooyaatama fai iyaatama inna taaravai. Teekiai fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmataayaa variatya pinaama innara rataaravai. Fai ii aataru ivo itaama nnaasu vainaravaivee. Kua kutaa.

8 Udaanga Anutuugo tinoo: Tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaravovee, tiivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravai.

Yuvuaanaa avu tinniivo hanigiooduu Yisuunna teeravai

9 Na Yuvuaano ngii seenavai ngieeta neetama ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta mmuaakaraama varida mmamma nniitareeraivaa varaunnao tiyara diraivoono ti tasipaikiai ta mmuaararavaa varadaata yaagueeqama variaunnaanoo. Na Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama gioonna kiaapuuya kaa mmiravai. Kiaa mmiaivaara vooya ivaa irisaivaa mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Patimoosa ivaki ni utu raririima rada kiooduu na variravai.

10 Vo Sudaaga voovaki na variaaduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipama varuduu na variee rikiaaduu vaidiivaa kuaivo nooma akuaivaa roosuuvo ni mmookaivakidiri pinaama kua tiravai.

11 Ivo kua tioo tunoo: A taannaivaara yanaivau fafaara ree yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki variaa vaa ausa hanigiaiyani fafaarama kino kuaivee. Ii yoosinna iyauvaa nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Epesiisa voovai nnutuuvo Sumuraana voovai nnutuuvo Perekamaama voovai nnutuuvo Tuaataira voovai nnutuuvo Saratiisa voovai nnutuuvo Piratareepiaa voovai nnutuuvo Rautikiaa vainoo. Iyauvaki variaiyani fafaara raa kiee mmianee. Nooma akua roosiima tuu kuaivoono itaa kua tiravai.

12 Tuduu rikiee na vaidiivo niita kua tuuvaa hanigia taanaree kaa iina taaduu tooba hokobaiyauvaa sikau mmannaammannaivaa nnutuuvo gooraivaadiri iima kiooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni too vairavai.

13 Ni too vauduu iyauvaa vuutaivaki vaidi roosuuvo dioo vainno ari buruqa hokobaivaa rau kioo ari nniriivau puapusuqaa kuau vauaivaa rau kioovaatama diravai.

14 Duduu inna kieeta yausiivo eekaravai vainno puara sipisiipa yausiivaannee nama toroomunnaivaa roosiima poosa tuanaavai vairavai. Vauduu inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima teeravai.

15 Tooduu inna yukuuvaitanaudiri kaayau mmeekiaivo teeravai. Vaidiyya kapaaqavaa goora roosuuvaa hudooduu yoketauduu ivaudiri mmeekiaivo teerayaama teeravai. Tooduu inna kuaivo pinaama nnoori hiinaivo tuoo vioo akua tiraivaa roosiiravai.

16 Roosuduu inna yaaku yaadudaivaki aakiapuaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kioo vauduu paipaivaa saivai saivai avaikarauvo inna avaiivakidiri tuoo rubi kioo mmaanai kooyaa vairavai. Vauduu inna oori nnikiivo suaivo ikianna tammaa puaisa teerayaama teeravai.

17 Na inna taa suaivaki na inna yuku oyaivaki vee varee vaidi putuuvaa roosiima vairavai. Vakiaaduu ivo ari yaaku yaadudaivaa niyyaa utuoo tunoo: Sa aatuukianee. Na tauraa variauvoono fai na nnaagiai varinaravai.

¹⁸ Aanna makee na hara kiese variaunoo. Vaa na putuaivoono na kava diitee aanna hara kiese variee fai tupatupaa varinaravai. Vaa na putira aataruuvaaaraatama yosinnaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki putiraiya vari-raivaaraatama haitatuura kiivaa utuauvai.

¹⁹ Inna aikioo vaa a taannaivaara fafaara raanee. Makee vai aataruuyauvaaraata nnaagiai vainaraiyauvaaraatama fafaara raanee.

²⁰ Aakiapuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitanani ni yaaku yaadudainniivaki vaiyauvaa oyai haumaki vaivaa fai na i kiaa i mmimaravai. Tooba hokobaiyauvaa sikau gooraivaadiri iima kiaiayauvo yaaku saivai karasaidiri taarama oyai haumaki vaivaatama fai na i kiaa i mmimaravai. Toobaiyauvo inna yosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki vaa ausa hanigia kiada variaya Anutuugaara nuunairiayavee. Aakiapuaiyauvo inna iya aangeraiya iyara haitatuuraiyavee.

2

Epesiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yosinna Epesiisa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiyaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na vaidiivo aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taarama ni yaaku yaadudaivaki utu kiese vaina tooba hokobaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanani vuutaivakidiri nuaina variee na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia mmoori iikiaiayauvaa vaa na tee rikiauvali. Ngia mmamma mmuyai mmutu rikiaada mmoori varada mmuaararavaa teeda rikiaadaata ngia yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia hama vaidi maisaiyara yoketaakiaavai. Vaidi vooya ngiariiyara ta aposorooyavee kiaa kiada hama aposorooya mmooriayauvaa iikiaani ngia iya kuaiyauvaa rikiaada iya mmooriayauvaa teeda rikiaavo iya kiaa kuaiyauvo unnakuayauvai kiaavai.

³ Vaa na tee rikiauvali. Ngia niyara yaagueeqakiaivaara vaidiyya mmoori maisaivaa ngii miaani teeda rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama varida hama ni nnutuuvaa pikiaavai.

⁴ Ngia itaama yoketaama iikiaanianaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoketaunoo. Ngia tauraa niyara pinaama mmuduuya ruaivaa vaa ngia pikiaada aanna nnaagiai ngia kiisama niyara mmuduuya ruanaanoo.

⁵ Ngia tauraa variaa aataruuvaa yaata utuatee. Vaa ngia ivaa pikiaada haruruaanoo. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hanigiada vaa ngia tauraa iikiaiavaa kava iikiatee. Mo fai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikikiai fai na ngiisi ngiee ngiisi vai toobaivaa vara kiese rasuuma kiaanaravaivee.

⁶ Vo kua voovaa na ngiiyara ni yoketaunoo. Vaidi Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya mmooriivaara pinaama ngii nnannatainoo. Neeta ivaara pinaama ni nannatainoo.

⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiayia kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii inno teenai ngia yaataraiya fai na tinai ngia yatari iiraivaa nneeda tupatupaa variaaravai. Ii yatari ivo Anutuugaa yosinnaivaki diivai.

Sumuraanaayani reera kuavai

⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yosinna Sumuraana ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiyaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na tauraa variee nnaagiai

varinaraivo vaa na putuee kava diitaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

⁹ Vaa na tee rikiauvai. Kaayau mmuaararaivo ngiiisi vaikio hama ngii minnaataikiai ngia kuminaya variaano. Itaama vaikioota Anutuugaa yaagueeqaivo ngii suvuaiikiai hama ngia kutaa kuminaya variaano. Vaa na tee rikiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaa vooya ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa ngiiiyara maisa kua kiaavai. Iya unnakua kiaa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa iya Sataangaa gioonna kiaapuyavee.

¹⁰ Mmuaararaivo kiisa sui ngiiisi nninaraivaara sa aatuukiatee. Rikiaatee. Ngiiikidiri vooya fai Sataango ngii iinno taanaree kiaa iinai vaidi vooya oovi nnauvaki ngii yapa kikio fai mmuaararaivo yaakuuvaitana sui ngiiisi vainaravai. Sa ni pikieeraida mmannammanna niyara yaagueeqaidada ngii putira suaivaki fai ngia homo yaagueeqama varikiai na irisai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya kava putira suaivaki hama maisama variaaravaivee.

Perekamaamaanyi reera kuavai

¹² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Perekamaama ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kxee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na paipaivaa saivai saivai avaikaraivo niisi vaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹³ Ngia hara kiada variaa yoosinnaivaa vaa na tauvai. Sataangoota ivaki kieetavai variiyaatama vaa na tauvai. Ivo varikiainnaata hama ngia ni nnutuuvaa pikieeraida puaisakama utuaano. Vaidi voovai nnuutuuvu Adipaava hama ni pikieera ni mmayaayaivaa yaagueeqama kioo kiaa mmuuvaa vaidi vooya inna vitada ngii yoosinnaivaki Sataangootama varuuvaki ruputu kioodoo putiravai. Ruputu kioodoo putuu suaivaki ngia niyara kutaavaivee kiaa kuaivaa hama pikieeravai. Mmannammanna ngia yaagueeqama kutaavaivee tida nnaasu variravai.

¹⁴ Ngia itaama yoketaama uuduaata aa kiisa kua aayauvaara na ngiiiyara hama ni yoketaino. Gioonna kiaapu vooya ngii tasipama variaya nnaaruua vaidi voovai nnuutuuvu Biriamao tuu kuaiyauvaa rikiada iiki-aavai. Nnaaru ivo ari vo vaidi voovai nnuutuuvu Barakaanna gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa iida varaateera aataruuvaa kiaa mmioo vitauduu ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya vitauduu iiravai. Iya yeenna fayaiyauvaa unnakua anutuuyauvaa mmuuyauvaa nneeda sabi heera aataruuvaa iida kumimakama variateeraivaara iya vitauduu iiravai.

¹⁵ Mmuaiakaraama ngiiikidiri variaa vooya Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya kua maisaiyauvaa rikiada iikiavai.

¹⁶ Ivaaraida hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaatee. Mo fai ngia hama pikieerama kikiai fai na kiisa sui ngiiisi ngiee gioonna kiaapu maisama variayaatama rapinaravai. Paipa avaikaraivo ni avaiakidiri tiivaadiri na iyaatama rapinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ngiau aapu hataumaki vai yeennaivaa nnuutuuvu menaivaa ngii minaravai. Ngii miee sikau poo-saivau nnuutu karaasa fafaarama kiaiayauvaatama mmuaavai mmuaavai ngii minaravai. Ii nnuutu karaasa iyauvaa hama mmuakiaaya rikiaaravai.

Mmuaavai mmuaavai sikau vareera nakaaraivo ariinoo nnaasu fai rikiaa-naravai.

Tuaatairaayani reera kuavai

¹⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Tuaataira ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraivaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na Anutuugaa Mmaapuuvono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ni avuuvaitana ikia hauruuvo taivaa roosiima taivai. Kapaaga gooraivaudiri mmeekiaivo taivaa roosiima ni yukuuvaitanaudiri mmeekiaivo taivai.

¹⁹ Ngia mmoori iikiai yauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara mmuduuya rida niyara kutaavaivee tida ni mmooriivaa iida mmuaararavaa teeda rikiaata ngia mmannammanna yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia tauraa kiisa mmooriivaa iiravai. Aanna makee ngia pinaa mmooriivaa iikiaivaa vaa na tee rikiaunoo.

²⁰ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoketainoo. Gioonnaivaa nnutuuvo Yesapereeva ariiyara tinoo: Na Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miraivovee, tiivaa ngia hama inna oogoo kiaavai. Ivo koonnama ni kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo sabi heera aataruuvaa iya vitainno unnakua anutuuyauvaa mmira yeenna fayaiyauvaa nneera aataruuvaatama iya vitaikiai iikiaavai.

²¹ Ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaiveera na hokoba suai innara faannaina variee tauko hama ivo ari sabi heera aataruuvaa inna pikiaataivai. Inna iikiataivai.

²² Ivaara na innaatama inna tasipama varida sabi mmuara heeraiyaatama nniitareeraivaa mminai fai iya kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa varaaravai. Iya inna tasipama mmoori maisaiyauvaa iikiai yauvaara hama yaata utida pikieerama kikiyai fai na kaayau mmamma nniitareeraiyauvaa iya mminaravai.

²³ Iya mmi kiee inna nnaakaraiya ruputina putuaaravai. Fai na itainai mmuakiasa gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunairaiya arinaima teeda rikiaada kiaara: Vaa ivo gioonna kiaapuuya yaata utira kuaivaata iya iikiataira aataruuvaatama arinaima rikiaavaivee, kiaravai. Fai ngia mmatayaa iikiai yauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai na safuuma ngii minaravai.

²⁴ Itaama vaikiyai rikiaada ngia Tuaataira variaa vooya ii maisa aataru iya iikiasa kua ivaa hama ngia rikiaada iikiaavai. Iya kiaanoo: Ta Sataangaa kua maisa hataumaki vaivaa rikiaunnaanoo, kiaani hama ngia rikiaavai. Ngia itaama hama rikiaiya na ngii kiauunoo: Na hama vo mmuaararai voovai ngiiyaa yapaanaravaivee, kiauunoo.

²⁵ Mmoori yoketaivo ngiisi vaivaa puaisakama utuatee. Puaisa utida varikiakiai tee fai na tiinaravai.

²⁶ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na ngii miao mmooriivaa iudada na tiinara suaiyki mmannammanna iikiakiai gioonna kiaapu mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa fai na ngii minaravai.

²⁷ Ni Napoova iyara dira yaagueeqaivaa ni muuvaa fai na ngii minaravai. Ngii minai fai ngia yaagueeqa aina yauvaadiri utida iyara diaaravai. Dida vaida kuu yavaivaa rummua mumunu utiraivaa roosiima iya ruputuaaravai.

²⁸ Fai na patairaara aakiapuaivaatama ngii minaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

3

Saratiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Saratiisa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vaivaa na utuee aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana utuauvoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia mmoori iikiaiayuvaa vaa na tee rikiauvali. Vaidi vooya ngiiyara kiaanoo: Iya yaagueeqama hara kiada variaano, kiaanoo teeda ngia vaidi putiraiya roosiima variaavai.

² Ni Anutuugaa avuuvau na taukai ngia iikiaa mmooriyauvaa hama ngia iima safuuma taikaavai. Ivaara diitada avu teeda vaidi mmoori yoketaivo homo ngiisi vaiyauvaa yaagueeqama iikiatee. Hama iiraida pikikio mmooriivo ngiisi vaiyauvo fai taakaanaravai.

³ Vaidiyya ni mmayaayaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikiada puaisa utuuvaa keenaa yaata utida rikiada iikiatee. Iida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee. Mo fai ngia hama diitada avu teeda vairaida varikiai vaidi mmuara vareeraivo akiaraama virayaama fai na ngiisi vinai ngia hama na kuanara suaivaa taaravai.

⁴ Itaama vaikiyai ngia Saratiisaiya ngiikidiri variaa kiisa vookiatatanoono hama iya ngiari buruqaiyauvaa kainaama ruaavai. Iya yoketaama variavaara fai iya buruqa poosaiyauvaa rau kiada ni tasipama nookiaaravai.

⁵ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai ngia iya roosiima buruqa poosaiyauvaa rammuaaravai. Vaa ngii nnutuuyauvo varira yanaivo vaivau vaiyauvaa hama na ruganai fai ngia tupatupaa vari-aaravai. Ni Napoonna avuuvauunnaata ari aangeraiya avuuyauvunuaatama na kooyaa iyara tinara: Inna ni nnaagiai nuairaiyavee, tinaravai.

⁶ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiayia kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Piratareepiaayani reera kuavai

⁷ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Piratareepia ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na ari vookaraama yoke-taa tuanaavai variee kua kutaiavaa kiauvoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Na Davuitiinna yoosinna karaasa ngiau aapu vaivaa kiivaa utuee sipuuvaa fai na hatuaa kino hama gioonna kiaapu voovoono yopeema sipuuvaa rainaravai. Fai na sipuuvaa rau kino hama voovoono yopeema hatuaanaravai.

⁸ Ngia mmoori iikiaiayuvaa vaa na tee rikiauvali. Ngia kiisama yaagueeqama variaivaa vaa na tauvai. Ngia itaama varidaata ni kuaivaa rikiada iida hama ni nnutuuvaa pikiaavai. Taatee. Vaa na ngiini sipuuvaa hatuaa kiauvali. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema ii sipu ivaa rainaravai.

⁹ Rikiatee. Sataangaa gioonna kiaapuuyaano unnakua kiaa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaiya unnakuavai kiaavai. Fai na iya tinai iya numaa ngii yuku oyaiyauvaki toorivu yau harada varida na ngiiyara mmuduuya ruauvaara fai iya arinaima rikiada ivaara kooyaa kiaaravai.

¹⁰ Fai iinno taanaraivo gioonna kiaapu mmuakiaa mmatavau variayasi nnino iyasi pinaa mmuaararavai vainaravai. Mmuaraaravaa teeda rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variateera kiau kuaivaa vaa ngia rikiada yaagueeqama variaivara fai ii mmuaararai ivo ngiisi nninai rikiee

na iinai fai ngia aikiooma yoketaama variaaravai. Fai na ngii vitee yoke-taivau yapanai yoketaama variaaravai.

¹¹ Fai na kiisa suai ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngia mmatayaa mmoori varaa irisai yoketaavaa sa ngiisidiri ravisiaiveeraivaara ngiisi vai mmooriyauvaa puaisa utida iikiatee.

¹² Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ni Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki tuunna roosiima ngii yapa kinai ngia hama ivaki pikiaaravai. Fai ivaki tupatupaa variaaravai. Fai na ni Anutuuqaa nnutuuvaatama inna yoosinnaivaa nnutuuvaatama ngiiyaa fafaarama kiese niiniyavee, tinaravai. Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Yerusa-reema karaasavai fai ngiau aapu ni Anutuuqaasidiri tiinaravai. Ni nnutu karaasaivaatama na giiyaa fafaarainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Rautikiaayani reera kuavai

¹⁴ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Rautikiasa ivaki Anutuuqaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraivaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na kua kutaivaa nakaaraivoono hama na gioonna kiaapuuya pikieeraina na Anutuuqaa kuaivaa safuuma iya kiasa mmiauvai. Anutuuqo mmuakiasa mminnamminnaavai iiraivaa oyaivoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹⁵ Ngia mmoori iikiaiayuvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima ni ngieera variaavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida pinaama totookaivaa roosiima ni vaini variaavai. Ngia mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. Ngia mmuaa yaatavai utida pinaama totookaivaa roosiima variaatiri. Ni yoke-taitirivee.

¹⁶ Hama ngia itaama variaano. Ngia irisoo tammaayaa variaya roosiima varida taara yaata utida varida kiisama totookaivaa roosiima variaivaara na ni avaiakidiri nnoori subikiekieevaa visirayaama na ngii oooqo tiee ngii visi pikiaanara iikiaunoo.

¹⁷ Ngia kiasano: Ta kaayau sikauyauvoota mmuakiasa mminnaiyau-vootama tiisi vainoo. Ta aanii mminnaavaara buaakiaarannee? ki-aavai. Ngia itaa kua kiasa kiadaata ngia yoonosupuaaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaano. Ngia kati vaidiya variaani vooya ngiiyara boo tiraivaara hama ngia arinaima rikiaano. Ngia mmanna haipuya varida taguaada varida avu hurutaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaano.

¹⁸ Ivaaraina na niisi vai kuaivaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia vaidi nnoonnaya variateeraivaara sikau goora yoketaa tuanaiyauvaa niisidiri yookaama kiada varaatee. Ngia maisama taguaada variraivaa hauma kiateeraivaara niisidiri buruqa poosaiyuvaa yookaama kiada vara rau kiada varikio fai hama ngii mmamma maisainaravai. Ngii avuuyauvaa tuqinnama taateeraivaara niisidiri marasiinaivaa yookaama kiada ngiingii avuuyauvunu siikakiaaraivaara varaatee.

¹⁹ Mmuakiasa gioonna kiaapu na mmuduuya ruauyaata na kuaivaa yaagueeqama tiee iya safu safuuma variateeraivaara mmamma mmuaararavaa iya mmiauvai. Ivaara mmuaa kuavai rikiaada nnikiaraida ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee.

²⁰ Rikiaatee. Na sipuuvaa vainiivau diee vaina ivau ruaunoo. Mo fai gioonna kiaapu voovoono ni avaiavaa rikioo sipuuvaa hatuaa kinai fai na

innasi viee inna tasipama yeenna nneeno ivo ni tasipama yeenna nneenai ta mmuaavau yoketaama variaaravai.

²¹ Fai yapooma Sataango ngii inno teenai ngia yaataraiya na tinai na kieetavai variau mmaataivau ngia ni tasipama variaaravai. Na iinno teera aataruuvaa yaatara kiese ni Napoova kieetavai varii mmaataivau na inna tasipama variauneema fai ngia variaaravaivee.

²² Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiyi kiai mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Tooba hokobaiyauvaa vuutaivaki duu vaidiivaa roosuuvoono niita itaa kua tiravai.

4

Ngiau aapu varuuya ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai

¹ Ivo itaa kua kiai taika kiooduu rikiee na taaduu ngiau aapu sipuuvo hatuaa roo vuduu nooma roosuu avaivo vaa tauraa niita kua tuduu rikiaivoono kava niita kua tiao tunoo: Pikiee aapi ngianee. Nninai tee nnaagiai vainara aataruuyauvaa fai na i vitainaravaivee,

² tuduu tuu saivata Mmannasaivo ni tasipooduu rikiee na taaduu ngiau aapu kieeta varira mmaataivaa voovai ni too vauduu too vaidi voovoono ivau variravai.

³ Varuduu too inna oori nnikiivakidiri kaayau mmeekiaivo sikau yoketaa kookee kuauvaitana nnutuuvaitana yasipaa koniriaana roosiima teeravai. Tooduu ivo varira mmaataivaa furainaivo yanaadoo kua sikauvaa nnutu- uvo emeraara roosiima ututuuma kieravai.

⁴ Ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidi- vai yaaku saivakidiri taarama taarama ivo varira mmaataivaa ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vauneema vaidi yokovaiyaatama iyauvunu vari- ravai. Iya buruqaiyauvo poosauduu vaidi kieetaiya tommeeka sikau gooraivaadiri iima kiooyauvo iya kieetaiyauvunu vairavai.

⁵ Ii kieeta varira mmaata ivakidiri saneetuuvo utuduu ngiaarunnaivo akua tuduu ari vo akua vo akuaiyauvo tiravai. Tuduu tooba hauru tooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana kieeta varira mmaataivaa vunniivau teeravai. Iyauvo inna Anutuugaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vauvo teeravai.

⁶ Tooduu kieeta varira mmaataivaa vunniivau arivoo karau mminnaa voovai nnoori haruunga pinaivaa roosiima mmannammannaanaruuravai.

Itaama uduu kieeta varira mmaataivaa kuai mmookai sainai sainai fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono dida vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo korokorooma rada nuauduu iya kuai mmookaiyauvunu kaayau avuuyauvo vairavai.

⁷ Tauraivoono fai raiyoonavaa roosiima dioo vauduu inna inanoovo puara burimakau ooravai roosiima dioo vauduu raammiiava viri nnikiivo vaidi viri nniki roosiiravai vauduu nnaagiai tuanaivo ngiaamma tuauvo mainnimainniima roo vuuvaa roosiima diravai.

⁸ Mmuaavai mmuaavai iya haayaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai vairavai. Iya mmamma mmuakiaavai mmemmaiyauvakiaata veraiyauvunuaatama kaayau avuuyauvo vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo hama pikieeraida ikiannagisanna heenageena mmannammanna kuaru tida tunoo:

Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai
yaataroo diraivo

yoketayoketaa tuanaa ari vookaraivovee.

Ivo tauraa varioo aanna makee varioo

nnaagiai varinaravaivee.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

⁹ Ivo kieeta varira mmaataivau variivoono fai tupatupaa varinaravai. Innara fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono kuaru tida variravai. Iya inna oyai ari vookarauvaara kuaru tida inna nnutuuvo ngiau aapu vauvaara kuaru tida yoketaavaivee tiravai.

¹⁰ Iya itaama kuaru tida varuu suaivaki yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaidi ivo tupatupaa varinaravaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmi kiada ngiari tommeekaiyauvaa rabara kiada inna mmaataivaa vunnigiataa mmataivau ka-gaari kiada tunoo:

¹¹ Ti Udaanga Anutuugovee.

E nnaasu yoketaama varianna tuanaakuavee.

Ivaara vaidiyya i oyai ari vookaraivaara

yoketaavee kiaa kiada

i nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada

i yaagueeqaivo vaivaara yoketaavaivee kiaavai.

A mmuakiaa mminnaayauvai iiraikuavee.

I iikiataivaugiataama a iikianna mminnaiyauvo

vaikiai variaavaivee.

Ivaara ta aiyara kua yoketaivaa kiaunnano.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

5

Puara Sipisiipa Nnaakaraivo yanaivaa radudeeravai

¹ Na taaduu kieeta varira mmaataivau varuuvoono ari yaaku yaadu-daivaadiri yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai. Ii yanaa ivaa aaki-aivakiaata mmaanaivaunnaatama fafaaraivo vauduu ivaa rabanikeevoora manu yaaku saivai karasaidiri taarama ivau vairavai.

² Vauduu tee na rikiaaduu aangeraa yaagueeqauvoono pinaama aayanna roo tunoo: Dee vaidivoono yoketaa tuanaavai variivaara aikiooma manu-uyauvaa utu rabanika kioo yanaivaa raduda kioo yaarinarannee?

³ tuduu rikioo hama yopeema ngiau aapu varuu vaidi voovoono ivaa raduda kioo taataama uduu hama yopeema mmatayaa varuu voovootama ivaa raduda kioo taataama uduu mmata mmemmaivaki varuuyakidiri hama yopeema voovoota iikiataama variravai.

⁴ Hama vaidi voovoono yoketaa tuanaavai varioo aikiooma ivaa raduda kioo toovaara na pinaama rateeravai.

⁵ Ratee variaaduu vaidi yokovaa voovoono ni tunoo: Sa rataanee. Taa-nee. Yutaanna oyaivakidiri fai raiyoonavaa roosuu vaidiivo diiteera-vai. Ivo Davuitinna oyaivakidiri diitoovoono vaa yaagueeqainno yaata-reeravoonora tuoo manu yaaku saivai karasaidiri taarama vaiyauvaa fai aikiooma utu rabanika kioo yanaivaa radudaanaravaivee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiee na taaduu kieeta varira mmaataivo vauduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada ivaa ututuuma duduu iya tammaivaki Puara Sipisiipa Nnaakaraivo dioo vauduu yokovaiya iya ututuuma kiada variravai. Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa ruputu kiooduu putu-uva roosuuvu ivau dioo vauduu inna kieeta tinniivakidiri aaruuyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama vauduu inna avuuyauvo yaaku saivai

sainaidiri taarama vairavai. Inna avuuyauvo inna Anutuuga Mman-nasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vairavai. Vauyauvaa Anutuugo iyauvaa titooduu mmuakiaa mmatavau nuairavai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo oro kieeta varira mmaataivau variivaa yaaku yaadudaivakidiri yanaa hovekama kioovaa vareeravai.

⁸ Varooduu teeda fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama vaidi yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taaramadootama vida varada inna yuku oyaivaki vairavai. Iya mmuaavai mmuaavai kita roosuu mminnaiyauvaa utida kuu yavaa gooraivaadiri iima kiooyauvaa utiravai. Iya kuu yavaa aakiyaiyauvaki yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa yapa kiooyauvo Anutuuga gioonna kiaapuuya yaaku vareeraivaa roosiiravai.

⁹ Iya diitada dida vaidi karaasa kuaru voovai tida tunoo:

Vaidiia i ruputu kioovaara
a nnaasu yoketaavai variannaikuaano
fai aikiooma yanaa hovekama kioovaa varee
manuuyauvaa rabanika kiaanaravai.
Vaidiia i ruputuduu i kiauvo tusoovaadiri
a gioonna kiaapuuya yookaama kiese
Anutuugaani iya viteeravai.
A vo oyai vo oyaivakidiriaata
vo kua vo kua kiaivakidiriaatama
vo mmamma vo mmammaivakidiriaata
vo mmata vo mmataivakidiriaatama
gioonna kiaapuuya Anutuugaani viteeravai.

¹⁰ Vaa a iya vatee kiaannani
iya kati Anutuugaara puara hudeeraiya roosiima
inna mmoori varada kieetaya variaano.
Fai iya mmatayaa variaiyara diaaravaivee.

¹¹ Iya itaa kua kuaruuvaa tuduu na kava tee kuaru akuaivaa rikiaaduu aangeraa kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiia yaaru-atauya kuaru tida varida kieeta varira mmaataivaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama vaidi yokovaiyaatama ututuuma kiada

¹² dida vaidi pinaama kuaru tida tunoo:
Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa
vaidiia ruputu kioovoona
yoketaa tuanaavai variivaara
aikiooma gioonna kiaapuuyara dioo vainno
aikiooma mminnaa yoketaiyauvaa varoo
aikiooma tinni yoketaivaa varaikio
yaagueeqaivo innaki vaivai.
Aikiooma gioonna kiaapuuya
inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
inna oyai ari vookaraivaara yoketaavee tida
innara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹³ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kiooduu na rikiaaduu mmuakiaa ngiau aapu varuuyaata mmatayaa varuuyaata mmata mmemmaivaki varuuyaata nnooriki varuuyaata kuaru tida tunoo:

Kieeta varira mmaataivau variraivaaraata
Puara Sipisiipa Nnaakaraivaaraatama
ta kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravee.
Ivaitana nnutuuvaitana nnaasu
ta tupatupaa ngiau aapu yapaaravee.

Ivaitana oyai ari vookaraivaitanaata
 ivaitana yaagueeqaivaitanaatama
 tupatupaa vakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kioodoo fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono iya sai tunoo: Kua kutaavee, tuduu rikiada yokovaiya ivaitana yuku oyaivaitanaki vida varada vaid ngiari ausa mmuduyaiyauvaa ivaitana mmiravai.

6

Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manuuyauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Yanaa hovekama kiiovau manu yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu tauraanaivaa utu rabanika kieeravai. Utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau voovoono ngiaarunnaa akuaivaa roosiima tunoo: Ngianee,

² tuduu rikiee na taaduu puara hoosa eekaraivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo suru yau suruuvaa utu kioo vauduu vaidiiya yaatareera vaidiiivaa tommeekaivaa vara inna kietaivau apu kioodoo vairavai. Vauduu too ivo ari nnammutuaa vooya yaatara kioo voo mman-nammanna vooyaataama yaataraanara viravai.

³ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu inanoovaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau inanoovoono tunoo: Ngianee,

⁴ tuduu rikioo puara hoosa kookeevo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo mmatayaa variraiya yoketaama variraivaa rugeera yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivo tinai rikiada vaidiiya ausa nu-ufoivaa pikiada ngiari ruputu ngiari ruputuudada putuaara yaagueeqaivaa vareeravai. Varoo paipa avakarauvaa varoo utu kioo vairavai.

⁵ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu fayai roosuu ari vookarau tammaivoono tunoo: Ngianee, tuduu rikiee na taaduu puara hoosa upisiivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo mmuaararairavaa hiri kioo too rikieera kikoovaa utu kioo vairavai.

⁶ Utu kioo vauduu na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau taarama taarama tammaivakidiri aarareera suaivaara vaidi kua roosiima tioo tunoo: Yeennaivaa nnutuovo vuuitaivo mmuaaneetu mmuaararaivaara mmuaa suaivai mmoori varaivaa irisai sikauiyauvaa ivaara yapaatee. Vo yeennavai nnutuovo baariiivo taaravoomaneetu mmuaararaivaara kava mmuaa suaivai mmoori varaivaa irisai sikauiyauvaa ivaara yapaatee. Mmooi aakiaivaki yatariiivaa nnutuovo oriipaiyauvaata vuainaiyauvaatama sa tuyanna ruatee. Kuaivo tuoo itaa kua tiravai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu eera tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau eera tammaivoono tunoo: Ngianee,

⁸ tuduu rikiee na taaduu puara hoosa poosa kuaivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivaa nnutuovo Putira Vaidivai variravai. Puara hoosa voovau varuu vaidiiivaa nnutuovo Hairiiso inna nnaagiaivau nniravai. Fai yapooma mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya taarama taarama mmatanaa rukaakama kiada voovau voovau variaaravai. Ivaitana mmuaa mmatanavaai ruputuaara yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivaitana ivaki variaiya tikiai vooya rapidada putikiai vooya yeenna raida putikiai vooya nniitareeda putikiai fai mmaraariyaano vooya gutikiai putu-aaravai.

⁹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu eeraivaa utu rabanika kiooduu tee na taaduu yeena tapi voovai kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa mmem-maivaki gioonna kiaapu nnaaru ruputu kiooduu putuuya mmagiaiya variravai. Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaa mayayaivaa kiaa kookieema kiada hama pikieerama kiada inna mmooriivaa mmannammanna yaagueeqama uuvaara vaidi vooya iya ruputuduu putiravai.

¹⁰ Iya mmagiaiyaano pinaama aayanna tida tunoo: Udaanga Anutuugo, yaagueeqaivo iisi nnaasu vaikiyai a yoketaa tuanaakua nnaasu variee kua kutaivaa kiannaikua dairai suai fai mmatayaa varuuya ti ruputuuyaki kua pinaivaa yapa kiee ti kiauvo tusooavaara irisai maisaivaa iya mminnanannee?

¹¹ tuduu rikioo Anutuugo buruqa poosaiyauvaa iya mmioo tunoo: Kiisama ngia ivau tirooma variatee. Ngii seena homo mmatayaa varida ngii roosiima mmoori vareeraiya vaidiyya ngii ruputuneema fai iya ruputikiyai na iya yaaruee teno aikiooma vainai tee fai na irisai maisaivaa ngii ruputuya mminnaravaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiee na tee vakiaaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu karasai diaivaa utu rabanika kieeravai. Rabanika kiooduu too mmataa kuaru pinaa ari vookaravuu utuduu suaivo buruqa maisa upisi kuaavua roosiima hanigioo heeneeruvai vauduu kuraagaivo mokosamauvo kiau roosiinno kookeevai vairavai.

¹³ Vauduu too aakiapuuiyauvo ngiau aapuuvakidiri tasukua rada mmataki tiida viravai. Nnaammuuya iira piguuyauvaa yuunna pinaivo utikiyai tasukua rada tiida virayaama aakiapuuiyauvo tasukua rada tiida viravai.

¹⁴ Vuduu yanaivaa hovekakiaaneema ngiauvo hovekainno vioo kieeravai. Vioo kiooduu mmuakiaa taapiiyauvootama mmuakiaa nnooriivo ututuuma kioo varuu mmata mmuakiaayauvootama ngiari mmaataiyauvunu pikiada hayu vooyauvunu vairavai.

¹⁵ Itaama vauduu teeda mmatayaa varuu kieeta nnoonnaiyaata kiisa kiisa kieetaiyaatama rapira kieetaiyaata hoonahaana suvuauyaatama vaidi kaayau yaagueeqauyaata mmuakiaa vaidi sikaunnaadiri yookaama kiada viitooyaatama mmamma dummukiaa kati ngiari nuauyaatama iyaano oonauyauvakiaata oora sikau aakiyaiyauvakiaatama vida hatauma kiada variravai.

¹⁶ Hatauma kiada varida oora sau tatari taapiivaa aayanna reeda tunoo: Havataida tiida ti rummua apu kikio kieeta varira mmaataivau variivo sa ti taiveera ti rummua apu kiatee. Puara Sipisiipa Nnaakaraivo sa tiyyara ausa nnannataiveera ti rummua apu kiatee.

¹⁷ Ivaitana nnannateera suaivo aavaa nninoo. Dee vaidivoono aikiooma ivaitana avuuvaitanau dinarannee? Hameetainoo. Ivaara tiida ti rummua apu kiatee, tiravai.

7

Isarairaa kaayakaayau (144,000) Anutuugaa atauvaa vareeravai

¹ Iya itaa kua kiaa taika kiooduu na taaduu aangeraa taarama taaramadoono suai raari rooppinnainnaata suai haatapeeraippinnainnaata tooya sai tooya sainai diravai. Iya dida vaunnidiri yuunnaiyauvo ngioo utuduu teeda iya iyauvaa suvuai utuduu hama mmataivau utuduu hama nnooriivoota yatariiyauvootama korokooravai.

² Iya itaama suvuauuduu na taaduu ari vo aangeraa voovoono suai raari rooppinnaidiri ngioo varioo Anutuugo tupatupaa variraivaa atauvaa utu varoo nniravai. Ngioo varioo aangeraa taarama taaramadaara pinaama

aayanna reeravai. Ii aangeraa taarama taarama ido mmataivaata nnoori-ivaatama iikio fai hama yoketainara yaagueeqaivaa vaa Anutuugo iya mmiravai.

³ Aangerai vo iya aayanna roo tunoo: Ivau iikiatee. Sa nnaammaratuma mmataivaatama nnooriivaata yatariiyauvaatama maisa aataruuvaa iikiatee. Yapooma ta ti Anutuugaa fafaaraivaa inna mmoori vareera gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu inna atavuaa yapa kiki ai iikiatee,

⁴ tuduu rikiada iya Anutuugaa atavuaa gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu yapa kiada iya yaaruuvaa ni giaa ni mida tunoo: Kaayakaayau gioonna kiaapu Isairairiya (144,000) vo oyai vo oyaiyauvakidiri diitaiya atavuaa ta iyayaa yapa kiaunnavavee, tiravai.

⁵ Isairiraa gioonna kiaapuuya vo oyai vo oyaiyauvakidiri atavuaa yapa kioovo ataama vainoo.

Yutaanna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Roveenaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Gaataa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁶ Asereenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Nafatarainna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Manaseenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁷ Simioonaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Riviinna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Isasaaraa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁸ Seporoonna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Yoosiipaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Piniomiinaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

gioonna kiaapuuyayaa yapeeravai.

Anutuugo varira mmaata vunniivau kaayau gioonna kiaapuuya diravai

⁹ Iya Anutuugaa atavuaa iyayaa yapa taika kiooduu na taaduu gioonna kiaapu kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiia yaaruatauya dida vairavai. Iya vo mmata vo mmataiyauvakidiriaata vo oyai vo oyaiyauvakidiriaatama vo mmamma vo mmammaiya varuuyakidiriaata vo kua vo kua tuuyakidiriaatama nniravai. Iya nnida kieeta varira mmaataivaa vunniivaunnaata Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa vunniivaunnaatama dida vaidi buruqa poosaiyauvaa rau kiooneema dida vaidi muusa apuuyauvaa utu kiada vairavai.

¹⁰ Utu kiada vaidi pinaama aayanna reeda tunoo: Ti Anutuugo kieeta varira mmaataivau variraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ti vitada yoketaivau ti yapeeraivaitanavee,

¹¹ tuduu rikiada mmuakiaa aangeraiya kieetaivaa mmaataivaatama vaidi yokovaiyaata fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama ututuuma duuya vida yarada kieeta varira mmaataivaa oyaivaki vaidi ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida

¹² tunoo: Kua kutaa. Ta ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnavootama inna oyai ari vookaraivoota tinni yoketaivootama tupatupaa vakiaivee. Ta innara yoketaavavee kiaunnavootama inna nnuutuvo ngiau aapu vaivootama ari yaagueeqaivoota ivo gioonna kiaapuuyara diravootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaavee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo vaidi yokovaa voovoono ni yaparainno tunoo: Aa buruqa poosa rammuaa aaya deeyannee? Iya deepidiri ngiaayannee?

¹⁴ tuduu rikiee na iya sai kiaanoo: Ni vaidi-o, hama na tauyavee. Vaa a taannavavee, kiaaduu rikioo tunoo: Vaidiiaa aa gioonna kiaapu aaya pinaama mmoori maisaivaa mmuduu rikiada hama Anutuugaa kuaivaa

pikieeraida safuuma varuuyavee. Vaa iya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvaadiri varada ngiari buruqaiyauvaa fini kiaavo yoketaivai.

¹⁵ Ivaaraida iya Anutuugaa mmaataivaa vunniivau dida vaid a ikiannag-isanna heenagieena inna nuunaira nnauvaki inna mmooriivaa varaanoo. Kieeta varira mmaataivau variivoono fai iya tasipama varioo iya tuqinnama haitatuunaravai.

¹⁶⁻¹⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono kieeta varira mmaataivaa tam-maivau variivoono sipisiipara haitatuurayaama iya haitatuunaraivaara hama iya kava yeenna rainno nnoori rainaravai. Fai hama suaivoota ikiaivootama iya taanaravai. Fai ivo nnoori rumuruumaivaki iya vitoo vinai ivakidiri nneeda tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai Anutuugoo iya vunnunnu mmuakiaayauvai iya avuuyauvakidiri rugaanaravaivee. Vaidi yokovaa voovoono itaa kua tiravai.

8

Manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa

utu rabanika kieravai

¹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu nnaagiai karasaidiri taaravai-tana vauvaa utu rabanika kiooduu paanna suai ngiau aapuuvaki hama kuaatauduu tengetoongainno viravai.

² Vuduu na taaduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama Anutuugaa avuuvau dida vaid ivo nooma yaaku saivai karasaidiri taarama vaudaa mmuduu vareeravai.

³ Varooduu too aangeraa voovoono kuu yavaa kiisaivaa sikau gooraivaadiri iima kioovaa varoo numa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vaunningiaa diravai. Ii kuu yavaa ivaki iya yatari rana suuda yoketaa vuuvaa hudeeravai. Aangeraivo ivaa varoo ivau dioo vauduu Anutuugo kaayau yatari ranaivaa inna mmuduu yeena tapi gooraadiri iima kioovo kieeta varira mmaata vunniivau vauvaki kati hudeeravai. Kati hudoo yatari ranaivaata Anutuugaa gioonna kiaapuuya innara yaaku vareeraivaatama innaniyauvaivee kias inna mmiravai.

⁴ Inna mmuduu too aangeraivo kuu yavaivaa utu kioo vauduu ivakidiri yatari ranaivaa visuuvoota yaaku vareeraivootama Anutuugaa avuuvau nuunama viravai.

⁵ Vuduu too aangeraivo yatari rana hudoo kuu yavaivaa varoo yeena tapiivakidiri ikia vooyauvai habatia roo kuu yavaivaki yapooduu mmuugiauduu ikiaivaa mmataivau yaagueeqama fuarau kagaari kieravai. Kagaari kiooduu rikioo ngiaarunnaivo akua tuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu saneetuvo utuduu mmataa kuaru pinaivo utiravai.

Aangeraiya noomaiyauvaa puu tiravai

⁶ Utu kiooduu aangeraa yaaku saivai karasaidiri taarama ngiari noomaiyauvaa puu kiaaraivaara teerairavai.

⁷ Teerauduu too tauraanaivo ari noomaivaa puu tuduu kaaburaara vati pinaivoota ikiaivootama kiauvaas tasipama mmataivau pinaama tiravai. Tuoo mmata saivai saivai pikioo tammaivau vau yatariiyauvaata mmataivaatama taa tamooqa kiooduu mmata sainai sainai vauyauvunu vau ikiau mmuakiaayauvaatama taa tamooqa kieravai.

⁸ Aangeraa inanoovo ari noomaivaa puu tuduu taapi roosiima vau mmin-naa pinaivaa ikia hauru teeraivaa roosuuvaa ivo kagaari kiooduu nnoori haruunga pinaivaki tuoo viravai. Vuduu nnoori saivai saivai pikioo tammaa ivo vuuvaki kiauvo vauduu

⁹ ivaki varuu mminnaa mmuakiaayauvai putuduu ivau nuau siipaiyauvootama maisainno havarateeravai.

¹⁰ Aangeraa tammaivo ari noomaivaa puu tuduu aakiapuaa pinaivo tooba roosiima toovoono ngiauvakidiri tasukua roo tuoo nnoori saivai saivai pikioo tammaiavakiaata nnoori rumuruumaiyauvakiataama viravai.

¹¹ Ii aakiapuaa ivaa nnutuuvu Kapikaravovee. Nnoori saivai saivai yoketauduu tammaiavakidiri kapikaroovo nnuduu kaayau vaidiiaa nneeda putiravai. Vaa nnooriyauvaki kapikaroovo vuuvaara iya putiravai.

¹² Aangeraa eera taammaivo ari noomaivaa puu tuduu suaivaata kuraagaivaatama saivai saivai pikioo tammaiavau ruduu hama teeravai. Aakiapuiyauvaatama saivai saivai pikioo tammaiayuvunu ruduu hama teeravai. Suaivo teera suaivaki suaivo raari roo ngioo ikiannauduu tasuumakioo hannauduu kava teeravai. Heenaivaki kuraagaivoota aakiapuiyauvootama kannokannoonno varuduu mmeekia teeda kiisama ngioo heena tammauduu tasuumakiaada vioo patairaa rauduu kava teeravai.

¹³ Na taaduu ngiaamma tuauvo ngiau aapuuvau ngioo vuduu rikiaaduu ivo vaidi kua roosiima pinaama kua tioo tunoo: Ikiee, ikiee, mmatayaa variaya fai maisamaisama variaaravaivee. Nnaagiai aangeraa taaravoomadoono ngiari noomaiyauvaa puu tikiai rikiada fai iya maisamaisama variaaravaivee, tiravai.

9

¹ Aangeraa eeraivo ari noomaivaa puu tuduu na taaduu aangeraa voovoono aakiapuaivaa roosiima vaa ngiauvakidiri tuoo mmataivau vuvoono soopa hokoba mmata mmeeduuya vuvuaa kiivaa voovoono varoo inna mmuduu utiravai.

² Utu varoo tuoo vioo soopaivaa avaivaki rau kioo sipuuvaa hatuaa kiooduu visuuvo kaayauma ngioo viravai. Visuuvo mmooriivaa rupi ha-reeraivaa roosiima ngioo vuduu suaivoota ngiauvootama upisiiravai.

³ Upisuuduu kapuaa kaisaiyauvo visu aakiaivakidiri tiida mmatayaa vida eevariyauvo vaidi gutira roosuu yaagueeqaivaa vareeravai.

⁴ Varooduu kuaivo iyasi tuoo tunoo: Sa annaanna mmaguya yanan-neeri ikiauyauvaatama nneeda maisama iida sa gioonna kiaapu Anutu-uqaa atauvo iya tinniayuvunu vaiya gutida maisama iikiatee. Homoraiya nnaasu gutida maisama iikiatee.

⁵ Sa putuateeraivaara iya gutuatee. Mmannammanna iya gutua rada vikiokio yaaku sai kuraagavai taikaivee. Fai iya gutikio eevariivo vaidiiaa gutikio nniitareeraivaa roosiima iya nniitaraanaravai.

⁶ Ii yaaku sai kuraaga ivaki gioonna kiaapuuya ngiari putuaara aataru-uvaara buaidada teekio hama iya too vainaravai. Mmannammanna iya putuatainai hama yopeema iya putuaaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

⁷ Na taaduu kapuaa kaisaiyauvo kaayau puara hoosaiyauvo nuunaida rapuaara iiraiyauvaa roosiima iiravai. Iya kieetaiyauvunu sikau goora tommeekaiyauvaa vaidi kieetaiya apiraiyauvaa roosuuyauvo vauduu iya oori nnikiyauvo vaidi oori nnikiyauvaa roosiiravai.

⁸ Iya kieeta yausiiyauvo gioonnaiya kieeta yausiiyauvaa roosiima hokobayauvai vauduu iya avaiyauvo pinaayauvai fai raiyoonavaa avaiyauvaa roosiiravai.

⁹ Na taaduu ngiari nniriiyauvunu kapaaqa roosuuyauvaadiri rummua apiravai. Kaayau kaaraiyauvaki puara hoosaiyauvaa haru kiada vitada rapuaara kuaavo hoosaiya yuku akuaivo viraivaa roosiima iya haaya akuaivo pinaa ari vookairavai vairavai.

¹⁰ Iya eevariiyauvaa roosiima ngiari mmeeyaiyauvaki avaiyauvo vauyauvaadiri vaidiiya heera yaagueeqaivaa vareeravai. Ii yaagueeqa ivo fai yaaku sai kuraagavai vainno taikaanaravai.

¹¹ Aangeraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaara duuvo inna iyara dira kieetaivovee. Inna nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Apa-toono, tuduu Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Aporuoono, tiravai. Ii nnutu ivaitana oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ruputu taikeeraivovee.

¹² Maisa mmoori tauraanaivo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Homo mmoori maisa taaravaitana vainoo.

¹³ Aangeraa karasai diaivo ari noomaivaa puu tuduu na rikiaaduu kuaivo sikau gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivo Anutuugaa vunniiuvau duuvaa tooyataayaivakidiri tioo

¹⁴ aangeraivo noomaivaa puu tuuvaa tunoo: Nnoori pinaivaa nnutu-uvo Yuferetiisa ivaki variaa aangeraa taarama taarama yeena rau kiadaa rukuasaa kiki ai kuatee, tiravai.

¹⁵ Aangeraa taarama taarama gioonna kiaapu vooya ruputuaaraivaara faannaida teerama kiada variravai. Iya aa suai aavaaraatama aa kuraaga aavaaraata aa nuanu aavaaraatama iya faannaida varida gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya ruputuaaraivaara vaa teerama kieravai. Kuaivo inna kiaa mmuuvaugiataama aangeraivo noomaivaa puu tuuvoono iya rukuasaa kiooduu viravai.

¹⁶ Rapira vaidiiya hoosa mmookaiyauvunu varuuya yaarira nnutuuyauvaa na rikiaaduu tunoo: Kaayakaayau ari vookarai vaidiiya (200,000,000) variaano,

¹⁷ tuduu ni avu tinniivo hanigooduu na tee vakiaaduu vaidiiya ngiari hoosaiyauvaa mmookaiyauvunu varuuyauvo ataama vairavai. Ngiari nniriiyauvunu rapira kapaaqaiyauvaa iya uyu kiooyauvo ari vookaraama vairavai. Vooyauvai kookee ikia hauru roosuuyauvo vauduu vooyauvai haboonna kuayauvo sikau sapaiyaa roosuuyauvo vauduu vooyauvai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuuvaa roosiima vairavai. Iya hoosaiyauvaa kieetaiyauvo fai raiyoonavaa kieetayauvai roosuuduu ngiari avaiyauvakidiri ikiaivoota visuuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna too varuuvootama tiiravai.

¹⁸ Tuoo tuoo maisa mminnaa taaravooma ikiaivoota visuuvoota sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya ruputuduu putiravai.

¹⁹ Ii hoosa iyauvaa avaiyauvakidiriaata mmeeyaiyauvakidiriaatama yaagueeqaivo vauvaadiri vaidiiya ruputuduu putiravai. Iya mmeeyaiyauvo yapaiyauvaa roosuuduu iyauvaki kieeta vauyauvaadiri gioonna kiaapuuya gutuduu iya nniitareeravai.

²⁰ Gutuduu rikiada gioonna kiaapu homoraa ii mmoori maisa taaravooma iyauvo hama iya ruputududuu putuuya ngiari yaakukidiri uu mminnaiyauvaa hama pikieeraida homo ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiravai. Iya sikau mmannaammannaidaa nnutuudo goora sirivuaa baraasa idaadiriaatama sikau tuanaivaadiriaata yatariivaadiriaatama unnakua anutuuyauvaa iyauvaadiri iravai. Ii unnakua anutuu iyauvo hama avu teeda yaata rikiada nuairayauvaivee. Iya iyauvaata mmagia maisaiyauvaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida nnaasu variravai.

²¹ Mmida varida vaidiiya ruputuduu putuduu saaka sifaivaa iida sabi heeda varida mminnaiyauvaa mmuara varada varida hama ausa hanigiada hama ii aataru iyauvaa mmooka hanigia mmiravai.

10

Aangeraa voovoono kiisa yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu kava na taaduu ari vo aangeraa yaagueeqa voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Tuuduu namaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu furainaivo inna kieetaivaa ututuuma kiooduu inna viri nnikiivo suai roosiima tooduu inna yukuuvaitana nnau tuonna roosiima vauduu ivaitanaudiri ikaivo teeravai.

² Tooduu kiisa yanaa hovekama kioovaa rabara kioo utuuvu inna yaakuuvau vairavai. Vauduu too ivo ari yuku yaadudaivaa nnoori sorovuaraa verenoovau raa tu kioo vainno geedaivaa mmataivau raa tu kioo vairavai.

³ Raa tu kioo vainno ivo pinaama aayanna tiao fai raiyoonaivaa akuuivaa roosiima tiravai. Tuduu rikioo ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama pinaa akuavai sai tiravai.

⁴ Akua sai tuduu rikiee na fafaara raanara iina rikiaaduu kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiao tunoo: Ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taaravaiana akua kiaiayuvaa sa raanee. Pikino aiki hatauma vakiaivee, tiravai.

⁵ Tuduu rikioo na taa aangeraivoono nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vauvoono ari yaaku yaadudaivaa ngiau reera utuoo

⁶ Anutuugaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiravai. Anutuugo tupatupaa variraivoono ngiauvaata mmataivaatama nnooriivaata mmuakiaa mminnaiyauvo iyauvaki vaira variraiyauvaatama iima kioovaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiao tunoo: Suaivo vaa paannainoo. Sa mmannam-manna faannakiatee.

⁷ Fai aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tinee tii saivaata Anutuugo ariisi haumaki vai kuaivaa vaa ari mmoori vareera vaidi forofetaiya kaa mmuuvu fai kaanainaravaivee, tiravai.

⁸ Tuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri niita kua tuuvo kava niita kua tiao tunoo: Aangeraivo nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vaivaa yaakuuvakidiri yanaa rabara utu kioo vaivaa oro varaa-nee,

⁹ tuduu rikiee na oro aangeraivaa vainima diee vaina inna yaparaina kiaanoo: Kiisa yanaivaa ni mianee, kiaaduu rikioo ivo sai ni tunoo: Varee nnaanee. Nnee rikino i ausaivaki fai pinaama kapikaraanaravaivee. Nnee rikino i avaiivaki fai ngengengoonga suuya roosiima yoketainaravaivee,

¹⁰ tuduu rikiee kiisa yanaivaa inna yaakuuvakidiri varee nnee rikiaaduu ni avaiivaki ngengengoonga suuyaivaa roosiima yoketairavai. Yoketauduu tee na romenama kiaaduu ni ausaivaki pinaama kapikareeravai.

¹¹ Na nnaa taika kiaaduu ivo ni tunoo: Yapooma gioonna kiaapuuyasi vainaraivaara Anutuugo i kaa i mmuu kuaivaa kava kaa kookieekianee. A kaayau gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya varuuyaraata vo mmata vo mmataivau varuuyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata kieeta vaidiiyaraatama Anutuugo i kaa i mmuu kuaivaa kianee. Ivo itaa kua tiravaivee.

11

*Anutuugaa mmayaaya kaa mmira vaidiivaitana**fai putuaaravai*

¹ Ivo itaa kua kaa kioo nnau mmataira yauvaa roosuu kuasaivaa ni mioo tunoo: Diitee oro Anutuugaa nnau nuunairaivaata yeena tapiivaatama

mmataakianee. Ivaki variaa gioonna kiaapu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida variailya yaaruanee.

² Nuunaira nnauvaa vainima vai mmatuuyaivau sa mmataakianee. Inna ngiari voopinnaiya mmatuuyavai vaa na iya mmiauvaara sa ivaa mmataakianee. Fai iya yoosinna yoketaa tuanaa aakiaivaki yuku reekiokio fai kuraagaiyauvo taara vaidi yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taaravaitana taikaanaravai.

³ Fai na ii suai ivaki niyara safuuma kua kiaa kookiee kiaa vaidiivaitana yaagueeqaivaa mminai ivaitana kaayau (1260) suaiyauvaki Anutuugo iya kiaa mmii kuaiyauvaa kiaa kookieekiaaravai. Ii vaidi ivaitana gioonna kiaapu mmatayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiyauvaara ausa mmuaarareeda buruqa maisa upisiivaitana rau varada kuaaravaivee, tiravai.

⁴ Ii vaidi ivaitana taara yatari oriipaivaitana roosiikiaavaitana mmatayaiyara dira Udaangaivaa avuuvau taara tooba hokobaivaitana roosiikiaavaitanavee.

⁵ Fai vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iino too fai ivaitana avaiakidiri ikaivo tioo vioo ivaitana nnammutuaiya taa taputu kiaanaravai. Itaama vai aataru ivaidiri vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iinno fai putinaravai.

⁶ Fai yaagueeqaivo ivaitana tasipanai vatiivaa ooqoo tikio ivaitana Anutuugaa kuaivaa kiaa mmira suiavaki hama vatiivo rinaravai. Vo yaagueeqavai ivaitana tasipanai nnooriyauvaa tikio hanigoo kiauvi vai naravai. Vo yaagueeqa voovai ivaitana tasipano vo suai ivaitana kiatainai tikio maisa nniitareera ari vookara ari vookaraiyauvo mmatayaa tiinaravai.

⁷ Taaravaitana Anutuugaa kuaivaa kiaa mmi taika kikio fayai mmaraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri ngioo ivaitana rapuoonnonno yaatara kioo ruputu kinai putuaravai.

⁸ Putikiai ivaitana nnabaivaitana ngiari Udaangaivaa yatari sagaivau haara kiada yoosinna pinaivaa vuutaivaki yapa kikiai vakiaaravai. Ii yoosinna ivaa hatauma mmataama kioo nnutuuvaitana vuaivo Sutuuma vaikio vuaivo Iyiipa vaivai.

⁹ Ivaki gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya variayakidiriaata vo oyai vo oyaivakidiriaatama vo kua vo kua kiaivakidiriaata vo mmata vo mmatavakidiriaatama nnida ivaitana nnabaivaitana taaravai. Iya taaravooma suaivo taika kioo vo suaivai sai suaivaata hakuaaraivaara ooqoo kiaaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu mmatayaiya taaravaitana putuaivaara suviyauvi kiaa kiada sirigakiaaravai. Vaa tauraa ii forofetaa ivaitana iya kiaavovo mmamma nniitareeraivo iyasi nniivaara nnaagiai ivaitana putuaivaara iya sirigaida varida mminnaiyauvaa kati ngiari mmu ngiari mmuukiaaravai.

¹¹ Yuvuaano ivaitana itaama iikiaaraivaa tooduu ari yaata tinniivo hani-giooduu tunoo: Vaa vai aataruvaivee, kiaa kioo ataama teeravai. Taaravooma suaivo taika kioo voovai tammaivaki kava varira yaikiaivo Anutuugaasidiri tioo ii vaidi ivaitanaaki kuaikiai kava diitaani gioonna kiaapuuya ivaitana taiya kaayauma aatuukiaavai.

¹² Aatuuda variaani forofetaivaitana rikiaavo ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tioo ivaitana tinoo: Aapi ngiatee, tikiai ngiari nnammutuaiya ivaitana teeda vakiaani namaivaki ngiau aapu kuaavai.

¹³ Ivaitana kuua saivaata mmataa kuaruuvo pinaama utuoo nnau vooyauvai havarata kioo gioonna kiaapu kaayakaayau (7000) ruputu kiai vai. Ruputu kiai kiai gioonna kiaapu homoraiya ivaa teeda pinaama aatuuda

Anutuuqo ngiau aapu variivo ari vookaraama variivaara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹⁴ Mmoori maisa inanoovo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Mmoori maisa nnaagiaivo fai kiisa suai nninaravai.

Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa

puu tiravai

¹⁵ Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tuduu ngiau aapuuvaki pinaama kua tiraiyauvoono tunoo: Ti Udaanga Anutuuqoota ari mmataama kioo vaidi Misiaivootama aanna makee mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa varada iyara dida vaida fai tupatupaa iyara diaaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada yokovaa vaidiiya vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taarama ngiari mmaataiyauvunu varuuya vida varada Anutuuqaa yuku oyaivaki vaida innara kua yoketaivaa tida

¹⁷ tunoo:

Udaanga Anutuuqo
mmuakiaa mminnaiyauvaa
a yaataree diraikua
a tauraa variannaikua makee variannanoo.
A ai yaagueeqa pinaivaadiri
gioonna kiaapuuyara diannaivaara
ta iyara yoketaavee kiaunnaanoo.

¹⁸ A itaama diannaivaara

gioonna kiaapu hama i kuaivaa rikiaiya
aiyara nnannataavai.
A gioonna kiaapuuyara i nnannataanara suaivo
vaa vainima nninoo.
Fai a gioonna kiaapu putiraiya
yaparainara suaivo vaa vainima nninoo.
Fai ai mmoori vareera vaidi forofetaiyaatama
gioonna kiaapu aiyara kutaavaivee kiaiyaatama
aiyara yoketaa kiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa nnoonna kiisaiaatama
a irisai yoketaivaa iya mminara suaivo
vaa vainima nninoo.
Gioonna kiaapu vooyaano
vooya ruputuduu putuuya
a iya ruputina putuara suaivo
vaa vainima nninoo.

Yokovaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Tuduu Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvaa sipuuvaa ivo hatuua kiooduu ivaki nnaamuru yoketaivo kooyaa vauduu teeravai. Ii nnaamuru ivaki nnaaru Anutuuqo Isarairaiyaata kua yeena rau kioo kuaivo vairavai. Ivo sipuuvaa hatuoo saivaata saneetuuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo utuduu kaaburaara vati pinaivo pinaama riravai.

12

Yapai pinaivo gioonnaivaara nnannateeravai

¹ Itaama taika kiooduu ngiau aapuuvau ari vookarau atavau vairavai. Gioonna voovai suaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu varuduu kuraagaivo inna yuku mmemmaivaki vauduu aakiapuaa yaakuuvaitana

yukukidiri taaravaitana kieeta vaidiivo tommeeka apiraivaa roosiima inna kieetaivau vairavai.

² Vauduu too ivo nnaakara sunnainno mmataanara uuduu inna nniita-rooduu kaayauma vuu vuu kai kai tiravai.

³ Kava ngiau aapu ari vookarau atauvo vairavai. Pinaa ari vookarau mahipa pinaa kookevo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama inna kieetaiyauvunu vairavai.

⁴ Vauduu ari mmeeyaivaadiri ngiau aapuuvaudiri aakiapuaa sainai sainai vauyauvaa pikioo tammaiyaavaa rupi nuunama kioo vara mmatayaa kagaari kioodoo tiiravai. Tuuduu gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara uuduu yapaivo oro inna vunngiaa dioo vainno nnaakaraivaa mmata kino too gutu nnaanaraivaa ivau diravai.

⁵ Dioo vauduu gioonnaivo mmaapuvai mmata kieeravai. Inna mmaapuuvo fai yapooma yokeenno mmuakiaa mmatayaa variayara yaagueega yau ainaivaa kuru kioo iyara dinaravai. Gioonnaivo ari mmaapuuva mmatoo saivaata aangeraiya inna ravis vitada Anutuugo ari kieeta varira mmaataivau variivaasi yapaara viravai.

⁶ Vuduu too gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Anutuugo innani ii yoosinna ivaa teerama kioo ivaki kaayau suai (1260) inna tuginnaanara yoosinnaivakira viravai.

⁷ Vuduu too ngiau aapuuvaki pinaa rapiraivo diiteeravai. Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvo Maikooro ari aangeraiyaatama mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama rapidada

⁸ mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama yaatara kiada ooqoo tuduu hama ngiau aapu iya variraivootairavai.

⁹ Hama iya variraivootauduu mmatayaa kagaari kioodoo tiiravai. Ii mahipa pinaa ivo nnaaru varuuvaa nnutuuvo Sataango ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya unnakua tiraivovee. Innaatama ari aangeraa mmuakiaayaatama kagaari kioodoo mmatayaa tiiravai.

¹⁰ Tuuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tuoo tunoo: Ivo ikiannagisanna heenagieena Anutuugaa avuuvau dioo vainno ti seena vaa ausa hanigieeraiyaki kua pinaivaa yapooavaa vaa aangeraiya inna ngiau aapuuvakidiri mmatayaa kagaari kieeravai. Iya inna kagaari kioovaara aanna makee Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeera aataruuvootama ari yaagueeqaivoota ivo Kieeta tuanaavai variraivootama kooyaa vainoo. Ivo ari mmataama kioo vaidi Misiaivo gioonna kiaapuuyara dinara yaagueeqaivaa aanna makee kooyaa ti vitainoo.

¹¹ Ti seena vaa ausa hanigieeraiya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvo iyara tusooavaara kutaavaivee kaa kiada inna kua kutaivaa kaa kookieema kiaivaara Sataangaa yaataraavai. Iya hama ngiari variraivaara yaata utida putiraivaara aatuukiaavai.

¹² Ngia ngiau aapuuvaki variaa mmuakiaaya iya Sataangaa yaataraivaara sirigakiatee. Boo, ngia mmatayaa variayara vaa ivo ngiisi tioo ngii tasipama variivaara fai ngia maisama variaaravai. Vaa ivo ari variraivaa taikio paannaikio pinaama nnannataikio ngiisi kuaivaivee. Kuaivo itaa kua tiravai.

¹³ Mahipa pinaivo vaa iya mmatayaa inna kagaari kioovaara arinaima rikioo mmaapuuva mmatoo gioonnaivaa vata roo viravai.

¹⁴ Vata roo vududuu Anutuugo tauu pinaivaa haayaivaitana gioonnaivaa mmuduu too ivaitanaano inna vitoo mmanna gaanga yoosinna ari varinaraivakira viravai. Vioo vioo ivaki taaravooma nuanuuvo taika kioo

vo nuanuvai sai suaivaatama varino Anutuugo inna tuqinnanono mahipa pinaivo hama yopeema inna ruputinara yoosinnaivakira viravai.

¹⁵ Vuduu mahipa pinaivo ari avaivakidiri nnooriivaa mmuru utino gioon-naivaa voo varoo kuaiveera nnoori pinaivaa roosiima mmuru utiravai.

¹⁶ Mmuru utuduu gioonnaivaara mmataivo boo tioo saivai sainai vuduu saivai sainai vuduu soopa pinaavai vauduu nnooriivo yapaivaa avaivakidiri tuuvo idaa viravai.

¹⁷ Vuduu mahipa pinaivo gioonnaivaara pinaama inna nnannatooduu inna pikioo inna uru nnaakaraiyaata rapinara viravai. Iya Anutuugo kuaivaa tiivaa rikiada iida Yisuunna mmayaayaivaa kiaa kookieeraiyasi rapinara viravai.

¹⁸ Voo voo oro sorovuaravaa siriivau diravai.

13

Fayai mmaraivaaitana mmatayaiyara diravai

¹ Na taaduu fayai mmaraivaivo nnoori sorovuaravakidiri ngioo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki viravai. Vauduu vaidi kieetaiya apira tom-meekaiyauvo yaakuuvaitana inna aaruuyauvunu vauduu maisa nnutu-uyauvaa fafaara rooyauvo inna kieetaiyauvunu viravai. Ii nnutu iyauvaa Anutuugaara maisa kua tuuyauvo viravai.

² Na taaduu inna mmammaivo fai mmaraaa pusiinna pinaivaa mmam-maivaa roosuuduu inna yuku yaakuudo fai mmaraaa pinaa ari vooka-rauvaa yuku yaakuudaa roosuuduu inna avaiivo fai raiyoonavaa avaiivaa roosiiravai. Roosuuduu mahipa pinaivo ari yaagueeqaivaa inna mmioo ari kieeta varira mmaataivaa inna mmioo kaayau gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa inna mmiravai.

³ Na taaduu inna kieeta voovai vaa vaidiia heeda tunoo: Vaa ta ruputu kiaunnano, tuuvo uudaivo vainno maafairavai. Maafauvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya nnikiaraida inna nnaagiai viravai.

⁴ Vaa mahipa pinaivo fayai mmaraivaa ari gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa mmuuvaa gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmudu-uyaiyauvaa mahipa pinaivaata fayai mmaraivaatama mmida tunoo: Dee vaidivoono fayai mmaraivaa roosiima variinne? Ai hameetavee. Mo gioono aikiooma innaata rapinarannee? Hama yopeemavee, tiravai.

⁵ Tuduu Anutuugo ee-oo tuduu fayai mmaraivaivo ariiyara mannaka tioo kaayau maisa kua tioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidi-vakidiri taara kuraagavaitana gioonna kiaapuuyara diravai.

⁶ Doo vainno Anutuugaara kua maisaivaa tioo inna nnutuuvaaaraatama iva varira yoosinnaivaaraata mmuakiaa ngiau aapu varuuyaraatama kua maisaivaa tiravai.

⁷ Kua maisaivaa tioo tioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata rapuoon-nonno iya yaataanara yaagueeqaivaa vareeravai. Vo oya! vo oyaiyaraata vo mmamma vo mmammaiyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata vo mmata vo mmata varuuyaraatama dira yaagueeqaivaatama vareeravai.

⁸ Fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya hama ngiari nnu-tuuyauvo Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa yanaivau vakiaiya fai iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fayai mmaraivaa miaaravai. Ii Puara Sip-isiipa Nnaakara iva vadiiya ruputu kiooduu putuuvoo tauraa hama ngiau mmataivaa uu suaivaki gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraivaara iya nnutuuyauvaa inna yanaivau fafaara reeravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono aa kua aavaa arinaima rikiaivee.

¹⁰ Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai oovi nnauvaki yapaaree kiasa inna tikio rikioo inna aikiooma fai ivo kuanaravai. Fai vooya Anutuugaa gioonna kiaapu voovai paipa avaikaraivaadiri ruputino putuaiveera kiasa kua yeena rau kioo ruputino inna aikiooma fai ivo putinaravai. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaara arinaima rikiada Yisuunnara mmanmannanna kutaavaivee tida mmuaararaivo ngiisi vainainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹¹ Na taaduu vo fayai mmaraaraa voovoono mmataivakidiri ngioo varuduu inna aaruuvaitana puara sipisiipa nnaakaraivaa aaru roosiiravaitana vauduu inna kuaivo mahipa pinaivaa kuaivaa roosiiravai.

¹² Roosuduu ivo tauraanaa fayai mmaraaraivaa avuuvau dioo vainno innakinnaa yaagueeqa mmuakiaavai varoo iiravai. Iinno yaagueeqama tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa varuuya tauraanaa fayai mmaraaraivaa vaa ruputu kiooduu uuda vainno maafama kioovaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiravai.

¹³ Ii fayai mmaraaraa ivo ari vookara ari vookarau mmooriivaa iiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ivo tuduu ngiau aapuvakidiri ikiaivo mmatayaa tiiravai.

¹⁴ Tauraanaa fayai mmaraaraivaa yaagueeqaivaadiri ivo ari vookara ari vookarau mmooriivauvaa uvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayia unnakua kiasa kiooduu iya iva uu mmooriivaa teeda tunoo: Kuttaavaivee, tiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya tuduu iya tauraanaa fayai mmaraaraivaa mmanmannannaivaa iiravai. Vaa vaidiia paipa avaikaravaadiri inna ruputu kiooduu putuoo vainno kava diitoovaa mmanmannannaivaa ivo tuduu iya iiravai.

¹⁵ Uduu Anutuugo ee-oo tuduu ivo ari yaikiaivaa ii mmanmannannaa iya iima kioo ivaaki fuu tuduu vuduu ivo vadi roosiima kua tiravai. Fai gioonna kiaapuuya hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmirama kikio iya ruputina putuara yaagueeqaivaa vareeravai.

¹⁶ Varooduu ivo yaagueeqama tuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonnaiyaata kiisaiyaatama hoona suvuauyaata mmanna haipuuatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata mmamma dummukiara kati ngiari nuairaiyaatama tauraanaa fayai mmaraaraivaa atavuaa ngiariyaa yapeeravai. Ivo tuduu vooya ngiari yaaku yaadudaiyauvunu yapooduu vooya ngiari tinniayauvunu yapeeravai.

¹⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono ii atavuaa varovoono hama yopeema yookaira aataruuvaa iiravai. Ii atavuaa ivo tauraanaa fayai mmaraaraivaa nnutuvai vairavainnee vara inna yaarira fafaaraivo inna nnutuuvaa roosiiravai vairavai.

¹⁸ Ii kua ivaara tuqinnama yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono tinni yoketaivo innaki vaino fai fayai mmaraaraivaa yaarira kua oyaivaa arinaima rikiannaravai. Ii yaarira kua ivo inna vaidiivaara tii kuaivo 666 vainoo.

14

Yisuuva ari kiauvaadiri yookaama kiooyaano

kuaru tiravai

¹ Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo taapiivaa nnutuuvo Sioona ivau diravai. Dioo vauduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) inna

tasipama dida vauduu inna nnutuuvoota inna Koonna nnutuuvootama iya tinniiyauvunu fafaara roovo vairavai.

² Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kuaivo nnoori hiina pinaivaa akua roosiima tioo ngiaarunno pinaama akua tuuvaa roosiima tiravai. Na rikiaaduu ii akua ivo vaidiiaa kitaiyauvaa ruuyauvaa akua roosiima tiravai.

³ Tuduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) iya fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadaatama vaidi yokovaiyaata Anutuugaa kieeta varira mmaataivaatama vunniivau diravai. Dida vaida kuaru karaasaivaa tiravai. Hama kuminaiya ii kuaru ivaa rikiaada tiravai. Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo vitooyaano nnaasu ii kuaru ivaa rikiaada tiravai.

⁴ Iyaano hama gioonnaiya tasipeeraida yoketaama varida hama nnaata vareeravai. Ii vaidi iyaano Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nuauvau iyaatama inna nnaagiai viravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyakidiri Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo viteeravai. Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama variaani iya inna ivaitanaani tauraa tuanaiyavee.

⁵ Gioonna kiaapuuya rikiooduu hama iyakidiri unnakua tira voovai vairavai. Hama iyaki tomedaataiyavee.

Aangeraa taaravoomadoono kuaivaa kiaa mmiravai

⁶ Na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapu vuuta idaa ngioo varioo mmayaaya yoketaa tupatupaa vau kuaivaa varoo mmatayaa variiaa kiaa mmnara nuainno variravai. Vo mmata vo mmata variiaa vo oyai vo oyaiyaatama vo kua vo kua kiaiyaata vo mmamma vo mmammaiyaatama kiaa mmnara nuainno varioo

⁷ pinaama aayanna roo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivo aavaa nninoo. Ivaaraida inna avaiavaa rikiaada varida ivo yaagueegavai variivaara kua yoketaivaa kiatee. Ivo ngiauvaata mmataivaatama iima kioo sorovuaraiyaata nnoori rumuruumaiyauvaatama iima kieeravai. Ivaaraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

⁸ Aangeraa tauraanaivo itaa kua kiaa roo vuduu inna inanoo aangeraiivo inna nnaagiai voo varioo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona vaa maisainno tavarata taika kieeravai. Ivakinnaaya mmuakiaa mmataivaki variiaa yaagueeqa nnoori vuainavaa nnaateera tuneema sabi heera aataruuvaa iikiateera yaagueeqama tiravaivee.

⁹ Inna inanoo aangeraiivo itaa kua kiaa roo vuduu nnaagiai tuanaa aangeraiivo tauravaitana nnaagiai voo varioo pinaama aayanna roo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ari ausa mmuduuyaiyavaa mmioo inna atauvaa ari tinniivaunnee ari yaakuuvau yapano

¹⁰ fai Anutuugo pinaama innara nnannataanaravai. Anutuugo ari nnannataivaa vuaina suuyaivaa roosiivaa ari tooriivaki tusaa uyu kioo mmioo too nnaanaravai. Hama Anutuugo vuaina suuyaivaata nnooriivaatama tusaa uyu kioo mmninaravai. Safuuma vuainavaa nnaasu tusaa uyu kioo mmninaravai. Ari tooriivakidiri mminnamminnaa maisa irisaiivaa itaama safuuma inna mmninaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya fayai mmaraivaara yoketaakiaa fai sikau puapusuqaiivo too nnannannanna tuoo variivo mmannammanna iya too varinaa aangeraa yoketaa tuanaa avuuyauvunuaatama Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa avuuvunnaata kararuaravai.

¹¹ Ikiavo iya too variivaa visuuvo tupatupaa ngioo voo nnaasu varinaraivai. Iya fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida inna nnutuuvaa atauvaa varaiya fai ikiavo

ikiannagisanna heenagieena iya too nnaasu varinai iya kararida nnaasu variaaravai. Nnaagiai tuanaa aangeraiivo itaa kua kias roo viravai.

¹² Ii kua ivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa inna mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida Yisuunnara kutaavaivee kias kiada hama pikiaiya ivaara rikiadaata yaagueeqama variaaraiivo inna yoketaavai.

¹³ Na rikiaaduu ngiauvakidiri kua voovai tuoo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiaiya aa suai aavakidiri varia rada nnida varida putuaiyara Anutuugo iyara yoketainaravaivee, tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono tunoo: Fai iya yoketaa tuanaaya variaaravai. Fai iya kaayau mmoori varaivaa pikiada eeyaara kati variaaravai. Fai ngiari mmoori varaivaa kaanaivo iyasi vainaraivaara iya eeyaara kati variaaravaivee, tiravai.

Mmataivau yeennaivoota vuaina iiravootama apuuduu vareeravai

¹⁴ Mmannasa Yoketaivoono itaa kua tuduu na taaduu nama poosaivo vauduu vaidiiavaa mmaapuuvaa roosuu voovoono ivaki varuduu kieeta vaidiiavaa tommeeka sikau gooraivaadiri iima kioovo inna kieetaivau vauduu avaikarau paipa hovekauvaa ari yaakuuvaki utu kioo vairavai.

¹⁵ Utu kioo vauduu ari vo aangeraa voovoono nuunaira nnau pinaivakidiri tioo vaidiiivo namaivaki varuuvaa pinaama aayanna roo tunoo: Mmatayaa vai yeennaiyauvo vaa nneeravaata vainoo. Iyauvaa rutakeera suaivo vaa nniivaara ai paipa hovekaivaa varee iyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁶ tuduu rikioo vaidiiivo namaivaki varuuvo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri yeennaiyauvaa rutaka kioo vareeravai.

¹⁷ Varooduu nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvakidiri kava vo aangeraa voovoono tioo avaikarau paipa hovekau voovaata varoo tiiravai.

¹⁸ Tuuduu kava vo aangeraa voovoono ikiaivaara haitatuuvono yeena tapiivaudiri tioo aangeraiivo avaikarau paipa hovekauvaa utu kioo vauvaara pinaama aayanna roo tunoo: Mmataivau vai vuaina iiraiyauvo vaa aikiooma nneeravaata vainoo. Ai paipa avaikarivaa varee vuaina mmoori-ivakidiri iiraiyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁹ tuduu rikioo aangeraiivo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri utuoo vuaina iiraiyauvaa rutakeeravai. Rutaka kioo varoo vuaina suuyaivaa kagigaira nnaamuruuvaki kagaari kieeravai. Ii kagigaira nnaamuru ivo inna Anutuugaa ausaivo pinaama nnannateeraivo.

²⁰ Ii nnaamuru ivo yoo sinna mmaanai vauduu ivakidiri vuaina suuyaivaa raa kagigauduu tuuneema kiauvo tiiravai. Tioo vioo nnoori pinaivo kaayauma hainno ngiauvau tuoo virayaama vioo vioo hokobavai ngieera (300 mitaa) viravai.

15

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

utu kiada dida vairavai

¹ Itaa taika kioodoo na taaduu kava ari vookarau atau pinaivo ngiau aapuuvau vauduu na tee nnikiariravai. Aangeraa yaaku saivai karasaidiri taaramaano maisamaisau mminnaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utu kiada dida vairavai. Ii maisa mminnaa iyauvo inna nnaagiai mmooriyauvaa Anutuugo iima taika kino inna nnannateeraivo taikaanarayauvovee.

² Na taaduu mminnaa voovai nnoori haruunga pinumaivaa roosuovo mmanammannaa naruuvoota ikiaivootama nuunama vauvaitana ivaki

vairavai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya fayai mmaraivo inna nnu-tuuvo yaarira kuaivo vauvaata inna mmannammannaivaatama ivaitana yaatara kiooyaano ni teeravai. Teeda nnoori haruunga pinuma roosuuvaa siriivau dida vaida kitaiyauvaa Anutuugo iya mmuuyauvaa utu kiada vairavai.

³ Utu kiada vaida Anutuugaa mmoori vareera vaidi Musiinna kuaruuvaa tida Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kuaruuvaa tida tunoo:

Udaanga Anutuugo

mmuakiaa mminnaiyauvaa

a yaataree diraikuavee.

Mmoori a iikiannaivo ari vookaraivai vaivara

ta teeda nnikaraakiaunnava.

A mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kieetaikuavee.

A iikiannaivo safuuma kutaavai nnaasu vainoo.

⁴ Udaanga-o,

eenoo nnaasu yoketaa tuanaavai variannaivaara

mmuakiaaya i mmemmaana kuaano.

Eenoo yaagueegama variannaivaara

mmuakiaaya aiyara yoketaavaivee kiaanoo.

Mmuakiaaya fai i avuuvau nnida

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

Mmuakiaaya a safuuma nnaasu iikiannaivaa teeda

fai ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

⁵ Iya kuaruuvaa itaa kua kiaa taika kiooduu na taaduu ngiau aapuuvaki nuunaira nnau pinaivaa sipuuvu hatuaa tu kioo vauvo ni too vairavai. Ivaa aakiaivaki buruqaadiri atuu rummua kioovaki Anutuugaa variraivo vauvo kooyaa vairavai.

⁶ Vauduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama nnaagiai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kiada duuyaano nuunaira nnauvakidiri tiiravai. Iya buruqa yoketaa poosaiyauvaa rau kiada takuaanga kuu vausaiyauvaa ngiari nniriiyauvunu rau kiooyauvaatama tiiravai.

⁷ Tuuduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaakidiri mmuaavoono diitoo sikau gooraivaadiri iima kioo kuu yavaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama aangeraiya mmiravai. Ii kuu yavaa iyauvaki Anutuugo tupatupaa variraivo inna nnannateeraivo suvuainno vairavai.

⁸ Anutuugaa oyai ari vookarauvaa mmeekiaivoota ari yaaguee-qaivootama kioosu roosiima kaayauma ngioo voo nuunaira nnauvaki rau kioo vairavai. Rau kioo vauduu too hama vaidi voovoono yopeema nuunaira nnauvaki ngioo viravai. Aangeraiya fai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama iima taika kikiaki rikiada ivaki nnida kuaaravai.

16

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

fuarau kieeravai

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu nnau nuunairaivakidiri kuaivo pinaavai tioo aangeraa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tunoo: Vida kuu yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanaaki Anutuugaa nnannateeraivo vaiyauvaa vara mmataivau fuarau kiaatee, tiravai.

² Tuduu tauranaa aangeraiyo ari kuu yavaivaki vauvaa voo vara mmataivau fuarau kieeravai. Fuarau kiooduu gioonna kiaapu vaa fayai mmaraivaa atauvaa varada inna mmannammannaivaa ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa mmuuyayaa pinaa uudauda maisaiyauvo vainno iya nniitareeravai.

³ Itaama kioodoo inna inanoo aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa sorovuarai vai fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo sorovuarai vo hanigoo vadi putirai ya kiau vaa roosiima vau duu mmuakiaa sorovuarai vadi varida nuu mminnaiyauvo putiravai.

⁴ Itaama kioodoo tammaakinnaa aangeraivo ari kuu yavaivaki vauvaa varoo nnooriyauvakiaata rumuruumaiyauvakiaatama fuarau kioodoo hani-goo kiau tuanaavai vairavai.

⁵ Na rikiaadu aangerai vo nnooriyauvaa haitatuuvoono Anutuugo tunoo: A yoketaa tuanaakua variannano. A tauraa varunnaikua aanna makee a variannano. Ii a irisai maisa mmianna iyauvo inna safuuma vainoo.

⁶ Gioonna kiaapuuya nnaaru i gioonna kiaapuuyaata forofetaiyatama ruputuduu putuuvaa kiau vaa iya nnaateeraivaara a iya mmiannavai. Suvikara, iya ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa safuuma ngiari varaavaivee,

⁷ tuduu na rikiaadu yeena tapiivakidiri kua voovai tioo tunoo: Udaanga Anutuugo, a mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree dirakuavee. A irisai maisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiannaiyauvo safuuma kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.

⁸ Tuduu eera tammaakinnaa aangerai vo ari kuu yavaivaki vauvaa suai vai fuarau kioodoo Anutuugo ee-oo tuduu rikioo suai vadi i kua pinaivo ngioo gioonna kiaapuuya puisa teeravai.

⁹ Anutuugo tuduu ii mmoori maisa iyauvo gioonna kiaapuuyaki vauvaara suai vo ngioo puisakama tooyaano Anutuugo nnuutuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida hama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada Anutuugo kua yoketaivaa tiravai.

¹⁰ Itaama kioodoo eera aangerai vo ari kuu yavaivaki vauvaa fayai mmararai vo kieeta varira mmaataivau fuarau kioodoo inna yoosin-naivaki i va gioonna kiaapuuyara duuvaki kaayauma upisiiravai. Upisuuduu gioonna kiaapuuya kaayauma kararida varida kaayau sookiana saakianaida reera kiataada reemma kiataaida vairavai.

¹¹ Vadi iya nniitaroovaaata uudaudaiyauvo vauvaaraatama Anutuugo ngiau aapu varuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida varida hama ngiari mminnamminnaa maisa uu aataruuyauvaa pikiada hanigiada yoke-taama variravai.

¹² Itaama kioodoo kava karasaidiaa aangerai vo ari kuu yavaivaki vauvaa nnoori pinaivaa nnuutuvo Yuferetiisa ivaki fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo vadi kieetai ya suai raari roopinnaidiri ngiaarai ya aataruuvoo kooyaa vakiaiveeraivaara nnoori vo reekama kieeravai.

¹³ Itaama taika kioodoo na taaduu Sataangaa mmannasa maisa taaravooma yeekana roosuudoono mahipa pinaivaa avai vakidiriaatama fayai mmararai vaa avai vakidiriaatama unnakua forofetaivaa avai vakidiriaatama nniravai.

¹⁴ Inna iya mmagia maisai ya i vookara ari vookarau mmooriyauvaa iiraiyavee. Iya mmuakiaa mmatayai ya kieetaiyasi vida iya rupi nuunama kiki ai rapuaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai yaataroo dirai voono mmataama kioo suai pinaivaki fai iya rapuaaravai.

¹⁵ Anutuugo mmataama kioo Misiaa vadii voono ataa kua tunoo: Rikiaatee. Na mmuaa furai vadii vaa roosiima hama ngia taara suai vaki na ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono avu too vainno ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuuvaa Anutuugo innara yoketai noo. Ivo taguuaada

nuainai gioonna kiaapuuya inna teekio inna mmamma maisaivoora tioo ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuunaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

¹⁶ Mmagia maisaidoono kieeta vaidiia rupi nuunama kieeravai. Iya nuunama kioo yoosinnaivaa nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Amaraketoonavee, tiravai.

¹⁷ Itaama kiooduu aangeraa karisaidiri taarama varuu nnaagiai tua-naivoono ari kuu yavaivaki vauvaa ngiauvau vara kagaari kiooduu kieeta varira mmaataivo nuunaira nnau pinaivaki vauvakidiri kua pinaivo tioo tunoo: Vaa mmooriivo taikainoo,

¹⁸ tuduu kaayau saneetuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvu pinaama utiravai. Anutuugo vaidiivaa iima kioo suaivakidiri tuoo tuoo tuma ii suai ivaki hama mmataa kuaruuvu itaama utiravai. Ii mmataa kuaru ivo pinaama ari vookaraama utiravai.

¹⁹ Utuduu yoosinna pinaivaa tammaivakidiri mmataivo rutukua roo saivai sainai vuduu tammaivo vauduu saivai sainai viravai. Vuduu mmuakiaa mmataivaki vau nnau yoosinna pinaiyauvo rutuunno tanavaratataama taika kieeravai. Ii suai ivaki Anutuugo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroonara yaata utuoo ari nnannatoo ari vookarauvo vuaina roosiima tooriivaki vita kiooduu varuuvaa ivaki varuuya tusaa mmuduu nneeravai.

²⁰ Iqii suai ivaki mmuakiaa mmataiyauvaa nnooriivo ututuuma kiooyauvo kuminauduu mmuakiaa taapi oora sauyauvo mumunu utu taika kieeravai.

²¹ Vati kaaburaara pinaa ari vookarau mmuaararoovo ngiauvakidiri tuoo vaidiia ruputiravai. Vati kaaburaara pinaivo koonnama maisama iya ruoo ruputuuvaa iya Anutuugaara maisa kua tiravai.

17

Anutuugo sabi nuaira gioonnaivauidiri

mmataama kioo tiravai

¹ Aangeraiya yaaku saivai sainaidiri taarama kuu yavaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utuuyakidiri voovoono niisi ngioo tunoo: Nnainai na sabi nuaira gioonnaivo irisai maisaivaa varaanaraivaa fai i vitainaravai. Ii gioonna ivo inna yoosinna pinaivo kaayau nnooriyauvo saidi saidi nuunaivau varivai.

² Vaa vaidi mmatayaa kieetaiya ii gioonna ivaata sabi heera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapu mmatayaiya vuainavaa nneerayaama inna roosiima iya sabi heera aataruuvaa iidada kumimakaida variaavaivee, tiravai.

³ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni tasipama varuduu aangeraivo ni vitoo mmanna mmuyai gaanga yoosinnaivau ni yapa kieeravai. Ni yapa kiooduu na variee taaduu gioonnaivo fayai mmaraaraa kookeevaa mmookaivau hara kioo varuduu fayai mmaraaravaa mmammaivau kaayau maisau nnutuuyauvo vauduu inna kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai.

⁴ Gioonnaivaa uyira rairaiyauvo vooyauvai kookeeyauvai vauduu vooyauvai kokoraa kuauyauvaatama uyu varoo vioo kaayau mminnaa gooraivaadiri iima kiooyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama ari mmammaivau funnukama kiooduu vairavai. Vauduu ari yaakuuvaki ivo toori gooraivaadiri iima kioovaa utu kioo vauduu ari sabi heera aataruuvaa hoovaara koonnama varira aataruuvootama kaayakaayau maisamaisau aataruuyauvootama ivaki suvuairavai.

⁵ Suvuauduu ari tinniivau ari nnutuuvo fafaara roovo vauduu ivaa oyaivo haumaki vainno ataa kua tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona inna ni nnutuvai. Na mmuakiaa sabi heera aataruuyauvaata mmuakiaa maisamaisaira aataruuyauvaatama oyai nakaaraivovee, tiravai.

⁶ Na taaduu gioonnaivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuuya kiauyauvaa kapikaroo nnooriivaa roosiima nnoo kumimakairavai. Vooya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara vaidiia iya ruputuduu putuuya kiauyauvaatama nnoo kumimakairavai.

Na Yuvuaano inna tee pinaama nnikiaraina yaata utuee variravai.

⁷ Yaata utuee variaaduu aangeraiivo ni yaparinno tunoo: Aaniira a nnikiarainna pinaama yaata utuannanee? Gioonnaivaa oyaivo haumaki vaivaa fai na i kiaa i mmunaravai. Fayai mmaraaraiivo ari kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vauvaa kua oyaivaa fai na kooyaa i kiaa i mmunaravai. Gioonnaivo inna mmookaivau hara kioo varioo nuuvaa kua oyaivaatama fai na kooyaa i kiaa i mmunaravai.

⁸ Ii fayai mmaraaraa ivaa ngia too ivo tauraa varuuvono aanna makee hama varinoo. Fai ivo kiisa suai soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri raari roo ngioo varioo nnaagiai eeyaara taikaanaravai. Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraivaa iya nnutuuyauvaa yanaivau fafaara reeravai. Gioonna kiaapu mmatayaiya nnutuuyauvo hama yanaivaki vaiya fai fayai mmaraarivaa teeda fai kaayauma nnikiaaraakiaaravai. Ivo tauraa varuuvo aanna hama variivono fai nnaagiai kava varinaravaara iya kaayauma nnikiaaraakiaaravaivee.

⁹ Vaidi tinni yoketaiya ii kua ivaa oyaivaa fai arinaima rikiaaraivo inna yoketaavai. Fayai mmaraarivaa kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama oyaivo inna taapi kiisaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama ivau gioonnaivo varivai. Vuai oyaivo inna vaidi kieetaiya yaaku saivai sainaidiri taaravaitana variaavai.

¹⁰ Vaa iyakidiri yaaku sai vaidiia ngiari kieeta nnutuuyauvo taika kiakiai kuminaya variaavai. Mmuaavono homo gioonna kiaapuuyara dioo vainoo. Fai yapooma voovono ngioo gioonna kiaapuuyara dinaravai. Fai ivo ngioo kiisa suai nnaasu dinaravai.

¹¹ Fayai mmaraaraiivo tauraa varioo putiivono hama makee varioo kieeta vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tasipama gioonna kiaapuuyara dinoo. Ivo iya seena kieetavai varioo eeyaara putu taikaanaraivaara iinno varinoo.

¹² Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo inna vaidi kieeta yaakuuvaitana fai yapoma kieetaya varida gioonna kiaapuuyara diaaravai. Fai yapoma iya fayai mmaraarivaa tasipama kiisa suai iyara diaaravai.

¹³ Fai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari yaagueeqaiyauvaata gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaatama fayai mmaraarivaa mmiaaravai.

¹⁴ Mmi kiada Puara Sipisiipa Nnaakaraivaata rapuaaravai. Rapikiokio fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivo iya yaataraanaravai. Ivo udaanga vaidiia Udaanga tuanaavai varioo kieeta vaidiia kieeta tuanaavai variivaara ivo iya yaataraanaravai. Inna nnaagiai nuauya vaa ivo maavee tioo ariini iya mmataama kiooya yaagueeqama inna tasipama varida vaidi kieetaiyaata fayai mmaraarivaatama yaataraaravaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kioo aangeraiivo kava ni tunoo: Sabi nuaira gioonnaivo varii yoosinna ivaki nnooriyauvo nuunaivaa vaa a taannavai. Ii nnoori iyauvaa a taannaiyauvo inna kaayau gioonna kiaapuuyavee. Iya vo mmamma vo

mmamma varuuyakidiriaatama vo mmata vo mmataivakidiriaata vo kua vo kua tuuyakidiriaatama nuunakiaavai.

¹⁶ Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo iyauvoota fayai mmaraarivootama sabi nuaira gioonnaivaaraata nnannataaravai. Nnannateeda mmuakiaa mminnaa innasi vaiyauvaa tuayanna rida ravisi varakio fai ivo taguaada varinaravai. Taguaada varinai iya inna mmamma mmatiivaa nneeda mmuakiaa ikaivaki inna mmuturu kikio taanaravai.

¹⁷ Anutuugo iino inna iikiatai aataruuvo aaru yaakuuvaitana yaataiyauvaki vainai iya mmuua yaata tinnivai varada ngiari gioonna kiaapuuyara yaagueeqama dira yaagueeqaivaa fai fayai mmaraarivaa mmikio dioo vainono Anutuugo ari tuu kuaiyauvo kutaavai vainara suaivaki fai taikaanaravai. Ivaara iya gioonnaivaa ikaivaki mmuturu kikio taanaravai.

¹⁸ Sabi nuaira gioonnaivaa a taannaivo inna yoosinna pinaivo mmuakiaa mmatayaa kieetaiyara diivaivee. Angeraivo itaa kua tiravai.

18

Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo

tannavaratataama taika kieeravai

¹ Na itaama taa taika kiee kava na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tuuduu gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivo pinaavai inna tasipama vauduu inna mmeekia ari vookarauvo mmuakiaa mmataivau teeravai.

² Tooduu ivo pinaama aayanna roo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo vaa eeyara maisainno tannavaratataama taika kiaiavai. Mmagia maisa moomee sakua ari vookara ari vookaraiyauvo ivaki variaavo ngiaamma maisamaisaiyauvootama ivaki variaavai.

³ Vuaina nnooriivaa nneerayaama mmuakiaa yoosinnaiya inna tasipama sabi heera aataruuvaa pinaama uuvaara itaama vaivai. Mmatayaa diaa kieetaiya vaa inna tasipama sabi nuauduu yookaira aataruuvaa haitaturaiya innasi nnida yookaira aataruuvaa iida kaayau sikauiyauvaa varada ari vookaraama varuuvaa itaama vaivai. Angeraivo itaa kua tiravai.

⁴⁻⁵ Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri vo kua voovai tioo tunoo:

Ni gioonna kiaapuso,
Bapuroona yoosinna ivaa pikiada kuatee.
Ivakinnaaya mminnamminnaa maisaiyauvo
vakia roo vioo vioo ngiau aapu pinaavai vaikio
Anutuugo iya aataru maisaiyauvaa too
irisai maisaivaa iya mminara iinoo.
Fai ngieeta iya irisai maisaivaa vareevoora
ivaki pikiada sa ivakinnaaya tasipama
mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiatee.

⁶ Ivakinnaaya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya mmuuya
ngia irisai mmiraiya
irisai sai mmuaikaraama iya mmiatee.
Sa mmuaaneetu iya mmiatee.
Irisai taaraneetu iya mmiatee.
Nnoori toori kapikaraivaa roosiima
iya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya muuvaara
irisai taaraneetu nnoori toori kapikaraivaa
iya mmiatee.

⁷ Iya ngiariiyara mannaka tida
 ngiariiyara nnaasu yaata utida
 sirigaida kammataavai.
 Ivaara mmuaikaraama
 ausa mmuaarareera maisa mmooriivaa
 iya mmiatee.
 Ii yoosinna ivo gioonnnavai roosiivoono
 ariiyara mannaka tiao tinoo:
 Na aavau kieeta varira mmaataivau
 kieeta gioonnnavai variauvai.
 Hama na muaada gioonnnavai variauvai.
 Fai na hama ausa mmuaarareerama kiese
 fai na aavaki sirigaina
 kammatee nnaasu varinaravaivee.

⁸ Ivo itaa kua tiivaara
 mmuaa suaivaki mmoori maisa mmuaararaiyauvo
 innasi vainaravai.
 Vaidi putiraivootama
 iyara ausa mmuaararavoota
 yeenna rairavootama
 innasi vainaravai.
 Ikiavo fai inna taa taputu kiaanaravai.
 Udaanga Anutuugo gioonnaivaaki
 kua pinaivaa yapaivoono
 inna yaagueeqaivovee.

Ngiau aapuuvakidiri tuu kuaivo itaa kua tiravai.

⁹ Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya vaa inna tasipama sabi heera aataru-
 uvaa iikiyaiya inna ikia mmuturu kiaivaa visuuvaa teeda iya innara ausa
 mmuaarareeda boo tida rataaravai.

¹⁰ Iya ivo ari maisaivaa irisavaa varoo karariivaa rikiada aatu aatuuda
 ngieeradiri dida vaida kiaara: Boo, yoosinna pinaavai Bapuroona-o, a
 yaagueeqa yoosinnakuavee. Mmuua suai nnaasu a irisai maisaivaa vara
 taika kiaannavaivee. Vaidi kieetaiya itaa kua kiaaravai.

¹¹ Vaidi mmatayaiya yookaira aataruuvaa haitatuurayi fai iya ivaara
 pinaama ratada iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai. Gioonna kiaapu
 iya hoonahaanaiyauvaara sikaunnaadiri yookaama kiada vareeraiya vaa
 taikaivaa iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai.

¹² Hoonahaanaiyauvaa ivakinnaaya sikaunnaadiri yookaama
 kiada varaiyauvo ataama vainoo. Sikau mmannaammannai
 gooraivaata sirivuavaatama sikau ari vookarai yoketaiyauvaata
 sikau seeta roosiyyauvaatama iya varaavai. Buruqa yoketaa poosa
 kuaiyauvaatama kokoraa kuaiyauvaata kookee kuaiyauvaatama sirikaa
 buruqaiyauvaatama iya varaavai. Yatari yoketaa ari vookaraiyauvaata
 mminnaiyauvaa puara aannaivaadiri pieema kiaiyyauvaatama yatari
 hatataiyauvaata sikau baraasaivaadiri iikiyaiyauvaatama kapaqqaivaadiri
 iikiyaiyauvaata yaagueeqa sikau poosaivaadiri iikiyaiyauvaatama iya
 varaavai.

¹³ Mminnaa kupu takua roosiyyauvaata yatari ranaivaa hudaavo suuda
 yoketaa viraivaatama kupuuvaa roosiivaa nnutuuvo miiraivaata yatari
 suuyaivo suuda yoketaa viraivaatama vuainaivaata nammariivaatama
 paravuaa yoketaivaata yeenna vuutaivaatama iya varaavai. Puara buri-
 makau sipisiipa hoosaiyauvaata hoosaivaa haru kiaavo kaariyauvaa vitoo
 nuairaiyauvaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapu-
 uya hama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama iya varaavai.

14 Fai iya ii yoosinna ivaara kiaara: Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvaa i varaataiyauvo vaa taikaivai. I hoonahaana i suvuairaiyauvoota aiyaa funnukairaiyauvootama vaa taikaivai. Fai hama a kava iyaubaa varaanaravai. Vaa taikaivaivee,

15 kiaa kiada vaa iya tauraa iyaubaa yookaama kiada kaayau sikaubauvaa irisai varaivaara ngiariiyara yaata utida aatu aatuuda ngieera oro dida vakiaaravai. Fai iya ngieeradiri dida vaidata ratada varida boo tida

16 kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. A gionnnaivaa roosiima ai uyira raira poosaiyauvaatama kookeyauvaata kokoraa kuaubauvaatama uyu kee variee ari vookarai mminnaa mmannaammannai gooraivaata sikau seeta roosii yoketaivaatama ai mmammaivau a funnukairavai.

17 Mmuua suai ii hoonahaana yoketaa mmuakiaa iyauboo vaa taikaivaivee. Yookaira aataruuvaa haitatuuraiaano itaa kua kiaaravai.

Mmuakiaa siipaiyauvaa utiraiyaata yookaama kiada ivaki nuairaiyaatama ivaki mmoori varaiyaata mmuakiaa vaidi siipaiyauvaara mmoori varaiyaatama fai iya ngieera dida vakiaaravai.

18 Dida vaidi ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaa kioosuuvaa teeda kai kai tida kiaara: Hama vo yoosinnavai ii yoosinna pinaa ivaa roosiima vaivaivee,

19 kiaa kiada iya ausaiyauvo mmuaarareenai mmataivaa habara kiada ngiari kieetaiyauvaki apida boo tida ratada kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. Ivaki mmuakiaa siipa utiraiya nnida ngiari hoonahaanaiyauvaa ivaki yapa kiada irisai yookaivaa pinaavai ngiari vareeravai. Vaa mmuaa suaivaki inna mminnamminnaa mmuakiaayauvai taikaivaivee.

20 Ngia ngiau aapu variayaso, ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivara sirigakiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuyaata inna kuaivaa varada nuairaiyaata forofetaiyaatama sirigakiatee. Ii yoosinna ivakinnaaya maisa mmooriiyauvaa ngii uuvaa Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo irisai maisaivaa iya mmiivai. Ivaara sirigakiatee. Iya itaa kua kiaaravai.

21 Na taaduu aangeraa yaagueeqa voovoono sikau tayapoo pinaivaa suoodaa utuoo sorovuaraivaki kagaari kioo tunoo: Aa na sikau aavaa utuee puaisakama kagaari kiauneema yoosinna pinaa Bapuroona ivo fai eeyaara maisainno tannavaratataama taika kinai vaidiia hama kava iya taaravai.

22 Bapuroona-o, fai hama kava aiki vaidiia kita ruavao akua tiraivaata kuaru tira akuaivaatama kafura fee fee tira akuaivaata nooma rira akuaivaatama kava rikiaaravai. Vaidiia vo mmoori vo mmooriiyauvaa arinaima iikiaiya fai hama gionna kiaapuuya kava aiki iya taaravai. Yeennaiyauvaa mumunu utu yapeera sikauvaa akuaivaa hama gionna kiaapuuya kava aiki rikiaaravai.

23 Fai hama kava toobaiyauvo aiki teenai taaravai. Nnaata vaati varaara gionna kiaapuuya kua tira aataruuvaa fai hama kava aiki rikiaaravai. Aiki yookaira aataruuvaa haitatuuraia vaidi nnoonnaya varuduu mmuakiaa yoosinnaiya iya nnuuuyauvaa rikieeravai. Aiki pirasaaka varida uuya unnakua kiaa uduu mmuakiaa yoosinnaiya teeda tunoo: Kutaavaivee, kiaa kiada kumimakairavaivee.

24 Anutuugo gionna kiaapu Bapuroona varuuya irisai maisaivaa iya mmiravai. Ivakinnaaya Anutuugaa gionna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai. Innakidiri itaama uu aataruuvoo vo mmata vo mmata varuuyasidiaata mmuaikaraama itaama vauvaara Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai.

19

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri akuai vo tuo kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima kua tiao tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ivo ti vitoo yoke-taivau ti yapaivai. Inna oyai ari vookaraivoota inna yaagueeqaivootama vainoo.

² Gioonna kiaapuuya ngiari variraivaara ivo safuuma kua kutaivaa tasi-pama irisai yoketaivaa irisai maisaivaatama iya mmiivai. Sabi nuaira gioonna maisaivo sabi heera aataruuvaa gioonna kiaapu mmatayaiya vi-taama kiooduu maisa mmooriivaa uuvaara Anutuugo kua pinaivaa vaa in-naki yapeeravai. Iva Anutuugaa mmoori vareera vaidiia ruputu kioovaara Anutuugo irisai maisaivaa vaa inna mmiravaivee,

³ kiaa kiada kava aayanna reeda tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kioovaa kioosuuvoo tupatu-paa ngioo vioo nnaasu varinoo,

⁴ tuduu rikiaada yokovaa vaidiia vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taaramaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama Anutuugo kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oy-aivaki vida varada vaidi innaata kua yoketaivaa tida tunoo: Kua kutaa. Ta aiyara yoketaavee kiaunnanoo, tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneera suaivo nniravai

⁵ Iya itaa kua kiaa taika kiooduu kieeta varira mmaataivaudiri kua voovai tiao tunoo: Mmuakiaa Anutuugaa mmoori vareeraiyaata mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonna kiisaiaaataama inna avaiivaa rikieeraiyaso, ti Anu-tuugaara kua yoketaivaa kiatee,

⁶ kiaa kiooduu na rikiaaduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima akuai vo tiao nnoori hiina pinaivo akua tiraivaa roosiima akuai vo ngiaarunno pinaama akua tiraivaa roosiima akuai vo variravai. Tiao varuduu na rikiaaduu ii akua ivakinnangiaa kuaivo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ti Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono ti kieetavai variivaara innara kua yoketaivaa kiatee.

⁷ Kii ta sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaravee. Kii ta inna nnutuuvaa ngiau apu yapaaravee. Vaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaata vareera suaivo nniivaara sirigakiatee. Inna nnaataivo vaa teerainno

⁸ uyira raira poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa Anutuugo inna mmiyauvaa uyu varoo nniivaivee, tiravai. Ii uyira raira poosa iyaavo inna Anutuugaa gioonna kiaapuuya safuura mmoori aataruuyauvaa iiki-aiyauvovee.

⁹ Niita kua tuu aangerai vo kava niita kua tiao tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Anutuugo gioonna kiaapuuya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneeraivaara tikiai ngiai ya ivo iyara yoketaivai sirigakiaaravee. Itaama fafaara raanee. Aangerai vo itaa kua ni gaa ni mi kioo vo kuavai tunoo: Ii kua ivo inna Anutuugaa kua kutaa kuavaivee,

¹⁰ tuduu rikiee na inna yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmudu-uyaivaa inna mmianee kua iikiaaduu ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena ausa hanigieeraiyaata ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Iya Yisuuva kua kutaivaa kua kookieema kioovaa puaisa utuaiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyaivaa mmianee. Aangerai vo itaa kua tiravai.

Anutuugaa Mmannasaivo forofetaiya inna kuaivaa kua kookieeraiya tasiponeema Yisuuva kua kutaivaa kua kookieema kioovaa kiaiyaatama tasipaivaivee.

Vaidiivo puara hoosa poosaivau variravai

¹¹ Itaama taika kioodoo na taaduu ngiauvo vioo sai ngioo sauduu puara hoosa poosaivo ivaki diravai. Duduu inna mmookaivau variraivaa nnu-tuuvo ataama vainoo. Ivo hama ari kuaivaa pikieerainno kua kutaivaa tiraivovee. Fai ivo kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapa kioo safu saa-fuuma iinaravai. Fai ivo rapiraivaa yuruuma kioo safu saafuuma iinaravai.

¹² Inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima vauduu inna kieetaivau kieeta vaidiia apira tommeekaiyauvo kaayauyauvai vairavai. Inna nnutu-uva innayaa fafaara roovaa hama vaidi voovoono ivaa oyaivaa rikieeravai. Ariinoo nnaasu rikieeravai.

¹³ Inna buruqaivo kaayau kiauivaki rabuuma kioovaa uyu varoo viravai. Vuduu inna nnutuuvaa vaidiia tunoo: Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kioo kua kookieeraivovee, tiravai.

¹⁴ Inna nnaagiaivau rapira vaidiia ngiau aapu varuuya puara hoosa poosaivauvunu varuduu iya varada vuduu buruqa poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaatauyauvaa uyu varada viravai.

¹⁵ Vuduu inna avaiakidiri paipa avaikarauvo tuoo rubikioo mmaanai kooyaa vairavai. Fai ivaadiri ivo gioonna kiaapu mmatayaiya ruputuoon-nonno yaataraanaravai. Yaataroo ari yau aina yaagueeqaivaadiri utu kioo vainno yaagueeqama iyara dinaravai. Vuaina iiraiyauvaa nnaamuruuvaki vaidiia raa kagiga kiaavo suuyaivo tuoo virayaama ivo Anutuugaa nnan-nateeraivaa gioonna kiaapuuya maisama variayiki yapa kinai fai itaama maisama variaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono iyara pinaama nnannataanaravai.

¹⁶ Ii kieeta vaidi ivaa buruqaivaunnaata inna tukiaivaunnaatama inna nnutuuvaa fafaara roovo vainno tunoo: Kieetaiya Kieeta Tuanaivovee. Udaangaiya Udaanga Tuanaivovee, tiravai.

¹⁷ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono suaira dioo vainno mmuakiaa ngiaammayia ngiau vuutaivau nuauyara pinaama aayanna roo tunoo: Aapi tummuatee. Tiida Anutuugaa buusa pinaivaara nuunakiatee.

¹⁸ Kieeta vaidiiaatama ngiari rapira vaidi kieetaiyaata rapira vaidi-iyaaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee. Iya hoosaiya mmamma mmatiiyauvaatama mmuakiaa vaidi iyauvunu vari-aiya mmamma mmatiiyauvaatama nnaaraivaara tummuatee. Mmuakiaa vaidiia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaata kati ngiari yaata uti-raiyauvunu nuairaiyaatama vaidi nnoonnaiyaata vaidi kiisaiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee, tiravai.

¹⁹ Angeraivo itaa kua tuduu na taaduu fayai mmaraivaootama mmuakiaa mmatayaa variiaa kieetaiyaata ngiari rapira vaidiiaatama nuunaida ivo puara hoosaivau varuuvaata ari rapira vaidiiaatama rapuara iiravai.

²⁰ Rapududuu hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidiiaatama fayai mmaraivaava yaatara kiada unnakua forofetaivaatama yaatara kiada vi-tada nniravai. Unnakua forofetaivo vaa tauraa fayai mmaraivaani ari vookara ari vookarau mmooriiauvaa iiravai. Gioonna kiaapuuya vaa fayai mmaraivaava atauvaa varada inna mmannammannaivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraiya ivo ari vookarau mmooriiauvaa unnakua kuaa uuvaara kutaavaivee tiravai. Hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidi-iyaaatama fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama vitada hama ruputiraida soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo varuuvaki kagaari kieeravai.

²¹ Kagaari kiooduu hoosaivau varuu vaidiivaa avaivakidiri paipa avaikarauvo tuuvaadiri ivo vara kioo iya rapira vaidiia rutaka kiooduu putiravai. Putuduu mmuakiaa ngiaammaiya tuma iya mmamma mmatiiyauvaa nnooduduu iya ausaiyauvo fuaakairavai.

20

Yisuuva kaayau nuanu (1000) gioonna kiaapuuyara dinaravai

¹ Itaama taika kiooduu na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuvakidiri tioo varioo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa kiivaa utu kioo vainno yeena yaagueeqa mmuaararoovo mmakarannaivaa roosuuvaa utu varoo tioo variravai.

² Tuma mahipa pinaivo nnaaruaa mahipa yapai maisaivaa nnutuuvu Sataangaa puaisa utuoo yeenaivaadiri inna rau kino kaayau nuanu (1000) itaama nnaasu variaiveeraivaara inna rau kieeravai.

³ Rau kioo soopa hokobaivaa raira sipuuvaa hatuaa kioo ivaki inna kagaari kioo sipuuvaa puaisakama rau kioo rookaivaadiri rafuutu kieeravai. Sataango kaayau nuanu (1000) ivaki varioo sa gioonna kiaapuuya unnakua kiaiveeraivaara aangeraiivo ivaki inna yapa kiooduu variravai. Fai ivo ivaki varino kaayau nuanu (1000) taika kino hatuaa kino kiisama kava kati nuainaravai.

⁴ Na itaama taivo taika kiooduu na taaduu kieeta varira mmaataiyauvo vauduu gioonna kiaapuuya iyauvunu variravai. Varuduu vaa Anutuugo kua pinaivaara dira yaagueeqaivaa iya mmiravai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya vooyaano iya ruputuduu putuuya vaidi kaanaiya ni teeda vairavai. Iya Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaata Anutuuga kuaivaatama kiaa kookieema kioovaara vooya iya ruputuduu putiravai. Iya hama fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida hama inna atauvaa ngiari tinniiyauvununnee vara ngiari yaakuuyauvunu yapeeravai. Iyaano vaa kava diitada kaayau nuanu (1000) vaidi kieetaya Yisuu Kirisiinna tasipama varida vooyara diravai.

⁵ Gioonna kiaapu homoraa putuuya hama kava ii suai ivaki diiteeravai. Kaayau nuanu (1000) taika kiooduu iya kava diiteeravai. Ii suai ivaki na taaduu diitooya inna tauraananaa diitooyavee.

⁶ Gioonna kiaapuuya itaama tauraananaa diiteeraiya tasipama diitaarayara Anutuugo iyara yoketaa tuanaayavee kiaa iyara yoketaivai. Hama iya kava putuaaraivaara aatuukiaaravai. Iya Anutuugaata Yisuu Kirisiinnaatama Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosiima varida Yisunna tasipama kaayau nuanu (1000) vooyara diaaravai.

Sataangaa yaatara kiada ikiaivaki kagaari kiaaravai

⁷ Fai kaayau nuanu (1000) taika kino Sataangaa soopa hokoba oovi nnauvakidiri hatuaa kino ngioo mmaanai vioo

⁸ gioonna kiaapu suai raari raipinnai suai haatapaipi tooya sainai tooya sainai variiaa unnakua tinai fai rikiada kumimakakiaaravai. Ii gioonna kiaapu iya ngiari nnutuuvaitana Gokooya Makokooya vainoo. Fai iya kumimakaikio Sataango iya nuunama kioo vitoo rapinara kuanaravai. Nnoori mmaagaivau nnukaivo vaikiai vaidiia hama yopeema yaariraivaa roosiima vitoo kuanaravai.

⁹ Iya vitoo vinai mmata aavau vai mmuakiaa mmatauvau nuaida varida Anutuuga gioonna kiaapuuya variaa saasaaya nnau yoosinnaivaa Anutuugo mmuduuya rira yoosinna pinaivaa ututuuma kiaaravai. Ututuuma kikio fai ngiau aapuuvakidiri ikiaivo tuoo iya taa taputu taika kiaanaravai.

¹⁰ Taa taputu taika kino mmagia maisaivo vaa iya unnakua tiraivaa Anutuugo inna vitoo soopa pinaivaki ikiaivoota sikau puapusuqai vo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kagaari kiaanaravai. Vaa ivo ivaki fayai mmararaivaata unnakua forofetaivaatama kagaari kioovaki kinai fai iya ikiannagisanna heenagienna mmannammanna ivaki varida pinaa mmamma nniitareeraivaa tupatupaa varaaravai.

Anutuugo nnaagiai suai gioonna kiaapuuya ngiari

mmooriyauvaara iya yaparairavai

¹¹ Itaama taika kiooduu na taaduu kieeta varira mmaata pinaa poosaivo vauduu vaidi voovoono ivaki variravai. Varuduu inna avuuvaudiri ngiau mmataivaitana vida raubiriida kuminauduu hama iya mmaataatairavai.

¹² Na taaduu mmuakiaa putuuya nnoonnaiyaata kiisaiyaatama kieetaivo varira mmaata vunniivau diravai. Dida vauduu kieeta varira mmaataivau variivoono yanaiyauvaa rabara kiooduu vauduu ari vo yanaivau vaidiiaa tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvo vau yanaivaa rabara kioo teeravai. Gioonna kiaapu putuuya ngiari mmatayaa uu mmooriyauvaa yanaiyauvunu fafaara rooyauvo vauyauvaara Anutuugo iya yaparairavai.

¹³ Ii suai ivaki gioonna kiaapuuya putida nnoori sorovuaravai vauya kava diiteeravai. Mmata nnauvakidiriaata putiraiya varira yoosinna Hairiisa ivakidiriaatama putuuya diiteeravai. Diitooduu rikioo Anutuugo mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiari uu aataruuyauvaara iya yaparairavai.

¹⁴ Yaparama kioo putira aataruuvata Hairiisa yoosinnaivaatama soopa pinaivaki ikiaivo too varuuvaki kagaari kiooduu viravai. Ii soopa pinaa ivaki ikiaivo too vari ivo inna kava nnaagiai eeyaara putuaraivovee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kiooduu vairavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuuvo ii yanaa ivau vauvaa Anutuugo tuduu ikiana inna kagaari kieravai.

21

Karaasa ngiau mmataivo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu na taaduu karaasa ngiau mmataivaitana vairavai. Vaa tauraanaa ngiau mmataivaitana taika kiooduu nnoori sorovuaravootama vaa taikeravai.

² Taika kiooduu na taaduu nnau yoosinna karaasa yoketaa tuanaivo tuoo variravai. Ii karaasa nnau yoosinna ivo inna karaasa Yerusareemaivovee. Ivo ngiau aapuuvakidiri Anutuugaasidiri tuoo variravai. Gioonnaivo vaati varaanara karaasa uyira rairaiyauvaa uyu kioo teerairayaama itaama ii yoosinna karaasa ivo yoketaa tuanaavai tuoo variravai.

³ Tuoo varuduu na rikiaaduu kieeta varira mmaataivaudiri kua pinaivo tioo tunoo: Aanna makee Anutuugaa variraivo gioonna kiaapuuya tasipama vainoo. Fai ivo iya tasipama hara kioo varinai iya inna gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai. Fai Anutuugo ariinoo iya tasipama varioo iya Anutuugo tuanaavai varinaravai.

⁴ Fai iya vunnunnuuyauvo iya avuuyauvakidiri tiino fai ariinoo iya vunnunnu mmuakiaayauvai rugaanaravai. Fai hama kava gioonna kiaapuuya putikio hama iya ausaiyauvo mmuaarareenai ratada mmamma nniitareeraivaa varaaravai. Vaa eenanaa aataru itaama vaiyauvo taikaivaara hama kava iya itaama variaaravaivee.

⁵ Kuaivo itaa kua tuduu rikioo kieeta varira mmaataivau varuuvoono tunoo: Anna makee na mmuakiaa mminnaiyauvaa karaasa iikiaunoo, kiaa kioo hanigia ni tunoo: A taanna rikiaanna kuaiyauvaa fafaara raanee. Ii kua iyauvo kutaayauvai vaikiaa gioonna kiaapuuya iyauvaara kutaavaivee kiaiyouvaara fafaara raanee,

⁶ kiaa kioo tunoo: Vaa ii kua iyauvo kaanaivai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima talkeeraivaatama na nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori rainai na nnoori rumuruumaivakidiri vita ree kati inna mmino nnoo tupatupaa variraivaa varaanaaravai. Hama ivo irisai yookaivaa kinai fai na inna mminaravai. Kati na inna mminaravai.

⁷ Fai yapooma Sataango gioonna kiaapu voovai iinno teeno ivo yaataarivaa na itaama kati inna mmino varaanaaravai. Fai na inna Anutuugo varino ivo ni nnaakara tuanaavai varinaravai.

⁸ Mo gioonna kiaapuuya ni mmooriivaara aatuukiaiyaata unnakua kiaa aruo kiaa aduo kiaa tiraiyaatama mmoori aataru maisaiyauvaa iikiaiyaata ngiari seenaiya ruputuaani putuaiyaatama sabi heeraiyaata saaka sifaa iikiaiyaatama unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmi-riyaata mmuakiaa unnakua tiraiyaatama fai soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kuaaravai. Iya itaama iikiaaraivo inna kava nnaagiai eeyaa putuaaraivovee, tiravai.

⁹ Aangeraiya yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmoori maisa nnaagiai vainaraiyauvo kuu yavaiyauvaki vauyauvaa utu kiada vauyaidiri voovoono niisi ngioo niita kua tioo tunoo: Fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono nnaataivaa varaanaaravai. Nninai fai na gioonna karaasa nnaayee inna nnaata ruukiaivaa i vitainaravaivee,

¹⁰ tuduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipooduu aangeraiivo ni vitoo taapi hokoba ari vookaravau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioo yoosinna yoketaa tuanaa Yerusaaremaivo ngiau aapu Anutuugaasidiri tuoo voo varuuvaa ni vitairavai.

¹¹ Ii yoosinna ivaki Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo vainno mman-naammannairavai. Ii yoosinna ivo sikau yoketaivaa nnutuuvo yasipisii roosiima mmannammannanaruuravai vairavai.

¹² Ivaa vagiaamunnaivo hokoba pinaavai vauduu ivaki sipuuyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vauduu aangeraiyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama iyauvaara dida vaid haitatuuravai. Ii sipu iyauvunu Isarairaa gioonna kiaapuuya oyaiyauvaa nnutuuyauvaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fafaara rooyauvo vairavai.

¹³ Suai raari roopinai taaravooma sipuuyauvo vauduu suai haatapoop-innai taaravooma sipuuyauvo vauduu tooya sainai sainai itaama taaravooma sipuuyauvo vairavai.

¹⁴ Ii vagiaamunna ivaa yaagueega sikau toosa hara yapa kiooyauvo sikau yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kiada iyauvunudiri vagiaamunnaivaa hara kioodoo ngioo viravai. Ii sikau iyauvunu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kua varada nuairaiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama nnutuuyauvaa iyauvunu fafaara rooyauvo vairavai.

¹⁵ Vauduu aangeraiivo niita kua tuuvo sikau gooraivaadiri iima kioo yauvaa nnau yoosinnaivaa mmatainaraivaa utu kioo vairavai. Utu kioo vainno ii yoosinna ivaatama sipuuyauvaata vagiaamunnaivaatama mmatainara iravai.

¹⁶ Ii nnau yoosinna ivaa ivo tooya saivai saivai mmatauduu mmuaakarairavai. Ivo ari yauvaadiri nnau yoosinnaivaa mmatauduu tooya saivai saivai hokoba pinaa ari vookaraama vau atauyauvo (2400)

kiromitaavai vauduu nnauyauvaa iima roo vioo vioo ngiau aapu atauyauvo (2400) kiromitaavai mmuaakaraama vairavai. Hama uruoo tara tuoo tarama vairavai. Mmuavaugiaataama vairavai.

¹⁷ Vauduu too aangeraiivo vaidi mmatayaiya iira aataruuvauugiaataama vagiaamunnaivaa mmatauduu too hokobavai vauduu atauyauvo (64) mi-taavai vairavai.

¹⁸ Vauduu vagiaamunnaivaa sikau yasipisii ivaadiri iima kioodoo nnau yoosinnaivaa sikau goora tuanaivaadiri iima kioodoo yoketaa tuanaa mmannammannaanaruuravai vairavai.

¹⁹ Vagiaamunna sikau toosa hara yapa kiooyauvunu sikau yoketaa ari vookara ari vookarauyauvo vairavai. Sikau tauraiivo kookee kuauvaa nnutuuvu yasipaa vauduu inna inanoovo haboonna kuauvaa nnutuuvu sapaiyaa vauduu tammaivo poosa kuauvaa nnutuuvu akeeta vauduu eera tammaivo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu emeraara vauduu

²⁰ eeraivo saakosaakoo tasipama poosa kuauvaa nnutuuvu satonikiisa vauduu karasai diaivo kookee kuauvaa nnutuuvu koniriaana vauduu kara-saidiri taarama vauvo takuaanga kuauvaa nnutuuvu kirisoraita vauduu karasaidiri taaravooma vauvo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu beriira vauduu karasaidiri taarama taarama vauvo saapaka kuauvaa nnutuuvu topaasa vauduu yaakuuvaitana vauvo tatapotatapoovaa nnutuuvu kirisopereesa vauduu yukukidiri mmuaavai vauvo haboonna kuauvaa nnutuuvu haiyasi-ina vauduu yukukidiri taarama vauvo nnaagiai tuanaivo kookee kuauvaa nnutuuvu ametiisa vairavai.

²¹ Vagiaamunna sipu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana sikau seeta roosuuv yoketaa pinaiyauvaadiri iima kiooyauvo vairavai. Mmuua sipu-vai mmuaa sikau seeta roosuuv yoketaivaadiri iima kioodoo mmuaavai mmuaavai itaama vairavai. Ii yoosinna ivaki vuu aataruuyauvaa goora tu-anaa yoketaivaadiri iima kioodoo mmannammannaanaruuravai vairavai.

²² Ii yoosinna ivaki hama na taaduu nuunaira nnau pinaa voovai vairavai. Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ivaki varuuvaa hama nuunaira nnaun-naatairavai.

²³ Hama suaivoota kuraagaivootama ii yoosinna ivaki teeravai. Anutuugaa oyai ari vookarauvo ivaki mmeekiavai tooduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo tooba roosiima ivaki toovaara hama suaivoota kuraagaivootama ivaki teeraivootairavai.

²⁴ Fai vo mmata vo mmata variaa gioonna kiaapuuya ii mmeekia ivo taivaara koovau nookiaaravai. Vo mmata vo mmata variaa kieetaiya ngia-riisi vai yoketaa mminnaiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁵ Ikiannagisanna ii yoosinna ivaa sipuuyauvo hatuaa tu kioo nnaasu vainaravai. Hama rairaiivootainaravai. Ivaki hama heenaivo vaivaara iya hama sipuuyauvaa rairaiivootainaravai.

²⁶ Mmuakiaa mmatauvau variyai ngiari mminnaa yoketaa ari vookaraiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya maisai mmoori aataruuyauvaa hama ivaki varada kuaaravai. Sabi nuairaiyaata unnakua tiraiyaatama fai hama ivaki kuaara-vai. Nnaaru Puara Sipisiipa Nnaakaraivo ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaara iya nnutuuyauvaa ari yanaivau fafaarama kiooya iya nnaasu fai ivaki kuaaravaivee.

22

¹ Nnooriivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaaraivaa aangeraiivoono ni vitairavai. Ii nnoori ivo mmannammannaanaruunno varuduu

Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama varuu kieeta varira mmaataivakidiri tiiravai.

² Tioo tioo nnau yoosinnaivaki vuu aataru nnoogiaivaa tammaidaa tuoo viravai. Tuoo vuduu yatariivaa iiraiivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaraivo nnoori siri saivau saivau diravai. Duoo vauduu mmuaa nu-anuvai aakiaivaki yaakuuvaitana yukukidiri taaraneetu iiraiyauvo vairavai. Mmuua kuraaga mmuaa kuraaga itaama nnaasu iiraiyauvo vairavai. Vauduu ivaa apuuyauvaa gioonna kiaapu vo mmata vo mmata variaya varada nneeda nniitareeraivo sa tiisi vakiaiveeraivaara nneeravai.

³ Mmuakiaa mminnaa Anutuugo oogoio tioo maisayauvaivee tiyauvo hama ii yoosinna ivaki vainai taaravai. Fai Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivoota ivaitana variaa kieeta varira mmaataivo ivaki vainai Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fai Anutuugaa mmiaaravai.

⁴ Mmida varida inna viri nnikiivaa teekio inna nnutuuvaa iya tinniiyauvunu fafaara roovo fai vainaravai.

⁵ Ii yoosinna ivaki fai hama heenaivootainaravai. Udaanga Anutuugo iya mmeekiavai variivaara hama iya toobaiyauvaa subi kikio teeno hama suaivo taanaravai. Fai iya ivaki kieetaya tupatupaa gioonna kiaapuuyara diaaravaivee.

Yisuuva tiinaravai

⁶ Itaama taika kioodoo aangeraiivo ni tunoo: Ii mmuakiaa kua kiaa iyauvo kua kutaayauvai vaikiai gioonna kiaapuuya iyauvaara kua kutaayauvaivee kiaaravai. Udaanga Anutuugo ari Mmannaasaivaa forofetaiya mmioo variivoono ari aangeraiivaa titaa kiaikio tiivai. Ivo i kiaa i mmioo i vitaakiaiveeraivaara tiivai. Ivo ari mmoori vareeraiya fai kiisa suai vainara aataru mminnaiyauvaa iya vitaakiaiveeraivaara titaa kiaikio tiivaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Na kiisa suai kava kuanaravai. Fai yapooma nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya rikiada iikiaiya fai yoketaama variaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

⁸ Na Yuvuaano neenoo ii kua aataru iyauvaa rikiee iyauvaa teeravai. Na rikiee na taa taika kiee aangeraiivo iyauvaa ni vitauyauvaa yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaree kiaa iikiaaduu

⁹ Ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane. Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena forofetaiyaata aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiada iikiaiyaatama ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyaivaa mmiane,

¹⁰ Kiaa kioo ni tunoo: Nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaa aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa sa hatauma kiaanee. Ii kua iyauvaa kaanaivo vainima kooyaa vainaraivaara sa hatauma kiaanee.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa iivoono kii ari iivaugiataama mmannammanna iikiaivee. Gioonna kiaapu voovoono tomedama variivoono kii ari itaama variivaugiataama mmannammanna variaivee. Gioonna kiaapu voovoono safuuma variivoono kii ari variivaugiataama mmannammanna safuuma variaivee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa tuanaa ari vookaraama variivoono kii ari variivaugiataama yoketaa tuanaavai nnaasu variaivee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

¹² Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Fai na kiisa suai kava kuanaravai. Na irisai yoketaiyauvaa varee tiee gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiaiyouvunugiataama mmuaavai mmuaavai irisaiyauvaa safuuma iya mminaravai.

¹³ Na tauraa variaivoono fai nnaagiai varinaravai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraivovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya ngiari buruqaiyauvaa fini kiaiya fai yoketaama variaaravai. Iya itaama finiaivaara iya inna aikiooma yatariivaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaraivaa fai iya nneeda yoosinna keegaiyauvaki vida yoosinnaivaki kuaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu maisa mmooriivaa iikiaiyaata saaka sifaa iikiaiyaatama sabi aataru nuairaiyaata ngiari seenaiya ruputuaani putuaiyaatama unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuya mmiraiyaata gioonna kiaapuuya ngiari kuaiyauvaata ngiari mmooriyauvaatama unnakua tiraiyaatama fai yoosinnaivaa mmaanai nnaasu variaaravai.

¹⁶ Yisuuva tunoo: Na ni aangeraiavaa titaa kiaaduu aa kua aayauvaa i kiaa i mminai eenoo vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunairaiya kiaa mmianeeraivaara na titaaduu aisi tiiravai. Na Davuitinna oyai tuanaivo variauvoono na inna oyaivakidiri diitee inna sidinnaidivai variauvai. Na patairaara aakiapuavaa roosiima pinaama mmeekia tauvovee, tiravai.

¹⁷ Mmannasaivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaataivootama kiaanoo: Ngiatee, kiaavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa riki-aiya kiatee: Ngiatee, kiatee. Gioonna kiaapu voovoono nnoori raino kii ngiaivee. Nnooriivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaraivaa inna nnaataakiaivoono kii ngioo kati nnaivee.

Nnaagiai kuavai

¹⁸ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiaiya na Yuvuaanoono yaagueegama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Mo fai gioonna kiaapu voovoono aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaata ari tinniyaadiriaata vai kuaivaa tasipama reeno fai Anutuugo irisaiavaa maisa mmooriyauvaa aa yanaa aavau kooyaa fafaara raa kiaiyouvaa inna mminaravaivee.

¹⁹ Mo fai gioonna kiaapu voovoono nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kua voovai ruga kino fai Anutuugo inna ooqoo tino ivo hama yatariivaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaraivaa nnaanaravai. Fai ivo hama yoosinna yoketaa tuanaivaki kuanaravai. Yatariivaa nneeda tupatupaa variaaraivaaraata yoosinna yoketaa tuanaivaaraatama aa yanaa aavaki iyauvaara kuaivo vainoo. Na Yuvuaano itaa kua ngii giaa ngii miauvai.

²⁰ Ivoono ii kua ivaa kaa kookieenno tuuvoono tunoo: Kua kutaavai. Na kiisa suai kava kuanaravaivee, tiravai. Inna aikioovai. Udaanga Yisuu-o, tummuane.

²¹ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuuya ngii tasipama vaki-avee.